

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Για το Λύκειο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Για το Λύκειο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΥΠΡΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Για το Λύκειο

Αναθεώρηση 1998: Αθανάσιος Γεωργιάδης
Θέμης Φιλίππου

Εποπτεία 1998: Δρ Κώστας Ιεροκηπιώτης
Δρ Γιώργος Κιτρομηλίδης
Επιθεωρητές φιλολογικών μαθημάτων

Συγγραφή πρώτης έκδοσης

1995, 1996: Αθανάσιος Γεωργιάδης
Γεωργία Κούμα
Θέμης Φιλίππου

Εποπτεία: Χρίστος Κολιός, *Πρώτος Λειτουργός Εκπαίδευσης*
Δώρος Θεοδούλου, *Πρώτος Λειτουργός Εκπαίδευσης*

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2000

ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ:

Α' ΤΕΥΧΟΣ 1995

Β' ΤΕΥΧΟΣ 1996

Γ' ΤΕΥΧΟΣ 2000

Εξώφυλλο: Σοφία Παναγιωτίδου - Λουκάς Παπαντωνίου
Πληκτρολόγηση και ηλεκτρονική σελίδωση: SE Page Creation

ISBN: 9963-0-4276-7

ΕΚΤΥΠΩΣΗ ΠΡΙΝΤΚΟ ΛΤΔ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Το "Ανθολόγιο Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας" αποτελεί προϊόν της πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού για ένταξη των μεγάλων Ευρωπαίων λογοτεχνών στα αναλυτικά προγράμματα των Λυκείων. Η συμπληρωμένη και αναθεωρημένη αυτή έκδοση ολοκληρώνει αυτή την προσπάθεια.

Βασικός στόχος του βιβλίου είναι η ανθολόγηση έργων των κατά τεκμήριο αξιολογότερων συγγραφέων κάθε χώρας, ώστε να επιτευχθεί η γνωριμία των μαθητών μας, ως αυριανών πολιτών μιας ενωμένης Ευρώπης, με τα μεγάλα ονόματα της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας. Το βιβλίο περιέχει εισαγωγές στη λογοτεχνία των ανθολογούμενων χωρών, εισαγωγικά σημειώματα στα κείμενα, ερωτήσεις και βιογραφικά σημειώματα, ώστε να μπορεί ο μαθητής να το αξιοποιεί και κατ' ιδίαν.

Εκφράζω θερμές ευχαριστίες στους φιλόλογους κ.κ. Αθανάσιο Γεωργιάδη και Θέμη Φιλίππου που συνεργάστηκαν για τη συμπληρωμένη και αναθεωρημένη αυτή έκδοση, στους κ.κ. Κώστα Ιεροκηπιώτη και Γιώργο Κιτρομηλίδη, επιθεωρητές φιλολογικών μαθημάτων, που είχαν την εποπτεία της έκδοσης, καθώς και στην Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων.

Δρ Γεώργιος Χρ. Πουλλής
Διευθυντής Μέσης Εκπαίδευσης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΓΓΛΙΑ	
Εισαγωγή στην Αγγλική Λογοτεχνία	1-10
Ουίλλιαμ Σαίξπηρ	
Βιογραφικό σημείωμα	11
Ιούλιος Καίσαρας	11-20
Ο Έμπορος της Βενετίας	21-29
Τζων Ντον	
Βιογραφικό σημείωμα	30
Αυγή	30
Ιερά Σονέτα	31
Μπαίρον Τζωρτζ Γκόρντον	
Βιογραφικό σημείωμα	32
Κόρη των Αθηνών, πριν χωριστούμε	33
Τα νησιά της Ελλάδας	34-36
Όσκαρ Ουάιλντ	
Βιογραφικό σημείωμα	37
Η Βεντάλια της Λαίδης Ουίντερμην	37-45
Τζωρτζ Όργουελ	
Βιογραφικό σημείωμα	46
Η Φάρμα των ζώων	47-51
Τ. Σ. Έλιοτ	
Βιογραφικό σημείωμα	52
Τέσσερα Κουαρτέτα	53-55
Μαρίνα	56-57
ΑΥΣΤΡΙΑ	
Εισαγωγή στην Αυστριακή Λογοτεχνία	58-59
Άρτουρ Σνίτσλερ	
Βιογραφικό σημείωμα	60
Ανθυπολοχαγός Γκουστλ	61-63
Ράινερ Μαρία Ρίλκε	
Βιογραφικό σημείωμα	64
Οι ελεγείες του Duino	65-66
Βιβλίο των Ωρών	67-68
Στέφαν Τσβάιχ	
Βιογραφικό σημείωμα	69
Καταστροφή μιας καρδιάς	69-74

ΒΕΛΓΙΟ

Εισαγωγή στη Βελγική Λογοτεχνία	75-78
Ζωρζ Ρόντενμπαχ	
Βιογραφικό σημείωμα	79
Επίλογος	79
Η βαθιά ψυχή	80-81
Εμίλ Βεράρεν	
Βιογραφικό σημείωμα	82
Η Τέχνη	82-83
Η Ελένη της Σπάρτης	84-89
Μωρίς Μαίτερλινκ	
Βιογραφικό σημείωμα	90
Το Γαλάζιο Πουλί	91-94
Ο Θάνατος	95-96
Τριάντα χρόνια	96

ΓΑΛΛΙΑ

Εισαγωγή στη Γαλλική Λογοτεχνία	97-102
Μολιέρους Ιωάννης Βαπτιστής Ποκελέν	
Βιογραφικό σημείωμα	103
Ο Φιλάργυρος	103-107
Σταντάλ	
Βιογραφικό σημείωμα	108
Το μοναστήρι της Πάρμας	108-112
Ονόρε Ντε Μπαλζάκ	
Βιογραφικό σημείωμα	113
Μπαρμπα-Γκοριό	113-120
Βίκτωρ Ουγκώ	
Βιογραφικό σημείωμα	121
Η Παναγία των Παρισίων	121-127
Κάρολος Μποτλέρ	
Βιογραφικό σημείωμα	128
Any where Out of the World	128-129
Spleen	130
Πωλ Ελυάρ	
Βιογραφικό σημείωμα	131
Χωρίς ηλικία	131-133
Αλμπέρ Καμύ	
Βιογραφικό σημείωμα	134
Ο Ξένος	134-137
Η Πανούκλα	138-142

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Εισαγωγή στη Γερμανική Λογοτεχνία	143-147
Γκαίτε Ιωάννης Βόλφγκανγκ Φον	
Βιογραφικό σημείωμα	148
Φάουστ	149-155
Φρειδερίκος Σίλλερ	
Βιογραφικό σημείωμα	156
Μαρία Στούαρτ	157-163
Φρειδερίκος Χέλντερλιν	
Βιογραφικό σημείωμα	164
Στους νέους ποιητές	165
Ο Ταξιδιώτης	165-167
Μπέρτολτ Μπρεχτ	
Βιογραφικό σημείωμα	168
Η Μάνα Κουράγιο και τα παιδιά της	169-177
Έριχ Μαρία Ρεμάρκ	
Βιογραφικό σημείωμα	178
Ουδέν νεότερον από το δυτικό μέτωπο	179-185
Χάινριχ Μπελ	
Βιογραφικό σημείωμα	186
Οι απόψεις ενός κλόουν	187-190

ΔΑΝΙΑ

Εισαγωγή στη Δανέζικη Λογοτεχνία	191-193
Χανς Κρίστιαν Άντερσεν	
Βιογραφικό σημείωμα	194
Η Μάνα και ο Χάρος	195-199
Γενς Πέτερ Γιάκομπσεν	
Βιογραφικό σημείωμα	200
Νιλς Λυν	201-203

ΕΛΛΑΔΑ

Εισαγωγή στη Νεοελληνική Λογοτεχνία	204-215
Διονύσιος Σολωμός	
Βιογραφικό σημείωμα	216
Ο Κρητικός	217-218
Ελεύθεροι Πολιορκημένοι	219-221
Κωνσταντίνος Καβάφης	
Βιογραφικό σημείωμα	222
Ιθάκη	223-224

Γιώργος Σεφέρης

- Βιογραφικό σημείωμα 225
Τελευταίος Σταθμός 226-229

Οδυσσέας Ελύτης

- Βιογραφικό σημείωμα 230
Άσμα ηρωικό και πένθιμο για το χαμένο ανθυπολοχαγό
της Αλβανίας 231-232

ΙΣΠΑΝΙΑ

- Εισαγωγή στην Ισπανική Λογοτεχνία 233-239

Μιγκέλ ντε Θερβάντες

- Βιογραφικό σημείωμα 240
Ο Δον Κιχώτης 241-245

Λόπε Φέλιξ ντε Βέγα

- Βιογραφικό σημείωμα 246
Va no quiero mas bien que 247

Μιγκέλ ντε Ουναμούνο υ Χούγκο

- Βιογραφικό σημείωμα 248
Ο Παίχτης του σκακιού 249-253

Χουάν Ραμόν Χιμένεθ

- Βιογραφικό σημείωμα 254
Αιωνιότητες 255
Το κατορθωμένο όνομα των ονομάτων 256-257

Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα

- Βιογραφικό σημείωμα 258
Ματωμένος Γάμος 259-263
Θρήνος για τον Ιγνάθιο Σάντσειθ Μεχίας 264-267

Αλεχάντρο Κασόνα

- Βιογραφικό σημείωμα 268
Τα Δέντρα πεθαίνουν όρθια 269-276

ΙΤΑΛΙΑ

- Εισαγωγή στην Ιταλική Λογοτεχνία 277-284

Τορκουάτο Τάσο

- Βιογραφικό σημείωμα 285
Ελευθερωμένη Ιερουσαλήμ 286-289

Νικόλαος Ούγο Φόσκολο

- Βιογραφικό σημείωμα 290
Στη Ζάκυνθο 291
Οι Τάφοι 292-293

Τζιάκομο Λεοπάρντι	
Βιογραφικό σημείωμα	294
Στην Ιταλία.....	295
Εις εαυτόν	296-297
Λουίτζι Πιραντέλο	
Βιογραφικό σημείωμα	298
Έξι πρόσωπα ζητούν συγγραφέα	299-311
Τζιουζέπε Ουγγαρέτι	
Βιογραφικό σημείωμα	312
Αιθρία	313
Κατακλείδα	313
Ευγένιο Μοντάλε	
Βιογραφικό σημείωμα	314
Σπίτι στη θάλασσα	315-316
Ξέρω την ώρα...	316-317
Σαλβατόρε Κουαζιμόντο	
Βιογραφικό σημείωμα	318
Γράμμα στη Μάνα	319
Εν έτει MCMXLVII	320
ΝΟΡΒΗΓΙΑ	
Εισαγωγή στη Νορβηγική Λογοτεχνία	321-325
Χένρικ Ίψεν	
Βιογραφικό σημείωμα	326
Το Κουκλόσπιτο	327-332
Οι Βρικόλακες	333-337
Κνουτ Χάμσουν	
Βιογραφικό σημείωμα	338
Γιον Τρο	339-347
Ούλαφ Μπουλ	
Βιογραφικό σημείωμα	348
Μ' ένα ποτήρι κρασί	348
Σοπέν δίπλα μου	348
Νόρνταλ Γκριήγκ	
Βιογραφικό σημείωμα	349
17 Μαΐου 1940	349-350
Ελπίδα	351
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	
Εισαγωγή στην Ολλανδική Λογοτεχνία	352-355
Εδουάρδος Ντέκκερ-Μουλτατούλι	
Βιογραφικό σημείωμα	356
Ο Γιαπωνέζος Λατόμος	356-357

Κέες Νότεμπόουμ

Βιογραφικό σημείωμα	358
Η Ακόλουθη ιστορία	359-361

ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ

Εισαγωγή στην Πορτογαλική Λογοτεχνία	362-363
--	---------

Ζοάο Ντέους Ράμος

Βιογραφικό σημείωμα	364
Άσε	364
Η ζωή	365

Εουγκένιο ντε Κάστρο

Βιογραφικό σημείωμα	366
Στις Ινδίες κάποτε φρεγάτες πηγαίνανε... ..	366-367
Η απάντηση της Σελήνης	367-368

Φερέιρα ντε Κάστρο

Βιογραφικό σημείωμα	369
Ο προστάτης των θαλασσών	369-375

ΡΩΣΙΑ

Εισαγωγή στη Ρωσική Λογοτεχνία	376-379
--------------------------------------	---------

Αλεξάντρ Σεργκέγιεβιτς Πούσκιν

Βιογραφικό σημείωμα	380
Σ' αυτούς που διασύρουν τη Ρωσία	381-382
Η Γραικιά	382-383
Το αηδόνι	383

Φιόντορ Ντοστογιέφκι

Βιογραφικό σημείωμα	384
Έγκλημα και Τιμωρία	385-391

Λέων Τολστόι

Βιογραφικό σημείωμα	392
Πόλεμος και Ειρήνη	393-395

Αντόν Παύλοβιτς Τσέχοφ

Βιογραφικό σημείωμα	396
Θείος Βάνιας	397-403

Μαξίμ Γκόρκι

Βιογραφικό σημείωμα	404
Ένα κοριτσάκι	405-406

Αλεξάντρ Μπλοκ

Βιογραφικό σημείωμα	407
Στρόβιλοι από χιόνι	408
Οι Σκύθες	409-410

Βλαδιμίρ Μαγιακόφσκι

Βιογραφικό σημείωμα	411
Καλά!	412-413
Καλή συμπεριφορά στα άλογα	414-415
Ποίημα αποχαιρετισμού	416-417

ΣΟΥΗΔΙΑ

Εισαγωγή στη Σουηδική Λογοτεχνία	418-419
--	---------

Αύγουστος Στρίντμπεργκ

Βιογραφικό σημείωμα	420
Ο Πατέρας	421-427

Σέλιμα Λάγκερλεφ

Βιογραφικό σημείωμα	428
Το Θαυμαστό ταξίδι του Νιλς Χόλγκερσον	429-432

Γκουστάφ Φραίντινγκ

Βιογραφικό σημείωμα	433
Από την "Ανάβαση"	433-434

Γιάλμαρ Γκούλμπεργκ

Βιογραφικό σημείωμα	435
Κοιμισμένη Αφροδίτη	435
Σούνιο	436

ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ

Εισαγωγή στη Φινλανδική Λογοτεχνία	437-439
--	---------

Ζαχαρίας Τοπέλιους

Βιογραφικό σημείωμα	440
Η Αστέρω	441-445

Έντιθ Σέντεργκραν

Βιογραφικό σημείωμα	446
Ρόδο	446
Η χώρα που δεν υπάρχει	447

Μίκα Βαλτάρι

Βιογραφικό σημείωμα	448
Ο Μαύρος Άγγελος	449-452

ΑΓΓΛΙΑ

Εισαγωγή στην Αγγλική Λογοτεχνία

Η Αγγλική Λογοτεχνία δε γεννήθηκε σε αγγλικό έδαφος. Τα αρχαιότερα της ποιήματα ("Μπιόγουλφ", "Ουίντζιθ, ο Μεγάλος Ταξιδιώτης", "Ο Θρήνος του Ντιόρ") φαίνεται πως ήλθαν από την Ευρώπη μαζί με τους πρώτους εισβολείς (μέσα 5ου αιώνα μ.Χ.). Τα ποιήματα αυτά καταγράφηκαν για πρώτη φορά μετά τον 6ο και 7ο αιώνα, αφού είχε εισαχθεί στην Αγγλία το λατινικό αλφάβητο.

Α΄ Η Αγγλοσαξονική περίοδος (450 - 1066)

Από τα έργα της πρώτης περιόδου της Αγγλικής Λογοτεχνίας, της λεγόμενης Αγγλοσαξονικής (450 - 1066), ξεχωρίζουν το "Τραγούδι του Μπρούνανμπορ" και η "Μάχη του Μώλντον", ποιήματα πολεμικά που εκθειάζουν την αγάπη για την έντιμη μάχη, την ανδρεία των πολεμιστών, την αφοσίωση στον αρχηγό και τη θυσία του αρχηγού για τους στρατιώτες του. Την ίδια περίοδο γράφονται παράλληλα και έργα με θρησκευτικό περιεχόμενο. Πιο σημαντικά από αυτά είναι η "Εκκλησιαστική Ιστορία των Άγγλων" του Μπιντ του Σεβάσμιου (673 - 735), έργο γραμμένο στη λατινική γλώσσα, καθώς και τα ποιήματα "Το Όραμα του Σταυρού" (αποδίδεται στον Καϊντμον) και "Ο Φοίνικας" (αποδίδεται στον Κύνεουλφ), που είναι γραμμένα στην αγγλοσαξονική γλώσσα της εποχής.

Γράφονται έργα με πολεμικό και θρησκευτικό περιεχόμενο

Β΄ Η Νορμανδική περίοδος (1066 - 1350)

Η δεύτερη περίοδος της Αγγλικής Λογοτεχνίας αρχίζει από το 1066 (κατάκτηση της Αγγλίας από τους Νορμανδούς) και φτάνει μέχρι τα μέσα του 14ου αιώνα. Τα επιστημονικά έργα της εποχής είναι γραμμένα στα λατινικά, ενώ πολλά ιστορικά και λογοτεχνικά βιβλία στα γαλλικά (γλώσσα των Νορμανδών). Χαρακτηριστικό, μάλιστα, είναι ότι πολλά έργα είναι διασκευές αντίστοιχων γαλλικών έργων ("Τριστάνος και Ιζόλδη", "Φλώρος και Μπλανσαφλώρη", "Καρλομάγνος και Ρολάνδος"). Πάντως, η μάζα του λαού έμεινε πιστή στην αγγλοσαξονική παράδοση και, ίσως από αντίδραση, παρατηρείται μια άνθιση στις λαϊκές μπαλλάντες. Ανάμεσα σ' αυτές ξεχωρίζουν όσες μιλούν για τα κατορθώματα του θρυλικού Ρόμπεν Χουντ, του Σάξονα ήρωα που πολεμούσε τους Νορμανδούς άρχοντες και υπεράσπιζε τους καταπιεσμένους και τους φτωχούς.

*Γράφονται:
α. διασκευές γαλλικών έργων
β. λαϊκές μπαλλάντες*

Κυριότεροι ποιητές της περιόδου είναι ο Ρόμπερτ Ουέις, που έγραψε στα γαλλικά, και ο ιερέας Λάγιαμον, που έγραψε στα αγγλικά το "Βρούτο" σε ομοιοκατάληκτους στίχους.

Γ΄ Η εποχή του Τώσερ (1350 - 1500 περίπου)

Ο Τώσερ και οι σύγχρονοί του

Κατά την τρίτη περίοδο (1350 - 1500 περίπου) παρατηρείται μια αντίδραση στις διασκευές και τις απομιμήσεις ξένων έργων. Η πιο σημαντική μορφή είναι ο Τζέφρεϋ Τώσερ (1343; - 1400), που επηρέασε έντονα όχι μόνο τους σύγχρονους αλλά και τους μεταγενέστερους του. Τα πιο γνωστά έργα του είναι το έμμετρο μυθιστόρημα "Τρωίλος και Χρυσήίδα" και τα "Παραμύθια του Καντέρμπουρου". Το πρώτο είναι γραμμένο σε επτάστιχες στροφές και διακρίνεται για την έξοχη διαγραφή του χαρακτήρα της ηρωίδας, ενώ το δεύτερο, γραμμένο σε δίστιχα, αποτελείται από αυτοτελείς αφηγήσεις προσκυνητών που οδεύουν προς τον τάφο του Αγίου Θωμά του Μπέκετ. Σύγχρονοι του Τώσερ είναι ο Τζων Γκάουερ (1330 - 1405), που έγραψε κυρίως ηθικές πραγματείες, ο Ουίλλιαμ Λάγκλαντ (1330; - 1400;), που έγραψε το αξιόλογο διδαχτικό αλληγορικό ποίημα "Το Όραμα του Ουίλλιαμ για το ζευγολάτη Πέτρο", καθώς και ένας ανώνυμος ποιητής στον οποίο ανήκουν οι αξιόλογες συνθέσεις "Μαργαρίτης, ελεγεία στο θάνατο παιδιού", "Υπομονή" και "Η ιστορία του Ιωνά και του κήτους".

Οι μεταγενέστεροι του Τώσερ

Στα χρόνια που ακολούθησαν η λογοτεχνία είναι έντονα επηρεασμένη από τον Τώσερ. Ξεχωρίζουν οι ποιητές Τόμας Οκλήβ, που είναι πιο πολύ γνωστός από μια σειρά αυτοβιογραφικών ποιημάτων ("Ο Κακός Κανών", "Το Παράπονο" κ.ά.), ο Τζων Λιντγκέιτ, που θεωρείται ο παραγωγικότερος ποιητής του 15ου αιώνα, μιμείται όμως σχεδόν δουλικά τον Τώσερ, και ο Τζων Σκέλτον, που γράφει κυρίως σατιρικές αλληγορίες σε ύφος κωμικό και τραχύ.

Το πρώτο τυπογραφείο στην Αγγλία

Το 1477 ο Ουίλλιαμ Κάξτον (1422 - 1491) εγκατέστησε κοντά στο αβαείο του Ουέστμινστερ το πρώτο τυπογραφείο στην Αγγλία. Συγγραφέας και μεταφραστής ο ίδιος, τύπωσε τότε πολυάριθμα βιβλία και συντέλεσε αφενός στην ενοποίηση της γλώσσας, αφού το τυπογραφείο κατάργησε τους ιδιωτισμούς της γραφής, και αφετέρου στην αλματώδη αύξηση του αναγνωστικού κοινού. Το 1485 ο Κάξτον τύπωσε το "Θάνατο του Αρθούρου", έργο στο οποίο ο Σερ Τόμας Μάλουρ είχε συγκεντρώσει σε οχτώ τόμους μυθιστορημάτων όλα τα σχετικά με το μύθο του Αρθούρου.

Δ΄ Λογοτεχνία της Αναγέννησης (1500 περίπου - 1660)

Το πνεύμα της Αναγέννησης και η "Ουτοπία" του Τόμας Μουρ

Μετά την άνοδο του Ερρίκου του Η΄ στο θρόνο (1509), κάνει την εμφάνισή του στην Αγγλία το πνεύμα της Αναγέννησης, με κύρια χαρακτηριστικά το ενδιαφέρον για τα ελληνικά και ρωμαϊκά γράμματα, την αγάπη για την ομορφιά σ' όλες της τις εκδηλώσεις και την ανάπτυξη της κριτικής θεώρησης των πραγμάτων. Το πιο σημα-

ντικό έργο του πρώιμου ουμανισμού είναι η “Ουτοπία” (1516) του Τόμας Μουρ, στενού φίλου του Έρασμου. Η “Ουτοπία” γράφτηκε στα λατινικά και μόνο το 1551 μεταφράστηκε στα αγγλικά. Στο έργο του αυτό ο Μουρ καταδικάζει την ιδιοκτησία και το βασιλικό πολίτευμα και εκθειάζει την κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική οργάνωση του φανταστικού νησιού Ουτοπία, όπου κυριαρχεί ένας ιδανικός κομμουνισμός. Άλλα έργα της εποχής που κινούνται στο ίδιο πνεύμα είναι “Ο Κυβερνήτης” (1531) του Τόμας Έλιοτ και “Ο Τοξόφιλος” (1545) και “Ο Διδάσκαλος” (1570) του Ρότζερ Άσαμ.

Γύρω στα τέλη του 16ου αιώνα παρατηρείται μια σημαντική άνθιση της λογοτεχνίας. Πιο σημαντική μορφή στην ποίηση είναι ο Εδμόνδος Σπένσερ (1552; - 1599), ο δεύτερος χρονολογικά μεγάλος ποιητής της Αγγλίας, έπειτα από τον Τσώσερ. Ο Σπένσερ επιδίωξε να εξευγενίσει και να εμπλουτίσει την ποιητική γλώσσα της εποχής και κατάφερε να συνδυάσει τις πλατωνικές ιδέες για την ομορφιά και την αγάπη με το ιδανικό των ιπποτών. Κυριότερα έργα του θεωρούνται το “Ημερολόγιο του Βοσκού” και “Η Βασίλισσα των νεραίδων”.

Ο Σπένσερ

Το πρώτο μισό του 17ου αιώνα ξεχωρίζουν οι μορφές των ποιητών Τζων Ντον (1572 - 1631), Μπεν Τζόνσον (1572 - 1637) και Τζων Μίλτον (1608 - 1674). Ο Ντον εγκαινίασε τη σχολή της μεταφυσικής ποιήσεως στην Αγγλία. Τα ποιήματά του χαρακτηρίζονται από βάθος σκέψης και δύναμη αισθημάτων. Ο Τζόνσον, που έγραψε και αρκετά θεατρικά έργα, χρησιμοποίησε στα ποιήματά του, σε μεγάλη έκταση, το διστιχο, ενώ ο Μίλτον, γνωστός και για την ενεργό συμμετοχή του στις πολιτικές και θρησκευτικές διαμάχες της εποχής του, έγραψε μεταξύ άλλων και το περίφημο έπος “Ο Χαμένος Παράδεισος”, που αποτελεί μια μεγαλειώδη προσπάθεια να συνδυαστεί η χριστιανική πίστη, σκέψη και κοσμοθεωρία με τη λογοτεχνική παράδοση του αρχαίου ηρωικού έπους.

Η ποίηση στο πρώτο μισό του 17ου αιώνα: Ντον, Τζόνσον, Μίλτον

Από τους θεατρικούς συγγραφείς της εποχής ξεχωρίζει η ιδιοφυΐα του Ουίλλιαμ Σαίξπηρ (1564 - 1616), που πλούτισε την αγγλική οκηνή με 37 έργα (βλ. σ. 11). Την ίδια εποχή γράφουν τα θεατρικά τους έργα ο Κρίστοφερ Μάρλοου (1564 - 1593), ο Τζωρτζ Τσάπμαν (1559; - 1634), ο Τζων Γουέμπστερ (1580; - 1625) και ο Μπεν Τζόνσον, τον οποίο γνωρίσαμε προηγουμένως ως ποιητή.

Στο θέατρο κυριαρχεί η ιδιοφυΐα του Σαίξπηρ

Ε΄ Η περίοδος 1660 - 1798

Μετά την παλινόρθωση του οίκου των Στιούαρτ (1660) έχουμε μια νεοκλασική στροφή στη λογοτεχνία. Οι συγγραφείς προσπαθούν να μιμηθούν το λιτό και καθαρό ύφος των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων και επιδιώκουν να φτάσουν στη μορφική τελειότητα.

Νεοκλασική στροφή

μεταρρυθμίσεις, οι διαμάχες μεταξύ επιστήμης και θρησκείας, καθώς και οι νέες κατακτήσεις και η επέκταση της αυτοκρατορίας.

*Ποίηση:
Τέννυσον, Μπράουνιγκ, Χόπκινς*

Η εποχή αυτή έχει να επιδείξει πολλούς αξιόλογους ποιητές και πεζογράφους. Σπουδαιότεροι ποιητές της εποχής θεωρούνται ο Άλφρεντ Τέννυσον (1809 - 1892), ο Ρόμπερτ Μπράουνιγκ (1812 - 1889) και ο Τζέραλντ Μάνλεϋ Χόπκινς (1844 - 1889). Ο Τέννυσον είχε αριστοκρατικές αντιλήψεις, τις οποίες διοχέτευσε στα έργα του, που διαπνέονται από διδαχτική ηθικολογία και άκρατο πατριωτισμό ("Η Επέλαση της Ελαφράς Ταξιαρχίας", "Οι Δύο Φωνές"). Η υστεροφημία του, πάντως, οφείλεται σε κάποια σύντομα λυρικά ποιήματα ("Όδυσσέας", "Μωντ" κ.ά.). Ο Μπράουνιγκ είναι γνωστός για τους έξοχους δραματικούς μονόλογους, ενώ ο Χόπκινς, που θεωρείται ένας από τους κορυφαίους ποιητές της εποχής του, έμεινε άγνωστος και παραμελημένος για μεγάλο χρονικό διάστημα. Έγραψε ποιήματα λυρικά και θρησκευτικά, τα οποία χαρακτηρίζονται από πρωτοτυπία τόσο στο λεκτικό όσο και στα μέτρα.

*Τέλος 19ου αιώνα:
Η τέχνη για την τέχνη ή η τέχνη να αποδίδει πιστά τη ζωή;*

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα κάνουν την εμφάνισή τους δυο ομάδες ποιητών που κινούνται σε εντελώς αντίθετο κλίμα. Οι πρώτοι (Όσκαρ Ουάιλντ, 1854 - 1900, Άρθουρ Σάιμονς, 1865 - 1945, Έρνεστ Ντώζον, 1867 - 1900) εκφράζουν την πίστη τους στο δόγμα του Θεόφιλου Γκωτιέ "η τέχνη για την τέχνη". Η ποίησή τους, γεμάτη ευαισθησία, χαρακτηρίζεται από μυστικισμό, ηδυπάθεια αλλά και επιτήδευση. Οι δεύτεροι (Ουίλλιαμ Έρνεστ Χένλεϋ, 1849 - 1903, Ρόμπερτ Στήβενσον, 1850 - 1894, Ράντγουαρντ Κίπλινγκ, 1865 - 1936) αντέταξαν τη θεωρία πως η τέχνη πρέπει να αποδίδει πιστά τη ζωή και υποκατάστησαν την ανία των αισθητικών με την αισιοδοξία, το θάρρος και την πίστη σε αξίες.

Οι διανοητές της βικτωριανής εποχής

Κατά τη βικτωριανή εποχή εμφανίστηκαν και σπουδαιότεροι διανοητές που στα δοκίμια και στις μελέτες τους προσπάθησαν να δώσουν απαντήσεις στα ιδεολογικά, πολιτικά και, κυρίως, στα κοινωνικά προβλήματα του καιρού τους (Τόμας Καρλάυλ, 1795 - 1881, Τόμας Μακώλεϋ, 1800 - 1859, Τζων Ράσκιν, 1819 - 1900, και Μάθιου Άρνολντ, 1822 - 1888), όμως το είδος που καλλιεργήθηκε περισσότερο ήταν το μυθιστόρημα. Πράγματι, είχαν δημιουργηθεί οι συνθήκες για την ακμή του είδους: τα μυθιστορήματα δημοσιεύονταν υπό μορφή επιφυλλίδων, εκδίδονταν σε φθηνές εκδόσεις και κυκλοφορούσαν μέσω των δανειστικών βιβλιοθηκών, με αποτέλεσμα να προσελκύσουν αναγνωστικό κοινό από όλες τις τάξεις.

Οι λόγοι της ακμής του μυθιστορήματος

Κυριαρχούν τα μυθιστορήματα κοινωνικής διαμαρτυρίας

Αρκετοί συγγραφείς συνέχισαν τον προηγούμενο συρμό του ιστορικού ή του ηθογραφικού μυθιστορήματος, οι περισσότεροι όμως έγραψαν μυθιστορήματα κοινωνικής διαμαρτυρίας. Πιο σημαντικοί μυθιστοριογράφοι της εποχής θεωρούνται ο Τσαρλς Ντίκενς (1812 - 1870), ο Ουίλλιαμ Θάκερεϋ (1811 - 1863), ο Τσαρλς Ρηντ (1814 - 1884), ο Γουίλκυ Κόλλινς (1824 - 1889), οι αδελφές Σαρλότ (1816 - 1855) και

Έμιλυ Μπροντέ (1818 - 1848) και η Τζωρτζ Έλιοτ (1819 - 1880).

Ο Ντίκενς θίγει κοινωνικά προβλήματα και καταγγέλλει τις κοινωνικές αδικίες της εποχής του. Κορυφαία του έργα θεωρούνται τα "Χριστουγεννιάτικα κάλαντα", στο οποίο ερμήνευσε αριστουργηματικά το πνεύμα των Χριστουγέννων σε μια εποχή που την κυβερνούσε ο νόμος του κέρδους, και το ενμέρει αυτοβιογραφικό "Δαβίδ Κόππερφελντ".

Ο Ντίκενς και οι άλλοι μυθιστοριογράφοι

Ο Τσαρλς Ντίκενς στα έργα του καταγγέλλει τις κοινωνικές αδικίες της εποχής του

Ο Θάκερεϋ απέκτησε φήμη συγγραφέα ιστορικών μυθιστορημάτων, όμως το σπουδαιότερο μυθιστόρημά του είναι το "Πανηγύρι των ματαιοτήτων", που αποτελεί μια καυστική σάτιρα της αγγλικής κοινωνίας της εποχής του. Ο Ρηντ ("Ποτέ δεν είναι αργά για μετάνοια", "Η Μονή και η Εστία") και ο Κόλλινς ("Η Κυρία με τα άσπρα", "Ο Αστρόλιθος") ανήκουν στον κύκλο του Ντίκενς. Ο δεύτερος έγραψε και πολλά αστυνομικά μυθιστορήματα και θεωρείται ως ο πατέρας του είδους. Η Σαρλότ Μπροντέ έγινε διάσημη με την "Τζέιν Έιρ" και η αδελφή της Έμιλυ με τα "Ανεμοδαρμένα Ύψη". Η πιο σπουδαία πάντως από τις γυναίκες μυθιστοριογράφους της βικτωριανής εποχής είναι η Τζωρτζ Έλιοτ (ψευδώνυμο της Μαίρης Ανν Ήβανς), της οποίας τα έργα απεικονίζουν τις συνέπειες της βιομηχανικής επανάστασης ("Σκηνές από τη ζωή των κληρικών", "Άνταμ Μπηντ", "Ο Μύθος του Φλος").

Το δράμα, υφιστάμενο έντονη λογοκρισία, συνέχισε την παρακμή του και κατά το μεγαλύτερο μέρος της βικτωριανής εποχής. Τις τελευταίες δεκαετίες του αιώνα, όμως, πραγματοποιήθηκε μια στροφή στο ρεαλιστικό τρόπο γραφής και άρχισαν να γράφονται έργα με θέματα από τη σύγχρονη οικογενειακή ζωή. Πιο αξιόλογοι θεατρικοί συγγραφείς θεωρούνται ο Τόμας Ουίλλιαμ Ρόμπερτσον (1829 - 1871), ο Χένρυ Άρθουρ Τζόουνς (1851 - 1929) και, κυρίως, ο Όσκαρ Ουάιλντ, που τον είδαμε και προηγουμένως ως ποιητή. Ο Ουάιλντ (έγραψε και διηγήματα, καθώς και το πολύ γνωστό μυθιστόρημα "Το πορτρέτο του Ντόριαν Γκραίου") τελειοποίησε με το σπινθηροβόλο πνεύμα του και τους έξοχους διαλόγους του την κοινωνική κωμωδία ("Η Βεντάλια της Λαίδης Ουίντερμπερ", "Μια γυναίκα χωρίς σημασία", "Η σημασία του να είναι κανείς σοβαρός").

Το θέατρο: Στροφή σε θέματα από τη σύγχρονη οικογενειακή ζωή - Ο Όσκαρ Ουάιλντ

Ζ' Ο εικοστός αιώνας

Με το θάνατο της βασίλισσας Βικτώριας (1901) τελειώνει μια λογοτεχνική περίοδος μεγάλης λαμπρότητας αλλά επίσης και ένας τρόπος σκέψης και ζωής που χαρακτηριζόταν, σύμφωνα με τον Έλιοτ, "από ευθυμία, αισιοδοξία και εμπιστοσύνη". Μάλιστα, τα προβλήματα και οι οικονομικές αναστατώσεις που προκάλεσε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος δημιούργησαν ένα κλίμα απαισιοδοξίας και

Οι οικονομικές αναστατώσεις και η απειλή των ολοκληρωτικών καθεστώτων αποτυπώνονται στα έργα της εποχής

μελαγχολίας, που αποτύπωσαν ο Άλντους Χάξλεϋ και ο Ρίτσαρντ Άλντιγκτον στα μυθιστορήματά τους "Στίξη - Αντίστιξη" (1928) και "Ο Θάνατος ενός ήρωα" (1929). Κατά τη δεκαετία του 1930 η απειλή κατά του δημοκρατικού τρόπου ζωής από τα ολοκληρωτικά καθεστώτα αποτυπώθηκε στα έργα πολλών ευαίσθητων συγγραφέων και ο κομμουνισμός κέρδισε την υποστήριξη ενός μεγάλου μέρους των νέων ποιητών.

Οι μυθιστοριογράφοι

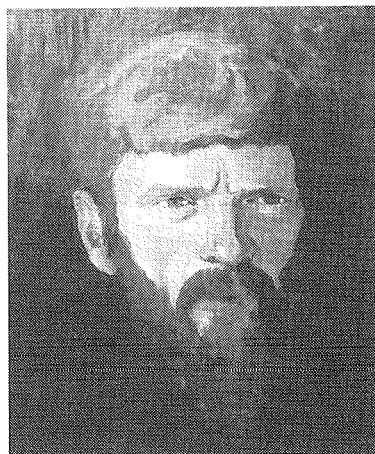
Από τους μυθιστοριογράφους ξεχωρίζουν ο Ε.Μ. Φόρστερ (1879 - 1970), ο Νταϊνβιντ Χ. Λώρενς (1885 - 1930), ο Τζέιμς Τζόυς (1882 - 1941), ο Γκράχαμ Γκρην (1904 - 1991) και ο Τζωρτζ Όργουελ (1903 - 1950).

Ε.Μ. Φόρστερ

Τα μυθιστορήματα του Ε.Μ. Φόρστερ, αξιόλογου επίσης κριτικού¹, διακρίνονται για τη βαθιά διεισδυτικότητα και την αίσθηση του κωμικοτραγικού. Βασικό θέμα του είναι το πρόβλημα των ανθρώπινων σχέσεων και της προσωπικής ζωής του ατόμου. Πιο γνωστά έργα του είναι το "Εκεί όπου οι άγγελοι φοβούνται να πατήσουν" και το "Πέρασμα στην Ινδία".

Λώρενς, Τζόυς, Γκρην

Ο Ντ. Χ. Λώρενς εισάγει στα μυθιστορήματά του καινούρια θέματα και καινούριους εκφραστικούς τρόπους. Οι τολμηρές ερωτικές σκηνές και οι ποιητικές περιγραφές της φύσης αποτελούν μόνιμα γνωρίσματα του ως συγγραφέα ("Ερωτευμένες γυναίκες", "Η Ράβδος του Ααρών", "Ο Εραστής της λαίδης Τσάττερλυ"). Ο Τζέιμς Τζόυς, γνωστός για τα μυθιστορήματά του "Το πορτρέτο ενός καλλιτέχνη" και "Οδυσσέας", ήταν ο πρώτος που χρησιμοποίησε την τεχνική του εσωτερικού μονόλογου. Ο Γκράχαμ Γκρην αρχικά έγραφε μυθιστορήματα τρόμου ("Εξπρές - Οριάν", "Το Υπουργείο Φόβου"), στη συνέχεια όμως προχώρησε στην περιοχή του κωμικού και του ευτράπελου ("Ο Άνθρωπός μας στην Αβάνα") και στην προβολή υπαρξιακών προβλημάτων ("Οι Κωμωδοί", "Ο Ανθρώπινος Παράγοντας").

Ο Ντ. Χ. Λώρενς θεωρείται ένας από τους κορυφαίους μυθιστοριογράφους του 20ού αιώνα

Όργουελ

Ο Τζωρτζ Όργουελ, ένας από τους μεγαλύτερους μυθιστοριογράφους του 20ού αιώνα, καταγράφει στα μυθιστορήματά του τις εμπειρίες του στα διάφορα στάδια της ζωής του και καταδικάζει με

1. Υπήρξε από τους πρώτους που επισήμαναν την ποιητική αξία του Κωνσταντίνου Καβάφη.

τον πιο έντονο τρόπο, χρησιμοποιώντας ως όπλο τη σάτιρα, κάθε μορφής ολοκληρωτισμό (“Η Φάρμα των Ζώων”, “Χίλια εννιακόσια ογδόντα τέσσερα”). Τέλος, πρέπει να αναφερθεί και η αξιόλογη προσφορά των γυναικών συγγραφέων στο αγγλικό μυθιστόρημα του 20ού αιώνα. Πιο γνωστά είναι τα ονόματα των Βιρτζίνια Γουλφ (“Κυρία Νταλλογουέη”, “Προς το Φάρο”) και Άιβυ Κόμπτον - Μπάρνετ (“Οικογένεια και Περιουσία”, “Σκοτάδι και Ημέρα”).

Όπως και η μυθιστοριογραφία, έτσι και η ποίηση του 20ού αιώνα χαρακτηρίζεται από υψηλή ποιότητα, ποικιλία και πρωτοτυπία. Η ανανέωση σε σχέση με τη βικτωριανή ποίηση είναι έκδηλη τόσο στα θέματα όσο και στη μορφή. Οι ποιητές Τόμας Χάρντυ (1840 - 1928) και Α. Ε. Χάουσμαν (1859 - 1936), που γράφουν στο μεταίχμιο των δυο αιώνων, δείχνουν την προτίμησή τους στις καινούριες ποιητικές αντιλήψεις. Ο Γουώλτερ ντε λα Μαρ κατάφερε με την πλούσια φαντασία του, τα τεχνικά του ευρήματα και τη μουσικότητά του να δημιουργήσει έναν παραμυθένιο κόσμο. Αντίθετα, ο Τζων Μέισφιλντ ακολουθεί πιστά το παράδειγμα του Κίπλινγκ· επιλέγοντας σοβαρά θέματα και χρησιμοποιώντας μια στιβαρή γλώσσα κι ένα πυκνό ύφος δημιουργεί μια νευρώδη ποίηση.

*Ποίηση:
Ανανέωση στα θέματα και στη μορφή*

Μετά την έκρηξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου εμφανίστηκαν αρκετές ποιητικές ομάδες και τάσεις, ελάχιστες όμως προσωπικότητες επιβλήθηκαν. Η ποίηση των Ρόμπερτ Μπρουκ (1887 - 1915) και Γουίλφρεντ Όουεν (1893 - 1918) φέρει έντονα τα ίχνη της εμπειρίας του πολέμου. Ο πρώτος είναι γνωστός για τα πατριωτικά πολεμικά του σονέτα, ενώ ο δεύτερος διακρίνεται για τις ωραιότερες εικόνες στο πεδίο της μάχης και τη μελωδική αρμονία των ομοιοκαταληξιών και των παρηχησέων του.

Πατριωτική - πολεμική ποίηση

Ο Ντ. Λώρενς (τον είδαμε ως μυθιστοριογράφο) και ο Ρίτσαρντ Άλντιγκτον θεωρούνται οι κυριότεροι εκπρόσωποι του κινήματος του “εικονισμού”, που είχε ως βασικές αρχές τον αισθησιακό ιμπρεσιονισμό και την αποφόρτωση της ποίησης από περιττά στολίδια και ιδεολογικό βάθος. Από την άλλη, γύρω στο 1930 εμφανίστηκε μια ομάδα λογοτεχνών που δέχτηκαν έντονα την επίδραση της θεωρίας του Μαρξ. Οι πιο γνωστοί από αυτούς ήταν ο Γ. Χ. Ώντεν, ο Κ. Ντέυ Λιούις και ο Στήβεν Σπένσερ. Αξιόλογη ποιήτρια υπήρξε η Ήντιθ Σίτγουελ, που επιδόθηκε με επιτυχία και στην κριτική, ενώ πιο σπουδαίος ποιητής του αιώνα θεωρείται ο Τ. Σ. Έλιοτ (1888 - 1965). Στα πρώτα ποιήματα του μεγάλου αυτού ποιητή αλλά και θεατρικού συγγραφέα είναι έκδηλη η επίδραση των Γάλλων συμβολιστών, ενώ από το 1930 και μετά η ποίησή του διαποτιζεται από έντονη θρησκευτικότητα και υπαρξιακή αγωνία. Τέλος, από τους νεότερους ποιητές, αναφέρουμε τον Ντάιλαν Τόμας (1914 - 1953) που στα λίγα αλλά αξιόλογα ποιήματά του εξέφρασε με δυναμικό τρόπο την παθολογική του αγάπη για τη ζωή και τις λειτουργίες της.

Οι εικονιστές και οι μαρξιστές ποιητές

Το θέατρο τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Το κοινωνικό δράμα: Πινέρο, Σω

Το θέατρο κατά τον 20ό αιώνα δεν έφτασε σε ποιότητα τη σύγχρονη του πεζογραφία και ποίηση. Στις αρχές του αιώνα άκμασε το κοινωνικό δράμα με κυριότερο εκπρόσωπο τον Άρθουρ Γουίγκ Πινέρο (1855 - 1934). Ο πιο προικισμένος θεατρικός συγγραφέας των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα ήταν ο Τζωρτζ Μπέρναρ Σω (1856 - 1950), που εισήγαγε στα έργα του ιδέες που σκανδάλισαν αλλά προβλημάτισαν το κοινό και, γενικά, άσκησε μεγάλη επίδραση στην εποχή του. Κυριότερα έργα του: "Καίσαρας και Κλεοπάτρα", "Παντρολογήματα", "Καρδιοκαμένο Σπίτι".

Η κωμωδία ηθών: Μωμ, Κάουαρντ

Η κωμωδία των ηθών που είχε αναζωογονηθεί από τον Όσκαρ Ουάιλντ γύρω στο 1890 προσέλκυσε αρκετούς σημαντικούς συγγραφείς των πρώτων δεκαετιών του αιώνα μας. Πιο σημαντικοί εκπρόσωποι του είδους θεωρούνται ο Σόμερσετ Μωμ (1874 - 1965), που διακρίθηκε για τη σατιρική του οξύτητα ("Η Πιστή Σύζυγος", "Οι Καλύτεροί μας", "Ο Κύκλος"), και ο Νόελ Κάουαρντ (1899 - 1973), που με τις πνευματώδεις και τεχνικά άρτιες κωμωδίες του εξέφρασε τον επιπόλαιο κυνισμό της εποχής του μεσοπολέμου.

Ιρλανδοί θεατρικοί συγγραφείς: Γητς, Ρόμπινσον, Σηλς, Σινγκ

Στο σημείο αυτό θα γίνει και μια σύντομη αναφορά και στους Ιρλανδούς θεατρικούς συγγραφείς, οι περισσότεροι από τους οποίους συνδέονται με το περιφημο "Άμπεύ Θήατερ" του Δουβλίνου. Πιο σημαντικοί θεωρούνται ο Ουίλλιαμ Μπάτλερ Γητς¹ (1865 - 1939), που τα έργα του διακρίνονται πιο πολύ για το στοχασμό και την περιουλογή παρά για την τεχνική τους αρτιότητα ("Η Χώρα που ποθεί η καρδιά", "Κάθλιν Χούλιχαν"), ο Λένοξ Ρόμπινσον (1866 - 1958) και ο Τζωρτζ Σηλς (1866 - 1949) που παρουσίασαν πολύ αξιολογες κωμωδίες ιρλανδικών ηθών (Ρόμπινσον: "Το Λευκοκέφαλο Αγόρι", "Οι Μακρινοί Λόφοι", Σηλς: "Ο Καθηγητής Τιμ", "Ο Νέος Υπηρέτης"), και ο Τζων Μίλλινγκτον Σινγκ (1871 - 1909), που χρησιμοποίησε με ποιητικό τρόπο την πλούσια αγγλοϊρλανδική διάλεκτο ("Ο Έκλυτος Νέος του Δυτικού Κόσμου", "Έφιπποι προς τη Θάλασσα").

Το θέατρο μετά το 1930: Έλιοτ, Ράττιγκαν, Φράι

Μετά το 1930 το αγγλικό θέατρο δεν έχει να επιδείξει πολλούς σημαντικούς συγγραφείς. Κορυφαία αναντίλεκτα μορφή είναι ο Τ. Σ. Έλιοτ (τον είδαμε και ως ποιητή), που συνέβαλε στην αναγέννηση του ποιητικού δράματος προσδίδοντάς του θρησκευτικούς τόνους ("Φονικό στην εκκλησία", "Οικογενειακή συγκέντρωση", "Κόκτειλ Πάρτι", "Ο Έμπιστος Υπάλληλος"). Άλλοι αξιολογοί σύγχρονοι θεατρικοί συγγραφείς θεωρούνται ο Τέρενς Ράττιγκαν και ο Κρίστοφερ Φράι. Ο Ράττιγκαν διακρίθηκε και στις ελαφρές κωμωδίες ("Τα γαλλικά χωρίς δάκρυα", "Αγάπη στην τεμπελιά") και στα σοβαρότερα δράματα ("Το Αγόρι του Γουίνσλοου", "Η Βαθιά Γαλάζια Θάλασσα"), ενώ ο Φράι κατέπληξε το κοινό με το ποιητικό του ύφος και την πρωτοτυπία των επινοήσεών του ("Η κυρία δεν είναι για κάψιμο", "Υπνος των φυλακισμένων").

1. Ο Γητς διακρίθηκε και ως ποιητής.

Ουίλλιαμ Σαίξπηρ (1564 - 1616)

Μεγάλος Άγγλος δραματικός συγγραφέας, από τους μεγαλύτερους του παγκόσμιου θεάτρου. Γεννήθηκε στο Στράτφορντον Έιβον. Διέκοψε νωρίς το σχολείο λόγω οικονομικών δυσκολιών και εργάστηκε ως ηθοποιός και θεατρικός συνεργάτης σε διάφορους θιάσους. Τελικά έγινε μέτοχος και βασικό στέλεχος στο "Θίασο του Βασιλιά", που βρισκόταν υπό την προστασία του Ιακώβου Α΄.

Εκτός από θεατρικά έργα (τραγωδίες, ιστορικά δράματα, κωμωδίες), συνέθεσε επίσης δυο μακρά ποιήματα ("Η Αφροδίτη και ο Άδωνις" και "Ο Βιασμός της Λουκρητίας"), καθώς και μια συλλογή από 154 θαιμάσια σονέτα. Στο έργο του κατάφερε να εκφράσει με διαλεκτική οξύτητα, δραματική πληρότητα και λυρική γλαφυρότητα τα προβλήματα και την αγωνία της ανθρώπινης ύπαρξης, πέρα από

καιρούς και τόπους. Τα κορυφαία από τα δράματά του αποτελούν πολυεδρική πεμπουσία της ανθρώπινης περιπέτειας και των ανθρώπινων αποφάσεων, όπου αδιάκοπα εναλλάσσονται και συνυπάρχουν η πνευματική και ηθική έξαρση και η εωσφορική ζοφερότητα.

Κυριότερα θεατρικά του έργα:

Άμλετ, Ο Βασιλιάς Ληρ, Η Δωδεκάτη Νύχτα, Ο Έμπορος της Βενετίας, Ερρίκος Ε΄, Ιούλιος Καίσαρας, Μάκβεθ, Οθέλλος, Όνειρο Καλοκαιρινής Νύχτας, Ριχάρδος Γ΄, Ρωμαίος και Ιουλιέτα, Η Στρίγγλα που έγινε αρνάκι, Η Τρικυμία.

Ιούλιος Καίσαρας

Θέμα της τραγωδίας είναι η συνωμοσία και η δολοφονία του Ιούλιου Καίσαρα. Αρχηγοί της συνωμοσίας υπήρξαν ο Κάσιος, ο Κάσκας και ο Βρούτος. Μετά τη δολοφονία η λαϊκή οργή τρέπει σε φυγή τους συνωμότες και τους οπαδούς τους.

Στο απόσπασμα που παραθέτουμε μιλούν στο πλήθος ο Βρούτος, που εξηγεί τους λόγους της δολοφονίας του Καίσαρα, και ο Αντώνιος, που εκφωνεί τον επικήδειο λόγο.

Πράξη Γ΄, Σκηνή δεύτερη

Βρούτος: Ρωμαίοι, πατριώτες και φίλοι! ακούστε μου τη δική μου αιτία και σωπάστε για να μπορέσετε ν' ακούσετε: πιστεύτε με για την τιμιότητά μου και σεβαστείτε την τιμιότητά μου, για να μπορέσετε να πειστείτε: ελέγξετέ με με τη σοφία σας και ξυ-

πνήστε τη νοημοσύνη σας, για να μπορέσετε να κρίνετε καλύτερα. Αν είναι κανείς σε τούτη τη μάζωξη, ένας ακριβός φίλος του Καίσαρα, σ' αυτόν λέω πως η αγάπη του Βρούτου για τον Καίσαρα δεν ήταν λιγότερη από τη δικιά του. Κι αν αυτός ο φίλος ρωτήσει γιατί ο Βρούτος σηκώθη κατά του Καίσαρα, τούτη είν' η απάντησή μου: Όχι γιατί αγαπούσα τον Καίσαρα λιγότερο, παρά γιατί αγαπούσα τη Ρώμη περισσότερο. Θα προτιμούσατε να ζούσε ο Καίσαρας και να πεθαίνατε όλοι σκλάβοι ή να πέθαινε ο Καίσαρας για να ζήσετε όλοι ελεύθεροι άνθρωποι; Επειδή ο Καίσαρας μ' αγαπούσε, τον κλαίω· επειδή ευτύχησε, το χαίρομαι· επειδή ήταν γενναίος, τον τιμάω· αλλά επειδή ήταν φιλόδοξος, τον σκότωσα. Έχω δάκρυα για την αγάπη του· χαρά για την ευτυχία του· τιμή για τη γενναιότητά του· και θάνατο για τη φιλοδοξία του. Ποιος εδώ είναι τόσο ταπεινός που θα 'θελε να 'ναι δούλος; Αν είναι κανείς, να μιλήσει· γιατί αυτόν τον αδίκησα. Ποιος είν' εδώ τόσο αχρείος που δε θέλει ν' αγαπάει την πατρίδα του; Αν είναι κανείς, να μιλήσει· γιατί αυτόν τον αδίκησα. Περιμένω απάντηση.

Πολίτες: Κανείς, Βρούτε, κανείς.

Βρούτος: Τότε κανένα δεν αδίκησα. Δεν έκαμα στον Καίσαρα τίποτα περισσότερο απ' ό,τι εσείς θα κάνατε στο Βρούτο. Το ζήτημα του θανάτου του είναι καταχωρημένο στο Καπιτώλιο· η δόξα του δεν εμειώθη εκεί που την άξιζε, ούτε τ' αδικήματά του παραφουσκώθηκαν, για τα οποία εθανατώθη.

(Μπαίνει ο Αντώνιος και άλλοι, με το πτώμα του Καίσαρα.)

Να, έρχεται το λείψανό του, με πένθιμη συνοδείά του το Μάρκο Αντώνιο· που αν και δε συνέργησε στη θανάτωσή του, θα 'χει το όφελος απ' το θάνατό του, μια θέση στην πολιτεία· και ποιος από σας δε θα την έχει; Με τούτο αποχωρώ· όπως σκότωσα τον καλύτερο φίλο μου για το καλό της Ρώμης, κρατάω το ίδιο μαχαίρι για τον εαυτό μου, όταν ευαρεστηθεί η πατρίδα μου να χρειαστεί το θάνατό μου.

Πολίτες: Ζήτω ο Βρούτος! Ζήτω! Ζήτω!

Α΄ Πολ.: Να τον πάμε με θρίαμβο ως το σπίτι του.

Β΄ Πολ.:

Να του κάνουμε άγαλμα μαζί με τους προγόνους του.

Γ΄ Πολ.: Να τον κάνουμε Καίσαρα.

Δ΄ Πολ.:

Τα πιο καλά χαρίσματα του Καίσαρα να τιμηθούν με το στεφάνωμα του Βρούτου.

Α΄ Πολ.:

Να τον πάμε στο σπίτι του με ζητωκραυγές και αλαλαγμούς.

Βρούτος: Πατριώτες...

Β΄ Πολ.: Σιωπή, ησυχία! Μιλάει ο Βρούτος.

Α΄ Πολ.: Ησυχία, ε!

Βρούτος:

Καλοί πατριώτες, άστε με να φύγω μόνος,
και, για χάρη μου, μείντε εδώ με τον Αντώνιο.
Δείχτε σέβας στου Καίσαρα το λείψανο και σέβας
στο λόγο που θα ειπεί του Καίσαρα τη δόξα,
που θα τον βγάλει ο Μάρκος Αντώνιος μ' έγκρισή μας.
Παρακαλώ, κανένας να μη φύγει, έξω από μένα
μόνον, ως να τελειώσει ο Αντώνιος το λόγο του.
(*Βγαίνει.*)

Α΄ Πολ.:

Σταθείτε, ε! Ν' ακούσουμε το Μάρκο Αντώνιο.

Γ΄ Πολ.:

Στο βήμα ν' ανεβεί· θα τον ακούσουμε.
Γενναίε Αντώνιε, ανέβα.

Αντώνιος:

Για χάρη του Βρούτου έχω υποχρέωση σε σας.

Δ΄ Πολ.: Τι λέει για το Βρούτο;

Γ΄ Πολ.:

Λέει, για χάρη του Βρούτου, έχει υποχρέωση σε όλους μας.

Δ΄ Πολ.:

Καλά θα κάνει εδώ να μη μιλήσει άσκημα για το Βρούτο.

Α΄ Πολ.: Αυτός ο Καίσαρας ήταν τύραννος.

Γ΄ Πολ.:

Ούτε λόγος· είν' ευλογία για μας που η Ρώμη
γλίτωσε από δαύτον.

Β΄ Πολ.:

Ησυχία! Ν' ακούσουμε τι θα μας πει ο Αντώνιος.

Αντώνιος: Ευγενικοί Ρωμαίοι...

Πολίτες: Ε, ησυχία! Αφήστε μας ν' ακούσουμε.

Αντώνιος:

Φίλοι, Ρωμαίοι, πατριώτες, δανείστε μου τ' αφτιά σας·
έρχομαι να κηδέψω εδώ τον Καίσαρα και όχι
να τον παινέψω. Το κακό που κάνουν οι άνθρωποι
ζει και μετά απ' τους ίδιους, το καλό συχνά
θάβεται με τα κόκαλά τους· έτσι ας γίνει
και με τον Καίσαρα. Ο ευγενής ο Βρούτος
σας είπε πως ο Καίσαρας ήταν φιλόδοξος·

αν ήταν, ήταν σφάλμα του βαρύ και λόγο
βαρύ έδωσε ο Καίσαρας γι' αυτό. Εδώ,
με άδεια του Βρούτου και των άλλων, - γιατί ο Βρούτος
είν' αξιότιμος άνθρωπος· έτσι είναι' όλοι τους,
όλοι αξιότιμοι άνθρωποι, - έρχομαι να ειπώ
τον επικήδειο του Καίσαρα. Ήταν φίλος μου,
πιστός κι αληθινός σε μένα: όμως ο Βρούτος λέει
ήταν φιλόδοξος· κι ο Βρούτος είναι αξιότιμος
άνθρωπος. Είχε φέρει πλήθος αιχμαλώτους
στη Ρώμη, που η ξαγορά τους γιόμιζε τις κάσες
του Δημοσίου· φαίνεται μ' αυτό ο Καίσαρας
φιλόδοξος; Όταν κλαιγόταν η φτωχολογιά
ο Καίσαρας εδάκρυζε· η φιλοδοξία
θα 'πρεπε να 'ναι από ύλη πιο αυστηρή φτιαγμένη.
'Όμως ο Βρούτος λέει πως ήτανε φιλόδοξος·
κι ο Βρούτος είναι άνθρωπος αξιότιμος.
'Όλοι σας είδατε στα Λουπερκάλια¹
που τρεις φορές του πρόσφερα στέμμα βασιλικό,
και τρεις φορές το αρνήθη: ήταν αυτό φιλοδοξία;
'Όμως ο Βρούτος λέει πως ήτανε φιλόδοξος·
και, βέβαια, αυτός είναι' άνθρωπος αξιότιμος.
Μιλάω όχι για ν' αναιρέσω ό,τι είπε ο Βρούτος,
όμως εδώ είμαι για να ειπώ αυτό που ξέρω.
Τον αγαπούσατε όλοι κάποτε, όχι χωρίς λόγο:
ποιος λόγος σας κρατάει λοιπόν να μην τον κλάψετε;
Ω, κρίση! Έφυγες να πας σε χτήνη αναισθητα
κι οι άνθρωποι έχασαν το νου τους. Συμπαθάτε με·
η καρδιά μου είναι κει στην κάσα με τον Καίσαρα
και πρέπει να σωπάσω ώσπου να μου ξανάρθει.

Α' Πολ.: Νομίζω έχουν λογική πολλή αυτά που λέει.

Β' Πολ.:

Αν στοχαστείς σωστά το πράμα, του 'χουν κάνει
του Καίσαρα μεγάλο άδικο.

Γ' Πολ.:

Λέτε, μαστόροι; Εγώ φοβάμαι πως θα 'ρθει χειρότερος στη θέση του.

Δ' Πολ.:

Προσέξατε τα λόγια του; Δεν ήθελε να πάρει
το στέμμα· άρα λοιπόν σωστά δεν ήτανε φιλόδοξος.

Α' Πολ.:

Αν βγει αλήθεια αυτό, κάποιιοι θα το πληρώσουν πολύ ακριβά.

---

1. στα Λουπερκάλια· στη γιορτή αυτή έτρεχαν δρομείς κρατώντας δερμάτινα λουριά, που μ' αυτά κτυπούσαν τους παρευρισκόμενους, και υπήρχε η πρόληψη πως μια γυναίκα στείρα που την άγγιζε το λουρί του δρομέα γινόταν γόνιμη.

Β΄ Πολ.:

Ο καημένος! Τα μάτια του είναι κόκκινα σαν τη φωτιά απ' το κλάμα.

Γ΄ Πολ.:

Δεν είν' άλλος στη Ρώμη πιο ευγενής απ' τον Αντώνιο.

Β΄ Πολ.: Για πρόσεξέ τον· ξαναπιάνει να μιλήσει.

Αντώνιος:

Ακόμα χτες του Καίσαρα μπορούσε ο λόγος ν' αντικρούσει τον κόσμο· τώρα κείται εκεί κι ούτ' ένας τόσο ταπεινός που να του φέρει σέβας. Ε, μαστόροι μου! Αν είχα πρόθεση να ξεσηκώσω καρδιές σας και ψυχές σας γι' ανταρσία κι οργή, θ' αδικούσα το Βρούτο, θ' αδικούσα και τον Κάσιο, που, καθώς ξέρετε όλοι, είν' αξιότιμοι άνθρωποι. Δε θα τους αδικήσω· προτιμάω ν' αδικήσω το νεκρό, ν' αδικήσω τον εαυτό μου και σας, παρά ν' αδικήσω τέτοιους αξιότιμους ανθρώπους. Μα έχω δω ένα έγγραφο με τη σφραγίδα του Καίσαρα· το βρήκα στο γραφείο του, είναι η διαθήκη του. Αν μόνο άκουγε ο λαός αυτή τη διαθήκη - που, συγγνώμη, δεν έχω σκοπό να τη διαβάσω - θα 'τρεχαν και θα φιλούσαν τις πληγές του σκοτωμένου Καίσαρα και θα βουτούσαν τα μαντίλια τους στ' άγιο του αίμα, ναι, θα ζητάγαν μια τρίχα του για ενθύμιο, και, στο θάνατό τους, θα το 'βαζαν στις διαθήκες τους, να τ' άφηναν κληρονομιά ακριβή στους απογόνους τους.

Α΄ Πολ.:

Ν' ακούσουμε τη διαθήκη: διάβασ' τη, Μάρκο Αντώνιε.

Πολίτες:

Τη διαθήκη, τη διαθήκη! Θέλουμε ν' ακούσουμε τη διαθήκη του Καίσαρα.

Αντώνιος:

Υπομονεύτε, φίλοι μου καλοί· δεν πρέπει να σας τη διαβάσω. Δεν είναι σωστό να μάθετε πόσο σας αγαπούσε ο Καίσαρας. Δεν είστε ξύλα, δεν είστε πέτρες, είσαστε άνθρωποι· όντας άνθρωποι, κι ακούγοντας του Καίσαρα τη διαθήκη, θα πάρετε φωτιά, θα τρελαθείτε. Είναι καλά

να μην το μάθετε πως είστε οι κληρονόμοι του
τι αν το μαθαίνατε, ω, τι θα γινόταν τότε!

Δ΄ Πολ.:

Διάβασ' τη διαθήκη, Αντώνιε! Να την ακούσουμε!
να μας διαβάσεις τη διαθήκη, τη διαθήκη του Καίσαρα.

Αντώνιος:

Για ησυχάστε, για σιγά. Παραπροχώρησα
και σας εμπήσα γι' αυτή. Φοβάμαι πως
κάνω άδικο στους αξιότιμους ανθρώπους
που τα σπαθιά τους έσφαξαν τον Καίσαρα·
το φοβάμαι.

Δ΄ Πολ.: Ήταν προδότες: αξιότιμοι άνθρωποι!

Πολίτες: Τη διαθήκη! τη διαθήκη!

Β΄ Πολ.:

Ήταν αχρείοι, φονιάδες. Τη διαθήκη! Διάβασε τη διαθήκη.

Αντώνιος:

Λοιπόν θα μ' αναγκάσετε να την διαβάσω;
Τότε κυκλώστε κει το λείψανο του Καίσαρα,
για να σας δείξω εκείνον που έκαμε τη διαθήκη.
Να κατεβώ; Και θα μου δώσετε την άδεια;

Πολίτες: Έλα κάτω.

Β΄ Πολ.: Κατέβα.

(Ο Αντώνιος κατεβαίνει.)

Γ΄ Πολ.: Θα 'χεις την άδεια.

Δ΄ Πολ.: Κύκλο· σταθείτε γύρω.

Α΄ Πολ.:

Μακριά απ' τη νεκροφόρα· μακριά απ' το λείψανο.

Β΄ Πολ.:

Τόπο για τον Αντώνιο· τον ευγενέστατο Αντώνιο.

Αντώνιος:

Μη στριμώνχεστε τόσο απάνω μου· ανοίχτε λίγο.

Πολίτες: Σταθείτε πίσω! Τόπο! Κάντε πίσω!

Αντώνιος:

Αν έχετε δάκρυα, ετοιμαστείτε τώρα να τα χύσετε·
γνωρίζετε όλοι τούτο το μανδύα: θυμάμαι
τότε που ο Καίσαρας τον πρωτοφόρεσε· ήταν
μια θερινή βραδιά, μες στη σκηνή του, την ημέρα

που νίκησε τους Νέρβιους. Να! σ' αυτήν εδώ τη θέση
μπήχτηκε το σπαθί του Κάσιου: δέστε μαχαιριά
που 'καμε ο μοχθηρός ο Κάσκαρ: από δω
μαχαίρωσε ο πολυαγαπητός του ο Βρούτος·
και, όταν τράβηξε το καταραμένο ατσάλι του,
κοιτάτε πώς το αίμα του Καίσαρα το ακολούθησε,
σαν να όρμησε έξω για να βεβαιωθεί αν ο Βρούτος
ήταν που βάρωσε τόσο άσπλαχνα ή όχι·
τι ο Βρούτος, όπως ξέρετε, ήταν ο άγγελος του Καίσαρα:
κρίνετε, σεις θεοί! πόσο ακριβή αγάπη
του είχε ο Καίσαρας. Αυτή ήταν η πιο άσπλαχνη
πληγή απ' όλες· τι όταν ο ευγενής ο Καίσαρας
τον είδε να βαράει, η αχαριστία, πιο δυνατή
απ' του προδότη το όπλο, τον παράλυσε. Τότε έσπασε
η μεγάλη καρδιά του· και με το μανδύα του
σκεπάζοντας την όψη του, ίσα στο βάθρο
στο άγαλμα του Πομπήιου, που όλη αυτή την ώρα
έτρεχε αίμα, ο μεγάλος Καίσαρας έπεσε. Ω,
τι πέσιμο ήταν εκείνο, πατριώτες μου·
τότε όλοι μας, κι εγώ κι εσείς πέσαμε χάμω,
ενώ η αιμοβόρα προδοσιά θριάμβευε επάνω μας.
Ω! τώρα κλαίτε, και καταλαβαίνω νιώθετε
το άγγιγμα της σπλαχνιάς· ευλογημένες είναι
αυτές οι στάλες. Ε, καλές ψυχές, τι! Κλαίτε
που μόνο βλέπετε το πληγωμένο ρούχο
του Καίσαρά μας; Δέτε εδώ, εδώ 'ναι ο ίδιος
πετσοκομμένος, όπως βλέπετε, από τους προδότες.

Α΄ Πολ.: Ω ελεεινό θέαμα!

Β΄ Πολ.: Ω υπέροχε Καίσαρα!

Γ΄ Πολ.: Ω μαύρη μέρα!

Δ΄ Πολ.: Ω προδότες! Κακούργοι!

Α΄ Πολ.: Ω ματωμένη θέα!

Β΄ Πολ.: Θέλουμε' εκδίκηση.

Πολίτες:

Γδικιωμό! Απάνω τους! -Κυνηγάτε τους! - Καύτε
τους! - Φωτιά! - Σκοτώστε τους! - Σφάχτε τους! Μη
μείνει προδότης ζωντανός.

Αντώνιος: Σταθείτε, πατριώτες!

Α΄ Πολ.:

Ε, ησυχία! Ν' ακούσουμε τον ευγενή Αντώνιο.

Β΄ Πολ.:

Να τον ακούσουμε, μαζί του για ζωή ή για θάνατο.

Αντώνιος:

Καλοί μου φίλοι, φίλοι μου, να μη σας ξεσηκώσω σε τέτοιο ξαφνικό κύμα ανταρσίας. Εκείνοι που κάμανε την πράξη αυτή είν' αξιότιμοι· τι ιδιαίτεροι καημοί τούς έσπρωξαν σ' αυτό, δεν ξέρω δυστυχώς· είναι σοφοί κι αξιότιμοι, κι αναμφίβολα θα σας δικιολογηθούν. Δε θέλω, φίλοι μου, να κλέψω τις καρδιές σας: δεν είμαι ρήτορας, καθώς ο Βρούτος· μόνο, καθώς με ξέρετε όλοι, απλός αφελής άνθρωπος, που αγαπώ το φίλο μου· κι αυτοί αυτό το ξέρουν πολύ καλά που μου 'δωσαν την άδεια να μιλήσω δημόσια. Γιατί εγώ δεν έχω ούτε εξυπνάδα, ούτε ευφράδεια, ούτε κύρος, ούτε τέχνη, ούτε προφορά, ούτε τη δύναμη του λόγου για ν' ανάβω τα αίματα: εγώ μιλάω ίσια· εγώ σας λέω αυτό που ξέρετε κι οι ίδιοι, εγώ σας δείχνω τις πληγές του Καίσαρά μας, έρμα, έρμα βουβά στόματα, και τους ζητάω να μιλήσουνε για μένα. Μ' αν ήμουν εγώ Βρούτος, κι ήτανε ο Βρούτος Αντώνιος, τότε αυτός ο Αντώνιος θα ερέθιζε τις ψυχές σας και γλώσσα θα 'βαζε σε κάθε πληγή του Καίσαρα, που θα ξεκούναγαν τις πέτρες της Ρώμης να σκωθούν και να επαναστατήσουν.

Πολίτες: Θα κάνουμ' επανάσταση.

Α΄ Πολ.: Θα κάψουμε το σπίτι του Βρούτου.

Γ΄ Πολ.:

Ε, τότε εμπρός! Πάμε να βρούμε τους συνωμότες.

Αντώνιος:

Μ' ακούστε με, πατριώτες. Ακούστε που μιλάω.

Πολίτες:

Ε, ησυχία! - Ακούστε τον Αντώνιο, τον εξοχότατο Αντώνιο.

Αντώνιος:

Μα φίλοι μου, δεν ξέρετε τι πάτε να κάνετε.

Γιατί ο Καίσαρας ήταν άξιος της αγάπης σας;
Δυστυχώς δεν το ξέρετε: να σας το πω λοιπόν.
Ξεχάσατε τη διαθήκη που σας είπα.

Πολίτες:

Αλήθεια. Τη διαθήκη! Σταθείτε ν' ακούσουμε
τη διαθήκη!

Αντώνιος:

Εδώ 'ναι η διαθήκη, με του Καίσαρα τη βούλα.
Σε κάθε Ρωμαίο πολίτη αφήνει, χωριστά
στο κάθε άτομο, εβδομηνταπέντε δραχμές.

Β' Πολ.:

Ευγενέστατε Καίσαρα! Θα γδικιωθούμε το θάνατό του.

Γ' Πολ.: Ω, Καίσαρα βασιλικέ!

Αντώνιος: Υπομονή ν' ακούσετε.

Πολίτες: Ε, ησυχία!

Αντώνιος:

Απαντωύ σας άφησε όλους του τους περιπάτους,
τις ιδιωτικές του αλλέες και τους νιόφυτους
κήπους του εδώθε από τον Τίβερη· σας τ' άφησε,
για σας και για τους απογόνους σας για πάντα·
να διασκεδάσετε, να κάνετε περίπατο
και να ψυχαγωγείστε. Αυτός ήταν Καίσαρας!
Πότε θα ξανάρθει άλλος ένας τέτοιος;

Α' Πολ.:

Ποτέ, ποτέ! Εμπρός, πάμε να κάψουμε
το λείψανό του στην ιερή τοποθεσία
και με τα ίδια δαυλιά να βάλουμε φωτιά
στων προδοτών τα σπίτια. Σκώσετε το λείψανο.

Β' Πολ.: Φέρτε φωτιά!

Γ' Πολ.: Τσακίστε πάγκους!

Δ' Πολ.:

Σπάστε σκαμνιά, παραθυρόφυλλα, οτιδήποτε!
(Βγαίνουν οι πολίτες με το λείψανο.)

Αντώνιος:

Τώρα ας δουλέψει: κακουργία, είσαι στο πόδι,
τράβα όποιο δρόμο θέλεις!

Μετάφραση Β. Ρώτα - Β. Δαμιανάκου

Ερωτήσεις

1. Το απόσπασμα αρχίζει με λόγο του Βρούτου προς το πλήθος και ακολουθεί η εκφώνηση του επικήδειου για το νεκρό Καίσαρα από τον Αντώνιο. Μελετήστε προσεκτικά τους δυο λόγους και απαντήστε στις πιο κάτω ερωτήσεις:
  - α. Τι επιδιώκει ο Βρούτος και τι ο Αντώνιος;
  - β. Ποια μέσα χρησιμοποιεί ο καθένας για να πετύχει το σκοπό του;
  - γ. Πώς αντιδρούν οι πολίτες στο λόγο του Βρούτου και πώς στο λόγο του Αντωνίου; Πώς δικαιολογείτε την αλλαγή των διαθέσεων του πλήθους;
2. Να διαγράψετε τους χαρακτήρες του Βρούτου και του Αντωνίου, όπως φαίνονται μέσα από τους λόγους τους.
3. Ο Αντώνιος δείχνοντας στο πλήθος τις σχισμές της χλαμύδας του Καίσαρα προσπερνά με δυο μόνο στίχους τις μαχαιριές του Κάσιου και του Κάσκα και επιμένει στη μαχαιριά του Βρούτου που την περιγράφει με ιδιαίτερα γλαφυρό τρόπο.
  - α. Μελετήστε προσεκτικά τους σχετικούς στίχους και περιγράψτε την εικόνα με δικά σας λόγια.
  - β. Ποια εκφραστικά μέσα χρησιμοποιεί ο Σαίξπηρ για να τη ζωντανέψει και ποιο το αισθητικό αποτέλεσμα;
4. "Το κακό που κάνουν οι άνθρωποι ζει και μετά απ' τους ίδιους, το καλό συχνά θάβεται με τα κόκαλά τους...". Σχολιάστε το νόημα των γνωμικών αυτών στίχων.
5. Στο τέλος του αποσπάσματος ο Αντώνιος, καθώς βλέπει το λαό να ξεχύνεται σε πράξεις βίας, αναφωνεί: "Τώρα ας δουλέψει: κακουργία, είσαι στο πόδι, τράβα όποιο δρόμο θέλεις". Συζητήστε το θέμα της ευθύνης ενός πολιτικού ηγέτη σε παρόμοιες στιγμές σε σχέση με τη στάση του Αντωνίου.
6. Κίνητρο της πράξης του Βρούτου ήταν η προστασία της δημοκρατίας, το αποτέλεσμα της όμως ήταν ο εμφύλιος πόλεμος και ο θάνατος της δημοκρατίας.

Θα μπορούσε γενικά η δολοφονία να αποτελέσει τρόπο προστασίας του δημοκρατικού πολιτεύματος; Συζητήστε.

Εργασία:

Αφού διαβάσετε ολόκληρη την τραγωδία "Ιούλιος Καίσαρας", συζητήστε σε ποιο βαθμό ισχύει σ' αυτήν η πιο κάτω άποψη του Βασίλη Ρώτα: "Στο Σαίξπηρ οι δυνάμεις του κόσμου, μικρές ή μεγάλες, κινούνται όπως οι πλανήτες, κυκλικά, έτσι που κάθε πράξη ξαναγυρίζει εκεί απ' όπου ξεκίνησε, ρίχνοντας το καλό ή το κακό στο κεφάλι του ίδιου που την προκάλεσε".

Ο Έμπορος της Βενετίας (απόσπασμα)

Ο Έμπορος της Βενετίας είναι μια από τις ωραιότερες και πιο χαριτωμένες κωμωδίες του Σαίξπηρ. Ξεχωρίζει για την άριστη δραματική της δομή και τα έξοχα κωμικά ευρήματα, τεχνάσματα και μπλεξίματα.

Ο Αντώνιος, πλούσιος έμπορος που έχει επενδύσει την περιουσία του σε ναυτικές επιχειρήσεις του εξωτερικού, δανείζεται χρήματα από τον Εβραίο τοκογλύφο Σάυλοκ και τα δίνει στο φίλο του Βασάνιο που τα χρειάζεται. Ο Σάυλοκ που μισεί θανάσιμα τον Αντώνιο, γιατί δανείζει άτοκα και γλιτώνει θύματα της τοκογλυφίας του, του δίνει τα χρήματα με τον όρο να κόψει ο ίδιος ο τοκογλύφος μια λίτρα κρέας από το στήθος του οφειλέτη του, αν δεν του καταβληθεί το ποσό στην ορισμένη ημερομηνία. Η προθεσμία λήγει κι ο Αντώνιος δεν έχει να πληρώσει, γιατί στο μεταξύ τα πλοία του έχουν ναυαγήσει. Επειδή ο Σάυλοκ δεν υποχωρεί και ζητά τη λίτρα κρέατος, η υπόθεση τίθεται υπό την κρίση του δόγη.

Το απόσπασμα είναι από την 1η σκηνή της Δ΄ πράξης. Ο δόγης αδυνατώντας να αποφασίσει μόνος του έχει στείλει να καλέσουν για γνωμάτευση το νομομαθή Βελάριο. Στην κρίσιμη ώρα εμφανίζονται στο δικαστήριο η Πόρσια εκ μέρους δήθεν του Βελάριου και η Νερίσα, μεταμφιεσμένες η πρώτη σε νομοδιδάσκαλο και η δεύτερη σε γραμματέα του.

Τα πρόσωπα που εμφανίζονται στο απόσπασμα:

Ο Δόγης της Βενετίας

Πόρσια, πλούσια κληρονόμος, που μόλις είχε παντρευτεί το Βασάνιο

Σάυλοκ, πλούσιος Εβραίος

Αντώνιος, έμπορος Βενετσιάνος

Βασάνιος και Γρατιάνος, φίλοι του Αντώνιου

Νερίσα, βάγια της Πόρσιας που μόλις είχε παντρευτεί το Γρατιάνο

(Μπαίνει η Πόρσια ντυμένη νομοδιδάσκαλος.)

Δόγης:

Δώσ' μου το χέρι. Έρχεσαι απ' το γερο-Βελάριο;

Πόρσια: Μάλιστα, κύριέ μου.

Δόγης:

Καλώς μας ήρθες: πάρ' τη θέση σου. Γνωρίζεις τη διαφορά που είναι το θέμα στην παρούσα δίκη;

Πόρσια:

Έχω όλες τις πληροφορίες για την υπόθεση.

Ποιος είναι ο έμπορος εδώ και ποιος ο Εβραίος;

Δόγης: Αντώνιε και γερο-Σάυλοκ, πλησιάστε.

Πόρσια: Είν' τ' όνομά σου Σάυλοκ;

Σάυλοκ: Σάυλοκ είν' τ' όνομά μου.

Πόρσια:

Είναι παράξενη η δουλειά που κυνηγάς·
όμως εντάξει τόσο, που της Βενετίας ο νόμος
δεν μπορεί όπως προχωρείς να σ' αντικρούσει.
(Στον Αντώνιο.) Σ' έχει στο χέρι του, έτσι;

Αντώνιος: Μάλιστα, έτσι λέει.

Πόρσια: Το παραδέχεσαι τ' ομόλογο;

Αντώνιος: Το παραδέχομαι.

Πόρσια: Τότε θα πρέπει ο Εβραίος να δείξει έλεος.

Σάυλοκ: Τι μ' αναγκάζει για να πρέπει; Πες το μου.

Πόρσια:

Η χάρη που 'χει το έλεος δεν επιβάλλεται,
στάζει σαν τη γλυκιά βροχή απ' τον ουρανό
πάνω στο χώμα: είναι διπλά ευλογημένο·
βλογάζει κι αυτόν που δίνει κι αυτόν που παίρνει:
είναι των κραταιών το κραταιότερο·
ταιριάζει του θρονιασμένου ρήγα πιο καλά απ' το στέμμα του·
το σκήπτρο του έχει δύναμη εξουσίας πρόσκαιρης,
είν' έμβλημα του δέους και του μεγαλείου,
που κάθετα των μοναρχών ο φόβος και ο τρόμος·
αλλά το έλεος είναι πάνω απ' το σκηπτρούχο κύρος,
είναι μες στις καρδιές των βασιλιάδων ήρνιασμένο,
είναι ιδιότητα του ίδιου του Θεοί,
και η γήινη εξουσία μοιάζει πιο πολυ με θεία,
όταν το έλεος συνοδεύει τη δικαιοσύνη.
Γι' αυτό, Εβραίε, αν κι είν' ο λόγος σου δικαιοσύνη,
λόγιασε τούτο, πως με της δικαιοσύνης
την πορεία δε θα 'βλεπε κανείς μας σωτηρία:
για έλεος προσευχόμαστε και η ίδια η προσευχή
διδάσκει όλους μας να ανταποδίδουμε
τις πράξεις με έλεος. Μίλησα τόσο πολύ
για να πραΰνω τη δικαιοσύνη
που επικαλιέσαι· αλλ' αν επιμένεις, τούτο
το αυστηρό της Βενετίας το δικαστήριο
πρέπει αυτόν τον έμπορο να τον καταδικάσει.

Σάυλοκ:

Τα έργατά μου στο κεφάλι μου! Ζητάω το νόμο,

τη ρήτρα και το πρόστιμο απ' τ' ομολόγό μου.

Πόρσια: Δεν έχει το χρήμα να πληρώσει;

Βασάνιος:

Ναι, να, το καταθέτω εδώ στο δικαστήριο·
μάλιστα το διπλάσιο: κι αν αυτό δε φτάνει,
αναλαβαίνω εγώ να το πληρώσω δεκαπλάσιο,
μ' εγγύηση τα χέρια μου και το κεφάλι μου
και την καρδιά μου. Κι αν ούτ' αυτό δε φτάνει,
θα ειπεί πως η κακία βάζει κάτω την αλήθεια.
Σου δέομαι, πάρε μια φορά το νόμο απάνω σου:
για ένα μεγάλο δίκιο κάμε ένα άδικο μικρό,
περιόρισ' του σκληρού διαβόλου τη βουλή.

Πόρσια:

Δε γίνεται, δεν είναι μες στη Βενετιά εξουσία
που να μπορεί ν' αλλάξει καταστημένο διάταγμα.
Θα καταχωρηθεί σαν προηγούμενο και πλήθος
λάθη θα ξεχυθούν απ' αυτό το παράδειγμα
στην πολιτεία. Αυτό δε γίνεται.

Σάυλοκ:

Δανιήλ μάς ήρθε να δικάσει! Ναι, Δανιήλ!
Ω νεαρέ σοφέ κριτή, πώς σε τιμάω!

Πόρσια: Παρακαλώ, δώσ' μου να ιδώ τ' ομολόγο.

Σάυλοκ: Εδώ 'ναι, σεβασμιότατέ μου ντόκτορ, να το.

Πόρσια:

Σάυλοκ, σου προσφέρουν το ποσό τριπλάσιο.

Σάυλοκ:

Όρκο, όρκο έχω κάμει όρκο στο Θεό:
να βάλω επιορκία πάνω στην ψυχή μου;
Όχι, για όλη τη Βενετία.

Πόρσια:

Λοιπόν, τούτο τ' ομολόγο είν' εκπρόθεσμο·
και νόμιμα μ' αυτό μπορεί ο Εβραίος ν' απαιτήσει
μια λίπρα κρέας, που να την κόψει ο ίδιος
σιμά από την καρδιά του εμπόρου. Κάμε ελεημοσύνη:
πάρε τριπλό το χρήμα· πες μου να σκίσω το χαρτί.

Σάυλοκ:

Αφού μου πληρωθεί καθώς είναι γραμμένο·
συ φαίνεται πως είσαι άξιος δικαστής·
ξέρεις το νόμο, η ερμηνεία σου σωστότατη·

σ' εξορκίζω στο νόμο, που είσαι το άξιο στήριγμά του,
προχώρα στην απόφαση: παίρνω όρκο στην ψυχή μου
δεν έχει γλώσσα ανθρώπου δύναμη για να
μ' αλλάξει. Εδώ στέκω στ' ομολόγό μου.

Αντώνιος:

Από καρδιάς παρακαλώ το δικαστήριο
να βγάλει απόφαση.

Πόρσια:

Τότε λοιπόν είν' έτσι: πρέπει να ετοιμάσεις
το στήθος σου για το μαχαίρι του.

Σάυλοκ: Ω ανώτερε κριτή! ω εξοχότατέ μου νέε!

Πόρσια:

Επειδή το γράμμα και το νόημα του νόμου
συμφωνεί πλήρως με την ποινική τη ρήτρα,
που αναφέρεται ως οφειλή πάνω στ' ομολόγο.

Σάυλοκ:

Πολύ σωστά! Ω συ σοφέ κι αδέκαστε κριτή,
πόσο πιο γέρος είσαι απ' όσο φαίνεσαι!

Πόρσια: Γι' αυτό ξεγύμνωσε το στήθος σου.

Σάυλοκ:

Ναι, ναι, "το στήθος του": έτσι λέει τ' ομολόγο·
έτσι δε λέει, ευγενέστατε κριτή;

Πόρσια:

Έτσι είναι. Είναι ζυγαριά εδώ
να ζυγιαστεί το κρέας;

Σάυλοκ: Έτοιμη εδώ την έχω.

Πόρσια:

Να 'χεις εδώ κάμαν χειρούργο, Σάυλοκ, μ' έξοδά σου,
να δέσει τις πληγές, να μην πεθάνει από το αίμα.

Σάυλοκ: Είναι γραμμένο αυτό στ' ομολόγο;

Πόρσια:

Δεν το λέει καθαρά· μα τι μ' αυτό;
Καλό 'ναι να το κάνεις έτσι από φιλανθρωπία.

Σάυλοκ:

Δεν μπορώ να το βρω: δεν είναι μες στ' ομολόγο.

Πόρσια: Εσύ, έμπορα, έχεις τίποτα να ειπείς;

Αντώνιος:

Μα πολύ λίγα: είμ' οπλισμένος και πανέτοιμος.
- Δώσ' μου το χέρι σου, Βασάνιε: έχε γεια!
Μη θλίβεσαι που ξέπεσα ως εδώ για χάρη σου·
τι η Τύχη εδώ δείχνεται πιο καλή απ' όσο
το συνηθίζει: η ταχτική της είναι πάντα
ν' αφήνει τον κακόμοιρο να ζει μετά απ' το βιος του,
να ιδεί με γουβιασμένα μάτια, ζαρωμένο μέτωπο,
φτωχά γεράματα· από τέτοιο αργό βάσανο,
τέτοια αθλιότητα εμένα με γλιτώνει.
Τα σέβη μου στην τιμημένη σου γυναίκα:
πες της το πώς τελείωσε ο Αντώνιος· πες της
πως σ' αγαπούσα, κάνε μου ωραία νεκρολογία.
Καημό μην έχεις που το φίλο σου τον χάνεις,
ούτ' αυτός μετανιώνει που ξοφλάει το χρέος σου·
γιατί αν ο Εβραίος κόψει αρκετά βαθιά,
το ξεπληρώνω ευθύς μ' όλη μου την καρδιά.

Βασάνιος:

Αντώνιε, είμαι παντρεμένος με γυναίκα,
που μου 'ναι ακριβή όσο η ζωή η ίδια:
μα η ίδια η ζωή, η γυναίκα μου κι ο κόσμος όλος,
για μένα δε μετράνε πάνω απ' τη ζωή σου:
θα τα 'δυνα όλα, ναι, θα τα θυσίαζα όλα,
σε τούτο δω το διάολο για να σε γλιτώσω.

Πόρσια:

Λίγα ευχαριστώ γι' αυτό θα σου 'λεγε η γυναίκα σου,
αν ήταν κάπου εδώ να σ' άκουγε να κάνεις αυτή την προσφορά.

Γρατιάνος:

Έχω γυναίκα, που βεβαιώνω πως την αγαπάω:
άμποτε να 'τανε στον ουρανό, για να
παρακαλούσε κάποια δύναμη ν' άλλαζε
τούτον το σκυλοβριό.

Νερίσα:

Καλά που το προτείνεις πίσω της· αλλιώς
η ευχή σου θα 'κανε ένα σπίτι άνω κάτω.

Σάυλοκ:

Αυτοί 'ναι οι Χριστιανοί οικογενειάρχες! Έχω
μια κόρη· ας είχε πάρει έναν απ' του Βαραββά
το γένος κι όχι Χριστιανό! Χασομεράμε·
παρακαλώ συνέχεια στην απόφαση.

Πόρσια:

Μια λίτρα απ' του εμπόρου αυτού το κρέας σου ανήκει·
το δικαστήριο επιδικάζει, ο νόμος σ' τη δίνει.

Σάυλοκ: Ω δικαιοτάτε κριτή!

Πόρσια:

Και να κόψεις το κρέας απ' το στήθος του, ο νόμος
το επιτρέπει, το δικαστήριο το απονέμει.

Σάυλοκ:

Σοφότετε κριτή! Εβγήκε απόφαση· ετοιμάσου.

Πόρσια:

Για περίμενε, είναι και κάτι άλλο. Τούτο
τ' ομολογώ σου δε σου δίνει ούτε ένα γιώτα αίμα·
τα λόγια λένε καθαρά: “μια λίτρα κρέας”.
Πάρε λοιπόν τ' ομολογο, πάρ' τη λίτρα κρέας σου·
μα κόβοντάς το, αν χύσεις μια σταγόνα αίμα
χριστιανικό, τα χτήματα και τ' αγαθά σου
δημεύονται, κατά της Βενετίας τους νόμους,
από το κράτος της Βενετίας.

Γρατιάνος:

Ω αδέκαστε κριτή! Ακούς, Εβραίε; Ω σοφέ κριτή!

Σάυλοκ: Είν' έτσι ο νόμος;

Πόρσια:

Να ιδείς ο ίδιος το άρθρο· αφού δικαιοσύνη
επικαλιέσαι, να είσαι βέβαιος θα βρεις
πιο πολλή δικαιοσύνη απ' όση επιθυμείς.

Γρατιάνος:

Ω σπουδαγμένε δικαστή! Άκου τα, Εβραίε:
σοφός κριτής!

Σάυλοκ:

Παίρνω λοιπόν την προσφορά: πληρώστε μου τριπλό
τ' ομολογο κι ας πάει ο Χριστιανός.

Βασάνιος: Εδώ 'ναι τα χρήματα.

Πόρσια:

Σιγά! Ο Εβραίος θα 'χει όλη τη δικαιοσύνη·
μη βιάζεσαι: θα πάρει μονάχα το πρόστιμο.

Γρατιάνος:

Ω Εβραίε! αδέκαστος κριτής, σοφός κριτής!

Πόρσια:

Γι' αυτό ετοιμάσου εμπρός και κόψε αυτό το κρέας.
Μη χύσεις αίμα· ούτε να κόψεις πιο πολύ ή πιο λίγο,
παρ' ακριβώς μια λίτρα κρέας: αν κόψεις πιο πολύ
ή πιο λίγο από ακριβώς μια λίτρα, ας είναι μόνον
τόσο, όσο κάνει μόνο να γείρει η ζυγαριά,
αν το τάσι γείρει μόνον όσο μια τρίχα διαφορά,
πεθαίνεις κι όλα τ' αγαθά σου δημεύονται.

Γρατιάνος:

Δεύτερος Δανιήλ, Δανιήλ, Εβραίε!
Τώρα, άπιστε, σε κρατάω καλά.

Πόρσια:

Τι στέκεται ο Εβραίος; Πάρ' το πρόστιμό σου.

Σάυλοκ:

Δώστε μου το κεφάλαιο κι άστε με να πάω.

Βασάνιος: Σου το 'χω έτοιμο· εδώ 'ναι.

Πόρσια:

Τ' αρνήθηκε ανοιχτά στο δικαστήριο: θα 'χει
μόνο δικαιοσύνη και τ' ομόλογό του.

Γρατιάνος:

Δανιήλ σου λέω, δεύτερος Δανιήλ!
Σ' ευχαριστώ, Εβραίε, που μου 'μαθες τη λέξη.

Σάυλοκ: Δε θα πάρω ούτε σκέτο το κεφάλαιο;

Πόρσια:

Θα πάρεις μοναχά το πρόστιμο κι αυτό
με κίντυνό σου, Εβραίε, θα το πάρεις.

Σάυλοκ:

Ε, τότε ο διάολος ας του το χαλαλήσει!
Δεν κάνω άλλη συζήτηση.

Πόρσια:

Στάσου, Εβραίε· ο νόμος σε κρατάει κι απ' αλλού.
Είναι στις Βενετίας τους νόμους καταχωρημένο,
αν κατηγορηθεί, κι αποδειχτεί, ένας ξένος
πως με έμμεσες είτε με άμεσες ενέργειες γυρεύει
τη ζωή οποιουδήποτε πολίτη, εκείνος,
που ο ξένος εναντίον του βυσοδομεί,
παίρνει στην κατοχή του το μισό του βιος·
τ' άλλο μισό πηγαίνει στο ταμείο του κράτους·

και του αδικητή η ζωή είναι μονάχα στου δόγη
το έλεος· και τούτο δεν ανακαλείται.
Σε τούτη την κατηγορία στέκεις, λέω, κι εσύ·
γιατί αποδείχτηκε από τη διαδικασία
πως έμμεσα όσο και άμεσα επιβουλευτήκες
την ίδια τη ζωή του αντίδικού σου· και είσαι ένοχος
και η ποινή σε πιάνει που σου είπα πριν.
Γονάτισε γι' αυτό και ζήτησε έλεος απ' το Δόγη.

Γρατιάνος:

Ζήτησέ του την άδεια να κρεμαστείς:
μ' αφού το βιος σου το κατάσχεσε το κράτος,
δε σου 'χει μείνει το έξοδο για το σκοινί·
θα κρεμαστείς για τούτο μ' έξοδα του κράτους.

Δόγης:

Και για να ιδείς στη γνώμη μας τη διαφορά,
πριν το ζητήσεις, σου χαρίζω τη ζωή.
Όσο για την περιουσία σου, η μισή είναι
του Αντώνιου· η άλλη μισή πάει στο δημόσιο,
που αν δείξεις συντριβή μπορεί να γίνει πρόστιμο.

Πόρσια: Του κράτους η μερίδα, όχι του Αντώνιου.

Σάυλοκ:

Ε όχι, πάρτε τη ζωή μου κι όλα· μη μου αφήνετε
ούτ' αυτό: παίρνετε το σπίτι μου, όταν παίρνετε
τη βάση που κρατάει το σπίτι μου· μου παίρνετε
τη ζωή μου, όταν παίρνετε τα μέσα που με ζουν.

Πόρσια:

Τι χάρη εσύ μπορείς, Αντώνιε, να του κάνεις;

Γρατιάνος: Χάρισμα το σκοινί,
για το Θεό, και τίποτ' άλλο!

Αντώνιος:

Αν αγαπάει ο Δόγης και το δικαστήριο,
δέχομαι να ξοφλήσει την ποινή του
με το μισό του βιος· και να 'χω εγώ το άλλο μισό
στη διάθεσή μου να το δώσω, όταν πεθάνει,
στο νέο που τελευταία έκλεψε την κόρη του·
αλλά με δυο όρους: για τη χάρη αυτή να γίνει
αμέσως Χριστιανός· ο άλλος, να γράψει εδώ
στο δικαστήριο ό,τι περιουσία θα 'χει,
όταν πεθάνει, στο γαμπρό του το Λορέντσο
και στην κόρη του.

Δόγης: Αυτό να κάνει, αλλιώς ανακαλώ τη χάρη που είπα θα του κάνω πριν.

Πόρσια: Εβραίε, είσαι σύμφωνος; Τι λες;

Σάυλοκ: Σύμφωνος.

Πόρσια: Γραμματέα, κάνε μια πράξη δωρεάς.

Σάυλοκ: Παρακαλώ, δώστε μου άδεια να φύγω· δεν είμαι καλά. Στείλτε απόκοντα το έγγραφο και θα το υπογράψω.

Δόγης: Πήγαινε, μα να το κάνεις.

Γρατιάνος:

Στη βάφτισή σου θα 'χεις δυο νομούς· αν ήμουν δικαστής σου εγώ, θα είχες κι άλλους δέκα, για την κρεμάλα, όχι για την κολυμπήθρα.
(*Βγαίνει ο Σάυλοκ.*)

Μετάφραση Βασίλη Ρώτα

Ερωτήσεις

1. Τι επικαλείται στην αρχή του αποσπάσματος η Πόρσια, για να μαλακώσει την καρδιά του Σάυλοκ; Τι αποτέλεσμα είχε η προσπάθειά της αυτή;
2. Τι δέχεται ως δίκιο ο Σάυλοκ; Σε ποια λόγια του φαίνονται οι θέσεις του αυτές;
3. Τι μηχανεύτηκε τελικά η Πόρσια για να αντιμετωπίσει το Σάυλοκ αλλά και τους νόμους της Βενετίας;
4. Πώς διαγράφονται στο απόσπασμα οι χαρακτήρες του Σάυλοκ, του Αντώνιου, της Πόρσιας και του Βασάνιου; Να εκθέσετε γραπτά τις παρατηρήσεις σας.
- 5 α. Ποια κωμικά στοιχεία παρατηρείτε στο απόσπασμα; Πώς δημιουργούνται αυτά;
β. Ποιο πρόσωπο του αποσπάσματος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί κατεξοχήν κωμικό και γιατί;

Ο Πήτερ Ο Τουλ στο ρόλο του Σάυλοκ

Τζων Ντον (1572 - 1631)

Άγγλος ποιητής, πεζογράφος και ιεροκήρυκας, ο κυριότερος εκπρόσωπος της μεταφυσικής ποίησης στην Αγγλία. Γεννήθηκε στο Λονδίνο και σπούδασε στην Οξφόρδη. Άσκησε για κάποιο διάστημα το δικηγορικό επάγγελμα, όμως το 1615 χειροτονήθηκε ιερέας.

Το έργο του μπορεί να χωριστεί σε δύο περιόδους: στην πρώτη περίοδο ανήκει η ερωτική του ποίηση, που την αποτελούν σάτιρες, ελεγείες, έμμετρες επιστολές και ερωτικά ποιήματα, και στη δεύτερη η θρησκευτική του ποίηση.

Σε αντίθεση με το διακοσμητικό και μελίρρυτο στίχο της Ελισαβετιανής εποχής, η ποίησή του, γεμάτη πάθος, αισθησιασμό, παραδοξολογία, δραματικότητα, εκπληκτικές αντιθέσεις και ψυχολογικές αναλύσεις, δομείται κυρίως πάνω στην εικόνα και την εξεζητημένη μεταφορά.

Κυριότερα έργα του:

Ποιητικά: "Ζηλοφθονία", "Μεταστροφή", "Προς την ερωμένη του που πηγαίνει για ύπνο" (ελεγείες), "Τραγούδια και Σονέτα" (ερωτικά ποιήματα), "Λιτανεία", "Επέτειος, μια ανατομία του κόσμου", "Ιερά Σονέτα" (θρησκευτικά ποιήματα).

Πεζά: "Ιγνάτιος: το κονκλάβιό του", "Τέσσερα κηρύγματα για ειδικές τελετές", "Μονομαχία θανάτου".

Αυγή

Το πιο κάτω ερωτικό ποίημα ανήκει στην πρώτη περίοδο της ποίησης του Ντον

Μη σηκωθείς, γλυκιά μου, στάσου!
Το φως που λάμπει, από τα μάτια βγαίνει τα δικά σου·
δε σκάζει η μέρα, μα η καρδιά μου σκάζει,
κι ο δρόμος ο δικός σου απ' το δικό μου αλλάζει.
Αν σηκωθείς, του θανάτου οι χαρές μου θα δοθούνε
και νέες, σχεδόν παιδιά, έτσι νέες, θα χαθούνε.

Μετάφραση Άρη Δικταίου

Ερώτηση

Ποια χαρακτηριστικά της ποίησης του Ντον (βλ. βιογραφικό σημείωμα) μπορείτε να εντοπίσετε στο πιο πάνω ποίημα;

Ιερά Σονέτα

Στα θρησκευτικά του ποιήματα ο Ντον παρουσιάζει, μέσα από ένα κλίμα αντιασκητισμού και αντιμυστικισμού, την καθαγίαση της καθημερινής ζωής, προσεγγίζοντας τη θρησκεία ως ηθική προσπάθεια και αποτέλεσμα πίστης. Στα "Ιερά Σονέτα" του, συγκεκριμένα, εκφράζει την πίστη στο έλεος του Θεού με μια αίσθηση προσωπικής μη-δαμνότητας που φτάνει την απελπισία. Ο λόγος των ποιημάτων της συλλογής αυτής είναι απλός και αδιακόσμητος και το λεκτικό τους είναι επηρεασμένο από τους Ύμνους και τη Βίβλο.

Σονέτο III

Στερνή σκηνή του θεατρικού μου έργου είναι τούτη.
Της θνητής μου ζωής το τελευταίο μίλι οι ουρανοί χαράζουν
και του αγώνα που θαρραλέα έτρεξα, μα δίχως προκοπή, το τελευταίο βήμα.
Μιας δρασκελιάς η τελευταία ίντσα, του ημερολογίου μου η τελευταία λέξη

κι ο αδηφάγος θάνατος θα σπάσει τους αρμούς μου
και την ψυχή απ' το σώμα θα χωρίσει· μα, ως να κοιμηθώ
θα δω το πρόσωπο εκείνο που κάνει κάθε ίνα μου να τρέμει.
Κι έπειτα, η ψυχή μου στην πρώτη έδρα της στους Ουρανούς θα φτερουγίσει

κι από τη γη το σώμα μου πλασμένο στη Γη θα κατοικήσει
και τ' αμαρτήματά μου, που 'χουν κι αυτά τα δικαιώματά τους,
στην Κόλαση θα πέσουν, στην Κόλαση που τα 'χει θρέψει για να με βαραινουν.

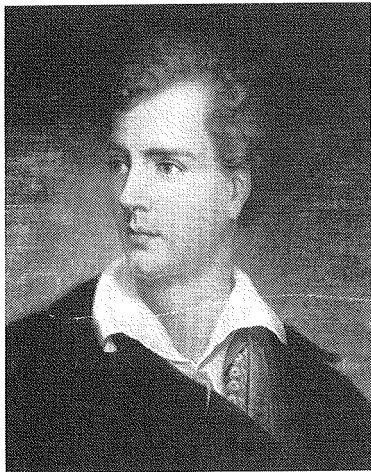
Καθάρισε απ' το ρύπο την ψυχή μου·
ντύσε την με την αρετή για να μπορέσω
τη σάρκα και το διάβολο ν' αφήσω και να υψωθώ κοντά Σου.

Μετάφραση Μερόπης Οικονόμου

Ερωτήσεις

1. Τι ζητά από το Θεό ο ποιητής, καθώς αισθάνεται πως πλησιάζει το τέλος του;
2. Τι προβλέπει για την ψυχή, το σώμα και τα αμαρτήματά του;

Μπαίρον Τζωρτζ Γκόρντον (1788 - 1824)

Άγγλος ρομαντικός και σατιρικός ποιητής, γνωστός για τη φιλελληνική του δράση. Γεννήθηκε στο Λονδίνο. Σε ηλικία δέκα χρονών κληρονόμησε από το θείο του μεγάλη περιουσία, καθώς και τον τίτλο του λόρδου. Από το 1809 μέχρι το 1811 ταξίδεψε σε διάφορες χώρες της Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής. Τα ταξίδια του αυτά τα εξιστορεί στο επικούρικο αυτοβιογραφικό του ποίημα "Προσκύνημα του Τσάλντ Χάρολντ", που έμελλε να τον κάνει διάσημο. Από το 1812 μέχρι το 1816 δημοσίευσε τις έμμετρες μυθιστορίες "Ο Γκισαούρ", "Η νύμφη της Αβύδου", "Ο Κουρσάρος", "Λάρα" και "Η πολιορκία της Κορίνθου". Τα έργα αυτά, που η υπόθεσή τους εκτυλίσσεται στον ελλαδικό χώρο, συνέβαλαν στο να γίνει γνωστή η νεότερη Ελλάδα στους Ευρωπαίους. Το 1816 έφυγε ξανά από την Αγγλία. Αρχικά εγκαταστάθηκε στη Γενεύη, όπου

συνδέθηκε με ειλικρινή φιλία με το Σέλλεϋ, και αργότερα στην Ιταλία, όπου έζησε μέχρι το 1823 και αναμείχθηκε στην επαναστατική οργάνωση των Καρμπονάρων. Τον Αύγουστο του 1823 ήλθε στην Ελλάδα ως επίσημος εκπρόσωπος του Φιλελληνικού Κομιτάτου του Λονδίνου και εγκαταστάθηκε στο Μεσολόγγι. Εκτός από την οικονομική ενίσχυση που παρείχε στους αγωνιζόμενους, ίδρυσε και συντηρούσε ο ίδιος σώμα από πεντακόσιους Σουλιώτες. Το Φεβρουάριο του 1824 προσβλήθηκε από ελονοσία και πέθανε δυο μήνες αργότερα σε ηλικία μόλις τριάντα έξι χρονών. Η Ελλάδα ολόκληρη θρήνησε το θάνατό του, ενώ ο Σπιριδών Τρικούπης εκφώνησε μνημειώδη επικηδειο λόγο.

Ο Μπαίρον διακρίθηκε αρχικά ως λυρικός και αργότερα ως σατιρικός ποιητής. Κύρια θέματα των έργων του είναι η φύση, ο έρωτας και η ελευθερία. Οι κεντρικοί ήρωές του αντικατοπτρίζουν το ρομαντικό και ατομικιστικό πνεύμα του καιρού του, είναι αρνητές, νεωτεριστές και φιλελεύθεροι.

Κυριότερα έργα του:

Ο Γκισαούρ (1813), Η νύμφη της Αβύδου (1813), Ο Κουρσάρος (1814), Λάρα (1814), Η πολιορκία της Κορίνθου (1816), Ο δεσμώτης της Χιλλώνος (1816), Μάνφρεντ (1817), Μπέππο, σάτιρα (1817), Προσκύνημα του Τσάλντ Χάρολντ (1818), Μαρίνο Φαλιέρο, θεατρικό (1820), Σαρδανάπαλος, θεατρικό (1821), Κάιν, θεατρικό (1821), Το όραμα της κρίσεως, σάτιρα (1822), Ουρανός και Γη, θεατρικό (1824), Δον Ζουάν, σάτιρα (1824).

Κόρη των Αθηνών, πριν χωριστούμε

Ο Μπάιρον, κατά την πρώτη επίσκεψή του στην Ελλάδα (1809), φιλοξενήθηκε για δέκα εβδομάδες στο σπίτι της οικογένειας του υποπρόξενου της Αγγλίας. Πριν αναχωρήσει για την Κωνσταντινούπολη, έγραψε για τη νεαρή Τερέζα Μακρή, μια από τις τρεις κόρες της οικογένειας, το πιο κάτω ποίημα:

Κόρη των Αθηνών, πριν χωριστούμε
ω! δώσε, δώσ' μου πίσω την καρδιά μου,
ή, μια κι από το στήθος μου έχει φύγει,
κράτα την πια και πάρε κι όλα τ' άλλα!
Άκου τον όρκο μου πριν φύγω.
Ζωή μου, σ' αγαπώ¹.

Μα τις λυτές σου τις πλεξούδες
που τις χαϊδολογούν του Αιγαίου οι αύρες·
μα τα ματόκλαδά σου που τα μαύρα κρόσσια τους
φιλούνε τ' απαλά, ανθισμένα μάγουλά σου·
μα τ' αλαφίσια, τα παράφορά σου μάτια,
Ζωή μου, σ' αγαπώ.

Μα τα χείλη που θέλω ν' απολάψω,
μα τη δαχτυλιδένια εκείνη μέση
και τα συμβολικά λουλούδια που ιστορούνε
ό,τι τα λόγια δεν μπορούν να εκφράσουν·
μα τις χαρές και λύπες της αγάπης,
Ζωή μου, σ' αγαπώ.

Κόρη των Αθηνών! Γρήγορα φεύγω.
Να με στοχάζεσαι, γλυκιά, στην ερημιά μου!
Αν και μισεύω για την Πόλη εγώ, η Αθήνα
κρατά και την ψυχή και την καρδιά μου.
Μήπως να σ' αγαπώ μπορώ να πάψω;
Ζωή μου, σ' αγαπώ.

Μετάφραση Δημήτρη Σταύρου

Ερωτήσεις

1. Ποια είναι τα αισθήματα του Μπάιρον για την Κόρη;
2. Τι ζητά ο ποιητής από την Κόρη και τι της ορκίζεται;
3. Πώς διαγράφεται η εικόνα της Κόρης στο ποίημα;

---

1. Ο στίχος "Ζωή μου, σ' αγαπώ" είναι γραμμένος στα ελληνικά από τον ίδιο τον Μπάιρον.

Τα νησιά της Ελλάδας

“Τα νησιά της Ελλάδας” είναι απόσπασμα από το Γ΄ Άσμα του Δον Ζουάν. Στην επικολυρική αυτή σύνθεση ο ποιητής χρησιμοποιεί με απaráμιλλο τρόπο την κυνική ειρωνεία, το σαρκασμό και το καυστικό πνεύμα, για να σατιρίσει την εποχή του. Ο βασικός ήρωας του έργου, ο Δον Ζουάν, είναι ένας νέος από τη Σεβίλλη που φεύγει από την πατρίδα του ύστερα από έναν άτυχο έρωτα. Μαζί με τις περιπλανήσεις του παρακολουθούμε και τις ερωτικές του περιπέτειες, πρώτα σ’ ένα νησί των Κυκλάδων, όπου άραξε ως ναυαγός, κι έπειτα κατά σειρά στην Κωνσταντινούπολη, την Πετρούπολη και το Λονδίνο.

Στο Γ΄ Άσμα ο Δον Ζουάν συζητεί στο κυκλαδίτικο νησί με τη θελκτική Ελληνοπούλα Χαϊδή, κόρη του πειρατή Λάμπρου. Στο γλέντι που οργανώνουν οι δυο νέοι για να γιορτάσουν την ευτυχία τους, ένας Έλληνας επαγγελματίας τραγουδιστής (ανώνυμος) ψάλλει το τραγούδι που ακολουθεί.

Τα νησιά της Ελλάδας! ω νησιά βλογημένα,
που με αγάπη και φλόγα μια Σαπφώ τραγουδούσε,
που πολέμων κι ειρήνης δώρα ανθίζαν σπαρμένα,
που το φέγγος του ο Φοίβος απ’ τη Δήλο σκορπούσε!
Αχ, ατέλειωτος ήλιος σας χρυσώνει ως τα τώρα,
μα βασίλεψαν όλα, όλα τ’ άλλα σας δώρα!

Τα βουνά το μεγάλο Μαραθώνα θωράνε,
κι η αθάνατη βλέπει τα πελάγη κοιλάδα.
Εδώ πέρα μονάχος συλλογιόμουν πώς να ‘ναι
θα μπορούσε και πάλε μια ελεύτερη Ελλάδα!
Γιατί πώς να κοιτάζω το Περσάνικο μνήμα,
και να λέγω πως είμαι της σκλαβιάς κι εγώ θύμα!

Στον γκρεμό που αντικρίζει τη μικρή Σαλαμίνα,
μια φορά βασιλέας θρονιαζότανε. Κάτου
δίχως τέλος καράβια με τ’ αμέτρητα εκείνα
μαζευόντανε πλήθη. Ήταν όλα δικά του.
Την αυγή με καμάρι τα μετρούσε εκεί πέρα,
μα τι γένηκαν όλα, σαν εβράδιασε η μέρα!

Πού είν’ εκείνα! Πού είναι, ω πατρίδα καημένη!
Κάθε λόγγος σου τώρα κι ακρογιάλι εβωβάθη!
Των παλιών των ηρώων ένας μύθος δε μένει,
της μεγάλης καρδιάς τους κάθε χτύπος εχάθη.
Και τη λύρα σου ακόμα την αφήκες, ωμένα!
απ’ τους θείους σου ψάλτες να ξεπέσει σ’ εμένα!

Μες στον άδοξο δρόμο, που μια τύχη με σέρνει,
με φυλή που σηκώνει της σκλαβιάς αλυσίδα,
κάποιο βάλαμο¹ κρύφιο στο τραγούδι μου φέρνει
η ντροπή που με πιάνει για μια τέτοια πατρίδα!
Και τι να 'χει εδώ άλλ' ο ποιητής παρά μόνο
για τους Έλληνες πίκρα, για τη χώρα τους πόνο!

Πρέπει τάχα να κλαίμε μεγαλεία χαμένα,
και ντροπή να μας βάφει αντίς αίμα, σαν πρώτα;
Βγάλε, ω γης δοξασμένη, απ' τα σπλάχνα σου ένα
ιερό απομεινάρι των παιδιών του Ευρώτα²!
Απ' εκειούς τους Τρακόσους τρεις αν έρθουνε, φτάνουν
άλλη μια Θερμοπούλα στα βουνά σου να κάνουν.

Πώς! Ακόμα σωπαίνουν; Πώς! Ακόμα συχάζουν;
Όχι, όχι! Ακούγω τις ψυχές απ' τον Άδη
σαν ποτάμι που τρέχει μακρινά, να φωνάζουν:
"Ένας μόνο ας σαλέψει ζωντανός, και κοπάδι
απ' τη γης αποκάτου λεβεντιά ξεκινούμε.
Είναι αυτοί που κοιμούνται· εμείς ακόμα σ' ακούμε!"

Το Σαμιώτικο χύνε στο ποτήρι ως τα χείλη!
Όξω οι λύπες! Ελάτε με την πλόσκα³ γεμάτη!
Έτσι έψελνε ο θεός Ανακρέοντας⁴, φίλοι!
Σκλάβος ήταν κι εκείνος, μα ενός Πολυκράτη⁵.
Από ξένους τυράννους δεν εγνώριζαν τότες·
ήταν αίμα δικό τους, σαν κι αυτούς πατριώτες.

Στο ποτήρι μου πάλε το Σαμιώτικο χύνε!
Στο Σουλιώτικο βράχο, προς της Πάργας το χώμα,
γενεά σιδερένια ως στα σήμερα είναι,
που από μάνες Δωρίδες λες και βγαίνει ακόμα.
Ίσως μένει εκεί πέρα κάποιος σπόρος κρυμμένος,
που θα δείξει αν δεν είναι Ηρακλείδικο γένος.

-
1. βάλαμο· θεραπευτικό φυτό, μτφρ. καθετί που ανακουφίζει τους πόνους και τις θλίψεις
  2. Ευρώτας· ποταμός της Λακωνίας, στις όχθες του οποίου γυμνάζονταν οι νέοι Σπαρτιάτες
  3. πλόσκα· ξύλινο σφαιρικό δοχείο για κρασί
  4. Ανακρέοντας· αρχαίος λυρικός ποιητής του 6ου αι. π.Χ.· έζησε για ένα διάστημα στη Σάμο στην αυλή του τυράννου Πολυκράτη.
  5. Πολυκράτης· έγινε τύραννος της Σάμου το 540 π.Χ. Έκανε το νησί ισχυρή ναυτική δύναμη και προστάτευε τις τέχνες και τα γράμματα.

Απ' τους άπιστους Φράγκους λυτεριά μη ζητάτε!
Εκεί ζουν ηγεμόνες, που πουλούν κι αγοράζουν.
Με δικό σας τουφέκι και σπαθί πολεμάτε!
Αυτού θα ' βρετ' ελπίδα, κι ό,τι θέλουν ας τάζουν.
Ζυγός Τούρκου, με Φράγκου πονηριά σαν ταιριάσουν,
την ασπίδα, όσο να 'ναι δυνατή, θα τη σπάσουν.

Με Σαμιώτικο πάλε το ποτήρι ας γεμίσει!
Μες στον ίσκιο χορεύουν οι κοπέλες μας πάλι·
σαν τα μαύρα τους μάτια δεν είδε άλλα η φύση,
μα σα βλέπω τη νιότη και τ' αφράτα τους κάλλη,
το δικό μου το μάτι το θολώνει μια στάλα,
που για σκλάβους το θένε των βυζιώ τους το γάλα!

Στου Σουνιού θα καθίσω το μαρμάρينو βράχο,
σύντροφό μου το κύμα του Αιγαίου θα κάνω,
αυτό εμένα ν' ακούγει, κι εγώ εκείνο μονάχο,
κι εκεί απάνω σαν κύκνος¹ με τραγουδι ας πεθάνω.
Δε σηκώνει η ψυχή μου σκλάβα γη! Χτύπα κάτω
της σκλαβιάς το ποτήρι, κι ας πάει να 'ναι γεμάτο!

Μετάφραση Αργύρη Εφταλιώτη

Ερωτήσεις

1. Ποιες διαφορές διαπιστώνει ο ανώνυμος ποιητής ανάμεσα στην αρχαία και τη σύγχρονη του Ελλάδα; Να επισημάνετε τους σχετικούς στίχους.
2. Τι συμβουλεύει τους Έλληνες στη δέκατη στροφή ο Μπίρων;
Μελετήστε παράλληλα
α) το απόσπασμα από την “Ελληνική Νομαρχία” (Κ.Ν.Λ. Γ΄ Γυμνασίου, σσ. 78-80) και
β) τις “Ευχές” του Α. Κάλβου (Κ.Ν.Λ. Γ΄ Γυμνασίου, σσ. 114-115) και εκθέστε γραπτά τις παρατηρήσεις σας.
3. Να επισημάνετε ρομαντικά μοτίβα στο ποίημα. (Πριν απαντήσετε, μπορείτε να συμβουλευτείτε τα Κ.Ν.Λ. Β΄ Λυκείου, σ. 68).

---

1. κύκνος: σύμφωνα με αρχαία παράδοση ο κύκνος λίγο πριν πεθάνει κελαηδάει μελωδικά.

Όσκαρ Ουάιλντ (1854 - 1900)

Ποιητής, πεζογράφος, αισθητικός της τέχνης και, κυρίως, θεατρικός συγγραφέας, από τις πιο σημαντικές μορφές των γραμμάτων στη βικτωριανή Αγγλία. Γεννήθηκε στο Δουβλίνο και πέθανε στο Παρίσι. Ήταν βαθύς γνώστης του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού και οπαδός του δόγματος "η τέχνη για την τέχνη".

Η θεατρική του τέχνη κινείται μέσα στα πλαίσια της παραδοσιακής "υψηλής αγγλικής κωμωδίας ηθών", όπως διαμορφώθηκε κατά το 18ο και 19ο αιώνα, και διακρίνεται για το σπινθηροβόλο πνεύμα, την ευστροφία και την κομψότητα του διαλόγου, καθώς και για τον ανελέητο σαρκασμό για την υποκρισία της βικτωριανής κοινωνίας.

Έγραψε ένα μόνο μυθιστόρημα (Το πορτρέτο του Ντόριαν Γκρέυ) και πολλά σύντομα πεζά κείμενα, που θεωρούνται αριστουργήματα ύφους και γλώσσας.

Κυριότερα έργα του:

Θεατρικά: *Η Βεντάλια της Λαίδης Ουίντερμυρ* (1892), *Μια γυναίκα χωρίς σημασία* (1893), *Ένας ιδανικός σύζυγος* (1895), *Η σημασία του να είναι κανείς σοβαρός ή Ο σοβαρός κύριος Ερνέστος* (1895), *Σαλώμη* (1895).

Πεζά: *Ο ευτυχισμένος πρίγκιπας και άλλα παραμύθια* (1888), *Το σπίτι με τα ρόδια* (1891), *Το πορτρέτο του Ντόριαν Γκρέυ* (1891).

Ποιητικά: *Ποιήματα* (1881), *Η σφίγγα* (1894), *Η μπαλάντα της φυλακής του Ρήντιγκ* (1898).

Δοκίμια: *Ο κριτικός ως καλλιτέχνης* (1891), *Προθέσεις* (1891), *Εκ βαθέων* (1898).

Η Βεντάλια της Λαίδης Ουίντερμυρ (απόσπασμα)

Ο Λόρδος Ουίντερμυρ προσκαλεί στη δεξίωση για τα γενέθλια της γυναίκας του και κάποια κυρία Έρλυν. Η νεαρή Λαίδη Ουίντερμυρ αντιδρά έντονα, γιατί έχει ακούσει ότι η γυναίκα αυτή είχε ύποπτες συναντήσεις με το σύζυγό της. Στην πραγματικότητα, η κυρία Έρλυν είναι μητέρα της νεαρής λαίδης, κάτι που μόνο ο Λόρδος Ουίντερμυρ γνωρίζει.

Κατά τη διάρκεια της δεξίωσης ο Λόρδος Ντάρλιγκτον, που από καιρό φλερτάρει τη Λαίδη Ουίντερμυρ, της κάνει πρόταση να εγκαταλείψει το σύζυγό της και να εγκατα-

σταθεί στο σπίτι του. Η Λαίδη Ουίντερμυρ αρνείται, όμως λίγη ώρα αργότερα, βλέποντας την οικειότητα που υπήρχε μεταξύ του Λόρδου Ουίντερμυρ και της κυρίας Έρλυν, αποφασίζει να φύγει αφήνοντας στον άντρα της ένα γράμμα, στο οποίο του εξηγεί την απόφασή της. Το γράμμα πέφτει στα χέρια της κυρίας Έρλυν, που, αφού το διαβάσει, το κρύβει και φεύγει βιαστικά για το σπίτι του Ντάρλιγκτον. Εκεί βρίσκει την κόρη της και καταφέρνει με λόγια γεμάτα αγάπη και πόνο, χωρίς πάντως να της αποκαλύψει την πραγματική της ταυτότητα, να την πείσει να γυρίσει στον άντρα της, πριν εμφανιστεί ο Λόρδος Ντάρλιγκτον. Ξαφνικά, ενώ ετοιμάζονταν να φύγουν, καταφθάνουν ο Ντάρλιγκτον, ο Ουίντερμυρ, ο Αύγουστος και άλλοι φίλοι τους. Οι δυο γυναίκες κρύβονται, όμως η Λαίδη Ουίντερμυρ ξεχνά να κρύψει τη βεντάλια που της δώρισε ο σύζυγός της νωρίς το πρωί. Όταν οι άντρες είδαν τη βεντάλια, εμφανίστηκε μπροστά τους η κυρία Έρλυν και είπε πως την πήρε κατά λάθος από το σπίτι των Ουίντερμυρ, σώζοντας έτσι το γάμο της κόρης της και διακινδυνεύοντας την προσωπική της ευτυχία (είχε ήδη δεχτεί πρόταση γάμου από το Λόρδο Αύγουστο).

Το πιο κάτω απόσπασμα είναι από τη Δ' πράξη. Το πρωί της επόμενης μέρας η κυρία Έρλυν επισκέπτεται για τελευταία φορά την κόρη της.

Τα πρόσωπα που εμφανίζονται στο απόσπασμα:

Πάρκερ, οικονόμος

Κυρία Έρλυν

Λαίδη Ουίντερμυρ

Λόρδος Ουίντερμυρ

Δωμάτιο πρωινής υποδοχής στο σπίτι του λόρδου Ουίντερμυρ.

(Μπαίνει ο Πάρκερ.)

Πάρκερ: Η κυρία Έρλυν.

(Μπαίνει η κυρία Έρλυν. Βγαίνει ο Πάρκερ.)

Κα Έρλυν: Πώς είστε, Λαίδη Ουίντερμυρ; (Στο Λόρδο Ουίντερμυρ.) Τι κάνετε; Ξέρετε, Λαίδη Ουίντερμυρ, λυπήθηκα πολύ για τη βεντάλια σας. Δεν μπορώ να καταλάβω πώς έκανα ένα τέτοιο ανόητο λάθος. Μεγάλη ηλιθιότης εκ μέρους μου. Και καθώς ήταν για να 'ρθω με το αμάξι μου προς τα εδώ, σκέφτηκα να επωφεληθώ της ευκαιρίας, για να σας γυρίσω προσωπικώς τη βεντάλια σας, παρακαλώντας να με συγχωρήσετε για την απροσεξία μου, και να σας αποχαιρετήσω.

Λαίδη Ουίντερμυρ: Να μ' αποχαιρετήσετε; (Πηγαίνει προς τον καναπέ με την κυρία Έρλυν και κάθεται πλάι της). Ωστε φεύγετε, κυρία Έρλυν;

Κα Έρλυν: Ναι. Θα ξαναπάω να ζήσω στο εξωτερικό. Το κλίμα της Αγγλίας δε με σηκώνει. Η καρδιά μου έχει πειραχτεί εδώ, κι αυτό δε μ' αρέσει. Προτιμώ να μείνω στα νότια. Το Λονδίνο είναι υπερβολικά γεμάτο από ομίχλες και - και από σοβαρούς ανθρώπους, Λόρδε Ουίντερμυρ. Δεν ξέρω αν οι ομίχλες δημιουργούν τους σοβαρούς ανθρώπους ή οι σοβαροί άνθρωποι δημιουργούν τις ομίχλες, πάντως όμως όλ' αυτά μας δίνουν στα νεύρα, κι έτσι φεύγω σήμερα με το απογευματινό τρένο.

Λαίδη Ουίντερμυρ: Σήμερα το απόγευμα; Μα ήθελα τόσο πολύ να 'ρθω να σας δω.

Κα Έρλυν: Καλοσύνη σας! Φοβάμαι όμως πως είναι ανάγκη να φύγω.

Λαίδη Ουίντερμυρ: Δε θα σας ξαναδώ ποτέ πια, κυρία Έρλυν;

Κα Έρλυν: Φοβάμαι πως όχι. Η ζωή σας βρίσκεται πολύ μακριά απ' τη δική μου. Υπάρχει όμως ένα μικροπραγματάκι, που θα ήθελα να κάνετε για μένα. Θέλω μια φωτογραφία σας, Λαίδη Ουίντερμυρ, θα θέλατε να μου δώσετε μια; Δε φαντάζεστε πόσο θα μ' ευχαριστούσε.

Λαίδη Ουίντερμυρ: Ω, ευχαρίστως. Βρίσκεται μια σ' εκείνο το τραπέζι. Να σας τη δείξω.

(Πηγαίνει προς το τραπέζι.)

Λόρδος Ουίντερμυρ: *(Πλησιάζοντας την κυρία Έρλυν και μιλώντας με χαμηλή φωνή)* Είναι τερατώδες αυτό που κάνετε, να μπειτε με το έτσι θέλω σ' αυτό το σπίτι μετά τη χθεσινοβραδυή διαγωγή σας.

Κα Έρλυν: *(Χαμογελώντας με κέφι)* Αγαπητέ μου Ουίντερμυρ, η καλή συμπεριφορά προηγείται από την ηθικολογία.

Λαίδη Ουίντερμυρ: *(Γυρίζοντας)* Φοβάμαι πως με κολακεύει πολύ - δεν είμαι όμορφη όσο με κάνει. *(Δείχνοντας τη φωτογραφία)*

Κα Έρλυν: Είσαστε πολύ πιο όμορφη. Δεν έχετε όμως καμιά φωτογραφία μαζί με το αγοράκι σας;

Λαίδη Ουίντερμυρ: Έχω. Θα προτιμούσατε μια τέτοια;

Κα Έρλυν: Ναι.

Λαίδη Ουίντερμυρ: Θα πάω να σας φέρω - με συγχωρείτε μια στιγμή. Έχω μια πάνω.

Κα Έρλυν: Με συγχωρείτε, Λαίδη Ουίντερμυρ, που σας βάζω σε τόσο κόπο.

Λαίδη Ουίντερμυρ: *(Πηγαίνει προς τη δεξιά πόρτα.)* Κανένας κόπος, κυρία Έρλυν.

Κα Έρλυν: Ευχαριστώ πάρα πολύ.

(Βγαίνει η Λαίδη Ουίντερμυρ δεξιά.)

Φαίνεσαι λιγάκι εκνευρισμένος σήμερα, Ουίντερμυρ. Γιατί όμως; Η Μάργκαρετ κι εγώ τα πάμε θαυμάσια.

Λόρδος Ουίντερμυρ: Δεν μπορώ να ανεχθώ να σας βλέπω μαζί της. Εξάλλου δε μου 'πατε την αλήθεια, κυρία Έρλυν.

Κα Έρλυν: Θέλεις να πεις πως σ' εκείνη δεν είπα την αλήθεια.

Λόρδος Ουίντερμυρ: *(Στέκεται στο κέντρο.)* Μερικές φορές εύχομαι να την είχατε πει. Θα είχα τότε γλιτώσει από την αθλιότητα, την αγωνία, τις ενοχλήσεις των τελευταίων έξι μηνών. Αλλά, για να μη μάθει η γυναίκα μου ότι η μητέρα που της έμαθαν να θεωρεί πεθαμένη, η μητέρα που την πένθησε για πεθαμένη, ζει και είναι μια γυναίκα χωρισμένη που γυρίζει μ' ένα όνομα που δεν είναι δικό της, μια κακή γυναίκα που η αρπαγή είναι ο τρόπος της ζωής της, μια γυναίκα τέτοια όπως εγώ ξέρω τώρα ότι είσαστε - για να μην τα μάθει όλ' αυτά, ήμουν πρόθυμος να σας δίνω χρήματα για να πληρώσετε τον ένα λογαριασμό μετά τον άλλο, τη μια ασωτεία μετά την άλλη, με τον κίνδυνο να πάθω αυτό που έγινε χτες, να μαλώσω για πρώτη φορά

στη ζωή μου με τη γυναίκα μου. Δεν καταλαβαίνετε τι θα πει αυτό για μένα. Και πώς θα μπορούσατε να το καταλάβετε; Σας λέω όμως ότι τα μόνα πικρά λόγια που βγήκαν ποτέ από τα γλυκά της τα χείλη ήταν εξαιτίας σας και μου είναι μισητό να σας βλέπω κοντά της. Λερώνετε την αθωότητα που υπάρχει μέσα της. *(Πηγαίνει προς το κέντρο αριστερά.)* Και πάλι πίστευα πως, μ' όλα σας τα ελαττώματα, ήσαστε ειλικρινής και τίμια. Δεν είστε όμως.

Κα Έρλυν: Γιατί το λες αυτό;

Λόρδος Ουίντερμυρ: Με κάνετε να σας στείλω πρόσκληση για το χορό της γυναίκας μου.

Κα Έρλυν: Για της κόρης μου το χορό - ναι.

Λόρδος Ουίντερμυρ: Ήρθατε, και μετά μια ώρα από τη στιγμή που φύγατε απ' το σπίτι, βρεθήκατε στο διαμέρισμα ενός άντρα - ατιμαστήκατε στα μάτια όλου του κόσμου. *(Πηγαίνει προς το βάθος της σκηνής, κέντρο.)*

Κα Έρλυν: Ναι.

Λόρδος Ουίντερμυρ: *(Γυρίζοντας προς το μέρος της, με επιθετικό ύφος.)* Έχω λοιπόν το δικαίωμα να σας θεωρώ εκείνο που είσαστε - μια ανάξια, διεφθαρμένη γυναίκα. Έχω το δικαίωμα να σας πω να μην ξαναμπείτε ποτέ σ' αυτό το σπίτι, να μην προσπαθήσετε ποτέ να πλησιάσετε τη γυναίκα μου...

Κα Έρλυν: *(Ψυχρά)* Την κόρη μου, θέλεις να πεις.

Λόρδος Ουίντερμυρ: Δεν έχετε το δικαίωμα να τη θεωρείτε κόρη σας. Την αφήσατε, την εγκαταλείψατε τον καιρό που ήταν ακόμη μωρό στην κούνια, την εγκαταλείψατε για τον εραστή σας, που σας εγκατέλειψε κι εκείνος με τη σειρά του.

Κα Έρλυν: *(Σηκώνεται)* Σ' αυτό το ζήτημα δίνετε δικίο σ' εκείνον, Λόρδε Ουίντερμυρ, ή σ' εμένα;

Λόρδος Ουίντερμυρ: Σ' εκείνον, τώρα που σας ξέρω.

Κα Έρλυν: Προσέξτε - καλά θα κάνετε να προσέξετε.

Λόρδος Ουίντερμυρ: Ω, δε σκοπεύω να διαλέξω τις λέξεις μου για σας. Σας ξέρω πολύ καλά.

Κα Έρλυν: *(Κοιτάζοντάς τον σταθερά)* Αμφιβάλλω γι' αυτό.

Λόρδος Ουίντερμυρ: Ναι, σας ξέρω. Είκοσι χρόνια της ζωής σας τα περάσατε χωρίς το παιδί σας, χωρίς ούτε μια σκέψη για το παιδί σας. Μια μέρα διαβάσατε στις εφημερίδες ότι παντρεύτηκε μ' έναν άνθρωπο πλούσιο. Είδατε τότε μια σιχαμερή ευκαιρία για σας. Ξέρατε ότι, για να την απαλλάξω από την ντροπή τού να μάθει ότι μια γυναίκα σαν εσάς ήταν η μητέρα της, θα μπορούσα να υποφέρω τα πάντα. Αρχίσατε τον εκβιασμό σας.

Κα Έρλυν: *(Σηκώνοντας τους ώμους)* Μη μεταχειρίζεσαι άσχημες λέξεις, Ουίντερμυρ. Είναι χυδαίες. Είδα την ευκαιρία μου, αυτό είν' αλήθεια, και δεν την άφησα να φύγει.

Λόρδος Ουίντερμυρ: Ναι, δεν την αφήσατε να φύγει - την καταστρέψατε όμως χτες τη νύχτα, που ξεσκεπαστήκατε.

Κα Έρλυν: *(Με παράξενο χαμόγελο)* Έχετε απόλυτο δίκιο, την κατάστρεψα χτες τη νύχτα.

Λόρδος Ουίντερμυρ: Κι όσο για την απροσεξία που κάνατε, να πάρετε από δω τη βεντάλια της γυναίκας μου και να την αφήσετε στο διαμέρισμα του Ντάρλιγκτον, είναι ασυγχώρητη. Δεν μπορώ πια ούτε να τη βλέπω αυτή τη βεντάλια. Δε θ' αφήσω ποτέ πια τη γυναίκα μου να την κρατήσει στα χέρια της. Για μένα είναι μολυσμένη. Θα 'πρεπε να την είχατε κρατήσει και να μην τη φέρνατε πίσω.

Κα Έρλυν: Μου φαίνεται πως θα την κρατήσω. *(Πηγαίνει προς το βάθος.)* Είναι πάρα πολύ όμορφη. *(Παίρνει τη βεντάλια.)* Θα παρακαλέσω τη Μάργκαρετ να μου τη δώσει.

Λόρδος Ουίντερμυρ: Ελπίζω να σας τη δώσει η γυναίκα μου.

Κα Έρλυν: Ω, είμαι βέβαιη πως δε θα 'χει αντίρρηση.

Λόρδος Ουίντερμυρ: Θα ευχόμουν να σας έδινε μαζί και μια μινιατούρα, που τη φιλάει κάθε βράδυ πριν απ' την προσευχή της. Είναι η μικρογραφία ενός νεαρού κοριτσιού με αθώα έκφραση και ωραία μαύρα μαλλιά.

Κα Έρλυν: Α, ναι, θυμάμαι. Πόσο μακριά φαίνονται όλ' αυτά. *(Πηγαίνει στον καναπέ και κάθεται.)* Την είχα κάνει πριν παντρευτώ. Τα μαύρα μαλλιά και η αθώα έκφραση ήταν της μόδας τότε, Ουίντερμυρ. *(Παύση)*

Λόρδος Ουίντερμυρ: Τι είχατε στο νου σας που ήρθατε σήμερα εδώ; Ποιος είναι ο σκοπός σας;

(Περνάει κέντρο αριστερά και κάθεται.)

Κα Έρλυν: *(Μ' έναν τόνο ειρωνείας στη φωνή της)* Ν' αποχαιρετήσω την κόρη μου, βέβαια.

(Ο Λόρδος Ουίντερμυρ δαγκώνει με θυμό το κάτω χείλος του. Η κυρία Έρλυν τον κοιτάζει και η φωνή και ο τρόπος της γίνεται σοβαρός. Καθώς μιλάει, μια απόχρωση βαθιά τραγική χρωματίζει τους τόνους της φωνής της. Για μια στιγμή αποκαλύπτει τον εαυτό της.)

Ω, μη φανταστείς πως πρόκειται να 'χω μια παθητική σκηνή μαζί της, να κλάψω στο λαιμό της και να της πω ποια είμαι και τα παρόμοια. Δεν έχω καμιά φιλοδοξία να παίξω το ρόλο της μητέρας. Μόνο μια φορά στη ζωή μου γνώρισα τα αισθήματα της μητέρας. Κι αυτό συνέβη χτες τη νύχτα. Ήταν τρομερά - μ' έκαναν να υποφέρω - μ' έκαναν να υποφέρω πάρα πολύ. Είκοσι χρόνια, όπως είπες, έζησα χωρίς παιδί - θέλω να ζήσω ακόμη χωρίς παιδί. *(Κρύβοντας τα αισθήματά της μ' ένα κοινό γέλιο)* Εξάλλου, αγαπητέ μου Ουίντερμυρ, πώς θα ήταν ποτέ δυνατό να παρουσιάζομαι για μητέρα με μια τόσο μεγάλη κόρη; Η Μάργκαρετ είναι εικοσιενός χρόνων κι εγώ ποτέ μου δεν παραδέχτηκα πως έχω περάσει τα εικοσιεννιά ή το πολύ τα τριάντα. Εικοσιεννιά, όταν υπάρχουν ροζ σκιές, τριάντα, όταν δεν υπάρχουν. Βλέπεις λοιπόν τι δυσκολίες θα μου 'φερνε αυτό. Όχι, από τη δική μου την πλευρά, μπορείς ν' αφήσεις τη γυναίκα σου να λατρεύει τη μνήμη αυτής της πεθαμένης και άμωμης μητέρας. Γιατί ν' ανακατευτώ εγώ με τις δικές της τις αυταπάτες; Εγώ το βρίσκω αρκετά δύσκολο να διατηρήσω τις δικές μου. Χτες τη νύχτα έχασα μια. Νόμιζα πως δεν είχα καρδιά. Βρήκα πως έχω. Και η καρδιά δε μου ταιριάζει εμένα, Ουίντερμυρ. Δεν

Ξέρω για ποιο λόγο, δεν ταιριάζει με το σημερινό ντύσιμο. Κάνει τη γυναίκα να φαίνεται γριά. *(Παίρνει έναν καθρέφτη του χεριού από το τραπέζι και κοιτάζεται.)* Και της καταστρέφει την καριέρα στις κρίσιμες στιγμές.

Λόρδος Ουίντερμυρ: Με γεμίζετε φρίκη - απέραντη φρίκη.

Κα Έρλυν: *(Σηκώνεται.)* Υποθέτω, Ουίντερμυρ, πως θα σου άρεσε ν' αποσυρθώ σε κανένα μοναστήρι ή να γίνω νοσοκόμος ή τίποτα παρόμοιο, όπως γίνεται στα ανόητα μοντέρνα μυθιστορήματα. Αυτό είναι κουτό εκ μέρους σου, Άρθουρ: στην πραγματική ζωή δεν κάνουμε τέτοια πράγματα - πάντως δεν τα κάνουμε όσο μας μένει ακόμη κάποια καλή εμφάνιση. Όχι - εκείνο που μας παρηγορεί στη σημερινή εποχή δεν είναι η μεταμέλεια αλλά η απόλαυση. Η μεταμέλεια είναι εντελώς απηρχαιωμένη. Κι εξάλλου, αν μια γυναίκα μετανοεί πραγματικά, πρέπει να πάει να ραφτεί σε μια κακή μοδίστρα, αλλιώς κανένας δε θα την πιστέψει. Κι εμένα τίποτα στον κόσμο δε θα μ' ανάγκαζε να το κάνω αυτό. Όχι - σκοπεύω να βγω τελείως από τη ζωή και των δυο σας. Το ότι μπήκα στη ζωή σας υπήρξε λάθος μου - αυτό το ανακάλυψα χτες τη νύχτα.

Λόρδος Ουίντερμυρ: Ολέθριο λάθος.

Κα Έρλυν: *(Χαμογελώντας)* Σχεδόν ολέθριο.

Λόρδος Ουίντερμυρ: Λυπάμαι τώρα που δεν την είπα αμέσως στη γυναίκα μου όλη αυτή την ιστορία.

Κα Έρλυν: Εγώ λυπάμαι για τις κακές μου πράξεις. Εσύ για τις καλές σου - αυτή είναι η διαφορά μεταξύ μας.

Λόρδος Ουίντερμυρ: Δεν έχω εμπιστοσύνη σε σας. Θα τα πω της γυναίκας μου. Καλύτερα να τα μάθει, και μάλιστα από μένα. Θα της φέρει απέραντο πόνο - θα την ταπεινώσει τρομερά, είναι όμως σωστό να τα μάθει.

Κα Έρλυν: Σκοπεύεις να της τα πεις;

Λόρδος Ουίντερμυρ: Θα της τα πω.

Κα Έρλυν: *(Πηγαίνοντας κοντά του)* Αν το κάνεις, θα δυσφημίσω τόσο τ' όνομά μου, που θα της δηλητηριάξει κάθε στιγμή τη ζωή της. Θα τη σπρώξει στον αφανισμό και στην εξαθλίωση. Αν τολμήσεις να της το πεις, δεν υπάρχει βυθός ατιμίας που να μη βουτηχτώ, δεν υπάρχει βόθρος ντροπής που να μην πέσω. Δε θα της το πεις, σου το απαγορεύω.

Λόρδος Ουίντερμυρ: Γιατί;

Κα Έρλυν: *(Μετά από μικρή παύση)* Αν σου 'λεγα πως νοιάζομαι γι' αυτήν, πως ίσως μάλιστα την αγαπώ, θα με κορόιδευες, δεν είν' έτσι;

Λόρδος Ουίντερμυρ: Θα καταλάβαινα πως δεν είν' αλήθεια. Η αγάπη της μητέρας σημαίνει αφοσίωση, αλτρουισμό, θυσία. Τι μπορείτε να ξέρετε εσείς από τέτοια πράγματα;

Κα Έρλυν: Έχεις δίκιο. Τι μπορώ να ξέρω εγώ από τέτοια πράγματα; Ας μη μιλάμε πια γι' αυτό - κι όσο για το να πεις στην κόρη μου ποια είμαι, αυτό δεν το επιτρέπω. Αυτό είναι δικό μου μυστικό, δεν είναι δικό σου. Αν αποφασίσω να της το πω, και

μου φαίνεται πως θα το κάνω, θα της το πω πριν να φύγω απ' αυτό το σπίτι - αλλιώς δε θα της το πω ποτέ.

Λόρδος Ουίντερμυρ: *(Με θυμό)* Τότε, επιτρέψτε μου να σας παρακαλέσω να φύγετε αμέσως από το σπίτι μου. Θα σας δικαιολογήσω εγώ στη Μάργκαρετ.

(Μπαίνει η Λαίδη Ουίντερμυρ απ' τα δεξιά. Πηγαίνει στην κυρία Έρλυν, με τη φωτογραφία στο χέρι. Ο Λόρδος Ουίντερμυρ πηγαίνει πίσω απ' τον καναπέ και παρακολουθεί με αγωνία την κυρία Έρλυν όσο προχωρεί η σκηνή.)

Λαίδη Ουίντερμυρ: Με συγχωρείτε πολύ, κυρία Έρλυν, που σας έκανα να περιμένετε. Δεν μπορούσα να βρω πουθενά τη φωτογραφία. Στο τέλος την ανακάλυψα στο κομοδίνο του αντρός μου - μου την είχε κλέψει.

Κα Έρλυν: *(Της παίρνει τη φωτογραφία και την κοιτάζει.)* Δε μου φαίνεται παράξενο - είναι χαριτωμένη φωτογραφία.

(Πηγαίνει στον καναπέ με τη Λαίδη Ουίντερμυρ και κάθεται πλάι της. Ξανακοιτάζει τη φωτογραφία.)

Αυτό λοιπόν είναι το αγοράκι σας! Πώς το λένε;

Λαίδη Ουίντερμυρ: Τζέραρντ, τ' όνομα του καημένου του πατέρα μου.

Κα Έρλυν: *(Αφήνοντας τη φωτογραφία)* Αλήθεια;

Λαίδη Ουίντερμυρ: Ναι. Αν ήταν κορίτσι, θα του 'δινε το όνομα της μητέρας μου. Η μητέρα μου είχε το ίδιο όνομα μ' εμένα: Μάργκαρετ.

Κα Έρλυν: Κι εμένα Μάργκαρετ με λένε.

Λαίδη Ουίντερμυρ: Αλήθεια;

Κα Έρλυν: Ναι. *(Παύση)* Είσαστε αφοσιωμένη στη μνήμη της μητέρας σας, Λαίδη Ουίντερμυρ, όπως λέει ο άντρας σας.

Λαίδη Ουίντερμυρ: Όλοι μας έχουμε ιδανικά στη ζωή. Τουλάχιστο θα 'πρεπε να 'χουμε όλοι. Το δικό μου είναι η μητέρα μου.

Κα Έρλυν: Επικίνδυνο πράγμα τα ιδανικά. Οι πραγματικότητες είναι καλύτερες. Πληγώνουν, είναι όμως καλύτερες.

Λαίδη Ουίντερμυρ: *(Κουνώντας το κεφάλι της)* Αν έχανα τα ιδανικά μου, θα έχανα τα πάντα.

Κα Έρλυν: Τα πάντα;

Λαίδη Ουίντερμυρ: Ναι. *(Παύση)*

Κα Έρλυν: Σας μιλούσε συχνά ο πατέρας σας για τη μητέρα σας;

Λαίδη Ουίντερμυρ: Όχι, αυτό του 'δινε υπερβολική λύπη. Μου είπε πως πέθανε η μητέρα μου λίγους μήνες μετά τη γέννησή μου. Τα μάτια του γέμισαν δάκρυα καθώς μιλούσε. Ύστερα με παρακάλεσε να μην του αναφέρω ποτέ πια τ' όνομά της. Τον έκανε να υποφέρει και μόνο που τ' άκουγε. Ο πατέρας μου - ο πατέρας μου πέθανε πραγματικά από τη λύπη του, που του ράγισε την καρδιά. Η ζωή του ήταν η πιο αφανισμένη ζωή που γνώρισα.

Κα Έρλυν: *(Σηκώνεται.)* Νομίζω πως πρέπει να πηγαίνω τώρα, Λαίδη Ουίντερμυρ.

Λαίδη Ουίντερμυρ: Ω, όχι, μη φεύγετε.

Κα Έρλυν: Καλύτερα να φύγω, μου φαίνεται. Το αμάξι μου θα 'χει γυρίσει. Το 'στειλα στην Λαίδη Τζέντμπορ με μια σημείωση.

Λαίδη Ουίντερμυρ: Άρθουρ, κοιτάζεις, σε παρακαλώ, αν γύρισε το αμάξι της κυρίας Έρλυν;

Κα Έρλυν: Παρακαλώ, μην κάνετε τον κόπο, Λόρδε Ουίντερμυρ.

Λαίδη Ουίντερμυρ: Ναι, Άρθουρ, πήγαινε, σε παρακαλώ.

(Ο Λόρδος Ουίντερμυρ διστάζει για μια στιγμή και κοιτάζει την κυρία Έρλυν. Εκείνη μένει εντελώς απαθής. Εκείνος βγαίνει από το δωμάτιο.)

(Στην κυρία Έρλυν) Ω! Τι να σας πω; Με σώσατε χτες τη νύχτα.

(Πηγαίνει προς το μέρος της.)

Κα Έρλυν: Σουτ - μη μιλάτε γι' αυτό.

Λαίδη Ουίντερμυρ: Πρέπει να μιλήσω. Δεν μπορώ να σας αφήσω με την ιδέα ότι σκοπεύω να δεχτώ αυτή τη θυσία. Όχι. Είναι παρά πολύ μεγάλη. Θα τα πω όλα στον άντρα μου. Έχω καθήκον.

Κα Έρλυν: Δεν έχετε καθήκον ή, τουλάχιστον, έχετε καθήκοντα κι απέναντι άλλων εκτός απ' αυτόν. Λέτε πως κάτι μου χρωστάτε;

Λαίδη Ουίντερμυρ: Σας χρωστώ τα πάντα.

Κα Έρλυν: Τότε πληρώστε το χρέος σας με τη σιωπή. Μόνο μ' αυτό τον τρόπο μπορεί να πληρωθεί. Μη χαλάτε το μόνο καλό που έκανα στη ζωή μου, με το να το πείτε σε άλλον. Υποσχεθείτε μου ότι αυτά που έγιναν χτες τη νύχτα θα μείνουν μυστικά μεταξύ μας. Δεν πρέπει να φέρετε τη δυστυχία στη ζωή του συζύγου σας. Γιατί να του καταστρέψετε την αγάπη του; Δεν πρέπει να την καταστρέψετε. Η αγάπη εύκολα σκοτώνεται. Ω! Πόσο εύκολα σκοτώνεται η αγάπη! Δώστε μου το λόγο σας, Λαίδη Ουίντερμυρ, ότι ποτέ δε θα του τα πείτε. Επιμένω σ' αυτό.

Λαίδη Ουίντερμυρ: *(Με σκυμμένο το κεφάλι)* Είναι δική σας επιθυμία, όχι δική μου.

Κα Έρλυν: Ναι, δική μου επιθυμία είναι. Και ποτέ μην ξεχνάτε το παιδί σας - μ' αρέσει να σας σκέπτομαι σαν μητέρα. Μ' αρέσει και σεις να σκέπτεστε τον εαυτό σας σαν μητέρα.

Λαίδη Ουίντερμυρ: *(Σηκώνοντας τα μάτια)* Τώρα πια έτσι θα κάνω πάντα. Μόνο μια φορά στη ζωή μου ξέχασα τη μητέρα μου - τη χτεσινή νύχτα. Ω, αν την είχα θυμηθεί, δε θα είχα φανεί τόσο τρελή, τόσο κακοκέφαλη.

Κα Έρλυν: *(Με ελαφρό ρίγος)* Σουτ, η χτεσινή νύχτα πέρασε πια.

(Μπαίνει ο Λόρδος Ουίντερμυρ.)

Λόρδος Ουίντερμυρ: Το αμάξι σας δεν ήρθε ακόμη, κυρία Έρλυν.

Κα Έρλυν: Δεν πειράζει. Θα πάρω ένα αγοραίο. Δεν υπάρχει σ' όλο τον κόσμο μεταφορικό μέσο τόσο αξιοπρεπές, όσο ένα καλό αγοραίο αμάξι. Και τώρα, αγαπητή

μου Λαίδη Ουίντερμυρ, φοβάμαι πως πρέπει αληθινά να σας αποχαιρετήσω. (Πηγαίνει προς το κέντρο.) Ω, το είχα ξεχάσει. Θα με νομίσετε παράλογη, μου κόλλησε όμως, ξέρετε, μια σοβαρή λόξα γι' αυτή τη βεντάλια, που έκανα την ανοησία να πάρω μαζί μου, φεύγοντας χτες τη νύχτα από το χορό σας. Θα θέλατε τάχα να μου τη δώσετε; Ο Λόρδος Ουίντερμυρ λέει πως μπορείτε. Ξέρω πως είναι δικό του δώρο.

Λαίδη Ουίντερμυρ: Ω, ασφαλώς, αν πρόκειται να σας κάνει ευχαρίστηση. Έχει όμως τ' όνομά μου επάνω. Γράφει "Μάργκαρετ".

Κα Έρλυν: Μα έχουμε το ίδιο όνομα.

Λαίδη Ουίντερμυρ: Ω, το είχα ξεχάσει. Τότε, βέβαια, πάρτε την. Τι θαυμαστή σύμπτωση, να 'χουμε το ίδιο όνομα!

Κα Έρλυν: Πάρα πολύ θαυμαστή. Ευχαριστώ - θα μου θυμίζει πάντοτε εσάς. (Της σφίγγει το χέρι.)

Μετάφραση Στάθη Σπηλιωτόπουλου

Ερωτήσεις

1. Ποια είναι τα αισθήματα του Λόρδου Ουίντερμυρ για την κυρία Έρλυν; Πώς δικαιολογούνται;
2. α. Γιατί ο Λόρδος Ουίντερμυρ θέλει να ξεφορτωθεί τη βεντάλια της γυναίκας του;
β. Ποια σημασία έχει η βεντάλια για την κυρία Έρλυν;
3. "Η αγάπη της μητέρας σημαίνει αφοσίωση, αλτρουισμό, θυσία. Τι μπορείτε να ξέρετε εσείς από τέτοια πράγματα;" Σχολιάστε τα λόγια αυτά του Λόρδου Ουίντερμυρ σε σχέση με όσα έκανε για την κόρη της η κυρία Έρλυν.
4. Βασικές αρετές των διαλόγων του Ουάιλντ είναι το πνεύμα και το χιούμορ. Να βρείτε χαρακτηριστικά χωρία.

Μακέτα κοστουμιού της Λαίδης Ουίντερμυρ από παράσταση του Haymarket Theatre του Λονδίνου

Τζωρτζ Όργουελ (1903 - 1950)

Άγγλος μυθιστοριογράφος και δημοσιογράφος, από τους σημαντικότερους συγγραφείς του 20ού αιώνα. Γεννήθηκε στη Βεγγάλη, όπου ο πατέρας του υπηρετούσε στην αγγλική διοίκηση. Φοίτησε με υποτροφία σ' ένα από τα καλύτερα κολλέγια της Αγγλίας, το Ήτον. Εντάχθηκε στην Ινδική Αυτοκρατορική Αστυνομία και το 1922 στάλθηκε στη Βιρμανία όπου έμεινε ως το 1927, οπότε παραιτήθηκε, καθώς συνειδητοποίησε ότι το επάγγελμά του συνέβαλε στην καταδυνάστευση του βιρμανικού λαού. Το 1928 πήγε στο Παρίσι και έζησε ένα χρόνο σε φτωχογειτονιές κοντά στους περιθωριακούς, πλένοντας πιάτα σε ξενοδοχεία και εστιατόρια. Σε ανάλογες συνθήκες έζησε στη συνέχεια και στο Ηστ Εντ του Λονδίνου. Στα τέλη του 1936 πήγε στην Ισπανία με την ιδιότητα του δημοσιογράφου για να καλύψει με ανταποκρίσεις τον εμφύλιο πόλεμο και στρατεύτηκε στο πλευρό των δημοκρατικών. Εντάχθηκε στην πολιτοφυλακή του αναρχοτροτσκιστικού κόμματος "ΠΟΥΜ" και πολέμησε στα

μέτωπα της Αραγόνας και του Τερουέλ, όπου τραυματίστηκε σοβαρά στο λαιμό. Το Μάιο του 1937 επέστρεψε στην Αγγλία βαθύτατα απογοητευμένος λόγω των εκκαθαρίσεων των συντρόφων του από το κομμουνιστικό κόμμα. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του εισήχθη σε санατόριο του Λονδίνου λόγω βρογχικών και πνευμονικών ενοχλήσεων, όπου ολοκλήρωσε το προφητικό για τη σύγχρονη εποχή μυθιστόρημά του "Χίλια εννιακόσια ογδόντα τέσσερα".

Ο Όργουελ οραματίστηκε μια κοινωνία δίκαιη για όλους τους ανθρώπους και ένα σοσιαλισμό με ανθρώπινο πρόσωπο που να σέβεται την αυτονομία κάθε ατόμου. Στα έργα του καταγράφει τις εμπειρίες του στα διάφορα στάδια της ζωής του και εκφράζει με σαρκαστική διάθεση την αντίθεσή του σε κάθε μορφής ολοκληρωτισμό.

Κυριότερα έργα του:

Στην ψάθα στο Παρίσι και στο Λονδίνο (1933), Οι μέρες της Βιρμανίας (1934), Η Κόρη του ιερωμένου (1935), Προσκύνημα στην Καταλωνία (1938), Βγαίνοντας για καθαρό αέρα (1939), Η Φάρμα των ζώων (1945), Χίλια εννιακόσια ογδόντα τέσσερα (1949)

Η Φάρμα των ζώων (απόσπασμα)

Η "Φάρμα των ζώων" αποτελεί μια σάτιρα των ολοκληρωτικών καθεστώτων, ειδικότερα αυτού της Σοβιετικής Ένωσης κατά τη σταλινική περίοδο. Ο Όργουελ, στη θαυμαστή αυτή αλληγορία, χρησιμοποιεί, όπως και ο Αίσωπος, τα ζώα, για να μπορέσει πιο ανάλαφρα αλλά και πιο καιρία να πλήξει το στόχο του.

Σ' ένα αγρόκτημα τα ζώα επαναστατούν και διώχνουν τον άνθρωπο αφέντη τους (Τζόουνς), που τα καταδυναστεύει και τα καταπιέζει. Η διοίκηση του κτήματος περιέρχεται τώρα στα χέρια των γουρουνιών, που αποδεικνύονται πιο έξυπνα και μορφωμένα από τα άλλα ζώα. Ο Ναπολέων και ο Σνόουμπωλ του μύθου είναι ο Στάλιν και ο Τρότσκι. Ο Ναπολέων, όντας πιο πανούργος και δόλιος, κατορθώνει, με τη βοήθεια της κλίκας που έχει σχηματίσει, να διώξει το Σνόουμπωλ και να γίνει απόλυτος κυρίαρχος του κτήματος.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί περιγράφονται με σκωπτική διάθεση τα μέσα που χρησιμοποιεί ο Ναπολέων, για να φιμώσει και να αποβλακώσει τα ζώα, ώστε να μην μπορούν να αντιδράσουν σ' οτιδήποτε τους επιβάλλεται.

Ξαφνικά, τις πρώτες μέρες της άνοιξης, έγινε μια συγκλονιστική ανακάλυψη: Ο Σνόουμπωλ σύχναζε τα βράδια στη φάρμα! Τα ζώα ταράχτηκαν τόσο πολύ που δεν μπορούσαν να κοιμηθούν. Κάθε νύχτα - ψιθυρίστηκε - ερχόταν κρυφά μέσα στο σκοτάδι κι έκανε κάθε είδους βρωμιά. Έκλεβε το καλαμπόκι, αναποδογύριζε τους κάδους με το γάλα, έσπαζε τ' αυγά, τσαλαπατούσε τα φυτώρια και ροκάνιζε το φλοιό από τα φρουτόδεντρα για να τα καταστρέψει. Είχε γίνει συνήθεια κάθε φορά που πήγαινε κάτι άσχημα να το αποδίδουν στο Σνόουμπωλ. Αν έσπαζε ένα τζάμι ή βούλωνε ένα λούκι, ήταν σίγουρο πως θα έλεγε κάποιος ότι ο Σνόουμπωλ ήρθε τη νύχτα και τα 'κανε αυτά, κι όταν το κλειδί της αποθήκης χανόταν, όλη η φάρμα ήταν βέβαιη πως ο Σνόουμπωλ το είχε ρίξει μέσα στο πηγάδι. Περιέργως, συνέχιζαν να πιστεύουν αυτό ακόμη κι όταν το χαμένο κλειδί βρισκόταν ξεχασμένο κάτω από ένα σακί. Οι αγελάδες δήλωσαν ομόφωνα ότι ο Σνόουμπωλ γλίστρησε κρυφά στο παχνί τους και τις άρμεξε στον ύπνο τους. Ακόμα και για τους αρουραίους - που όλο το χειμώνα δεν κάθισαν ήσυχοι - ειπώθηκε ότι είχαν σχέσεις με το Σνόουμπωλ.

Ο Ναπολέων έδωσε διαταγή να γίνουν εξονυχιστικές ανακρίσεις γύρω από τη δραστηριότητα του Σνόουμπωλ. Με τη συνοδεία των σκύλων του ξεκίνησε κι έκανε ένα γύρο επιθεωρώντας όλα τα κτίρια του αγροκτήματος, ενώ τ' άλλα ζώα ακολουθούσαν κρατώντας μια σεβαστή απόσταση. Σε κάθε λίγα μέτρα, ο Ναπολέων σταματούσε και οσμίζόταν το έδαφος για τα ίχνη των βημάτων του Σνόουμπωλ, που, όπως έλεγε, μπορούσε να τ' ανακαλύψει από τη μυρωδιά. Οσμίστηκε κάθε γωνιά, στην αποθήκη, στο υπόστεγο, στα κοτέσια, στον κήπο με τα λαχανικά, και βρήκε ίχνη σχεδόν παντού. Έβαζε το ρύγχος του στο έδαφος, έβγαζε μερικά βαθιά ρουθουνίσματα και αποφαίνονταν με μια τρομερή φωνή "Ο Σνόουμπωλ! Ήταν εδώ! Τον οσμίζομαι από δω και πέρα!" και στη λέξη "Σνόουμπωλ", οι σκύλοι έδειχναν απειλητικά τις μασέλες τους κι άφηναν κάτι ουρλιαχτά που πάγνωναν το αίμα.

Τα ζώα ήταν κατατρομαγμένα. Τους φαινόταν ότι ο Σνόουμπωλ ήταν μια υπερφυσική δύναμη που διαπερνούσε τον αέρα και τ' απειλούσε με κάθε είδους κινδύνους.

Το απόγευμα, ο Σκουήλερ¹ τα φώναξε όλα μαζί και με ξαναμμένο πρόσωπο τους είπε ότι είχε να τους αναγγείλει μερικά σοβαρά νέα.

“Σύντροφοι!” φώναξε ο Σκουήλερ, κάνοντας μικρά, νευρικά πηδηματάκια εδώ κι εκεί, “ανακαλύφτηκε ένα φοβερό πράγμα. Ο Σνόουμπωλ πουλήθηκε στο Φρέντερικ του Πίντσφιλντ², ο οποίος σχεδιάζει να μας επιτεθεί και ν’ αρπάξει το αγρόκτημά μας! Ο Σνόουμπωλ θα είναι ο αρχηγός της επίθεσης. Συμβαίνει όμως και κάτι χειρότερο κι απ’ αυτό. Νομίζαμε ότι η ανταρσία του Σνόουμπωλ οφειλόταν στη ματαιοδοξία του. Αλλά πέσαμε έξω, σύντροφοι. Ξέρετε ποια ήταν η πραγματική αιτία; Ο Σνόουμπωλ συνδεόταν με τον Τζόουνς απ’ την πολύ αρχή! Όλο αυτό τον καιρό ήταν μυστικός πράκτορας του Τζόουνς. Αυτά όλα αποδείχτηκαν από ντοκουμέντα που άφησε και που μόλις τώρα ανακαλύψαμε. Τούτο, κατά τη γνώμη μου, εξηγεί πολλά, σύντροφοι. Μήπως δεν είδαμε με τα μάτια μας πώς προσπάθησε - ευτυχώς χωρίς να το καταφέρει - να μας νικήσει και να μας καταστρέψει στη Μάχη του Παραπήγματος³;”

Τα ζώα έμειναν αποσβολωμένα. Αυτό ήταν μια ατιμία εκ μέρους του Σνόουμπωλ. Αλλά χρειάστηκαν μερικά λεπτά για να μπορέσουν να το χωνέψουν. Όλοι θυμόνταν - ή έτσι νόμιζαν - πως είχαν δει το Σνόουμπωλ να βαδίζει επικεφαλής στη Μάχη του Παραπήγματος, να τους συγκεντρώνει, να τους ενθαρρύνει σε κάθε φάση του αγώνα και να μη σταματάει ούτε στιγμή, ακόμα κι όταν πληγώθηκε στην πλάτη του από τις σφαίρες του Τζόουνς. Στην αρχή ήταν δύσκολο να καταλάβουν πώς ταίριαζαν όλ’ αυτά με τις κατηγορίες ότι ήταν με το μέρος του Τζόουνς. Ακόμα κι ο Μπόξερ⁴, που σπάνια έκανε ερωτήσεις, ήταν συγχυσμένος. Κάθισε κάτω, δίπλωσε τα μπροστινά του πόδια, έκλεισε τα μάτια του, και με μεγάλη προσπάθεια κατόρθωσε να βάλει σε τάξη τις σκέψεις του.

“Δεν το πιστεύω”, είπε. “Ο Σνόουμπωλ αγωνίστηκε γενναία στη Μάχη του Παραπήγματος. Τον είδα με τα μάτια μου. Γι’ αυτό δεν του δώσαμε το παράσημο “Ηρως Πρώτης Τάξεως”;”

“Αυτό ήταν το λάθος μας, σύντροφε. Γιατί τώρα ξέρουμε - είναι γραμμένα στα μυστικά ντοκουμέντα που βρήκαμε - ότι στην πραγματικότητα προσπάθησε να μας τραβήξει στο χαμό μας”.

“Ναι, αλλά πληγώθηκε”, είπε ο Μπόξερ. “Όλοι είδαμε το αίμα που έτρεχε”.

“Αυτό ήταν μέρος της σκευωρίας!” φώναξε ο Σκουήλερ. “Η σφαίρα του Τζόουνς μόλις που τον έγδαρε λίγο. Αν ξέρατε να διαβάζετε, θα μπορούσα να σας τα δείξω όλ’ αυτά γραμμένα με το ίδιο του το χέρι. Η σκευωρία ήταν έτσι κατασκευασμένη, ώστε στην κρίσιμη στιγμή ο Σνόουμπωλ να δώσει το σύνθημα για υποχώρηση και ν’ αφήσει το πεδίο ελεύθερο στον εχθρό. Και παρά λίγο να το πετύχαινε - για να μην πω, σύντροφοι, θα το πετύχαινε οπωσδήποτε - αν δεν υπήρχε ο ηρωικός αρχηγός μας, ο σύντροφος Ναπολέον. Δε θυμάστε πως ακριβώς τη στιγμή που ο Τζόουνς και οι άνδρες του μπήκαν μέσα στην αυλή ο Σνόουμπωλ γύρισε ξαφνικά και το ‘σκασε και

-
1. Σκουήλερ: ήταν ένα νεαρό γουρούνι με ρητορικές ικανότητες. Το όνομά του έχει διπλή σημασία: φωνακλάς και σπιούνος.
  2. Πίντσφιλντ: αγρόκτημα που βρισκόταν κοντά στο αγρόκτημα του Τζόουνς
  3. Μάχη του Παραπήγματος: έτσι ονόμασαν τα ζώα τη μάχη που έγινε ανάμεσα σ’ αυτά και στους ανθρώπους, όταν οι τελευταίοι προσπάθησαν ανεπιτυχώς να ξαναπάρουν το αγρόκτημα.
  4. Μπόξερ: ήταν ένα τεράστιο αμαξάλογο που διακρινόταν για την εργατικότητά του.

πολλά ζώα τον ακολούθησαν; Και δε θυμάστε ακόμα, τη στιγμή που έπεσε πανικός και όλα έμοιαζαν χαμένα, πως ο σύντροφος Ναπολέον όρμησε μπρος με μια κραυγή "Θάνατος στην Ανθρωπότητα!" και βύθισε τα δόντια του στο πόδι του Τζόουνς; Σίγουρα θα το θυμάστε αυτό, σύντροφοι;" ούρλιαξε ο Σκουήλερ, κουνώντας την ουρά πέρα δώθε.

Τώρα, όταν ο Σκουήλερ περιέγραψε τη σκηνή τόσο γραφικά, τους φάνηκε ότι πραγματικά το θυμόνταν. Οπωσδήποτε, πάντως, θυμόνταν ότι στην κρίσιμη στιγμή της μάχης ο Σνόουμπωλ γύρισε να φύγει. Αλλά ο Μπόξερ εξακολουθούσε να είναι λίγο ανήσυχος.

"Δεν πιστεύω ότι ο Σνόουμπωλ ήταν προδότης από την αρχή", είπε στο τέλος. "Ό,τι έκανε μετά, είναι άλλο ζήτημα. Αλλά νομίζω ότι στη Μάχη του Παραπήγματος στάθηκε ένας καλός σύντροφος".

"Ο αρχηγός μας, ο σύντροφος Ναπολέον", είπε ο Σκουήλερ, μιλώντας αργά και σταθερά, "δήλωσε κατηγορηματικά - κατηγορηματικά, σύντροφε - ότι ο Σνόουμπωλ ήταν πράκτορας του Τζόουνς από την αρχή - προτού καν γίνει σκέψη για Επανάσταση".

"Α! αυτό αλλάζει τα πράγματα!" είπε ο Μπόξερ. Αφού το λέει ο σύντροφος Ναπολέον, έτσι πρέπει να 'ναι".

"Αυτό είναι το σωστό πνεύμα, σύντροφε!" φώναξε ο Σκουήλερ, αλλά πρόσεξαν ότι έριξε ένα πολύ άσκημο βλέμμα στον Μπόξερ με τα μικρά σπινθηροβόλα μάτια του. Γύρισε να φύγει, έκανε μια παύση και πρόσθεσε εμφαντικά: "Προειδοποιώ κάθε ζώο να κρατάει τα μάτια του ορθάνοιχτα. Γιατί έχουμε λόγους να πιστεύουμε ότι μερικοί πράκτορες του Σνόουμπωλ βρίσκονται ανάμεσά μας αυτή τη στιγμή!"

Μετά τέσσερις μέρες, αργά το απόγευμα, ο Ναπολέον διέταξε να συγκεντρωθούν όλα τα ζώα στην αυλή. Όταν μαζεύτηκαν όλα, ο Ναπολέον βγήκε από το σπίτι του κτήματος φορώντας και τα δυο του παράσημα (γιατί πρόσφατα είχε απονεμίσει στον εαυτό του τα μετάλλια "Ηρωος Πρώτης Τάξεως" και "Ηρωος Δευτέρας Τάξεως"), έχοντας γύρω του τα εννέα του σκυλιά που χοροπηδούσαν κι έβγαζαν ουρλιαχτά που έκαναν τα ζώα να ριγούν. Όλα είχαν ζαρώσει σιωπηλά μαντεύοντας ότι κάτι τρομερό πρόκειται να συμβεί σε λίγο.

Ο Ναπολέον στάθηκε κοιτάζοντας αυστηρά ένα γύρω το ακροατήριό του και ύστερα έβγαλε μια βροντερή κραυγή. Αμέσως οι σκύλοι όρμησαν μπροστά, άρπαξαν ιέουερα γουρουνία απ' τ' αυτιά κι ενώ εκείνα ούρλιαζαν από τρόμο και πόνο τα έσυραν στα πόδια του Ναπολέοντα. Τ' αυτιά των γουρουνιών μάτωσαν· οι σκίλοι γεύτηκαν το αίμα και για λίγες στιγμές έκαναν σα λυσσασμένοι. Κατά γενική κατάπληξη, τρεις απ' αυτούς ρίχτηκαν στον Μπόξερ. Ο Μπόξερ τους είδε να έρχονται κι έβγαλε το μπροστινό του πόδι, άρπαξε ένα σκύλο στον αέρα και τον κάρφωσε στο έδαφος. Ο σκύλος στρίγγλισε ζητώντας έλεος και οι άλλοι δυο το 'σκασαν με την ουρά στα σκέλια. Ο Μπόξερ κοίταξε το Ναπολέοντα για να δει αν θα 'πρεπε να θανατώσει το σκύλο ή να τον αφήσει να φύγει. Ο Ναπολέον φάνηκε ν' αλλάζει έκφραση και διέταξε κοφτά τον Μπόξερ ν' αφήσει το σκύλο, ο Μπόξερ σήκωσε το πόδι του και ο σκύλος το 'σκασε, μωλωπισμένος και ουρλιάζοντας.

Τώρα ο θόρυβος σταμάτησε. Τα τέσσερα γουρουνάκια περίμεναν τρέμοντας, με την ενοχή ζωγραφισμένη σε κάθε γραμμή του προσώπου τους. Ο Ναπολέον τα διέταξε να ομολογήσουν τα εγκλήματά τους. Ήταν τα ίδια εκείνα γουρουνία που είχαν διαμαρτυρηθεί όταν ο Ναπολέον κατάργησε τις κυριακάτικες συνεδριάσεις. Χωρίς κα-

μιά παραπάνω πίεση, ομολόγησαν ότι είχαν έρθει σε μυστική επαφή με το Σνόουμπωλ από τον καιρό του διωγμού του και ότι είχαν συμφωνήσει μαζί του να παραδώσουν το Κτήμα των Ζώων στον κύριο Φρέντερικ. Πρόσθεσαν πως ο Σνόουμπωλ τους είχε αποκαλύψει ότι επί χρόνια υπήρξε μυστικός πράκτορας του Τζόουνς. Όταν τελείωσαν την ομολογία τους, οι σκύλοι τούς ξέσχισαν το λαρύγγι κι ο Ναπολέον, με μια τρομερή φωνή, ρώτησε αν κανέν' άλλο ζώο είχε να ομολογήσει τίποτα.

Οι τρεις κότες, που ήταν οι αρχηγοί στην απόπειρα της επανάστασης των αυγών, βγήκαν τώρα μπροστά και δήλωσαν ότι ο Σνόουμπωλ παρουσιάστηκε στον ύπνο τους και τις παρακίνησε να μην υπακούουν στις διαταγές του Ναπολέοντα. Κι αυτές, επίσης, σφάχτηκαν επί τόπου. Ύστερα, παρουσιάστηκε μια χίνα και ομολόγησε ότι πέρυσι, στο θερισμό, είχε κρύψει τρία σφυριά καλαμπόκι και τα έφαγε τη νύχτα. Τότε ένα πρόβατο ομολόγησε ότι κατούρησε στο πόσιμο νερό, - παρακινημένο, είπε, απ' το Σνόουμπωλ - και δυο άλλα πρόβατα ομολόγησαν ότι σκότωσαν ένα γέρι-κο κριάρι αφοσιωμένο στο Ναπολέοντα βάζοντάς το να τρέχει, ενώ ήξεραν ότι ήταν άρρωστο. Όλα σφάχτηκαν επί τόπου. Οι ομολογίες και εκτελέσεις συνεχίστηκαν μέχρι που συγκεντρώθηκε μπροστά στα πόδια του Ναπολέοντα ένας σωρός από πτώματα κι η ατμόσφαιρα έγινε βαριά από τη μυρωδιά του αίματος, που ήταν άγνωστη ως τότε από την εποχή του διωγμού του Τζόουνς.

Όταν όλα τελείωσαν, τα ζώα που είχαν απομείνει - εκτός απ' τα γουρούνια και τους σκύλους - απομακρύνθηκαν μωδιασμένα. Έτρεμαν κι ήταν δυστυχισμένα. Δεν ήξεραν τι ήταν πιο φρικτό - η προδοσία των ζώων, που είχαν κάνει συμμορία με το Σνόουμπωλ, ή η άγρια τιμωρία τους στην οποία στάθηκαν μάρτυρες. Στις παλιές μέρες είχαν δει συχνά παρόμοιες σκηνές αιματοχυσίας το ίδιο φρικιαστικές, αλλά τους φαινόταν ότι ήταν πολύ χειρότερες τώρα που συνέβαιναν μεταξύ τους. Από τότε που ο Τζόουνς έφυγε από το κτήμα μέχρι σήμερα, κανένα ζώο δεν είχε σκοτώσει το άλλο. Ούτε αρουραίος δεν είχε σκοτωθεί. Περιπάτησαν ως το μικρό λόφο όπου υψώνονταν ο μισοτελειωμένος μύλος και, σα να είχαν συμφωνήσει από πριν, κάθισαν κάτω, κοντά - κοντά το ένα στο άλλο σαν να ζητούσαν ζεστασιά... Για λίγη ώρα δε μίλησε κανείς. Μόνο ο Μπόξερ έμεινε όρθιος. Πηγαινοερχόταν σπασμωδικά χτυπώντας τα πλευρά του με τη μακριά μαύρη ουρά του και βγάζοντας κατά καιρούς ένα μικρό χλιμίντρισμα έκπληξης. Στο τέλος είπε:

“Αυτό δεν το καταλαβαίνω. Δε θα το πίστευα ποτέ ότι θα συνέβαιναν στη φάρμα μας τέτοια πράγματα. Πρέπει να οφείλονται σε δικό μας φταίξιμο. Πρέπει κάπου να έχουμε φταίξει. Η λύση, όπως το βλέπω εγώ, είναι να δουλέψουμε σκληρότερα. Από τώρα και στο εξής θα σηκώνομαι μια ώρα νωρίτερα το πρωί”.

Και, με το βαρύ του καλπασμό, κατευθύνθηκε προς το λατομείο. Μόλις έφτασε εκεί, μάζεψε δύο φορτώματα πέτρες και τα έσυρε κάτω στο μύλο, προτού πάει να κοιμηθεί.

Τα ζώα μαζεύτηκαν γύρω απ' την Κλόβερ¹ χωρίς να μιλούν. Ο λόφος τούς έδινε μια πλατιά θέα της περιοχής ολόγυρα. Έβλεπαν το μεγαλύτερο μέρος του αγροκτήματος των ζώων, το μεγάλο λιβάδι που απλωνόταν ως κάτω στον κεντρικό δρόμο, το

---

1. Κλόβερ' ήταν μια μεγαλόσωμη φοράδα, αχώριστη φίλη του Μπόξερ.

άλσος, τη δεξαμενή, τα οργωμένα χωράφια, όπου το σιτάρι ήταν παχύ και πράσινο, και τις κόκκινες στέγες των κτιρίων της φάρμας με τον καπνό που έβγαινε από τις καπνοδόχους. Ήταν ένα φωτεινό ανοιξιάτικο βραδάκι. Οι ακτίνες του ήλιου χρύσωσαν το χορτάρι και τους φράχτες. Ποτέ ως τώρα το κτήμα - και μ' ένα είδος έκπληξης θυμήθηκαν ότι ήταν το δικό τους κτήμα, κάθε σπιθαμή ιδιοκτησία τους - ποτέ ως τώρα δεν τους φάνηκε μέρος τόσο ποθητό. Η Κλόβερ κοίταξε κάτω στην πλαγιά του λόφου και τα μάτια της γέμισαν δάκρυα. Αν μπορούσε να πει τις σκέψεις της, θα έλεγε ότι δεν ήθελε να φτάσουν εδώ που έφτασαν, όταν, χρόνια πριν, άρχισαν την επανάσταση εναντίον της ανθρώπινης τυραννίας... Αυτή η ίδια είχε οραματιστεί μια μελλοντική κοινωνία ζώων απελευθερωμένη απ' την πείνα και το μαστίγιο, με ισότητα, όπου το κάθε ζώο θα εργαζόταν ανάλογα με την ικανότητά του, ο δυνατός θα προστάτευε τον αδύνατο...

Αντί γι' αυτά - δεν ήξερε γιατί - έφτασαν σε μια εποχή όπου κανείς δεν τολμούσε να πει τη σκέψη του, όπου άγρια σκυλιά γρύλλιζαν παντού κι όπου έβλεπες τους συντρόφους σου να κομματιάζονται, αφού ομολόγησαν τρομερά εγκλήματα. Δεν υπήρχε σκέψη επανάστασης ή ανυπακοής στο νου της. Ήξερε ότι, ακόμα κι όπως ήταν τα πράγματα, ήταν καλύτερα απ' ό,τι τον καιρό του Τζόουνς και ότι, πριν από καθετί άλλο, υπήρχε η ανάγκη να εμποδίσουν την επιστροφή των ανθρώπων. Ό,τι κι αν συνέβαινε, αυτή θα έμενε πιστή, θα δούλευε σκληρά, θα εκτελούσε τις διαταγές που θα της έδιναν και θα δεχόταν τη διοίκηση του Ναπολέοντα. Εντούτοις, δεν ήταν γι' αυτά που εκείνη και όλα τα ζώα είχαν ελπίσει και μόχθησαν. Δεν ήταν γι' αυτά που έχτισαν το μύλο και αντιμετώπισαν τις σφαίρες του Τζόουνς. Αυτές ήταν οι σκέψεις της, μ' όλο που δεν έβρισκε τις λέξεις να τις εκφράσει.

Μετάφραση Νίνας Μπάρτη

Ερωτήσεις

1. α. Πώς αντιδρούν τα ζώα στις προσπάθειες του Ναπολέοντα και του Σκουήλερ να αποδώσουν στο Σνόουμπωλ όλα τα κακά που συνέβαιναν στη φάρμα;
β. Ποια ήταν η στάση του Μπόξερ απέναντι στις "αποκαλύψεις" του Σκουήλερ; Πώς τον αντιμετώπισε ο τελευταίος;
2. Να αφηγηθείτε όσα διαδραματίστηκαν στη συγκέντρωση των ζώων στην αυλή. Τι επιδίωκε μ' αυτά ο Ναπολέων;
3. Ποιες ήταν οι σκέψεις και ποια τα συναισθήματα των ζώων μετά τις σφαγές των συντρόφων τους;
4. Να χαρακτηρίσετε το Ναπολέοντα και το Σκουήλερ όπως παρουσιάζονται στο απόσπασμα.
5. Στη "Φάρμα των ζώων" ο Όργουελ σατιρίζει τα ολοκληρωτικά καθεστώτα, ειδικότερα αυτό της εποχής του Στάλιν στη Σοβιετική Ένωση. Να επισημάνετε χαρακτηριστικά χωρία του αποσπάσματος, όπου φαίνεται η σκωπτική διάθεση του συγγραφέα.

Τ. Σ. Έλιοτ (1888 - 1965)

Ποιητής, θεατρικός συγγραφέας, κριτικός και εκδότης, μια από τις σημαντικότερες μορφές της λογοτεχνίας του 20ού αιώνα. Γεννήθηκε στο Σαιντ Λούις της πολιτείας Μισούρι (ΗΠΑ) και πέθανε στο Λονδίνο. Σπούδασε φιλοσοφία στο Χάρβαρντ, τη Σορβόνη και την Οξφόρδη. Από το 1915 εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αγγλία και το 1922 ανέλαβε την έκδοση του περιοδικού Κριτήριο, το οποίο διηύθυνε για δεκαεννέα συνεχή χρόνια. Με την εκδοτική του δραστηριότητα και με την οξυδερκή του κριτική προώθησε πολλούς νέους λογοτέχνες συμβάλλοντας έτσι σημαντικά στην εξέλιξη της αγγλικής ποίησης. Το 1927 απέκτησε την αγγλική υπηκοότητα και ασπάστηκε το αγγλικανικό δόγμα.

Με το έργο του εκφράζει την αμφισβήτηση θεσμών και αξιών που ακολούθησε τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Απογοητευμένος, στράφηκε στο παρελθόν, στις λογοτεχνικές και θρησκευτικές παραδόσεις, όπου αναζήτησε χαμένες ή ξεχασμένες ανθρώπινες

αξίες, που θα έδιναν ένα νέο νόημα στη ζωή. Ο μύθος και τα αρχέτυπα αποτέλεσαν γι' αυτόν τα σημασιολογικά μέσα με τα οποία θα ξεπερνούσε το φράγμα του χρόνου και θα γεφύρωνε το χάσμα ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν. Χαρακτηριστικά της ποίησης του είναι το πεζολογικό ύφος, η απουσία λογικής αλληλουχίας, τουλάχιστο φαινομενικά, οι ελλειπτικοί διάλογοι, καθώς και οι παρεμβολές στίχων από ξένα κείμενα.

Το 1948 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ της Λογοτεχνίας.

Κυριότερα έργα του:

Ποιητικά: Το ιμυγούδι αγάπης του Τζων Άλφρεντ Προύιφκ (1911), Η Έρημη χώρα (1922), Οι Κούφιοι (1927), Ποιήματα του Άριελ (1930), Τα Τέσσερα Κουαρτέτα (1943)

Θεατρικά: Φονικό στην Εκκλησιά, έμμετρο (1935), Οικογενειακή συγκέντρωση (1939), Το Κοκτέιλ πάρτι (1949), Ο Έμπιστος υπάλληλος (1953)

Δοκίμια: Το Ιερό δάσος (1920), Η Χρήση της ποίησης και η χρήση της κριτικής (1933), Η ιδέα μιας χριστιανικής κοινωνίας (1939), Σημειώσεις για τον ορισμό της κουλτούρας (1948)

Τέσσερα Κουαρτέτα*

Τα Τέσσερα Κουαρτέτα, το ποιητικό αριστούργημα του Έλιοτ, είναι έργο με πολλές και ποικίλες αναφορές και συνεχείς αλληγορίες. Τα τέσσερα ποιήματα της ενότητας έχουν ως κύριο θέμα την πάλη του Λόγου με το Χρόνο. Η εμπειρία τους, βασικά θρησκευτική, μοιάζει να 'ναι "του μυαλού που αγωνίζεται και τελικά φτάνει ν' ανακαλύψει τη θρησκευτική αλήθεια, τη μοναδική, που ερμηνεύει τη συνολική εμπειρία της ζωής μας". Ο ποιητής, έχοντας επίγνωση του πόσο η χριστιανική θρησκευτική ορολογία θα ξένιζε το σύγχρονο αναγνώστη με το διαλυτικό σκεπτικισμό του, υποβάλλει το νόημα των ποιημάτων αυτών έμμεσα, με υπαινιγμούς. Και στα τέσσερα ποιήματα ο Έλιοτ ξεκινώντας από αλληγορίες της εξωτερικής ζωής φτάνει στην ύπαρξη μιας άλλης σφαίρας, της υπερβατικής. Κάθε αλληγορία αρχίζει με μια εικόνα της φύσης.

Πιο κάτω παραθέτουμε το πρώτο μέρος του τρίτου ποιήματος που έχει τίτλο *The Dry Salvages*. Όπως αναφέρεται σε σημείωση του ίδιου του Έλιοτ, έτσι ονομάζεται μια ομάδα βράχων μ' ένα φάρο, στ' ανοιχτά της Β.Α. ακτής του ακρωτηρίου Cape Ann της Μασαχουσέτης. Ο ποιητής κάνει αντιδιαστολή του χρόνου της ατομικής ζωής (ποτάμι) και του άπειρου χρόνου της ιστορίας που απλώνεται πριν και μετά από μας (θάλασσα).

The Dry Salvages¹ (απόσπασμα)

I

Δεν ξέρω πολλά πράγματα για τους θεούς· όμως θαρρώ πως το ποτάμι
Είναι ένας γερός μελαχρινός θεός - βλοσυρός, αδάμαστος κι απείθαρχος,
Ίσαμε ένα σημείο υπομονετικός, που στην αρχή τον παραδέχονταν σα σύνορο·
Χρήσιμος, αναξιόπιστος, σα διαμετακομιστής του εμπορίου.
Ύστερα μόνο ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο γεφυροποιός².
Μια και λυθεί το πρόβλημα, ο μελαχρινός θεός σχεδόν λησμονιέται
Απ' τους κατοίκους των πόλεων - ωστόσο, πάντοτε αμείλικτος,
Κρατώντας τις εποχές και τις παραφορές του, χαλαστής, υπενθυμίζει

* Κουαρτέτο· μουσική σύνθεση για τέσσερα όργανα ή τέσσερις φωνές

1. *Salvages*· προφέρεται - σύμφωνα με υπόδειξη του ίδιου του ποιητή - *salv* και κατόπιν *ages*, και όλο μαζί τονίζεται στην παραλήγουσα (δηλ. σαλβέιτζες). Στην κυριολεξία η λέξη *salvage* σημαίνει τη διάσωση του σκάφους, του πληρώματος, του φορτίου, σημαίνει τα σώστρα, και μεταφορικά τη διάσωση γενικά.
2. "Ύστερα μόνο ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο γεφυροποιός"· αυτοί που χτίζουν τα γεφύρια είναι αυτοί που διαμορφώνουν τους τρόπους επικοινωνίας ανάμεσα στους ανθρώπους. Μόλις τα δημιουργήσουν, ξεχνούν τον ίδιο τον ποταμό, δηλαδή τη δύναμη της ροής της ζωής, την αιωνιότητα. Τα γεφύρια είναι, κατά κάποιο τρόπο, η μηχανική μας πρόοδος και μ' αυτήν διεξάγουμε τις εμπορικές μας δσοσληψίες.

Εκείνα που οι άνθρωποι διαλέγουν και ξεχνούν.
Περιφρονημένος, δίολου εξευμενισμένος
Απ' τους πιστούς της μηχανής, όμως προσμένει, προσέχει και προσμένει.
Ο ρυθμός του παραβρίσκονταν στο παιδικό υπνοδωμάτιο,
Στη θρασεμένη βρομοκαρυδιά¹ της απριλιάτικης αυλής,
Στη μυρουδιά των σταφυλιών πάνω στο φθινοπωρινό τραπέζι,
Και στη βραδινή συντροφιά με το φωταέριο του χειμώνα².

Το ποτάμι είναι μέσα μας³, η θάλασσα είναι ολόγουρα μας·
Η θάλασσα είναι ακόμα η άκρη της στεριάς, ο γρανίτης
Που φτάνει μέσα του, οι ακρογιαλιές όπου παφλάζει
Τους υπαινιγμούς της μιας πρωτύτερης και άλλης δημιουργίας:
Τον αστερία, τον πάγουρο⁴, τη ραχοκοκαλιά της φάλαινας·
Οι στέρνες όπου προσφέρει στην περιέργειά μας
Τα πιο λεπτά φύκια και τη θαλασσινή ανεμώνη.

Παφλάζει τις ζημίες μας, τη σχισμένη τράτα,
Το κομματιασμένο κοφίνι για τους αστακούς, το σπασμένο κουπί
Και τα σύνεργα πεθαμένων ξένων. Η θάλασσα έχει πολλές φωνές⁵,
Πολλούς θεούς και πολλές φωνές.
Το αλάτι είναι πάνω στο αγριοτριαντάφυλλο,
Η καταχνιά είναι μες στα ελάτια⁶.
Το ούρλιαγμα της θάλασσας
Και το γάβγισμα της θάλασσας είναι διαφορετικές φωνές
Που ακούγονται συχνά μαζί· το βογγητό στα ξάρτια,
Η φοβέρα και το χάδι του κύματος που σπάει στο νερό,
Το μακρινό βουητό που επαναλαμβάνεται στα γρανιτένια δόντια,
Και το θρηνητικό προμήνυμα απ' τον κάβο που ζυγώνει

1. βρομοκαρυδιά· δέντρο καλλιιωπικό υσιαιτικής προέλευσης. Λέγεται και βρομόδεντρο ή βρωμούσα, γιατί μυρίζει άσχημα όταν τριβονται τα φύλλα της. Επίσημη ονομασία. υίλανθος ή αϊλανθος (οι Μολούκοι το αποκαλούν *aylanto*, δηλ. δέντρο τ' ουρανού). Γνωστότερος είναι ο αϊλανθος ο αδενώδης που το ύψος του φτάνει τα 30 μέτρα.
2. "Ο ρυθμός του... χειμώνα"· παιδικές αναμνήσεις του ποιητή από τον ποταμό Μισισσιπή. Ο Έλιοτ γεννήθηκε και μεγάλωσε στον Άγιο Λουδοβίκο που βρίσκεται στις όχθες του Μισισσιπή.
3. "Το ποτάμι είναι μέσα μας"· βλ. Γ. Σεφέρη, *Ένας γέροντας στην ακροποταμιά*, στ. 25: Αυτό το ρέμα που τραβάει το δρόμο του και που δεν είναι τόσο διαφορετικό από το αίμα των ανθρώπων.
4. "τον πάγουρο" (*hermit crab*)· θαλασσινό δεκάποδο καρκινοειδές
5. "Η θάλασσα έχει πολλές φωνές"· η θάλασσα της αιωνιότητας απευθύνεται σε μας με πολλές φωνές, με διαφορετικούς δηλαδή τρόπους υπέρβασης της εξωτερικής ζωής. Καθώς προχωρούμε προς το ακρωτήρι, το τέρμα της ζωής μας, οι δυνάμεις της φύσης λειτουργούν σαν μια σηματοδούρα που είναι στραμμένη προς την πατρίδα, το Απόλυτο, και μας δείχνει το δρόμο.
6. "Το αλάτι... στα ελάτια"· με το αλάτι συμβολίζεται η ουσία της ζωής που παραμένει στο αγριοτριαντάφυλλο, δηλαδή στον απλό άνθρωπο. Αντίθετα, η καταχνιά συμβολίζει τη συσκότιση του νου στο διανοητικό άνθρωπο.

Είναι όλα φωνές θαλασσινές, κι η σημαδούρα που σκαμπανεβαίνει
Καθώς την καβατζάρουν στο δρόμο του γυρισμού, κι ο γλάρος:
Και κάτω απ' το σφίξιμο της σιωπηλής καταχινιάς
Η καμπάνα που σημαίνει πένθιμα
Μετρά το χρόνο, όχι το χρόνο μας, ως τη χτυπά η αβίαστη
Φουσκοθαλασσιά, ένα χρόνο
Πιο παλιό κι από το χρόνο των χρονόμετρων, πιο παλιό
Κι από το χρόνο που μετριέται από ανήσυχες τυραντισμένες γυναίκες
Πλαγιάζοντας άγρυπνες, λογαριάζοντας το μέλλον,
Ανάμεσα μεσάνυχτα και χαράματα, όταν το παρελθόν είναι όλο μια απάτη,
Το μέλλον χωρίς μέλλον, πριν απ' την πρωινή βάρδια
'Όταν ο χρόνος σταματά κι ο χρόνος είναι ατέλειωτος·
Κι η φουσκοθαλασσιά, που είναι κι ήταν από την αρχή,
Βαράει
Την καμπάνα¹.

Μετάφραση Κλείτου Κύρου

Ερωτήσεις

1. Πώς παρουσιάζεται το ποτάμι στο απόσπασμα; Σχολιάστε τις ιδιότητες που του αποδίδονται.
2. “Το ποτάμι είναι μέσα μας, η θάλασσα είναι ολόγυρά μας”: Να σχολιάσετε το νόημα του στίχου, καθώς και τη λειτουργία του στο απόσπασμα.
3. Να εντοπίσετε στο απόσπασμα όσα αναφέρονται (α) στα όρια της θάλασσας (β) στο περιεχόμενό της και (γ) στις ιδιότητες - λειτουργίες της.
4. “Το αλάτι είναι πάνω στο αγριοτριαντάφυλλο - Η καταχινιά είναι μες στα ελάτια”: Ποια είναι η βαθύτερη σημασία της αντίθεσης αυτής; Αναπτύξτε.
5. Στο απόσπασμα γίνεται διάκριση ανάμεσα στο χρόνο της ατομικής ζωής και στον άπειρο χρόνο. Ποια είναι η διαφορά τους;

---

1. “την καμπάνα”: το υπερβατικό κάλεσμα

Μαρίνα

Σύμφωνα με τον Έλιοτ, τα αισθήματα της απομόνωσης, της ματαιότητας και της ηθικής κατάπτωσης που χαρακτηρίζουν τους ανθρώπους του 20ού αιώνα οφείλονται στην απώλεια του θρησκευτικού συναισθήματος. Το πιο κάτω ποίημα ανήκει στην ενότητα "Ποιήματα του Άριελ", όπου το θρησκευτικό στοιχείο είναι έντονο. Ο τίτλος του είναι παρμένος από τον "Περικλή" του Σαίξπηρ. Η Μαρίνα είναι η χαμένη κόρη του Περικλή, πρίγκιπα της Τύρου. "Μ' ονόμασαν Μαρίνα, γιατί γεννήθηκα στη θάλασσα", λέει η ίδια.

Quis hic locus, quae regio, puae mundi plaga¹?

Ποια πέλαγα ποιοι γιαλοί ποια γκρίζα βράχια και ποια νησιά
Και ποιο νερό γλείφοντας την πλώρη
Και το άρωμα του πεύκου κι η τσίχλα τραγουδώντας μέσα στην καταχηνιά
Ποιες ζουγραφίες γυρίζουν
Ω κόρη μου.

Αυτοί που ακονίζουν το δόντι του σκύλου², σημαίνοντας

Θάνατο

Αυτοί που λάμπουν με τη δόξα του τροχίλου³, σημαίνοντας

Θάνατο

Αυτοί που κάθονται στο στάβλο της ικανοποίησης, σημαίνοντας

Θάνατο

Αυτοί που υποφέρουν την έκσταση του ζώου, σημαίνοντας

Θάνατο

Εγίναν ανυπόστατοι, τους υπόταξε ένα φύσημα,

Μια πνοή του πεύκου, κι η δασοκελάηδιστη καταχηνιά

Εκείνη η χάρη τους έχει πάρει

Τι πρόσωπο είναι αυτό, πιο σκοτεινό και πιο φωτεινό

Ο σφυγμός στο χέρι, πιο αδύνατος και πιο δυνατός -

Δοσμένο ή δανεισμένο; πιο μακριά από τ' άστρα και πιο κοντά απ' το μάτι

-
1. Quis hic locus, quae regio, puae mundi plaga: Το ρητό ανήκει στον "Ηρακλή μαινόμενο" του Σενέκα. Ο Ηρακλής βλέποντας τα παιδιά του νεκρά, που ο ίδιος σκότωσε πάνω στη μανία του, ξεσπάει:
Ποιος είναι αυτός ο τόπος, ποια γης, ποιο μέρος του κόσμου;
  2. το δόντι του σκύλου: Πρβλ. Ψαλμό ΚΑ', 17: "Ότι εκύκλωσάν με κύνες πολλοί, συναγωγή πονηρευομένων περιέσχον με." Γενικότερα, ο σκύλος, στην ποίηση του Έλιοτ, αποτελεί ένα σύμβολο κάποιας απειλής, ένα σύμβολο του κακού.
  3. τροχίλος: το κολίβριο, γένος πολύ μικρών πουλιών

Ψιθυρισμοί και ψιλά γέλια ανάμεσα σε φύλλα και πόδια βιαστικά
Στα βάθη του ύπνου, όπου σμίγουν όλα τα νερά.

Μποπρέσο¹ ραγισμένο στην παγωνιά, ραγισμένη στην κάψα μπογιά.
Το έκανα αυτό, το ξέχασα
Και το θυμούμαι.
Η αρματωσιά δίχως αντοχή και το караβόπανο σάπιο
Ανάμεσα σ' έναν Ιούνιο κι έναν άλλο Σεπτέμβρη.
Το έκανα αυτό μισοσυνειδητος, ανήξερος, άγνωστος, δικό μου.
Τα μαδέρια κάνουν νερά, οι αρμοί θέλουν καλαφάτισμα.
Τούτο το σχήμα, τούτο το πρόσωπο, τούτη η ζωή
Ζώντας για να ζει σ' έναν κόσμο καιρού πέρα από μένα· ας
Αφήσω τη ζωή μου γι' αυτή τη ζωή, το λόγο μου γι' αυτόν τον ανείπωτο,
Τον ξυπνημένο, χωρισμένα χείλια, την ελπίδα, τα νέα καράβια.

Ποια πέλαγα ποιοι γιαλοί ποια νησιά γρανίτες προς τ' άρμενά μου
Κι η πρόσκληση της τσίχλας μέσα απ' την καταχνιά
Κόρη μου.

Μετάφραση Γιώργου Σεφέρη

Ερωτήσεις

1. Να παρακολουθήσετε τη διαδοχή των εικόνων του ποιήματος και να εντοπίσετε πώς συνδέονται μεταξύ τους.
2. Να συσχετίσετε το μότο του ποιήματος με τους προβληματισμούς του ποιητή και τη διάθεση που κυριαρχεί στο ποίημα.
3. Να επισημάνετε τους στίχους με τους οποίους εκφράζεται το αίσθημα της ματαιότητας και της στειρότητας που χαρακτηρίζει τον κόσμο.
4. Είναι αισιόδοξο ή απαισιόδοξο το τελικό μήνυμα του ποιήματος; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

---

1. Μποπρέσο (από τη γαλλική λέξη beauvré)· ο πρόβολος (ιστός), που προεξέχει από την πλώρη του караβιού

ΑΥΣΤΡΙΑ

Εισαγωγή στην Αυστριακή Λογοτεχνία

Με τον όρο Αυστριακή Λογοτεχνία εννοούμε τη λογοτεχνία που γράφτηκε στα γερμανικά από το 16ο αι. μέχρι σήμερα από συγγραφείς με αυστριακή εθνικότητα και συνείδηση. Για αρκετούς αιώνες οι πνευματικές και καλλιτεχνικές παραδόσεις της Αυστρίας εξετάζονταν μέσα στα γενικότερα πλαίσια της εξέλιξης του γερμανικού πολιτισμού. Η κίνηση της Αντιμεταρρύθμισης κατά το δεύτερο μισό του 16ου αι., που κατέστησε την Αυστρία προπύργιο του Καθολικισμού σε αντίθεση με την υπόλοιπη Γερμανία που προσχώρησε στο λουθηρανό δόγμα, καθώς και η προοδευτική διαφοροποίηση της επικράτειας των Αψβούργων¹ από την Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία συνέβαλαν στη δημιουργία δικής της πολιτιστικής παράδοσης με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

Η λογοτεχνία της Αυστρίας επηρεάστηκε από το ισπανικό δράμα και την ιταλική όπερα, αφού η Ισπανία και η Ιταλία ήταν κατά καιρούς τμήματα της αυτοκρατορίας των Αψβούργων.

Πολιτιστική ακμή: β' μισό 18ου αι. και α' μισό 19ου αι.

Η μεγαλύτερη πολιτιστική ακμή της Αυστρίας σημειώθηκε κατά το δεύτερο μισό του 18ου αι. και το πρώτο μισό του 19ου αι. Κατά την περίοδο αυτή εμφανίζονται οι πιο κάτω λογοτέχνες: Ο Φραντς Γκριλλπάρσερ (1791 - 1872), ποιητής και δραματογράφος που έγραψε, μεταξύ άλλων, τραγωδίες με θέματα από την ελληνική αρχαιότητα συγχωνεύοντας την παράδοση των Γερμανών κλασικών με το τυπικό αυστριακό πνεύμα όπως το διαμόρφωσε ο Καθολικισμός της δυναστείας των Αψβούργων. Ο Γιόχαν Νεστρόυ (1801 - 1862), θεατρικός συγγραφέας, πρόδρομος του φιλελευθερισμού, που όλα τα σατίριζε και τα παρωδούσε. Ο Άνταλμπερτ Στίφτερ (1805 - 1865), πεζογράφος, που θεωρούσε μεγάλη και γνήσια την καθημερινή ζωή· στα έργα του εκφράζει την ήσυχη απελπισία που επικρατούσε την εποχή του Κλέμενς φον Μέττερνιχ². Μεγάλη υπήρξε η συμβολή του δραματούργου και πρωτοπόρου του νατουραλισμού Λούτβινγκ Ανζενγκρούπερ (1839 - 1889), που με χιούμορ και συναισθηματισμό κατέγραφε τη ζωή των χωρικών.

1. Αψβούργοι: δυναστεία της Αυστρίας, μια από τις ισχυρότερες δυναστείες της Ευρώπης
2. Κλέμενς φον Μέττερνιχ: Αυστριακός πολιτικός, υπέρμαχος των συντηρητικών αρχών της εποχής του και πολέμιος κάθε επαναστατικής εξέγερσης σε ευρωπαϊκό και βαλκανικό επίπεδο

Η εμφάνιση των Αυστριακών μουσουργών Χάυντν, Μότσαρτ και Σιούμπερτ καθώς και η παραμονή στη Βιέννη μεγάλων Γερμανών συνθετών, όπως των Μπετόβεν, Μπραμς και Μάλερ, κατέστησαν την πρωτεύουσα της Αυστρίας μουσικό κέντρο της Ευρώπης.

Από τη γενιά των λογοτεχνών του τέλους του 19ου αι. ξεχωρίζουν δύο μεγάλοι δραματουργοί του νεότερου αυστριακού θεάτρου· ο Ούγκο φον Χόφμανσταλ (1874 - 1929), νεορομαντικός, που έφερε την ποίηση στο θέατρο και έγραψε τραγωδίες κατά το ελληνικό πρότυπο αλλά με μοντέρνα ψυχολογία, και ο Άρτουρ Σνίτσλερ (1862 - 1931), αναλυτής της ανθρώπινης συμπεριφοράς, συγγραφέας του έρωτα και των σκηνών της καθημερινής ζωής της προπολεμικής Βιέννης, που δέχτηκε επιδράσεις από τις θεωρίες του Ζίγκμουντ Φρόυντ. Με το έργο "Ιερεμίας" του Ούγκο φον Χόφμανσταλ εγκαινιάστηκε το 1920 το φεστιβάλ Σάλτσμπουργκ¹, που θεωρείται καλλιτεχνικό γεγονός παγκόσμιας σημασίας. Με εμπυχωτή το μυθιστοριογράφο, κριτικό, θεατρικό συγγραφέα και σκηνοθέτη Χέρμαν Παρ (1863 - 1934), που προώθησε τον ιμπρεσιονισμό, η νέα αυτή γενιά διαμόρφωσε το νέο θεατρικό πρόσωπο της χώρας.

Τέλος 19ου και πρώτες δεκαετίες 20ού αιώνα: Σνίτσλερ, Χόφμανσταλ και Παρ διαμορφώνουν το νέο θεατρικό πρόσωπο της Αυστρίας

Ο εγκατεστημένος στη Βιέννη Τσέχος μυθιστοριογράφος Φραντς Κάφκα, ο Χαϊμίτο φον Ντόντερερ, ο λυρικός ποιητής και ιμπρεσιονιστής Ράινερ Μαρία Ρίλκε (1875 - 1926), ο ιμπρεσιονιστής ποιητής Γκέοργκ Τρακλ (1887 - 1914), ο Φριντς Χόκβαλτερ, γνωστός για τα ιστορικά του δράματα, ο διηγηματογράφος Ίλσε Άικινγκερ και ο ποιητής Ίνγκερμπορκ Μπάρχμαν αποτελούν τη νεότερη λογοτεχνική γενιά. Αξιόλογοι θεωρούνται ακόμα ο Στέφαν Τσβάιχ (1881 - 1942), γνωστός για τις βιογραφίες του, ο Φραντς Βέρφελ (1890 - 1945) και από τους πιο νέους ο Πέτερ Χάντκε (1942 -), του οποίου πολλά έργα γυρίστηκαν κινηματογραφικές ταινίες.

Η νεότερη λογοτεχνική γενιά: Κάφκα, Ντόντερερ, Ρίλκε, Τσβάιχ κ.ά.

Μέχρι σήμερα το Δημοτικό Θέατρο, η Κρατική Όπερα και η Φιλαρμονική Ορχήστρα της Βιέννης αποτελούν καλλιτεχνικά συγκροτήματα παγκόσμια αναγνωρισμένα.

---

1. Σάλτσμπουργκ· πόλη της κεντρικής Αυστρίας, κοντά στα δυτικογερμανικά σύνορα

Άρτουρ Σνίτσελερ (1862 - 1931)

Θεατρικός συγγραφέας και πεζογράφος, γιος διάσημου καθηγητή της ιατρικής στο πανεπιστήμιο της Βιέννης, εβραϊκής καταγωγής. Σπούδασε ιατρική και επέδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην ψυχιατρική. Αργότερα αφοσιώθηκε πλήρως στη λογοτεχνία. Πρωτοδημοσίευσε ποιήματά του σε φιλολογικό περιοδικό το 1880. Διαθέτοντας την οξυδέρκεια ιατρού και την παρατηρητικότητα έμπειρου ψυχαναλυτή, περιέγραψε στα έργα του (θεατρικά, νουβέλες, διηγήματα) τον ξεπεσμό της αυστριακής κοινωνίας με χιούμορ, ειρωνεία και κάποια μελαγχολία.

Επηρεάστηκε από τη θεωρία του υποσυνείδητου και την ψυχαναλυτική μέθοδο του Ζίγκμουντ Φρόυντ, με τον οποίο διατηρούσε στενή φιλία. Τα θέματά του περιστρέφονται γύρω από τις ανθρώπινες σχέσεις, την αδικία, την προκατάληψη και το φόβο για τα γερατιά και το θάνατο.

Στο έργο του "Ανθυπολοχαγός Γκουστλ" παρουσιάζει για πρώτη φορά στη γερμανόφωνη λογοτεχνία τον εσωτερικό μονόλογο, τεχνική που συμπίπτει χρονικά με την επιστημονική διερεύνηση του ασυνείδητου του Ζίγκμουντ Φρόυντ, επηρεάζοντας τους μεταγενέστερους δραματουργούς και προαναγγέλλοντας το νεότερο θέατρο.

Του έχουν απονεμηθεί διάφορα βραβεία για θεατρικά του έργα, τα οποία ανεβάστηκαν στα μεγαλύτερα θέατρα της Ευρώπης. Αρκετά απ' αυτά γνώρισαν μεγάλη επιτυχία και ως κινηματογραφικές ταινίες.

Κυριότερα έργα του:

Θεατρικά: Ανατόλ (1893), Φλερταρίσματα (1893), Ο Πράσινος Παπαγάλος (1899), Ιντερλούδιο (1904), Καθηγητής Μπερνάντι (1912)

Νουβέλες: Πεθαίνοντας (1894), Ανθυπολοχαγός Γκουστλ (1900), Ο Δρόμος προς την ελευθερία (1908), Δεσποινίς Ελζε (1924), Παιχνίδι τα χαράματα (1926), Φυγή στο σκοτάδι (1913 - 1931)

Ανθυπολοχαγός Γκουστλ (απόσπασμα)

Η νουβέλα "Ανθυπολοχαγός Γκουστλ" γράφτηκε το 1900 και δημοσιεύτηκε στο χριστουγεννιάτικο φύλλο του "Νέου Ελεύθερου Τύπου". Εξαιτίας της δημοσίευσής της ο Σνίτσελερ καθαιρέθηκε από το αξίωμα του στρατιωτικού αρχίατρου με το αιτιολογικό ότι ο ήρωας της νουβέλας προσέβαλε τον αυστρουγγρικό στρατό.

Είναι μια καυστική σάτιρα του κώδικα τιμής των αξιωματικών της Αυτοκρατορικής και Βασιλικής Μοναρχίας, τον οποίο ο συγγραφέας χαρακτήρισε "αφελή υποκρισία".

Ο νεαρός ανθυπολοχαγός Γκουστλ πρόκειται να μονομαχήσει με το φούρναρη Χάμπετσβαλνερ, επειδή ο τελευταίος τον αποκάλεσε "ανόητο παιδαρέλι" τραβώντας του παράλληλα το σπαθί από το θηκάρι την ώρα που σπρώχνονταν στην γκαρνταρόμπα, μετά την παρακολούθηση μιας συναυλίας. Ο ήρωάς μας, ψυχικά αναστατωμένος, περπατώντας μόνος στους δρόμους, μονολογεί:

Είμαι ήδη εντελώς τρελός... Μα πού γυρίζω έτσι άσκοπα; Τι δουλειά έχω στους δρόμους; - Σωστά, αλλά πού να πάω; Δε σκόπευα να πάω στο Λάιντινγκερ; Χα χα, να καθίσω ανάμεσα σε ανθρώπους... νομίζω πως ο καθένας θα το καταλάβει άμα με δει... Ναι, οπωσδήποτε θα συμβεί κάτι... Τι μπορεί να συμβεί; Τίποτε, τίποτε, αφού κανείς δεν το άκουσε, αφού κανείς δεν ξέρει τίποτε, προς το παρόν κανείς δεν ξέρει τίποτε... Αν πάω τώρα στο σπίτι του και τον εξορκίσω να μην το πει σε κανένα;... - Αχ, καλύτερα μια σφαίρα στο κεφάλι μου παρά κάτι τέτοιο!... Αυτό θα ήταν το πιο έξυπνο!... Το πιο έξυπνο; Το πιο έξυπνο; - Άλλωστε δεν υπάρχει τίποτε άλλο, τίποτε άλλο δεν υπάρχει... Και αν ρωτούσα το συνταγματάρχη ή τον Κοπέτσκι ή τον Μπλάνυ ή το Φρήντμαϊερ¹, ο καθένας τους θα μου έλεγε: Τίποτε άλλο δε σου μένει!... Τι θα γινόταν αν μιλούσα με τον Κοπέτσκι;... Τελικά αυτό θα ήταν το φρονιμότερο... και μάλιστα σχετικά με την αυριανή μέρα... Ναι, φυσικά, είναι και τα αυριανά... στις τέσσερις στο στρατώνα του ιππικού... αύριο στις τέσσερις πρέπει να χτυπηθώ... και τώρα δε μου επιτρέπεται πλέον, δεν είμαι άξιος να αποδώσω ικανοποίηση... Ανοησίες! Ανοησίες! Κανένας δεν ξέρει τίποτε, κανένας δεν ξέρει τίποτε! Κυκλοφορούν πολλοί που τους έχουν συμβεί χειρότερα πράγματα απ' ό,τι σε μένα... Και τι δεν έλεγαν για τον Ντέκενερ, όταν αντάλλαξε πυροβολισμούς με τον Ρέντεροβ... και το συμβούλιο της τιμής αποφάσισε ότι η μονομαχία μπορεί να λάβει χώρα... Πώς θα αποφάσιζε όμως για μένα το συμβούλιο; - Ανόητο παιδαρέλι - ανόητο παιδαρέλι... και εγώ έμεινα άπρακτος! Μα τον ουρανό, είναι εντελώς αδιάφορο αν κάποιος ξέρει κάτι... Εγώ το ξέρω και αυτό έχει σημασία! Εγώ αισθάνομαι ότι τώρα δεν είμαι αυτός που ήμουν πριν από μία ώρα. - Εγώ ξέρω πως δεν είμαι άξιος να δώσω ικανοποίηση και γι' αυτό πρέπει να σκοτωθώ... δε θα έβρισκα ούτε ένα λεπτό

---

1. Φίλοι του ανθυπολοχαγού Γκουστλ

γαλήνης στη ζωή μου... πάντα θα είχα την αγωνία ότι κάποιος θα μπορούσε να το μάθει, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο... ότι κάποιος θα μπορούσε να μου πει κατά πρόσωπο αυτό που συνέβη απόψε! Τι ευτυχισμένος άνθρωπος που ήμουν πριν από μία ώρα... Και ο Κοπέτσου μου χαρίζει το εισιτήριο και η Στέφη¹ αναβάλλει τη συνάντησή μας και τώρα ετούτο! Από κάτι τέτοια εξαρτάται κανείς... Το απόγευμα όλα ήταν ακόμα όμορφα κι ωραία, τώρα είμαι ένας χαμένος άνθρωπος και πρέπει να σκοτωθώ... Αλλά γιατί τρέχω έτσι; Δεν έχω τίποτε να προλάβω... Τι ώρα χτυπάει; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11... έντεκα, έντεκα... θα 'πρεπε να πάω να δειπνήσω! Κάπου πρέπει να πάω τελικά... θα μπορούσα να μπω σε οποιαδήποτε ταβέρνα όπου κανένας δε με ξέρει - ο άνθρωπος πρέπει τελικά να τρώει ακόμα και αν πρόκειται να σκοτωθεί αμέσως μετά... Χα χα, ο θάνατος δεν είναι δα και παιχνιδάκι... ποιος το είχε πει αυτό τις προάλλες;... Αυτό είναι όμως εντελώς αδιάφορο.

Θα ήθελα να ξέρω ποιος θα στενοχωριόταν περισσότερο... Η μαμά ή η Στέφη; Η Στέφη... Θεέ μου, η Στέφη... Αυτή δεν πρέπει με κανένα τρόπο να προδοθεί, διαφορετικά "αυτός" θα την ξαποστείλει... Δύστυχο κορίτσι! - Στο σύνταγμα - κανένας δε θα μάντευε γιατί το έκανα... όλοι θα έσπαγαν το κεφάλι τους... γιατί να σκοτώθηκε άραγε ο Γκουστλ; Κανένας δε θα φανταζόταν πως ήμουν αναγκασμένος να σκοτωθώ, επειδή ένας άθλιος φούρναρης, ένας τέτοιος αχρείος, που έτυχε να έχει πιο δυνατή γροθιά... αχ, παραείναι βλακώδες, απίστευτα βλακώδες! Και γι' αυτόν το λόγο να είναι υποχρεωμένο ένα παλικάρι σαν κι εμένα, ένας τέτοιος νέος, όμορφος άντρας να... Έπειτα, βέβαια, όλοι θα λένε ασφαλώς; δεν έπρεπε να το κάνει αυτό, για μια τέτοια βλακεία είναι πραγματικά κρίμα!... Τώρα, όμως, όποιον και αν ρωτούσα θα μου έδινε την ίδια απάντηση... κι εγώ ο ίδιος, όταν αναρωτηθώ... είναι να σε παίρνει ο διάβολος... είμαστε εντελώς ανυπεράσπιστοι απέναντι στους πολίτες... Κι ο κόσμος έχει την εντύπωση πως είμαστε σε καλύτερη μοίρα, επειδή έχουμε ένα σπαθί... και αν καμιά φορά χρησιμοποιούμε το όπλο, πέφτουν όλοι επάνω μας λες και είμαστε γεννημένοι φονιάδες... Θα το γράψει και η εφημερίδα... "Αυτοκτονία νεαρού αξιωματικού"... Πώς γράφουν πάντοτε;... "Σκοτάδι σκεπάζει τα κίνητρα"... Χα χα!... "Δίπλα στο φέρετρό του πενθούν..." - Έλα όμως που είναι αλήθεια... έχω συνεχώς την εντύπωση πως διηγούμαι στον εαυτό μου μια ιστορία... είναι όμως αλήθεια... πρέπει να αυτοκτονήσω, δε μου μένει τίποτε άλλο - δεν μπορώ να το αφήσω στην τύχη, αν αύριο το πρωί μου επιστρέψουν την πρόσκλησή τους ο Κοπέτσου και ο Μπλάνου και μου πουν: δεν μπορούμε να είμαστε μάρτυρές σου στη μονομαχία! Θα ήμουν παλιάνθρωπος, αν τους έφερνα σε τέτοια θέση... Ένας τύπος σαν κι εμένα που κάθεται και επιτρέπει να τον αποκαλούν ανόητο παιδαρέλι... και βέβαια θα το ξέρει αύριο όλος ο κόσμος... είναι πολύ κουτό να φαντάζομαι, έστω και μία στιγμή, ότι ένας τέτοιος άνθρωπος δε θα το πει παρακάτω... θα το πει παντού... η γυναίκα του τώρα ήδη το ξέρει... αύριο θα το ξέρει όλο το καφενείο... θα το ξέρουν τα γκαρσόνια... ο κύριος Σλέζινγκερ, η ταμίας... Ακόμα και αν ο ίδιος είχε την πρόθεση να μην το πει πουθενά, μεθαύριο θα μιλήσει... και αν δε μιλήσει μεθαύριο, τότε σε μια εβδομάδα... Και αν σήμερα τη νύχτα πάθει αποπληξία, εγώ εντούτοις θα το ξέρω... εγώ το ξέρω... και εγώ δεν είμαι ο άνθρωπος που θα συνεχίσει να φοράει τη στολή και το σπαθί, όταν τον βαραίνει τέτοια ντροπή!... Πρέπει λοιπόν να το κάνω, και τέλος! Και τι μ' αυτό; Αύριο το απόγευμα θα μπορούσε να με σκοτώσει με το σπαθί

---

1. Φίλη του ανθυπολοχαγού Γκουστλ

του ο δόκτωρ... κάτι παρόμοιο έχει ξανασυμβεί... και ο Μπάουερ, ο κακομοίρης, άρπαξε μια μηνιγγίτιδα και τα τίναξε σε τρεις μέρες... και ο Μπρένιτς έπεσε από το άλογο και τσάκισε το σβέρκο του... και στο κάτω κάτω της γραφής τίποτε άλλο δεν υπάρχει - για μένα τίποτε, για μένα τίποτε απολύτως! Υπάρχουν βέβαια και άνθρωποι που το παίρνουν πιο επιπόλαια... Θεέ μου, τι άνθρωποι υπάρχουν!... Ο Ρίνγκμαϊερ, που τον χαστούκισε ένας χασάπης, όταν τον έπιασε στα πράσα με τη γυναίκα του, παραιτήθηκε και τώρα είναι κάπου στην επαρχία και έχει παντρευτεί... Και να υπάρχουν θηλυκά που παντρεύονται τέτοιους ανθρώπους!... Μα την αλήθεια, ούτε το χέρι δε θα του έδιναν αν επέστρεφε στη Βιέννη... Λοιπόν, Γκουστλ, τα άκουσες: πάει, πάει, έκλεισε η ζωή σου! Τελεία και παύλα!... Τώρα λοιπόν ξέρω, το ζήτημα είναι πολύ απλό... Έτσι! Στην ουσία είμαι απολύτως ήρεμος... Αυτό εξάλλου το ήξερα πάντα: όταν φτάσει κάποτε η ώρα θα είμαι ήρεμος, απολύτως ήρεμος... αλλά ότι θα φτάσει με τέτοιο τρόπο, αυτό ασφαλώς δεν το φανταζόμουν... ότι θα πρέπει να αυτοκτονήσω επειδή ένας τέτοιος... Ίσως όμως να μην τον κατάλαβα καλά... ίσως εντέλει είπε κάτι εντελώς διαφορετικό... Ήμουν βέβαια και αποβλακωμένος από το τραγούδι και τη ζέση... μήπως είχα χάσει τα λογικά μου και όλα αυτά δεν είναι καν αλήθεια;... Δεν είναι αλήθεια, χα χα, δεν είναι αλήθεια! Αφού ακόμα το ακούω... ακόμα αντηχεί στ' αυτιά μου... και νιώθω στα δάχτυλά μου την προσπάθεια να του τραβήξω το χέρι από τη λαβή του σπαθιού... Αυτός είναι ένα τέρας δύναμης, είναι ένας Ηρακλής... Αλλά ούτε κι εγώ είμαι κανένας ασθενικός... στο σύνταγμα μόνο ο Φραντσίσκι είναι πιο δυνατός από μένα.

Μετάφραση Γιώργου Δεπάτσα

Ερωτήσεις

1. Ο Ζίγκμουντ Φρόυντ έγραψε σ' ένα γράμμα του στο Σνίτσελερ: "Πιστεύω πως στο βάθος είστε ένας ερευνητής που εμβαθύνει στα έγκατα της ψυχολογίας μ' έναν τρόπο τόσο τολμηρό και ειλικρινή όσο κανένας άλλος".
  - a. Ποιο δίλημμα αντιμετωπίζει ο ήρωας της νουβέλας; Γιατί;
  - β. Πώς τον ψυχογραφεί ο συγγραφέας;
2. Ο Σνίτσελερ περιγράφει στα έργα του τον ξεπεσμό της αυστριακής κοινωνίας.

Τι ακριβώς καυτηριάζει σ' αυτό το απόσπασμα;
3. Το χιούμορ και η ειρωνεία είναι διάχυτα στο απόσπασμα. Να επισημάνετε χαρακτηριστικά χωρία.
4. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τον εσωτερικό μονόλογο. Να αναφέρετε και να σχολιάσετε τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα αυτής της τεχνικής.

Ράινερ Μαρία Ρίλκε (1875 - 1926)

Αυστρογερμανός ποιητής, ένας από τους σημαντικότερους γερμανόφωνους λυρικούς ποιητές του 20ού αι. Γεννήθηκε στην Πράγα από αυστριακούς γονείς. Πέρασε τη ζωή του περιπλανώμενος σε διάφορες χώρες (Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Ρωσία, Ελβετία) επειδή, όπως έλεγε, φοβόταν να δημιουργήσει δεσμούς. Παρακολούθησε οικονομικά στην Ακαδημία του Λιντς και λογοτεχνία, ιστορία της τέχνης και φιλοσοφία σε διάφορα πανεπιστήμια.

Στα πρώτα του ποιήματα υπάρχει έντονο το προσωπικό ύφος, ενώ μετά την επίσκεψή του στη Ρωσία είναι εντονότερος ο μυστικισμός. Η γνωριμία του με το Γάλλο γλύπτη Ροντέν τον βοήθησε ν' αναπτύξει νέο τρόπο προσπέλασης στα θέματα της τέχνης και της λογοτεχνίας.

Ο Ρίλκε είναι ο μοναδικός γερμανόφωνος λυρικός του 20ού αι. που προσπάθησε με την ποίησή του να κάνει αισθητό τον προβληματισμό για την ανθρώπινη ύπαρξη. Η "απώλεια του είναι" αποτελούσε γι' αυτόν ουσιώδες γνώρισμα του σύγχρονου ανθρώπου. Τον απασχολούσαν η αναζήτηση του θεϊκού, ο ασκητισμός, η μοναχικότητα, η ταπεινοσύνη, ο έρωτας, η φύση, ο θάνατος. Στόχευε στη σύλληψη, στοχαστικά και ενορατικά, και στη γλωσσική αποτύπωση της ουσίας των φαινομένων, κατόρθωσε μάλιστα μια τέλεια αντιστοιχία ανάμεσα στη νοηματική θεματική και την ποιητική έκφραση.

Από το 1910 - 1926 μετέφραζε στα γερμανικά ιταλική και γαλλική ποίηση. Πέθανε στην Ελβετία από λευχαιμία.

Κυριότερα έργα του:

Κυριότερα έργα του:

Ποιητικές συλλογές: Πρώιμα ποιήματα (1899), Βιβλίο των Ωρών (1905), Νέα ποιήματα (1905 - 1908), Βιβλίο των εικόνων (1906), Οι Ελεγείες του Duino (1912 - 1922), Τα σοπέτα στον Ορφέα (1922)

Πεζά: Το τραγούδι της αγάπης και του θανάτου του σημαιοφόρου Χριστόφορου Ρίλκε (1899), Σημειώσεις του Μάλτε Λάουριτς (1910)

Οι ελεγείες του Duino

"Οι Ελεγείες του Duino", που αποτελούνται από δέκα λυρικά ποιήματα, είναι ένα από τα σημαντικότερα έργα του Ρίλκε. Άρχισε να τις γράφει το 1912 στον πύργο Duino, στην Ιταλία, και τις ολοκλήρωσε το 1922 στον πύργο Muzot, στην Ελβετία. Τον όρο "ελεγεία" ο ποιητής τον εννοεί ως ένα είδος "θρηνωδίας" σε ελεύθερο ρυθμό. Προσπαθεί να συλλάβει ποιητικά το "είναι" στην ολότητά του. Ο ίδιος σχολιάζει το έργο του ως εξής: "Στις ελεγείες γίνεται φανερό ότι η κατάφαση της ζωής και η κατάφαση του θανάτου είναι ένα και το αυτό. Παντού η παροδικότητα γκρεμίζεται σε ένα βαθύ είναι".

Πιο κάτω παρατίθεται η έκτη ελεγεία. Θέμα της είναι ο ήρωας που γρήγορα προσφέρει ολοκληρωτικά τον εαυτό του, όπως ακριβώς και η συκιά που γρήγορα ανθίζει και καρποφορεί.

Έκτη ελεγεία

Σημαντικό, ω συκιά, μου φαίνεται, από καιρό τώρα,
που ολόκληρη, σχεδόν, πετάς την άνθησή σου,
και στον καρπό, που έγκαιρα την απόφασή του πήρε,
αδόξαστο πυκνώνεις το αγνό μυστικό σου.
Σπρώχνει ο καμπύλος σου κορμός σα μίσχος αναβρυτηρίου¹
το χυμό, πάνω, κάτωθε, κι αναπηδά ο χυμός μέσα απ' τον ύπνο,
σχεδόν ακόμη κοιμούμενος, στην ευτυχία της πιο γλυκιάς του πράξης.
Δες: όπως ο Θεός στον κύκνο εισερχόμενος.

... Μα εμείς αργοπορούμε
στην άνθηση της δόξας μας και εισδύουμε, προδομένοι,
στο πάρωρο εσωτερικό του τελικού σκοπού μας.
Σε λίγους μέσα υψώνεται με τέτοια δύναμη η ορμή της πράξης
ώστε κιόλας ορθώνονται και φλέγονται μέσα στην αφθονία της καρδιάς τους,
όταν το ξεγέλασμα γι' άνθηση, σαν ήρεμη νυχτερινή αύρα,
ψαύει τη νεότητα του στόματός τους και τα βλέφαρά τους:
μόνο στους ήρωες, ίσως και στους πρόωρα ν' αποδημήσουν προορισμένους,
που ο κηπουρός Θάνατος προς αλλού στρέφει τον ρου των φλεβών τους.
Εκεί γκρεμίζονται: μπροστά από το χαμόγελό τους
βαδίζουν, καθώς οι κέλητες² του άρματος, στα μαλακά επάνω
ανάγλυφα του Καρνάκ³, μπροστά απ' το νικητή Βασιλέα.
Παράξενα κοντά στους νέους νεκρούς είναι ο ήρωας. Διάρκεια
δε τον μάχεται. Η ανύψωσή του είναι ύπαρξη. Αδιάκοπα

1. το αναβρυτήριο· ο πίδακας, το συντριβάνι

2. ο κέλης· άλογο για ιππασία

3. Καρνάκ· συγκρότημα ναών στην αρχαία Αίγυπτο, στην όχθη του Νείλου, στη θέση της πόλης Θήβα, που χρονολογούνται από τον 20ό αι. π.Χ. μέχρι τον 10ο αι. π.Χ.

ανυψώνεται κι εισέρχεται στον ασταθή αστερισμό του σταθερού κινδύνου του. Λίγοι εκεί θα τον εύρισκαν. Μα η μοίρα που με σιωπή μας καλύπτει σκοτεινή, ξάφνου, ενθουσιασμένη τον τραγουδά στου βομβίζοντος κόσμου του την καταιγίδα. Κανένα, αλήθεια, δεν ακούω καθώς εκείνον. Απότομα με διαπερνά με του χειμαρρώδους ανέμου του τον ήχο το σκοτεινιασμένο.

Πώς θα κρυβόμουν, ύστερα απ' τη νοσταλγία ετούτη; Ω να 'μουν, να 'μουν παιδί, αν μπορούσα ακόμη ένα παιδί να γίνω, θα καθόμουν στηριγμένος στα μελλοντικά μπράτσα μου, για το Σαμφών θα διάβαζα πως, η πριν στείρα μάνα του, τα πάντα, ύστερα, γέννησε.

Ω μάνα, δεν ήταν κιόλας ήρωας μέσα σου; Δεν άρχιζε, τάχα, μέσα σου, κιόλας, τη δεσποτική εκλογή του; Χιλιάδες έβραζαν στον κόλπο σου κι ήθελαν ΑΥΤΟΣ να 'ναι μα, κοίτα· έπαιρνε κι άφηγε, διάλεγε και δυνόταν. Κι όταν τους κίονες τσάκισε, τούτο έγινε, μονάχα για να ξεπεταχτεί απ' τον κόσμο έξω του κορμιού σου μέσα στο στενό κόσμο, όπου, άπαυτα έτσι διάλεγε και δυνόταν. Ω των ηρώων μητέρες, ω πηγή ορμητικών ποταμών! Ω φαράγγια, που, πάνω απ' το χείλος της καρδιάς θρηνώντας, γκρεμίστηκαν οι νέες κοπέλες, θυσία στο Γιο που εμέλλονταν. Επειδή ορμούσε ο ήρωας μέσα από τους σταθμούς της αγάπης, τον ύψωνε πιο πάνω κάθε χτύπος καρδιάς που αυτόν εννοούσε, μ' αυτός, στραμμένος κιόλας, στην άκρη των χαμόγελων στεκόταν: ένας άλλος.

Μετάφραση Άρη Δικταίου

Ερωτήσεις

1. Να εντοπίσετε και να σχολιάσετε τους στίχους που αναφέρονται στην αντίθεση μεταξύ της ωρίμανσης του καρπού της συκιάς και της ολοκλήρωσης του ανθρώπου.
2. Ο ποιητής πιστεύει πως οι νεκροί στέκονται πιο κοντά στην ουσία του κόσμου παρά οι ζώντες, αφού, γι' αυτόν, ο θάνατος δεν είναι τέρμα.
  - α. Πώς τραγουδά ο ποιητής τη δόξα των ηρώων;
  - β. Ποια η δική σας θέση για την ανύψωση του ήρωα;
3. Τι νοσταλγεί ο ποιητής; Γιατί;
4. Συμμερίζετε τα αισθήματα του ποιητή για τις μητέρες των ηρώων; Συζητήστε.

Βιβλίο των Ωρών

Το "Βιβλίο των Ωρών" είναι συλλογή προσευχών καθαρά προσωπικών. Ο Ρίλκε προσεύχεται με τη μορφή Ρώσου μοναχού εκφράζοντας τα βιώματά του με μια θαυμαστή κύμανση χρωμάτων, τόνων, ρυθμών και εικόνων. Τον ενέπνευσαν οι απέραντες πεδιάδες της Ρωσίας, ο χαρακτήρας των κατοίκων της (ονειροπόλοι, άστατοι) και η τεχνοτροπία της αιογραφίας τους, που αποτελεί συνέχεια της βυζαντινής τέχνης.

Τιτλοφορεί έτσι το έργο του κατ' απομίμηση των *Livres d' Heures* των μεσαιωνικών χρόνων, που είναι απομιμήσεις των λατινικών προσευχηταρίων της ρωμαϊκής εκκλησίας, με καθαρά λειτουργικό χαρακτήρα.

Το "Βιβλίο των Ωρών" διαιρείται σε τρία μέρη:

- α) το Βιβλίο της μοναστικής ζωής
- β) το Βιβλίο του προσκυνήματος
- γ) το Βιβλίο της φτώχειας και του θανάτου.

Το Βιβλίο της μοναστικής ζωής (απόσπασμα)

A

ΓΕΙΤΟΝΑ Θέ μου - κι αν καμιά φορά
τη νύχτα Σ' ενοχλώ με μια κραυγή μου,
συγχώρα με, τι δεν ακούει το αυτί μου
το χτύπο της καρδιάς Σου - και ξέρω καλά:
Μονάχος Σου διαμένεις μες στο δώμα...

Κι αν τίποτε χρειαστεί το φλογερό Σου στόμα
να δροισιστεί (...), δε θα βρεθεί ψυχή,
πιστό για να Σου δώσει. Φώναξέ με! Εκεί
προσμένω, να με κράξεις.
Σιωπηλά Σε καρτερώ.

Μονάχα ένα μεσότοιχο φτενό
τη χάρη Σου από εμένανε χωρίζει
και ιδές: στο πιο αλαφρό αναφιλητό
από ένανε από μας τους δυο (...), λυγίζει
και πέφτει το μεσότοιχο απαλά.

Απ' τις εικόνες Σου το εστήσαν μια φορά!

Και σαν ονομασίες στέκουν μπροστά Σου
οι εικόνες οι δικές Σου - κι ως το φως
μέσα μου ανάψει, που ως τα τρίςβαθά Σου
φέγγει βαθιά, διαπλώνεται ως ανθός
γύρω από τις κορνίζες τους.

Μακριά Σου
μένω εγώ τότες κουρασμένος, ορφανός!

Μετάφραση Γιώργου Καρανικολού

Ερωτήσεις

1. Ο ποιητής κινείται μέσα σε μια ελεύθερη υποκειμενική θρησκευτικότητα. Ποια η σχέση του με το Θεό και πού Τον αναζητεί;
2. Πώς ο ποιητής εκφράζει την υπαρξιακή του αγωνία;
3. Να σχολιάσετε την τελευταία ενότητα του αποσπάσματος "Και σαν ονομασίες... ορφανός", παραλληλίζοντάς την με τους στίχους του Γκαίτε:

"Λιογέννητο αν δεν ήταν το μάτι,
τον ήλιο δε θα μόραγε να ιδεί.
Κι αν του Θεού η δύναμη στο είναι μας δεν ήταν
πώς απ' το θείο θ' αντλούσαμε βαθύτατη χαρά;"

Αποψη της Βιέννης κατά το 19ο αιώνα

Στέφαν Τσβάιχ (1881 - 1942)

Αυστριακός λογοτέχνης, εβραϊκής καταγωγής, γόνος πλούσιας οικογένειας. Σπούδασε φιλοσοφία, γερμανική φιλολογία και γλώσσες στη γενέτειρά του Βιέννη και σε πανεπιστήμια άλλων χωρών. Το 1934 εγκαταστάθηκε στην Αγγλία και πήρε την αγγλική υπηκοότητα, για να αποφύγει τις διώξεις των Ναζί. Αργότερα ταξίδεψε σε πολλές χώρες.

Έγινε γνωστός κυρίως για τις βιογραφίες διαφόρων προσωπικοτήτων. Έγραψε ποιήματα, νουβέλες, θεατρικά έργα και δοκίμια. Ασχολήθηκε επίσης με την κριτική και τη μετάφραση.

Τα έργα του διαπνέονται από κάποιο νεορομαντικό πνεύμα και μια ψυχαναλυτική διάθεση και σ' αυτά είναι έκδηλες οι επιδράσεις από τον Άρτουρ Σνίτσλερ και το Ζίγκμουντ Φρόυντ.

Ο Τσβάιχ "πνευματικός διαμεσολαβητής των εθνών", όπως ο ίδιος χαρακτήριζε τον εαυτό του, υπήρξε φλογερός ειρηνιστής. Το 1942 αυτοκτόνησε μαζί με τη γυναίκα του στη Βραζιλία, μη μπορώντας ν' αντέξει την απομόνωση καθώς και την πί-

κρα από την καταστροφή "της πνευματικής πατρίδας του, Ευρώπης".

Κυριότερα έργα του:

Ποιητικές συλλογές: *Ασημένιες χορδές* (1901), *Τα πρώιμα στεφάνια* (1906)

Θεατρικά: *Ιερεμίας* (1915)

Νουβέλες: *Φόβος* (1920), *Αμόκ* (1922), *Σύγχυση συναισθημάτων* (1927)

Βιογραφίες: *Τρεις δάσκαλοι: Ντίκενς, Μπαλζάκ, Ντοστογιέφσκι* (1920 - 27), *Ρομαίν Ρολλάν, ο άνθρωπος και το έργο του* (1920 - 27), *Μαρία Αντουανέτα* (1934 - 38), *Ζίγκμουντ Φρόυντ* (1934 - 38), *Μαρία Στούαρτ* (1934 - 38), *Αστρικές ώρες της ανθρωπότητας* (1940)

Έγραψε επίσης και την αυτοβιογραφία του με τίτλο: *Ο κόσμος του χθες* (1941).

Καταστροφή μιας καρδιάς (απόσπασμα)

Η νουβέλα ανήκει στη συλλογή "Σύγχυση συναισθημάτων" που δημοσιεύτηκε το 1927.

Μια οικογένεια, ο προχωρημένης ηλικίας πατέρας, η νεαρή γυναίκα του και η δεκαεννιάχρονη κόρη τους περνούν τις γιορτές του Πάσχα σ' ένα ξενοδοχείο. Στον πατέρα δεν αρέσει καθόλου η διαγωγή της κόρης του, επειδή διασκεδάζει με τρεις νεαρούς που γνώρισε στο ξενοδοχείο, όμως δεν τολμά να διαμαρτυρηθεί. Μετά από ένα χορό της κόρης και της γυναίκας του με τους νεαρούς, ο πατέρας, εξοργισμένος, δίνει τέλος στην ανοχή του και φωνάζει στη γυναίκα του:

— Θέλω να σου μιλήσω.

Τον κοίταξε κατάπληκτη· σταγόνες ιδρώτα αυλάκωναν το ωχρο μέτωπό του, το βλέμμα του ήταν χαμένο. Τι ήθελε λοιπόν; Γιατί, ακριβώς εκείνη τη στιγμή, ερχόταν να την ενοχλήσει; Τα χείλη της κινήθηκαν σαν να 'θελε να πει κάτι' μα στα χαρακτηριστικά του άντρα της ξεχώρισε κάποια ταραχή, κάτι το απειλητικό, γι' αυτό και τον ακολούθησε δίχως να θέλει.

— Επιτρέψτε μου, κύριοι, μια στιγμή! είπε στην αρχή γαλλικά, γυρίζοντας στους άντρες και παίρνοντας ύφος ανάλογο με την κατάσταση.

"Να, που τους ζητάει και συγνώμη", σκέφτηκε πειραγμένος και με αγανάκτηση ο γέρος. "Εμένα δε μου ζήτησαν συγνώμη τη στιγμή που σηκώθηκαν απ' το τραπέζι. Δεν είμαι γι' αυτούς τίποτα παραπάνω από ένα χαλί που σκουπίζουν τα πόδια. Μα έχουν δίκιο, απόλυτα δίκιο, αφού τους ανέχομαι".

Εκείνη περίμενε σουφρώνοντας αυστηρά τα φρύδια ο γεροντάκος, σαν μαθητής μπροστά στο δάσκαλο, στεκόταν εκεί, απέναντί της, με τρεμάμενα χείλη.

— Λοιπόν; τον ρώτησε επιτέλους με ύφος επιταχτικό.

— Δε θέλω, δε θέλω... κατόρθωσε να ψιθυρίσει με απελπισία. Δε θέλω να... κάνετε παρέα μ' αυτούς τους ανθρώπους.

— Με ποιους ανθρώπους; έκανε σαν να μην καταλάβαινε.

Και σήκωσε τα μάτια αγανακτισμένη, σαν να υπερασπιζόταν τον εαυτό της.

— Μ' αυτούς εδώ, 'είπε δείχνοντας με κίνηση του σκυμμένου του κεφαλιού στο μέρος του σαλονιού. Δε μου αρέσει... δε θέλω...

— Και γιατί;

"Πάντα αυτό το απότομο ύφος", σκέφτηκε πειραγμένος, "σαν να 'μαι υπηρέτης της".

Και ψιθύρισε:

— Έχω το λόγο μου... έχω σοβαρούς λόγους. Δε μ' αρέσει, δε θέλω η Έρνα¹ να μιλάει μ' αυτούς τους ανθρώπους... Δεν είναι ανάγκη να μάθεις περισσότερα.

— Τότε, αφού είναι έτσι, λυπούμαι, έκαμε περήφανη, μη θέλοντας να υποχωρήσει στην απαίτηση του άντρα της. Νομίζω πως οι τρεις αυτοί κύριοι είναι άνθρωποι με πολύ καλή ανατροφή και προσφέρουν καλύτερη συντροφιά απ' τους ανθρώπους που είχαμε στην πατρίδα μας.

— Καλύτερη συντροφιά!... Αυτοί οι χασομέρηδες... αυτοί... αυτοί οι...

Ο θυμός τού έσφιγγε το λαιμό όλο και πιο ανυπόφορα. Και ξαφνικά χτύπησε το πόδι του λέγοντας:

— Δε θέλω... το απαγορεύω... Καταλαβαίνεις;

— Όχι, αποκρίθηκε κείνη ψυχρά. Δεν κατάλαβα τίποτα. Δε βλέπω για ποιο λόγο να καταστρέψω τη χαρά του παιδιού μου.

---

1. Η κόρη του ζεύγους

— Τη χαρά του!... Τη χαρά του!...

Και σαν να δέχτηκε ένα χτύπημα, τρέκλισε, με κατακόκκινο πρόσωπο και μέτωπο πλημμυρισμένο με ιδρώτα. Το χέρι του απλώθηκε ψαχουλεύοντας το κενό, για να πιάσει το βαρύ μπαστούνι, για να στηριχτεί ή μάλλον να το προτείνει. Μα το είχε ξεχάσει. Γι' αυτό συνήλθε. Ζάρωσε· ένα ζεστό κύμα από αίμα μαζεύτηκε ξαφνικά στην καρδιά του. Ζύγωσε τη γυναίκα του, σαν να 'θελε να της πιάσει το χέρι. Η φωνή του ήταν αδύνατη, σαν να παρακαλούσε.

— Δε... δε με καταλαβαίνεις. Δεν το απαιτώ καθόλου για τον εαυτό μου. Σας το ζητώ μόνο για... Το ευχόμουνα τόσα χρόνια. Ας φύγουμε αμέσως από δω. Ας πάμε στη Φλωρεντία, στη Ρώμη, όπου θέλετε, συμφωνώ από τώρα. Όπως βλέπετε, μπορείτε να επιλέξετε· μόνο, ας φύγουμε από δω, σας παρακαλώ. Ας φύγουμε... να φύγουμε... να φύγουμε από σήμερα... από σήμερα... Δεν... δεν μπορώ να υποφέρω περισσότερο, δεν μπορώ...

— Από σήμερα; είπε και το μέτωπό της ζάρωσε από κατάπληξη, ενώ το κεφάλι της έκαμε μια κίνηση άρνησης. Να φύγουμε σήμερα; Τι γελοίες ιδέες είν' αυτές; Μόνο και μόνο επειδή αυτοί οι κύριοι δε σου είναι συμπαθητικοί; Δεν είσαι υποχρεωμένος να τους κάνεις παρέα.

Ο γέρος βρισκόταν ακόμα εκεί, με σηκωμένα χέρια, σαν να παρακαλούσε.

— Δεν μπορώ να το υποφέρω, σου το είπα. Δεν μπορώ... Μην επιμένεις περισσότερο, σε παρακαλώ. Κάμε μια φορά κάτι για να μ' ευχαριστήσεις, μια μόνη φορά... για μένα.

Εκεί κάτω το πιάνο είχε ξαναρχίσει τις τρελές του νότες... Τον κοίταξε συγκινημένη, δίχως να θέλει, απ' τη σπαραχτική φωνή του· μα τι τρομερά γελοίο ύφος είχε το κοντόχοντρο εκείνο ανθρωπάκι με το κατακόκκινο πρόσωπο, σαν να 'χε πάθει συμφορήση, με τα γουρλωμένα άγρια μάτια, με τα σηκωμένα χέρια, που έτρεμαν στο κενό, κάτω απ' τα κοντά του μανίκια! Σου ραγιζόταν η καρδιά βλέποντάς τον έτσι, σε μια στάση τόσο ικετευτική. Η λίγη συμπόνια που ένιωσε γι' αυτόν χάθηκε με τα σκληρά αυτά λόγια:

— Είναι αδύνατο να φύγουμε σήμερα· δώσαμε το λόγο μας πως θα βγούμε μαζί τους. Και ύστερα, αν φύγουμε αύριο, επειδή πληρώσαμε για τρεις βδομάδες, θα γίνουμε γελοίοι. Δε θα βρούμε ούτε τόση δα δικαιολογία για την αναχώρησή μας... Θα μείνω εδώ μαζί με την Έρνα.

— Κι εγώ μπορώ να φύγω, αυτό δε θέλεις να πεις; Εδώ όλο εμποδίζω... εμποδίζω τη... χαρά σας.

Τα βραχνά αυτά λόγια έκοψαν σαν μαχαίρι την τελευταία φράση της γυναίκας του. Το παχύσαρκο και καμπουριασμένο σώμα του γέρου είχε σταθεί όρθιο· οι παλάμες του σφίχτηκαν σε γροθιές και στο μέτωπό του ξεχώριζε απειλητικά η φλέβα της οργής. Κάτι ήθελε ακόμα να βγει από μέσα του ή λόγια ή απότομη χειρονομία. Μα ξαφνικά γύρισε με μια απότομη κίνηση και προχώρησε βιαστικά τρεκλίζοντας με βήμα όλο και πιο γρήγορο προς την πόρτα και ανέβηκε τα σκαλοπάτια σαν να τον κυνηγούσαν.

Ο γεροντάκος ξεφυσούσε καθώς ανέβαινε γρήγορα τη σκάλα. Ω! αν μπορούσε τώρα να βρεθεί στο δωμάτιό του, μόνος, να περιορίσει το πάθος του, να συγκρατήσει τα νεύρα του, για να μην κάμει καμιά τρέλα! Είχε φτάσει στο πρώτο πάτωμα, όταν του φάνηκε πως ένα καυτερό χέρι γλιστρούσε μέσα του, ξεσχίζοντας τα σωθικά του. Έγινε άσπρος σαν ασβέστης κι αναγκάστηκε να στηριχτεί στον τοίχο, γιατί τρέκλιζε. Ω! αυτός ο μανιασμένος πόνος που τον ροκάνιζε, τον έκαιγε σαν φλόγα! Έσφιξε τα δόντια για να μην ξεφωνήσει. Και στενάζοντας, το νικημένο του σώμα διπλωνόταν στα δυο.

Αμέσως κατάλαβε τι του συνέβαινε: ήταν μια κρίση της χολής, που τον τυραννούσε συχνά τον τελευταίο καιρό. Μα ποτέ δεν τον είχε κάμει να μαρτυρήσει τόσο φριχτά όσο αυτή τη φορά. "Απόφευγε τις συγκινήσεις", είχε πει ο γιατρός. Την ίδια στιγμή μέσα στον πόνο του θυμήθηκε τη συμβουλή και γέλασε πάλι με τον εαυτό του θυμωμένος:

"Εύκολο το λες, απόφευγε τις συγκινήσεις!... Έπρεπε να ζήσει κοντά μου μια μέρα ο κ. καθηγητής... Τι να κάνω για να αποφύγω τις συγκινήσεις, όταν..."

Ο γεροντάκος αναστέναζε. Τόσο φριχτά το αόρατο εκείνο χέρι βασάνιζε το σώμα του. Με κόπο σύρθηκε ως την πόρτα του δωματίου του, την άνοιξε απότομα και έπεσε στο ντιβάνι, μπηγώντας τα δόντια στο μαξιλάρι. Μόλις ξάπλωσε έτσι, ο πόνος τον άφησε λίγο, τα καυτερά νύχια του χεριού δε βυθίζονταν πια τόσο άγρια στα πληγωμένα σωθικά του. "Πρέπει να βάλω μια κομπρέσα, θυμήθηκε, να πάρω τις σταγόνες. Όταν δεν τα παραμελώ, πάντα νιώθω ανακούφιση".

Μα κανένας δεν ήταν εκεί για να τον βοηθήσει. Κανένας. Μόνος δεν είχε τη δύναμη να φτάσει στο άλλο δωμάτιο ή τουλάχιστο ως το κουδούνι.

"Δεν υπάρχει κανένας", σκέφτηκε οργισμένος. "Μια μέρα θα φοφήσω σαν σκύλος, γιατί το ξέρω, αυτό που με βασανίζει δεν είν' η χολή... είν' ο θάνατος που με τριγουρίζει. Το ξέρω, είμαι ένας χαμένος άνθρωπος και κανένας γιατρός με τη βοήθεια της επιστήμης, καμιά κούρα δεν μπορεί να με σώσει. Στα εξήντα πέντε χρόνια δε γιατρεύεσαι ποτέ. Ξέρω αυτό που με τρώει. Είν' ο θάνατος και τα λίγα χρόνια που μου απομένουν δε θα 'ναι πια ζωή αλλά μονάχα μια αγωνία, μια αγωνία. Ωστόσο, πότε έζησα;... Πότε έζησα για τον εαυτό μου και μόνο για τον εαυτό μου;... Τι ζωή έκανα, αφού ο μοναδικός μου σκοπός ήταν πάντα να μαζεύω χρήμα, χρήμα, χρήμα;... για τους άλλους και μόνο για τους άλλους; Και τώρα σε τι μου χρησιμεύει;... Έχω γυναίκα, την πήρα νέα, γέννησε και μου χάρισε ένα παιδί. Χρόνια και χρόνια έζησα κοντά της, στο ίδιο κρεβάτι, και τώρα, πού είναι τώρα; Δε γνωρίζω πια το πρόσωπό της, δεν ξεχωρίζω πια τη φωνή της. Μου μιλάει σαν μια ξένη και δε νοιάστηκε ποτέ για τη ζωή μου, την αρρώστια μου, τον πόνο μου, τις σκέψεις μου. Πάνε πια χρόνια που αποξενώθηκε από μένα. Πώς έγινε αυτό; Πού είναι το παρελθόν μας;... Αποχτάς ένα παιδί... Το είδα να μεγαλώνει: πίστεψα πως αυτό ήταν μια δεύτερη ζωή που άρχιζε, πιο φωτεινή και πιο ευτυχισμένη από κείνη που έζησα μόνος. Πίστεψα πως αφήνοντας ένα παιδί δεν πεθαίνεις ολότελα. Και να, αυτό το παιδί τη νύχτα φεύγει από κοντά σου για να βρεθεί στην αγκαλιά ενός ξένου άντρα... Θα πεθάνω μόνο για τον εαυτό μου, μόνο για τον εαυτό μου, επειδή για τους άλλους είμαι πια πεθαμένος. Θεέ μου, Θεέ μου, ποτέ δεν ήμουνα τόσο μόνος".

Το απαίσιο χέρι άλλοτε τον έσφιγγε τρομερά κι άλλοτε χαλάρωνε το σφίξιμό του. Μα ο άλλος πόνος χτυπούσε πάντα αδυσώπητα στα μηλίγγια του. Οι σκέψεις - τα σκληρά αυτά χαλίκια, τα μυτερά, τα απαίσια και γυαλιστερά - μπήγονταν φονικά στο μυαλό του. Α! αυτές οι σκέψεις, αυτές οι σκέψεις! Ο γεροντάκος είχε ξεκουμπώσει με βιασύνη το σακάκι και το γιλέκο του· το παχύσαρκο κορμί του έτρεμε βαριά, σαν άμορφη μάζα. Πάνω από τ' ανοιχτό μέρος του πουκαμίσου, με προφύλαξη, πίεζε με το χέρι το μέρος που πονούσε.

"Είμαι ένα σκυλί που υποφέρει. Ναι· αυτό είμαι, ένα φλογισμένο κομμάτι κρέας. Αυτό είναι το είναι μου, αυτό είναι ακόμα δικό μου, είν' η αρρώστια μου, ο θάνατός μου. Δεν είμαι τίποτ' άλλο. Έτσι που κατάντησα, δεν έχω καμιά σχέση με τον παλιό "Kommissionsrat!"· δεν έχω πια ούτε γυναίκα, ούτε παιδί, ούτε χρήμα, ούτε σπίτι, ούτε εμπόριο... Αυτό που πασπατεύω με τα δάχτυλά μου, το σώμα μου και η φλόγωση που υπάρχει μέσα του, κάνοντάς με να υποφέρω, αυτό μονάχα είναι για μένα η πραγματικότητα. Όλα τ' άλλα είναι παραφροσύνη, δεν έχουν πια νόημα... Γιατί αυτό που με πονάει, πονάει μόνο εμένα... Αυτό που μ' ανησυχεί, ανησυχεί μόνο εμένα... Δε με καταλαβαίνουν πια και δεν καταλαβαίνω τους άλλους... Να είσαι πάντα κατάμονος, με τον εαυτό σου, ποτέ δε βρέθηκα σε τέτοια δύσκολη θέση. Μα τώρα το ξέρω, τώρα που είμαι εδώ ξαπλωμένος και νιώθω το θάνατο να τρυπώνει σιγά - σιγά μέσα μου, τώρα, πάρα πολύ αργά, στα εξήντα πέντε μου χρόνια, τη στιγμή που πλησιάζει το άθλιο τέλος μου, τη στιγμή αυτή που αυτές χορεύουν, κάνουν περιπάτους ή φλερτάρουν, αυτές οι ανάξιες γυναίκες, τώρα βλέπω πως δεν έζησα παρά μόνο γι' αυτές, χωρίς ποτέ να μ' ευχαριστήσουν, και ποτέ, ούτε μια μόνη ώρα, για τον ίδιο τον εαυτό μου. Μα γιατί πάντα να σκοτίζομαι γι' αυτές; Τι κοινό έχουν ακόμα με μένα; Γιατί να σκέφτομαι γι' αυτές, που δε νοιάστηκαν ποτέ για μένα; Καλύτερα να ψοφήσω παρά να δεχτώ τον οίκτο τους. Τι το κοινό έχω ακόμα μ' αυτές;"

Σιγά - σιγά ο πόνος τον άφησε· το καταχθόνιο εκείνο χέρι δεν ανασκάλευε πια το πονεμένο του σώμα με τα καυτερά του νύχια. Μα απόμεινε κάτι κρυφό, κάτι που δεν μπορούσε να ονομαστεί πόνος, κάτι παράξενο που τον βάραινε και που φαινόταν ν' ανασκάβει μέσα του ένα απέραντο λαγούμι. Ο γεροντάκος κειτόταν εκεί, με κλειστά μάτια και όλη τη δύναμη της προσοχής του συγκεντρωμένη σ' αυτό που τον τυραννούσε και τον έτρωγε τόσο ήσυχα· του φαινόταν πως αυτή η παράξενη και άγνωστη δύναμη ροκάνιζε κάτι μέσα του, στην αρχή μ' ένα μυτερό εργαλείο και ύστερα, μ' ένα εργαλείο πιο κοφτερό. Νόμιζε πως μέσα στο σώμα του κάτι διαλυόταν και γινόταν κλωστές - κλωστές. Αυτό δεν τον πλήγωνε, δεν τον πονούσε. Ωστόσο, ήταν κάτι που κρυφόβοσκε τρώγοντας σιωπηλά το είναι του, κάτι που άρχιζε να φέρνει το θάνατο. Ό,τι έζησε, ό,τι αγάπησε, περνούσε μέσα σ' αυτή τη μικρή φλόγα, που έκαιγε αργά βγάζοντας μαύρη κάπνα πριν σβήσει, καρβουνιασμένο μέσα στις ξέγνοιαστες στάχτες της αδιαφορίας. Κάτι ολοκληρωνόταν μέσα του τη στιγμή που βρισκόταν έτσι ξαπλωμένος κάνοντας το θλιβερό απολογισμό της περασμένης ζωής του. Κάτι πλησίαζε στο τέλος του. Τι ήταν αυτό που γινόταν; Ήταν εκεί, τον παραμόνευε, τον κατασκόπευε. Και σιγά - σιγά άρχισε το μαράζωμα της καρδιάς του.

Μετάφραση Γιώργου Σημηριώτη

---

1. Τίτλος ευγενείας που αγόρασε

Ερωτήσεις

- α. Ποιο είναι το δράμα του πατέρα;
β. Προσπαθεί να βγει από το αδιέξοδο στο οποίο βρίσκεται; Σχολιάστε.
- Να σχολιάσετε τη συμπεριφορά της γυναίκας προς το σύζυγό της.

Εργασία

Σύμφωνα με το Ρομαίν Ρολλάν, η νουβέλα “Καταστροφή μιας καρδιάς” συγκαταλέγεται ανάμεσα στις διαυγέστερα δοσμένες τραγωδίες της σύγχρονης ζωής, της αιώνιας ανθρωπότητας.

Να συζητήσετε την πιο πάνω άποψη, αφού διαβάσετε ολόκληρη τη νουβέλα.

Γαμήλια τελετή της βασιλικής οικογένειας στη Βιέννη (τέλη 18ου αιώνα)

ΒΕΛΓΙΟ

Εισαγωγή στη Βελγική Λογοτεχνία

Η ύπαρξη στο Βέλγιο δύο φυλών, των Βαλλόνων, που έχουν λατινικές παραδόσεις, και των Φλαμανδών, που είναι γερμανικής καταγωγής, άφησε τ' αχνάρια της στην εθνική λογοτεχνία της χώρας. Γενικά χαρακτηριστικά της τέχνης των Βαλλόνων είναι οι περιγραφές γαλήνιων και ήρεμων τοπίων και η ψυχολογική δύναμη. Οι Φλαμανδοί αντλούν την έμπνευσή τους κυρίως από τους ζωγραφικούς πίνακες. Πολλές σκηνές των έργων τους είναι εικόνες με λόγια, πραγματικές μεταγραφές πινάκων.

Βαλλόνοι και Φλαμανδοί

Συγγραφείς και έργα στη γαλλική γλώσσα

Οι Βαλλόνοι συγγραφείς γράφουν στη γαλλική γλώσσα. Η πρώτη περίοδος της λογοτεχνίας τους εκτείνεται από το τέλος του 12ου μέχρι το τέλος του 14ου αιώνα. Τα θέματα την περίοδο αυτή είναι παρμένα από τον ελληνικό και ρωμαϊκό κύκλο, τις σταυροφορίες και τα μυστήρια. Επίσης, από το 13ο αιώνα αρχίζει και η σύνταξη χρονικών.

τέλος 12ου - τέλος 14ου αι.

Κατά το 15ο αιώνα παρατηρείται στο Βέλγιο ζωηρή πνευματική κίνηση υπό την προστασία των δουκών της Βουργουνδίας, ενώ από το 16ο μέχρι το 18ο αιώνα χάρη στη Μεταρρύθμιση γράφονται πλήθος ποιημάτων που εξυμνούσαν τους διαμαρτυρούμενους μάρτυρες ή σατίριζαν το ρωμαιοκαθολικό κλήρο.

15ος-18ος αι.

Μετά την πολιτική ανεξαρτησία του Βελγίου (1830) ακολουθεί μια περίοδος έντονης ανάπτυξης και στον πνευματικό τομέα. Με την κατάλυση της ολλανδικής κυριαρχίας ως επίσημη γλώσσα θεσπίζεται η γαλλική, ενώ η φλαμανδική τίθεται στο περιθώριο. Πιο σημαντικοί συγγραφείς των πρώτων πενήντα χρόνων μετά την ανεξαρτησία θεωρούνται ο Σαρλ ντε Κοστέ (1827-1879) και ο Οκτάβ Πιρμέ (1832-1883). Ο πρώτος έγραψε το "Θρύλο του Τυλ Ουλενοπίγκελ", ένα επικό μυθιστόρημα που η υπόθεσή του ανάγεται στο 16ο αιώνα και θεωρήθηκε ως το "εθνικό βιβλίο του Βελγίου". Ο δεύτερος, γοητευμένος από τον Πασκάλ, το Ρουσό και το Σατωμπριάν, επιζήτησε την επικοινωνία με το άπειρο μέσα από τη φύση.

*Η ανεξαρτησία του Βελγίου (1830)-
Σαρλ ντε Κοστέ,
Οκτάβ Πιρμέ*

Γύρω στα 1880 οι γαλλόφωνοι συγγραφείς του Βελγίου ενώθηκαν γύρω από την επιθεώρηση "Το Νέο Βέλγιο" αγωνιζόμενοι κατά του συντηρητισμού και των προλήψεων και για διάνοιξη νέων οριζό-

*"Το Νέο Βέλγιο":
Λεμονιέ, Εκκχουντ,
Ρόντενμαπα*

ντων στην πνευματική ζωή της χώρας. Πιο σημαντικοί συγγραφείς της ομάδας αυτής θεωρούνται ο Καμίλ Λεμονιέ (1844–1913), ο Ζωρζ Έεκχουντ (1854–1927) και ο Ζωρζ Ρόντενμπαχ (1855–1898).

Ο Λεμονιέ εισήγαγε στα βελγικά γράμματα το νατουραλισμό. Πιο γνωστό έργο του είναι το ηθογραφικό μυθιστόρημα “Βέλιγιο” (1888). Ο Έεκχουντ περιγράφει στα έργα του τις ολέθριες συνέπειες της ταχείας εκβιομηχάνισης της Φλάνδρας. Το πιο γνωστό έργο του “Η νέα Καρχηδών” είναι διαποτισμένο από νοσταλγία για τη γενέτειρά του Αμβέρσα, που ασκεί πάνω του μια ιδιαίτερη γοητεία. Ο Έεκχουντ πιστεύοντας στην παιδευτική αξία της λογοτεχνίας δέκοψε κάθε σχέση με τους φίλους του του “Νέου Βελγίου”, όταν εκείνοι τάχτηκαν με απόλυτο τρόπο υπέρ του δόγματος “η τέχνη για την τέχνη”. Τέλος, τα έργα του Ρόντενμπαχ, ποιητή και πεζογράφου, διαπνέονται από μελαγχολία και είναι έκδηλη σ’ αυτά, κυρίως στα ποιητικά, η επίδραση του Μποτλέρ. Πιο γνωστό έργο του είναι το μυθιστόρημά του “Μπρυζ η νεκρή”.

*Ζιρώ, Μοκέλ,
Λέρμπεργκε*

Σημαντική θέση στα βελγικά γράμματα έχουν και οι ποιητές Αλμπέρ Ζιρώ (1860–1929), που θεωρείται ο κατεξοχήν εκπρόσωπος του παρνασισμού στη βελγική λογοτεχνία, και Αλμπέρ Μοκέλ (1866–1945), που ακολουθώντας το συμβολισμό έγραψε στίχους πλήρεις μουσικότητας και υποβλητικότητας, καθώς και ο μυθιστοριογράφος και θεατρικός συγγραφέας Σαρλ Βαν Λέρμπεργκε (1861–1907), περισσότερο γνωστός για το θεατρικό του έργο “Οι Πραγματογνώμονες”, που έχει ως θέματα τον τρόπο, την αγωνία και την καταστροφή.

*Εμίλ Βεράρεν,
Μωρίς Μαίτερλινκ*

Οι δύο μεγαλύτεροι, ίσως, συγγραφείς του Βελγίου είναι οι ποιητές και δραματικοί συγγραφείς Εμίλ Βεράρεν (1855–1916) και Μωρίς Μαίτερλινκ (1862–1949), που εμφανίστηκαν στο προσκήνιο κατά το τέλος του 19ου αιώνα και πέτυχαν τη διεθνή αναγνώριση. Και οι δύο είναι φλαμανδικής καταγωγής, αλλά έγραψαν στη γαλλική γλώσσα. Ο Βεράρεν ύμνησε την πατρική του γη με στίχους βίαιους και τραχείς δίνοντας στον αναγνώστη την εντύπωση άγριων ρυθμών. Σαν άλλος Ουώλι Ουίτμαν έγινε ο βάρδος των σιδηροδρόμων, των υφικαμίνων και των ανθρακωρυχείων. Ο Μαίτερλινκ ακολούθησε στα ποιήματά του τα διδάγματα του συμβολισμού, αλλά τα αφομοίωσε μ’ έναν εντελώς προσωπικό τρόπο. Στα δράματά του εξέφρασε με περισσή δεξιότητα τις σκοτεινές και αόριστες διαθέσεις του υποσυνείδητου.

Ζωρζ Βιρρέ

Πολύ σημαντικός συγγραφέας θεωρείται και ο μυθιστοριογράφος Ζωρζ Βιρρέ (1869–1946), που στα έργα του περιέγραψε τη ζωή των χωρικών του Λίμπουργκ με τρόπο ρεαλιστικό, σαν κάποιος που πέρασε τη ζωή του ανάμεσά τους.

*Συγγραφείς που
εμφανίστηκαν μετά
τον Α’ Παγκόσμιο
Πόλεμο*

Μετά τον Α’ Παγκόσμιο Πόλεμο εμφανίστηκαν πάρα πολλοί συγγραφείς με καινούρια θέματα και νέες ιδέες. Πιο σημαντικοί από τους ποιητές θεωρούνται ο Λουσιέν Κριστόφ, ο Μαρσέλ Τιρύ και ο

Ερίκ ντ' Ολβίλ. Από τους πεζογράφους ξεχωρίζουν ο Φραντς Χέλλενς (*Φανταστικές πραγματικότητες, Αναμνήσεις του Ελσενέρ*), ο Ανρί Μισώ και ο Σαρλ Πλινιέ, που στα έργα του ζωντάνεψε την ατμόσφαιρα που επικρατούσε στην Ευρώπη κατά την περίοδο του μεσοπολέμου. Τέλος, από τους δραματικούς συγγραφείς πιο σημαντικοί θεωρούνται ο Φρανκ Κρόμμελενκ (*Μεγαλοπρεπής κερατάς, Χρυσά εντόσθια*), ο Χερμάν Κλοσσόν (*Γκοντεφρουά ντε Μπουιγιόν, Ουίλλιαμ ή η Κωμωδία της περιπέτειας*) και η Σουζάν Λιλάρ (*Όλοι οι δρόμοι οδηγούν στον ουρανό, Μπουρλαντόρ*).

Από τους συγγραφείς που εμφανίστηκαν κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ή μετά τη λήξη του πιο σημαντικοί είναι ο ποιητής Ροζέ Μποντάρ, ο ποιητής και μυθιστοριογράφος Αντριέν Ιάνς και ο δραματικός συγγραφέας Φελισιέν Μαρσώ, που έγινε διάσημος με την "Κατερίνα" το "Σάρκα και δέρμα" και κυρίως το περίφημο "Αυγό".

Τέλος, πρέπει να τονιστεί ότι σημαντική είναι και η συνεισφορά των γυναικών στα βελγικά γράμματα. Εβδομήντα γυναίκες συγγραφείς, που χρησιμοποιούσαν τη γαλλική γλώσσα, συμμετείχαν με έργα τους σε μια έκθεση του 1936. Αναφέρουμε τη Μαργαρίτα Βαν ντε Βίλε (*Φλαμανδικό σπίτι*), τη Μαρί Ζεβέρ (*Μαντάμ Ορφά*), την Μπλανς Ρουσό (*Το ριπίδι*) και τη Φρανς Αντίν (*Η πόλη στον Άρνο*). Από τις νεότερες αναφέρουμε την Ντομινίκ Ρολλέν (*Οι Βάλτοι, Η Πνοή*) και τη Φρανσουάζ Μαλλέ - Ζορίς (*Το τείχος των Μπεγκίν, Ουράνια αυτοκρατορία*).

Συγγραφείς που εμφανίστηκαν κατά τη διάρκεια ή μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Γυναίκες συγγραφείς

Συγγραφείς και έργα στη φλαμανδική γλώσσα

Μέχρι το 18ο αιώνα η φλαμανδική λογοτεχνία πολύ λίγους αξιόλογους συγγραφείς έχει να επιδείξει (Άννα Μπιζνς, Κορνέλις Κρουλ). Στα δύσκολα όμως για τη φλαμανδική γλώσσα χρόνια αμέσως μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Βελγίου βρέθηκε ένας μεγάλος συγγραφέας, ο Χέντρικ Κόνσιενς (1812–1883), που εξέφρασε τους πόθους και τα οράματα των Φλαμανδών. Το πιο γνωστό του έργο είναι το ιστορικό μυθιστόρημα "Ο λέων της Φλάνδρας", που συγκλόνισε τους Φλαμανδούς και εξήψε τα πατριωτικά τους αισθήματα. Άλλοι μεγάλοι συγγραφείς του 19ου αιώνα είναι οι ποιητές Γκουίντο Γκεζέλλε (1830–1899), που συνδυάζει τη μελωδία και τη μουσικότητα των λέξεων με μια καθαρά μεσαιωνική και γεμάτη μυστικισμό αντίληψη για τη ζωή, και Άλμπρεχτ Ρόντενμπαχ (1856–1880), ξάδελφος του γαλλόφωνου συγγραφέα Ζωρζ Ρόντενμπαχ. Τα ποιήματά του, με θέματα παρμένα από τη μεσαιωνική ιστορία της Φλάνδρας, συνδυάζουν το πάθος της ποίησης του Σίλλερ με τον ελληνικό κλασικισμό.

Συγγραφείς του 19ου αιώνα: Κόνσιενς, Γκεζέλλε, Άλμπρεχτ Ρόντενμπαχ

Συγγραφείς των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα: Βερμελέν, Τέιρλινκ, Βέστιζνε

Κατά τις αρχές του 20ού αιώνα το περιοδικό “Σήμερα και Αύριο” συνέβαλε αποφασιστικά στον εκσυγχρονισμό της φλαμανδικής λογοτεχνίας. Γύρω από το περιοδικό συγκεντρώθηκε μια ομάδα λογοτεχνών που με το έργο τους εισήγαγαν το σύγχρονό τους ευρωπαϊκό πνεύμα στη φλαμανδική λογοτεχνία. Πιο σημαντικοί από αυτούς είναι ο μυθιστοριογράφος και δοκιμιογράφος Αύγουστος Βερμελέν (1872–1945), που επιβλήθηκε χάρη κυρίως στο φιλοσοφικό του μυθιστόρημα “Ο περιπλανώμενος Ιουδαίος,” ο μυθιστοριογράφος και δραματικός συγγραφέας Χέρμαν Τέιρλινκ (1879–1967), που τα έργα του (πιο γνωστά είναι τα μυθιστορήματά του “Ο φιλντισένιος πίθηκος” και “Ο κύριος Σερζανζόον”) διακρίνονται για το λεπτό λυρισμό και τις έξοχες αναλύσεις της ανθρώπινης ψυχής, και ο λυρικός ποιητής Κάρελ βαν ντε Βέστιζνε (1878–1929), που στα έργα του εξέφρασε με δραματικό τρόπο την αιώνια σύγκρουση μεταξύ πνεύματος και ύλης.

Κάπως μεταγενέστεροι από τους προηγούμενους είναι ο πεζογράφος Φελίξ Τίμμερμανς (1886–1947), που στα έργα του (πιο γνωστό είναι το “Παλιότερ”) περιγράφει έναν παραδεισένιο κόσμο χωρίς προβλήματα και συγκρούσεις, και ο ποιητής Πωλ βαν Οστάιεν (1896–1928), που εμφανίστηκε ως οπαδός του ντανταϊσμού, στη συνέχεια όμως υιοθέτησε τις αρχές της καθαρής ποίησης.

Νεότεροι συγγραφείς

Τέλος, από τους νεότερους συγγραφείς πιο γνωστοί είναι ο Μάρνιξ Ζίζεν, διάσημος εξπρεσιονιστής ποιητής και μυθιστοριογράφος (*Ιωακείμ της Βαβυλωνίας, Τα καζάνια της Αιγύπτου*), οι μυθιστοριογράφοι Ιόχαν Νταισν (*Η σκάλα από πέτρα και σύννεφα, Ο άνθρωπος με το ξυρισμένο κεφάλι*), Λουί Πωλ Μπουν (*Ο δρόμος της εκκλησίας, Καλοκαίρι στο Τερμύρεν*), Πητ Βαν Άκεν (*Η κεραμοποιία, Οι προδότες*) και Χούμπερ Λάμπο (*Επιστροφή στην Ατλαντίδα, Ο ερχομός του Ιωακείμ Στίλλερ*), ο Ούγκο Κλάους, που διακρίθηκε και ως ποιητής και δραματικός συγγραφέας αλλά και ως πεζογράφος (*Μέρες καλοκαιριού, Ο άνθρωπος με τ' αδειανά χέρια*), και ο δραματικός συγγραφέας Έρβικ Χένσεν (*Αντόνιο, Αγαμέμνων, Η άλλη Γιοχάννα*).

Συγγραφείς και έργα στη θαλλονική διάλεκτο

Περιορισμένες οι προοπτικές της λογοτεχνίας στη θαλλονική διάλεκτο

Η Βελγική λογοτεχνία περιλαμβάνει και έργα γραμμένα στη θαλλονική διάλεκτο. Οι προοπτικές της λογοτεχνίας στη διάλεκτο αυτή είναι περιορισμένες εξαιτίας του ακαθόριστου χαρακτήρα της φωνητικής της και της ιδιόμορφης ορθογραφίας της.

Τα πιο παλιά λογοτεχνικά κείμενα που γράφτηκαν στη θαλλονική διάλεκτο ανάγονται στο 17ο αιώνα. Κατά το 18ο αιώνα η ίδρυση λαϊκού θεάτρου στη Λιέγη έδωσε ώθηση στη συγγραφή φαρσών και σατιρικών τραγουδιών στη διάλεκτο αυτή, που όμως δεν είχαν λογοτεχνική αξία. Αξιόλογοι συγγραφείς με έργα στη θαλλονική διάλεκτο άρχισαν να εμφανίζονται μόλις από τα μέσα του 19ου αιώνα. Αναφέρουμε τους ποιητές Νικόλαο Δεφφεσέ και Γιόζεφ Βριντς και το δραματικό συγγραφέα Εδουάρδο Ρεμουσάν.

Ζωρζ Ρόντενμπαχ **(1855 - 1898)**

Βέλγος ποιητής και πεζογράφος. Γεννήθηκε στο Τουρναί και ακολούθησε εγκύκλιες σπουδές στην πόλη Μπρυζ, ονομαστή για τα μεσαιωνικά της κτίσματα και τα μοναστήρια της. Το περιβάλλον αυτό, καθώς και η ποίηση του Μποτλέρ, επηρέασαν το νεαρό Ρόντενμπαχ στη λογοτεχνική του διαμόρφωση. Με την ποίησή του έδωσε φωνή στη σιωπή της βορεινής μελαγχολίας, που απλώνεται στους φθινοπωρινούς φλαμανδικούς αγρούς, στους παλιούς δρόμους των μεσαιωνικών πόλεων και στις αυλές των μοναστηριών. Θέλησε να είναι ο ποιητής "εκείνων των πραγμάτων που μαραίνονται", περνούν και πέφτουν στην αφάνεια, και κατόρθωσε με πολύ ευαίσθητες ρίμες να δώσει την ίδια τη γεύση του θανάτου που τυλίγεται μέσα στη σιωπή.

Κυριότερα έργα του:

Το Βασίλειο της σιωπής (1891) και Μπρυζ η νεκρή (1892)

Επίλογος

Φθινόπωρο είναι, βρέχει, να, και ο χρόνος όλο σβήνει!
Η νιότη σβήνει, σβήνει, ω προσπάθεια ευγενική,
που μόνο εσέ θα σκέφτομαι πεθαίνοντας, σεμνή
προσπάθεια, να περάσουμε και το Έργο μας να μείνει.

Αχ! πάει κι αυτή που μ' έθρεψεν ελπίδα η πιο μεγάλη
μάταιο σαν άλλα ονειράτα, τ' όνειρο πάει κι αυτό.
Όλα περνούν, οι πόθοι μας περνούν, ένα βουητό,
περνούμε τέλος οι ίδιοι εμείς για νά 'ρθουν αύριο άλλοι.

Γιρλάντες η δόξα εμάδησε κι είναι οι γιορτές φευγάτες.
Μόνο πικρία μένει σ' όποιον έχει ονειρευτεί
πολύ να μην επέθαινε και λίγο να σωθεί
και κάπως να τον αγαπούν, χρόνοι, καιροί, διαβάτες!

Αλίμονο! Με ρόδο τον εαυτό μου παρομοιάζω,
με ρόδο που μαραίνεται και γίνεται χλωμό!
Αίμα δεν τρέχει· θα 'λεγε κανείς ότι φυλλορροώ...
Κι αφού πια τώρα νύχτωσε, - για θάνατο νυστάζω.

Μετάφραση Κώστα Καρυωτάκη

Ερωτήσεις

1. Ποια διάθεση κυριαρχεί στο ποίημα;
2. Να επισημάνετε και να σχολιάσετε τα μοτίβα που την υποβάλλουν.

Η βαθιά ψυχή

Την επιφάνεια ξέρουμε μονάχα της ψυχής μας!
Αυτό ξέρει το νούφαρο, που πλέει στο νερό απάνω,
για το νερό, κι αυτό για τον καθρέφτη ξέρει εκείνος
που καθρεφτίζεται· αχ, βαθιά αν βουτούσα μες στη λίμνη!

Για την ψυχή μας ξέρουμε μονάχα αυτό που ξέρει
το παιδί για τη θάλασσα, παίζοντας με το κύμα·
κοιτάει τα πλοία που ο ίσκιος τους προπορευόταν, μόλις
πιο πριν, μακριά, κι η καταχνιά τα καταπίνει τώρα.

Να βυθιστείς στη θάλασσα! Την άβυσσο να μάθεις:
τους θησαυρούς που βούλιαξαν, τέρατα και κοράλια
και του βυθού τις πράσινες, καθώς λειμώνες, ζώνες -
μηδαμινό είναι ό,τι μπορείς να δεις στην επιφάνεια!

Να βυθιστείς στην ίδια σου ψυχή - κι αυτή άβυσσό 'ναι -
για να δεις όνειρα γυμνά, των σκέψεων τον αγώνα,
κάθε σκοπό, που 'ναι, με χροιάς¹, κι αυτός, μαργαριτάρι,
ακέραιο το βαθύ σου Εγώ στου εγκέφαλου τα μύχια.

Για της ψυχής το βουτηχτή, σήμαντρο υπάρχει, τάχα;
Να κατεβεί στης ίδιας του της μοίρας το βυθό,
τι γίνεται στην άνοχθη θάλασσα αυτή να μάθει,
κι όλους τους κόμπους των φυκιών να λύσει έναν προς ένα.

Πλην των βυθών αυτή τη ζωή θα την αγνοούμε πάντα,
την επιφάνεια ξέροντας μονάχα της ψυχής μας,
ό,τι ξέρει απ' τη θάλασσα το παιδί που, περνώντας,
τα πλοία κοιτάζει μοναχά, που στον αφρό κινούνται.

Μετάφραση Άρη Δικταίου

Ερώτηση

Ποιο είναι το κύριο νόημα του ποιήματος και με ποιους εκφραστικούς τρόπους το αποδίδει ο ποιητής;

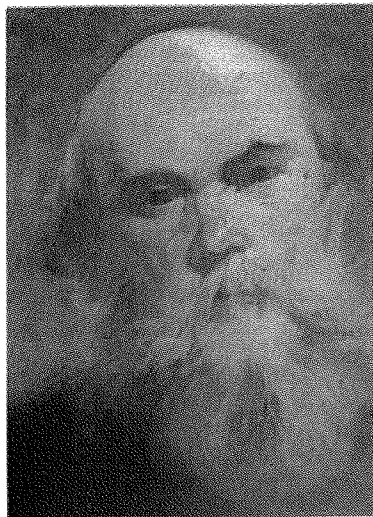
1. χροιά· απόχρωση, χρώμα

«Νερόμυλος», πίνακας του φλαμανδού ζωγράφου Γιάκομπ Βαν Ρούισνταλ

Εμίλ Βεράρεν (1855 - 1916)

Γεννήθηκε στην Αμβέρσα. Καταγόταν από εύπορη αστική οικογένεια. Σπούδασε νομικά και για μικρό χρονικό διάστημα άσκησε το επάγγελμα του δικηγόρου, στη συνέχεια όμως αφοσιώθηκε στη λογοτεχνία. Μαζί με το Μαίτερλινκ και το Ρόντενμπαχ, που είναι της ίδιας γενιάς, αποτελούν τη μεγάλη τριάδα των Φλαμανδών ποιητών, που κρατούν τα σκήπτρα στη γαλλόφωνη βελγική ποίηση. Σε ηλικία τριάντα ετών υπέστη κρίση μελαγχολίας, αλλά τα ανθρωπιστικά ιδανικά τον βοήθησαν να βρει τη χαμένη πίστη και την αγάπη του για τη ζωή.

Ο Βεράρεν ύμνησε την πατρική του γη με στίχους βίαιους και τραχείς, όμως το ύφος του ήταν το πιο κατάλληλο για τα θέματά του: Συγκεκριμένα, τραγούδησε το μεγαλείο και την περηφάνια των δούκων της μεσαιωνικής Βουργουνδίας, τις πολεμικές συγκρούσεις, τους κεραυνούς των σύγχρονων μηχανών που κατέστησαν τον άνθρωπο αιχμάλωτό

τους. Η ποίησή του ανήκει γενικά στο συμβολισμό, ένα συμβολισμό όμως που η ψυχο-νευρωτική φύση και ευαισθησία του προεκτείνει ως το βάθος της ψυχής των πραγμάτων.

Κυριότερα έργα του

Ποιητικές συλλογές: Τα βράδια (1888), Οι μαύροι δαυλοί (1890), Απατηλά χωριά (1895), Οι θορυβώδεις δυνάμεις (1902), Πολλαπλή λάμψη (1906)

Έμμετρα δράματα: Αυγές (1898), Το καμπαριό (1900), Η Ελένη της Σπάρτης (1912)

Η Τέχνη

Ένα όνειρο το χλώμιανε το μέτωπό μου. Ο νους μου στ' όνειρο πάντα καρφωτός. Κι έτσι, θα ζήσω μόνος, ολόμονος, η τέχνη μου κι εγώ. Θα την κρατήσω στα χέρια μου την τέχνη μου σα λάβαρο· και τόσο δυναμερά στα στήθη μου θα την κολλήσω απάνω, που ανάμεσ' απ' τη σάρκα μου θε νά 'βρει την καρδιά μου και θα τη σημαδέψει. Ακούς; Γιατί και δε μου μένει πια τίποτα σ' αυτή τη γη, τίποτα. Μόνο η Τέχνη, για να πειράζει ένα μυαλό, στ' ασκηταριό του μέσα, μεθώντας το μ' ένα πιστό κόκκινο που ξανάβει. Όταν τρεμοσαλεύουνε τα πάντα, όταν πεθαίνουν, να η Τέχνη, χρυσοκάμωτος ναός, θεμελιωμένη.

Χτίζεται η Τέχνη ολονυχτίς. Η μέρα, προς το βράδυ,
σαν αργοκλεί τα μάτια της ειρηνικά στον ύπνο,
του χρυσοκάμωτου ναού λαμποκοπούν οι τοίχοι,
τον ουρανό με τ' άστρα του τον αντικαθρεφτίζουν
και του τα ρίχνουνε ξανά τ' αντιφεγγίσματά τους.
Κι ο ποιητής - πολύ άργησε να 'ναι ιερέας - τραβάει
προς τη λαμπράδα τη χυμένη από τα παραθύρια,
προς τη λαμπράδα που γυαλίζει, λάμα από μαγνήτες.
Ο θόλος πάει τόσο ψηλά που κρύβεται η κορφή του,
κι είν' ασημένιοι οι στύλοι του κι η πύλη του απ' αλάργα
προς τους αστραφτερούς γιαλούς τα φύλλα της τ' ανοίγει,
και των κυμάτων ο χορός ταιριάζει τους αχούς του
με της λατρείας το ψάλσιμο, και 'γγίζει ο διαβατάρης
άνεμος από τ' άπειρο π' όλο έρχεται και πάει,
με κάποια σιγανόφωνα και μυστικά τραγούδια,
τους πύργους μεγαλόκορμους , ο ένας του άλλου σκέπη,
μαύροι γιγάντιοι δυνατοί πλασμένοι από γρανίτη.
Κι όποιος διαβεί τις σιωπηλές καμάρες, δεν ξανοίγει
τίποτα, μοναχά, βαθιά, κατάνακρα, αλλού πέρα,
μια λύρα χάλκινη, που ορθή κι ασάλευτη στημένη
στους φανταχτούς ανάμεσα πυρσούς τον περιμένει.

Μετάφραση Κωστή Παλαμά

Ερωτήσεις

1. Ποια είναι η σχέση του ποιητή με την τέχνη του;
2. Ποιο ρόλο τής αποδίδει;

Εργασία

Αφού μελετήσετε και άλλα ποιήματα του Βεράρεν (Νέα Εστία, Αφιέρωμα στο Βέλγιο, τεύχος 1282), προσπαθήστε να βρείτε κοινά σημεία με τον Κωστή Παλαμά, προσέχοντας ιδιαίτερα τη λυρική ορμή, τον ενθουσιασμό για τις μεγάλες ιδέες, την οραματική φαντασία, το πάθος για την πρόοδο του ανθρώπου και την απολύτρωσή του από βαριά πατροπαράδοτα δεσμά, τον πηγαίο και καλπαστικό ρυθμό του λόγου και την πολύτροπη στιχουργία τους.

Η Ελένη της Σπάρτης

"Η Ελένη της Σπάρτης" χαρακτηρίστηκε από τον Παλαμά ως λυρική τραγωδία. Ο Βεράρεν ξαναζωντανεύει τα γνωστά μας πρόσωπα του αρχαίου μύθου, δίνοντάς τους όμως μια εντελώς καινούρια πνοή. Η Ελένη ξεσηκώνει την ακράτητη ερωτική μανία: Αφού χάλασε την Τροία, επιστρέφει στη Σπάρτη μαζί με το Μενέλαο λαχταρώντας τη γαλήνη και την ηρεμία της σπιτικής ζωής. Ο αδελφός της, όμως, Κάστορας, σπρωγμένος από τον οίστρο τρελής ερωτικής ζηλοτυπίας, σκοτώνει το γηραλέο Μενέλαο. Η Ηλέκτρα στη συνέχεια εκδικείται το θάνατο του θείου της σκοτώνοντας το φονιά την ώρα που σκυφτός σε μια πηγή πίνει νερό. Ο λαός θέλει στο θρόνο την Ελένη μαζί με τον άλλο της αδελφό, τον Πολυδεύκη, που κυβέρνησε με σύνεση και μετριοπάθεια κατά την απουσία του Μενέλαου, όμως αυτή, αλλόφρονη από τα εγκλήματα και τις φονικές αγάπες, φεύγει μονάχη κατά το βουνό, όπου ο Δίας ρίχνει κεραυνό και την αναρπάζει στον ουρανό.

Πιο κάτω παραθέτουμε την Α' και τη Β' σκηνή της τέταρτης πράξης. Στην Α' σκηνή έχουμε το μοιρολόι της Ελένης για το θάνατο του Μενέλαου, ενώ στη Β' ο Πολυδεύκης προτρέπει την Ελένη να παραμείνει στο θρόνο και να εμφανιστεί μαζί του στο συγκεντρωμένο πλήθος, που τους αναμένει με επευφημίες.

ΣΚΗΝΗ Α'

ΕΛΕΝΗ (Στο σκαμνί όπου είχε καθήσει το πρωί)

Τα δάκρυά μου, τα δάκρυα τα στερνά,
τα φέρνω προς εσέ, δέξου τα εσύ,
Μενέλαε, άντρα μου και βασιλιά,
που σε σκεπάζει και σε τρώει την ώρα τούτη η γη!
Μενέλαε, άντρα μου και βασιλιά,
τον ερημίτη πόνο μου σκορπώ στο θάνατό σου
κι ό,τι απομένει λείψανο μαύρου έρωτα σ' εμένα.
Μένα η καρδιά μου τρίφτηκε στα τρίστρατα του κόσμου,
πλανήτρα η σάρκα μου έγινε και στέρφα,
μα εσύ λησμόνησες, τα συχωρούσες όλα,
και το μοιχό μου το κορμί
στην κοίτη σου ξανά το δέχτηκες εσύ.
Τα δάκρυα μου, τα δάκρυα τα στερνά,
τα φέρνω προς εσέ, δέξου τα, να!
'Ησυχη εγώ και γαληνή θα ζούσα στο παλάτι σου,
μέσ' στων ωρών που θα 'φευγαν μονότονα τη σιγαλιά
θα 'γερν' απάνου στο χειμώνα σου
τα χινοπωρινά μου τα λουλούδια, απλά
θα ορέγομουν εγώ να ζούσα, και υποταχτικά
στο θέλημά σου.
Μενέλαε, άντρα μου και βασιλιά!
Φτωχή και μόνη, στο κατώφλι να! του παλατιού σου,

που χτες μου μίλησε η καρδιά σου για στερνή φορά.
Ταπεινωμένη μου η ματιά, τα ωραία μου μάτια κλαίνε,
και να! για τελευταία φορά που ηχολογά η φωνή μου.
Μάτια, φωνή,
στη νύχτα θα σβηστούν κι αυτά, κάτω απ' τη γη.
Μενέλαε, άντρα μου και βασιλιά,
προτού να σ' ανταμώσω στην εντάφια νύχτα,
δέξου τα εδώ, τα δάκρυά μου δέξου τα στερνά!

ΣΚΗΝΗ Β'

Πολυδεύκης και Ελένη

ΠΟΛΥΔΕΥΚΗΣ

Έρθα, αδελφή μου, τη χαρά σου φέρνω και τη νίκη·
πάει στη φωτιά της δόξας μου το πένθος σου να λιώσει·
να είσαι βασίλισσα κυρά ποτέ σου δε θα πάψεις,
γιατί ο λαός που κυβερνιέται, ξέρει αράδα αράδα
να δίνει και την πίστη του και την αγάπη σε όσους
από τη μοίρα τού έλαχαν για να τον κυβερνάνε.
Στο θρόνο σε κρατά ο λαός, και μαζί σου με στήνει·
μένεις εσύ η βασίλισσα, κι εγώ γίνομαι ο ρήγας.
Η χώρα που ο Τυνδάρεος και η μάνα μας γεννήθη,
πήρε το μέρος έξαφνα μεμιάς των θείων παιδιών της.
Κι αν οι Θεοί το θέλουνε, περήφανα, μια μέρα
μαζί να φωτολάμπουμε, τα δυο άστρα στα ουράνια,
εξουσιάζοντας τη γη κι οι δυο ας ετοιμαστούμε
για την αιώνια βασιλεία στην εξουσία της νύχτας.

ΕΛΕΝΗ

Μενέλαε! λησμονήθηκε τ' όνομά σου από τώρα!

ΠΟΛΥΔΕΥΚΗΣ

Τους νεκρούς ας αφήσουμε να κοιμηθούν. Για κοίτα,

ξαφνική, μεγαλόπρεπη και ήσυχη και ωραία,
τη ζωή που ανυπότακτη, τραχιά για σένανε ήταν.
Μα εγώ για πάντα τη ζωή θα σου την υποτάξω...

ΕΛΕΝΗ

Πολύ αργά, πολύ αργά!

ΠΟΛΥΔΕΥΚΗΣ

‘Όχι, όχι’ αργά δεν είναι
ποτέ· η τύχη υψώνεται και ακολουθεί μου το άρμα
που πάει ποιος ξέρει σε ποιους δρόμους μέσ’ από τα πλάτια
τα τρεμοσάλευτα! Οι αχνοί μου πόθοι σάρκα παίρνουν
πραγματική, και γίνονται σώμα κι ανάεροι τρέχουν.
Μ’ ακούν, εμένα· όλα μου τα στρατηγήματα, είτε
τα κρύβω, ή τα ‘χω ξέσκεπα, χτυπάνε στο σημάδι·
φτάνει να θέλω, τη μανία, το μίσος, τα ησυχάζω,
κι αφρόντιστα να κινηθώ, πλάθω την ευτυχία.

ΕΛΕΝΗ

Ω, η τρέλα των ανθρώπων!

ΠΟΛΥΔΕΥΚΗΣ

Ω, η δύναμη η αληθινή!
Σαν το σιτάρι η περηφάνια· η απελπισιά είν’ η ήρα¹.
Προσμένει σε όλος ο λαός στην αγορά, στη Σπάρτη,
με μάτια ολάνοιχτα, απλωτά χέρια, με καρδιοχτύπια,
όλοι, οι πατέρες, τα παιδιά, μητέρες, θυγατέρες,
εσένα κρίζουν, εύχονται, παρακαλούν εσένα·
σύψυχη η φλόγα τους γοργά μ’ έσπρωξε προς εσένα.

---

1. ήρα· ζιζάνιο των σιτηρών

Έλα ν' ακούσεις ο έρωτας πώς λαχανιάζει μέσα
στο ανάκρασμά τους, να καείς από το θρίαμβό σου
και απ' την ψυχή τους να καείς – έλα, μη στέκεσαι άλλο.
Μου λεν εμένα τ' όνομα όμως για σε αλαλάζουν.

ΕΛΕΝΗ

Να μάθω ακόμα, και γιατί, κι όσα καλά τα ξέρω;

ΠΟΛΥΔΕΥΚΗΣ

Αναγαλλιάζει ως πέρα η γη και τα γυμνά σου πόδια
φιλεί με των ανθρώπων της τα πυρωμένα χείλη·
την αγωνία σου που βογγά πράυνέ την τέλος πάντων,
ξαναγεννήσου· ασύγκριτη, μοναδική είν' η ώρα·
μέσα μου τέτοια δύναμη, στέρα νικήτρα νιώθω,
που δε φοβούμαι τίποτε για μας τους δυο στον κόσμο.
Τύχη, στα χέρια σε κρατώ, και βασιλεύω αφέντης.

ΕΛΕΝΗ

Και τι με μέλει εμένανε κι αν βασιλεύεις ή όχι
στον τόπο τον κατάρατο που όνομα πια δεν έχει,
και που του κάκου τα νερά των ποταμών, του κάκου
των αβύσσων τα κύματα θα ξεχειλούσαν όλα,
τα κρίματα για να του σβήσουν; Είναι πεθαμένη
η θέλησή μου, τίποτε πια δε γυρεύει. Μίσος
η αδιάντροπη ευτυχία σου προς τα καλά με κάνει
κι αισθάνομαι. Όλη μου η ζωή μέσα μου συντριμμένη.
Δεν είναι περηφάνια πια και φλόγα πια δεν είναι
στη ρημασμένη μου καρδιά, στα μάτια μου τα έρμα.

ΠΟΛΥΔΕΥΚΗΣ

Την αξίζεις την πίκρα σου κι όλες τις συμφορές σου!

Όταν εσύ με ικέτευες χτες, κι έτρεμε η ψυχή σου
που ορμούσαν καταπάνω σου δυο άτιμες αγάπες,¹
ορθή έστεκες, και μέσα σου, και μ' όλα σου τα πένθη,
ξάνοιγα την απόφαση, και αντίσταση και φλόγα,
και περηφάνια, ορκίζομουν να σε βοηθήσω εσένα.
Και τώρα, αναίτια κι έξαφνα, λυγίζει η δύναμή σου,
να σε στηρίξω αδελφικά, σαν πρώτα, δε γυρεύεις,
όλο στη νύχτα σου μπροστά σα μια τυφλή πηγαίνεις,
καμιά φωνή περήφανη δε βγαίνει πια από σένα·
η ομορφιά σου είν' έτοιμη ρημάδι ν' απομείνει,
κι αυτά όλα σου τυχαίνουνε, σου γίνονται όλα τούτα,
για έναν που πέθανε και που ποτέ δεν αγαπούσες.

ΕΛΕΝΗ

Δεν αγαπούσα; Έκανα καλύτερο· του είχα
αφιερώσει τη ζωή μου. Άσβηστη ακόμα μια έγνοια,
μια τρυφεράδα εσώψυχη, και που ποτέ δεν είχα
και τότε ανακαλύψει εγώ στης κοσμοπατημένης
καρδιάς μου μέσα τους βυθούς, έκαμε ξάφνου εντός μου
να ξανανιώσει ολάνθιστο το είναι μου όλο ως πέρα.
Ο βασιλιάς ευτυχισμένος ήτανε, και μόνο
σα μ' έβλεπε που πρόβαλλα, να κάθομαι κοντά του
το βράδυ, όταν μ' αισθάνοταν. Ήμουν εγώ το φως του
το ειρηνικό στη νύχτα του γυρτό, και δίχως άλλο
πιστή θα αισθάνοταν εμέ; και όλη, σε όλα, τόσο
το χέρι μου ήταν ήσυχο και σα μητέρας χέρι.

ΠΟΛΥΔΕΥΚΗΣ

Χαίρε! Νικήθηκες, και πια το αναποφάσιστό σου
μέτωπο να το υψώσω εγώ με το δικό μου ολόισα
δε δοκιμάζω· τίποτε δεν είναι πια στον κόσμο,
δεν είναι πια η Ελένη!
Χωρίζω την αβέβαιη τύχη σου απ' τη δική μου

---

1. δυο άτιμες αγάπες· του Κάστορα και της Ηλέκτρας

τύχη γοργά, τι ολόμορφη είν' η δική μου τύχη
κι αργώντας κιντυνεύει να ξεπέσει ή και ν' αλλάξει.
Η συμφορά φέρνει όλεθρο σ' αυτόν που τη σιμώνει.
Στην πόρτα και στον άνεμο ξεφτά και πάει η πορφύρα.
Τρέμω την παρουσία σου. Σ' αφήνω υγεία! .

ΕΛΕΝΗ

Τράβα!

Μετάφραση Κωστή Παλαμά

Ερωτήσεις

1. Να συγκρίνετε το μοιρολόι της Ελένης για το θάνατο του Μενέλαου με το αντίστοιχο είδος των δημοτικών μας τραγουδιών (Μοιρολόγια, Κ.Ν.Λ. Γ' Γυμνασίου, σσ. 23–24, και Του Χάροντα – Του Κάτω Κόσμου, Κ.Ν.Λ. Α' Λυκείου, σσ. 100–103) και να εκθέσετε γραπτώς τις παρατηρήσεις σας.
2. Ποια γνωρίσματα του χαρακτήρα του Πολυδεύκη φαίνονται στο απόσπασμα;
3. Ποια στάση τηρεί η Ελένη στην πρόταση του Πολυδεύκη; Να περιγράψετε την ψυχολογική της κατάσταση.
4. Να συγκρίνετε την Ελένη, όπως την ξέρετε από τον Όμηρο, με την Ελένη, όπως παρουσιάζεται στο πιο πάνω απόσπασμα. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές διαπιστώνετε;

«Βάρκες στο λιμάνι του Άρχεμ», πίνακας του Φλαμανδού ζωγράφου Σάλομον Βαν Ρούισνταλ

Μωρίς Μαίτερλινκ (1862 - 1949)

Μεγάλος Βέλγος ποιητής, δραματικός συγγραφέας και δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε στη Γάνδη. Σπούδασε νομικά. Το 1886 πήγε στο Παρίσι όπου γνωρίστηκε με τους Γάλλους συμβολιστές και υιοθέτησε τις αρχές τους. Οι επιδράσεις τους είναι έκδηλες στην πρώτη του ποιητική συλλογή "Θερμοκήπια" (1889). Στις μεταγενέστερες ποιητικές του συλλογές χρησιμοποιώντας μια γλώσσα απλή και λαϊκή με λέξεις κοινές και καθημερινές, αναζωογονημένες μέσα στην πρώτη τους παρθενικότητα, έδωσε στη φράση νέο κραδασμό και δημιούργησε μια ατμόσφαιρα καθαρά ποιητική. Στα δράματά του η εξωτερική δράση είναι περιορισμένη, γι' αυτό και χαρακτηρίζονται ως δράματα της ψυχής. Σ' αυτά αποκαλύπτει συμβολικά τη σύγκρουση και τον αγώνα της ψυχής με το σκοτάδι και τις αόρατες δυνάμεις του κακού στο σύμπαν. Τέλος, τα φιλοσοφικά του δοκίμια αποτελούν περισσότερο μια ποιητική εξερεύνηση του μυστηρίου

της ζωής και του θανάτου παρά ένα καλά συντονισμένο φιλοσοφικό σύστημα. Έγραψε επίσης επιστημονικές μελέτες.

Ο Μαίτερλινκ, αν και διέμενε σχεδόν μόνιμα στη Γαλλία, παρέμεινε φανατικά Φλαμανδός και αρνήθηκε να γίνει μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας λέγοντας πως, παρόλο που γράφει γαλλικά, όμως δεν είναι Γάλλος. Το 1911 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ της Λογοτεχνίας. Τα έργα του μεταφράστηκαν σε όλες σχεδόν τις γλώσσες του κόσμου.

Κυριότερα έργα του

Ποιητικά: *Θερμοκήπια* (1889), *Δώδεκα ποιήματα* (1896), *Τραγούδια* (1910), *Η Άπιστη* (1923)

Θεατρικά: *Πριγκίπισσα Μαλένα* (1889), *Η Παρείσακτη* (1890), *Οι Τυφλοί* (1890), *Πελέας και Μελισσάνθη* (1892), *Το Γαλάζιο Πουλί* (1909)

Δοκίμια: *Η ζωή των μελισσών* (1901), *Η νοημοσύνη των λουλουδιών* (1907), *Ο Θάνατος* (1913)

Το Γαλάζιο Πουλί

(απόσπασμα)

Με τα δράματά του ο Μαίτερλινκ επιδίωξε να ανοίξει τα μάτια της ψυχής των ανθρώπων, για να μπορέσουν να δουν την άγνωστή τους ευτυχία. Προσπάθησε να συλλέξει από τον ουρανό ό,τι ανήκει στους ανθρώπους, για να το ξαναφέρει στην πατρώα γη που είναι η ανθρώπινη ψυχή.

Στο "Γαλάζιο Πουλί" τα δυο μικρά παιδιά ενός ξυλοκόπου, ο Τυλτύλ και η Μυτύλ, τη νύχτα της παραμονής των Χριστουγέννων ονειρεύονται πως αφήνουν τη φτωχική τους καλύβα, για να αναζητήσουν το γαλάζιο πουλί. Στην ονειρική περιδιάβασή τους διδάσκονται ότι για να αισθάνονται ευτυχισμένοι δεν έχουν παρά να κοιτάξουν μέσα στον εαυτό τους, όπου μπορούν ν' ανακαλύψουν απεριόριστες δυνατότητες ευτυχίας.

Στο πιο κάτω απόσπασμα τα δυο παιδιά, που έχουν συνοδό τους το Φως, βρίσκονται στον κήπο των Ευτυχιών. Ενώ συνομιλούν με την Ευτυχία της υγείας, βλέπουν τις Μεγάλες Χαρές, ντυμένες με φορέματα όλο φως, να έρχονται προς το μέρος τους.

ΤΥΛΤΥΛ: Τί όμορφες που είναι!... Γιατί δε γελάνε; Δεν είναι ευτυχισμένες;...

ΦΩΣ: Δεν είναι πάντα ευτυχισμένος εκείνος που γελάει...

ΤΥΛΤΥΛ: Ποιες είναι;

ΕΥΤΥΧΙΑ: Είναι οι Μεγάλες Χαρές...

ΤΥΛΤΥΛ: Ξέρεις τα ονόματά τους;

ΕΥΤΥΧΙΑ: Φυσικά, τα ξέρω, αφού συχνά παίζουμε μαζί! Και πρώτα – πρώτα: εμπρός από τις άλλες η Μεγάλη Χαρά της Δικαιοσύνης, που χαμογελάει κάθε φορά που επανορθώνεται μια αδικία, – είμαι πάρα πολύ νέα και δεν την είδα ακόμα να γελάσει. Πίσω της έρχεται η Χαρά της Καλοσύνης, που είναι η πιο ευτυχισμένη αλλά κι η πιο θλιμμένη, και πολύ προσπαθούμε να την εμποδίσουμε να πάει στις Δυστυχίες, που θέλει να τις παρηγορήσει. Δεξιά είναι η Χαρά του Καθήκοντος, πλάι στη Χαρά της Σκέψης. Έπειτα είναι η Χαρά της Μάθησης. Να ακόμα, ανάμεσα στις πιο μεγάλες, η Χαρά της Καλαισθησίας, που κάθε μέρα προσθέτει και μερικές αχτίνες στο φως που βασιλεύει εδώ...

ΤΥΛΤΥΛ: Κι εκεί πέρα, πολύ μακριά, στα χρυσά σύννεφα, εκείνη που μόλις τη βλέπω πατώντας στα νύχια;

ΕΥΤΥΧΙΑ: Είναι η μεγάλη Χαρά της Αγάπης... Μάταια όμως θα προσπαθήσεις, είσαι ακόμα πολύ μικρός για να τη δεις ολόκληρη...

ΤΥΛΤΥΛ: Κι εκεί κάτω, στο βάθος, εκείνες που είναι σκεπασμένες και δεν πλησιάζουν;

ΕΥΤΥΧΙΑ: Είναι αυτές που οι Άνθρωποι δεν τις ξέρουν ακόμα...

ΤΥΛΤΥΛ: Τι θέλουν από μας οι άλλες; Γιατί παραμερίζουν;

ΕΥΤΥΧΙΑ: Είναι μπροστά τους μια νέα Χαρά και προχωρεί, ίσως η πιο καθαρή που έχουμε εδώ.

ΤΥΛΤΥΛ: Ποια;

ΕΥΤΥΧΙΑ: Ακόμα δεν την αναγνώρισες; Μα κοίταξε καλύτερα, άνοιξε και τα δυο σου τα μάτια ως το βάθος της ψυχής σου! Σε είδε, σε είδε!... Τρέχει απλώνοντας τα χέρια της σ' εσένα. Είναι η Μητρική Χαρά, είναι η Χαρά της ασύγκριτης μητρικής αγάπης! Οι άλλες Χαρές, αφού της δείξουν τον ενθουσιασμό τους, τρέχουν απ' όλες τις μεριές, για να σκορπιστούν σιωπηλά.

ΜΗΤΡΙΚΗ ΑΓΑΠΗ: Τυλτύλ! Μυτύλ!

Πώς σας ξαναβρίσκω εδώ! Δεν το περίμενα! Ήμουνα ολομόναχη στο σπίτι και να που κι οι δυο σας ανεβαίνετε ως τον ουρανό, όπου ακτινοβολούν μες στη Χαρά οι ψυχές όλων των μανάδων! Μα πρώτα-πρώτα, φιλιά, όσο γίνεται περισσότερα φιλιά! Κι οι δυο στην αγκαλιά μου, τίποτα στον κόσμο δε δίνει περισσότερη ευτυχία! Τυλτύλ, γιατί δε γελάς; Ούτε συ, Μυτύλ; Δεν ξέρετε την αγάπη της μητέρας σας; Μα κοιτάξτε με, αυτά δεν είναι τα μάτια μου, τα χείλη μου και τα χέρια μου;

ΤΥΛΤΥΛ: Βέβαια, τ' αναγνωρίζω, μα δεν ξέρω ... μοιάζεις της μητέρας μας, όμως είσαι πολύ πιο όμορφη...

ΜΗΤΡΙΚΗ ΑΓΑΠΗ: Και βέβαια, εγώ δε γερνάω πια... Και κάθε μέρα που περνάει μου δίνει δύναμη, νιάτα και ευτυχία... Κάθε γέλιο σας παίρνει από πάνω μου ένα χρόνο. Στο σπίτι, αυτό δε φαίνεται, μα εδώ τα βλέπουμε όλα, κι αυτή είναι η αλήθεια...

ΤΥΛΤΥΛ, *έκπληκτος, κοιτάζοντάς την και φιλώντας την παντού*: Και το ωραίο αυτό φόρεμα, με τι είναι φτιαγμένο; Με μετάξι, με ασήμι ή με μαργαριτάρια;

ΜΗΤΡΙΚΗ ΑΓΑΠΗ: Όχι, με φιλιά, με γλυκές ματιές, με χάδια... Κάθε φιλί που δίνετε μου προσθέτει κι από μια αχτίνα ήλιου ή φεγγαριού...

ΤΥΛΤΥΛ: Περίεργο, δε θα το πίστευα ποτέ πως είσαι τόσο πλούσια... Πού τα 'κρυβες;... Μήπως στο ντουλάπι που έχει το κλειδί ο μπαμπάς;

ΜΗΤΡΙΚΗ ΑΓΑΠΗ: Όχι, τα 'χω πάντα, μόνο που δεν τα βλέπετε, γιατί δε βλέπετε τίποτα όταν τα μάτια είναι κλειστά... Όλες οι μητέρες είναι πλούσιες όταν αγαπούν τα παιδιά τους... Δεν υπάρχουν μητέρες φτωχές, άσκημες, γριές... Η αγάπη τους είναι πάντα η πιο ωραία από τις Χαρές... Κι όταν φαίνονται λυπημένες, φτάνει ένα φιλί που παίρνουν ή δίνονιν, για να γίνουν όλα τα δάκρυά τους άστρα στο βάθος των ματιών τους...

ΤΥΛΤΥΛ: *κοιτάζοντάς την μ' έκπληξη*: Ναι, αλήθεια, τα μάτια σου είναι γεμάτα άστρα... Και είναι τα δικά σου μάτια, αλλά πιο ωραία... Κι αυτό είναι το χέρι σου, που έχει το μικρό δαχτυλίδι... Έχει και το κάψιμο που έγινε μια βραδιά όταν άναβες τη λάμπα... Μα είναι πιο άσπρο και τι λεπτό δέρμα που έχει! Θα έλεγα πως βλέπεις να κυλάει απάνω του φως ... Δε δουλεύει όπως στο σπίτι...

ΜΗΤΡΙΚΗ ΑΓΑΠΗ: Ναι, το ίδιο χέρι είναι. Μα δεν είδες ότι έγινε κάτασπρο και γέμισε φως από τη στιγμή που σε χαϊδεύει;...

ΤΥΛΤΥΛ: Περίεργο, μαμά, ίδια είναι κι η φωνή σου. Μα μιλάς πολύ καλύτερα εδώ παρά στο σπίτι μας...

ΜΗΤΡΙΚΗ ΑΓΑΠΗ: Στο σπίτι έχουμε πολλές δουλειές και δεν ευκαιρούμε. Μα ό,τι δε λέγεται, ακούγεται. Τώρα που με είδες έτσι, θα με αναγνωρίσεις με το σκισμένο φουστάνι, όταν θα γυρίσεις αύριο στην καλύβα μας;

ΤΥΛΤΥΛ: Δε θέλω να γυρίσω... Αφού είσαι εδώ, θέλω να μείνω εδώ όσο θα μείνεις κι εσύ...

ΜΗΤΡΙΚΗ ΑΓΑΠΗ: Το ίδιο είναι κι εκεί κάτω κι εδώ απάνω... Εδώ ήρθες για να καταλάβεις και να μάθεις πια πώς πρέπει να με βλέπεις όταν με βλέπεις εκεί κάτω... Καταλαβαίνεις, Τυλτύλ μου; Νομίζεις πως είσαι στον ουρανό. Μα ο ουρανός είναι παντού, όπου φιλιόμαστε. Δεν είναι δυο οι μητέρες, δεν έχεις κι άλλη μητέρα... Κάθε παιδί έχει μόνο μια και πάντα είναι η ίδια και πάντα η πιο ωραία. Μα πρέπει να τη γνωρίσει καλά και να ξέρει να βλέπει... Αλλά πώς τα κατάφερες νά 'ρθεις εδώ και βρήκες το δρόμο που οι Άνθρωποι τον ζητάνε από τότε που κατοικούν τη Γη;...

Ο Τυλτύλ δείχνει το Φως, που, από λεπτότητα, στέκει πιο πέρα.

ΜΗΤΡΙΚΗ ΑΓΑΠΗ: Ποιος είναι αυτός;

ΤΥΛΤΥΛ: Το Φως...

ΜΗΤΡΙΚΗ ΑΓΑΠΗ: Δεν το 'χω δει ποτέ... Μου είχαν πει πως σας αγαπούσε πολύ και πως ήταν πολύ καλός. Αλλά γιατί κρύβεται; Γιατί δε δείχνει ποτέ το πρόσωπό του;

ΤΥΛΤΥΛ: Ποτέ, γιατί φοβάται μήπως οι Ευτυχίες τρομάξουν πολύ όταν δουν το πρόσωπό τους στο πολύ φως...

ΜΗΤΡΙΚΗ ΑΓΑΠΗ: Μα δεν ξέρει πως αυτό ακριβώς περιμένουμε!... *(Καλεί τις άλλες Μεγάλες Χαρές.)* Ελάτε, ελάτε, αδελφές μου! Ελάτε, τρέξτε όλες, ήρθε επιτέλους το Φως να μας επισκεφθεί...

Τρεμούλα ανάμεσα στις Μεγάλες Χαρές που πλησιάζουν και φωνάζουν: "Το Φως είναι εδώ!... Το Φως, το Φως!"

ΧΑΡΑ ΤΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ, *παραμερίζοντας όλες τις άλλες για να πάει να φιλήσει το Φως:* Είστε το Φως και δεν το ξέραμε! Χρόνια και χρόνια σας περιμένουμε! Με αναγνωρίζετε; Είμαι η Χαρά της Μάθησης, που τόσο σας έχει αποζητήσει... Είμαστε πολύ ευτυχισμένες μα δε βλέπουμε πέρ' από τους εαυτούς μας...

ΧΑΡΑ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ, *φιλώντας κι αυτή το Φως:* Με αναγνωρίζετε εμένα; Είμαι η Χαρά της Δικαιοσύνης, που τόσο σας έχω παρακαλέσει... Είμαστε πολύ ευτυχισμένες, μα δε βλέπουμε πέρ' από τους ίσκιους μας...

ΧΑΡΑ ΤΗΣ ΚΑΛΑΙΣΘΗΣΙΑΣ, *φιλώντας κι αυτή το Φως:* Εμένα με αναγνωρίζετε; Είμαι η Χαρά της Ομορφιάς, που τόσο σας έχει αγαπήσει. Είμαστε πολύ ευτυχισμένες, μα δε βλέπουμε πέρ' από τα όνειρά μας.

ΧΑΡΑ ΤΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ: Εμπρός, εμπρός, αδελφή μου, μη μας κάνετε πια να περιμένουμε. Είμαστε αρκετά δυνατές, είμαστε αρκετά αγνές. Παραμερίστε τα πέπλα αυτά που μας κρύβουν ακόμα τις τελευταίες αλήθειες και τις τελευταίες ευτυχίες... Βλέπετε, γονατίζουν μπροστά σας .... Είστε ο βασιλιάς μας κι η αμοιβή μας.

ΦΩΣ, *μαζεύοντας τα πέπλα του:* Αδελφές μου, ωραίες μου αδελφές, υπακούω στον Κύριό μου... Η ώρα δεν ήρθε ακόμα, θα σημάνει ίσως και θα σας ξανάρθω χωρίς φόβους και χωρίς σκίες... Αντίο, σηκωθείτε, ας φιληθούμε πάλι σαν αδελφια που ξανα-

Κανένας δε μας προσμένει στη στερνή όχθη, εκεί που τίποτε δεν είναι έτοιμο, εκεί που τίποτε άλλο δεν απομένει όρθιο παρά ο τρόμος.

Μετάφραση Αυγής Χαρά

Ερωτήσεις

1. Ποιες σκέψεις γύρω από το θάνατο κάνει ο Μαίτερλινκ στο πιο πάνω απόσπασμα;
2. Σύμφωνα με το βιογραφικό σημείωμα του Μαίτερλινκ (σ. 90), "τα φιλοσοφικά του δοκίμια αποτελούν περισσότερο μια ποιητική εξερεύνηση του μυστηρίου της ζωής και του θανάτου παρά ένα καλά συντονισμένο φιλοσοφικό σύστημα". Υποστηρίξτε τη θέση αυτή αντλώντας στοιχεία από το πιο πάνω απόσπασμα.

Τριάντα Χρόνια...

Τριάντα χρόνια το ζητώ,
αδερφούλες μου,
σαν πού να ήταν κρυμμένο;
Τριάντα χρόνια περπατώ,
αδερφούλες μου,
κι όλο μακριά του μένω.

Τριάντα χρόνια περπατώ,
αδερφούλες μου,
παντού το βρήκα - κι όμως
πάλι δεν είναι πουθενά,
αδερφούλες μου,
και τέλειωσεν ο δρόμος.

Τα σάνδαλά μου λύστε μου,
αδερφούλες μου,
γιατ' είμαι αποσταμένη·
το δειλινό λιγοψυχά,
αδερφούλες μου,
κι η νιότη μου πεθαίνει.

Μακριά από δω πηγαίνετε,
αδερφούλες μου,
δεκάξι χρόνων είστε·
Να! το ραβδί μου, πάρτε το,
αδερφούλες μου,
και σύρτε, και ζητήστε...

Μετάφραση Γεώργιου Δροσίνη

Ερωτήσεις

1. Ποια συναισθήματα σάς γεννιούνται από την ανάγνωση του πιο πάνω ποιήματος;
2. Να επισημάνετε γνωρίσματα του συμβολισμού στο πιο πάνω ποίημα.

ΓΑΛΛΙΑ

Εισαγωγή στη Γαλλική Λογοτεχνία

Η Γαλλική Λογοτεχνία περιλαμβάνει τα παλαιότερα λογοτεχνικά κείμενα της Γαλλίας που γράφτηκαν στην εθνική της γλώσσα, καθώς και τη νεότερη λογοτεχνική της παραγωγή. Οι αρχές της τοποθετούνται γύρω στο 10ο αιώνα.

10ος - 15ος αιώνας (Μεσαιωνική περίοδος)

Η μεσαιωνική λογοτεχνία διαίρεται στη θρησκευτική, επική, μυθοπλαστική, διδακτική, ιστορική και λυρική λογοτεχνία.

Θρησκευτική λογοτεχνία: Σ' αυτήν υπάγονται τα αρχαιότερα σωζόμενα έργα που είναι βιογραφίες αγίων και μαρτύρων της Εκκλησίας. Έχουν γραφτεί σε επικό ύφος και αποτελούν μεταφράσεις ή διασκευές άλλων έργων που γράφτηκαν στα λατινικά.

Επική λογοτεχνία: Αποτελείται από ηρωικά ποιήματα που εξυμνούν τα κατορθώματα πολεμάρχων που αφιέρωσαν τη ζωή τους στον αγώνα υπέρ του χριστιανισμού ή υπέρ του βασιλέως ή υπέρ της δικής τους τιμής. Τα κύματα των προσκυνητών στους Αγίους Τόπους (12ος και 13ος αι.) και οι Σταυροφορίες αποτελούν το υπόστρωμα αυτών των ποιητικών συνθέσεων.

Μυθοπλαστική λογοτεχνία: Οι μυθιστορίες, μακρές φανταστικές ιστορίες γραμμένες σε έμμετρο λόγο, είναι ο μορφικός πρόγονος των σύγχρονων μυθιστορημάτων. Σ' αυτές πρωτοεμφανίζεται η γυναίκα που είχε αγνοηθεί από την ηρωική ποίηση.

Διδακτική λογοτεχνία: Περιλαμβάνει έργα ποικίλου περιεχομένου. Βασικό τους γνώρισμα είναι η εκλαϊκευση επιστημονικών θεμάτων και θεμάτων ηθικής.

Ιστορική λογοτεχνία: Περιλαμβάνει έργα εμπνευσμένα από τη Δ' Σταυροφορία και από την ιστορία της Αγγλίας και της Γαλλίας.

Λυρική ποίηση: Βασικό θέμα της είναι η λατρεία της γυναίκας και το ερωτικό πάθος.

16ος - 17ος αιώνας

Η εφεύρεση της τυπογραφίας, η Αναγέννηση και η Μεταρρύθμιση επηρέασαν τη Γαλλική Λογοτεχνία τούτης της περιόδου. Η ποίηση απαγκιστρώθηκε από το λογοτεχνικό παρελθόν και πρόβαλε ως άξια πρότυπα την αρχαία φιλολογία και την ιταλική λογοτεχνική δημιουργία. Εκπρόσωποί της υπήρξαν ο Κλεμάν Μαρό (1524;- 1565),

Τα είδη της μεσαιωνικής λογοτεχνίας

Η ποίηση έχει ως πρότυπα την αρχαία φιλολογία και την ιταλική λογοτεχνία.

*Οι θρησκευτικοί πό-
λεμοι και οι συνέ-
πειές τους*

ο Μορίς Σεβ (1501; - 1560;) και ο Λουίζ Λαμπέ (1524; - 1565;). Οι θρησκευτικοί πόλεμοι που μεσολάβησαν έφεραν το σκεπτικισμό, που άρχισε να υπονομεύει το θαυμασμό για την αρχαιότητα. Η επίδραση της Βίβλου πρόβαλε μέσα από την ποίηση του μπαρόκ που συνδύαζε τα θρησκευτικά στοιχεία με τα παγανιστικά. Σπουδαιότεροι εκπρόσωποι της ποίησης μπαρόκ ήταν ο Μαρκ Αντουάν ντε Σαιντ Αμάν (1594 - 1661), αξιόλογο έργο του ο "Μωυσής ο Σεσωσμένος", ο Φρανσουά Μεϋνάρ (1582 - 1646), ο Τριστάν Ερμίτ (1601 - 1655) και ο Θεόφιλος ντε Βιό (1595 - 1626). Την ίδια εποχή η Γαλλική Ακαδημία υπό την επίδραση των αντιλήψεων των διανοουμένων άσκησε τέτοιο έλεγχο και κριτική, ώστε η λυρική ποίηση κινδύνευσε να εξαφανιστεί, με μόνη ίσως εξαίρεση το Ζαν ντε Λαφονταίν (1621 - 1695) στον οποίο "επιβίωσε" το πηγαίο προσωπικό λυρικό στοιχείο, όπως φαίνεται από τους γοητευτικούς "Μύθους" του και τα έμμετρα "Παραμύθια" του.

Με την αφύπνιση του ενδιαφέροντος για τον άνθρωπο αναπτύχθηκε έντονα η κριτική διάθεση, ιδιαίτερα στην πεζογραφία της Αναγέννησης. Χαρακτηριστικά έργα είναι οι "Επαρχιακές επιστολές" και οι "Σκέψεις" του Μπλεζ Πασκάλ (1623 - 1662), τα "Δοκίμια" του Μισιέλ ντε Μονταίν (1533 - 1592) και τα φιλοσοφικά έργα "Λόγος περί της μεθόδου" και "Στοχασμοί" του Καρτέσιου (1596 - 1650). Στα μέσα του 17ου αι. ανανεώθηκε η φιλολογική έριδα για την αξία της αρχαίας λογοτεχνίας, η οποία μας κληροδότησε εξαιρέτα πεζά κείμενα, όπως την "Παρέμβαση περί των Αρχαίων και των Νεοτέρων" του Μπερνάρ Μποβιέ ντε Φοντενέλ (1657 - 1757). Εξάλλου, οι δηκτικοί "Χαρακτήρες" του Ζαν ντε λα Μπρουγιέρ (1645 - 1696) και οι "Διάλογοι" του Φρανσουά ντε Σαλινάκ ντε λα Μοτ - Φενελόν (1651 - 1715) εγκαινίασαν το λογοτεχνικό ύφος των ορθολογιστών, φιλοσόφων και δοκιμιογράφων του 18ου αι.

*Η εμφάνιση του μυ-
θιστορήματος*

Την ίδια περίοδο εμφανίστηκε και το μυθιστόρημα με προδρομικό έργο το "Γκαργκαντούα και Πανταγκιούελ" του Φρανσουά Ραμπελέ (1494; - 1553) που θεωρείται πηγή εγκυκλοπαιδικών γνώσεων. Από τους ιστορικούς της Γαλλικής Λογοτεχνίας θεμελιακό έργο για το μυθιστόρημα θεωρήθηκε η "Αστραία" του Ονορέ Ντ' Υρφέ (1567 - 1625), που αντικατόπτριζε έμμεσα την κοινωνική ζωή του καιρού του. Στα επόμενα χρόνια οι μυθιστοριογράφοι έγραψαν έργα με ηρωικά θέματα, αντλώντας κι από σύγχρονά τους γεγονότα και συνήθειες και δίνοντας παράλληλα έμφαση και στις κωμικές σκηνές της ζωής.

*Ποίηση του 17ου
αι.: τέλεια ισορρο-
πία μορφής - ιδέας*

Η ποίηση του 17ου αι. χαρακτηρίζεται από τέλεια ισορροπία μεταξύ μορφής και ποιητικής ιδέας και ακολουθεί προκαθορισμένους κανόνες. Αυτή την τάση εγκαινίασε ο Φρανσουά Μαλέρμπ. Ο Νικολά Μπουαλώ - Ντεσπρώ (1636 - 1711) με τις "Επιστολές" του και το έργο του "Ποιητική τέχνη", που περιλάμβανε όλους τους ποιητικούς νόμους, έθεσε τις βάσεις πάνω στις οποίες στηρίχτηκε η κλασική λογοτεχνία.

18ος αιώνας

Χαρακτηριστικά του 18ου αι. είναι η επικράτηση του κριτικού πνεύματος, των πολιτικών θεσμών, των κοινωνικών ηθών και εθίμων, καθώς και η επιθυμία της χρησιμοποίησης της λογοτεχνίας ως μέσου αναδιοργάνωσης της κοινωνίας κατά τις απαιτήσεις της ηθικής συνείδησης και λογικής. Οι συγγραφείς συχνάζουν σε λογοτεχνικά σαλόνια ή φιλολογικά καφενεία όπου συζητούν θέματα που τους απασχολούν.

*Επικράτηση του κριτικού πνεύματος
Η λογοτεχνία ως μέσο αναδιοργάνωσης της κοινωνίας*

Σπουδαίος εκπρόσωπος στον τομέα της σκέψης είναι ο Μοντεσκιέ (1689 - 1755). Οι "Περσικές επιστολές" του αποτελούν έξοχο δείγμα σατιρικής κριτικής των ηθών και εθίμων της γαλλικής κοινωνίας, ενώ το έργο του "Πνεύμα των νόμων" είναι αφιερωμένο στη μελέτη χαρακτηριστικών διαφόρων πολιτευμάτων. Κορυφαία φυσιογνωμία όμως είναι ο Βολταίρος (1694 - 1778) με έργα ποιητικά, θεατρικά, ιστορικά, επιστολές, μυθιστορήματα κ.ά. Μερικά από τα σπουδαιότερα έργα του είναι: "Ο αιών του Λουδοβίκου ΙΔ'", το "Δοκίμιο επί των ηθών" (ένα από τα πρώτα δείγματα νεότερης ιστορίας πολιτισμού) και τα μυθιστορήματα "Ζαδύγ", "Ο αγαθούλης" και "Ο απλοϊκός". Με τη συνεργασία Βολταίρου, Ζαν Ζακ Ρουσό, Ντιντερό, Ζαν ντ' Αλαμπέρ κ.ά. εκδόθηκε η "Εγκυκλοπαιδεία" (1751 - 1780), για να καταπολεμηθούν οι προκαταλήψεις της εποχής και να οργανωθούν οι γνώσεις σ' ένα ενιαίο σύστημα. Ανήσυχο πνεύμα της εποχής ήταν ο Ντενίς Ντιντερό (1713 - 1784). Σημαντικά έργα του είναι τα δοκίμια κριτικής "Παραδοξολογίες" (εκθέτει τη γνώμη του για τα απαιτούμενα προσόντα ενός καλού ηθοποιού) και "Σαλόν" (περιλαμβάνει σειρά μελετών του για τη ζωγραφική). Ο Ζαν Ζακ Ρουσό (1712 - 1778) αφινιδίασε το κοινό με τις πολιτικές του ιδέες, τις αντιλήψεις του για την εκπαίδευση και την αγάπη του για τη φύση. Μερικά από τα έργα του είναι "Λόγος περί της καταγωγής της ανισότητας", "Κοινωνικό συμβόλαιο" (αναλύει τις βασικές κοινωνικές σχέσεις και καθιερώνει την αρχή της κυριαρχίας του λαού), "Αιμίλιος" (αποτελεί τη βάση όλων των θέσεων του για προοδευτική παιδεία), "Η νέα Ελοίζα", "Εξομολογήσεις". Ακολούθησαν οι πρώτοι ρομαντικοί Μπερναντίν ντε Σαιν Πιέρ, Μαντάμ ντε Στάελ, Βικόντ ντε Σατομπριάν κ.ά.

Μοντεσκιέ

Βολταίρος

Ντενίς Ντιντερό

Ζαν Ζακ Ρουσό

Η ποιητική παραγωγή συνεχίστηκε χωρίς ουσιαστικό ενδιαφέρον, με εξαίρεση τον Αντρέ Σενιέ (1762 - 1794), πρόδρομο της ρομαντικής ποιητικής σχολής του 19ου αι., που ξαναγύρισε στον κόσμο των Ελλήνων και Λατίνων κλασικών, πετυχαίνοντας να σφραγίσει την ποίησή του με πηγαίο λυρισμό.

Αντρέ Σενιέ

19ος αιώνας

Η ρομαντική ποίηση αυτής της εποχής εγκαινιάστηκε με τους Βίκτορα Ουγκώ (1802 - 1883), Αλφόνς ντε Λαμαρτίν (1790 - 1869), Αλφρέντ ντε Βινύ (1799 - 1863) και Αλφρέντ ντε Μυσέ (1810 -

Ποίηση - Ρομαντισμός

Βίκτωρ Ουγκώ

Τεοφίλ Γκοτιέ: "η τέχνη για την τέχνη"

Κάρολος Μποτλέρ - Συμβολισμός

Πεζογραφία

Γεωργία Σάνδη

1857) που απέβαλαν τον κλασικισμό και έγραψαν σε γλώσσα πιο απλή, πιο ελεύθερη και πιο πλούσια, χρησιμοποιώντας ποικιλία ρυθμών και στιχουργικών μορφών και εκφράζοντας άνετα τον εαυτό τους, σε μια προσπάθεια καθορισμού του ρόλου τους μέσα στο σύμπαν. Ο Ουγκώ, που καταπιάστηκε με όλα τα λογοτεχνικά είδη καθώς και με την πολιτική, έγινε σύμβολο της ευθύνης που πρέπει να νιώθει ένας καλλιτέχνης έναντι της κοινωνίας. Η αντίδραση στο ρομαντισμό σημειώθηκε κυρίως με τον Τεοφίλ Γκοτιέ (1811 - 1872), εισηγητή του δόγματος "η τέχνη για την τέχνη" και πρόδρομο των παρνασιστών που οδήγησαν στον περιορισμό του προσωπικού στοιχείου στην ποίηση. Ο Σαρλ Μαρί Ρενέ Λεκόντ ντε Λιλ (1818 - 1894) επέστρεψε στα ελληνικά και λατινικά πρότυπα αναζητώντας το εξωτικό στοιχείο σε περιγραφές των γαλλικών Δυτικών Ινδιών και ο Τζοζέ Μοριά ντε Χερέντια (1842 - 1905) έγραψε ωραία σονέτα. Ο Κάρολος Μποτλέρ (1821 - 1867) με τα περίεργα θέματά του, την τολμηρή γλώσσα και την τελειότητα του στίχου του συνδύαζε τα ψηλά πετάγματα με τη ρεαλιστική παρατήρηση και την ασυνήθιστη ομορφιά και ζωντάνια, έτσι που ο Ουγκώ τον αποκάλεσε "καινούριο ρίγος". Ο Μποτλέρ εγκαινίασε το συμβολισμό που στη συνέχεια καθιερώθηκε σαν ο νέος ποιητικός συρμός. Εκφραστές και ανανεωτές του νέου συρμού ήταν ο Ζιλ Λαφόργκ (1860 - 1887) και ο Γκιγιόμ Απολλιναίρ (1880 - 1916).

Η πεζογραφία εγκαινιάστηκε από δυο αξιόλογους συγγραφείς: την Ογκιστέν Σαιν Μπεβ (1804 - 1869) και τον Ιππολύτ Ταιν (1828 - 1893). Ακολουθούν ο Ζιλ Μισιελέ και ο Ερνέστ Ρενάν που υπηρέτησαν την κριτική σκέψη πάνω σε πρόσωπα και πράγματα του παρελθόντος. Αργότερα το ενδιαφέρον στράφηκε στη σύγχρονη εποχή, οπότε εμφανίστηκαν οι αξιόλογοι συγγραφείς Προυστ, Βαλερύ, Ρομαίν, Μοντερλάν, Σαρτρ κ.ά.

Από τους μυθιστοριογράφους η Γεωργία Σάνδη¹ (1804 - 1876) υπήρξε η ηγέτης της καθαρά ιδεαλιστικής σχολής. Μεταξύ των καλύτερων έργων της συγκαταλέγονται η "Ινδιάνα", η "Βαλεντίνη", ο "Ιάκωβος" και η "Πελία". Ο Ουγκώ, ο Βινύ και ο Αλ. Δουμάς (πατέρας) προσπάθησαν να ζωντανέψουν παλιότερες εποχές χρησιμοποιώντας ιστορικά θέματα. Ανάλογη ήταν και η τεχντροπία του Σταντάλ (1783 - 1842). Η "Ανθρώπινη Κωμωδία" του Ονορέ ντε Μπαλζάκ (1799 - 1850) υπήρξε η μετάβαση από το ρομαντισμό στο ρεαλισμό, ενώ τα έργα "Μαντάμ Μποβαρύ" και "Σαλαμπό" του Γκουστάβ Φλομπέρ στερέωσαν οριστικά το ρεαλισμό. Ο Εμίλ Ζολά (1840 - 1902) προχώρησε στο νατουραλισμό με σπουδαιότερα έργα του την "Τερέζα Ρακέν", τη "Νανά", "Το ανθρώπινο κτήνος" κ.ά. Ο Γκυ ντε Μοπασάν (1850 - 1893) έγινε ο μεγάλος δάσκαλος των σύγχρονων ιστοριών. Την ίδια εποχή εμφανίστηκαν και τα ψυχολογικά

---

1. Γεωργία Σάνδη: ψευδώνυμο της Αμαντίνας-Λουκίας-Αουρόρας Ντυπέν

μυθιστορήματα του Πωλ Μπουρζέ, οι εξωτικές περιγραφές του Πιέρ Λοτί και τα νεοκλασικής υφής έργα του Ανατόλ Φρανς.

20ός αιώνας

Η Γαλλική Λογοτεχνία εξακολουθεί να προσφέρει εξαιρετα δείγματα της μεγάλης ζωτικότητάς της. Βασικός εκπρόσωπος του συμβολισμού θεωρείται ο Αντρέ Ζιντ (1869 - 1951) που στα έργα του "Αθάνατος", "Οι Σπηλιές του Βατικανού", "Οι Κιβδηλοποιοί" κ.ά. ασχολήθηκε με θέματα ψυχολογικά και προσπάθησε να παραστήσει τις ανθρώπινες πράξεις υπό το πρίσμα της απουσίας κάθε αιτιολογίας ή κινήτρου. Ο Μαρσέλ Προυστ (1871 - 1922) με το έργο του "Στην αναζήτηση του χαμένου χρόνου" δίνει την ιστορία της κοινωνίας πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με αίσθηση ευθύνης και φιλοσοφημένο στοχασμό, εισάγοντας στο γαλλικό μυθιστόρημα τις ψυχολογικές αντιδράσεις του ατόμου.

Αντρέ Ζιντ

Μαρσέλ Προυστ

Κύριος εκπρόσωπος του επαναστατικού μυθιστορήματος είναι ο Αντρέ Μαυλώ. Έργα του "Η ανθρώπινη μοίρα", "Η ελπίδα για τους πρώτους εννέα μήνες του εμφύλιου πολέμου" κ.ά. Ο Αντουάν ντε Σαιντ - Εξυπερύ (1900 - 1944) έγραψε έργα κλασικού ύφους για περιπέτειες θεωρημένες κάτω από πρίσμα φιλοσοφικό. Με το έργο του "Γη των ανθρώπων" έθεσε τις βάσεις για ένα νέο ουμανισμό, ενώ με τον "Πιλότο του πολέμου" έδωσε το ωραιότερο έργο με πολεμική υπόθεση.

Επαναστατικό μυθιστόρημα

Το θρησκευτικό μυθιστόρημα αντιπροσωπεύτηκε από τους Φρανσουά Μοριάκ (1885 - 1970) και Ζορζ Μπερνάνος (1888 - 1948), από τους οποίους ο πρώτος πρόβαλε ανθρώπους μεσαίας τάξης μέσα στο δράμα της αμαρτίας και της σωτηρίας ("Θηρεσία" κ.ά), ενώ ο δεύτερος ασχολήθηκε με θέματα πειρασμού και πίστης ("Κάτω από τον ήλιο του σατανά", "Ημερολόγιο ενός χωριάτη παπά" κ.ά.).

Θρησκευτικό μυθιστόρημα

Σαν πρώτη αντίδραση προς τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο εμφανίστηκε ο ντανταϊσμός (σχολή αρνητική), ο κυβισμός, ο φουτουρισμός και ο υπερρεαλισμός. Πολλοί άλλοι συγγραφείς έγιναν παράλληλα, μεταπολεμικά, ένθερμοι οπαδοί του φρουδισμού. Κατά την εικοσαετία του μεσοπολέμου η υπερρεαλιστική κίνηση εκφράστηκε με τον Αντρέ Μπρετόν και τον ποιητή Λουί Αραγκόν. Δεσπόζουσα θέση στα μεταπολεμικά χρόνια κατέχει ο Ζαν Πωλ Σαρτρ (1905 - 1980), εκφραστής της υπαρξιακής σχολής. Φιλοδοξία του η περιφρούρηση και διάσωση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας με τη δράση και με την υποχρέωση της ελεύθερης βούλησης και της εκλογής. Έργα του "Η ύπαρξη και το μηδέν", "Κεκλεισμένων των θυρών", "Μύγες", "Ναυτία", "Οι δρόμοι της ελευθερίας" κ.ά. Η Σιμόν ντε Μπובουάρ (1908 - 1986) έγραψε τους "Μανδαρίνους", όπου με μυθιστορηματικό τρόπο έδωσε τις μεταπολεμικές εμπειρίες των Γάλλων διανοουμένων. Ο Αλμπέρ Καμύ (1913 - 1960) με τα έργα του "Ο Ξένος", "Η Πανούκλα" και "Η Πτώση" καθιερώθηκε ως ο μεγαλύτερος συγγρα-

Νέα λογοτεχνικά ρεύματα

Ζαν Πωλ Σαρτρ

Αλμπέρ Καμύ

φέας της γενιάς του και τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας. Στη δεκαετία του '50 οι "νέοι μυθιστοριογράφοι" προσπάθησαν να ανανεώσουν τη μορφή του μυθιστορήματος με άμεση έκφραση των εμπειριών τους, χωρίς την προσφυγή σε συμβατικές ψυχολογικές καταστάσεις. Κυριότεροι εκπρόσωποί τους είναι οι Μισιέλ Μπυτόρ, Κλοντ Σιμόν, Γκριγιέ κ.ά.

Ποίηση

Πωλ Κλωντέλ

Πωλ Βαλερύ

Λουί Αραγκόν

Πωλ Ελυάρ

Στον τομέα της ποίησης ο Γκυγιόμ Απολλιναίρ (1880 - 1918) άσκησε τεράστια επίδραση με τις ποιητικές συλλογές του "Αλκοόλ", "Καλλιγράμματα" κ.ά. Σπουδαίος ποιητής θεωρείται και ο Πωλ Κλωντέλ (1860 - 1956) με κυριότερα έργα του τις "Πέντε μεγάλες ωδές" και την "Καντάτα για τρεις φωνές". Ο Πωλ Βαλερύ (1871 - 1945) αναδείχθηκε δάσκαλος της ποίησης και του πεζού λόγου. Η ποίησή του βρίσκεται στο σταυροδρόμι τριών ποιητικών ρευμάτων, του κλασικισμού, του παρνασισμού και του συμβολισμού, τα οποία προβάλλει ως μια ενότητα. Γνωστότερα έργα του είναι το "Θαλασσινό κοιμητήρι" και "Η νεαρή Μοίρα". Τέλος, τα πατριωτικά ποιήματα του Λουί Αραγκόν (1895 - 1982) "Τα μάτια της Έλσας" και η "Στενοχώρια" του Πωλ Ελυάρ (1895 - 1952), που ήταν ένας από τους ιδρυτές της υπερρεαλιστικής ομάδας, είναι τα σημαντικότερα της νεότερης ποίησης.

«Η ελευθερία οδηγεί το λαό», πίνακας του Γάλλου ζωγράφου Ευγένιου Ντελακρουά

Μολιέρος Ιωάννης Βαπτιστής Ποκελέν (1622 - 1673)

Θεατρικός συγγραφέας, κυρίως κωμωδιογράφος, ηθοποιός και θιασάρχης. Ακάματος δημιουργός διέτρεξε ολόκληρο τον κύκλο της τέχνης του, από τη φάρσα μέχρι την πιο εκλεπτυσμένη κωμωδία. Στα αριστουργήματά του επιτιθέμενος εναντίον των ανθρώπων ελαττωμάτων δημιουργεί τύπους, που θα παραμείνουν αιώνια δείγματα, και διδάσκει ότι ο άνθρωπος ουδέποτε πρέπει να υπερβαίνει το μέτρο. Πολλές κωμωδίες του έχουν μεταφραστεί στα ελληνικά και έχουν ανεβαστεί επί σκηνής. Όλη του η ζωή υπήρξε ένας ασταμάτητος αγώνας να δημιουργήσει δική του θεατρική σχολή και μέσω της σκηνής να κάνει γνωστές τις φιλοσοφικές, φιλολογικές και κοινωνικές ιδέες του. Δε δίστασε να έρθει σε ρήξη με μεγάλες προσωπικότητες του αιώνα του, τις οποίες προσπάθησε να σατιρίσει για τις καταχρήσεις, την υποκρισία και τη ματαιοδοξία τους.

Κυριότερα έργα του: Σχολείο Γυναικών (1662), Δον Ζουάν (1665), Ο Μισάνθρωπος (1666), Ο Φιλάργυρος (1668), Ο Ταρτούφος (1669), Ο Αρχοντοχωριάτης (1670), Ο Κατά Φαντασίαν Ασθενής (1673)

Ο Φιλάργυρος

“Ο Φιλάργυρος” είναι μια κοινωνική σάτιρα στην οποία ο Μολιέρος σατιρίζει με το δικό του τρόπο την ανερχόμενη μεσαία τάξη της εποχής του για την αγάπη της για το χρήμα. Η κωμωδία έχει περίπλοκη υπόθεση και ένα απίθανο τέλος, αίσιο, με χιουμοριστική αποκάλυψη της φιλαργυρίας.

Ο Αρπαγκόν, ο φιλάργυρος, θέλει να δώσει την κόρη του Ελίζα σ’ έναν πλούσιο μεσήλικα, ενώ η ίδια αγαπά το Βαλέριο, που ήδη κατάφερε και μπήκε στο σπίτι τους ως οικονόμος. Ο Αρπαγκόν δεν επεμβαίνει μόνο στο ερωτικό αίσθημα της κόρης του, αλλά θέλει, επίσης, να αποκληρώσει το γιο του Κλεάνθη εξαιτίας μιας γυναίκας, της Μαριάννας, για την οποία ενδιαφέρονται και οι δυο και η οποία όμως προτιμά το γιο.

Στο τέλος, ο Αρπαγκόν δίνει άδεια στα δυο νεαρά ζευγάρια να παντρευτούν, αφού στο μεταξύ παίρνει υπόσχεση ότι θα του επιστραφεί ο κλεμμένος θησαυρός του.

Πιο κάτω παρατίθεται η πέμπτη σκηνή του έργου. Ο Αρπαγκόν είναι υποχρεωμένος να παραθέσει δείπνο σε μερικούς φίλους του και συζητά για τα σχετικά με τις προετοιμασίες με τον οικονόμο και το μάγειρά του.

Τα πρόσωπα που εμφανίζονται στο απόσπασμα:

Αρπαγκόν, ο φιλάργυρος

Κυρ Γιάκωβος, αμαξάς και μάγειρας του Αρπαγκόν

Βαλέριος, οικονόμος

Αρπαγκόν: Βαλέριε, να με βοηθήσεις κι εσύ σ' αυτό το ζήτημα. Και τώρα η σειρά σου, κυρ Γιάκωβε. Σε κράτησα για τελευταίο.

Κυρ Γιάκωβος: Στον αμαξά σας, αφέντη, ή στο μάγειρά σας θέλετε να μιλήσετε; Γιατί και τον ένα και τον άλλο κάνω.

Αρπαγκόν: Και στους δυο.

Κυρ Γιάκωβος: Και σε ποιον πρώτα;

Αρπαγκόν: Στο μάγειρα.

Κυρ Γιάκωβος: Τότε, μια στιγμή, σας παρακαλώ. *(Ο κυρ Γιάκωβος βγάζει την μπλούζα του αμαξά και παρουσιάζεται με την μπλούζα του μάγειρα).*

Αρπαγκόν: Τ' είν' αυτά τα σας παρακαλώ και τα σκέρτσα σου;

Κυρ Γιάκωβος: Διατάξετε τώρα.

Αρπαγκόν: Λοιπόν, είμαι υποχρεωμένος, κυρ Γιάκωβε, να κάνω απόψε ένα τραπέζι.

Κυρ Γιάκωβος *(από μέσα του):* Έλα Χριστέ και Παναγιά! Γίνονται τέτοια θαύματα στον κόσμο;

Αρπαγκόν: Για πες μου λοιπόν, θα μας κάνεις καλά φαγητά;

Κυρ Γιάκωβος: Μάλιστα, αν μου δώσετε πολλά λεφτά.

Αρπαγκόν: Διάολε! πάντα τα λεφτά στη μέση. Θαρρεί κανείς πως δεν έχουν τίποτε άλλο να πουν. Λεφτά! λεφτά! λεφτά! Μονάχα αυτή τη λέξη έχουν στο στόμα: λεφτά! Αυτό το μαχαίρι στο προσκεφάλι τους: λεφτά!

Βαλέριος: Ποτέ μου δεν άκουσα πιο αυθάδικη απάντηση. Μωρέ μπράβο! Μεγάλο κατόρθωμα να κάνεις καλά φαγητά με πολλά λεφτά! Αμ' αυτό είναι το πιο εύκολο πράγμα. Κι η γάτα μας θα μπορούσε να το κάνει. Όμως ένας τεχνίτης μάγειρας θα μπορούσε να κάνει ωραία φαγητά και με λίγα λεφτά.

Κυρ Γιάκωβος: Ωραία φαγητά με λίγα λεφτά;

Βαλέριος: Ναι.

Κυρ Γιάκωβος *(στο Βαλέριο):* Μα την πίστη μου, κύριε οικονόμε, μια και ανακατεύεσαι τώρα σ' όλες τις δουλειές, θα μου έκανες μεγάλη χάρη, αν έπαιρνες τη θέση μου στην κουζίνα και μου μάθαινες αυτό το μυστικό.

Αρπαγκόν: Σιωπή! Τι υλικά θα μας χρειαστούν;

Κυρ Γιάκωβος: Ρωτήστε, αφέντη, τον οικονόμο σας που θα σας κάνει καλά φαγητά με λίγα λεφτά.

Αρπαγκόν: Άσε τις φλυαρίες κι απάντησέ μου.

Κυρ Γιάκωβος: Πόσοι θα καθίσουν στο τραπέζι;

Αρπαγκόν: Οκτώ έως δέκα. Μα εσύ να λογαριάσεις για οκτώ. Όταν υπάρχει φαγητό για οκτώ ανθρώπους, μπορούν να φάνε και δέκα.

Βαλέριος: Ούτε λόγος!

Κυρ Γιάκωβος: Λοιπόν θα χρειαστούν τέσσερες μεγάλες σουπιέρες σούπα και πέντε πιατέλες για εντράδα¹. Σούπα... εντράδα...

Αρπαγκόν: Μα πώς διάολο; Θα έτρωγε μια ολόκληρη πόλη μ' αυτά τα φαγιά.

Κυρ Γιάκωβος: Ψητό...

Αρπαγκόν (*φράζοντας με το χέρι το στόμα του κυρ Γιάκωβου*): Α! ληστή! Πας να μου φας όλο μου το βιος.

Κυρ Γιάκωβος: Εντράδες...

Αρπαγκόν (*ξαναφράζοντας το στόμα του κυρ Γιάκωβου*): Κι άλλα!

Βαλέριος (*στον κυρ Γιάκωβο*): Μήπως κι έχεις σκοπό να κάνεις να σκάσει ο κόσμος από το φαί; Ή μήπως θαρρείς πως κάλεσε ο αφέντης σου τον κόσμο για να τους ξεπαστρέψει αναγκάζοντάς τους να τρώνε χωρίς να πάρουν ανάσα; Πήγαινε να διαβάσεις τους κανόνες της υγιεινής και ρώτησε τους γιατρούς που θα πουν πως δεν υπάρχει τίποτα πιο βλαβερό για την υγεία από το πολύ φαγητό.

Αρπαγκόν: Έχει δίκιο.

Βαλέριος: Μάθε λοιπόν, κυρ Γιάκωβε, κι εσύ και το σινάφι σου, πως είναι σωστή καρμανιόλα ένα τραπέζι γεμάτο κρέατα. Πως για να φερθεί κανείς σαν πραγματικός φίλος στους καλεσμένους του, πρέπει τα φαγητά που θα τους προσφέρει να 'ναι μετρημένα. Και πως, όπως λέγει κι ένας αρχαίος σοφός: Πρέπει να τρώει κανείς για να ζει κι όχι να ζει για να τρώει.

Αρπαγκόν: Α! τι θαυμάσιο ρητό! Έλα να σε φιλήσω που το θυμήθηκες. Σοφότερα λόγια δεν άκουσα ποτέ μου στη ζωή μου: Πρέπει να ζει κανείς για να τρώει και όχι να τρώει για να ζει. Όχι, το μπερδεψα. Δεν είν' έτσι. Πώς το 'πες;

Βαλέριος: Πρέπει να τρώει κανείς για να ζει κι όχι να ζει για να τρώει.

Αρπαγκόν (*στον κυρ Γιάκωβο*): Ναι, το κατάλαβες; (*στο Βαλέριο*) Ποιος μεγάλος σοφός το 'πε αυτό;

Βαλέριος: Δε θυμάμαι τώρα τ' όνομά του.

Αρπαγκόν: Μην ξεχάσεις να μου γράψεις αυτά τα λόγια. Θέλω να τα χαράξω με χρυσά γράμματα πάνω απ' το τζάκι της τραπεζαρίας μου.

Βαλέριος: Δε θα το ξεχάσω. Όσο για το τραπέζι, άφησε σ' εμένα την υπόθεση. Θα τα κανονίσω όλα μια χαρά.

Αρπαγκόν: Κάνε όπως ξέρεις.

Κυρ Γιάκωβος: Τόσο το καλύτερο. Θα 'χω λιγότερες σκοτούρες.

---

1. εντράδα: φαγητό από κρέας και λαχανικά

Αρπαγκόν (στο *Βαλέριο*): Πρέπει να σερβίρουμε πράματα που σχεδόν δεν τα τρώνε και πράματα που φουσκώνουν το στομάχι αμέσως. Τίποτα φασόλια με μπόλικο λίπος και μερικά πατέ γαρνιρισμένα με πολλά κάστανα βραστά.

Βαλέριος: Μείνε ήσυχος. Ξέρω.

Αρπαγκόν: Τώρα κυρ Γιάκωβε πρέπει να καθαρίσεις τ' αμάξι μου.

Κυρ Γιάκωβος: Μια στιγμή σας παρακαλώ. Αυτό είναι δουλειά του αμαξά. (*Ο κυρ Γιάκωβος ξαναβάζει την μπλούζα του*) Είπατε λοιπόν;...

Αρπαγκόν: Πως πρέπει να καθαρίσεις τ' αμάξι μου και να ετοιμάσεις τ' άλογά μου για να πάνε στο πανηγύρι.

Κυρ Γιάκωβος: Τ' άλογά σας, αφέντη... Μα την πίστη μου, δεν μπορούν να σύρουν τα πόδια τους. Κείτονται χάμου σαν ψόφια. Τα καημένα τα ζώα! Δεν αντέχουν πια. Και δεν ξέρω τι να σας πω. Τα 'χετε σε τέτοια νηστεία που γίνανε σκιές, φαντάσματα, και θυμίζουν μονάχα πως ήταν μια φορά άλογα.

Αρπαγκόν: Να που τα 'βγαλες κι άρρωστα του πεθαμού. Μα δε δουλεύουν καθόλου.

Κυρ Γιάκωβος: Κι επειδή δε δουλεύουν καθόλου, δεν πρέπει και να τρώνε τίποτα; Κάλλιο να δούλευαν πολύ τα κακόμοιρα και να τρώγανε πολύ. Μου σπαράζει η καρδιά που τα βλέπω έτσι ξεψυχισμένα. Γιατί, το κάτω-κάτω, τ' αγαπάω εγώ τ' άλογά μου. Και σαν τα βλέπω να ρεύουν στα πόδια τους, μου φαίνεται πως εγώ ο ίδιος ρεύω. Κάθε μέρα βγάζω το ψωμί απ' το στόμα μου για να τους δώσω. Και πρέπει, αφέντη, να 'ναι κανένας πολύ σκληρός άνθρωπος για να μη λυπάται το διπλανό του.

Αρπαγκόν: Μα δε θ' ανεβείτε δα κανένα βουνό. Ως το πανηγύρι θα πάτε.

Κυρ Γιάκωβος: Όχι, αφέντη, εμένα δε βαστά η καρδιά μου να τα πάω. Και θα το 'χω βάρος στην ψυχή μου να τα χτυπώ με το καμπίσι στα χάλια που βρίσκονται. Πώς θέλετε να σύρουν έν' αμάξι, αφού τα πόδια τους δεν μπορούν να σύρουν;

Βαλέριος: Έννοια σου, θα παρακαλέσω γω το γείτονά μας τον Πικάρ να τα πάει. Έπειτα, ετούτος μας χρειάζεται δω για να ετοιμάσει το τραπέζι.

Κυρ Γιάκωβος: Ας τα πάει ο Πικάρ. Καλύτερα να πεθάνουν από το χέρι ενός ξένου παρά απ' το δικό μου χέρι.

Βαλέριος: Ο κυρ Γιάκωβος, βλέπεις, μας κάνει τον πονόψυχο.

Κυρ Γιάκωβος: Κι ο κύριος οικονόμος τον παραφέντη!

Αρπαγκόν: Σιωπή!

Κυρ Γιάκωβος: Αφέντη, δε χωνεύω καθόλου τους κόλακες. Και καταλαβαίνω πως αυτά που κάνει, να μας ζητάει δηλαδή πάντα λογαριασμό για το ψωμί και το κρασί, τα ξύλα και τ' αλάτι και τα σπαρματσέτα που ξοδεύουμε, το κάνει μόνο και μόνο για να σας κολακέψει και να τον έχετε από καλό μάτι. Λυσσάω για τα καμώματά του και με παίρνει ο θυμός που ακούω κάθε μέρα τι λέει ο κόσμος για σας. Γιατί, το κάτω-κάτω, αφέντης μου είσαστε και σας αγαπώ, μ' όλο που δεν το θέλω. Κι ύστερα από τ' άλογά μου εσάς αγαπάω πότερο.

Αρπαγκόν: Και μπορώ να μάθω, κυρ Γιάκωβε, τι λέει ο κόσμος για μένα;

Κυρ Γιάκωβος: Μάλιστα, αφέντη, αν ήμουν σίγουρος πως δε θα θυμώσετε.

Αρπαγκόν: Όχι, δε θα θυμώσω.

Κυρ Γιάκωβος: Να με συμπαθάτε, μα το ξέρω καλά πως θα θυμώσετε.

Αρπαγκόν: Όχι, σου λέγω. Το εναντίον, θα ευχαριστηθώ και θα χαρώ πολύ ν' ακούσω τι λένε για μένα.

Κυρ Γιάκωβος: Αφού και το θέλετε, αφέντη, σας λέω ειλικρινά πως γίνετε το περίγελο του κόσμου, κι όπου πάει κι όπου σταθεί κανείς ακούει ένα σωρό κοροϊδίες για σας. Και μόνη τους ευχαρίστηση είναι να σας ξεβρακώνουν και να σκαρώνουν αδιάκοπα παραμύθια για την τσιγκουνιά σας. Ο ένας λέει πως τυπώνετε ξεχωριστά ημερολόγια με διπλές σαρακοστές για να 'χετε όφελος απ' τις νηστείες των ανθρώπων που 'χετε σπίτι σας. Ο άλλος λέει πως βρίσκετε πάντα μια πρόφαση ν' ανοίξετε καβγά για να μην τους δώσετε κανένα δώρο. Ένας άλλος πάλι είπε πως κάνατε μήνυση στη γάτα κάποιου γείτονά σας, επειδή έφαγε τ' απομεινάρια από ένα ψητό σας. Κι ένας άλλος πως σας τσάκωσαν μια νύχτα που πήγατε ο ίδιος να κλέψετε τη βρώμη των αλόγων σας και πως ο αμαξιάς που είχατε πριν από μένα σας έκανε παστό στο ξύλο, χωρίς να πείτε ούτε ένα ωχ από την ντροπή σας. Τέλος, τι να σας πω; Όπου και να πάει κανείς, σας ψέλνουν τον εξάψαλμο. Γενήκατε το ρεντίκολο του καθενός και σπάει κέφι όλος ο κόσμος μαζί σας, ο αρχιτσιγκούναρος, ο σπαγκοραμμένος, ο αγιογδύτης! Να με τι βρισιές σας στολίζουν.

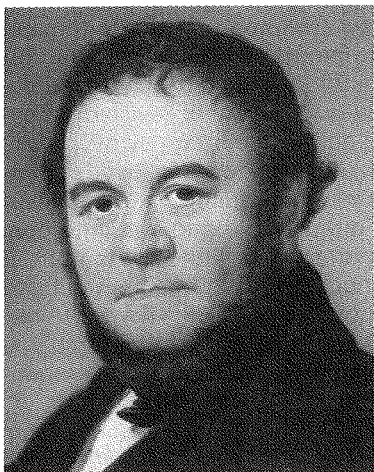
Μετάφραση Γ. Σημηριώτη

Ερωτήσεις

1. Πώς διαγράφονται στο απόσπασμα οι χαρακτήρες του Αρπαγκόν και του κυρ Γιάκωβου;
2. Ποια στάση τηρεί ο Βαλέριος απέναντι στον Αρπαγκόν και τον κυρ Γιάκωβο; Γιατί νομίζετε;
3. Σκοπός του Μολιέρου είναι να διασκεδάσει και να ψυχαγωγήσει σατιρίζοντας διάφορους ανθρώπινους τύπους. Ποια κωμικά στοιχεία του αποσπάσματος σας διασκέδασαν περισσότερο και γιατί;
4. "Και ο σοφός και ο φιλάργυρος σκάβουν. Ο πρώτος ένα πηγάδι κι ο δεύτερος ένα λάκκο. Από το πηγάδι του σοφού αντλούμε το νερό της γνώσης, ο λάκκος όμως του φιλάργυρου είναι ο τάφος, όπου είναι θαμμένα και το χρυσάφι και η ψυχή του", γράφει ο Γάλλος δραματουργός Πωλ Κλωντέλ. Σχολιάστε την άποψη αυτή.

Σταντάλ (Ψευδώνυμο του Μαρί-Ανρί Μπέιλ) (1783 - 1842)

Θεωρείται από τους κορυφαίους Γάλλους μυθιστοριογράφους. Πέρασε περιπετειώδη νεότητα κατά την εποχή των ναπολεόντειων πολέμων και έζησε μεγάλο μέρος της ζωής του στην Ιταλία. Επιβλήθηκε ως λογοτέχνης μετά από μια ευνοϊκή κριτική του Μπαλζάκ.

Ο Σταντάλ ανανέωσε το μυθιστόρημα κρατώντας ίση απόσταση από τα δυο βασικά ρεύματα της εποχής του, τις λυρικές υπερβολές των ρομαντικών και τις εξαντλητικές αναλύσεις των ρεαλιστών. Οι ήρωές του κινούνται μέσα σ' έναν κόσμο απομυθοποιημένο, ποτισμένο με φιλελεύθερες και αντιμοναρχικές αρχές. Οι ιστορικοί της γαλλικής λογοτεχνίας τον θεωρούν ως το δημιουργό του ψυχολογικού μυθιστορήματος.

Κυριότερα έργα του:

Άρμανς (1827), *Το κόκκινο και το μαύρο* (1830), *Το μοναστήρι της Πάρμας* (1839), *Η ζωή του Ναπολέοντα* (1876), *Η ζωή του Ερρίκου Μπρουλάρ* (1890)

Το μοναστήρι της Πάρμας (απόσπασμα)

Το μυθιστόρημα αυτό θεωρήθηκε ως το αριστούργημα της γαλλικής φιλολογίας του 19ου αι. Ο νεαρός Φαμπρίτσιο, διωγμένος από τον πατέρα του μαρκήσιο ντελ Ντόγκο, καταφεύγει, μετά από περιπέτειες, στο σπίτι της θείας του δούκισσας Σανσεβερίνα στην Πάρμα. Η δούκισσα είχε ερωτικό δεσμό με τον κόμη Μόσκα, Πρωθυπουργό του Πρίγκιπα της Πάρμας.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί ο Φαμπρίτσιο ετοιμάζεται ν' ακολουθήσει το εκκλησιαστικό στάδιο, για να ικανοποιήσει τις φιλοδοξίες της θείας του, καταπνίγοντας έτσι τις κλίσεις και τα βαθύτερα ενδιαφέροντά του.

"Να θυμάστε πάντα, κυρία μου", επαναλάβαινε ο κόμης, "πως προετοιμάζετε για τον ανιψιό σας μες στο Μιλάνο τη μοίρα όλων των νέων της ηλικίας του που θεωρούνται τυχεροί. Μπορείτε να του δίνετε δεκαπέντε, είκοσι, τριάντα χιλιάδες φράγκα: αυτό δεν έχει καμιά σημασία, ούτε σεις ούτε 'γω σκεφτόμαστε να κάνουμε οικονομίες".

Η δούκισσα είχε αδυναμία για τη δόξα· δεν ήθελε να 'ναι ο Φαμπρίτσιο απλώς ένας νέος που σπαταλάει έτοιμα λεφτά· ξαναγύρισε στο σχέδιο του εραστή της.

- Προσέχτε με, της έλεγε ο κόμης, δεν έχω σκοπό να κάνω το Φαμπρίτσιο έναν υποδειγματικό παπά, σαν τόσους που βλέπετε. Όχι· πρωτίστως είναι ένας μεγάλος άρχοντας· θα μπορέσει να μείνει τέλεια αμαθής, αν έτσι του αρέσει, και παρόλ' αυτά θα γίνει επίσκοπος και αρχιεπίσκοπος, αν ο πρίγκιπας εξακολουθήσει να με θεωρεί χρήσιμο.

"Αν ευδοκήσετε να μετατρέψετε την πρότασή μου σε ανέκκλητη διαταγή", πρόσθεσε ο κόμης, "δεν πρέπει η Πάρμα να δει τον προστατευόμενό μας να παρουσιάζεται σαν φουκαρτζίκος. Αν τον δουν εδώ απλό παπά, η μετέπειτα τύχη του θα προκαλέσει δυσάρεστα σχόλια· δεν πρέπει να εμφανιστεί στην Πάρμα παρά μονάχα με μενεξελιές κάλτσες¹ και μέσα σε μια ανάλογη άμαξα. Τότε όλος ο κόσμος θα μαντέψει πως ο ανιψιός σας πρόκειται να γίνει επίσκοπος και τότε κανενός δε θα του κακοφανεί. Αν θέλετε να συμφωνήσετε μαζί μου, θα στείλετε το Φαμπρίτσιο να παρακολουθήσει μαθήματα Θεολογίας και να περάσει τρία χρόνια στη Νεάπολη. Στις διακοπές των μαθημάτων της Εκκλησιαστικής Ακαδημίας, θα πάει, αν θέλει, να δει το Παρίσι και το Λονδίνο· αλλά δε θα εμφανιστεί καθόλου στην Πάρμα".

Αυτές οι τελευταίες λέξεις έκαναν τη δούκισσα να νιώσει φρίκη σ' όλο της το κορμί.

Έστειλε έναν απεσταλμένο στον ανιψιό της και του 'δωσε ραντεβού στην Πλακεντία. Είναι ανάγκη να το πούμε πως ο απεσταλμένος αυτός έπαιρνε μαζί του κι ένα γενναίο χρηματικό ποσό κι όλα τ' απαραίτητα διαβατήρια;

Ο Φαμπρίτσιο, που έφτασε πρώτος στην Πλακεντία, έτρεξε να προϋπαντήσει τη δούκισσα και τη φίλησε με παραφορά· δυο πράγματα που την έκαναν ν' αναλυθεί σε δάκρυα. Ήταν πολύ ευτυχής που ο κόμης δεν ήταν παρών· απ' τον καιρό του έρωτά τους ήταν η πρώτη φορά που ένιωθε αυτό το συναίσθημα.

Ο Φαμπρίτσιο συγκινήθηκε πολύ, κι ύστερα λυπήθηκε για τα σχέδια που 'χε κάνει η δούκισσα γι' αυτόν· είχε πάντα την ελπίδα πως, όταν ταχτοποιηθεί αυτή η υπόθεσή του του Βατερλώ, θα γίνει οπωσδήποτε στρατιωτικός. Ένα πράγμα έκανε εντύπωση στη δούκισσα και τόνωσε ακόμα πιο πολύ τη ρομαντική ιδέα που 'χε σχηματίσει για τον ανιψιό της: αρνήθηκε απόλυτα να ζήσει τη ζωή των καφενεύων σε μια απ' τις μεγάλες πόλεις της Ιταλίας.

- Μα δε βλέπεις τον εαυτό σου στο Κόρσο της Φλωρεντίας ή της Νεάπολης, έλεγε η δούκισσα, με καθαρόαιμα εγγλέζικα άλογα! Και για το βράδυ ένα αμάξι, ένα όμορφο διαμέρισμα! Επέμενε με απόλαυση στην περιγραφή αυτής της κοινότητας ευτυχίας όσο έβλεπε το Φαμπρίτσιο να την αποκρούει με περιφρόνηση. Είναι ένας ήρωας, σκεφτόταν.
- Κι ύστερα από δέκα χρόνια μιας τέτοιας ευχάριστης ζωής, τι θα 'χω κάνει; έλεγε ο Φαμπρίτσιο· τι θα 'μαι; Ένας ώριμος άντρας που πρέπει να παραχωρήσω την έστω και λαμπρή κοσμική θέση στον πρώτο έφηβο που πρωτοεμφανίζεται στον κόσμο, καβάλα κι αυτός σ' ένα εγγλέζικο άλογο.

---

1. Στην Ιταλία οι προνομιοῦχοι ή μορφωμένοι νέοι γίνονται monsignore και prelat, πράγμα που δε σημαίνει επίσκοπος - τότε φοράνε μενεξελιές κάλτσες. Δε δίνεις κανένα όρκο για να γίνεις monsignore· μπορείς περίφημα ύστερα να εγκαταλείψεις τις μενεξελιές κάλτσες και... να παντρευτείς.

Ο Φαμπρίτσιο στην αρχή απέκρουσε σχεδόν ολότελα την περίπτωση του εκκλησιαστικού σταδίου· υποστήριζε πως καλύτερο είναι να πάει στη Νέα Υόρκη, να γίνει ελεύθερος πολίτης και στρατιώτης της Αμερικανικής Δημοκρατίας.

- Μα τι είναι αυτά που λες! Εκεί δε θα βρεις τον πόλεμο που ζητάς και θα ριχτείς στη ζωή των καφενείων, χωρίς όμως κομψότητα, χωρίς μουσική, χωρίς έρωτες, απάντησε η δούκισσα. Πίστεψέ με, και για σένα και για μένα θα 'ναι πολύ πληχτική μια ζωή στην Αμερική. Του εξήγησε τη θρησκεία του θεού-δολλάριο και το σεβασμό που πρέπει να 'χεις για τους μικροεπαγγελματίες, που με την ψήφο τους αποφασίζουν για τα πάντα.

Έτσι, ξαναγύρισαν στην άποψη του εκκλησιαστικού σταδίου.

- Πριν αρχίσεις πάλι να εξάπτεσαι, του είπε η δούκισσα, νιώσε επιτέλους τι σου ζητάει ο κόμης. Δεν πρόκειται καθόλου να γίνεις ένας φουκαριάρης φτωχοπαπάς περισσότερο ή λιγότερο υποδειγματικός και ηθικός, σαν τον αββά Μπλανές. Θυμήσου τι ήταν οι θείοι σου, οι αρχιεπίσκοποι της Πάρμας· διάβασε τα χρονικά της ζωής τους στο παράρτημα της γενεαλογίας μας. Και πριν απ' όλα αρμόζει σ' έναν άνθρωπο με τ' όνομά σου να' ναι ένας μεγάλος άρχοντας, ευγενικός, γενναιόψυχος, προστάτης της δικαιοσύνης, που εκ των προτέρων προορίζεται να τεθεί επικεφαλής του τάγματός του... και που σ' όλη τη ζωή του δεν κάνει παρά μονάχα μια παλιανθρωπιά... αλλά κι αυτή εξαιρετικά χρήσιμη.
- Όστε όλα μου τα όνειρα πάνε περίπατο, έλεγε ο Φαμπρίτσιο αναστενάζοντας βαθιά· αυτή η θυσία είναι πάρα πολύ σκληρή! Τ' ομολογώ, ποτέ μου δεν είχα φανταστεί τη φρίκη που αισθάνονται για τον ενθουσιασμό και το πνεύμα (έστω κι αν εκδηλώνονται για όφελός τους) οι απόλυτοι μονάρχες, αυτή τη φρίκη και το φόβο που θα επικρατεί όμως οπωσδήποτε από δω και πέρα μέσα στους κύκλους τους.
- Σκέψου πως μια προκήρυξη, ένα καπρίτσιο της καρδιάς, ρίχνει τον ενθουσιώδη άνθρωπο στο αντίθετο στρατόπεδο από κεινο που υπηρέτησε όλη του τη ζωή!
- Εγώ ενθουσιώδης! επανέλαβε ο Φαμπρίτσιο· πολύ παράξενη κατηγορία! ούτε να ερωτευθώ δεν μπορώ!
- Πώς; αναφώνησε η δούκισσα.
- Όταν έχω την τιμή να ερωτοτροπώ με καμιά καλλονή, ας είναι αριστοκράτισσα και θρήσκα, δεν μπορώ ποτέ να τη σκέφτομαι παρά μονάχα τη στιγμή που τη βλέπω.

Η ομολογία αυτή έκανε πολύ παράξενη εντύπωση στη δούκισσα.

- Σου γυρεύω προθεσμία ένα μήνα, για να μπορέσω να διακόψω με την κυρία Κ. της Νοβάρας και, πράγμα που 'ναι ακόμα πιο δύσκολο, να εγκαταλείψω όλες τις άλλες χίμαιρές μου. Θα γράψω της μητέρας μου, που θα 'χει την καλοσύνη να 'ρθει να με δει στο Μπελτζιράτε, στην πιεμοντέζικη όχθη της λίμνης Ματζόρε, και την τριακοστή πρώτη μέρα από σήμερα θα βρίσκομαι ινκόγνιτο¹ μες στην Πάρμα.
- Θεός φυλάξοι! μην πας και κάνεις καμιά τέτοια τρέλα! φώναξε η δούκισσα.

Τα ίδια πρόσωπα ξανασυναντήθηκαν στην Πλακεντία. Η δούκισσα αυτή τη φορά ήταν πολύ ταραγμένη· μια θύελλα είχε ξεσπάσει στην Αυλή· το κόμμα της μαρκη-

1. ινκόγνιτο (ιταλ. icognito)· ανεπίσημα, κρυφά

σίας Ραβέρσι κόντευε να θριαμβεύσει· υπήρχε πιθανότητα ν' αντικατασταθεί ο κόμης Μόσκα απ' το στρατηγό Φάμπιο Κόντι, αρχηγό του κόμματος εκείνου που στην Πάρμα το αποκαλούσαν φιλελεύθερο. Εκτός απ' τ' όνομα του αντιπάλου, που όλο κέρδιζε και περισσότερο την εύνοια του πρίγκιπα, η δούκισσα τα 'πε όλα στο Φαμπρίτσιο. Συζήτησε πάλι μαζί του για το μέλλον του, έστω και με την προοπτική να μην υπάρχει πια η παντοδύναμη προστασία του κόμη.

- Θα περάσω τρία χρόνια στην Εκκλησιαστική Ακαδημία της Νεάπολης, φώναξε ο Φαμπρίτσιο· αλλά αφού πρώτα απ' όλα πρέπει να 'μαι ένας νέος ευπατρίδης και δε με υποχρεώνεις να ζήσω την αυστηρή ζωή ενός ηθικού σεμιναρίστα, αυτή η διαμονή μου στη Νεάπολη δε με τρομάζει καθόλου· θα 'ναι ίσως πολύ καλύτερα απ' τη ζωή στο Ρομανιάνο· ο καλός κόσμος εκεί αρχίζει να με περνάει για Ιακωβίνο. Στην εξορία μου ανακάλυψα πως δεν ξέρω τίποτα, ούτε καν λατινικά, ούτε καν ορθογραφία. Είχα την πρόθεση να ξαναρχίσω να μελετώ στη Νοβάρα· θα μελετήσω ευχαρίστως Θεολογία στη Νεάπολη· είναι μια περίπλοκη επιστήμη.

Η δούκισσα ενθουσιάστηκε.

- Αν μας διώξουν, του είπε, θα 'ρθουμε να σε δούμε στη Νεάπολη. Αλλά εφ' όσον δέχεσαι, μέχρι νεοτέρας διαταγής, το σχέδιο για τις μενεξελιές κάλτσες, ο κόμης που ξέρει καλά τη σύγχρονη Ιταλία μ' επιφόρτισε μ' ένα μήνυμα για σένα. Πίστευε ή μην πιστεύεις ό,τι σε διδάξουν, αλλά μην προβάλεις ποτέ καμιά αντίρρηση. Φαντάσου πως σου διδάσκουν τους κανόνες του ουίστ. Θα 'χες καμιά αντίρρηση για τους κανόνες του ουίστ; Είπα στον κόμη πως πιστεύεις, κι ευχαριστήθηκε πολύ· αυτό είναι κάτι χρήσιμο και σε τούτο τον κόσμο και στον άλλο. Αλλά αν πιστεύεις, μην πέσεις στην κοινοτοπία να μιλάς με φρίκη για το Βολταίρο, τον Ντιντερό, το Ρεϋνάλ και για όλους εκείνους τους τρελογάλλους που στάθηκαν πρόδρομοι των δύο Βουλών. Αυτά τα ονόματα να βρίσκονται σπάνια στο στόμα σου· αλλά, επιτέλους, αν χρειαστεί, μίλα γι' αυτούς τους κυρίου με μια ήρεμη ειρωνεία· είναι άνθρωποι που από καιρό πια έχει αποδειχτεί η πλάνη τους και που οι επιθέσεις τους δεν έχουν πια καμιά σημασία και συνέπεια. Πίστευε τυφλά σ' ό,τι κι αν σου πουν στην Ακαδημία. Να 'χεις πάντα στο νου σου πως υπάρχουν άνθρωποι που καταγράφουν λεπτομερώς και την παραμικρότερη σου αντίρρηση. Θα σου συγχωρέσουν μια ερωτική περιπετειούλα, αν είναι κάπως συγκαλυμμένη, αλλά ποτέ μια αμφιβολία σου, γιατί η ηλικία καταργεί τις περιπετειούλες, αλλά αυξάνει τις αμφιβολίες. Ακολούθησε αυτή τη γραμμή στις εξομολογήσεις σου. Θα έχεις ένα συστατικό γράμμα για κάποιον επίσκοπο που είναι το δεξί χέρι του καρδινάλιου - αρχιεπίσκοπου της Νεάπολης· μονάχα σ' αυτόν πρέπει να ομολογήσεις την τρέλα σου της Γαλλίας και την παρουσία σου, στις 18 Ιουνίου, στα περίχωρα του Βατερλώ. Πάντως συντόμεψέ την, μίκρυνέ την αυτήν την περιπέτειά σου, ομολόγησέ την μόνο και μόνο για να μην μπορέσουν μετά να σε κατηγορήσουν πως την απέκρυψες· ήσουν εξάλλου τόσο μικρός τότε! Το δεύτερο μήνυμα που σου στέλνει ο κόμης είναι τούτο: αν σου 'ρθει ξαφνικά μια λαμπρή σκέψη, μια αποστομωτική απάντηση, που θ' αλλάξει τη ροή της συζήτησης, μην υποκύψεις στον πειρασμό να λάμψεις· κλείσε το στόμα σου και σώπαινε. Οι έξυπνοι άνθρωποι θα δουν το πνεύμα σου στα μάτια σου. Θα 'χεις καιρό να δείξεις την εξυπνάδα σου σαν θα 'σαι επίσκοπος.

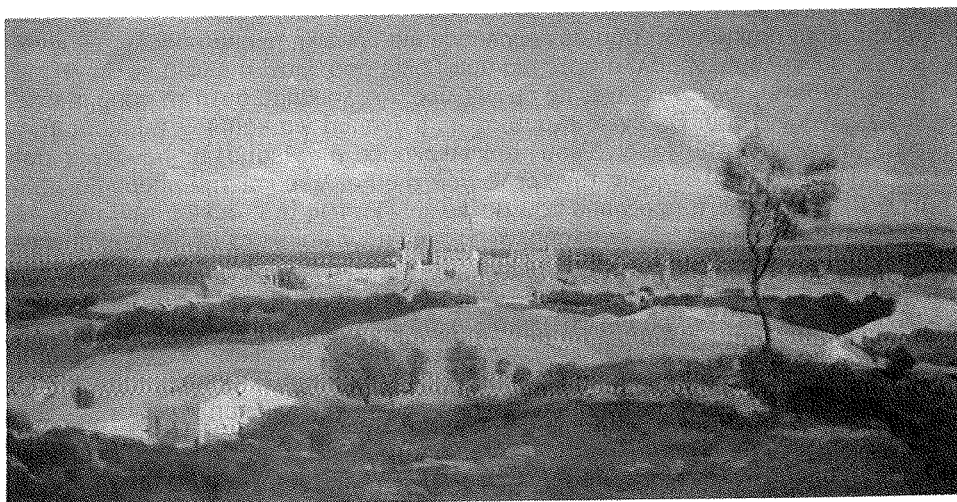
Ο Φαμπρίτσιο πρωτοεμφανίστηκε στη Νεάπολη μ' ένα μέτριο αμάξι και τέσσερις υπηρέτες, καλούς Μιλανέζους, που του 'χε στείλει η θεία του.

Ύστερα από ένα χρόνο σπουδές, κανένας δεν έλεγε πως είναι απλώς ένας έξυπνος άνθρωπος· τον θεωρούσαν σαν ένα μεγάλο άρχοντα, μελετηρό, πολύ γενναιόδωρο αλλά κάπως μπερμπάντη.

Μετάφραση Γιάννη Μπεράτη

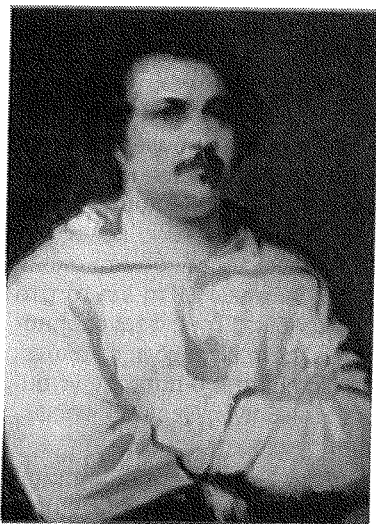
Ερωτήσεις

1. Ποια ήταν τα όνειρα ενός νέου αριστοκρατικής καταγωγής στην Ιταλία του 18ου αι., όπως φαίνονται στο πιο πάνω απόσπασμα;
2. Ποιο στάδιο επιλέγει τελικά ο Φαμπρίτσιο; Ήταν δική του επιλογή; Σχολιάστε.
3. Πώς διαγράφεται ο χαρακτήρας της δούκισσας στο απόσπασμα;
4. Τι ρόλο διαδραματίζει ο κόμης Μόσκα; Να σχολιάσετε το δυο μηνύματα που στέλλει στο νεαρό Φαμπρίτσιο.

«Αποψη της Αβινιόν», πίνακας του Γάλλου ζωγράφου Καμίγ Κορό

Ονόρε Ντε Μπαλζάκ (1799 - 1850)

Θεωρείται ως ο μεγαλύτερος Γάλλος μυθιστοριογράφος του 19^{ου} αι. Σπούδασε νομικά και άσκησε το επάγγελμα του συμβολαιογράφου, όμως το εγκατέλειψε γρήγορα για να αφοσιωθεί στη λογοτεχνία. Ήταν ένας διεισδυτικός παρατηρητής και συνάμα ένας αδέκαστος κριτής της κοινωνίας της εποχής του. Συνέλαβε και απομυθοποίησε όσο λίγοι το ρόλο των θεσμών, της οικονομίας και του χρήματος.

Ο Μπαλζάκ θεωρείται ως ο θεμελιωτής του ρεαλιστικού μυθιστορήματος. Οι ήρωές του είναι πραγματικοί άνθρωποι που ο συγγραφέας αναλύει την ψυχοσύνθεσή τους με ικανότητα και τέχνη. Τα έργα του χαρακτηρίζονται από δύναμη περιγραφής και ποιότητα λόγου.

Κυριότερα έργα του:

Ανθρώπινη Κωμωδία (1829), όπου υπαινίσσεται προφανώς τον τίτλο Θεία Κωμωδία του Δάντη, Οι Σουάνοι (1829), Ο συνταγματάρχης Σαμπέρ (1832), Ευγενία Γκραντέ (1833), Ο Μπαρμπα-Γκοριό (1833), Ο Μερκαντέ (1838-40), Η εξαδέλφη Μπέτυ (1847).

Μπαρμπα-Γκοριό (απόσπασμα)

Στον Μπαρμπα-Γκοριό ο Μπαλζάκ αναλύει με τον πιο ανάγλυφο τρόπο τις δραματικές συγκρούσεις που προκαλεί η ανάπτυξη της αστικής κοινωνίας.

Το "Σπίτι Βωκέρ" είναι μια οικογενειακή πανσιόν, ιδιοκτήτρια της οποίας είναι η χήρα Βωκέρ. Αληθινό μπουκέτο αποτελεί ο κύκλος των ενοίκων της πανσιόν. Ανάμεσά τους ο νεαρός φοιτητής Ευγένιος Ραστινιάκ και ο βιομήχανος ζυμαρικών Γκοριό, που διέθεσε ολόκληρη την περιουσία του για να προικίσει τις δύο του κόρες, ώστε με το γάμο τους να κατορθώσουν να μπειν στους κύκλους της ανώτερης παρισινής κοινωνίας. Η Αναστασία και η Δελφίνη παίρνουν τα χρήματα που πρόθυμα τους δίνει ο πατέρας τους, αλλά δεν τον αγαπούν και δεν τον θέλουν στα σπίτια τους.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί, ο Γκοριό, βαριά άρρωστος, αναζητεί επίμονα τις δυο του κόρες. Στο προσκέφαλό του ο Ραστινιάκ μαζί με το φίλο του Μπιανσόν προσπαθούν να δώσουν λίγη χαρά και ανακούφιση στο γέροντα που χαροπαλεύει.

Θέλω τις κόρες μου! Εγώ τις έκανα! Είναι δικές μου, φώναξε κι ανασηκώθηκε στο κρεβάτι του με τ' άσπρα του μαλλιά σκορπισμένα και μ' ένα πρόσωπο που είχε πάρει μια τρομερή έκφραση.

- Ξαναπέσετε, καλέ μου μπαρμπα-Γκοριό, του είπε ο Ευγένιος, θα τους γράψω. Όταν θα 'ρθει ο Μπιανσόν, θα πάω και θα τις φέρω.
- Αν δεν έρθουν, είπε κλαίγοντας ο γέρος, θα πεθάνω. Θα ξεσπάσω σ' ένα μεγάλο θυμό και θα πεθάνω. Να, με πιάνει κιόλας ο θυμός, βλέπω ολόκληρη τη ζωή μου αυτή τη στιγμή! Είμαι ένα παιχνιδάκι, δε μ' αγαπούν, ποτέ δε μ' αγάπησαν! Αυτό είναι φανερό. Μια και δεν ήρθαν δε θα 'ρθουν. Τις ξέρω. Ποτέ δεν μπόρεσαν να μαντέψουν τις λύπες μου, τους καημούς μου, τις ανάγκες μου. Δε θα μαντέψουν ούτε το θάνατό μου... Μα είναι για το συμφέρον τους να ρθουν εδώ. Ειδοποιήστε τις λοιπόν ότι βάζουν σε κίνδυνο την ησυχία της ψυχής τους. Κάνουν όλα τα εγκλήματα του κόσμου κάνοντας αυτό... Μα πηγαίνετε, λοιπόν, πέστε τους ότι το να μην έρθουν σημαίνει πατροκτονία! Φώναξε λοιπόν όπως εγώ: "Ε, Νασή, ε, Δελφίνη! ελάτε στον πατέρα σας, που ήταν τόσο καλός για σας και που τώρα υποφέρει!" Τίποτε! Κανένας! Θα πεθάνω λοιπόν σαν το σκυλί; Είναι άτιμες! Είναι... Τις σιχαίνομαι! Τις καταριέμαι! Θα σηκωθώ τη νύχτα στο φέρετρό μου να τις καταραστώ! Γιατί, φίλοι μου; Έχω άδικο; Τους φέρνομαι πολύ άσχημα, ε; Μα τι λέω; Δε με ειδοποιήσατε ότι η Δελφίνη είναι εδώ, η καλύτερή μου... Είσαστε ο γιος μου, Ευγένιε! Αγαπάτε τη! Να είσαστε ο πατέρας γι' αυτήν. Η άλλη είναι δυστυχισμένη. Και η περιουσία της; Πεθαίνω, Θεέ μου, υποφέρω πάρα πολύ. Κόφτε μου το κεφάλι κι αφήστε μου μονάχα την καρδιά.
- Χριστόφορε, πήγαινε να βρεις τον Μπιανσόν, φώναξε ο Ευγένιος, αναστατωμένος απ' τις φωνές κι από το βογγητό του γέρου. - Θα πάω να βρω τις κόρες σας, καλέ μου μπαρμπα-Γκοριό, θα σας τις φέρω.
- Διά της βίας! Διά της βίας! Φωνάζετε τη φρουρά, όλοι! όλοι! είπε στον Ευγένιο μ' ένα βλέμμα που αστραποβολούσε μέσα του το σαλεμένο λογικό του. Πέστε στη δικαιοσύνη, να μου τις φέρουν, το θέλω!
- Μα τις καταραστήκατε.
- Ποιος το είπε αυτό; απάντησε κατάπληχτος ο γέρος. Ξέρετε καλά πως τις αγαπώ, τις λατρεύω! Θα γίνω αμέσως καλά όταν θα τις δω... Θα 'θελα να σας ευχαριστήσω, αλλά δεν έχω τίποτε άλλο. Μόνο τις ευλογίες του ετοιμοθάνατου. Ήθελα να δω τη Δελφίνη, να της πω να με ξεχρεώσει απέναντί σας. Αν η άλλη δεν μπορεί να ρθει, φέρτε μου τουλάχιστον αυτή. Πέστε της πως δε θα την αγαπάτε, σας αγαπά τόσο πολύ που δεν μπορεί παρά να ρθει... Να πιω! Τα σωθικά μου καίγονται! Βάλτε μου κάτι στο κεφάλι. Το χέρι των θυγατέρων μου.. Θεέ μου, πώς θα ξαναφτιάξουν τις περιουσίες τους, αν εγώ φύγω; Θα πάω στην Οντέσα να κάνω πάστες.
- Πιες το αυτό, του είπε ο Ευγένιος ανασηκώνοντας τον ετοιμοθάνατο και κρατώντας τον με το δεξί του χέρι, ενώ με το αριστερό κρατούσε ένα φλιτζάνι τσάι.
- Θα πρέπει σεις ν' αγαπάτε τον πατέρα σας και τη μητέρα σας, είπε ο γέρος σφίγγοντας με τα παραμορφωμένα χέρια του το χέρι του Ευγένιου. Καταλαβαίνετε ότι θα πεθάνω χωρίς να δω τις κόρες μου; Να διψώ πάντοτε και να μην πίνω ποτέ, να πώς έζησα δέκα ολόκληρα χρόνια. Τέλειωσε. Πεθαίνω χωρίς αυτές! Νασή, Φιφίνα, ελάτε λοιπόν! Ο πατέρας σας φεύγει..
- Καλέ μου μπαρμπα-Γκοριό, ηρεμήστε, ελάτε, μείνετε ήσυχος, μην κουνιέστε, μη σκέφτεστε.
- Δεν τις βλέπω, να η αγωνία.

- Θα τις δείτε.
- Αλήθεια; Να τις δω, ν' ακούσω τη φωνή τους, θα πεθάνω ευτυχισμένος. Ε, λοιπόν, δε θέλω να ζήσω, δεν αντέχω πια, οι πόνοι μου διαμαρτύρονται. Αλλά τι να τις δω, να τους αγγίξω τα φουστάνια τους, κάτι δικό τους. Βοηθήστε με να τους χαιδέψω τα μαλλιά.

Το κεφάλι του έπεσε στο μαξιλάρι, σα να δέχτηκε ένα ξαφνικό χτύπημα με ρόπαλο στο κεφάλι. Τα χέρια του έκαναν μια κίνηση στην κουβέρτα σα να γύρευαν να πιάνουν τα μαλλιά των θυγατέρων του.

- Σας ευλογώ, είπε, κάνοντας μια τελευταία προσπάθεια κι έχασε απότομα τις αισθήσεις του.

Την ίδια στιγμή μπήκε ο Μπιανσόν.

- Απάντησα το Χριστόφορο, είπε, θα σου φέρει τ' αμάξι. Ύστερα κοίταξε τον άρρωστο. Του σήκωσε τα βλέφαρα κι οι φοιτητές είδαν το μάτι του χωρίς ζωή, θολό.
- Δε θα συνέλθει πια, είπε ο Μπιανσόν, δεν το πιστεύω. Του 'πιασε το σφυγμό, τον ψηλάφησε κι έβαλε το χέρι στην καρδιά του.
- Η μηχανή δουλεύει πάντοτε, αλλά στην κατάσταση που είναι καλύτερα θα 'ταν να 'χε πεθάνει.
- Αλήθεια, μα το Θεό, είπε ο Ραστινιάκ.
- Τι είπε, λοιπόν; Είσαι χλωμός σαν πεθαμένος.
- Άκουσα φίλε μου κραυγές και παράπονα... υπάρχει ένας Θεός. Ω, ναι, υπάρχει ένας Θεός και μας έφτιαξε έναν κόσμο καλύτερο, όπου η γη μας δεν είναι σχεδόν τίποτα. Αν αυτό δεν ήταν τόσο τραγικό, θα 'λιωνα στα κλάματα. Η καρδιά μου είναι πολύ σφιγμένη.
- Εδώ θα μας χρειαστούν μερικά πράγματα όμως. Πού θα βρεις τα λεφτά;

Ο Ραστινιάκ έβγαλε το ρολόι του.

- Πάρ 'το και βάλ 'το γρήγορα ενέχυρο. Δε θέλω να σταματήσω στο δρόμο, γιατί φοβάμαι να χάσω έστω κι ένα λεπτό και ακούω το Χριστόφορο. Δεν έχω μια δεκάρα, πρέπει στο γυρισμό να πληρώσω τον αμαξά.

Ο Ραστινιάκ έφυγε για την οδό Χέλντερ. Όταν μπήκε στον προθάλαμο και ζήτησε την κόμισσα ντε Ρεστώ, του είπαν ότι δε θα μπορούσε να ιη δει.

- Αλλά έρχομαι από τον πατέρα της που πεθαίνει, είπε στον καμαριέρη.
- Έχουμε αυστηρές διαταγές από τον κόμητα, κύριε.
- Αν ο κ. ντε Ρεστώ είναι εδώ, πέστε του σε ποια κατάσταση βρίσκεται ο πεθερός του κι ειδοποιήστε τον, είναι ανάγκη να του μιλήσω.

Ο Ευγένιος περίμενε πολύ.

- Πεθαίνει ίσως αυτή τη στιγμή, σκεφτόταν.

Ο καμαριέρης οδήγησε το φοιτητή στο σαλόνι, όπου τον δέχτηκε ο κ. ντε Ρεστώ όρθιο, χωρίς να του προσφέρει κάθισμα.

- Κύριε κόμη, του είπε, ο πεθερός σας ξεψυχάει αυτή τη στιγμή σε μια τρώγλη,

χωρίς φωτιά και χωρίς μια δεκάρα στην τσέπη. Βρίσκεται στα πρόθυρα του θανάτου και ζητά να δει την κόρη του.

- Κύριε, του απάντησε ψυχρά ο κ. ντε Ρεστώ, θα καταλάβετε ότι πολύ λίγο μ' ενδιαφέρει ο κ. Γκοριό. Αυτός υπήρξε η δυστυχία της ζωής μου με την κόρη του που παντρεύτηκα. Τον θεωρώ σαν έναν εχθρό της ευτυχίας μου. Ο κόσμος μπορεί να με κατηγορήσει, αδιαφορώ για τη γνώμη του. Έχω σπουδαιότερα πράγματα να κάνω αυτή τη στιγμή. Όσο για την κ. ντε Ρεστώ δεν είναι σε κατάσταση να βγει. Άλλωστε δε θέλω να βγει από το σπίτι. Πέστε στον πατέρα της ότι αμέσως όταν εκπληρώσει το χρέος της απέναντι σε μένα και στο παιδί μου, θα πάει να τον δει. Αν αγαπά τον πατέρα της, σε λίγα λεπτά μπορεί να είναι έτοιμη.
- Κύριε κόρη, δεν είμαι εγώ αυτός που θα κρίνω τη στάση σας. Είσατε ο κύριος της γυναίκας σας. Υποσχεθείτε μου μόνο πως θα της πείτε ότι ο πατέρας της δεν έχει ούτε μιας μέρας ζωή κι ότι την καταράστηκε κιόλας μη βλέποντάς τη στο προσκέφαλό του.
- Μπορείτε να της το πείτε ο ίδιος, απάντησε ο κ. ντε Ρεστώ, επηρεασμένος από τον τόνο της φωνής του Ευγένιου που έτρεμε από αγανάχτηση. Κι αμέσως τον οδήγησε στην κόμισσα.

Τη βρήκε πεσμένη σ' ένα ντιβάνι, όμοια με μια γυναίκα που ήθελε να πεθάνει, πνιγμένη στα δάκρυα. Έριξε ένα φοβισμένο βλέμμα στον άντρα της. Ο κόμης σήκωσε το κεφάλι του κι αυτή πήρε το θάρρος και μίλησε.

- Κύριε, τα άκουσα όλα. Αν ήξερε την κατάστασή μου, πέστε στον πατέρα μου, θα με συγχωρούσε. Δεν υπολόγιζα σ' αυτό το μαρτύριο, που είναι πιο πάνω από τις δυνάμεις μου. Θα αντιστέκομαι ως το τέλος, είπε στον άντρα της. Είμαι μητέρα. Πέστε στον πατέρα μου ότι είμαι εντάξει απέναντί του όσο κι αν δείχνουν αλλιώς τα πράγματα.
- Ο Ευγένιος χαιρέτησε τους δυο συζύγους μαντεύοντας τη φοβερή κρίση που πενούσε η Αναστασία κι έφυγε. Έτρεξε στην κ. ντε Νουσιίγκεν. Τη βρήκε στο κρεβάτι.
- Είμαι αδιάθετη, καλέ μου φίλε, του είπε αυτή. Κρύωσα βγαίνοντας από το χορό. Περιμένω γιατρό.
- Σκουπίστε το θάνατο από τα χείλη σας, της είπε ο Ευγένιος. Πρέπει να τρέξετε κοντά στον πατέρα σας. Σας φωνάζει. Αν μπορούσατε ν' ακούσετε και την πιο μαλακή από τις φωνές του, δε θα νιώθατε άρρωστη.
- Ευγένιε, ο πατέρας μου δεν είναι ίσως ίσου άρρωστος όσο θέλεις να παραστήσετε. Θα 'ταν απελπιστικό όμως για μένα να νιώσω ότι έχω και το παραμικρό άδικο απέναντί σας. Θα κάνω ό,τι θέλετε. Ε, λοιπόν θα πάω μόλις έρθει ο γιατρός... Μα γιατί δεν έχετε πια το χρυσό σας ρολόι; πρόσθεσε βλέποντας την καδένα.

Ο Ευγένιος κοκκίνισε.

- Αν το πουλήσατε, Ευγένιε, θα σας στοιχίσει πολύ.
- Θέλετε να μάθετε; έσκυψε και της είπε σ' αυτή. Ε, λοιπόν, μάθετέ το! Ο πατέρας σας δεν έχει λεφτά να του αγοράσουν το φέρετρο που θα τον βάλουν μέσα απόψε. Το ρολόι μπήκε ενέχυρο. Δεν υπήρχε τίποτε άλλο πια.

Η Δελφίνη πήδησε απότομα από το κρεβάτι και του έδωσε την τσάντα της, ύστερα φώναξε χτυπώντας το κουδούνι.

- Πηγαίνω, πηγαίνω, Ευγένιε. Αφήστε με να ντυθώ. Αλλά θα 'μαι ένα τέρας, αν δεν πάω να δω τον πατέρα μου. Πηγαίνετε! Θα φτάσω πριν από σας! - Τερέζα! Τερέζα, φώναξε τον κ. ντε Νουσίγκεν αμέσως, θέλω να του μιλήσω.

Ο Ευγένιος, με την ιδέα πως θα μπορούσε ν' αναγγειλίει στον ετοιμοθάνατο ότι σε λίγο θα 'βλεπε τη μια του κόρη έφτασε ευτυχισμένος στην οδό Αγίας Γενεβιέβης. Ανεβαίνοντας απάνω, βρήκε τον Μπιανσόν να βαστάει στα χέρια του τον μπαρμπα-Γκοριό και το χειρούργο του νοσοκομείου να του κάνει μια τελευταία επέμβαση.

- Τι νιώθετε; Ρώτησε ο γιατρός.

Ο μπαρμπα-Γκοριό, που είδε το φοιτητή, απάντησε:

- Έρχονται, δεν είναι έτσι;
- Ναι, απάντησε ο Ευγένιος. Η Δελφίνη έρχεται.
- Άντε! έκαμε ο Μπιανσόν. Κι όλη την ώρα, ξέρεις, μιλαγε για τις κόρες του κι έκανε σαν τρελός.

Σταματήστε, είπε ο γιατρός. Είναι αδύνατο να σωθεί.

Ο Μπιανσόν με το χειρούργο ξαναποθετήσαν τον ετοιμοθάνατο στο ξυλοκρέβατό του.

- Θα 'πρεπε πάντως ν' αλλάξει σκεπάσματα, είπε ο γιατρός. Δεν υπάρχει βέβαια ελπίδα, πρέπει να τον σεβαστούμε όμως. Είναι κι αυτός ένας άνθρωπος. Θα ξανάρθω, Μπιανσόν, είπε στο φοιτητή.

Ο χειρούργος με το γιατρό έφυγαν.

- Έλα, Ευγένιε, κουράγιο, παιδί μου, είπε ο Μπιανσόν, όταν έμειναν μόνοι. Πρέπει να του βάλουμε ένα άσπρο πουκάμισο και να τ' αλλάξουμε το κρεβάτι. Πες στη Σουλβία να φέρει άλλα ρούχα και να ρθει να μας βοηθήσει.

Κατεβαίνοντας ο Ευγένιος βρήκε την κ. Βωκέρ να ετοιμάζει τραπέζι μαζί με τη Σουλβία. Με τις πρώτες λέξεις που της είπε ο Ραστινάκ, η χήρα πήγε κοντά του και με το πικρόχολο ύφος μιας μέγαιρας που δεν ήθελε να χάσει τα λεφτά της αλλά ούτε και να κάνει τον πελάτη να του κακοφανεί, του είπε:

- Αγαπητέ μου Ευγένιε, το ξέρετε και σεις όπως κι εγώ ότι ο μπαρμπα-Γκοριό δεν έχει δεκάρα. Το να δώσω σκεπάσματα σ' έναν άνθρωπο που φεύγει είναι σα να τα χάνω. Θα θυσιάσω που θα θυσιάσω άλλωστε ένα για το φέρετρό του. Μου χρωστάτε κιόλας σαραντατέσσερα φράγκα. Βάλτε σαράντα φράγκα τα σεντόνια, κάτι μικροϊμύγματα και το κερί που θα σας δώσει η Σουλβία, όλ' αυτά μας κάνουν το λιγότερο διακόσια φράγκα και μια χήρα φτωχή σαν και μένα είναι κρίμα να τα χάσει.

Ο Ευγένιος ανέβηκε στο δωμάτιο του μπαρμπα-Γκοριό.

- Πού είναι τα λεφτά του ρολογιού, Μπιανσόν;
- Να, εκεί στο τραπέζι. Τρακόσια εξήντα φράγκα.
- Ορίστε τα λεφτά σας, κυρία, είπε ο Ευγένιος.
- Δώσε, Σουλβία, τα σεντόνια και πήγαινε να βοηθήσεις τους κυρίους απάνω. Όταν έστρεψε για ν' ανέβει απάνω ο Ευγένιος, η χήρα έτρεξε στη μαγειρισά της.

- Πάρε τα γυρισμένα σεντόνια του αριθμού 7. Είναι πολύ καλά για έναν πεθαμένο, της είπε στ' αυτί.
- Έλα, είπε στον Ευγένιο ο Μπιανσόν. Κράτησέ τον ίσια να του περάσουμε το πουκάμισο.

Ο Ευγένιος έκατσε στο πάνω μέρος του κρεβατιού και κράτησε τον ετοιμοθάνατο. Ο Μπιανσόν του 'βγαλε το πουκάμισο, ενώ ο γέρος έκανε μια κίνηση αρπάζοντας το στήθος του και βγάζοντας κάτι παρακαλεστικές άναρθρες κραυγές, όπως τα ζώα όταν νιώθουν έναν πραγματικό πόνο μέσα τους και θέλουν να τον φωνάξουν.

- Ω, έκανε ο Μπιανσόν. Θέλει μια μικρή καδένα από μαλλιά κι ένα μενταγιόν που του βγάλαμε πριν λίγο για να του κάνουμε την επέμβαση. Φέρτα να του τα ξαναβάλουμε, είναι εκεί στο τζάκι. Ο Ευγένιος πήγε και πήρε μια καδένα φτιαγμένη από ξεθωριασμένα ξανθά μαλλιά, της κ. Γκοριό χωρίς άλλο. Από τη μια μεριά του μενταγιόν έγραφε: Αναστασία, κι από την άλλη: Δελφίνη. Αυτό το μενταγιόν βρισκόταν πάντοτε πάνω στην καρδιά του. Τα μαλλιά από τις μπούκλες που είχε μέσα το μενταγιόν θα 'πρεπε να τα 'χε πάρει όταν οι κόρες του ήταν πολύ μικρές ακόμη. Όταν το μενταγιόν ξαναγύρισε πάνω στο στήθος του, ο μπαρμπα-Γκοριό έβγαλε ένα παρατεταμένο αχ, που φανέρωνε απέραντη ικανοποίηση. Ήταν μια από τις τελευταίες αναλαμπές της ευαισθησίας του, που βυθιζόταν σιγά - σιγά στο άγνωστο βάθος που είχε μέσα του. Οι συσπάσεις του προσώπου του έδειχναν μια άρρωστη έκφραση χαράς. Οι δυο φοιτητές ένιωσαν ένα τρεμούλιασμα και ζεστά δάκρυα κύλησαν από τα μάτια τους.
- Νασή! Φιφίνα! φώναξε.
- Ζει ακόμα, είπε ο Μπιανσόν.
- Τι του χρειάζεται να ζει! είπε η Σουλβία.
- Να υποφέρει, απάντησε ο Ραστινιάκ.

Ο Μπιανσόν έκανε νόημα στον Ευγένιο να περάσει τα χέρια του κάτω από τις μασχάλες του γέρου, ενώ αυτός πέρασε τα δικά του κάτω από τα γόνατά του.

Ο μπαρμπα-Γκοριό συγκέντρωσε τις τελευταίες του δυνάμεις και ξεγελασμένος όπως φαίνεται από τα δάκρυά τους άπλωσε τα χέρια του στις δυο μεριές του κρεβατιού, άγγιξε τα κεφάλια των δυο φοιτητών κι έπιασε παράφορα τα μαλλιά τους, μουρμουρίζοντας:

Ω άγγελοι μου!...

Δυο λέξεις, δυο ψίθυροι τονισμένοι από την ίδια του την ψυχή που πετούσε με τις τελευταίες αυτές δυο λέξεις.

- Φτωχέ, καλέ μου άνθρωπε, είπε η Σουλβία συγκινημένη από τη στερνή του αυτή φωνή.

Ο τελευταίος στεναγμός του μπαρμπα-Γκοριό ήταν ένας αναστεναγμός χαράς, ήταν η έκφραση όλης της ζωής. Γελιόταν ακόμα. Τον τοποθέτησαν μ' ευλάβεια στο ξυλοκρέβατό του. Η μάχη μεταξύ ζωής και θανάτου τέλειωνε. Η φυσιογνωμία του έπαιρνε μια ήσυχη και απέραντα λυπημένη έκφραση. Η μηχανή σταματούσε. Ούτε πόνος, ούτε χαρά πια για το φτωχό ανθρώπινο ον.

Τη στιγμή εκείνη ακούστηκε κάποιος θόρυβος.

- Φτάνει πολύ αργά, είπε ο Ραστινιάκ.

Δεν ήταν όμως η Δελφίνη αλλά η καμαριέρα της.

- Κύριε Ευγένιε, του είπε, έγινε μια φοβερή σκηνή ανάμεσα στην κυρία και στον κύριο, για τα χρήματα που του ζήτησε για τον πατέρα της. "Ο πατέρας μου πεθαίνει, θέλω να δω τον μπαμπά!..." Ήταν να σπαράξει η ψυχή σου.
- Αρκετά, Τερέζα. Κι αν ερχόταν τώρα, είναι πολύ αργά. Ο μπαρμπα-Γκοριό δε θα τη γνώριζε πια.
- Βλέπω, κύριε, πως είναι άσχημα! είπε η Τερέζα.
- Δε με χρειάζεστε εμένα, είπε η Σουλβία. Πρέπει να πάω για το δείπνο. Κάνοντας όμως να πατήσει στο κεφαλόσκαλο, παρά λίγο να τρακαριστεί με τον κ. ντε Ρεστώ.

Η εμφάνιση της κόμισσας είχε κάτι το βαρύ και το τρομερό. Κοίταξε το κρεβάτι του θανάτου που φωτιζόταν αμυδρά από ένα μόνο κερί και ξέσπασε σε δάκρυα, βλέποντας το προσωπίο του πατέρα τους που έσβηναν πάνω του σιγά - σιγά οι τελευταίες αναλαμπές της ζωής. Ο Μπιανσόν βγήκε διακριτικά από το δωμάτιο.

- Ξέφυγα αρκετά ενωρίς, είπε στο Ραστινιάκ η κόμισσα.
- Ο φοιτητής έκανε ένα καταφατικό κίνημα του κεφαλιού, γιομάτο λύπη.

Η κ. ντε Ρεστώ φίλησε το χέρι του πατέρα της.

- Συγχώρεσέ με, πατέρα μου. Πιστεύατε πως η φωνή μου θα σας ξαναγύριζε από τον τάφο; Ξαναγυρίστε λοιπόν μια στιγμή στη ζωή να δώστε την ευχή σας στην κόρη σας. Αυτό είναι φριχτό. Μόνο την ευλογία σας θα μπορούσα να δεχτώ ακόμη σε τούτο τον κόσμο και τίποτα άλλο. Με μισεί όλος ο κόσμος, σεις μονάχα μ' αγαπάτε. Τα ίδια τα παιδιά μου θα με μισήσουν. Πάρτε με μαζί σας, θα σας αγαπώ και θα σας φροντίζω. Δεν ακούει πια; Είμαι τρελή...

Έπεσε στα γόνατα και παρατηρούσε προσεχτικά το λείψανο, παραληρώντας.

- Τίποτα δε λείπει από τη δυστυχία μου, είπε κοιτάζοντας τον Ευγένιο. Ο κ. ντε Τράιγ έφυγε, αφήνοντας πίσω του τεράστια χρέη κι έμαθα πως με απατούσε κιόλας. Ο άντρας μου δε θα με συγχωρέσει ποτέ. Του παραχώρησα την περιουσία μου. Πάνε οι αυταπάτες μου! Αλίμονό μου! Για ποιον πρόδωσα την καρδιά που με λάτρευε; κι έδειξε τον πατέρα της. Τον χιλιοπλήγωσα! Είμαι ένα άθλιο πλάσμα.
- Το ήξερε, είπε ο Ραστινιάκ.

Ο μπαρμπα-Γκοριό ανοιγόκλεισε τα βλέφαρά του εκείνη τη στιγμή. Ήταν ένας σπασμός. Η κόμισσα έκανε μια κίνηση ελπίδας, κρεμασμένη από το βλέμμα του ετοιμοθάνατου.

- Να μ' άκουγε άραγε; φώναξε. Μα, όχι... Ξαναείπε κι έκατσε κοντά στο κρεβάτι.

Η κ. ντε Ρεστώ ζήτησε να παρευρεθεί στις τελευταίες στιγμές του πατέρα της κι ο Ευγένιος βρήκε την ευκαιρία να κατεβεί. Οι οικότροφοι είχαν κάτσει στο τραπέζι.

- Όστε λοιπόν, όπως φαίνεται, θα 'χουμε ένα μικρό θανατόγραμμα απάνω ε; είπε ο ζωγράφος.
- Κάρολε, νομίζω πως θα 'πρεπε ν' αστειεύεσαι για ένα πράγμα λιγότερο θλιβερό, του απάντησε ο Ραστινιάκ.

- Δε θα μπορέσουμε λοιπόν να γελάσουμε εδώ;
- Αυτός ο άνθρωπος θα πεθάνει όπως έζησε, είτε ο υπάλληλος του Μουσείου.
- Ο πατέρας μου πέθανε! φώναξε η κόμισσα.

Ακούγοντας το τρομερό της ξεφωνητό, έτρεξαν απάνω ο Ραστινιάκ, ο Μπιανσόν και η Σουλβία, βρήκαν την κ. ντε Ρεστώ λιποθυμισμένη. Όταν συνήλθε, την κατέβασαν στ' αμάξι της. Ο Ραστινιάκ την εμπιστεύθηκε στην Τερέζα, με την παράκληση να την πάει στις κ. ντε Νουσίγκεν.

- Επήλθε ο θάνατος, είπε ο Μπιανσόν κατεβαίνοντας.
- Εμπρός, στο τραπέζι, είπε η κ. Βωκέρ. Η σούπα θα κρυώσει.

Οι δυο φοιτητές κάθισαν κοντά-κοντά.

Όταν ο Ραστινιάκ και ο Μπιανσόν έφαγαν, σηκώθηκαν να ειδοποιήσουν έναν παπά για να ξενυχτήσει το νεκρό και να προσευχηθεί γι' αυτόν. Κατά τις εννιά το βράδυ το φέρετρο είχε τοποθετηθεί πάνω σ' ένα τραπέζι ντυμένο γύρω - γύρω και δυο λαμπάδες έκαιγαν δεξιά κι αριστερά του, μέσα στο γυμνό δωμάτιο. Ένας παπάς ήταν καθισμένος κοντά του. Πριν κοιμηθεί, ο Ραστινιάκ ζήτησε πληροφορίες από το λειτουργό του Υψίστου για τα έξοδα της ολονύχτιας και για την ταφή κι έγραψε από δυο λέξεις στο βαρόνο ντε Νουσίγκεν και στον κόμητα ντε Ρεστώ, παρακαλώντας τους να κανονίσουν αυτά τα έξοδα. Το πρωί, οι δυο φοιτητές αναγκάστηκαν να πάνε μόνοι τους να δηλώσουν το θάνατο. Είχαν περάσει δυο ώρες ακόμη και κανείς από τους γαμπρούς του δεν είχε φανεί να στείλει λεφτά. Ο Ραστινιάκ πλήρωσε τα έξοδα του παπά. Ο Μπιανσόν έβαλε μόνος του το πτώμα σ' ένα από τα φέρετρα των φτωχών που έφερε από το νοσοκομείο, όπου το βρήκε σε φτηνή τιμή.

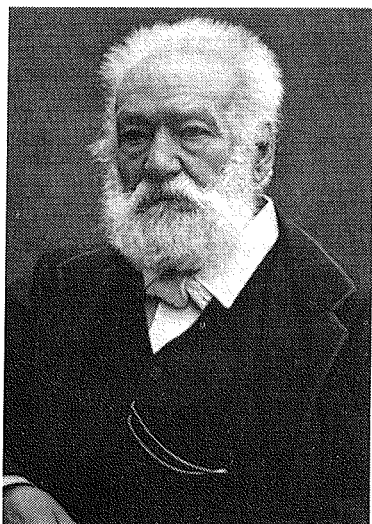
- Κάμε ένα αστείο σ' αυτούς τους γελοίους, είπε στο Ραστινιάκ. Πήγαινε στη φτωχογειτονιά ν' αγοράσεις μια σπιθαμή γης για πέντε χρόνια να θάψουμε το γέρο και παράγγειλε μια κηδεία τελευταίας τάξεως. Αν οι γαμπροί του ή οι κόρες του αρνηθούν να εξοφλήσουν, να γράψεις στον τάφο του: "Ενθάδε κείται ο μπαρμπα-Γκοριό, πατέρας της κομίσσης ντε Ρεστώ και της Βαρώνης ντε Νουσίγκεν. Τον έθαψαν με τα έξοδά τους δυο φοιτητές".

Μετάφραση Νικηφόρου Βρεττάκου

Ερωτήσεις

1. Να βρείτε χωρία του αποσπάσματος όπου φαίνονται τα αισθήματα του μπαρμπα-Γκοριό για τις κόρες του και να τα σχολιάσετε.
2. Να χαρακτηρίσετε το Ραστινιάκ και τον Μπιανσόν από τη μια και τις δυο θυγατέρες του μπαρμπα-Γκοριό από την άλλη σύμφωνα με τις πράξεις και τις παραλήψεις τους.
3. Ποια εντύπωση σας δημιουργούν τα λόγια του Μπιανσόν προς το Ραστινιάκ: Αν οι γαμπροί του ή οι κόρες του αρνηθούν να εξοφλήσουν, να γράψεις στον τάφο του: "Ενθάδε κείται ο μπαρμπα-Γκοριό, πατέρας της κομίσσης ντε Ρεστώ και της Βαρώνης ντε Νουσίγκεν. Τον έθαψαν με τα έξοδά τους δυο φοιτητές".

Βίκτωρ Ουγκώ (1802 - 1885)

Ο σπουδαιότερος εκπρόσωπος του γαλλικού ρομαντισμού, ανανεωτής της ποίησης, του μυθιστορήματος και της σκηνικής δημιουργίας. Από το 1825 συνδέθηκε με τον κύκλο των ρομαντικών που εξέφραζαν το φιλελεύθερο πολιτικό πνεύμα απορρίπτοντας το στυγνό κλασικισμό. Αναμείχθηκε στην πολιτική. Τιτλοφορήθηκε Πατρίκιος της Γαλλίας, έγινε Ακαδημαϊκός και Γερουσιαστής και τιμήθηκε με το παράσημο της Λεγεώνας της Τιμής. Γνήσιος φιλέλληνας, εμψύχωνε τους Κρητικούς στον αγώνα τους κατά των Τούρκων. Οραματίστηκε μια Ενωμένη Ευρώπη κατά το πρότυπο των Η.Π.Α. και συνέλαβε την ιδέα ενός ανανεωμένου κόσμου. Για τους λογοτέχνες ήταν "ο μεγαλύτερος μουσικός της γαλλικής γλώσσας", "ο άνθρωπος που συνόψισε το 19ο αι.", "ο απέραντος γέροντας". Επηρέασε και τους Έλληνες λογοτέχνες μέχρι τη γενιά του 1930.

Κυριότερα έργα του:

Ποίηση: *Ωδές και μπαλάντες* (1826), *Τα ανατολίτικα* (1829), *Ενατενίσεις* (1856), *Τα Τραγούδια των δρόμων και των δασών* (1865)

Θεατρικά έργα: *Κρόμβελ* (1827), *Ερνάνης* (1830), *Ρουί Μπλας* (1830), *Οι Βουργάβοι* (1843)

Μυθιστορήματα: *Η Παναγία των Παρισίων* (1831), *Οι Άθλιοι* (1862), *Οι Εργάτες της θάλασσας* (1866), *Ο Άνθρωπος που γελά* (1869)

Η Παναγία των Παρισίων (απόσπασμα)

Η Παναγία των Παρισίων είναι ένα από τα πιο γνωστά έργα του Β. Ουγκώ. Μέσα σ' αυτό ξαναζεί η γοητευτική γραφικότητα του Μεσαίωνα με επίκεντρο τον Καθεδρικό ναό της Παναγίας των Παρισίων.

Την Εσμεράλδα, την όμορφη νεαρή τσιγγάνα, ερωτεύονται ο δύσμορφος κωδωνοκρούστης του ναού της Παναγίας Κουασιμόδος και ο αρχιδιάκονος της ίδιας εκκλησίας Κλαύδιος Φρόλλο. Ο τελευταίος την ενοχοποιεί για την απόπειρα δολοφονίας του Φοίβου ντε Σατωπέρ, με τον οποίο είναι ερωτευμένη, για να την εκδικηθεί, επειδή τον περιφρόνησε. Ακολούθως ο Κλαύδιος Φρόλλο παραδίδει την Εσμεράλδα στην τρελή Γκοντούλη, που τρέφει άσπονδο μίσος για τους τσιγγάνους επειδή της έκλεψαν πριν χρόνια τη μικρή της κόρη.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί, η Γκοντούλη αναγνωρίζει στο πρόσωπο της Εσμεράλδας τη χαμένη της κόρη.

Ο ιερέας¹ φώναξε δυνατά:

- Γκοντούλη! Γκοντούλη! να η τσιγγανοπούλα! Εκδικήσου!

Η νεαρή κοπέλα ένιωσε πως κάποιος την άρπαξε απότομα από τον αγκώνα. Στράφηκε και κοίταξε.

Ήταν ένα μπράτσο σκελετωμένο, που έβγαине μέσα από κάποιο φεγγίτη στον τοίχο και που την κρατούσε σαν σιδερένια τανάλια.

- Κράτα τη γερά! είπε ο ιερέας. Είναι η τσιγγανοπούλα που το έσκασε. Μην την αφήσεις διόλου. Πηγαίνω να φέρω τους στρατιώτες. Θα τη δεις να την κρεμούν.

Ένα γέλιο στρίγγυλο αποκρίθηκε από το εσωτερικό του τοίχου στα φοβερά εκείνα λόγια.

- Χα, χα, χα!...

Η τσιγγανοπούλα είδε τον ιερέα να απομακρύνεται κατά το μέρος όπου βρισκόταν το Γεφύρι της Παναγίας. Από τη μεριά εκείνη ακουγόταν καλπασμός αλόγων.

Η νεαρή κοπέλα είχε αναγνωρίσει την κακιά έγκλειστη ασκήτρια. Λαχανιάζοντας από τον τρόμο, δοκίμασε τότε να της ξεφύγει. Στριφογύρισε, έκανε κάμποσα τινάγματα αγωνίας και απελπισίας, αλλά η άλλη την κρατούσε γερά με μια πρωτόφαντη δύναμη.

Τα κοκαλιάρικα και αχαμνά δάχτυλά της την πλήγωσαν καθώς σφίγγονταν απάνω στη σάρκα της και συνενώνονταν ολόγυρα στο μπράτσο της. Θα έλεγε κανένας ότι εκείνο το χέρι ήταν κολλημένο πάνω στο μπράτσο της τσιγγανοπούλας. Ήταν κάτι πιο γερό από αλυσίδα, από χαλκά, από σιδερένιο κρίκο· ήταν μια εμψυχωμένη και ζωντανή τανάλια, που ξεπρόβαλλε από τον τοίχο.

Εξαντλημένη η κοπέλα έπεσε πάλι πάνω στο περιτείχισμα και τότε ο φόβος του θανάτου την κυρίεψε ολοκληρωτικά.

Αναλογίστηκε την ομορφιά της ζωής, τα νιάτα, τη θέα του ουρανού, τις καλλονές της φύσης, τον έρωτα, το Φοίβο, καθετί που έχανε και καθετί που πλιριάζε, τον ιερέα που την κατάγγελλε, το δήμιο που επρόκειτο να έρθει, την κρεμάλα που ήταν στημένη εκείδά.

Τότε ένιωσε τον τρόμο να ανεβαίνει ως μέσα στις ρίζες των μαλλιών της και άκουσε πάλι το απαίσιο γέλιο της ασκήτριας, που της έλεγε σιγανά:

- Χα! χα! χα!... Θα σε κρεμάσουν!...

Μισοπεθαμένη στράφηκε κατά το μέρος του φεγγίτη και ανάμεσα από τα κάγκελα είδε την άγρια φυσιογνωμία της ρασοφόρας.

- Μα τι σου έχω κάνει; ρώτησε σχεδόν άψυχη.

---

1. ιερέας· ο αρχιδιάκονος της εκκλησίας της Παναγίας των Παρισίων Κλαύδιος Φρόλλο

Η ασκήτρια δεν αποκρίθηκε, παρά άρχισε να μουρμουρίζει μ' έναν τόνο φωνής τραγουδιστό, οργισμένο και κοροϊδευτικό συνάμα:

- Γυφτοπούλα! Γυφτοπούλα! Γυφτοπούλα!...

Η δύστυχη η Εσμεράλδα άφησε να ξαναπέσει το κεφάλι της, σκεπασμένο από τα μαλλιά της, καταλαβαίνοντας ότι δεν είχε να κάνει με ανθρώπινο πλάσμα.

Ξαφνικά η ασκήτρια ξεφώνισε σαν το ρώτημα της τσιγγανοπούλας να χρειάστηκε όλο εκείνο το χρονικό διάστημα, για να φτάσει ίσαμε το μυαλό της:

- Τι μου έχεις κάνει; λες; Α, γυφτοπούλα, τι μου έχεις κάνει! Ε, να, άκουσε! Είχα ένα παιδάκι, εγώ! ακούς;... Είχα ένα παιδάκι! ένα παιδάκι, σου λέω! Μια όμορφη μικρή κορούλα! Την Αγνή μου!... Ξαναείπε παραλογισμένη και φιλώντας κατιτί μέσα στη σκοτεινιά.

Ε, να! καταλαβαίνεις γυφτοπούλα; Μου κλέψαν το παιδάκι μου, μου πήραν το παιδάκι μου, μου το φάγαν το παιδάκι μου! Να, τι μου έχεις κάνει!

Η νεαρή κοπέλα αποκρίθηκε με αθωότητα αρνιού:

- Αλίμονο! Εγώ ίσως δεν είχα ακόμη τότε γεννηθεί!

- Α, να! παρατήρησε η έγκλειστη ασκήτρια. Θα ήσουν γεννημένη. Ήσουν μια από δαύτες. Η κορούλα μου θα ήταν τώρα στην ηλικία σου! Να, δεκαπέντε χρόνια τώρα βρίσκομαι εδώ μέσα, δεκαπέντε χρόνια είναι που υποφέρω, δεκαπέντε χρόνια παρακαλώ, δεκαπέντε χρόνια που κτυπάω το κεφάλι μου πάνω στους τέσσερις τοίχους. Σου λέω πως οι τσιγγάνες μου το είχαν κλέψει - το ακούς ετούτο; - και μου το είχαν τραγανίσει με τα δόντια τους...

Έχεις καρδιά; Λοιπόν, φαντάσου τι είναι ένα παιδάκι που παιδιαρίζει, ένα παιδάκι που βυζαίνει, ένα παιδάκι που κοιμάται. Είναι τόσο αθώο πλάσμα! Και να, λοιπόν, αυτό είναι που μου πήραν, που μου το σκότωσαν! Ο καλός Θεός το ξέρει καλά! Σήμερα, είναι η σειρά μου να φάω και εγώ κρέας γύφτισσας. Α, πώς θα σε δάγκανα, αν τα κάγκελα δε μεμποδίζουν! Και το κεφάλι μου είναι πολύ χοντρό! Η φτωχή μικρούλα! Την άρπαξαν την ώρα που κοιμόταν! Μα και αν οι γύφτισσες την ξυπνούσαν, καθώς την άρπαζαν, άδικα θα ξεφώνιζε - εγώ δεν ήμουν εκεί! Α! γύφτισσες μάνες, μου έχετε φάει το παιδάκι μου! Ελάτε να ιδείτε το δικό σας!

Τότε αυτή άρχισε να γελάει ή να τρίζει τα δόντια, δυο πράγματα που έμοιαζαν το ίδιο πάνω σ' εκείνη τη μανιακή μορφή.

Η ημέρα άρχιζε τώρα να χαράζει. Ένα αχνό αντιφέγγισμα φώτιζε αμυδρά αυτή τη σκηνή και η κρεμάλα φαινόταν ολοένα και πιότερο να ξεχωρίζει καταμυσής στην πλατεία.

Από την άλλη μεριά, κατά το Γεφύρι της Παναγίας, η φτωχή κατάδικη νόμιζε πως άκουγε να πλησιάζει ο κρότος του ιππικού.

- Κυρία! φώναξε, ενώνοντας τα δάχτυλά της ικετευτικά και πέφτοντας στα δυο της γόνατα, αναμαλλιασμένη, ταραγμένη, έξω φρενών από τη φρίκη. Κυρία, σπλαχνίσου με! Έρχονται. Δε σου έχω κάνει τίποτα. Θέλεις, λοιπόν, να με δεις να πεθαίνω, με αυτόν τον τρομερό τρόπο, μπροστά στα μάτια σου; Είμαι βέβαιη πως με σπλαχνίζεσαι. Είναι πολύ φριχτός αυτός ο θάνατος. Άφησέ με να γλιτώσω! Άφησέ με! Έλεος! Δε θέλω να πεθάνω έτσι!

- Δος μου το παιδί μου! είπε η ασκήτρια.
- Έλεος! Έλεος!
- Δος μου το παιδί μου!
- Άφησέ με, για τ' όνομα του Θεού!
- Δος μου το παιδί μου!

Και πάλι αυτή τη φορά η νεαρή κοπέλα ξανάπεσε, εξαντλημένη, τσακισμένη, έχοντας κιάλας το γυαλωμένο βλέμμα ανθρώπου που βρίσκεται μέσα στο λάκκο.

- Αλίμονο! μουρμούρισε: Εσύ γυρεύεις το παιδί σου. Και εγώ γυρεύω τους γονιούς μου!...
- Δος μου τη μικρή μου Αγνή! εξακολούθησε η Γκοντούλη. Δεν ξέρεις εσύ πού είναι; Τότε, πέθανε! Να σου πω. Εγώ ήμουν μια κοινή γυναίκα, είχα ένα παιδάκι και μου το πήραν το παιδί μου. Ήταν γύφτισσες. Βλέπεις πως πρέπει να πεθάνεις. Όταν η μάνα σου η τσιγγάνα έρθει να σε γυρέψει, θα της πω: "Μάνα, για κοίταξε αυτήν εκεί την κρεμάλα! Ή κάλλιο δος μου το παιδί μου!" Ξέρεις πού βρίσκεται η μικρούλα μου η κόρη; Στάσου να σου δείξω. Ορίστε το παπουτσάκι της - είναι το μόνο που μου απομένει. Ξέρεις πού βρίσκεται το ταίρι του; Αν το ξέρεις, πες μου το και αν βρίσκεται ακόμα και στην άλλη άκρη της γης, θα πάω να το ανταμώσω, περπατώντας με τα γόνατα.

Και λέγοντας αυτά, με το άλλο της χέρι, το βγαλμένο έξω από το φεγγίτη, η ασκήτρια έδειχνε στην τσιγγανοπούλα το μικρό κεντητό παπούτσι.

Τώρα είχε ξεμερώσει αρκετά, ώστε να ξεχωρίζουν το σχήμα και τα χρώματα.

- Δείξε μου αυτό το παπουτσάκι! είπε η τσιγγανοπούλα ανασκιρτώντας. Θεέ μου, Θεέ μου!

Και σύγχρονα, με το χέρι που είχε ελεύθερο, άνοιγε βιαστικά το μικρό φυλαχτό, το στολισμένο με πράσινα γυαλιά, που είχε κρεμασμένο στο λαιμό της.

- Πώς! Πώς! μουρμούριζε η Γκοντούλη. Ψαχούλευε το φυλαχτό σου το δαιμονικό! Ξαφνικά σταμάτησε, ανατρίχιασε σ' ολόκληρο το σώμα της και με φωνή, που έβγαίνε από τα βάθη των σπλάχνων της, ξεφώνισε:

- Κόρη μου!...

Η τσιγγανοπούλα είχε βγάλει μέσα από το φυλαχτό της ένα μικρό παπουτσάκι ολότελα όμοιο με το άλλο.

Πάνω σε κείνο το παπουτσάκι ήταν κολλημένο ένα κομμάτι περγαμηνή, όπου ήταν γραμμένο αυτό το δίστιχο:

*Το ταίρι αυτού του παπουτσιού άμα θα ξαναβρείς,
στης μάνας σου την αγκαλιά και πάλι θα βρεθείς!*

Σε λιγότερο χρονικό διάστημα απ' όσο χρειάζεται στην αστραπή, η ασκήτρια είχε συγκρίνει τα δυο παπουτσάκια, είχε διαβάσει το επίγραμμα και, κολλώντας στα κάγκελα του φεγγίτη το πρόσωπό της, που φεγγοβολούσε από ουράνια χαρά, φώναξε:

- Κόρη μου! κόρη μου!

- Μανούλα μου! αποκρίθηκε η τσιγγανοπούλα.

Εδώ αφήνουμε κάθε περιγραφή.

Ο τοίχος και τα σιδερένια κάγκελα βρίσκονταν ανάμεσα στις δυο γυναίκες.

- Αχ, αυτός ο τοίχος! φώναξε η ασκήτρια: Ω! να τη βλέπω και να μην την αγκαλιάζω! Το χέρι σου! Το χέρι σου!

Η νεαρή κοπέλα πέρασε το μπράτσο της μέσα από το φεγγίτη. Η ασκήτρια ρίχτηκε πάνω σ' εκείνο το χέρι, κόλλησε πάνω του τα χείλια της και αφέθηκε εκεί, βυθισμένη μέσα σ' εκείνο το φίλημα, μη δίνοντας πια κανένα άλλο σημάδι ζωής, εξόν από ένα λυγμό που ανασειούσε τότε τότε τους γοφούς της.

Στο μεταξύ έκλαιγε και τα δάκρυά της, σιωπηλά, πέφταν μέσα στη σκοτεινιά, σαν νυχτερινή βροχή.

Η φτωχή μάνα ξέχυνε σε κύματα πάνω σ' αυτό το λατρευμένο χέρι τη μαύρη και βαθιά πηγή των δακρύων που βρίσκονταν μέσα της και όπου όλη της η οδύνη είχε φιλτραριστεί σταγόνα σταγόνα εδώ και δεκαπέντε χρόνια.

Ξαφνικά, η γυναίκα ανασηκώθηκε, παραμέρισε τα μακριά, γκριζα μαλλιά της μπροστά από το μέτωπό της και, δίχως να προφέρει μια λέξη, άρχισε με τα δυο της χέρια να σείει τα κάγκελα του απομονωτηρίου της πιο μανισμένη και από λιονταρίνα.

Τα κάγκελα όμως κρατιόνταν γερά.

Τότε αυτή έτρεξε σε κάποια γωνιά του κελιού της και βρήκε μια χοντρή πλάκα από γρανίτη, που της χρησίμευε για προσκέφαλο, και την πέταξε καταπάνω στα κάγκελα με τόση δύναμη, ώστε ένα από τα σιδερένια εκείνα ραβδιά τσακίστηκε αναδίνοντας μύριες σπίθες.

Ένα δεύτερο χτύπημα τσάκισε ολότελα τον παμπάλαιο σιδερένιο σταυρό. Τότε με τα δυο της χέρια η ασκήτρια αποτελείωσε την προσπάθειά της, σπάζοντας και ξεχωρίζοντας τα σκουριασμένα κομμάτια των κάγκελων.

Υπάρχουν στιγμές όπου τα χέρια μιας γυναίκας έχουν μια υπεράνθρωπη δύναμη.

Όταν ανοίχτηκε έτσι το πέρασμα, και γι' αυτό χρειάστηκε διάστημα λιγότερο και από ένα λεπτό, η δύστυχη μάνα έπιασε τη θυγατέρα της από τη μέση του κορμιού της και την τράβηξε μέσα στο κελί της.

- Έλα, μουρμούρισε. Έλα, να σε τραβήξω από την άβυσσο!

Όταν η κόρη της βρέθηκε μέσα στο κελί, εκείνη την ακούμπησε μαλακά καταγής, ύστερα την ξαναπήρε και, κρατώντας την μέσα στην αγκαλιά της, σαν να ήταν πάντα η μικρούλα της Αγνή, πηγαινοερχόταν μέσα στο στενό της κελί, μεθυσμένη, ξετρελαμένη, γεμάτη χαρά, φωνάζοντας, τραγουδώντας, φιλώντας την κόρη της, μιλώντας της, ξεσπώντας σε γέλιο, ξεχύνοντας δάκρυα - και όλα αυτά μαζί και με παραφορά.

- Κόρη μου! Κόρη μου! έλεγε. Έχω τη μικρούλα μου! Ο καλός Θεός μού την ξανάδωσε. Ε, σεις, απέξω! Ελάτε όλοι! Δε βρίσκεται κανένας εδώ πέρα, για να ιδεί πως ξαναβρήκα την κόρη μου; Χριστούλη μου, τι όμορφη που είναι! Με έκανες να περιμένω δεκαπέντε χρόνια, καλέ μου Θεούλη, μα ήταν για να μου την ξανα-

δώσεις τόσο όμορφη. Λοιπόν, δε μου την είχαν τραγανίσει οι γύφτισσες! Ποιος είπε αυτή την κουβέντα;

Μικρή μου κορούλα! μικρή μου κορούλα, φίλησέ με! Τι καλές που είναι οι γύφτισσες! Τις αγαπώ τις γύφτισσες! Είσαι εσύ, αλήθεια! Για τούτο, λοιπόν, κτυπούσε η καρδιά μου κάθε φορά που περνούσες από δω. Κι εγώ που νόμιζα πως ήταν από μίσος αυτό! Συγχώρεσέ με, Αγνή μου, συγχώρεσέ με! Εσύ θα με νόμισες πως ήμουν πολύ κακιά - δεν είναι έτσι; Σ' αγαπώ!

Εκείνο το μικρό σημαδάκι που είχες στο λαιμό, το έχεις ακόμα; Για να ιδούμε. Ναι, το έχεις πάντα. Ω, τι όμορφη που είσαι! Εγώ είμαι που σου 'κανα αυτά εδώ τα μεγάλα μάτια, δεσποινίς μου! Φίλησέ με! Σ' αγαπώ. Δε με νοιάζει καθόλου πια, που οι άλλες μανάδες έχουν παιδιά! Μήτε που τις λογαριάζω τώρα. Δεν έχουν, παρά να κοπιάνουν εδώ. Ορίστε την η δική μου!

Για κοίτα λαιμό, μάτια, μαλλιά, χέρια! Μου βρίσκει κανένας κατιτίς ομορφότερο από αυτά; Ω, σας δίνω το λόγο μου πως αυτή εδώ θα κάψει καρδιές! Δεκαπέντε χρόνια έχω που την κλαίω. Όλη μου η ομορφιά έφυγε από μένα και πήγε σ' αυτήν. Φίλησέ με!

Της έλεγε έτσι χίλια άλλα παράξενα λόγια, που ήταν όμορφη με τον τρόπο που τα έλεγε, άνοιγε τα ρούχα της φτωχής κοπέλας, έτσι που την έκανε να κοκκινίζει, της γυάλιζε με την παλάμη τα μεταξωτά μαλλιά της, της φιλούσε τα πόδια, τα γόνατα, το μέτωπο, τα μάτια, εκστατική με όλα τούτα.

Η νεαρή κοπέλα αφηνόταν σε όλα, λέγοντας μονάχα και ξαναλέγοντας κάθε φορά πολύ σιγανά και με άπειρη γλύκα:

- Μανούλα μου!

- Βλέπεις, μικρή μου κορούλα; παρατηρούσε η ασκήτρια, διακόπτοντας τα λόγια της ολοένα με φιλιά. Βλέπεις; Θα σ' αγαπώ πολύ πολύ. Θα φύγουμε μαζί από δω. Θα πάμε να ζήσουμε πολύ ευτυχισμένες. Έχω κάποια κληρονομιά στη Ρενς, στον τόπο μας. Την ξέρεις τη Ρενς; Α, όχι, εσύ δεν τα ξέρεις αυτά, εσύ ήσουν πολύ μικρή!

Αν ήξερες τι όμορφη που ήσουν, τεσσάρων μηνών! Έρχονταν από περιέργεια να ιδούν τα μικρά σου ποδαράκια από το Επερνάι, που απέχει επτά λεύγες! Λοιπόν, θα έχουμε ένα χωράφι, ένα σπιτάκι. Θα σε κοιμίζω στο κρεβάτι μου. Θεέ μου! Θεούλη μου! Ποιος θα το πίστευε αυτό! Έχω την κόρη μου!

- Ω, μανούλα μου! είπε η νεαρή κοπέλα, βρίσκοντας τέλος πάντων τη δύναμη να μιλήσει μέσα στη συγκίνησή της: Καλά μου το είχε πει η σιγγάνα! Ήταν μια καλόψυχη γύφτισσα από τις δικές μας, που πέθανε πέρυσι και που με φρόντιζε σαν παραμάνα μου. Εκείνη μου είχε κρεμάσει αυτό το φυλαχτό στο λαιμό. Εκείνη μου έλεγε συχνά: "Μικρούλα μου, να προσέχεις αυτό το στολίδι. Είναι θησαυρός. Με δαύτο θα ξαναβρείς τη μάνα σου. Κρατάς τη μανούλα σου στο λαιμό σου". Αυτή η γύφτισσα μου το είχε πρωτοπεί!

Η ασκήτρια έσφιξε και πάλι τη θυγατέρα της μέσα στην αγκαλιά της:

- Έλα να σε φιλήσω! Τι νόστιμα που τα λες! Όταν θα πάμε στην πατρίδα, θα παπουτσώσουμε ένα μικρό Χριστούλη της εκκλησιάς με τα μικρά παπουτσάκια. Αυτό είναι το χρέος μας στην καλή Παναγιά την Παρθένα. Θεέ μου! Τι όμορφη φωνούλα που έχεις! Όταν μου μιλούσες πρωτίτερα, ήταν σαν ν' άκουγα μουσι-

κή! Α, Θεέ μου και Κύριε! Ξαναβρήκα το παιδάκι μου! Μα είναι τάχατες πιστευτή αυτή η ιστορία; Λοιπόν, από τίποτα δεν πεθαίνει κανένας, αφού εγώ δεν πέθανα από χαρά!

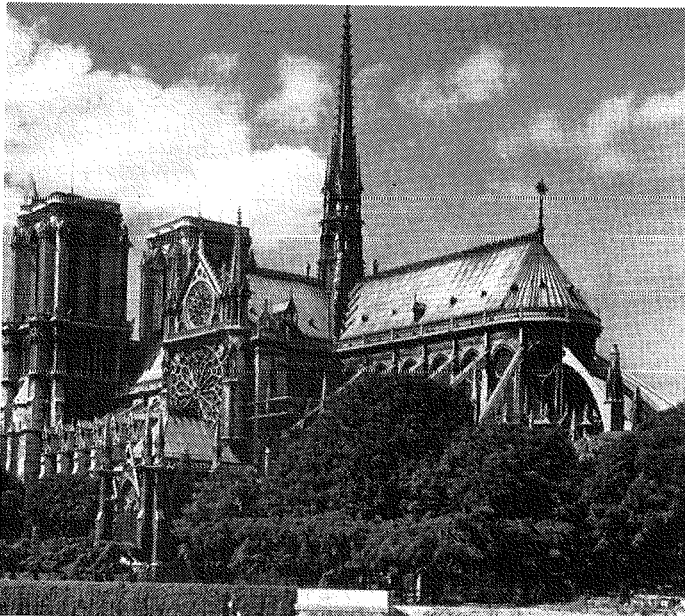
Και ύστερα, άρχισε πάλι να κτυπάει παλαμάκια και να γελάει και να φωνάζει:

- Τώρα πια θα ζήσουμε ευτυχισμένες!

Μετάφραση Κλέαρχου Στ. Μιμίκου

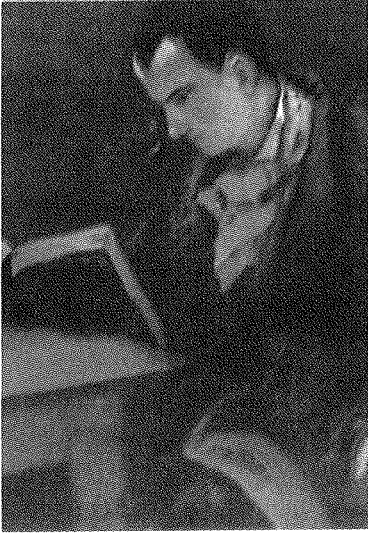
Ερωτήσεις

1. Να προσδιορίσετε το σκηνικό μέσα στο οποίο εξελίσσεται η υπόθεση του αποσπάσματος.
2. α) Να καταγράψετε τις κλιμακωτές αντιδράσεις και τη συμπεριφορά της Γκοντούλης και της Εσμεράλδας, πριν και μετά την αναγνώριση. Τι συναισθήματα σας δημιουργούνται;
β) Τι κλίμα δημιουργείται και με ποιες τεχνικές το επιτυγχάνει ο συγγραφέας;
3. Να χαρακτηρίσετε την Γκοντούλη και την Εσμεράλδα. (Να λάβετε υπόψη ότι σε λίγο θα αποχωριστούν για πάντα, αφού η Εσμεράλδα θα συλληφθεί και θα απαγχονιστεί)
4. Να αναφέρετε άλλα έργα, πεζά ή ποιητικά, όπου συναντούμε σκηνές αναγνώρισης.

*Άποψη του ναού της
Παναγίας των Παρισίων*

Κάρολος Μποτλέρ (1821 - 1867)

Κορυφαίος ποιητής, πεζογράφος και θεωρητικός της τέχνης, σύγχρονος της σχολής των παρνασιστών και πρόδρομος των συμβολιστών και των υπερρεαλιστών. Γεννήθηκε και πέθανε στο Παρίσι. Ήταν μια ύπαρξη διχασμένη, ραγισμένη, αντιφατική.

Στην ποίησή του αντανακλάται ο πόνος του ορφανού παιδιού, το μίσος του έφηβου για τη μάνα του που ξαναπαντρεύτηκε, η μαύρη μοναξιά του εσώκλειστου σε κολέγιο, η διαφθορά του μποέμ και άρρωστου από σύφιλη οπιομανούς, η ατυχία του εραστή, η αγωνία του άρρωστου που μένει κλεισμένος στη σιωπή της ημιπληγίας του περιμένοντας το θάνατο.

Είναι βαθύς και πρωτότυπος ποιητής. Αναζητεί την τέλεια αρμονία του στίχου, σε αντίθεση με την πληθωρική ρομαντική ποίηση που επικρατούσε τότε. Στην ποίησή του συγκλίνει ο παρνασισμός με το

συμβολισμό. Εγκαινιάσε μια νέα εποχή στη γαλλική ποίηση, επηρεάζοντας σύγχρονους και μεταγενέστερους Ευρωπαίους ποιητές. Στην Ελλάδα επηρέασε τους Κ. Χατζόπουλο, Κ. Καρυωτάκη, Ν. Καββαδία, Λ. Πορφύρα, Κ. Ουράνη κ.ά.

Κυριότερα έργα του:

Ποιητικά: Τα άνθη του κακού (1857), Η πλήξη των Παρισίων (1869)

Κριτικά μελετήματα - δοκίμια: Οι περιπέτειες του Άρθουρ Γκόρντον Πιμ (1858), Αισθητικά περίεργα (1868), Η ρομαντική τέχνη (1868)

Any Where Out of the World (Αδιάφορο πού έξω από τον κόσμο)

Ανήκει στη συλλογή "Η πλήξη των Παρισίων" (1869). Με τα πεζοτράγουδά του, τα οποία αποτελούν και τα πρώτα κλασικά δείγματα του είδους, ο ποιητής εκφράζει τη μυστηριώδη πλευρά της καθημερινής ζωής, εισερχόμενος σ' έναν αληθινά υπερρεαλιστικό χώρο.

Αυτή η ζωή είναι ένα νοσοκομείο που ο κάθε άρρωστος πεθαίνει από επιθυμία ν' αλλάξει κρεβάτι. Ο ένας θα 'θελε να υποφέρει απέναντι στη σόμπα και ο άλλος νομίζει ότι θα γιατρευόταν πλάι στο παράθυρο.

Μου φαίνεται πως θα 'νιωθα πάντα καλά εκεί που δε βρίσκομαι και αυτό το θέμα της μετακόμισης είναι κάτι που συζητώ αδιάκοπα με την ψυχή μου.

“Πες μου, ψυχή μου, φτωχή παγωμένη ψυχή, πώς θα σου φαινόταν να 'μενες στη Λισαβόνα; Θα πρέπει να κάνει ζέστη και θα ξανάνιωνες εκεί σα σαύρα. Αυτή η πόλη είναι παραθαλάσσια· λένε πως είναι χτισμένη με μάρμαρο και ότι ο λαός εκεί έχει ένα τέτοιο μίσος για τα φυτά που ξεριζώνει όλα τα δέντρα. Να ένα τοπίο στα μέτρα σου· ένα τοπίο φτιαγμένο από φως και οрукτό και το νερό για να τα αντανakλά!”

Η ψυχή μου δεν απαντά.

“Αφού αγαπάς τόσο τη γαλήνη, παραμένοντας θεατής της κίνησης, θέλεις νά 'ρθεις να μείνεις στην Ολλανδία, αυτή τη χώρα που φέρνει ευτυχία; Ίσως θα διασκεδάσεις σ' αυτό τον τόπο που θαύμασες συχνά την εικόνα του στα μουσεία. Τι θα 'λεγες για το Ρότερνταμ, εσύ που αγαπάς τα δάση από κατάρτια και τα αγκυροβολημένα πλοία πλάι στα σπίτια;”

Η ψυχή μου μένει βουβή.

“Η Μπατάβια¹ θα σου άρεσε ίσως πιο πολύ; Θα βρίσκαμε εκεί εξάλλου το ευρωπαϊκό πνεύμα μαζί με την τροπική ομορφιά”.

Καμιά απάντηση. - Μήπως η ψυχή μου είναι νεκρή;

“Εφτάσες λοιπόν σ' αυτό το σημείο νάρκης που δε σ' αρέσει παρά μόνο η δυστυχία σου; Αν είναι έτσι, ας φύγουμε για τις χώρες που ταυτίζονται με το Θάνατο. Ξέρω καλά την υπόθεσή μας, φτωχή ψυχή. Θα κάνουμε τις βαλίτσες μας για το Τόρνεο². Ας πάμε ακόμα πιο μακριά, στην τελευταία άκρη της Βαλτικής· ακόμα πιο μακριά από τη ζωή, αν είναι δυνατό· ας εγκατασταθούμε στον Πόλο. Εκεί ο ήλιος δεν πέφτει παρά μόνο λοξά στη γη και οι αργές διαδοχές της μέρας και της νύχτας καταργούν την ποικιλία και αυξάνουν τη μονοτονία, αυτό το έτερο ήμισυ του κενού. Εκεί, θα μπορέσουμε να κολυπήσουμε για πολύ μέσα στα σκοτάδια, ενώ, για να μας διασκεδάσουν, οι βορινές αυγές θα μας στέλνουν πότε - πότε τα ρόδινα δεμάτια τους, σαν αντανakλάσεις ενός βεγγαλικού της Κόλασης!”

Επιτέλους, η ψυχή μου ξεσπά και σοφά μου φωνάζει:

“Αδιάφορο πού! Αδιάφορο πού! Φτάνει να 'ναι έξω απ' αυτόν τον κόσμο!”

Μετάφραση Τάκη Βαρβιτσιώτη

Ερωτήσεις

1. Γιατί ο ποιητής παραλληλίζει τη ζωή με τη ζωή ενός αρρώστου στο νοσοκομείο;
2. Πώς εξηγείτε το ξέσπασμα της ψυχής του ποιητή στο τέλος του πεζοτραγουδίου;
3. Αφού διαβάσετε τα ποιήματα “Τείχη”, “Πόλη” και “Παράθυρα” του Καβάφη, να επισημάνετε παράλληλα στοιχεία εγκλεισμού και παγίδευσης.

---

1. Μπατάβια· αρχαία ονομασία περιοχής της Ολλανδίας στις εκβολές του Ρήνου, μεταξύ της Βόρειας θάλασσας και του ποταμού Μόσα ή μεταξύ των ποταμών Λεκ και Βάαλ

2. Τόρνεο· ποταμός της Β.Δ. Σουηδίας που αποτελεί τη μεθόριο μεταξύ Σουηδίας και Φινλανδίας

Spleen

Για τον ποιητή "spleen" είναι η ακαθόριστη πλήξη, αιτία της οποίας είναι η ίδια η ζωή, η μονοτονία μιας φυλακισμένης ύπαρξης που μπορεί να κατηγορεί το περιβάλλον και την εποχή της, γνωρίζει όμως καλά ότι η ασθένειά της οφείλεται σ' ό,τι βαθύτερο υπάρχει στην προσωπικότητά της και ότι δεν υπάρχει "άλλος τόπος" γι' αυτήν.

Όταν βαρύς και χαμηλός ο ουρανός πλακώνει
το πνεύμα που απ' την πλήξη του την τόση αγκομαχά
και γύρω τον ορίζοντα ολόκληρο τον ζώνει
και μαύρο φως πιο θλιβερό κι απ' της νυχτός σκορπά·

όταν η γη μια φυλακή λες κι είναι μουσκεμένη,
όπου η Ελπίδα, φεύγοντας, σα νυχτερίδα πάει
κι αγγίζει τη φτερούγα της στους τοίχους φοβισμένη
κι απά σε σαπιοτάβανα την κεφαλή κτυπάει·

όταν η μπόρα με πυκνά πλοκάμια που μας ζώνουν,
την πλάση σιδερόφρακτη σαν κάτεργο τη δείχνει,
και μύριες άτιμες, βουβές αράχνες παν κι απλώνουν
βαθιά μες στο κεφάλι μας το δολερό τους δίχτυ,

ξεσπούνε τότες άξαφνα καμπάνες φρενιασμένες,
που το φρικτό τους ουρλιαχτό στους ουρανούς σκορπάνε,
καθώς ψυχές που τριγυρνούν απάτριδες, χαμένες,
κι αρχίζουνε θρηνητικά με πείσμα να βογγάνε.

Και νεκροφόρες δίχως μουσικές και ψαλμωδία,
περνούν απ' την ψυχή μου. Κλαίει η Ελπίδα νικημένη,
και στο σκυφτό κρανίο μου καρφώνει η Αγωνία,
δεσποτική, τη μαύρη της σημαία, αγριεμένη.

Μετάφραση Γ. Σημηριώτη

Ερωτήσεις

1. Με ποιες εικόνες δίνει ο ποιητής την πλήξη που τον βασανίζει;
2. Ποιος ο ρόλος της ε' στροφής στη συναισθηματική φόρτιση του ποιήματος;
3. Ποια ψυχική διάθεση σας υποβάλλει το ποίημα;

Πωλ Ελυάρ (1895 - 1952)

Ψευδώνυμο του Εζέν - Εμίλ - Πωλ - Γκρεντέλ, ενός από τους σημαντικότερους ποιητές του 20ού αι. Υπήρξε ένας από τους ιδρυτές του υπερρεαλισμού. Εισχώρησε, μαζί με άλλους υπερρεαλιστές, στο Γαλλικό Κομμουνιστικό Κόμμα.

Από την άμεση εμπειρία της φρίκης του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου γεννήθηκαν οι ιδέες του για ειρήνη και αδελφoσύνη. Αποφασιστική επίδραση στο έργο του άσκησε και ο ισπανικός εμφύλιος πόλεμος. Στα χρόνια της Κατοχής έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αντίσταση των Γάλλων συγγραφέων. Παρά την εύθραυστη υγεία του, συνέχισε και στα μεταπολεμικά χρόνια την πολύπλευρη πολιτική και πνευματική του δραστηριότητα.

Στο έργο του "Μανιφέστο για την ποίηση" γράφει: "Έχει έλθει ο καιρός που όλοι οι ποιητές έχουν το δικαίωμα και την υποχρέωση να κατεβούν και να υποστηρίξουν, να μπουν βαθιά στη ζωή των άλλων

ανθρώπων, μες την κοινή ζωή".

Κυριότερα έργα του:

Ποιήματα για την ειρήνη (1918), Να πεθαίνεις από το να μην πεθαίνεις (1924), Πρωτεύουσα της οδύνης (1926), Ο έρωτας και η ποίηση (1929), Το δημόσιο ρόδο (1934), Ποίηση και αλήθεια (1942), Επτά ερωτικά ποιήματα μέσα στον πόλεμο (1943), Ελλάδα μου, ρόδο μου του λόγου (1949)

Χωρίς ηλικία

Πλησιάζουμε

Μέσα στα δάση

Πάρε το δρόμο του πρωινού

Ανέβα τα σκαλιά της πάχνης

Πλησιάζουμε

Είναι η καρδιά της γης σφιγμένη

Να' ρθει στον κόσμο μια μέρα ακόμη

Θα πλατύνει ο ουρανός

Είχαμε βαρεθεί

Να κατοικούμε στα ερείπια του ύπνου
Στη χαμηλή σκιά της ανάπαυσης
Της κούρασης και της εγκατάλειψης

Η γης θα ξαναπάρει τη μορφή των ζωντανών σωμάτων μας
Ο άνεμος θα μας υπομείνει
Ο ήλιος και η νύχτα θα περάσουν μες στα μάτια μας
Χωρίς ποτέ να τ' αλλάξουν

Το σίγουρό μας διάστημα ο αγνός μας αέρας φτάνει
Για να γεμίσει την αργοπορία που έσκαψε η συνήθεια
'Όλοι μαζί θ' αράξουμε σε μια καινούρια μνήμη
Και θα μιλήσουμε μαζί μια ευαίσθητη λαλιά

Ω αδελφοί μου αντίμαχοι που κρατάτε στα μάτια
Τη νύχτα αναλυμένη και τη φρίκη της
Πού να σας έχω αφήσει

Με τα βαριά σας χέρια μες στο λάδι το νωθρό
Μες στις παλιές σας πράξεις
Με τόση λίγη ελπίδα που κι ο θάνατος
Φαίνεται να 'χει δίκιο
Χαμένοι μου αδερφοί
Εγώ πηγαίνω προς τη ζωή έχω την όψη ανθρώπου
Για ν' αποδείξω πως ο κόσμος έγινε στ' ανάστημά μου

Και δεν είμαι μόνος
Χίλιες εικόνες από εμένα πληθαίνουν το φως μου
Χίλιες ματιές πανόμοιες ισοπεδώνουν τη σάρκα
Να το πουλί το παιδί κι ο βράχος κι ο κάμπος
Σμίγουν μαζί μας
Γελά το χρυσάφι που έμεινε από την άβυσσο έξω
Γυμνό νερό γυμνή φωτιά για μια εποχή μονάχα
'Εκλειψη δεν υπάρχει πια στο μέτωπο του κόσμου

Χέρια από τα χέρια μας αναγνωρισμένα
Χείλια με τα χείλια μας ενωμένα
Οι πρώτες ανθισμένες ζέστες
Παραστέκονται το αίμα δροσερό
Το πρίσμα ανασαίνει μαζί μας
Εύφορη αυγή
Στην κορφή κάθε χόρτου βασίλισσα
Στην κορφή των μούσκλων στην αιχμή του χιονιού
Του κυμάτου της ταραγμένης άμμου
Της επίμονης παιδικής ζωής

Εξω από όλες τις σπηλιές μας
Εξω από τον εαυτό μας.

Μετάφραση Γιώργου Σεφέρη

Ερωτήσεις

1. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, ο ποιητής δίνει τον τίτλο “Χωρίς ηλικία” στο ποίημά του;
2. Ποιο πρόσωπο χρησιμοποιεί ο ποιητής και γιατί;
3. Να επισημάνετε χαρακτηριστικές εικόνες και τολμηρές μεταφορές που απηχούν τον υπερρεαλιστικό τρόπο γραφής.
4. Υποστηρίχτηκε πως “και όταν ο Ελύαρ χρησιμοποιεί την αυτόματη γραφή και το ονειρικό στοιχείο, η ποίησή του δε χάνει το στόχο της, που είναι ο άνθρωπος και τα προβλήματά του”. Στηρίξετε την πιο πάνω άποψη βασιζόμενοι σε στίχους του ποιήματος.

«Εγώ και το χωριό μου»,
πίνακας του Μαρκ Σαγκάλ

Αλμπέρ Καμύ (1913 - 1960)

Ένας από τους πιο αντιπροσωπευτικούς συγγραφείς και στοχαστές της εποχής μας. Γεννήθηκε στην Αλγερία από Γάλλο πατέρα και μητέρα ισπανικής καταγωγής. Τα παιδικά του χρόνια τα πέρασε μέσα σε στερήσεις, αλλά κατόρθωσε να φοιτήσει σε Φιλοσοφική Σχολή. Για χρόνια ήταν ο εμψυχωτής ενός αριστερού θιάσου στο Αλγέρι, στον οποίο έπαιζε και αρκετούς ρόλους. Έγινε μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος Αλγερίου, αργότερα όμως διαγράφηκε. Ασχολήθηκε επαγγελματικά με τη δημοσιογραφία και, όταν εγκαταστάθηκε πια στη Γαλλία, εντάχθηκε στην Αντίσταση ως συντάκτης και αργότερα ως διευθυντής της παράνομης εφημερίδας "Μάχη" (Combat).

Ο στοχασμός του περιστράφηκε γύρω από το πρόβλημα του παράλογου, του ιδιαίτερου εκείνου αισθήματος "που γεννιέται από την αντίφαση ανάμεσα στον πόθο του ανθρώπου και την παράλογη σιω-

πή του κόσμου", όπως έλεγε ο ίδιος. Ξεκινώντας από την απελπισία, έφτασε στην κατάφαση της ζωής και όχι στο μηδενισμό. Αγαπημένος του τρόπος έκφρασης ήταν η χρήση της παραβολής, του "τραγικού μύθου". Κεντρικά θέματα του έργου του υπήρξαν η κενότητα της ζωής, η ανάγκη της ελευθερίας και το αίσθημα της ηθικής ευθύνης του ατόμου. Το 1957 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Κυριότερα έργα του:

Αφηγήματα: *Ο Ξένος* (1942), *Η Πτώση* (1956)

Μυθιστόρημα: *Η Πανούκλα* (1942)

Δοκίμια: *Απ' την καλή κι απ' την ανάποδη* (1937), *Οι γάμοι* (1939), *Ο μύθος του Σισύφου* (1942), *Ο επαναστατημένος άνθρωπος* (1951), *Η εξορία και το βασίλειο* (1957)

Θεατρικά: *Η παρεξήγηση* (1944), *Καλιγούλας* (1945), *Κατάσταση πολιορκίας* (1948)

Ο Ξένος (απόσπασμα)

Είναι το αφήγημα με το οποίο ο Καμύ άρχισε την καθαρά λογοτεχνική του σταδιοδρομία. Κεντρικός ήρωας του αφηγήματος είναι ο Μερσό, ο "Ξένος", ο οποίος σχετίστηκε με το γείτονά του Ραϊμόν Σιντές, που του ζητά βοήθεια, επειδή φοβάται μήπως τον σκοτώσει ο αδελφός της Αραπίνας ερωμένης του. Μια Κυριακή ο Ραϊμόν καλεί το Μερσό και τη φίλη του Μαρί να περάσουν τη μέρα στο παραθαλάσσιο εξοχικό ενός φίλου του. Σε μια βόλτα στην ακροθαλασσιά, ο Μερσό, ο Ραϊμόν και ο φί-

λος τους έρχονται αντιμέτωποι με την παρέα του αδελφού της ερωμένης του Ραϊμόν.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί ο Ραϊμόν, αν και πληγωμένος, ξανακατεβαίνει στην παραλία μαζί με το Μερσό.

Περπατήσαμε αρκετά στην παραλία. Εκείνη την ώρα ο ήλιος έκαιγε δυνατά και κομματιαζόταν πάνω στην άμμο και στη θάλασσα. Είχα την εντύπωση ότι ο Ραϊμόν ήξερε πού πήγαινε, αλλά φαίνεται έκανα λάθος. Στην άκρη της παραλίας, πίσω από ένα μεγάλο βράχο, φτάσαμε σε μια μικρή πηγή που κυλούσε πάνω στην άμμο. Εκεί βρήκαμε τους Αράπηδες μας. Ήταν ξαπλωμένοι με τις λιγδωμένες φορεσιές τους. Έμοιαζαν ολότελα ήρεμοι και σχεδόν χαρούμενοι. Ο ερχομός μας δεν άλλαξε τίποτα. Ο ένας κοίταξε το Ραϊμόν χωρίς να λέει τίποτα. Ο άλλος σφύριζε μέσα σ' ένα καλάμι κι επαναλάβαινε συνέχεια, κοιτάζοντάς μας με την άκρη του ματιού του, τις τρεις νότες, που έβγαζε απ' το όργανό του.

Όλη αυτή την ώρα δεν έγινε τίποτα κι εξακολούθησε να υπάρχει ο καυτός ήλιος, εκείνη η ησυχία, ο ελαφρός θόρυβος της πηγής κι εκείνος που έκαναν οι τρεις νότες. Ύστερα ο Ραϊμόν έβαλε το χέρι στη θήκη του ρεβόλβερ, αλλά ο άλλος δεν κινήθηκε. Παρατήρησα ότι αυτός που έπαιζε φλάουτο είχε πολύ μεγάλα δάχτυλα στα πόδια του. Χωρίς ν' αφήνει απ' τα μάτια του τον εχθρό του ο Ραϊμόν με ρώτησε: "Να του κατεβάσω καμιά;" Σκέφτηκα ότι αν έλεγα όχι θα πεισμωνε και θα πυροβολούσε σίγουρα. Του είπα μόνο: "Ακόμα δε σου μίλησε. Θα ήταν ανανδρία να πυροβολήσεις έτσι". Ακούγονταν ακόμα ο θόρυβος του νερού και του φλάουτου στην καρδιά της ησυχίας και της ζέστης. Μετά ο Ραϊμόν είπε: "Λοιπόν θα τον βρίσω κι όταν απαντήσει θα του την ανάψω". "Σύμφωνοι" του απάντησα, "αλλά αν δε βγάλει το μαχαίρι, δεν μπορείς να τον σκοτώσεις". Ο Ραϊμόν άρχισε να παίρνει θάρρος. Ο άλλος έπαιζε συνέχεια κι οι δυο τους παρατηρούσαν κάθε κίνηση του Ραϊμόν. "Όχι", είπα στο Ραϊμόν, "πιαστείτε στα χέρια και δώσε μου το πιστόλι σου. Αν μπει κι ο άλλος στη μέση ή βγάλει το μαχαίρι του, θα του την ανάψω εγώ".

Όταν μου έδωσε ο Ραϊμόν το πιστόλι του, ο ήλιος γλίστρησε προς τα πάνω. Όμως μείναμε ακόμα πιο ακίνητοι σαν να είχαν κλειστεί όλα γύρω μας. Κοιταζόμεσταν, χωρίς να χαμηλώνουμε τα μάτια, και καθετί σταματούσε εκεί. Ανάμεσα στη θάλασσα, στην άμμο και τον ήλιο, στη διπλή σιωπή του φλάουτου και του νερού. Σκέφτηκα πως αυτή τη στιγμή ήταν δυνατό να ρίξει κανείς ή να μη ρίξει. Ξαφνικά όμως οι Αράπηδες πισωπατώντας γλίστρησαν πίσω απ' το βράχο. Ο Ραϊμόν κι εγώ ξαναπήραμε το δρόμο μας. Εκείνος φαινόταν να νιώθει καλύτερα και μίλησε για το λεωφορείο της επιστροφής.

Τον συνόδεψα μέχρι την καλύβα κι ενώ ανέβαινε την ξύλινη σκάλα, εγώ σταμάτησα μπροστά στο πρώτο σκαλί, με το κεφάλι μου να βουίζει απ' τον ήλιο, απελπισμένος μπροστά στην προσπάθεια που χρειαζόταν να κάνω για ν' ανεβώ στο ξύλινο πάτωμα και να συζητήσω πάλι με τις γυναίκες. Αλλά η ζέστη ήταν τέτοια, που μου ήταν εξίσου αδύνατο να σταθώ ακίνητος κάτω απ' την εκτυφλωτική βροχή που έπεφτε απ' τον ουρανό. Να μείνω εδώ ή να φύγω, ήταν το ίδιο. Σ' ένα λεπτό ξαναγύρισα στην παραλία κι άρχισα να περπατώ.

Εξακολουθούσε να υπάρχει η ίδια κόκκινη έκρηξη. Στην άμμο η θάλασσα ανάσαινε γρήγορα και πνιγμένα με τα μικρά της κύματα. Περπατούσα αργά προς τα βράχια κι ένιωθα το μέτωπό μου να φουσκώνει κάτω απ' τον ήλιο. Όλη αυτή η ζέστη βάραινε πάνω μου και μ' εμπόδιζε να περπατάω. Κάθε φορά που αισθανόμουν την καυτή πνοή της στο πρόσωπό μου έσφιγγα τα δόντια, έσφιγγα τις γροθιές μου μέσα στις τσέπες του παντελονιού μου, προσπαθούσα μ' όλες μου τις δυνάμεις να νικήσω τον ήλιο κι αυτή τη μέθη που με πλημμύριζε. Σε κάθε αστραφτερή σπαθιά που ερχόταν απ' την άμμο, από κάποιο άσπρο κοχύλι ή από ένα πεταμένο γυαλί, τα σαγόνια μου έτρεμαν. Περπάτησα για ώρα.

Έβλεπα από μακριά το μικρό σκοτεινό όγκο του βράχου περιτριγυρισμένο από έναν εκτυφλωτικό κύκλο φωτός και την άχνη της θάλασσας. Σκεφτόμουν τη δροσερή πηγή πίσω απ' το βράχο. Ήθελα να ξαναβρώ το μουρμουρητό του νερού της, επιθυμούσα ν' αποφύγω τον ήλιο, και να ξαναβρώ τη σκιά και την ξεκούραση σ' αυτήν. Όμως όταν βρέθηκα πιο κοντά, είδα τον τύπο του Ραϊμόν που είχε επιστρέψει.

Ήταν μόνος. Ήταν ξαπλωμένος ανάσκελα με τα χέρια κάτω απ' το σβέρκο, το μέτωπό του κάτω απ' τη σκιά του βράχου, κι όλο το υπόλοιπο σώμα στον ήλιο με τη φορεσιά του, που άχνιζε απ' τη ζέστη. Ξαφνιάστηκα λίγο. Για μένα ήταν μια τελειωμένη ιστορία κι έφτασα εκεί χωρίς να τη σκεφτώ. Όταν με είδε εκείνος, ανασηκώθηκε λίγο κι έβαλε το χέρι στην τσέπη. Εγώ φυσικά έσφιξα το όπλο του Ραϊμόν στο σάκκι μου. Αυτός άφησε το σώμα του να ξαναπέσει πίσω, χωρίς να βγάλει το χέρι απ' την τσέπη του. Ήμουν αρκετά μακριά του, καμιά δεκαριά μέτρα. Μάντευα το βλέμμα του κατά διαστήματα, ανάμεσα απ' τα μισόκλειστα βλέφαρα. Πιο συχνά, όμως, η εικόνα του χόρευε μπροστά στα μάτια μου μέσα στο ζεστό αέρα. Ο θόρυβος των κυμάτων ήταν ακόμα πιο αργός, πιο ήρεμος απ' το μεσημέρι. Ήταν ο ίδιος ήλιος, το ίδιο φως στην ίδια άμμο, που προεκτεινόταν ως εδώ. Εδώ και δυο ώρες τώρα, η μέρα δεν προχωρούσε πια, δυο ώρες που έριξε άγκυρα σ' έναν ωκεανό από καυτό μέταλλο. Ένα μικρό έντομο πέρασε στον ορίζοντα κι αυτό το κατάλαβα από μια μαύρη κηλίδα στην άκρη του ματιού μου, γιατί δεν είχα πάψει να κοιτάζω τον Αράπη.

Σκέφτηκα πως δεν είχα παρά να κάνω μια στροφή κι όλα θα τέλειωναν. Αλλά πίσω μου βρίσκονταν πειστική μια ολόκληρη παραλία που παλλόταν απ' τον ήλιο. Έκανα μερικά βήματα προς την πηγή. Ο Αράπης δεν κουνήθηκε. Ωστόσο ήταν ακόμα αρκετά μακριά. Έμοιαζε να έχει ύφος κοροϊδευτικό ίσως κι απ' τις σκιές που έπεφταν στο πρόσωπό του. Περίμενα. Ένιωθα στα μάγουλά μου το κάψιμο του ήλιου κι αισθάνθηκα σταγόνες ιδρώτα μέσα στα φρύδια μου. Ήταν ο ίδιος ήλιος που υπήρχε και τη μέρα που έθαψα τη μαμά, κι όπως τότε, μου πονούσε το μέτωπο κι όλες οι φλέβες του χτυπούσαν μαζί κάτω απ' το δέρμα. Έκανα ένα βήμα μπρος εξαιτίας της κάψας, που δεν μπορούσα να την υποφέρω άλλο. Ήξερα ότι ήταν ανόητο, ότι δε θα απομάκρυνα τον ήλιο κάνοντας ένα βήμα παραπάνω. Αλλά έκανα ένα βήμα, μόνο ένα βήμα μπρος. Κι αυτή τη φορά ο Αράπης, χωρίς να σηκωθεί, τράβηξε το μαχαίρι του, που άστραψε στον ήλιο. Το φως παιχνίδιασε στο ατσάλι κι έμοιαζε σαν ένα μεγάλο αστραφτερό ξυράφι που μ' άγγιζε στο μέτωπο. Την ίδια στιγμή ο ιδρώτας κύλησε ξαφνικά απ' τα φρύδια και σκέπασε τα βλέφαρα μ' ένα υγρό και πυκνό πέπλο. Τα μάτια μου τυφλώθηκαν πίσω απ' αυτό το παραπέτασμα από δάκρυα κι αλάτι. Δεν ένιωθα παρά μόνο τα κύμβαλα του ήλιου στο μέτωπό μου και, αβέβαια, το αστραφτερό σπάθισμα του μαχαιριού που ήταν στραμμένο καταπάνω μου. Αυτό το λαμπε-

ρό ξυράφι κατάτρωγε τα βλέφαρά μου κι έσκαβε τα πονεμένα μάτια μου. Τότε όλα άρχισαν να τρεμουλιάζουν. Η θάλασσα έφερε μια ανάσα καυτή και πυκνή. Μου φάνηκε ότι ο ουρανός ανοιγόταν σ' όλη του την έκταση, για ν' αρχίσει να βρέχει φωτιά. Όλο μου το είναι τεντώθηκε κι έσφιξα το πιστόλι. Η σκανδάλη υποχώρησε, άγγιξα τη λεία κοιλότητα της κάνης και τότε, μέσα στο θόρυβο, που ταυτόχρονα ήταν ξερός και εκκωφαντικός, άρχισαν όλα. Τίναξα τον ιδρώτα και τον ήλιο. Κατάλαβα ότι είχα καταστρέψει την ισορροπία της μέρας, την εξαιρετική ηρεμία μιας ακρογιαλιάς, όπου ήμουν ευτυχισμένοι. Τότε έριξα ακόμα τέσσερις φορές σ' ένα σώμα ακίνητο όπου οι σφαίρες μπήγονταν χωρίς να φαίνονται. Κι ήταν σαν τέσσερα σύντομα κτυπήματα που έδινα στην πόρτα της δυστυχίας.

Μετάφραση Βαγγέλη Φουφούλα

Ερωτήσεις

1. α) Να παρακολουθήσετε από την αρχή ως το τέλος του αποσπάσματος την ψυχική διάθεση του ήρωα.
β) Ποιο είναι το κύριο συναίσθημα που τον διακατέχει και καθορίζει τη συμπεριφορά του;
2. Πώς επιδρά το φυσικό περιβάλλον και ιδιαίτερα ο καυτός ήλιος στον ήρωά μας;
3. Ο συγγραφέας αφηγείται σε πρώτο πρόσωπο. Τι πετυχαίνει μ' αυτή την τεχνική; Σχολιάστε.
4. Να σχολιάσετε το νόημα των τεσσάρων τελευταίων σειρών του αποσπάσματος: "Κατάλαβα ότι είχα... στην πόρτα της δυστυχίας".

Η πανούκλα (απόσπασμα)

Είναι το χρονικό - αλληγορία μιας αλγερινής πόλης, του Οράν, που αφανίζεται αλύπητα από μια ξαφνική επιδημία, την πανούκλα. Ο γιατρός Ριέ και οι φίλοι του αγωνίζονται σκληρά κατά της αρρώστιας, που μπορεί να περιοριστεί, αλλά όχι να εξουδετερωθεί πλήρως.

Ολάκερο το Σεπτέμβρη και τον Οχτώβρη η πανούκλα δεν άφησε ούτε στιγμή την πόλη ν' ανασάνει κάτω απ' το γόνα της. Ο μόνος τρόπος να ξεφύγεις κάπως απ' την αγωνία ήταν πάντα να περπατάς ανυπόμονα, δίχως σκοπό. Έτσι, εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι περπατούσαν ακόμα πέρα-δώθε μέσα στην πόλη. Κι αυτό γινόταν βδομάδες ολάκερες που δεν έλεγαν να τελειώσουν. Η ομίχλη, η ζέστη κι η βροχή διαδέχτηκαν τότε η μια την άλλη στον ουρανό. Σιωπηλά κοπάδια τσίχλες και ψάρωνια φάνηκαν να 'ρχονται απ' το Νοτιά. Μα δε στάθηκαν. Διαβήκανε πολύ ψηλά. Κι ούτε πέρασαν πάνω απ' την πόλη. Σαν ζύγωσαν, λοξοδρομήσανε. Θα 'λεγε κανείς πως η μάστιγα του Πανελού¹, κείνη η περίεργη ξύλινη δικράνα που στριφογύριζε σουρίζοντας² πάνω απ' τα σπίτια, τα κρατούσε μακριά. Στις αρχές του Οχτώβρη μεγάλες νεροποντές ξεπλύνανε τους δρόμους. Κι όλο αυτόν τον καιρό δε σημειώθηκε τίποτα σημαντικότερο από τούτο το πανανθρώπινο ποδοβολητό.

Τότε ο Ριέ κι οι φίλοι του ένωσαν πόσο είχαν κουραστεί. Και πραγματικά, οι άνθρωποι των υγειονομικών σχηματισμών δεν μπορούσαν πια ν' αφομοιώσουν μια τέτοια κούραση. Ο γιατρός Ριέ το καταλάβαινε αυτό παρατηρώντας, στον ίδιο τον εαυτό του ή και στους φίλους του, την πρόοδο μιας παράξενης αδιαφορίας. Τους κυρίευε σιγά-σιγά. Λόγου χάρη, οι άνθρωποι αυτοί είχαν δειξει μέχρι τώρα ένα πολύ ζωηρό ενδιαφέρον για όλα τα νέα της πανούκλας. Τώρα όμως μήτε που νοιάζονταν καθόλου. Ο Ραμπέρ³ διεύθυνε πάντα την каранτίνα που του είχαν αναθέσει προσωρινά, εδώ και λίγο καιρό, στο ξενοδοχείο. Ήξερε λοιπόν μια χαρά τον αριθμό όσων είχαν μπει για παρατήρηση. Ήταν θαυμάσια κατατοπισμένος ακόμα και για τις παραμικρότερες λεπτομέρειες του προγράμματος "αμέσου εκκενώσεως". Το είχε ο ίδιος καταστρώσει για κείνους που θα τύχαινε ξαφνικά να φανερώσουν τα σημάδια της αρρώστιας. Η στατιστική, με τ' αποτελέσματα που παρουσίαζε ο ορρός στις διάφορες каранτίνες, είχε χαραχθεί βαθιά στη μνήμη του. Ήταν όμως ανίκανος να πει το βδομαδιάτικο αριθμό των θυμάτων. Πραγματικά, αγνοούσε αν η πανούκλα είχε απλωθεί ή υποχωρήσει. Ωστόσο, αυτός τουλάχιστον φύλαγε πάντα την ελπίδα μιας σύντομης απόδρασης.

Όσο για τους άλλους, κείνοι απορροφημένοι μέρα-νύχτα απ' τη δουλειά τους, δε διάβαζαν πια εφημερίδες, μήτε ακούγανε ραδιόφωνο. Έτσι, όταν κανείς πήγαινε να τους αναγγείλει κάποιο αποτέλεσμα, καμώνονταν πως τάχα κάτι τέτοιο τους ένοιαζε. Στην πραγματικότητα όμως το δέχονταν μ' αυτή την αφηρημένη αδιαφορία που

-
1. Πανελού: μαχητικός Ιησουΐτης ιερέας που με τα κηρύγματά του ήθελε να ξερκίσει την πανούκλα
  2. σουρίζοντας: σφυρίζοντας
  3. Ραμπέρ: Δημοσιογράφος που βρέθηκε εγκλωβισμένος στην πόλη Οράν

θα πρέπει να 'χουν οι αγωνιστές των μεγάλων πολέμων. Ξεθεωμένοι απ' τις επιχειρήσεις, το μόνο που προσέχουν είναι πώς να μη λαθέψουν στο καθημερινό τους χρέος. Δεν ελπίζουν πια μήτε σε μια αποφασιστική μάχη μήτε στην ημέρα της ανακωχής.

Ο Γκραν¹ συνέχιζε να εκτελεί αδιάκοπα τους απαραίτητους λογαριασμούς που επέβαλλε η πανούκλα. Μολαταύτα, σίγουρα δεν ήταν σε θέση να δείξει τα γενικά αποτελέσματα. Αντίθετα με τον Ταρρού², τον Ραμπέρ και τον Ριέ, που ολοφάνερα αντέχανε στην κούραση, η υγεία του δε στάθηκε ποτέ καλή. Πάντως, στιγμή δεν παράλειπε να φορτώνεται με τα καθήκοντα του βοηθητικού υπάλληλου στη Δημαρχία, με τη δουλειά του γραμματέα πλάι στον Ριέ και με τις νυχτερινές του ασχολίες. Έτσι, τον έβλεπε κανείς να βρίσκεται σε μια κατάσταση αδιάκοπης εξάντλησης και να κρατιέται στα πόδια του από δυο-τρεις έμμονες ιδέες μόνο. Λογάριαζε λόγου χάρη, μετά την πανούκλα, να προσφέρει στον εαυτό του, το λιγότερο, μια βδομάδα απόλυτες διακοπές. Θα δούλευε τότε με τρόπο θετικό, - "Κύριοι, αποκαλυφθείτε!", κείνο που λαχταρούσε. Τον έπιαναν ακόμα, στα καλά καθούμενα και ξαφνικές συγκινήσεις. Τότε μιλούσε πρόθυμα στον Ριέ για τη Ζαν. Αναρωτιόταν λοιπόν σαν πού να βρισκότανε τάχα κείνη τη στιγμή, κι αν διαβάζοντας τις εφημερίδες, τον σκεφτότανε.

Μαζί του κουβεντιάζοντας μια μέρα ο Ριέ ένωσε ξαφνιασμένος πώς μιλούσε για την ίδια του τη γυναίκα στον πιο πεζό τόνο. Ήτανε κάτι που ο γιατρός ποτέ δεν είχε κάμει ως τώρα. Μη ξέροντας αν θα 'πρεπε να δώσει πίστη στα πάντοτε καθησυχαστικά τηλεγραφήματα της γυναίκας του, είχε αποφασίσει να τηλεγραφήσει στο διευθυντή του νοσοκομείου, όπου εκείνη νοσηλευόταν. Για απάντηση όμως έλαβε τη δήλωση πως η κατάσταση της άρρωστης είχε χειροτερέψει και συνάμα τη διαβεβαίωση πως θα γινόταν το παν για να σταματήσουν το κακό.

Είχε ακόμα αποφασίσει να φυλάξει τούτο το νέο αποκλειστικά για τον εαυτό του. Έτσι, δεν μπορούσε τώρα να εξηγήσει πώς του 'ρθε και το εμπιστεύτηκε στον Γκραν. Δεν έβρισκε λοιπόν άλλη αιτία εξόν απ' την κούρασή του. Πάντως, τα πράγματα είχαν συμβεί κάπως έτσι: ο υπάλληλος, αφού του μίλησε για τη Ζαν, τον ρώτησε μετά για τη γυναίκα του. Ο Ριέ του αποκρίθηκε κάτι. "Μην ανησυχείτε!", είπε τότε ο Γκραν. "Αυτά τα πράγματα γιατρεύονται εύκολα σήμερα!". Κι ο Ριέ, χωρίς καμιά αντίδραση, συμφώνησε μαζί του. Πρόσθεσε μόνο πως ο χωρισμός άρχισε να τραβάει πολύ σε μάκρος. Ίσως, αν βρισκόταν κοντά στη γυναίκα του, θα τη βοηθούσε να νικήσει την αρρώστια. Τώρα όμως θα αισθανόταν σίγουρα ολομόναχη. Ύστερα ωύπασε. Και μόνο αόριστα απάντησε μετά στις ερωτήσεις του Γκραν.

Στην ίδια κατάσταση βρισκόντουσαν ασφαλώς κι οι άλλοι. Πάντως ο Ταρρού αντιστεκόταν καλύτερα απ' όλους. Τα καρνέ του όμως μαρτυρούν πως αν η περιέργειά του δεν είχε λιγοστέψει σε βάθος, ωστόσο είχε χάσει αρκετή απ' την ποικιλία της.

---

1. Γκραν: υπάλληλος στη δημαρχία που δούλευε παράλληλα και στην υπηρεσία στατιστικής

2. Ταρρού: ιδιοκτήτης ξενοδοχείου. Κατέγραφε λεπτομερώς ό,τι συνέβαινε στην πόλη

Πραγματικά, ο Ταρρού φαινόταν πως όλο αυτό το διάστημα νοιαζόταν μονάχα για τον Γκοτάρ¹. Φυσικά, τα βράδια κουβέντιαζε πάντα στου Ριέ. (Εκεί τελικά είχε εγκατασταθεί από τότε που το ξενοδοχείο του είχε γίνει καραντίνα). Είναι ζήτημα όμως αν πρόσεχε τον Γκραν ή το γιατρό που σχολίαζαν τ' αποτελέσματα. Αμέσως ξανάφερε την κουβέντα σε κείνες τις μικρολεπτομέρειες της Ορανέζικης ζωής που γενικά τον απασχολούσαν.

Όσο για τον Καστέλ, κείνος καταγινόταν πάντα με τους ορρούς. Είχαν αποφασίσει να κάμουν την πρώτη δοκιμή πάνω στ' αγοράκι του κυρίου Οττόν². Μόλις προλίγου το είχαν μεταφέρει στο νοσοκομείο κι ο Ριέ έκρινε την περίπτωση του απελπιστική. Έτσι, τη μέρα που ο Καστέλ έτρεξε να του αναγγείλει πως ο ορρός ήταν επιτέλους έτοιμος, ο Ριέ θέλησε ν' ανακοινώσει στο γερο-φίλο του τις τελευταίες στατιστικές. Μα είδε ξαφνικά πως ο συνομιλητής του είχε βαθιά αποκοιμηθεί, χωμένος στην πολυθρόνα του. Και τότε ο Ριέ ένωσε το λαιμό του να σφίγγεται μπροστα σ' αυτό το αλλοιωμένο πρόσωπο. Μια έκφραση γλυκύτητας και ειρωνείας του χάριζε συνήθως αστείρευτη νεότητα. Τώρα όμως μια αράχνη ξεχασμένο σάλιο ένωσε τα μισάνοιχτα χείλη κι άφηνε έτσι να φαίνεται ο μαρασμός και τα γερατειά του.

Μόνο από κάτι τέτοιες αδυναμίες ο Ριέ μπορούσε να κρίνει την κούρασή του. Γιατί η ευαισθησία τού του ξέφευγε. Τον περισσότερο καιρό οι περιστάσεις την κρατούσαν ασφυκτικά δεμένη. Και σκληραινόταν και μαράζωνε. Πότε-πότε όμως φούντωνε διαμιάς και ξεσπούσε. Τότε παράδινε το γιατρό σε συγκινήσεις, που αυτός δεν μπορούσε πια να συγκρατήσει. Έτσι η μόνη άμυνα που του απόμεινε τότε ήταν να ζητά καταφύγιο σ' αυτήν ακριβώς τη σκληρότητα. Να σφίγγει πάλι εκείνη τη θηλειά που είχε δεθεί εντός του. Ήξερε καλά πως αυτός ήταν ο κατάλληλος τρόπος για να μπορέσει να συνεχίσει. Άλλωστε για τα υπόλοιπα δεν είχε πολλές αυταπάτες. Κι η κούρασή του αφάνιζε όσες διατηρούσε ακόμα. Καταλάβαινε πως, για ένα διάστημα που δεν μπορούσε να ορίσει το τέλος του, ο ρόλος του δε θα ήταν πια να γιατρεύει. Ο ρόλος του θα ήταν να κάνει μόνο διαγνώσεις. Να ξετρυπώνει τους αρρώστους, να βλέπει, να περιγράφει, να τους περνάει στο πρωτόκολλο και τέλος να καταδικάζει. Να ποιο ήταν τώρα το έργο του! Οι γυναίκες των αρρώστων τού έπιαναν το χέρι και ουρλιάζανε: "Γιατρέ, δώσου τη ζωή!" Όμως αυτός, αλίμονο, δε βρισκόταν εκεί για να δίνει ζωή, μα για να διατάζει απομόνωση! Τι ωφελούσε λοιπόν το μίσος, που διάβαζε τότε πάνω στα πρόσωπα: "Δεν έχετε καρδιά, γιατρέ!" του είπανε μια μέρα. Μα πώς δεν είχε! Μόνο να, τού χρησίμευε να υποφέρει κάθε μέρα κείνες τις είκοσι ολάκερες ώρες, που ήταν αναγκασμένος να βλέπει να πεθαίνουν άνθρωποι πλασμένοι για να ζήσουν. Δηλαδή, η καρδιά του χρησίμευε για να 'χει τη δύναμη να ξαναρχίζει τα ίδια όλες τις μέρες. Από δω και πέρα θα του έμεινε τόση μόνο καρδιά, όση ακριβώς χρειαζόταν για κάτι τέτοιο. Πώς λοιπόν αυτή η καρδιά θα έφτανε να δίνει τη ζωή;

Όχι, δε μοίραζε πια βοήθεια ολάκερη τη μέρα. Μα πληροφορίες. Βέβαια, αυτό δεν μπορεί να το πει κανείς ανθρώπινο επάγγελμα. Αλλά, στο κάτω-κάτω, σε ποιον από

---

1. Γκοτάρ· θα συλλαμβανόταν από την αστυνομία για μια παλιά του υπόθεση, αν δεν είχε κηρυχτεί κατάσταση πολιορκίας στην πόλη

2. Οττόν· ανακριτής στο Οράν

κείνο το τρομοκρατημένο κι αποδεκατισμένο πλήθος είχαν αφήσει τη δυνατότητα να κάμει κάποια ανθρώπινη δουλειά; Έτσι ήταν ευτύχημα το ότι υπήρχε η κούραση. Γιατί αν ο Ριέ ήταν πιο ξεκούραστος, αυτή η μυρουδιά του θανάτου, που πλανιόταν διάχυτη τριγύρω, θα μπορούσε να τον κάμει συναισθηματικό. Όμως πώς μπορεί να 'ναι κανείς συναισθηματικός όταν κοιμάται τέσσερις μόνο ώρες; Τότε βλέπει τα πράματα όπως ακριβώς είναι. Μ' άλλα λόγια, τα βλέπει σύμφωνα με τη δικαιοσύνη. Κείνη τη σιχαμερή και γελοία δικαιοσύνη. Όμως κι οι άλλοι, οι καταδικασμένοι, ένωσαν κι αυτοί τα ίδια. Πριν απ' την πανούκλα τον δέχονταν σαν σωτήρα. Ήταν σίγουροι πως ο γιατρός θα τα διόρθωνε όλα με δυο-τρία χάπια και καμιά ένεση το πολύ-πολύ. Μάλιστα του 'σφιγγαν το μπράτσο καθώς τον οδηγούσαν μέσ' από διάδρομους για να τον πάνε στο δωμάτιο του αρρώστου. Βέβαια, κάτι τέτοιο ήταν κολακευτικό γι' αυτόν, μα κι επικίνδυνο. Τώρα όμως αντίθετα, ο Ριέ παρουσιαζόταν πάντα με στρατιώτες ή αστυνομία. Και χρειάζονταν κοντακιές στην πόρτα για να πεισθεί η οικογένεια ν' ανοίξει. Τώρα οι αρρώστοι ήθελαν να τον σύρουν, όπως ήθελαν να σύρουν κι όλη την ανθρωπότητα, μαζί τους στο θάνατο. Α! γινόταν πια ολοφάνερο πως οι άνθρωποι δεν μπορούσαν να κάμουν δίχως τους ανθρώπους. Πως ήταν κι αυτός το ίδιο γυμνός με κείνους τους δυστυχισμένους. Και πως άξιζε τον ίδιο παλμό οίκτου, που μεγάλωνε μέσα του, σαν έφευγε ανήμπορος από κοντά τους.

Τουλάχιστον τέτοιες ήταν οι σκέψεις που κείνες τις ατέλειωτες βδομάδες κλωθογυρίζανε μες στο μυαλό του Ριέ. Συχνά - πυκνά ανακατεύονταν με τις σκέψεις που γεννούσε αυτόματα η κατάσταση του χωρισμού του. Μα ήταν κι άλλες πολλές ακόμα που το καθρέφτισμά τους ο γιατρός το διάβαζε στα πρόσωπα των φίλων του. Όμως το πιο επικίνδυνο αποτέλεσμα κείνης της εξάντλησης, που κυριέυε σιγά-σιγά όσους συνέχιζαν τον αγώνα ενάντια στην πανούκλα, δε φώλιαζε τόσο μέσα σ' αυτή την αδιαφορία για τα εξωτερικά γεγονότα και τις συγκινήσεις των άλλων. Βρισκόταν κυρίως στην ανεμελιά όπου όλοι βυυλιόζανε ιπάνια και πιο πολύ. Γιατί όλοι πασκίζανε να ξεφεύγουν ό,τι δεν ήταν απόλυτα αναγκαίο και τους φαινόταν πάντα πως ξεπερνούσε τις δυνάμεις τους. Έτσι, οι άνθρωποι αυτοί κατάντησαν ν' αμελούν όλο και πιο συχνά τους κανόνες της υγιεινής που οι ίδιοι είχαν κάποτε κωδικοποιήσει. Να λησμονούν μερικές απ' τις πολλές απολυμάνσεις που έπρεπε να κάμουν. Ή, λόγου χάρη, να τρέχουν δίχως καμιά προφύλαξη κοντά σ' όσους είχαν πνευμονική πανούκλα. Και τούτο, γιατί όταν την τελευταία στιγμή τους ειδοποιούσαν να πάνε σε μολυσμένα σπίτια, τους φαινότανε ξεθεωτικό το να ξαναγυρίσουν σε κάποιον υγειονομικό σταθμό και να κάμουν τις απαραίτητες ενσταλάξεις. Εδώ ακριβώς βρισκότανε λοιπόν ο πραγματικός κίνδυνος. Γιατί ο ίδιος ο αγώνας τους ενάντια στην πανούκλα, τους παράδινε στην αρρώστια ακόμα πιο απροστάτευτους απ' όλους τους άλλους. Με λίγα λόγια το 'ριχναν στην τύχη κι η τύχη δεν ανήκει σε κανένα.

Υπήρχε ωστόσο μέσα στην πόλη κάποιος που δε φαινόταν εξαντλημένος, μήτε αποθαρρυσμένος. Αυτός έμενε πάντα η ζωντανή εικόνα της ικανοποίησης. Ήταν ο Γκοτάρ. Εξακολουθούσε να ζει παράμερα, αν και διατηρούσε τις σχέσεις του με τους άλλους. Του άρεσε όμως να βλέπει τον Ταρρού όσο πιο συχνά το επέτρεπε η δουλειά αυτού του τελευταίου, επειδή, απ' τη μια μεριά, ο Ταρρού ήτανε πάντα καλά πληροφορημένος για την περίπτωσή του, κι απ' την άλλη, επειδή ήξερε να δέχε-

ται πάντα καλόκαρδα το μικροεισοδηματία. Αυτό λοιπόν ήταν ένα θαύμα που συνεχιζόταν αδιάκοπα. Μα ο Ταρρού, παρόλο το μόχθο που τον τσάκιζε, δειχνόταν πάντα πρόθυμος και προσεχτικός. Ακόμα κι όταν μερικά βράδια η κούραση τον σύντριβε, αυτός την άλλη μέρα κατόρθωνε να ξαναβρίσκει μια καινούρια δραστηριότητα. “Μ’ αυτόν εδώ, είχε πει κάποτε ο Γκοτάρ στον Ραμπέρ, μπορείς να μιλήσεις, γιατί καταλαβαίνεις πως είναι άνθρωπος. Σε νιώθει!”.

Μετάφραση Ηλία Θεοφιλάκη

Ερωτήσεις

1. Πώς συμπεριφερόταν ο γιατρός Ριέ; Πώς τον αντιμετώπιζαν οι άνθρωποι πριν εμφανιστεί η πανούκλα και πώς μετά;
2. Να σχολιάσετε τις αντιδράσεις και γενικότερα τη συμπεριφορά των Ραμπέρ, Γκραν, Ταρρού και Καστέλ.
3. Πώς δικαιολογείται η ανεμελιά που χαρακτήριζε πολλούς ανθρώπους έναντι της αρρώστιας.
4. Ο γιατρός Ριέ ονομάστηκε “γνήσιος γιος του Σισύφου”. Συμφωνείτε με αυτό το χαρακτηρισμό; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
5. Αν υποθέσουμε πως η πανούκλα συμβολίζει την ίδια τη ζωή, τι συμβολίζουν, κατά τη γνώμη σας, οι αποκλεισμένοι άνθρωποι του Οράν;
6. Ποιο μήνυμα στέλλει ο συγγραφέας προς την αγωνιζόμενη ανθρωπότητα, όπως φαίνεται από το πιο πάνω απόσπασμα;

«Η Πανούκλα»

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Εισαγωγή στη Γερμανική Λογοτεχνία

Από την αρχαϊκή και μεσαιωνική λογοτεχνία ως το Μπαρόκ (700-1700)

Οι αρχές της γερμανικής λογοτεχνικής δημιουργίας εντοπίζονται στον 8ο αιώνα, κατά την εποχή των αρχαίων Γερμανών. Οι αρχαίοι Γερμανοί πιστεύουν στη μοίρα. Τον κύριο ρόλο στην αρχαιογερμανική ομάδα τον παίζει ο άνδρας, που είναι, ταυτόχρονα, πολεμιστής. Οι αρετές του είναι η γενναιότητα στον αγώνα, η πίστη στον αρχηγό της φυλής, η προσωπική τιμή και η καρτερία με την οποία υπομένει τη μοίρα του.

Σ' αυτές τις αξίες ανταποκρίνονται τα είδη της ποίησης των αρχαίων Γερμανών. Είναι ύμνοι προς τιμή των θεών, εγκωμιαστικά τραγούδια για τους ηγεμόνες και ηρωικά άσματα, που κάνουν λόγο για φημισμένα ανδραγαθήματα και για την καταδυνάστευση των ανθρώπων από τη μοίρα. Χαρακτηριστικό δείγμα της ποίησης αυτής είναι το μοναδικό διασωθέν ηρωικό τραγούδι, κι αυτό σε απόσπασμα, το "Άσμα του Χίλντεμπραντ", χρονολογημένο στις αρχές του 9ου αι.

Η κυρίως Γερμανική Λογοτεχνία άρχισε σαν θρησκευτική λογοτεχνία, καθώς μονάχα οι καλόγεροι στα μοναστήρια μπορούσαν να γράφουν και να γίνονται έτσι φορείς του πνευματικού πολιτισμού. Ίσως το καλύτερο έργο αυτού του είδους είναι η "Αρμονία των Ευαγγελίων" του μοναχού Ότφριντ φον Βάισσενμπουργκ (9ος αιώνας).

Η άνθηση της μεσαιωνικής γερμανικής ποίησης και του γερμανικού πολιτισμού άρχισε γύρω στα 1170, όταν η γερμανική αυτοκρατορία έφτασε στο απόγειο της δύναμής της και της μεγαλύτερης λάμψης της. Η ζωή ελευθερώνεται από την κατίσχυση της Εκκλησίας και γίνεται αξία αυτόνομη. Κυριαρχούν τα ιδεώδη της ιπποσύνης, όπως είναι η τιθάσσευση των παθών, μια μετρημένη στάση σε κάθε κατάσταση της ζωής, το θάρρος και η ευθύτητα στον αγώνα, η γενναιοδωρία και η ευσπλαχνία απέναντι των φτωχών και των νικημένων, η σταθερότητα και η αφοσίωση. Έργα της περιόδου αυτής: "Έρεκ" και "Ιβάν" του Χάρτμαν φον Άουε, το έπος "Πάρσιφαλ" (1200-1210) του Βόλφραμφον Έχενμπαχ, καθώς και το μεγάλο έπος "Νιμπελούγγεν", που βασίζεται σε πολλά παλαιότερα ποιήματα και γι' αυτό διασώζει την ηρωική στάση και την τραγική θεώρηση του

Αρχές της Γερμανικής Λογοτεχνίας: 8ος αι.

Τα είδη της ποίησης των αρχαίων Γερμανών

Θρησκευτική λογοτεχνία

Απελευθέρωση από την κατίσχυση της Εκκλησίας

κόσμου των αρχαίων Γερμανών.

1300 - 1500: Κοσμοθεωρητική και κοινωνική αποσύνθεση του μεσαιωνικού κόσμου

Οι δυο αιώνες που ακολουθούν (1300-1500) είναι μεταβατικοί. Υπήρξαν η περίοδος της κοσμοθεωρητικής και κοινωνικής αποσύνθεσης του μεσαιωνικού κόσμου και της γέννησης του αστικού πολιτισμού.

Το κίνημα του ουμανισμού που περιορίζεται όμως σ' ένα στενό κύκλο σοφών

Ακολουθεί η εποχή της Αναγέννησης, που στη Γερμανία βρήκε την κυριότερη έκφρασή της στον ουμανισμό. Σημαντικό λογοτέχνημα της περιόδου είναι "Ο χωριάτης από τη Βοημία" του Γιοχάννες Φον Τεπλ, γραμμένο λίγο μετά το 1400. Από το 1450 και μετά άρχισε να παίρνει έκταση ο ουμανισμός. Σκοπός του ήταν η απελευθέρωση της θεολογίας, της επιστήμης και της παιδείας από την κηδεμονία της Εκκλησίας. Το κίνημα έμεινε στενά περιορισμένο σ' έναν κύκλο σοφών και δεν έφερε έναν καινούριο πολιτισμό, που ν' αγκαλιάζει ολόκληρο το λαό. Χαρακτηριστικά έργα της περιόδου είναι: "Λόγος στη Δίαιτα της Βορμς" και "Τα Δώδεκα άρθρα των χωρικών" του Μαρτίνου Λούθηρου και "Ο ριψοκίνδυνος Σιμπλιτισμός" του Χανς Γιάκομπ Κρίστοφελ φον Γκρίμμελσχάουζεν.

Η εποχή του Διαφωτισμού (1700-1770)

Η πνευματική ζωή των Γερμανών κατά τα πρώτα χρόνια του 18ου αι. διέπεται πέρα για πέρα από το Διαφωτισμό, που έχει ως φορέα την ανερχόμενη αστική τάξη.

Αντιπροσωπευτικά έργα της περιόδου είναι "Η εκπαίδευση του ανθρώπινου γένους" του Γ. Ε. Λέσσιγγκ, "Απόκριση στο ερώτημα: Τι είναι Διαφωτισμός;" του Εμμανουήλ Καντ κ.ά.

Η εποχή του Γκαίτε (1770-1840)

Η νέα αντίληψη για τη λογοτεχνία και τη ζωή εκτίθεται κατά μεγάλο μέρος στα κείμενα του Χέρντερ. Η λογοτεχνική δημιουργία είναι πρωτογενής και ατομική. Το καινούριο ιδεώδες είναι ο ρωμαλέος και περιπαθής άνθρωπος, που περιφρονεί τους απολιθωμένους τύπους και τους ασφυκτικούς κανόνες.

"Θύελλα και Εξόρμηση"-Ο Κλασικισμός

Το κίνημα που κυριαρχεί μεταξύ των ετών 1770-1785 λέγεται "Θύελλα και Εξόρμηση". Στο κίνημα υπάγονται με τα νεανικά τους έργα ο Γκαίτε και ο Σίλλερ.

Ο Κλασικισμός ξαναϋψωσε τη λογική καθαρότητα του Διαφωτισμού, τον πλούτισε με νεοκερδισμένες συγκινησιακές δυνάμεις και επιζήτησε να συμβιβάσει τη νόηση με το συναίσθημα. Πάνω από τον άνθρωπο υπάρχουν απροσπέλαστοι ηθικοί νόμοι, τα ιδεώδη του Καλού, του Αληθινού και του Ωραίου, που ο άνθρωπος προσπαθεί να τα φτάσει διαθέτοντας ελεύθερα τον εαυτό του.

Το αποφασιστικό πολιτικό γεγονός της εποχής υπήρξε η Γαλλική Επανάσταση του 1789. Τα ηγετικά πνεύματα του γερμανικού Κλασικισμού, ο Γκάιτε και ο Σίλλερ, πήραν θέση απέναντι των γεγονότων αυτών, αλλά περισσότερο στράφηκαν προς το φιλοσοφικό στοχασμό.

Κατά τα τελευταία χρόνια του 18ου αι. όταν πολλά από τα σπουδαιότερα λογοτεχνικά έργα του Κλασικισμού δεν είχαν ακόμη γραφτεί, είχε αρχίσει να διαδίδεται μια νέα αντίληψη για τη λογοτεχνία και τη ζωή, που πήρε τ' όνομα Ρομαντισμός. Η θυμική διάθεση απέναντι στη ζωή τρέφεται από τις ψυχικές δυνάμεις του ανθρώπου, το συναίσθημα, την προαίσθηση, το όνειρο και μια ένθερμη και αόριστη λαχτάρα για το άπειρο. Έχει ακόμη μια τάση προς το μυστήριο, το τρομερό και το παράδοξο.

Ο Ρομαντισμός

Τα πολιτικά γεγονότα της εποχής που αφορούσαν άμεσα τη Γερμανία συγκίνησαν τους ρομαντικούς συγγραφείς. Οι νίκες του Ναπολέοντα κατά της Πρωσίας (1806-1807) και οι απελευθερωτικοί πόλεμοι που ακολούθησαν (1813-1815) βρήκαν στα λογοτεχνικά έργα μεγάλη απήχηση, πράγμα που οφειλόταν στις πατριωτικές τάσεις του Ρομαντισμού, στη μνήμη του παρελθόντος, όπως επίσης και στη δύναμη και τις αρετές του λαού.

Ξεχωριστά έργα της περιόδου είναι "Τα πάθη του νεαρού Βέρθερου", "Εγκμοντ", "Τα παράξενα γειτονόπουλα" και "Φάουστ" του Γκάιτε, "Οι ληστές", "Περί της αισθητικής αγωγής του ανθρώπου", "Μαρία Στούαρτ" του Φρ. Σίλλερ, "Λόγος του νεκρού Χριστού" του Ζιαν Πωλ και "Το Αρχιπέλαγος" και "Οι Ύμνοι" του Φρ. Χέλντεριν.

Ο 19ος αιώνας

Η γρήγορη άνοδος των φυσικών επιστημών κατά το 19ο αι. προκάλεσε τον εκφυλισμό της ιδεαλιστικής φιλοσοφίας καθώς και την απόρριψή της. Η φιλοσοφία καταπιανόταν τώρα με την υποκειμενική ύπαρξη του ατόμου ή θεμελιώνει μια υλιστική αντίληψη της ιστορίας, που με τη μορφή του Μαρξισμού κέρδιζε εκρηκτική πολιτική δύναμη. Τώρα, το πνεύμα του αιώνα ορίζουν οι φιλόσοφοι, οι επιστήμονες και οι πολιτικοί, κι όχι, όπως την εποχή του Κλασικισμού, οι λογοτέχνες, που άλλωστε με το κίνημα του ρεαλισμού έκαναν κι αυτοί στροφή προς την πραγματικότητα. Εξαίρεση αποτελεί το κίνημα "Νέα Γερμανία" που στόχος του ήταν με τη διάδοση πολιτικών και κοινωνικοκριτικών κειμένων να ασκήσει μια άμεση επίδραση, για να επέλθουν αλλαγές στις πολιτικοκοινωνικές συνθήκες στη Γερμανία.

Εκφυλισμός της ιδεαλιστικής φιλοσοφίας

Η μεγάλη λογοτεχνική δημιουργία κατά το δεύτερο μισό του 19ου αι. (μυθιστορήματα και διηγήματα προπαντός) χαρακτηρίστηκε ως "λογοτεχνία του ρεαλισμού", μα μόνο ως ένα σημείο εξεικονίζει την πραγματικότητα. Δεν ασχολείται με τα πιεστικά προβλήματα της εποχής, όπως τις κοινωνικές συγκρούσεις, και ενδιαφέρεται μάλλον για την ατομική ζωή. Ίσως ο μόνος που θα μπορούσε να ονομαστεί ρεαλιστής συγγραφέας είναι ο Τεοντόρ Φοντάνε.

"Λογοτεχνία του ρεαλισμού"

Χαρακτηριστικά έργα της περιόδου είναι: "Αντιδραστικός Ρομαντισμός" του Ρόμπερτ Προυτζ, "Ο θάνατος των Δαντών" του Γκέοργκ Μπούτσονερ, "Πριν από το ηλιοβασίλεμα" του Τεοντόρ Φοντάνε και "Η κλήση για την πολιτική" του Μαξ Βέμπερ.

Ο εικοστός αιώνας

Η ομοιογένεια στο χαρακτήρα της λογοτεχνίας που υπήρχε στο β' μισό του 19ου αι. υποχωρεί κατά τον 20ό αι. μπροστά σ' ένα πλήθος θεμάτων και μορφών, πράγμα όμως που δε σημαίνει κι ότι οι συγγραφείς γύρισαν πάλι την πλάτη τους στην πραγματικότητα. Απεναντίας, αναζητούν καινούριες εκφραστικές μορφές, για να μπορούν να συλλαμβάνουν πλαστικά τη μεταβαλλόμενη πραγματικότητα, με τα καινούρια προβλήματα που προβάλλει αδιάκοπα. Εξέλιξη του ρεαλισμού είναι ο νατουραλισμός που κάνει την εμφάνισή του τα τέλη του 19ου αι. Ο άνθρωπος θεωρήθηκε σαν παράγωγο της κληρονομικότητας, του περιβάλλοντος και των εποχικών καταστάσεων. Αυτό οδήγησε στο αίτημα της αλλαγής των συνθηκών της ζωής, ώστε ο άνθρωπος να ζει ευτυχέστερος.

Ο νατουραλισμός

Παράλληλα με τους συγγραφείς που δημιουργούσαν ως άτομα, μεταξύ των ετών 1910-1920 έκαμε την εμφάνισή του και το κίνημα του εξπρεσιονισμού. Επρόκειτο για μια κίνηση νέων ποιητών, που υπέφεραν βλέποντας την υποκρισία και τον παραλογισμό της εποχής τους. Ο εξπρεσιονισμός ήταν το τελευταίο μεγάλο ποιητικό κίνημα στη Γερμανία. Άσκησε μεγάλη επίδραση στη μοντέρνα ευρωπαϊκή λογοτεχνία. Το θέατρο εξελίσσεται, γενικά, προς μια τεκμηριακή ή παραβολική εξεικόνιση των αποφασιστικών κοινωνικών και πολιτικών γεγονότων της εποχής. Το μυθιστόρημα ξεκινά από τη ρεαλιστική και ψυχολογική παράδοση του 19ου αι., μα αναπτύσσει καινούριες μορφές.

Ο εξπρεσιονισμός – Το θέατρο και το μυθιστόρημα

Η άνοδος στην εξουσία του Χίτλερ κι η ίδρυση του Εθνικοσοσιαλιστικού Κράτους, το 1933, σήμαινε ένα τέλος της λογοτεχνίας στη Γερμανία, γεγονός μοναδικό στην ανθρώπινη ιστορία. Όλοι σχεδόν οι σημαντικοί Γερμανοί ποιητές και συγγραφείς εγκατέλειψαν τον τόπο και τα έργα τους απαγορεύτηκαν.

Η άνοδος του Χίτλερ στην εξουσία - μαρσμός στη λογοτεχνική παραγωγή

Ύστερα από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο άρχισε πάλι η λογοτεχνική ζωή στη Γερμανία, αλλά, με τα γεγονότα που είχαν περάσει, η προβληματική της συγγραφικής δημιουργίας ήταν πολύ διαφορετική από πριν. Η λογοτεχνία πρέπει να συλλάβει πλαστικά στις μορφές της μια μεταβλημένη πραγματικότητα και να παίξει έναν καινούριο ρόλο.

Αλλαγή της προβληματικής στη συγγραφική δημιουργία μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Σημαντικότερα έργα της περιόδου είναι τα εξής: Ε. Μ. Ρεμάρκ: Ουδέν νεότερον από το δυτικόν μέτωπον, Γκόττφριντ Μπεν: Μπορούν οι ποιητές ν' αλλάξουν τον κόσμο; Γκέοργκ Κάιζερ: Ύστερα από ένα χαμένο πόλεμο, Τόμας Μαν: Ο θάνατος στη Βενετία, Δοκίμιο για το Σίλλερ, Μπ Μπρεχτ: Η μάνα κουράγιο και τα παιδιά της, Ο καλός άνθρωπος του Σετσουάν, Χ. Μπελ: Οι απόψεις ενός κλόουν κ.ά.

«Χειμερινή σκηνή», πίνακας του Γερμανού ζωγράφου Χέντρικ Άβερκαμπ

Γκαίτε Ιωάννης Βόλφγκανγκ Φον (1749 - 1832)

Μεγάλος Γερμανός ποιητής, δραματικός συγγραφέας, μυθιστοριογράφος και φιλόσοφος. Γεννήθηκε στη Φραγκφούρτη. Γόνος εύπορης αστικής οικογένειας, έτυχε επιμελημένης ανατροφής. Από μικρός αγάπησε ιδιαίτερα τη Βίβλο, τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό καθώς και τα δημοτικά μας τραγούδια. Επίσης, έδειξε ιδιαίτερη ικανότητα στην εκμάθηση ξένων γλωσσών, σε ηλικία μάλιστα δέκα χρονών διάβαζε Λατινούς συγγραφείς. Σπούδασε νομικά, ιατρική, φυσικές επιστήμες και καλές τέχνες. Το 1775 έγινε αυλικός του Μεγάλου Δουκός της Βαϊμάρης και μυστικοσύμβουλός του, θέση στην οποία παρέμεινε μέχρι το θάνατό του. Ο Γκαίτε δε θαύμαζε μόνο τους αρχαίους κλασικούς, τόσο μάλιστα που να θεωρεί τον εαυτό του σύγχρονο του Σοφοκλή, μα και τους σύγχρονούς του Έλληνες του 1821, συγκαταλεγόταν μάλιστα ανάμεσα στους πιο σημαντικούς φιλέλληνες λόγιους της Ευρώπης.

Κυριότερα έργα του: Ο Βέρθερος (1774), Στέλλα (1775), Εγκμοντ (1787), Τορκουάτο Τάσο (1807), Φάουστ (1774-1831). Είναι πολλοί οι Έλληνες λογοτέχνες και διανοούμενοι που μετέφρασαν το "Φάουστ" στα ελληνικά. Ανάμεσά τους αναφέρουμε τον Αλέξανδρο Ρίζο Ραγκαβή, το Μάρκο Αυέρη, τον Κωνσταντίνο Χατζόπουλο, το Νίκο Καζαντζάκη, τον Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλο και τον Ι. Παυλάκη.

Φάουστ

Χάρη στο ομώνυμο δραματικό έργο του Γκαίτε ο Φάουστ¹ έγινε το σύμβολο του ανήσυχου πνεύματος του ανθρώπου που επιθυμεί να γνωρίσει όλα τα μυστικά και να δώσει απάντηση σε όλα τα προβλήματα της ζωής. Το έργο αποτελείται από δύο μέρη. Το πρώτο, που θεωρείται και το πιο σημαντικό, κινείται στο χώρο της θέασης και της σκέψης, που μπορούμε να παρακολουθήσουμε και να ζήσουμε. Στο δεύτερο μέρος η ποίηση του Γκαίτε είναι πολύ πιο αφηρημένη, πιο δύσκολη, πιο φιλοσοφική. Προχωρεί στο χώρο του απρόσωπου, στον κόσμο των ιδεών.

Το πιο κάτω απόσπασμα είναι παρμένο από την 24η σκηνή του Α' Μέρους.

Ο Φάουστ με τη βοήθεια του Μεφιστοφελή εισέρχεται στη φυλακή, όπου κρατείται η Μαργαρίτα περιμένοντας την εκτέλεσή της από το δήμιο, επειδή μέσα στη σύγχυση του πνεύματός της έπνιξε το νεογέννητο παιδί της. Προηγουμένως, ο Φάουστ παρασυρμένος από το Μεφιστοφελή έδωσε υπνωτικό στη Μαργαρίτα για να αποκοιμίσει τη μητέρα της κι έτσι να χαρούν τον έρωτά τους στην κάμαρά της. Η μητέρα της πέθανε. Λίγο αργότερα, ο Φάουστ μαχαίρωσε τον αδελφό της που επιχειρήσε να εκδικηθεί για την ντροπή της.

Τα πρόσωπα που εμφανίζονται στο απόσπασμα:

Φάουστ

Μαργαρίτα

Μεφιστοφελής

Φάουστ:

Έλα, καλή μου, κάν' το βήμα σου γοργό
με φλογισμένη την καρδιά μου σε φιλώ.

Κάνε κουράγιο! Πάντα σε λατρεύω.

Πάμε τώρα. Αυτό μονάχα σου γυρεύω.

Μαργαρίτα (ξαναστρέφεται στο Φάουστ):

Μα είσαι σύ, αλήθεια; Είσαι σύ;

Φάουστ: Ναι, εγώ 'μαι. Πάμε, αγάπη μου χρυσή.

Μαργαρίτα:

Εσύ τις αλυσίδες μου τις λύνεις;

Εσύ μέσα στην αγκαλιά με κλείνεις;

Καλέ μου, πώς τολμάς και με ζυγώνεις;

να 'ξερες ποια είν' αυτή που λευτερώνεις!

---

1. Ο Φάουστ είναι πιθανότατα ιστορικό πρόσωπο που έζησε το 16ο αιώνα στη Γερμανία. Περιόδευε στις διάφορες πόλεις της Ευρώπης και εμφανιζόταν ως γιατρός, αστρολόγος, αλχημιστής και μάγος. Σύμφωνα με την παράδοση, είχε πουλήσει την ψυχή του στο Διάβολο και σ' αυτό οφείλονταν τα κατορθώματά του.

Φάουστ: Έλα. Σε λίγο πια θα ξημερώσει.

Μαργαρίτα:

Τη μάνα μου έχω φαρμακώσει
και το παιδί μου εγώ το 'χω πνιγμένο.
Σε μας τους δυο δεν ήτανε δοσμένο;
Και σε σένα; Μ' αλήθεια, είσαι συ;
Μπας κι ονειρεύομαι σ' ύπνο βαθύ;
Δώσ' μου το χέρι σου το λατρεμένο,
μα σφούγγιξέ το, δες, είναι βρεμένο.
Αχ, Θε μου, αίμα απάνω του έχει στάξει.
Ποιον άραγε να έχεις σφάξει;
Το σπαθί σου βάλε στο θηκάρι,
παρακαλώ σε, κάνε μου τη χάρη.

Φάουστ:

Τα περασμένα ξέχασέ τα πια,
γιατί μου σφάζεις την καρδιά.

Μαργαρίτα:

Όχι. Εσύ να ζήσεις πρέπει ακόμα,
μνήματα για ν' ανοίξεις μες στο χώμα.
Εσύ θε να νοιαστείς για όλα
αύριο κιόλα.
Την πρώτη θέση στη μητέρα μου να δώσεις,
τον αδελφό μου δίπλα της να χώσεις.
Θάψε με κι εμένα εκεί κοντά,
δε θέλω να 'μαι μακριά.
Και το μωρό μου βάλ' το μες στην αγκαλιά,
το θέλω στη δεξιά μου τη μεριά.
Άλλον δε θέλω δίπλα μου κανένα.
Να σφίγγομαι κοντά σε σένα
ήταν τ' όνειρό μου το γλυκό,
που ποτέ, ποτέ πια δε θα το δω.
Σε βλέπω ανόρεκτα και με βαριά καρδιά,
μα κι η δική σου πια για μένα δε χτυπά.
Κι όμως το νιώθω, με πονάς,
πονετικά, καλόγνωμα, το βλέπω, με κοιτάς.

Φάουστ:

Μια και το νιώθεις πια πως είμ' εγώ,
βιάσου, μαζί μου έλα, σε θερμοπαρακαλώ.

Μαργαρίτα: Εκεί έξω εγώ να βγω;

Φάουστ: Ναι, στον ελεύθερο ουρανό.

Μαργαρίτα:

Αν είναι κει το μνήμα το βαθύ,
κι αν ήρθε ο Χάρος να με πάρει το πρωί!

Τότε πια πάμε και σ' ακολουθώ.

Από εδώ δεν κάνω βήμα,
μονάχα αν πορευθώ στο μνήμα.

Ερρίκο, φεύγεις; Αχ, και να μπορούσα
εσένα, εκεί που πας ν' ακολουθούσα!

Φάουστ: Μπορείς, αν θες, η πόρτα είν' ανοιγμένη.

Μαργαρίτα:

Όχι. Ελπίδα πια καμιά δε μένει.

Κι αν φύγω, ο δήμιος με κυνηγά.

Πικρή στα ξένα η ζητιανιά,
με την ψυχή από κρίματα βαριά.

Να παραδέρνω δεν μπορώ
και στα στερνά και πάλι να πιαστώ.

Φάουστ: Τότε θα μείνω 'γω μαζί σου.

Μαργαρίτα:

Τρέξε, φύγε,
σώσε τ' άμοιρο το παιδί σου!

Πάρ' το δρομάκι,

πλάι στο ρυάκι,

έμπα στο δάσος,

κοίτα το βάλτο

στ' αριστερά.

Σπαράζει ακόμα

μες στα νερά.

Γοργά άρπαξέ το

και γλίτωσέ το.

Φάουστ:

Κατάλαβέ το,
σε περιμένει έξω η λευτεριά.

Μαργαρίτα:

Αν είχαμε περάσει εκείνο το βουνό!
Κάθετ' η μάνα εκεί σ' ένα λιθάρι,
ανατριχιάζω από 'να κρύο φοβερό.
Κάθετ' η μάνα μου εκεί σ' ένα λιθάρι
κι όλο το κεφάλι της κουνάει.
Για δες, κοιμήθηκε και δεν ξαναξυπνάει.
Επέτρωσε και δε σαλεύει πια.
Για να χαρούμε μεις, βαριοκοιμήθηκε βαθιά.
Ο καλότυχος καιρός, έφυγε, πάει...

Φάουστ:

Με παρακάλια δεν τα καταφέρνω,
θες και δε θες τώρα σε παίρνω.

Μαργαρίτα:

Άσε με! Τη βία τη μισώ!
Άγρια μη μ' αρπάζεις και σκληρά,
για σένα τόσα έκανα καλά.

Φάουστ: Αγάπη μου! Αγαπούλα μου, χαράζει η μέρα.

Μαργαρίτα:

Ναι, φέγγει η μέρα. Μέρα τελευταία.
Μέρα του γάμου μου, μέρα λαμπρή κι ωραία.
Πώς ήσουνα στη Μαργαρίτα,
μη μαρτυρήσεις σε κανένα!
αλί στα στέφανά μου,
αλί σε μένα...
Τώρα πάει πια.
Θα με ξαναπαντήσεις πάλι,
μα όχι πια σ' ένα χορό.
Κοίτα μυρμηγκιά κόσμο βουβό
μες στην πλατεία τη μεγάλη·
μαζεύονται απ' το πρωί·
κοίτα, οι στράτες πλημμυρίσαν,

τα σπίτια αδειανά τ' αφήσαν.
Χτυπάει καμπάνα, σπάει ραβδί.¹
Αχ, πώς με δένουν με σκοινί!
Χέρι σκληρό τώρα μ' αρπάζει,
στην καρμανιόλα μ' ανεβάζει,
- ανατριχίλα σ' όλους παγερή.
Κι όπως αστράφτει επάνω το πελέκι,
πριν πέσει στο δικό μου το λαιμό,
καθένας το θωρεί κι ανατριχιάζει,
λες πάνω του θα πέσει κοφτερό·
βουβός, σαν τάφος, γύρω ο κόσμος στέκει.

Φάουστ: Ω, να μην είχα γεννηθεί!

Μεφιστοφελής (παρουσιάζεται στην πόρτα της φυλακής):

Εμπρός, σε λίγο θα 'χετε χαθεί.
Φτάνουν τα λόγια πια κι οι δισταγμοί.
Αφρίζουν τ' άλογά μου, ροδίζει πια η αυγή.

Μαργαρίτα:

Τι είν' αυτό, που απ' τη γη ξεπροβαίνει;
Αυτός! Αυτός! Διώξ' τονε! Εδώ τι μένει;
Τι θέλει αυτός εδώ,
σ' αυτόν τον τόπο τον ιερό;
Εμένα θέλει!

Φάουστ: Πρέπει να ζήσεις!

Μαργαρίτα:

Σε σένα παραδίνομαι,
δίκαιε κριτή, Θεέ μου!

Μεφιστοφελής (στο Φάουστ):

Έλα, γιατί σ' αφήνω ευθύς
μαζί μ' εκείνη να χαθείς!

Μαργαρίτα:

Δική σου είμαι, Πατέρα. Λύτρωσέ με!

---

1. Χτυπάει καμπάνα, σπάει ραβδί: Μετά την ανακοίνωση της θανατικής καταδίκης ο δικαστής έσπαγε συμβολικά ένα λευκό ραβδί στο κεφάλι του κατάδικου. Όταν τον μετέφεραν για εκτέλεση, χτυπούσαν οι καμπάνες.

Ω, εσείς αγγελικοί χοροί,
ελάτε ουράνιοι φρουροί,
φυλάξετέ με!

Ερρίκο, σε φοβάμαι!

Μεφιστοφελής: Κρίθηκε αυτή!

Φωνή (από ψηλά): Σώθηκε!

Μεφιστοφελής (στο Φάουστ):

Έλα συ τώρα με μένα, πάμε, πάμε!

(φεύγει και χάνεται μαζί με το Φάουστ)

Φωνή (από μέσα, της Μαργαρίτας, που σβήνει σιγά σιγά): Ερρίκο! Ερρίκο! ...

Μετάφραση Ι. Παυλάκη

Ερωτήσεις

1. Ποια είναι η ψυχική κατάσταση της Μαργαρίτας στο πιο πάνω απόσπασμα; Πώς δικαιολογείται;
2. α. Τι επιδιώκει ο Φάουστ και πώς αντιδρά η Μαργαρίτα; Σχολιάστε τη στάση της.
β. Να συσχετίσετε τη στάση της Μαργαρίτας με την αυτοτιμωρία του Οιδίποδα και την απόφαση του Σωκράτη να μείνει στη φυλακή και να πει το κώνειο. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε;
3. Να σχολιάσετε τη φράση του Φάουστ "Ω, να μην είχα γεννηθεί!" Ποιες άλλες παρόμοιες φράσεις γνωρίζετε από την παγκόσμια λογοτεχνία, με τις οποίες εκφράζεται η τραγικότητα του ανθρώπου;
4. Στο τέλος της σκηνής ο Μεφιστοφελής χαιρέκακα καλεί το Φάουστ να φύγουν, αφού πια η Μαργαρίτα έχει καταδικαστεί από την ανθρώπινη δικαιοσύνη, όμως ο αντίλαλος των ουρανών στη φράση του "Κρίθηκε αυτή!" είναι "Σώθηκε!" Πώς σχολιάζετε τις δυο φωνές;

Φωτογραφία από παράσταση του Φάουστ (Κ.Ο.Β.Ε.)

Φρειδερίκος Σίλλερ (1759 - 1805)

Θεατρικός συγγραφέας, ποιητής, αισθητικός, φιλόσοφος και ιστορικός, μια από τις μεγαλύτερες μορφές του ευρωπαϊκού πνεύματος και κορυφαίος εκπρόσωπος, μαζί με τον Γκαίτε, του γερμανικού κλασικισμού. Γεννήθηκε στο Μάρμπαχ της Βυρτεμβέργης το 1759 μέσα σε μια μεσοαστική οικογένεια προτεσταντών και πέθανε το 1805 από φυματίωση. Παρακολούθησε Ιατρική στη Στρατιωτική Σχολή της Βυρτεμβέργης, όπου γνώρισε τον περιορισμό της προσωπικής ελευθερίας και την καταπίεση του απολυταρχικού κράτους. Στρέφεται από νωρίς στη συγγραφή. Το 1789 διορίστηκε καθηγητής της Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο της Ιένας. Το 1792 η Γαλλική Επαναστατική Συνέλευση τον ανακήρυξε επίτιμο πολίτη της Γαλλικής Δημοκρατίας με το αιτιολογικό "οι θαρράλεοι όπου γης πρέπει να βραβεύονται".

Στα πρώτα έργα του κυριαρχεί η επίθεση κατά της πολιτικής καταπίεσης και της τυραννίας των κοινωνικών συμβάσεων, ενώ τα τελευταία του σχετίζονται

με την εσωτερική ελευθερία της ψυχής που κάνει τον άνθρωπο ανώτερο από τις αδυναμίες του σώματος και από την πίεση των υλικών συνθηκών· οι ήρωές του ταλαντεύονται ανάμεσα στις απαιτήσεις αυτού του κόσμου και τις προσταγές μιας αιώνιας ηθικής τάξης. Ως ποιητής ακολουθεί τη φιλοσοφική θεωρία του ιδεαλισμού πιστεύοντας πως η αληθινή ποίηση συνδυάζει το πραγματικό και το ιδεώδες.

Ο Σίλλερ θεωρείται ο κατεξοχήν ποιητής της ελευθερίας. Στην Ελλάδα επηρέασε ιδιαίτερα τον Ιωάννη Ζαμπέλιο, τον Αντώνιο Μάτση και το Διονύσιο Σολωμό.

Κυριότερα έργα του:

Θεατρικά: Οι ληστές (1782), Ραδιουργία και έρως ή Λουίζα Μίλλερ (1783), Δον Κάρλος (1787), Τριλογία "Βαλλεστάιν" (1796-1799), Μαρία Στούαρτ (1800), Η Παρθένα της Ορλεάνης (1801), Γουλιέλμος Τέλλος (1804)

Ποιητικά: Το τραγούδι της καμπάνας (1799), Ημερολόγιο των Μουσών του 1798

Ιστορικά: Τι είναι η Παγκόσμια Ιστορία και γιατί τη μελετούμε; (1789), Ιστορία του Τριακονταετούς Πολέμου (1791)

Μαρία Στούαρτ

Εμμετρη τραγωδία, ένα από τα κορυφαία έργα του γερμανικού κλασικισμού. Η έκπληκτη καθολική βασίλισσα της Σκωτίας Μαρία Στούαρτ φυλακίστηκε το 1568 στον πύργο Φόδριγκε της Αγγλίας από την προτεστάντισσα βασίλισσα της Αγγλίας Ελισάβετ. Η Ελισάβετ θέλει ν' απαλλαγεί από την αντίπαλό της που είναι συγγενής της. Η Μαρία ζήτησε μ' επιστολή της να συναντηθούν για να συμβιβαστούν. Η συνάντηση έγινε το 1587 (στην πραγματικότητα δεν έγινε ποτέ τέτοια συνάντηση), τυχαία τάχατες, στο πάρκο του πύργου.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί παρακολουθούμε τη συνάντηση και τη σύγκρουση των δυο αντίζηλων. Στη συνέχεια η Μαρία θα οδηγηθεί στο κριώμα και η Ελισάβετ θα βυθιστεί στη μοναξιά.

Πρόσωπα που εμφανίζονται στο απόσπασμα:

Ελισάβετ, βασίλισσα της Αγγλίας

Λέστερ, λόρδος - συνοδός της βασίλισσας Ελισάβετ

Πωλέτ, Τάλμποτ, συνοδοί της βασίλισσας Ελισάβετ

Μαρία Στούαρτ, βασίλισσα της Σκωτίας

Σκηνή Τέταρτη

(Τοποθεσία μέσα σε πάρκο. Εμπρός δέντρα, πίσω ανοικτή μακρινή θέα. Μπαίνει η Ελισάβετ, ο Λέστερ και οι ακόλουθοι).

Ελισάβετ (στο Λέστερ):

Πώς λέγεται αυτή εδώ η τοποθεσία;

Λέστερ: Είν' ο πύργος του Φόδριγκε.

Ελισάβετ (στον Στριούσμπερυ):

Στείλε τη συνοδεία να προπορευτεί προς το Λονδίνο, ο λαός στριμώνχεται πολύ ζωηρά στους δρόμους·

ζητούμε καταφύγιο στο ήσυχο αυτό πάρκο.

(Ο Τάλμποτ απομακρύνει την ακολουθία. Αυτή καρφώνει το βλέμμα της στη Μαρία, ενώ εξακολουθεί να μιλάει στο Λέστερ)

Μου δείχνει τόση αγάπη υπερβολική

ο λαός μου ο καλός! είν' άμετρη,

αποθεωτική η εκδήλωση, είναι της χαράς μου.

Θεό λατρεύουν έτσι, όχι άνθρωπο.

Μαρία (που είχε γείρει μισολιπόθυμη στην αγκαλιά της παραμάνας της τώρα ορθώνεται και το βλέμμα της σταυρώνει το καρφωτό βλέμμα της Ελισάβετ. Συμμαζεύεται με φρίκη και ξαναπέφτει στην αγκαλιά της παραμάνας της):

Ω Θε μου!

πίσω απ' αυτή την όψη δε μιλάει καρδιά!

Ελισάβετ: Ποια είναι η κυρία;

(Γενική σιωπή)

Λέστερ: Είσαι στο Φόδριγκε, βασίλισσα.

Ελισάβετ *(κάνει την ξαφνιασμένη, ρίχνοντας στο Λέστερ οργίλο βλέμμα):*

Ποιος μου το 'καμε αυτό; Λόρδε Λέστερ!

Λέστερ:

Βασίλισσα, έγινε και μια κι ο ουρανός
έφερε εδώ τα βήματά σου, ας νικήσουν
ο οίχτος και η μεγαλοψυχία.

Τάλμποτ:

Κάμε έλεος, Μεγαλειοτάτη, ρίξε το βλέμμα σου
στην άμοιρη που μπρος σου στέκεται λιπόθυμη.

(Η Μαρία συνέρχεται και κάνει να προχωρήσει ίσαμε την Ελισάβετ. Στη μέση όμως σταματάει σιωπηλή και τρέμοντας. Δείχνει σφοδρότατο αγώνα).

Ελισάβετ:

Πώς, κύριοι; Ποιος μου την παράστησε συντετριμμένη; Εγώ εδώ βλέπω μια περήφανη που τα παθήματα καθόλου δεν την άλλαξαν.

Μαρία:

Έστω! κι αυτό θα το υποφέρω. Στο καλό,
υπερηφάνεια της γενναίας μου ψυχής!
Ας λησμονήσω ποια είμαι και τι τράβηξα.
Ας σκύψω μπρος σ' αυτή που μ' έριξε σε τούτο
το αίσχος.

(Γυρίζει προς τη βασίλισσα).

Ο ουρανός έβγαλε απόφαση, αδελφή, για σένα.
Το ευτυχισμένο σου κεφάλι στεφανώνει η νίκη.
Τη θεία δύναμη ευλογώ που σ' έφερε ψηλά.

(Γονατίζει)

Όμως φανού κι εσύ, αδελφή, σ' αυτή γενναία.
Μη μ' αφήνεις στο χώμα ντροπιασμένη,
άπλωσε, δώσ' μου το βασιλικό σου χέρι
να σηκωθώ από χάμω που έχω πέσει.

Ελισάβετ *(τραβιέται πίσω):*

Λαίδη Μαρία, είσαι στη θέση που σου πρέπει!
Κι ευχαριστώ τη χάρη του Θεού μου
που δεν το θέλησε να είμαι εγώ χαμωπεςμένη
μπροστά στα πόδια σου, καθώς εσύ είσαι τώρα
μπρος στα δικά μου.

Μαρία *(με πάθος που ολοένα μεγαλώνει):*

Στοχάσου πως αλλάζει η μοίρα των ανθρώπων!

Υπάρχουν θεοί που τιμωρούν την περηφάνια!
Σεβάσου και φοβού τους τρομερούς
που μπρος στα πόδια σου με ρίχνουν,
και για τους άλλους που μας βλέπουν τίμα με,
τιμώντας έτσι τον εαυτό σου. Μην ντροπιάζεις
το αίμα των Τιουδόρ που τρέχει μες στις φλέβες μου,
καθώς και στις δικές σου. Μη, για τ' όνομα του Θεού,
μη στέκεις έτσι κρύα κι απροσπέλαστη σα βράχος
που να τον πιάσει μάταια προσπαθεί το χέρι
του ναυαγού. Όλα, ψυχή μου και ζωή μου,
κρέμονται από τα λόγια μου, απ' τα δάκρυά μου.
Λύσε μου την καρδιά, για να μπορέσω
ν' αγγίξω τη δικιά σου! Όπως μ' αυτό το παγωμένο
το βλέμμα με κοιτάς, με φρίκη σφίγγεται η καρδιά μου,
στομώνει η βρύση των δακρύων μου
και κρύος κόμπος δένει στο στήθος μου τα λόγια.

Ελισάβετ (*ψυχρή και σοβαρή*):

Τι έχεις, λαίδη Στούαρτ, να μου πεις;
Εζήτησες να μου μιλήσεις. Λησμονώ
τη θέση της βασίλισσας που την επρόσβαλες
βαριά, για να εκπληρώσω το ιερό καθήκον
το αδερφικό, και της ματιάς μου την παρηγοριά
σου δίνω. Έτσι μακρόθυμα ενεργώντας,
κίντυνο τρέχω να κατακριθώ, και δίκαια,
ότι εξευτελιζομαι, γιατί πως έβαλες να με σκοτώσουν δα το ξέρεις.

Μαρία:

Με τι ν' αρχίσω; Πώς τα λόγια να ταιριάξω
φρόνιμα, να σου αγγίξουν την καρδιά, χωρίς
να σε πληγώσουν! Θεέ μου, δώσε δύναμη
στα λόγια μου και βγάλε τους τ' αγκάθια!
Τι δεν μπορώ να πω για τα δικά μου δίχως
να παραπονεθώ βαριά εναντίον σου και δεν
το θέλω. Εφέρθηκες σε μένα όπως δεν έπρεπε,
γιατί κι εγώ βασίλισσα είμαι όπως εσύ
και μ' έχεις σκλαβωμένη. Ήρθα σε σένα ικέτισσα,
κι εσύ, περιγελώντας τους ιερούς θεσμούς
φιλοξενίας στο πρόσωπό μου και το άγιο
το Δίκιο των Εθνών, με κλεις σε τοίχους φυλακής,
τους φίλους μου μού παίρνεις, την υπηρεσία μου,

σε ανάξια στέρηση με ρίχνεις. Με δικάζεις
σε δικαστήριο αισχρό, ας μη μιλήσω πια
γι' αυτά. Για πάντα λησμονώ τα βάσανά μου τα φριχτά,
να! λέω πως ήταν όλα τυχερά, εσύ δε φταις,
όπως κι εγώ δε φταίω· βγήκε ένας δαίμονας κακός
από τα Τάρταρα, άναψε το μίσος στις καρδιές μας
και άνθρωποι κακοί συδαύλισαν τη φλόγα.
Ανάμεσά μας τώρα ξένο στόμα δε μιλεί.
(Πάει κοντά της μ' εμπιστοσύνη και χαϊδευτικά).
Είμαστε μόνες μας, η μια κοντά στην άλλη.
Τώρα, αδελφή μου, μίλησε! πες μου τι σου 'φταιξα,
θα σου απαντήσω ειλικρινά.
Αχ, αν δεχόσουν να μ' ακούσεις τότε
που τόσο επίμονα ζητούσα να σε ιδώ!
Ποτέ δε θα 'φταναν τα πράματα ως εδώ.

Ελισάβετ:

Με φύλαξε ο καλός μου ο άγγελος
στην αγκαλιά μου φίδια να ζεστάνω.
Στην τύχη μην τα ρίχνεις, μόν' στη μαύρη σου καρδιά,
στην τρομερή φιλοδοξία της γενιάς σου.
Δεν είχαμε έχθρα εμείς ανάμεσό μας. Έξαφνα
ο θεός σου, ο περήφανος παπάς, ο αυταρχικός,
που απλώνει σ' όλα τα βασίλεια χέρι αδιάντροπο,
μου κήρυξε τον πόλεμο, σε μώρανε να πάρεις
τα οικόσημά μου, τους βασιλικούς μου τίτλους,
σε αγώνα να πιαστείς θανάτου και ζωής
με μένα. Όλο τον κόσμο σήκωσε εναντίον μου,
κι εδώ, στην έδρα την ειρηνική του κράτους μου,
έβαλε τη φωτιά. Μα είν' ο Θεός μαζί μου·
στο λάκκο π' άνοιξες για μένα έπεσες μόνη σου.

Μαρία:

Στου Θεού το χέρι βρίσκομαι, δε θα σηκώσεις
τόσο ψηλά τη ματωμένη δύναμή σου...

Ελισάβετ:

Ποιος μ' εμποδίζει; Ο θεός σου έδειξε
σ' όλους της γης τους βασιλιάδες πως κανείς
δεν κάνει με τους εχθρούς του ειρήνη.
Και τι θα πει συγγένεια, Δίκιο των Εθνών;
Η Εκκλησία δεν ξέρει τι θα πουν καθήκοντα,
την προδοσία την αγιάζει, τη δολοφονία.

Κάνω κι εγώ ό,τι μου διδάσκουν οι παπάδες σας.
Και ποιος μου δίνει εγγύηση για σένα,
αν λύσω τα δεσμά σου; Η βία με ασφαλίζει,
με των φιδιών το γένος συμμαχία δεν κάνω.

Μαρία:

Αυτή είναι η θλιβερή, πικρή υποψία σου, πάντα
ξένη κι εχτρό σου με θαρρούσες, όμως αν
με είχες κάμει κληρονόμο σου, όπως μου 'πρεπε,
τότε θα με είχες φίλη σου πιστή και συγγενή,
γεμάτη ευγνωμοσύνη και στοργή.

Ελισάβετ:

Έξω είναι, λαίδη Στούαρτ, οι φιλιές σου,
σπίτι σου είναι η παποσύνη, κι ο καλόγερος
είναι αδελφή σου. Να σε κάνω κληρονόμο μου!
Ω, τι θηλιά προδοτική! Για να μου πλέξεις
στα ερωτικά σου δίχτυα τη νεολαία του κράτους μου,
όλοι να στρέφουνε τα μάτια τους στον ήλιο
που ανατέλλει, ενώ εγώ...

Μαρία:

Βασίλευε εν ειρήνη! παραιτούμαι απ' όλα,
κάθε απαίτηση απ' το κράτος σου. Αχ, μαδήθηκαν
του πνεύματός μου τα φτερά, δε με τραβάνε πια
τα μεγαλεία, το κατάφερες, εγώ είμαι μόνο
ο ίσκιος της Μαρίας, έσπασε το θάρρος μου
το ευγενικό στης φυλακής μου την ντροπή,
μου 'κανες το χειρότερο, με ρήμαξες
πάνω στην άνθισή μου! Τώρα πια, αδελφή μου,
δώσε ένα τέλος! Πες το λόγο που ήρθες για να πεις,
γιατί ποτέ δεν το πιστεύω ότι έχεις έρθει
για να ειρωνευτείς σκληρά το θύμα σου. Έλα,
πες τον αυτόν το λόγο: "Είσ' ελεύτερη, Μαρία!
είδες τη δύναμή μου, μάθε τώρα
και την ευγένεια της ψυχής μου να τιμάς".
Πες το, και θα δεχτώ απ' το χέρι σου σαν δώρο
τη λευτεριά και τη ζωή μου. Μ' ένα λόγο σου
είν' όλα σάμπως να μην έγιναν. Το περιμένω,
ω, μη μ' αφήνεις και πολύ! Αλίμονό σου,
αν με το λόγο αυτό δε δώσεις τέλος! Γιατί αν
τώρα από μένα δε χωρίσεις
υπέροχη σα θεός που μου 'φερε ευλογία,

αδερφή, ούτε για όλο αυτό το πλούσιο το νησί
και για τον κόσμο όλο, δε θα το 'θελα
να στέκω μπρος σου έτσι όπως στέκεις μπρος μου εσύ.

Ελισάβετ:

Επήρες τέλος πάντων την απόφαση;
Εσώθηκαν οι τέχνες σου; Δε βρίσκεται στο δρόμο
κίολα κανένας δολοφόνος; Και δε θέλει
κανένας τυχοδιώχτης πια για χάρη σου
να κάνει τραγικούς ιπποτισμούς; Ναι, τέλειωσαν,
λαϊδη Μαρία, δε μου πλανεύεις πια κανένα.
Ο κόσμος έχει άλλες έγνοιες. Δεν έχει όρεξη
κανείς τέταρτος άντρας σου να γίνει,
γιατί σκοτώνεις τους μνηστήρες σου, καθώς
σκοτώνεις και τους άντρες σου.

Μαρία *(πολύ οργισμένη):*

Αδερφή, αδερφή! Θεέ μου, Θεέ μου,
δώσε μου υπομονή!

Ελισάβετ *(την κοιτάζει αγέρωχη, πολλή ώρα, περιφρονητικά):*

Αυτά είναι τα κάλλη, λόρδε Λέστερ, που
ποτέ δεν τα 'δε άντρας ατιμώρητα,
κι εμπρός τους δεν ετόλμησε άλλη να σταθεί
γυναίκα! Αλήθεια! Τέτοια δόξα ήταν φτηνή·
τι δε στοιχίζει τίποτα να γίνεις καλλονή
παγκόσμια, φτάνει να 'σαι όλου του κόσμου.

Μαρία: Αυτό 'ναι πάρα πολύ!

Ελισάβετ *(με ειρωνικό γέλιο):*

Τώρα το αληθινό σου δείχνεις πρόσωπο,
το άλλο ήτανε μάσκα.

Μαρία *(αναμμένη από οργή, αλλά με κάποια ευγενικιά αξιοπρέπεια):*

Έσφαλα, ναι, σαν άνθρωπος, σαν νέα. Με πλάνεσε
η εξουσία, δεν το 'κρυψα. Δεν καταδέκτηκα,
περήφανη βασίλισσα, να υποκριθώ.
Έμαθε τα χειρότερα για μένα ο κόσμος
κι είμαι, μπορώ να πω, καλύτερη απ' τη φήμη μου.
Αλίμονό σου, αν απ' τα έργα σου
τραβήξουν τη βασιλική πορφύρα
που τόσο υποκριτικά σκεπάζει
το άγριο πάθος της κρυφής σου ακολασίας.
Δεν κληρονόμησες απ' τη μητέρα σου
την αγιοσύνη. Είναι γνωστό για ποια αγνή της πράξη
η Άννα Μπόλεϊν παραδόθηκε στο δήμειο.

Τάλμποτ (μπαίνει ανάμεσα στις δυο βασίλισσες):

Δίκαιε Θεέ! ως εκεί; Αυτή είν' η μετριοπάθεια,
η υπομονή, λαϊδη Μαρία;

Μαρία:

Υπομονή! Έκανα όση υπομονή
μπορεί να κάνει άνθρωπος. Πέρα, καλόκαρδη
πραότητα! Πέτα στον άνεμο κι εσύ,
καημένη υπομονή! Επιτέλους, σπάσε τα δεσμά σου
κι έβγα απ' την κόλασή σου, οργή, τόσο καιρό
συγκρατημένη! Κι εσύ που 'δωσες ματιά
θανατερή στον οργισμένο βασιλίσκο,
βάλε στη γλώσσα μου φαρμακερή σαΐτα...

Τάλμποτ:

Ω! είν' έξαλλη, συχώρεσέ τη την τρελή!
(*Η Ελισάβετ άφωνη από θυμό ρίχνει άγριες ματιές στη Μαρία*).

Λέστερ (φοβερά ανήσυχος, θέλει να τραβήξει από κει την Ελισάβετ):

Μην την ακούς τη λυσσασμένη. Έλα μακριά,
μακριά από τούτο τον απαίσιο τόπο.

Μαρία:

Το θρόνο της Αγγλίας τον μαγάρισε μια νόθα,
το μεγαλόκαρδο λαό των Βρετανών
τον γέλασε μια πονηρή θεατρίνα.
Αν εβασίλευε το δίκιο, θα 'σουν συ
χάμω γονατιστή μπροστά μου τώρα,
γιατί είμαι εγώ η βασίλισσά σου.

(*Η Ελισάβετ φεύγει γρήγορα, οι λόρδοι την ακολουθούν κατασυγχυσμένοι*).

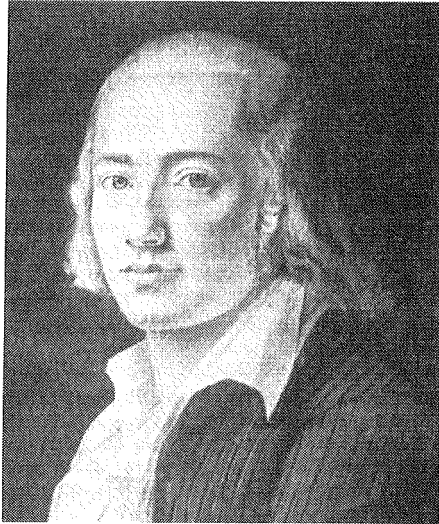
Μετάφραση Βασίλη Ρώτα

Ερωτήσεις

1. “Ο ποιητής φέρνοντας αντιμέτωπες τις δυο ηρωίδες δημιούργησε, στο κέντρο του έργου του, μια σκηνή συγκλονιστική· βρήκε την ευκαιρία να φωτίσει την ψυχή και της Μαρίας και της Ελισάβετ ως τα κατάβαθα”.
Αφού παρακολουθήσετε το διάλογο των δυο βασιλισσών, να σκιαγραφήσετε το χαρακτήρα τους.
2. Ποια από τις δυο βασίλισσες αναδεικνύεται, κατά τη γνώμη σας, νικήτρια στο ηθικό επίπεδο μέσα απ' αυτή τη σύγκρουση; Να υποστηρίξετε τη θέση σας με επιχειρήματα.

Χέλντερλιν Φρειδερίκος (1770 - 1843)

Γερμανός λυρικός ποιητής, από τους σημαντικότερους της εποχής του. Γεννήθηκε στο Λάουφεν αμ Νέκαρ και πέθανε στην Τυβίγγη. Έτυχε θεολογικής μόρφωσης, αλλά δεν ακολούθησε εκκλησιαστική σταδιοδρομία. Βοηθήθηκε πάρα πολύ από το φίλο του ποιητή Σίλλερ, ο οποίος φρόντισε να του βρει δουλειά παιδαγωγού σε διάφορες οικογένειες. Σε μια περίπτωση μάλιστα ερωτεύτηκε σφοδρά τη μητέρα ενός μαθητή του. Ο έρωτας ήταν αμοιβαίος και αποτέλεσε πηγή έμπνευσης των ωραιότερων λυρικών του ποιημάτων (πρόκειται για τη θρυλική Διοτίμα). Από το 1802 άρχισε να εκδηλώνεται η διασάλευση του νου του. Έκτοτε δε γνώρισε, παρά μόνο σπάνια, στιγμές πνευματικής διαύγειας.

Ο Χέλντερλιν ήταν διαποτισμένος με το αρχαίο ελληνικό πνεύμα. Ο ρομαντισμός του φθάνει σ' ένα μυστικιστικό ονειροπόλημα που του επιτρέπει να φαντάζεται ένα ποιητικό σύμπαν στο οποίο επιτυγχάνεται η εναρμόνιση του κάλλους της αρχαίας Ελλάδας και του νέου πνεύματος της Γερμανίας. Επίσης, πάσχισε να συνδυάσει το αρχαιοελληνικό πνεύμα με το χριστιανισμό.

Κυριότερα έργα του:

Υπερίων, μυθιστόρημα (1797), Ο θάνατος του Εμπεδοκλή, ημιτελής τραγωδία (1798 - 1799), Θρήνος του Μένωνα για τη Διοτίμα (1798), Το Αρχιπέλαγος (1800), Ύμνοι (1800), Τα εν γένει ολοκληρωμένα ή ημιτελή ποιήματα (1799 - 1803)

Στους νέους ποιητές

Η τέχνη μας, προσφιλείς αδελφοί, ίσως ωριμάζει, γιατί, γοργά, όπως ο έφηβος, από καιρό τώρα, στου Κάλλους την ηρεμία υψώνεται· ευσεβείς να είστε μόνο, καθώς ο Έλληνας ήταν.

Λατρεύετε τους Θεούς και φιλικά τους θνητούς να συλλογιέστε. Το θόρυβο μισείτε σαν την παγωνιά! Περιγραφές, διδασκαλίες, μην κάνετε! Αν σας φοβίζει ο δάσκαλος, απ' τη μεγάλη φύση ζητάτε συμβουλή!

Μετάφραση Άρη Δικταίου

Ερωτήσεις

1. Τι συμβουλεύει ο Χέλντερλιν τους νέους ποιητές;
2. "Περιγραφές, διδασκαλίες... ζητάτε συμβουλή": Να σχολιαστούν.

Ο Ταξιδιώτης

Ένας ηλικιωμένος περιγράφει τις εντυπώσεις του από το μεγάλο ταξίδι που έκανε σε διάφορα μέρη της γης. Πρώτα επισκέπτεται την Αφρική, μετά το Βόρειο και το Νότιο Πόλο. Απελπισμένος από όσα είδε κι έζησε επιστρέφει στη γη που τον γέννησε, στην κοιλάδα που περιβρέχει και αρδεύει ο Ρήνος. Ο ποιητής με εκπληκτικές εικόνες παρουσιάζει την ανθοφορία και την καρποφορία της ευλογημένης γης και θεωρεί ευτυχιμένους και τυχερούς τους ανθρώπους που ζουν και δημιουργούν σ' αυτήν.

Στεκόμουν μοναχός και τη στεγνή απλωσιά κοιτούσα την αφρικανική· απ' τον Όλυμπο, φωτιά έβρεχε. Και πέρα, μακριά, ελισσότανε το ισχνό βουνό σα σκελετός που σερνόταν, από το ύψος προβάλλοντας την κεφαλή του φαλακρή κι έρημη και κούφια. Αχ! δεν αναπήδησε, εδώ, με δροσιστικό πράσινο, το σύσκιο δάσος, μες σε βομβίζοντα άνεμο, πλούσιο κι εξαίσιο, δεν ορμήσαν, εδώ, νεροσυρμές, από βουνό, με καταρράχτη μελωδικό, ένα ποτάμι ασημένιο φιδοσέρνοντας, μέσ' από ανθίζουσα κοιλάδα, κοπάδι, εδώ, δε λοξοστράτισε προς κρήνη κελαρύζουσα, το μεσημέρι, στέγη φιλόξενη καμιά δεν πρόβαλε, φιλικά, μέσ' από δέντρα. Κάτω απ' το θάμνο, σοβαρό πουλί, χωρίς κελάδημα, καθόταν, αποδημητικά λελέκια, φοβισμένα και βιαστικά πετούσανε περνώντας. Για νερό δε σε κάλεσα, ω Φύση! Στην έρημο μέσα, νερό μού φύλαξε, πιστά, η υπομονετική καμήλα. Για του άλους το τραγούδι, για μορφές και χρώματα της ζωής μονάχα

παρακάλεσα, απ' την εράσμια λάμψη των πατρίων λειμώνων
κακοσυνηθισμένος. Πλην μάταια παρακάλεσα· πύρινη κι εξαίσια
μου φανερώθηκες, μ' άλλοτε πιο θειική σ' είδα και πλέον ωραία.

Ακόμη και τον Πόλο επισκέφτηκα· σάμπως πηγμένο χάος,
η θάλασσα, τρομαχτική, κατά τον ουρανό, εκεί, πυργωνόταν.
Εδώ νεκρή κοιμήθηκε η ζωή, η δεμένη σε χιονένιο τσόφλι,
κι ο σιδερένιος ύπνος της του κάκου καρτερεί τη μέρα.
Αχ! ο Όλυμπος δεν τύλιξε, εδώ, τη γη, με το ζεστό του μπράτσο,
όπως ο Πυγμαλίωνας το τύλιξε γύρω από την αγαπημένη.
Εδώ, δεν της συγκίνησε το στήθος με το βλέμμα του ήλιου
και φιλικά δε μίλησε μαζί της με βροχή και πάχνη.
Μητέρα γη! φώναξα, τότε, έμεινες χήρα κι άτεκνη κι αναγκεμένη
ζεις σ' ένα χρόνο, που δε λέει πιο γρήγορα να προχωρήσει.
Τίποτα πια, για να γεννήσεις, και τίποτα, για να το φροντίσεις
με γνοιασμένη αγάπη, γριά, που δεν ξαναζεί στο τέκνο της, πεθαίνεις.
Μα, ίσως, μια μέρα, ζεσταθείς στ' ουρανού την αχτίδα,
κι η πνοή της, μες στον αναγκεμένο ύπνο σου, ίσως σε χαϊδέψει·
κι όπως σπόρος, το χάλκινο τσόφλι θα σπάσεις κι ο κόσμος
των μπουμπουκιών δειλά θα πεταχτεί έξω. Η φειδωλεμένη
δύναμή σου αναφλέγεται σε δαψιλή άνοιξη και ρόδα
στο φειδωλό Βορρά φλέγονται κι οίνος αναβράζει.
Μα, τώρα, στην ευτυχισμένη πατρίδα, το Ρήνο, επιστρέφω,
και πνέουν, καθώς παλιά, οι άνεμοι οι τρυφεροί σ' αντάμωσή μου.
Και την καρδιά μου την πάσχουσα πραΰνουνε τα εμπιστευτικά δέντρα,
τα ειρηνικά, που, άλλοτε, με λικνίζανε στην αγκαλιά τους,
και το άγιο πράσινο, ο μάρτυρας της αιώνιας ζωής του κόσμου,
της όμορφης, δροσίζει και σ' έφηβο με μεταμορφώνει.
Κι όμως, έχω γεράσει πια, με λεύκανε ο παγωμένος πόλος
κι οι βόστρυχοί μου πέσανε στη φωτιά του Νότου.
Μα, όπως η Αυγή τον Τιθωνό, μες σε γελούμενες ανθήσεις, αγκαλιάζεις
το γιο σου, όπως παλιά, ζεστή και χαρούμενη γης της πατρίδας.
Μακάρια χώρα, που κανείς σου λόφος δε φυτρώνει χωρίς κλήμα
κι οπώρες βρέχει το φθινόπωρο στην κυματίζουσα χλόη πάνω.
Χαρούμενα, τα φλογισμένα βουνά τα πόδια τους λούζουν στο ποτάμι
και στέφανα κλαριών και μούσκλων τις λιόλουστες κορφές δροσίζουν.
Και, σαν παιδιά, πάνω στους ώμους αγαθών παππούδων,
κάστρα και καλυβάκια σκαρφαλώνουν στα βουνά τα σύσκια.
Ειρηνικός βγαίνει απ' το δάσος ο βοσκός στο φιλικό φως της ημέρας·
ψηλά, γυροσκοπεί, μέσα σε παιγνιδιάρικο αγέρι, το γεράκι·
Μα, στην κοιλάδα, χαμηλά, όπου από την πηγή τρέφεται το άνθος,
το χωριουδάκι απλώνεται εύθυμο πάνω στο λιβάδι.
Πόση γαλήνη: από μακριά μόλις που τρίζει ο μύλος
πολυάσχολος, κι απ' το βουνό του αιχμάλωτου τροχού στενάζει
το τρίξιμο. Χαριτωμένα ηχούνε το δρεπάνι κι η φωνή του αγρότη,

που σκύβει οργώνοντας, το ζάλο του μοσκαριού οδηγώντας,
χαριτωμένο της μάνας το νανούρισμα, που κάθεται στη χλόη, με το μικρό της
γιο, και σε γελούμενο ύπνο ο μαγιάτικος ήλιος τον χαϊδεύει.

Μα πέρα από τη λίμνη, όπου η φτελιά τη γηράζουσα αυλόπορτα έχει
πράσινα στεφανώσει κι άγρια κουφοξυλιά γύρω απ' το φράχτη ανθίζει,
εδώ, το σπίτι μ' υποδέχεται και το σκοτάδι το πατρικό του κήπου,
όπου, άλλοτε, με τα φυτά αγαπώντας με, με ανάθρεψε ο κύρης μου,
κι όπου σαν σκίουρος εύθυμος πάνω στα μουρμουρίζοντα έπαιζα κλωνάρια,
ή, σε ξερό χόρτο, που ευώδιαζε, το μέτωπο έχωνα ονειροπολώντας.
Πόσο πιστή μου έμεινες, φύση της πατρίδας!
Και τώρα, καθώς άλλοτε, υποδέχεσαι, με τρυφερή έγνοια, το φυγάδα.
Ακόμη ευδοκιμούνε τα ροδάκινα, για μένα, κι ακόμη βλασταίνουν
ευχάριστα, έξω από το παράθυρό μου, όπως πάντα, τα εύχυμα σταφύλια.
Ορεχτικοί οι γλυκείς καρποί της κερασιάς ακόμη κοκκινίζουν
και μόνοι τους οι κλώνοι τους προσφέρονται στο χέρι που τους δρέπει.
Το μονοπάτι με τραβά, καθώς παλιά, με γαλιφιές, από τον κήπο, πέρα,
στο απέραντο του δάσους φύλλωμα, ή στη νεροσυρμή, πιο κάτω,
μου κοκκινίζεις και τα μονοπάτια, με ζεσταίνει και παίζει
γύρω απ' τα μάτια μου, όπως πάντα, το φως σου, της πατρίδας ήλιε·
από το ευφρόσυνό σου κύπελλο πίνω φωτιά και πνεύμα
και δεν αφήνεις το γερασμένο κεφάλι μου ο ύπνος να νικήσει.
Εσύ, που, παλιά, από τον ύπνο της παιδικότητας ξυπνούσες
το στήθος μου, κι απαλά μ' έσπρωχνες όλο και πιο ψηλά, πιο πέρα,
γλυκύτατε ήλιε! πιο πιστός και πιο σοφός, γυρίζω σ' εσέ πάλι
να ειρηνέψω και κάτω απ' τ' άνθη σου ν' αναπαυτώ ευχαριστημένος.

Μετάφραση Άρη Δικταίου

Ερωτήσεις

1. Ο ταξιδιώτης, αφού επισκέφθηκε την Αφρική και το Βόρειο και Νότιο Πόλο, επιστρέφει, απογοητευμένος από όσα είδε και έζησε, στη γη που τον γέννησε. Τι αισθάνεται στην πατρίδα του και γιατί;
2. Προς το τέλος του ποιήματος γίνεται αναφορά στον ήλιο. Ποιος ο ρόλος του στο ποίημα;
3. Ποια εικόνα του ποιήματος σας άρεσε περισσότερο και γιατί;

Μπέρτολτ Μπρεχτ (1898 - 1956)

Μεγάλος θεατρικός συγγραφέας, ποιητής, θεωρητικός της σκηνής και ένας από τους σκαπανείς του σύγχρονου θεάτρου. Γεννημένος στη Βαυαρία από εύπορους γονείς, σπούδασε ιατρική στο Μόναχο, ενώ παράλληλα έγραφε ποιήματα. Στο Μόναχο, συνδέθηκε με τους κύκλους των εξεγερμένων νέων λογοτεχνών και καλλιτεχνών (Ένγκελ, Νέερ κ.ά), γεγονός που το 1922 προκάλεσε την οργή του ανερχόμενου Χίτλερ. Η οικονομική κρίση και η εξαθλίωση των μαζών έστρεψαν τον Μπρεχτ προς το μαρξισμό, που αποτέλεσε την ιδεολογική βάση του έργου του. Με την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία αυτοεξορίστηκε και, αφού περιπλανήθηκε σε διάφορες χώρες, κατέληξε στην Αμερική. Το 1949 εγκαταστάθηκε στο Βερολίνο, όπου ίδρυσε το φημισμένο θίασο "Berliner Ensemble", με τον οποίο γνώρισε τις μεγαλύτερές του θεατρικές επιτυχίες.

Ο Μπρεχτ δημιούργησε το "επικό θέατρο". Οι θεατές του, αποστασιοποιημένοι, παρατηρούν και κρίνουν τα επί σκηνής δρώμενα, με σκοπό να "αλλάξουν" και να δράσουν κοινωνικά. Διοχέτευσε στα έργα του τη γνήσια αγωνία του για τη μοίρα και την πολλαπλή αλλοτρίωση και καταπίεση του ανθρώπου που τόσο συχνά οδηγείται στον απο-ανθρωπισμό.

Κυριότερα έργα του:

Θεατρικά: *Βάαλ* (1918), *Ταμπούρα μες στη νύχτα* (1918-20), *Ο άντρας είναι άντρας* (1924-26), *Η Αγία Ιωάννα των Σφαγείων* (1926-31), *Η δίκη του Λούκουλλου* (1938-39), *Η Μάνα Κουράγιο και τα παιδιά της* (1938-39), *Ο καλός άνθρωπος του Σετσουάν* (1938-41), *Ο κύριος Γούντιλα κι ο υπηρέτης του Μάττι* (1940-41), *Ο Καυκασιανός κύκλος με την κιμωλία* (1944-45).

Ποιητικά: *Προσευχητάρι της τσέπης* (1927), *Τραγούδια, ποιήματα, χορικά* (1934), *Αλφαβητάρι του πολέμου* (1955)

Η Μάνα Κουράγιο και τα παιδιά της

Η υπόθεση του έργου - χρονικού τοποθετείται στα χρόνια του καταστροφικότετου για τη Γερμανία τριακονταετούς πολέμου (1618 - 1648). Γραμμένο πριν το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο έχει έναν πένθιμο προφητικό χαρακτήρα για τις επερχόμενες συμφορές. Το θέμα του έργου είναι παρμένο από το μυθιστόρημα "Μάνα" του Γκόρκι και από "πλήθος διηγήσεις συντρόφων πάνω στον καθημερινό τους αγώνα", όπως γράφει ο ίδιος ο Μπρεχτ.

Η Μάνα Κουράγιο ακολουθεί το στράτευμα με έναν αραμπά¹ - καντίνα πουλώντας προμήθειες στους στρατιώτες. Τη συνοδεύουν τα δυο της αγόρια, που χάνονται στον πόλεμο, και η μουγγή της κόρη Κατερίνα, που θα πεθάνει χτυπημένη από σφαίρα. Η Μάνα Κουράγιο θα απομείνει μοναχή, γριά, με τον αραμπά της, να συνεχίζει το εμπόριό της.

Σκηνή Έκτη

(Η Μάνα Κουράγιο έξω από την πόλη Ιγκολστάντ της Βαυαρίας την ώρα που κηδεύεται ο λοχαγός Τίλλου του αυτοκρατορικού στρατού, που έπεσε ένδοξα στο πεδίο της μάχης. Διάφορες συζητήσεις για τους ήρωες και για το πόσο θα κρατήσει ο πόλεμος. Ο Ιεροκήρυκας παραπονιέται που τα προσόντα του μένουν ανεκμετάλλευτα και η μουγγή Κατερίνα αποχτάει τα κόκκινα παπούτσια. Βρισκόμαστε στο έτος 1632.

Στο εσωτερικό μιας στρατιωτικής σκηνής - καντίνας. Στο βάθος ένας πάγκος. Βρέχει. Μακριά, τύμπανα και πένθιμη μουσική. Ο Ιεροκήρυκας κι ο Γραφιάς του Συντάγματος παίζουν ένα επιτραπέζιο παιχνίδι. Η Μάνα Κουράγιο και η κόρη της κάνουν απογραφή των εμπορευμάτων).

Ιεροκήρυκας: Τώρα ξεκινάει η κηδεία...

Μάνα Κουράγιο: Κρίμα το λοχαγό - εικοσιδύο ζεύγη κάλτσες - να πάει έτσι. Δυστύχημα λένε. Έφταιγε το πούσι που 'χε σκεπάσει τα χωράφια. Μόλις είχε πεταχτεί στο άλλο σύνταγμα, για να πει στους στρατιώτες να πολεμήσουν μέχρι θανάτου... καθώς γύριζε πίσω, τ' άλογό του έχασε τον μπούσουλα² μέσα στο πούσι, αντί να κάνει πίσω τράβηξε μπροστά, βρέθηκε καταμεσής στη μάχη, κι εκεί τον βρήκε το βόλι και πάει καλιά³ του... τέσσερα κλεφτοφάναρα ακόμη.

(Στο βάθος κάποιος σφυρίζει. Η Μάνα Κουράγιο πηγαίνει στον πάγκο).

Ντροπή σας να την κοπανάτε από την κηδεία του λοχαγού σας!

(Βάζει ποτό στο ποτήρι).

-
1. ο αραμπάς (τούρκ. λέξη): τετράτροχο ή δίτροχο μεταφορικό αμάξι που το σέρνουν βόδια ή άλογα, κάρο
  2. ο μπούσουλας (ιταλ. λέξη): ναυτική πυξίδα. Έχασε τον μπούσουλα: μπερδεύτηκε, αποπροσανατολίστηκε
  3. η καλιά: ξύλινη κατοικία

Γραφέας: Δεν έπρεπε να τους πληρώσουμε πριν από την κηδεία. Τώρα σκορπίσανε και μπεκρολογάνε αντί να βρίσκονται στην ταφή.

Ιεροκήρυκας (Στο Γραφέα): Εσύ, δεν έπρεπε να πας στην κηδεία;

Γραφέας: Μα βρέχει!

Μάνα Κουράγιο: Άλλο εσείς κύριε Γραφέα... εσάς θα σας βραχεί και η στολή. Ήτανε, λέει, να βαρέσουνε και καμπάνες στην κηδεία, όπως είναι το κανονικό, αλλά στάθηκε αδύνατο - βλέπεις είχε διατάξει ο ίδιος να ανατιναχθούν όλες οι εκκλησίες. Κι έτσι ο καφερός ο λοχαγός δε θ' ακούσει καμπάνες την ώρα που θα τον κατεβάζουν στο μνήμα. Θα πέσουν όμως τρεις κανονιές, έτσι, για να μη γίνει και ντιπ¹ άνοστα η ταφή - δεκαεφτά ζωστήρες.

Φωνή απ' τον πάγκο: Κάπελα²! Ένα ρακί!

Μάνα Κουράγιο: Πρώτα τα λεφτά! Εί! Όχι με λασπωμένα στιβάλια στη σκηνή τη δική μου! Μπορείτε να πιείτε κι απέξω, βρέχει δε βρέχει. Εδώ μέσα μόνο βαθμοφόρους μπάζω. (Στο Γραφέα). Ο λοχαγός, ακούω, είχε σκοτούρες τον τελευταίο καιρό. Στο Δεύτερο Σύνταγμα, λέει, είχανε σαματάδες, γιατί δεν πλήρωνε τους μιστούς κι έλεγε πως ο πόλεμος ετούτος γίνεται για την πίστη και πρέπει να πολεμάνε τζάμπα.

(Πένθιμο εμβατήριο. Κοιτάζουν όλοι προς το βάθος).

Ιεροκήρυκας: Τώρα περνάνε ένας ένας μπροστά από τη σωρό.

Μάνα Κουράγιο: Είναι να λυπάσαι άμα πάει έτσι ένας λοχαγός ή ένας αυτοκράτορας. Μπορεί αυτός να 'χε σκοπό να κάνει τίποτα σπουδαίο, κάτι που να 'χουν να το λένε οι κατοπινοί, να του στήσουνε και άγαλμα. Μπορεί, ας πούμε, να 'χε σκοπό να κυριέψει τον κόσμο ολόκληρο, μεγάλο σκέδιο αυτό για ένα λοχαγό, το πιο μεγάλο που πάει ο νους του... Μη χειρότερα, σκουληκιάσανε τα παξιμάδια!... Με λίγα λόγια, αυτουνού του βγαίνει ο πάτος κι έρχεται ύστερα ο κάθε ρεμπεσκές³ που μόνες του αξιώσεις είναι μια κανάτα μπίρα και λίγη παρέα και του τα 'κανε όλα στραπάτσο⁴. Τα πιο μεγάλα σκέδια δεν πετύχανε μόνο επειδή αυτοί που έπρεπε να τα συνεχίσουνε ήτανε άνθρωποι μικρόμυαλοι. Γιατί και οι αυτοκράτοροι, αυτό να λέγεται, δεν μπορούνε να τα κάνουνε όλα μοναχοί τους, άμα δεν τους υποστηρίζουν οι στρατιώτες τους και ο λαός τους... άμα αυτοί δεν είναι εντάξει. Σωστά δεν τα λέω;

Ιεροκήρυκας (Γελάει): Σωστά, σωστότατα, Μάνα Κουράγιο. Έξω απ' όσα είπες για τους στρατιώτες. Αυτοί κάνουν πάντα ό,τι μπορούν. Παράδειγμα, ετούτους εδώ έξω που πίνουνε το ρακί τους μέσα στη βροχή. Εγώ τους έχω άξιους να παίρνουνε μέρος στον ένα πόλεμο μετά τον άλλο απανωτά για εκατό χρόνια ή και σε δυο πολέμους μαζί, αν χρειαστεί... και ας μην είμαι κανένας λοχαγός με πείρα.

Μάνα Κουράγιο: Δεκαεφτά ζωστήρες... Δηλαδή, εσύ πιστεύεις πως ο πόλεμος μπορεί και να σταματήσει;

Ιεροκήρυκας: Επειδή χάθηκε ο λοχαγός!!! Παιδιαρίζεις τώρα; Από αυτούς βρίσκουμε μια δεκάρα η κλωτσιά... με τη σέσουλα τους βρίσκεις. Πάντα υπάρχουν ήρωες.

---

1. ντιπ (τούρκ. λέξη)· ολωσδιόλου, καθόλου

2. ο κάπελας· ταβερνιάρης

3. ο ρεμπεσκές· άνθρωπος ανεπρόκοπος, αχαϊρευτος

4. το στραπάτσο (ιταλ. λέξη)· φθορά, ζημιά, μτφ. ηθική βλάβη

Μάνα Κουράγιο: Κοίτα να δεις, δε ρωτάω έτσι, κουβέντα να γίνεται... θέλω να καρατάρω¹ το πράμα, ν' αγοράσω εμπόρευμα ή όχι, τώρα μάλιστα που 'χουμε πέσει και οι τιμές. Αλλά πάλι, αν ψωνίσω εγώ και σταματήσει ο πόλεμος, πάει, το πετάω το απόθεμα.

Ιεροκήρυκας: Σε καταλαβαίνω, μιλάς σοβαρά. Βέβαια, υπάρχουνε κάμποσοι που όπου βρεθούνε λένε: "θα τελειώσει κάποτε ο πόλεμος, δεν μπορεί". Εγώ πάλι λέω, δεν μπορείς να 'σαι σίγουρος αν θα τελειώσει ποτέ ο πόλεμος. Μπορεί βέβαια να δημιουργείται μια ύφεση πότε - πότε, να πάρει και ο πόλεμος μια ανάσα θα λέγαμε, αλλά, πάρτε το και έτσι, μπορεί να του τύχει και καμιά αναποδιά. Τίποτα το επίγειο δεν είναι τέλειο. Βλέπεις, ο πόλεμος εκείνος που θα τον κοιτάξεις και θα πεις "μάλιστα, αυτουνού του πολέμου τίποτα δεν του λείπεται", δε γεννήθηκε ακόμη, και ίσως ποτέ δε θα γεννηθεί. Μπορεί ξαφνικά, στα καλά καθούμενα, ο πόλεμος κάπου να σκοντάψει, δε γίνεται να τα προβλέψεις και όλα. Φτάνει μια στραβοτιμονιά και η ζημιά έγινε. Και μετά, άντε να ξανασηκωθεί ο πόλεμος απ' τη λάσπη, να ορθοποδήσει, άντε να βρεθεί κάποιος να του δώσει χέρι. Κι αυτός ο κάποιος θα 'ναι ο αυτοκράτορας ή ο βασιλιάς ή κι ο Πάπας, όλοι τους θα τον συντρέξουνε. Γιατί σου λέω να μην ανησυχείς... ο πόλεμος έχει μακροήμερευση, δεν έχει φόβο!

Ενας στρατιώτης (*Τραγουδάει μπροστά στον πάγκο*):

Κάπελα, γρήγορα ρακί,
Πρέπει να φύγει ο καβαλάρης,
ο Κάιζερ στη μάχη τον καλεί.
Ένα διπλό! Γιορτή σήμερα!

Μάνα Κουράγιο: Μωρέ να 'μouνα σίγουρη πως είναι έτσι όπως τα λες...

Ιεροκήρυκας: Μα σκέψου και μόνη σου! Πώς είναι δυνατό να τελειώσει ο πόλεμος;

Ένας στρατιώτης (*Κάπου έξω, ακούγεται που τραγουδάει*):

Γδύσου κοπέλα μην αργείς
πρέπει να φύγει ο καβαλάρης,
ταχιά στη Μοραβία να βρεθεί.
Κάνε συνάδερφε ξερή
πρέπει να φύγει ο καβαλάρης
να παίζει όποιος έχει το χαρτί.

Γραφέας (*Αναπάντεχα*): Καλά, κι από ειρήνη τι γίνεται; Εγώ είμαι απ' τη Βοημία, θέλω να γυρνάω και σπίτι μου κάθε τόσο.

Ιεροκήρυκας: Μπα! Θέλεις, ε; Εχ, η ειρήνη, η καφερή η ειρήνη! Ποια τύχη καρτερεί την τρύπα του τυριού άμα φαγωθεί το κεφάλι;

Στρατιώτης (*Απ' έξω ακούγεται που τραγουδάει*):

Δώσε παπά μου την ευχή
πρέπει να φύγει ο καβαλάρης
ο χάρος και ο Κάιζερ τον καλεί.

Γραφέας: Άμα το πάρεις γενικά το πράμα, τελικά δίχως ειρήνη δεν μπορείς να ζήσεις.

---

1. καρατάρω (ιταλ. λέξη): υπολογίζω

Ιεροκήρυκας: Να σου πω... Κατ' εμένα, την ειρήνη τη βρίσκεις παντού, ακόμη και μέσα στον πόλεμο. Ο πόλεμος έχει και τις ειρηνικές του στιγμές. Βλέπεις, ο πόλεμος είναι σε θέση να θεραπεύσει όλες τις ανάγκες, ακόμη και αυτήν της ειρήνης. Μην ανησυχείς που λες για την ειρήνη, διότι, πρώτα - πρώτα, την έχει ανάγκη ο ίδιος ο πόλεμος... χωρίς ειρήνη θα 'σβηνε κι αυτός. Διότι, άκου: και στον πόλεμο και στην πιο τέλεια ειρήνη, μήπως δεν μπορείς να κατεβάσεις την μπιρίτσα σου ενδιάμεσως δύο πολέμων; Αφού μέχρι και στην προέλαση απάνω τον υπνάκο σου τον παίρνεις άμα θες, σε κανένα χαντάκι πλάι στη δημοσιά, με το χέρι σου μαξιλάρι. Χαρτιά βέβαια δεν μπορείς να παίξεις την ώρα που κάνεις επίθεση. Αλλά μη μου πεις ότι μπορείς να παίξεις την ώρα που οργώνεις το χωράφι σου, ακόμα και εν καιρώ ειρήνης! Αυτά τα πράγματα μόνο μετά τη νίκη τα απολαβαίνεις. Κι αν σου κόψει το πόδι καμιά σφαίρα, βάζεις στην αρχή δυο - τρεις στριγγιές, νομίζεις πως έπαθες και γω δεν ξέρω τι, ύστερα όμως καλμάρεις, πίνεις το ρακί σου και στο τέλος βολτάρεις αποδώ κι αποκεί κούτσα - κούτσα κι έτσι ούτε συ έπαθες τίποτα σπουδαίο ούτε κι ο πόλεμος. Και, για να πούμε και τ' άλλο, μήπως δεν μπορείς δηλαδή να σπειρείς απογόνους στα σβέλτα, μέσα στο φούντωμα της μάχης, πίσω από μια θημωνιά ή όπου αλλού; Αυτό κανείς δεν μπορεί να στο στερήσει - άσε που κι ο πόλεμος το θέλει αυτό, πάντα έχει ανάγκη απ' τα βλαστάρια σου. Τι μου λες τώρα, ο πόλεμος πάντα βρίσκει τον τρόπο του, αλίμονο. Γιατί να σταματήσει;

(Η Κατερίνα έχει σταματήσει να δουλεύει και κοιτάζει επίμονα τον Ιεροκήρυκα).

Μάνα Κουράγιο: Εγώ θα δώσω βάση στα λόγια σου και θ' αγοράσω απόθεμα. *(Ξαφνικά η Κατερίνα πετάει κάτω ένα καλάθι με μπουκάλες και βγαίνει έξω τρέχοντας).*

Κατερίνα! *(Γελάει).* Βρε τι έπαθα! Αυτή περιμένει την ειρήνη. Σαν γίνει ειρήνη, της έταξα, θα βρει άντρα.

(Τρέχει ξοπίσω της).

Γραφέας *(Σηκώνεται όρθιος):* Κέρδισα. Εσείς μιλάγατε, εσείς θα πληρώσετε.

Μάνα Κουράγιο *(Μπαίνει με την Κατερίνα):* Μην είσαι παιδί τώρα, ο πόλεμος θα τραβήξει λιγάκι ακόμα, εμείς θα βγάλουμε καμιά δεκάρα παραπάνω και τότε θα είναι πιο όμορφη η ειρήνη. Άντε τώρα, πετάξου στην πόλη, δέκα λεφτά δρόμος είναι. Να πας στο Χρυσό Λιοντάρι να κουβαλήσεις τα πράγματα που 'χω ξεχωρίσει. Τ' ακριβότερα μόνο να φέρεις, τα άλλα περνάμε αργότερα με τον αραμπά και τα παίρνουμε... Θα σε συνοδέψει ο κυρ-Γραφέας. Δε θα σου λάχει τίποτα κακό, μη φοβάσαι, οι πιο πολλοί έχουν πάει στην κηδεία του λοχαγού. Το νου σου κακομοίρα, θέλω καλή δουλειά. Μην αφήσεις να σε κλέψουνε, προίκα σου είναι.

(Η Κατερίνα φοράει ένα μαντίλι στο κεφάλι και φεύγει με το Γραφέα).

Ιεροκήρυκας: Την εμπιστεύεσαι με το Γραφέα;

Μάνα Κουράγιο: Ε, δεν είναι δα και τόσο όμορφη να τη λιμπιστείς.

Ιεροκήρυκας: Θαυμάζω, λοιπόν, με τι τρόπο κουμαντάρεις τις δουλειές σου και που πάντα τα βγάνεις πέρα, Μάνα Κουράγιο. Αυτό τ' όνομα το κέρδισες με το σπαθί σου.

Μάνα Κουράγιο: Ε, στους φτωχούς το κουράγιο είναι απαραίτητο. Αλλιώς χαθήκανε. Στην κατάστασή τους, και που ξυπνάνε ζωντανό κάθε πρωί, κατόρθωμα είναι. Ή που οργώνουν χωράφι και μάλιστα όταν έχει πόλεμο. Και μόνο που φέρνουνε παι-

διά στον κόσμο χωρίς καμιά ελπίδα πως τα πράγματα θα φτιάξουν, αποκεί βλέπεις το κουράγιο τους. Κι άμα κοιτάζουμε ο ένας τον άλλο καταπρόσωπο και σε τούτο χρειάζεται θάρρος, γιατί στο μεταξύ έχουνε γίνει μακελλάρηδες ο ένας τ' άλλου, ο ένας πετσοκόβει τον άλλο. Κάτι τέτοιο, μη μου πεις, θέλει θάρρος. Και που έχουνε στο σβέρκο τους τον αυτοκράτορα και τον Πάπα, απόδειξη δεν είναι και τούτο πως έχουνε κουράγιο τρομαχτικό; Γιατί αυτοί οι δυο τους παίρνουν τη ζωή τους χαράτσι.

(Κάθεται. Βγάζει μια μικρή πίπα από την τσέπη της και καπνίζει).

Δεν πιάνεις να κόψεις τίποτα προσάναμμα;...

Ιεροκήρυκας *(Βγάζει απρόθυμα το σακάκι του και ετοιμάζεται να λιανίσει το ξύλο):* Για να βάλουμε τα πράγματα στη θέση τους, η πραγματική μου δουλειά εμένα είναι να φροντίζω για τις ψυχές, όχι να σκίζω ξύλα.

Μάνα Κουράγιο: Ψυχή εγώ δεν έχω. Ξύλα για τη φωτιά μου όμως μου χρειάζονται.

Ιεροκήρυκας: Τι κοντόχοντρη πίπα είναι αυτή;

Μάνα Κουράγιο: Πίπα. Συνηθισμένη.

Ιεροκήρυκας: Συνηθισμένη!! Καθόλου.

Μάνα Κουράγιο: Μπα;

Ιεροκήρυκας: Είναι η πίπα του μάγερα σαν θες να ξέρεις. Του μάγερα από το Δεύτερο Σύνταγμα του Οξενστιέρνα.

Μάνα Κουράγιο: Αφού το ξέρεις, τι ρωτάς έτσι ιησουίτικα;

Ιεροκήρυκας: Διότι αυτό που δεν ξέρω είναι αν εσύ έχεις υπόψη σου τι σόι πίπα καπνίζεις. Ψαχουλεύεις, ας πούμε, τα μικροπράγματα που 'χεις στην τσέπη σου, τραβάς στην τύχη μια πίπα και έτσι αφηρημένα αρχίζεις να καπνίζεις. Ε;

Μάνα Κουράγιο: Μπορεί. Γιατί;

Ιεροκήρυκας: "Μπορεί"!!! Καθόλου! Διότι καθόλου δεν έγινε έτσι. Την πίπα αυτή την καπνίζεις επίτηδες!

Μάνα Κουράγιο: Ε, και;

Ιεροκήρυκας: Αγαπητή Μάνα Κουράγιο, έχω χρέος να σου επιστήσω την προσοχή. Τον κύριο εκείνο δε θα τον ξαναδείς, πράγμα που δεν είναι καθόλου κρίμα, απεναντίας μάλιστα. Δε μου έδωσε την εντύπωση ανθρώπου αξιόπιστου. Απεναντίας μάλιστα.

Μάνα Κουράγιο: Γιατί το λες; Φαινόταν εντάξει άνθρωπος.

Ιεροκήρυκας: Μπα! Όστε τέτοιους ανθρώπους λες εσύ εντάξει! Εγώ διαφωνώ. Το κακό του δε θέλω, πλην όμως εντάξει δεν μπορώ να τον χαρακτηρίσω. Απεναντίας μάλιστα. Μάλλον Δον Ζουάν και πονηρούλη θα τον έλεγα. Κι αν δε με πιστεύεις, ρίξε μια ματιά στην πίπα. Φανερώνει το χαρακτήρα του.

Μάνα Κουράγιο: Δε βλέπω να 'χει τίποτα σημαδιακό. Μεταχειρισμένη πίπα είναι.

Ιεροκήρυκας: Είναι καταδαγκωμένη μέχρι τη μέση! Άνθρωπος της βίας. Η πίπα αυτή ανήκει σε άτομο που του αρέσουν οι βιαιότητες. Αυτό πια ελπίζω να το βλέπεις και μόνη σου, αν σου έχει απομείνει λίγη κρίση.

Μάνα Κουράγιο: Σιγά το τσεκούρι, θα λιανίσεις και τον πάγκο!

Ιεροκήρυκας: Σας το εδήλωσα, ξυλοκόπος με πείρα δεν είμαι. Τη θεραπεία των ψυ-

χών μελέτησα εγώ. Το ταλέντο μου και οι ικανότητές μου παραγνωρίζονται εδώπέρα, με τέτοιες χειρωνακτικές εργασίες που με βάνουν να κάνω! Τα δώρα που μου 'χει χαρίσει ο Θεός κανένας δεν τα λογαριάζει! αμαρτία είναι! Δε μ' έχεις ακούσει ποτέ σου να βγάζω κήρυγμα. Εγώ, μ' ένα μου κήρυγμα μόνο μπορώ να εμφυσήσω τέτοιο ηθικό σε ολόκληρο σύνταγμα, που τον εχθρό να τον βλέπουν σαν κοπάδι πρόβατα και τη ζωή τους την ίδια σα βρομισμένο παλιοτσούραπο για πέταμα. Ο Θεός με προίκισε με τη δύναμη του λόγου. Να μ' ακούσεις μονάχα, θα σου πάρω το νου, δε θα 'χεις πια ούτε μάτια ούτε αυτιά για τίποτε άλλο!

Μάνα Κουράγιο: Και τα μάτια μου και τ' αυτιά μου τα θέλω εγώ. Τι θα κάνω κουφή και στραβή;

Ιεροκήρυκας: Μάνα Κουράγιο, αγαπητή μου, αναρωτιέμαι συχνά μήπως κάτω απ' τα σκληρά σου λόγια κρύβεται μια ευαίσθητη καρδιά, μια φύση θερμή. Άνθρωπος είσαι και συ, χρειάζεσαι μια ζεστασιά.

Μάνα Κουράγιο: Για ζεστασιά, η μόνη λύση είναι να μου κόψεις κανένα λιανόξυλο για προσάνναμα.

Ιεροκήρυκας: Μη μου αλλάζεις κουβέντα. Μιλάω σοβαρά. Αγαπητή, αρκετές φορές αναρωτιέμαι μήπως θα 'ταν σκόπιμο να δίναμε στις σχέσεις μας... εμάς των δυο... μια σύσφιξη. Αφού, θέλω να πω, η δίνη των δεινών του πολέμου συνέτεινε να πέσουμε ο ένας πάνω στον άλλο, μήπως θα 'πρεπε... οι σχέσεις μας...

Μάνα Κουράγιο: Από σύσφιξη, εντάξει είναι οι σχέσεις μας. Εγώ σε ταϊζω, εσύ βάνεις ένα χεράκι... πότε για ξύλα πότε για ό,τι...

Ιεροκήρυκας (Την πλησιάζει): Καταλαβαίνεις καλά τι λέω "σύσφιξη". Ούτε για φαί μιλάω ούτε για ξύλα ούτε για άλλες ταπεινές ανάγκες. Άφησε την καρδιά σου να μιλήσει, μην είσαι τόσο σκληρή!

Μάνα Κουράγιο: Μην έρχεσαι καταπάνω μου με το τσεκούρι! Τέτοια σύσφιξη να μου λείπει!

Ιεροκήρυκας: Μην το γυρίζεις στο αστείο, μιλάω σοβαρά! Τα γύρισα πολύ μες στο μυαλό μου προτού σου μιλήσω.

Μάνα Κουράγιο: Ελα τώρα, χρυσέ μου ιερέα, και λίγο μυαλό! Σε συμπαθώ, γι' αυτό δε μου κάνει καρδιά να στα ψάλλω. Εκείνο που με νοιάζει εμένα είναι μόνο πώς να κουμαντάρω τον αραμπά, για να τα βγάλουμε πέρα εγώ και τα παιδιά μου. Ούτε κι έχω εγώ μυαλό ν' αρχίσω φτου κι αποξαρχής τέτοιες ιστορίες τώρα. Για την ώρα τρώγομαι που ρισκάρισα τούτη την αγορά τη στιγμή που σκοτώθηκε ο λοχαγός και όλοι μιλάνε για ειρήνη. Πού θα πας εσύ, αν πέσω έξω εγώ; Βλέπεις, αυτά δεν τα λογάρισες. Άντε, λιάνισε καλύτερα κανένα κούτσουρο να 'χει ζέστα το βράδυ η σκηνή, δεν είναι και μικρή χαρά αυτή στους καιρούς που ζούμε. Τι ήταν αυτό;

(Σηκώνεται όρθια. Μπαίνει η Κατερίνα, λαχανιασμένη, με μια πληγή στο μέτωπο, ανάμεσα στα μάτια. Σέρνει κάθε είδους πράγματα: πακέτα, πέτσινα είδη, ένα τύμπανο κ.τ.λ.).

Μάνα Κουράγιο: Τι έπαθες; Σου ρίχτηκε κανένας τώρα που γύριζες πίσω; Κάποιος της ρίχτηκε στο δρόμο! Τι να 'μαι αν δεν ήταν ο ιππέας που 'κατσε και μεθοκόπησε εδώπέρα! Αμ δεν έπρεπε να σ' αφήσω εγώ να πας! Άστα απ' τα χέρια σου αυτά τα ρημάδια! Ευτυχώς που σε πήρε ξώφαλτσα, δεν είναι τίποτα. Θα στο δέσω και σε μια βδομάδα θα 'χει περάσει. Χειρότεροι κι από τα ζώα είναι.

(Δένει την πληγή).

Ιεροκήρυκας: Τι φταίνε αυτοί! Στον τόπο τους ούτε που θα τους πέρναγε ποτέ απ' το νου ο βιασμός. Φταίχτες είναι εκείνοι που ξεκινάνε τον πόλεμο, αυτοί αναποδογυρίζουν την ψυχή του ανθρώπου, πάνε το καλό κάτω και φέρνουν απάνω το κακό!

Μάνα Κουράγιο: Δε σ' έφερε πίσω ο Γραφέας; Έτσι είναι, βέβαια! Για τις καθωσπρέπει κοπέλες θα γνοιαστούνε τώρα! Καλά που το κτύπημα ήταν πάνω - πάνω, ούτε που θ' αφήσει σημάδι. Νάτο, το 'δεσα κιόλας. Ήσυχα τώρα, έχω κάτι να σου δώσω, στο φυλάω καιρό, μυστικό. Τώρα θα δεις.

(Βγάζει απ' το σάκο τα κόκκινα ψηλοτάκουνα).

Να, βλέπεις! Πάντα δεν τα λαχτάραγες; Στα δίνω, πάρτα. *(Τη βοηθάει να τα φορέσει).* Βάλτα γρήγορα προτού μετανιώσω. Δε θα σ' αφήσει σημάδι, έννοια σου. Δηλαδή και να σ' αφήσει, γιατί να στενοχωριόμαστε; Χειρότερη τύχη έχουν εκείνες που αρέσουν στους άντρες. Τις τραβολογάνε αποδώ κι αποκεί μέχρι να τις ξεκάνουν. Εκείνες που μένουν στα αζήτητα, έχουν τουλάχιστον το κεφάλι τους ήσυχο. Έχω δει εγώ κοπέλες! Κούκλες στην αρχή και μετά γίνονται πανούκλες, σκιάχτρα που και λύκο θα σκιάζανε. Άσε που η ζωή τους καταντάει μαρτύριο... ούτε πίσω απόνα δέντρο του δρόμου δεν κοτάνε να κάτσουνε, πάντα θα ξεπεταχτεί κάτι να τις λαχταρίσει. Όπως με τα δέντρα' τα ίσια και τα φουντωτά τα κόβουνε για δοκάρια, να βαστάνε τις στέγες. Τα στραβά τ' αφήνουνε και χαίρουνται τη ζωή. Αυτά είναι τα τυχερά.

(Η Κατερίνα αφήνει κάτω τα παπούτσια και τρυπώνει στον αραμπά).

Ιεροκήρυκας: Άς ελπίσουμε πως δε θα παραμορφωθεί.

Μάνα Κουράγιο: Μπα... θα της μείνει σημάδι. Πάει, τώρα άδικα θα καρτερεί την ειρήνη.

Ιεροκήρυκας: Δεν άφησε να της πάρουνε τα πράματα, είδες!

Μάνα Κουράγιο: Δεν έπρεπε να την τρομάξω τόσο την ώρα που έφευγε... Να 'ξερα τουλάχιστον τι πράματα περνάνε απ' το μυαλό της! Μια φορά, έμεινε έξω όλη τη νύχτα, μια φορά μόνο στη ζωή της. Μετά, ούτε που έδειξε καθόλου αλλιώτικη, μόνο που δούλευε σκληρότερα. Τι έκανε, τι πέρασε, δεν μπόρεσα ποτέ να το μάθω...

(Σηκώνει τα εμπορεύματα και τα ξεδιαλέγει θυμωμένα).

Πόλεμος! Ωραία φάμπρικα να βγάζεις λεφτά!

(Ακούγονται κανονιές).

Ιεροκήρυκας: Τώρα θάβουν το λοχαγό. Ιστορική στιγμή...

Μάνα Κουράγιο: Για μένα ιστορική στιγμή είναι όταν χτυπήσανε την κόρη μου στο μάτι. Τώρα έμεινε μισοσακάτισσα, άντρα πια αποκλείεται να βρει και κάνει σαν τρελή για τα μωρά, τα θέλει τα παιδιά... Και τη μουγγαμάρα απ' τον πόλεμο την απόχτησε. Το Σβάιτσερκαζ¹ τον έχασα πια... κι ένας Θεός ξέρει πού να βρίσκεται ο 'Αιλιφ²... Ανάθεμα τον πόλεμο!...

Μετάφραση Ιορδάνη Αρζόγλου

---

1. Σβάιτσερκαζ' γιος της Μάνας Κουράγιο

2. 'Αιλιφ' ο άλλος γιος της Μάνας Κουράγιο που αν και διακρίθηκε για κάποια κατορθώματά του στον πόλεμο, αργότερα εκτελέστηκε από τους δικούς του λόγω ανάρμοστης συμπεριφοράς.

Ερωτήσεις

1. “Το πρόσωπο της Μάνας Κουράγιο είναι χτισμένο πάνω στο αδιανόητο μείγμα από λογική και παραλογισμό, από καλοσύνη σχεδόν ζωώδη και εμπορικό πνεύμα, από συνείδηση της πραγματικότητας και από τύφλωση”. Υποστηρίξτε την πιο πάνω θέση στηριζόμενοι στο απόσπασμα.
2. Πώς η Μάνα σχολιάζει την προσωνυμία “Κουράγιο” που της δόθηκε;
3. α) Ποια στιγμή θεωρεί ως “ιστορική” η Μάνα Κουράγιο;
β) Ποια η στάση της έναντι της Ιστορίας;
4. “Ο συγγραφέας δεν ενδιαφέρεται να κάνει τη Μάνα Κουράγιο να δει στο τέλος· βλέπει μερικά πράγματα στο τέλος της έκτης σκηνής κι ύστερα ξαναχάνει την όρασή της, τον ενδιαφέρει ο θεατής”.
α) Τι βλέπει η Μάνα Κουράγιο στο τέλος της έκτης σκηνής;
β) Έχοντας υπόψη πως η Μάνα Κουράγιο συνεχίζει να εμπορεύεται μέσα στον πόλεμο και μετά που χάνει όλα τα παιδιά της, σε τι σκέψεις οδηγείστε;
γ) Τι “βλέπει” ο θεατής; Προσέξτε τις θέσεις του ιεροκήρυκα για τον πόλεμο και την ειρήνη, καθώς και το τραγούδι των στρατιωτών με το οποίο τελειώνει το έργο:

Ο πόλεμος χρονίζει, ο πόλεμος κρατά,
τραβάει καβαλάρης, μπροστά ολοχρονίς,
και όσο τους ανθρώπους το κέρδος θα τραβά,
αυτός ο καβαλάρης και άτι του εμείς.

Πείνα, λιμός και κρύο είναι το ριζικό μας,
λειψή η κουραμάνα, μας κλέβουν το μιστό μας.
Μονάχα ένα θάμα μπορεί να μας γλιτώσει,
μα ποιος να το πιστέψει και ποιος να τ' αποσώσει.

Ξυπνάτε Χριστιανοί, ο χειμώνας πάει,
λειώσαν τα χιόνια, κοιμούνται μόνο οι πεθαμένοι.
Κι αν ο Χάρος αύριο σας καρτεράει,
το στρώμα αφήστε, ζήστε ορθοί όσο σας μένει.

Φωτογραφία από παράσταση του έργου «Η Μάνα Κουράγιο και τα παιδιά της»

Έριχ Μαρία Ρεμάρκ (1898 - 1970)

Από τους πιο γνωστούς Γερμανούς συγγραφείς. Σε νεαρή ηλικία κατατάχτηκε ως εθελοντής στο στρατό και πολέμησε στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Τραυματίστηκε επανειλημμένα και σφραγίστηκε με βιώματα που τον επηρέασαν βαθύτατα στη συγγραφική του παραγωγή. Με την άνοδο των Εθνικοσοσιαλιστών στην εξουσία κατέφυγε στην Ελβετία, και, μετά την αφαίρεση και της γερμανικής του ιθαγένειας (1938), εγκαταστάθηκε στις Η.Π.Α., όπου πήρε αργότερα την αμερικανική υπηκοότητα.

Ο Ρεμάρκ έγινε παγκόσμια γνωστός το 1929 με το πρώτο του μυθιστόρημα, το "Ουδέν νεότερον από το δυτικό μέτωπο", που χαρακτηρίστηκε ως το πιο αξιολόγο λογοτεχνικό έργο από όσα γράφτηκαν για τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αργότερα, έγραψε πολλά ακόμα μυθιστορήματα με θέματα από τον πόλεμο, την προσφυγική ζωή και το ναζισμό.

Κυριότερα μυθιστορήματά του:

Ουδέν νεότερον από το δυτικό μέτωπο (1929), Ο δρόμος της επιστροφής (1931), Αγάπα τον πλησίον σου (1941), Αψίδα του θριάμβου (1946), Σπίθα ζωής (1952), Ώρα για ζωή και ώρα για θάνατο (1954), Ο μαύρος οβελίσκος (1956), Η τελευταία όχθη (1959), Σκιές στον Παράδεισο (1971). Έγραψε, επίσης, και το θεατρικό Ο τελευταίος σταθμός (1956).

Ουδέν νεότερον από το δυτικό μέτωπο

Το «Ουδέν νεότερον από το δυτικό μέτωπο» αποτελεί μια κραυγή διαμαρτυρίας και αποδοκιμασίας για τη μάταιη κόλαση του πολέμου. Γνώρισε τεράστια εκδοτική επιτυχία και κήκε δημόσια από τους ναζί του Χίτλερ. Το αντιπολεμικό αυτό μυθιστόρημα δεν πηγάζει από καμιά φιλοσοφική θεωρία αλλά γεννήθηκε μέσα από την ίδια τη θηριωδία του πολέμου, όπως την είδε και την έζησε ο ίδιος ο συγγραφέας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Το έργο είναι γραμμένο σε α' πρόσωπο. Ο αφηγητής, ο Πάουελ, είναι ένας τελειόφοιτος μαθητής λυκείου, που, όπως και οι συμμαθητές του, αφήνει τα μαθητικά θρανία για να πολεμήσει. Μέσα στην παράλογη σκληρότητα του πολέμου αναπτύσσονται αισθήματα φιλίας και συντροφικότητας μεταξύ των στρατιωτών. Ο συγγραφέας αντιπαραθέτει με ωμό ρεαλισμό την καθημερινή ανθρώπινη ζωή στη φρίκη του πολέμου.

Στη συνέχεια παρατίθενται δύο αποσπάσματα από το έργο.

1. [θλιβερός αποχαιρετισμός]

Ο Κέμεριχ μεταφέρεται πληγωμένος στα μετόπισθεν, σε κάποιο νοσοκομείο, όπου οι γιατροί τού κόβουν το πόδι. Μαζί του βρίσκεται ο πιστός του φίλος Πάουελ, που του συμπαραστέκεται στις τελευταίες του στιγμές.

Κάθομαι κοντά στο κρεβάτι του Κέμεριχ. Λιώνει μέρα με τη μέρα. Γύρω μας γίνεται πολύς σαματάς. Έφτασε ένα νοσοκομειακό τρένο και ζητούν τους πληγωμένους που μπορούν να μετακινηθούν. Ο γιατρός περνάει μπροστά απ' το κρεβάτι του Κέμεριχ κι ούτε καν του ρίχνει μια ματιά.

- Την άλλη φορά, Φραντς, του λέω.

Σηκώνεται στο μαξιλάρι και στηρίζεται στους αγκώνες του.

- Μου κόψανε το πόδι, λέει.

Τώρα πια το ξέρει. Κουνάω το κεφάλι και του απαντώ:

- Να 'σαι φχαριστημένος που τη γλίτωσες φτηνά.

Αυτός σωπαίνει.

Εγώ ξαναρχίζω να του μιλώ.

- Μπορούσαν να σου κόψουν και τα δυο σου πόδια, Φραντς. Ο Βέγγελερ έχασε το δεξί του χέρι. Αυτό είναι χειρότερο. Θα πας και στο σπίτι σου.

Με κοιτάζει.

- Λες;

- Φυσικά.

Συνεχίζει:

- Το πιστεύεις;

- Το δίχως άλλο, Φραντς. Πρέπει μονάχα να πάρεις πάνω σου ύστερα απ' την εγχείρηση.

Μου γνέφει να τον πλησιάσω. Σκύβω πάνω του και μου ψιθυρίζει:

- Δεν το πιστεύω.

- Μη λες κουταμάρες, Φραντς, σε λίγες μέρες θα το καταλάβεις κι ο ίδιος. Σπουδαίο πράγμα! Ένα κομμένο πόδι. Εδώ διορθώνονται πιο δύσκολα πράγματα...

Σηκώνει το χέρι του στον αέρα.

- Κοίταξε αυτά εδώ τα δάχτυλα...

- Είναι απ' την εγχείρηση. Τρώε μονάχα καλά και θα δεις πως θα συνέλθεις. Σας περιποιούνται δω πέρα;

Μου δείχνει ένα μισογιομάτο πιάτο. Κάνω το θυμωμένο.

- Φραντς, πρέπει να τρως. Το φαγί είναι το πρώτο. Εδώ είναι πολύ καλά.

Μου λέει πως όχι. Ύστερα πάλι από λίγη ώρα λέει σιγά:

- Κάποτες ήθελα να γίνω αρχιδασοκόμος.

- Μπορείς να γίνεις ακόμα, του λέω, για να τον παρηγορήσω. Φτιάχνουν τώρα κάτι τεχνητά πόδια που ούτε καταλαβαίνεις πως σου λείπει κάτι. Τα εφαρμόζουνε καλά στα μούσκλα. Με τεχνητά χέρια μπορεί κανένας να κουνάει τα δάκτυλά του. Να εργάζεται και να γράφει. Και χωρίς άλλο θα βρούνε κι άλλα καλύτερα.

Σωπαίνει για λίγο κι ύστερα λέει:

- Μπορείς να πάρεις τις μπότες μου για το Μίλερ.

Κουνώ το κεφάλι και γυρεύω μέσα μου να βρω λόγια παρηγοριάς για να του δώσω κουράγιο. Τα χείλη του σβήσανε, το στόμα του μεγάλωσε, τα δόντια του βγαίνουν έξω, σαν να 'ναι από κιμωλία. Η σάρκα του λιώνει, το μέτωπό του πρήζεται ολοένα και τα κόκαλα πετιούνται έξω απ' τα μάγουλά του. Ο σκελετός του αρχίζει να ξεχωρίζει. Τα μάτια του βασιλεύουν. Σε λίγες ώρες θα τελειώσουν όλα.

Δεν είναι ο πρώτος που βλέπω. Μεγαλώσαμε μαζί και υπάρχει κάποια διαφορά. Στο σχολείο απ' αυτόν αντέγραφα τα θέματά μου. Φορούσε τότε ένα καφέ κοστούμι με ζώνη και τα μανίκια τριη άστραφταν απ' το γυάλισμα. Ήταν ο πιο επιτήδειος απ' όλους μας για να κάνει όμορφες τούμπες πάνω στο μονύζυγο. Όταν πηδούσε, τα μαλλιά του πέφτανε στο πρόσωπό του σαν μετάξι. Δεν του άρεσε το τσιγάρο. Ήταν πολύ άσπρος κι είχε κάτι το κοριτσιίστικο πάνω του.

Κοιτάζω τα παπούτσια μου. Είναι μεγάλα και φαρδιά. Το παντελόνι μου χάσκει. Σαν σηκώνομαι θαρρώ πως πλέω μέσα σε τούτους τους φαρδιούς σωλήνες... Μα σαν πάμε στο μπάνιο και γδυνόμαστε, τότε ξαφνικά προβάλλουν κάτι αδύνατα πόδια και ώμοι. Τότε δεν είμαστε φαντάροι, μα ολότελα παιδιά. Κι αλήθεια, δε θα πίστευε κανένας πως θα μπορούσαμε εμείς να φορτωνόμαστε γυλιούς. Είναι μα την αλήθεια πολύ παράξενο σαν είμαστε γδυτοί. Είμαστε τότε πολίτες και κοντεύουμε να το πιστέψουμε.

Ο Φραντς Κέμεριχ φαινόταν στο μπάνιο μικρός κι αδύνατος σαν παιδί. Και να τώρα που 'ναι εδώξά ξαπλωμένος. Γιατί; Θα 'πρεπε να περάσει ο κόσμος μπροστά στο κρεβάτι του και να πει: "Αυτός είναι ο Φραντς Κέμεριχ, δεκαεννιάμισι χρονών, που δε θέλει να πεθάνει. Μην τον αφήσετε να πεθάνει".

Οι σκέψεις μου είναι ανάκατες. Αυτή η ατμόσφαιρα με τα γιατρικά, τις εμπιασμένες πληγές, είναι βαριά και πνικτική.

Βραδιάζει. Το πρόσωπο του Κέμεριχ χλομαίνει. Ανασηκώνεται απ' το προσκέφαλό του και φέγγει απ' την αδυναμία. Το στόμα του κινείται ελαφρά. Τον σιμώνω. Μουρμουρίζει:

- Αν βρείτε το ρολόγι μου, στείλτε το στο σπίτι.

Του δίνω το λόγο μου. Μα είναι ανώφελο. Δεν μπορεί κανένας να τον παρηγορήσει. Η αδυναμία με βαραίνει. Ω, αυτό το μέτωπο με τα βαθουλωμένα μηνίγγια! Αυτό το στόμα που ξεδοντιάστηκε. Αυτή η σουβλερή μύτη. Κι η χοντρή γυναίκα που κλαίει στο σπίτι και που πρέπει να της γράψω. Αχ, τούτο το γράμμα να 'ταν τελειωμένο!

Βοηθεί, νοσοκόμοι, πηγαίνονται με μπουκάλια και λεκάνες. Ένας πλησιάζει, ρίχνει μια ματιά στον Κέμεριχ κι απομακρύνεται. Φαίνεται πως περιμένει να ξεψυχήσει, γιατί χρειάζεται το κρεβάτι.

Πάω κοντά στο Φραντς και του λέω, σαν να μπορούσε τούτο να τον σώσει:

- Μπορεί να σε πάνε στ' αναρρωτήριο του Κλόστερμπεργκ, Φραντς, ανάμεσα στις βίλες. Απ' το παράθυρό σου θα βλέπεις όλο τον κάμπο, έως εκεί που φτάνουν τα δυο απομονωχιασμένα δέντρα στον ορίζοντα. Είναι η καλύτερη εποχή. Το στάρι μεστώνει. Τα δειλινά οι κάμποι στη δύση φαντάζουν σαν να 'ναι από σεντέφι. Κι ο δρόμος με τις λεύκες στο Κλόστερμπεργκ. Θα μπορείς να ψαρεύεις στο διβάρι¹, να πηγαίνεις και να 'ρχεσαι όποτε σου γουστάρει, χωρίς να ρωτάς κανένα. Αν θες πάλι, θα παίζεις και πιάνο.

Σκύβω πάνω του καθώς είναι βυθισμένος μέσα στη σκιά. Ανασαινει σιγά. Το πρόσωπό του είναι μουσκεμένο: κλαίει. Α! τα κατάφερα μια χαρά με τις κουταμάρες μου!

- Μα, Φραντς.

Τον αγκαλιάζω και πλησιάζω το πρόσωπό μου στο δικό του.

- Θέλεις να κοιμηθείς;

Δε μου απαντά. Τα δάκρυα τρέχουν πάνω στα μάγουλά του. Θέλω να του τα σφουγγίσω, μα το μαντίλι μου είναι πολύ λερωμένο.

Πέρασε μια ώρα Κάθισι και προσέχω την κάθε του κίνηση, μήπως κι έχει να πει κάτι ακόμα. Ν' ανοίγει το στόμα του και να μπηξει καμιά φωνή! Μονάχα κλαίει με γυρμένο το κεφάλι. Δε μιλάει ούτε για τη μάνα του, μήτε για τ' αδελφια του και τις αδελφές του. Δε λέει τίποτα. Όλα τούτα είναι πολύ ξέμακρα από δαύτον. Είναι μονάχος του με τη μικρή του ζωή των δεκαεννιά χρονών και κλαίει γιατί τον αφήνει.

Είναι θέαμα πολύ μελαγχολικό και θλιβερό αυτός ο αποχαιρετισμός, που τέτοιοι δεν είδα ποτέ στη ζωή μου. Ναι, ακόμα θυμάμαι και τον Τζιέτζεν. Ήταν αλήθεια τρομερό που φώναζε τη μάνα του, ένας άντρακλας, θεριό ως εκεί πάνω και που δεν άφηνε το γιατρό να πλησιάσει το κρεβάτι του καθώς είχε γουρλωμένα τα μάτια και κρατούσε ξιφολόγη. Την παράτησε μονάχα σαν ξεψύχησε.

Ξαφνικά ο Κέμεριχ αναστενάζει και αρχίζει το ρόγχο. Πετιέμαι έξω και φωνάζω:

- Πού είναι ο γιατρός; Πού είναι ο γιατρός;

Σαν βλέπω την άσπρη του μπλούζα, τον αρπάζω.

---

1. διβάρι: ιχθυοτροφείο

- Ελάτε γρήγορα, ο Φραντς Κέμεριχ πεθαίνει.

Αυτός ξεφεύγει και ρωτά ένα νοσοκόμο ποιος να 'ναι. Ο νοσοκόμος απαντά:

- Κρεβάτι 26. Αποκοπή ποδός.

Ο γιατρός θυμώνει.

- Πού να ξέρω εγώ ποιος είναι; Κόψαμε σήμερα πέντε πόδια.

Με σπρώχνει και λέει του νοσοκόμου:

- Πήγαινε να τον δεις. Και τρέχει στο θάλαμο των εγχειρήσεων.

Φρενιάζω και πάω μαζί με το νοσοκόμο. Με κοιτάζει και μου λέει:

- Απ' τις πέντε το πρωί δεν αδειάσαμε και σήμερα μας άφησαν δεκάξι νομάτοι. Ο δικός σου είναι ο δέκατος έβδομος. Χωρίς άλλο θα φτάσουμε τους είκοσι.

Δε νιώθω καλά, σαν να λιγοθυμάω και δεν μπορώ να περπατήσω άλλο. Θα 'θελα να ξαπλωθώ και να μην ξανασηκωθώ.

Φτάνουμε στο κρεβάτι του Κέμεριχ. Πέθανε. Το πρόσωπό του είναι βρεγμένο απ' τα δάκρυα. Τα μάτια του είναι μισάνοιχτα. Κιτρίνιασαν σαν να 'ναι κάτι παλιά κοκάλινα κουμπιά.

Ο νοσοκόμος με χτυπά.

- Θα πάρεις τα πράγματά του;

Του κάνω, πως ναι, θα τα πάρω.

Συνεχίζει:

- Πρέπει να τον μεταφέρουμε, γιατί μας χρειάζεται το κρεβάτι. Έξω άλλοι περιμένουν στην είσοδο.

Παίρνω τα πράγματα του Κέμεριχ και του αφήνω την πλάκα της ταυτότητάς του. Μου ζητάει ο νοσοκόμος το στρατιωτικό του βιβλιάριο. Δεν το βρίσκω. Του λέω πως σίγουρα θα 'ναι στο γραφείο και φεύγω. Πίσω μου βλέπω να βάζουν κιόλας τον Φραντς πάνω σε φορείο.

Έξω, νιώθω πως με απολυτρώνει το σκοτάδι κι ο άνεμος. Ανασαίνω όσο μπορώ και νιώθω το χλιαρό αεράκι να χαϊδεύει το πρόσωπό μου ευχάριστα όσο καμιά άλλη φορά. Ξαφνικά συλλογιέμαι τα κορίτσια, τ' ανθισμένα λιβάδια, τ' άσπρα σύννεφα. Τρέχω, φεύγω γρήγορα. Φαντάροι περνάνε μπροστά μου. Τα λόγια τους μου δίνουν στα νεύρα χωρίς να το καταλαβαίνω.

Η νύχτα είναι γεμάτη ηλεκτρισμό. Η γραμμή της φωτιάς αντηχεί υπόκωφα σαν ένα κονσέρτο από ταμπούρα. Νιώθω τα μέλη μου να κινούνται μ' ευκολία. Νιώθω τη δύναμή μου. Σφυρίζω. Η νύχτα ζει. Κι εγώ είμαι ζωντανός και πεινώ πολύ.

Ο Μίλερ στέκεται μπροστά στην παράγκα και με περιμένει. Του δίνω τις μπότες του Κέμεριχ. Μπαίνουμε και τις δοκιμάζει. Του πάνε μια χαρά. Ψάχνει μέσα στο σακίδιό του και μου δίνει ένα κομμάτι σαλάμι. Κι ακόμα έχει τσάι ζεστό με ρούμι.

Μετάφραση Κώστα Θρακιώτη

Ερωτήσεις

1. Πώς κρίνετε τη στάση του Πάουελ απέναντι στο φίλο του Κέμεριχ;
2. Σχολιάστε την κατάσταση που επικρατεί στο νοσοκομείο και τη συμπεριφορά του γιατρού και των νοσοκόμων.
3. Στο πρόσωπο του Κέμεριχ μπορεί κανείς να διακρίνει όλη τη φρίκη του πολέμου. Κι όμως, ο συγγραφέας παρεμβάλλει συχνά στο απόσπασμα αναφορές στη ζωή και στις χαρές της. Τι πετυχαίνει μ' αυτό;
4. Είναι αισιόδοξο ή απαισιόδοξο το μήνυμα του αποσπάσματος; (Πριν απαντήσετε, μελετήστε προσεκτικά τις τρεις τελευταίες παραγράφους).

2. [Ζεράρ Ντιβάλ]

Ο Πάουελ, ευρισκόμενος σε περιπολία, δέχεται τα πυρά των εχθρών. Για να προστατευτεί, πηδά σ' ένα λάκκο, στον οποίο όμως πέφτει από απροσεξία κι ένας Γάλλος στρατιώτης. Ο Πάουελ τον πληγώνει και στη συνέχεια, μετανιωμένος για την πράξη του, τον περιποιείται. Σε λίγο ο Γάλλος θα πεθάνει, ενώ ο Πάουελ θα σωθεί από τους συντρόφους του, που θα τον βρουν και θα τον βγάλουν από το λάκκο.

Αχ, αυτές οι ώρες! Τι φρίκη! Το αγκομαχητό ξαναρχίζει. Αλήθεια, πόσο αργά πεθαίνει ένας άνθρωπος! Το ξέρω. Δεν έχει ελπίδα να ζήσει. Πάσχισα να πείσω τον εαυτό μου πως θα μπορούσε να ζήσει, μα κατά το μεσημέρι κατάλαβα πως καμιά ελπίδα δεν έχει για να σωθεί. Αν δεν είχα χάσει στο μεταξύ το πιστόλι μου, θα τον πυροβολούσα για να μη βασανίζεται. Μα με το μαχαίρι δεν μπορώ. Πάω να χάσω τα λογικά μου. Πεινώ τρομερά. Θα 'θελα να ξεσπάσω στο κλάμα, μα δεν μπορώ. Πάω να φέρω νερό στον ετοιμοθάνατο και πίνω απ' αυτό κι ο ίδιος.

Είναι ο πρώτος άνθρωπος που σκότωσα με τα ίδια τα χέρια μου, που μπορώ να τον δω από τόσο κοντά και που ο θάνατός του είναι έργο δικό μου. Ο Κατ, ο Κροπ κι ο Μίλερ το ίδιο, γνώρισαν αυτό το αίσθημα. Μα δεν είναι ούτε οι πρώτοι ούτε οι τελευταίοι. Αυτό γίνεται πάντα, όταν πολεμάμε σώμα με σώμα στις μάχες.

Κάθε ανάσα του τρυπάει την καρδιά μου. Αυτός ο άνθρωπος που πεθαίνει έχει ένα αόρατο μαχαίρι που με σφάζει: Το χρόνο και τις σκέψεις μου. Θα 'δινά ό,τι μπορούσα για να μην πεθάνει. Είναι σκληρό να 'σαι ξαπλωμένος εδώ κι αναγκασμένος να τον βλέπεις και να τον ακούς.

Στις τρεις το απόγευμα πέθανε. Ανασαίνω για λίγη ώρα. Η σιωπή μού φαίνεται πιο αφόρητη απ' το αγκομαχητό. Θα 'θελα τώρα να ξανάρχιζε πάλι πιο δυνατά την κομμένη του ανάσα, πιο βαριά, άλλοτε να σφυρίζει κι έπειτα πάλι να ξαναγίνεται πιο βραχνή και πιο βροντερή. Αυτό που κάνω είναι μια βλακεία. Μα πρέπει με κάτι να καταγίνομαι. Σκιάζω τον πεθαμένο και τον ξαπλώνω όμορφα, όμορφα. Του σφαλώ τα μάτια. Είναι καστανά. Τα μαλλιά του είναι μαύρα και λίγο κατσαρά στις άκρες. Το στόμα του είναι γεμάτο και μαλακό κάτω απ' το μουστάκι του. Η μύτη του είναι κα-

μπούρικη. Το δέρμα του μελαχρινό και δε φαίνεται τόσο χλομό όπως πρώτα. Για μια στιγμή η όψη του προσώπου του γίνεται όπως ενός γερού ανθρώπου. Μα ύστερα ξαφνικά παίρνει εκείνη την παράξενη όψη που παίρνουν οι πεθαμένοι και που τους κάνει να μοιάζουν τόσο αναμεταξύ τους.

Η γυναίκα του σίγουρα θα τον συλλογιέται. Μα δεν μπορεί να φανταστεί τι έγινε. Φαίνεται πως θα της έγραφε τακτικά. Θα πάρει ίσως ακόμα κανένα του γράμμα - αύριο, μέσα σε μια βδομάδα, ίσως ακόμη και σ' ένα μήνα. Ίσως κανένα γράμμα χαμένο. Θα το διαβάξει και θα 'ναι σαν να της μιλάει.

Η κατάσταση μου όλο χειροτερεύει. Δεν μπορώ να συγκρατήσω τις σκέψεις μου. Πώς να 'ναι άραγε η γυναίκα του; Ξαν κείνη τη λιγνή και μελαχρινή του καναλιού; Μου ανήκει; Ίσως γι' αυτό ακριβώς να μου ανήκει! Α! να 'ταν ο Κάντορεκ εδώ κοντά μου! Αν μ' έβλεπε η μητέρα μου σ' αυτήν την κατάσταση! Ο πεθαμένος θα μπορούσε, χωρίς άλλο, να ζησει άλλα τριάντα χρόνια, αν δεν έχανα το δρόμο μου. Αν είχε περάσει δυο μέτρα πιο αριστερά, θα βρισκότανε στο χαράκωμά του και θα 'γραφε ένα καινούριο γράμμα της γυναίκας του. Μα τι να γίνει; Αυτή είναι η μοίρα ολωνών μας. Αν ο Κέμεριχ είχε το πόδι του δέκα εκατοστά πιο δεξιά, αν ο Χάι έσκυβε πέντε εκατοστά περισσότερο...

Η μουγκαμάρα συνεχίζεται. Μιλώ γιατί πρέπει να μιλάω. Έτσι του λέω: "Συνάδελφε, δεν ήθελα να σε σκοτώσω. Αν μπορούσες να πηδήσεις άλλη μια φορά δω μέσα, δε θα σε σκότωνα αν και συ θα 'σουν λογικός. Μα συ δεν ήσουν για μένα παρά μια ιδέα, ένας συνδυασμός που ζούσε μέσα στο μυαλό μου και προκαλούσε μια απόφαση. Αυτόν το συνδυασμό χτύπησα. Τώρα καταλαβαίνω για πρώτη φορά πως κι εσύ είσαι ένας άνθρωπος όπως κι εγώ. Σκέφτηκα τις χειροβομβίδες σου, την ξιφολόγη σου και το ντουφέκι σου. Τώρα βλέπω τη γυναίκα σου και το πρόσωπό σου. Συγχώρεσέ με, συνάδελφε. Πάντα το καταλαβαίνουμε αυτό πολύ αργά. Γιατί να μη μας το πουν, πως κι εσείς είσατε πλάσματα δυστυχημένα όπως κι εμείς; Πως οι μητέρες σας καρδιοσώνονται όπως κι οι δικές μας και πως έχουμε την ίδια αγωνία του θανάτου, το ίδιο αγκομαχητό και τους ίδιους πόνους; Συγχώρα με, συνάδελφε. Πώς μπορούσε να είμαστε εχθροί; Αν ρίχναμε τούτα τα ντουφέκια και τις στολές, μπορούσες να 'σαι αδελφός μου, όπως ο Κατ και ο Άλμπερτ. Πάρε είκοσι χρόνια απ' τη ζωή μου, συνάδελφε, και σήκω πάνω. Πάρε αν θες καλύτερα και πιο πολλά. Γιατί τι θα με ωφελούσαν..."

Όλα τυλίγονται με τη σιωπή. Το μέτωπο το ίδιο είναι κι αυτό ήσυχο. Κάπου-κάπου ακούγονται μερικοί πυροβολισμοί. Άλλοτες γίνονται αδιάκοποι. Δεν μπορώ να σηκώσω το κεφάλι μου. Πυροβολούν παντού. Δεν μπορώ να αφήσω το καταφύγιό μου. "Θα γράψω της γυναίκας σου", λέω στον πεθαμένο. "Θέλω να της γράψω. Πρέπει να το μάθει από μένα. Όα της τα πω όλα. Δεν πρέπει να υιοψέρει. Θα τη βοηθήσω, μαζί και τα παιδιά σου καθώς και τους γονιούς σου..."

Η στολή του είναι μισοκουμπωμένη. Στην από μέσα τσέπη του θα βρω το πορτοφόλι του. Βιάζομαι να τ' ανοίξω. Είναι το στρατιωτικό του βιβλιάριο με τ' όνομά του. Μα και δεν ξέρω τ' όνομά του, μπορώ να τον ξεχάσω. Ο χρόνος θα σβήσει αυτή την εικόνα. Μα τ' όνομά του θα καρφωθεί μέσα μου σαν καρφί, έτσι που ποτέ δε θα ξεριζωθεί. Θα έχει τη δύναμη να τα ξαναφέρει όλα πίσω και θα βρίσκεται ζωντανή η ανάμνησή του. Χωρίς να ξέρω τι θα κάνω, κρατάω στα χέρια μου το πορτοφόλι του.

Μου πέφτει κι ανοίγει. Μερικές φωτογραφίες και μερικά γράμματα σκορπιούνται χάμω. Τα παίρνω για να τα ξαναβάλω στη θέση τους. Μα αυτό το μαρτύριο πρέπει να τελειώνει μια και καλή κι ας γίνει ό,τι γίνει.

Είναι φωτογραφίες μιας γυναίκας κι ενός μικρού κοριτσιού. Είναι μικρές ερασιτεχνικές φωτογραφίες πίσω από έναν τοίχο με κισσό. Πλάι τους είναι γραμμένα. Πασχίζω να τα διαβάσω. Δεν πολυκαταλαβαίνω και πολλά, γιατί τα γαλλικά μου δεν είναι και τόσο σπουδαία. Μα κάθε λέξη που μεταφράζω βυθίζεται μέσα μου σαν μαχαιριά.

Το κεφάλι μου είναι παραζαλισμένο. Μα κείνο που καταλαβαίνω είναι πως δεν πρέπει να γράψω σ' αυτούς τους ανθρώπους, όπως λογάριαζα πιο πριν. Δεν πρέπει να το κάνω. Ξανακοιτάζω τις φωτογραφίες. Δε φαίνονται πλούσιοι. Αν μπορούσα να τους στείλω χρήματα χωρίς να δώσω τ' όνομά μου, θα το έκανα. Αργότερα σαν κερδίσω κάποτε λεφτά, δε θα τους ξεχάσω. Κρεμιέμαι σε τούτη την ιδέα. Είναι κι αυτό για μένα μια παρηγοριά. Αυτός ο πεθαμένος δέθηκε με τη ζωή μου. Γι' αυτό πρέπει να κρατήσω το λόγο μου, για να σώσω τον εαυτό μου. Ορκίζομαι πως σκοπός της ζωής μου θα 'ναι μονάχα αυτός και δε θέλω να ζήσω παρά γι' αυτόν και για τη φαμίλια του. Με τα βρεγμένα χείλια μου πασχίζω να τον πείσω και βαθιά μου υπάρχει η ελπίδα πως μονάχα έτσι θ' απολυτρωθώ και θα βγω από δω μέσα. Αργότερα, λέω, κάτι θα γίνει και θα κρατήσω το λόγο μου. Γι' αυτό ανοίγω το βιβλιάριο και διαβάζω αργά: Ζεράρ Ντιβάλ. Τυπογράφος.

Γράφω την αντρέσα του με το μολύβι του πεθαμένου πάνω σ' ένα φάκελο κι ύστερα τα βάζω όλα, γρήγορα -γρήγορα, στο χιτώνιό του.

Σκότωσα τον τυπογράφο Ζεράρ Ντιβάλ. Πρέπει να γίνω τυπογράφος, σκέφτομαι ταραγμένος. Πρέπει να γίνω τυπογράφος, τυπογράφος...

Μετάφραση Κώστα Θρακιώτη

Ερωτήσεις

1. Νιώθει τύψεις ο Πάουελ που σκότωσε το Γάλλο στρατιώτη; Σχολιάστε τη συμπεριφορά του.
2. Στο "Ουδέν νεότερον από το δυτικό μέτωπο" κυριαρχεί μια βαθιά αντιπολεμική και ανθρωπιστική διάθεση. Να βρείτε χωρία από το πιο πάνω απόσπασμα, όπου η διάθεση αυτή εκδηλώνεται πιο έντονα, και να τα σχολιάσετε.
3. Να μελετήσετε παράλληλα α. *Το Ποτάμι* του Α. Σαμαράκη (Κ.Ν.Λ. Β' Λυκείου σσ. 333-335) και β. τα *Ποιήματα που μας διάβασε ένα βράδυ ο λοχίας Otto V* του Μ. Αναγνωστάκη (Κ.Ν.Λ. Γ' Γυμνασίου σ. 357) και να επισημάνετε κοινές ιδέες και προβληματισμούς ανάμεσα στα τρία κείμενα.

Χάινριχ Μπελ (1917 - 1985)

Ένας από τους πιο γνωστούς μεταπολεμικούς πεζογράφους της γερμανικής λογοτεχνίας. Γεννήθηκε στην Κολωνία. Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου πολέμησε σε διάφορα μέτωπα, τραυματίστηκε, αιχμαλωτίστηκε και κλείστηκε σε αμερικανικό στρατόπεδο στη Γαλλία. Το 1945 επέστρεψε στη γενέτειρά του όπου σπούδασε γερμανική φιλολογία. Από το 1951 αφοσιώθηκε στη λογοτεχνία. Παράλληλα εργάστηκε ως μεταφραστής και εκδότης.

Βαθύτατα ρεαλιστής, καυστικός και με έντονη κριτική διάθεση ο Μπελ ασχολήθηκε, ιδιαίτερα στα πρώτα του έργα, με τις τραυματικές εμπειρίες που άφησε πίσω του ο πόλεμος. Χαρακτηρίστηκε ως "η συνείδηση του έθνους", επειδή αγωνίστηκε κατά του μιλιταρισμού και του οποιουδήποτε δόγματος και υπέρ ενός ουμανιστικού σοσιαλισμού και της συμφιλίωσης μεταξύ Δύσης και Ανατολής. Ήταν ένας από τους πιο δυναμικούς προασπιστές της καλλιτεχνικής ελευθερίας. Το 1972 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Κυριότερα έργα του:

Νουβέλες: Το τρένο ήρθε στην ώρα του (1949), Πού ήσουν Αδάμ; (1951)

Μυθιστορήματα: Σπίι χωρίς φύλικο (1954), Μπιλιάρδο στις εννιάμισι (1959), Οι απόψεις ενός κλόουν (1963), Ομαδική ζωγραφική σύνθεση με μια κυρία (1971), Η χαμένη τιμή της Κατερίνας Μπλουμ (1974), Γυναίκες μπροστά σε τοπίο ποταμού (1985)

Οι απόψεις ενός κλόουν (απόσπασμα)

Κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος είναι ο Χανς Σνηρ, γόνος πλούσιας και ισχυρής οικογένειας, ο οποίος εγκαταλείπει το σπίτι του αηδιασμένος από την ψευτιά και υποκρισία των "ισχυρών" που τον περιτριγυρίζουν και γίνεται κλόουν. Ο Χανς δίνει παραστάσεις από πόλη σε πόλη έχοντας μαζί του τη Μαρί, την πρώτη και μοναδική του αγάπη. Έπειτα από έξι χρόνια δύσκολης συμβίωσης, η Μαρί τον εγκαταλείπει, για να παντρευτεί ένα σπουδαίο παράγοντα του γερμανικού καθολικισμού κι αυτός μην μπορώντας να ξεπεράσει τη φυγή της κατρακυλάει συνεχώς.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί ο Χανς Σνηρ θυμάται κάποιες σκηνές από την παιδική του ηλικία.

Είμαι απ' τη Βόννη, γέννημα θρέμμα, κι έχω του κόσμου τις γνωριμίες· συγγενείς, γνωστούς, παλιούς συμμαθητές. Εδώ μένουν οι γονείς μου - κι ο αδερφός μου ο Λέο, που προσηλυτίστηκε με νονό τον Τσύπφνερ, σπουδάζει εδώ καθολική θεολογία. Τους γονείς μου πρέπει να τους δω, έστω μία φορά, για να ταχτοποιήσουμε κάποιες χρηματικές εκκρεμότητες. Ή μήπως ν' αναθέσω την υπόθεση σε δικηγόρο; Δεν έχω κατασταλάξει ακόμη. Τους γονείς μου τους ξέγραφα από τότε που πέθανε η αδερφή μου η Εριέτα. Κλείνουν κιόλας δεκαεφτά χρόνια απ' το θάνατο της Εριέτας. Στο τέλος του πολέμου ήταν δεκάξι χρονών, ωραία κοπέλα, τετράξανθη, κι έπαιζε το καλύτερο τένις σ' όλη την περιοχή, από τη Βόννη ως το Ρεμάγκεν. Έλεγαν τότε πως τα κορίτσια πρέπει να πάνε εθελόντριες στην αεράμυνα κι η Εριέτα παρουσιάστηκε το Φεβρουάριο του 1945. Έγιναν όλα τόσο γρήγορα και αθόρυβα, που δεν πρόλαβα να πάρω είδηση. Γύριζα απ' το σχολείο κι όπως περνούσα απέναντι στην οδό των Κολωνών, είδα την Εριέτα στο τραμ που ξεκινούσε για τη Βόννη. Μου κούνησε το χέρι χαμογελαστή, της χαμογέλασα κι εγώ. Είχε το σακίδιο στην πλάτη και φορούσε ένα ωραίο καπέλο, σκούρο μπλε, και το χοντρό μπλε παλτό της με το γούνινο γιακά. Πρώτη φορά την έβλεπα με καπέλο, παλιότερα δεν τα πολυσυμπαθούσε. Το καπέλο την έκανε άλλον άνθρωπο. Έμοιαζε σαν μεγάλη δεσποινίς. Νόμιζα πως πάει εκδρομή, κι ας μην ήταν καιρός για εκδρομές. Απ' τα σχολεία εκείνης της εποχής όλα έπρεπε να τα περιμένεις. Έφταναν στο σημείο να μας διδάσκουν τη Μέθοδο των Τριών μέσα στα αντιαεροπορικά καταφύγια, την ώρα που ακουγόταν ήδη το πυροβολικό. Ο δάσκαλός μας, ο Μπριλ, τραγουδούσε μαζί μας "άσματα εθνικού και θρησκευτικού περιεχομένου" - έτσι τα 'λεγε - στα οποία συγκατέλεγε και το "Όλη η δόξα, όλη η χάρη" και το "Ήλιος πάλι λαμπρός ξεπροβάλλει". Τη νύχτα, όταν ησύχαζαν οι κρότοι έστω και μισή ώρα, άκουγες πάντα πόδια να περνούν με βηματισμό: Ιταλούς αιχμαλώτους πολέμου (στο σχολείο μάς είχαν εξηγήσει γιατί οι Ιταλοί δεν ήταν πια σύμμαχοι και γιατί τους είχαμε να δουλεύουν αιχμάλωτοι, αλλά μέχρι σήμερα δεν το 'χω καταλάβει ακόμη), Ρώσους αιχμαλώτους πολέμου, αιχμάλωτες γυναίκες, Γερμανούς στρατιώτες· πόδια περνούσαν με βηματισμό όλη νύχτα. Κανένας δεν ήξερε τι ακριβώς συμβαίνει.

Η Εριέτα έμοιαζε στ' αλήθεια να πηγαίνει εκδρομή. Όλα έπρεπε να τα περιμένεις από δαύτους. Καμιά φορά, εκεί που καθόμαστε στην τάξη ανάμεσα σε δυο συναγεμούς, ακούγαμε απ' τ' ανοιχτό παράθυρο αληθινούς πυροβολισμούς κι όταν γυ-

ρίζαμε να κοιτάξουμε τρομαγμένοι, ο Μπριλ μάς ρωτούσε αν ξέραμε τι σημαίνουν. Με τα πολλά, το είχαμε μάθει· όλο και κάποιο λιποτάκτη τουφέκιζαν στο δάσος. “Εκεί θα καταλήξουν όλοι όσοι αρνούνται να προστατέψουν τα ιερά γερμανικά μας χρώματα από τους Εβραίους Γιάνκηδες” έλεγε ο Μπριλ. (Τον Ξανάδα τώρα κοντά, είναι πια γέρος, ασπρομάλλης, καθηγητής σε κάποια Παιδαγωγική Ακαδημία και θεωρείται άνθρωπος “αμέμπτου πολιτικού παρελθόντος”, γιατί δεν είχε γραφτεί ποτέ επίσημα στο Κόμμα).

Όπως έφευγε το τραμ, κούνησα άλλη μια φορά το χέρι μου στην Εριέτα κι έπειτα πέρασα στο κτήμα μας κι έφτασα στο σπίτι, όπου οι δικοί μου και ο Λέο κάθονταν κιάλα να φάνε. Είχαμε σούπα, πατάτες με σάλτσα και μήλο για επιδόρπιο. Όταν φτάσαμε στο επιδόρπιο, ρώτησα τη μητέρα πού πήγαινε εκδρομή η Εριέτα. Πέταξε ένα κοφτό γελάκι και είπε: “Τι εκδρομή; Κουταμάρες! Πάει στη Βόννη να καταταγεί στην αεράμυνα. Έτσι που καθαρίζεις το μήλο σου, το μισό πάει χαμένο. Να, κοίτα δω” και χωρίς να χάσει καιρό, πήρε τα φλούδια απ’ το πιάτο μου, τα ξανακαθάρισε επιδέξια και καταβρόχθισε τους καρπούς της οικονομίας της, κάτι αραχνούφαντα φετάκια μήλο. Κοίταξα τον πατέρα. Είχε τα μάτια καρφωμένα στο πιάτο του και δε μιλούσε. Κι ο Λέο σώπαινε, μα όταν ξανακοίταξα τη μητέρα, μου είπε με την απαλή φωνή της: “Πρέπει να το δεις και μόνος σου· καθένας μας οφείλει να κάνει ό,τι περνάει απ’ το χέρι του, για να διώξει τους Εβραίους Γιάνκηδες από τα ιερά γερμανικά μας χρώματα”. Μου ‘ριξε ένα βλέμμα που με πάγωσε, έπειτα έριξε το ίδιο βλέμμα και στο Λέο, κι είπα πως λίγο ήθελε να μας στείλει κι εμάς στο μέτωπο να πολεμήσουμε τους Εβραίους Γιάνκηδες. “Τα ιερά γερμανικά μας χρώματα” Ξανάπε “κι έχουν φτάσει κιάλα στο Άιφελ¹!” Μου ‘ρθε να βάλω τα γέλια, αλλά με πήραν τα δάκρυα, πέταξα το μαχαίρι του φρούτου κι έτρεξα να κλειστώ στο δωμάτιό μου. Φοβόμουν και ήξερα γιατί, αλλά δεν μπορούσα να το εκφράσω, κι όσο σκεφτόμουν τις άτιμες τις μηλόφλουδες, μου ανέβαινε το αίμα στο κεφάλι. Κοίταξα το γερμανικό χρώμα του κήπου μας σκεπασμένο με βρόμικο χιόνι και πιο πέρα το Ρήνο, τις κλαίουσες ιτιές και ακόμη παραπέρα τους Εφτά Λόφους της δεξιάς όχθης, κι όλο τούτο το σκηνικό μού φάνηκε γελοίο. Είχα δει “Εβραίους Γιάνκηδες” με τα μάτια μου σ’ ένα καμιόνι, τους κουβαλούσαν απ’ το Βένουσμπεργκ μέσω Βόννης, για να τους πάνε σε στρατόπεδο συγκεντρώσεως· ήταν νέοι, ξεπαγιασμένοι και τρομαγμένοι, και κάθε φορά που άκουγα να μιλούν για Εβραίους, τους φανταζόμουν πιο πολύ σαν Ιταλούς, που έδειχναν πιο ξεπαγιασμένοι απ’ τους Αμερικάνους, κι ήταν τόσο ψόφιοι απ’ την κούραση, που δεν τους έμενε περιθώριο για φόβους. Κλότσησα την καρέκλα που ήταν μπροστά στο κρεβάτι μου, δεν την έριξα κάτω με την πρώτη, της έδωσα και δεύτερη κλοτσιά. Αυτή τη φορά τουμπάρισε επιτέλους και πέφτοντας έκανε θρύψαλα το κρύσταλλο του κομοδίνου. Η Εριέτα με το μπλε καπέλο και το σακίδιο δεν ξαναγύρισε ποτέ κι ίσαμε σήμερα δεν ξέρουμε πού την έχουν θάψει. Ήρθε κάποιος στο τέλος του πολέμου και μας είπε πως “έπεσε πλησίον του Λεβερκούζεν”.

Η έγνοια των δικών μου για τα ιερά γερμανικά μας χρώματα μου φαίνεται γελοία από μια πολύ ενδιαφέρουσα άποψη, προπάντων όταν αναλογίζομαι πως ένα σεβαστό ποσοστό μετοχών του λιγνίτη βρίσκεται στα χέρια της οικογένειάς μου εδώ και δυο

---

1. Άιφελ· ορεινή περιοχή ανάμεσα στο Ρήνο, το Μοζέλα και τα σύνορα Γερμανίας - Λουξεμβούργου

γενιές. Εβδομήντα χρόνια τώρα, οι Σνηρ θησαυρίζουν από τις ανασκαφές που υφίσταται καρτερικά το ιερό γερμανικό χώμα: δάση, χωριά και κάστρα σωριάζονται σαν τα τείχη της Ιερικούς στο στόμα της φαγάνας.

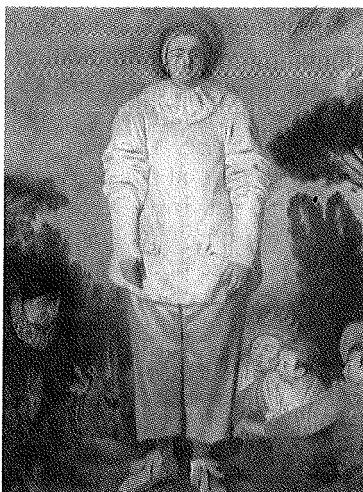
Λίγες μέρες αργότερα έμαθα ποιος διεκδικούσε την πατρότητα του τίτλου “Εβραίοι Γιάνκηδες”· ο Χέρμπερτ Κάλικ, δεκατετράχρονος τότε και αρχηγός μου στην οργάνωση της νεολαίας, που η μάνα μου του είχε παραχωρήσει μεγαλόψυχα το κτήμα μας, για να μας εκπαιδεύσει με τα μπαζούκας. Ήταν μαζί μας κι ο οχτάχρονος αδερφός μου, ο Λέο, που τον είχα πετύχει στο γήπεδο του τένις με το μπαζούκας στον ώμο και το μουτράκι του σοβαρό, όπως σοβαρεύουν μόνο τα πρόσωπα των παιδιών. Τον σταμάτησα και τον ρωτάω: “Τι κάνεις εδώ πέρα;” Κι εκείνος μου λέει αυστηρά κι αγέλαστα: “Γράφτηκα στους Λύκους. Εσύ;” “Και βέβαια!” του είπα και τον ακολούθησα. Περάσαμε το γήπεδο του τένις και φτάσαμε στο σκοπευτήριο την ώρα που ο Χέρμπερτ Κάλικ έλεγε την ιστορία ενός αγοριού, πέρα, στη μακρινή Σιλεσία, που είχε πάρει από δέκα χρονών τον Σιδηρόν Σταυρόν Πρώτης Τάξεως, γιατί εξουδετέρωσε τρία ρωσικά τεθωρακισμένα με μπαζούκας. Ένα παιδί τον ρώτησε πώς τον λέγαν αυτόν τον ήρωα κι εγώ πετάχτηκα και είπα: “Κοντορεβουούλη!” Τότε ο Χέρμπερτ Κάλικ κιτρίνισε απ’ το κακό του και φώναξε: “Είσαι ηττοπαθής, ρε σίχαμα!” Έσκυψα και του πέταξα μια χούφτα στάχτη στα μούτρα. Έπεσαν όλοι πάνω μου και μόνο ο Λέο κράτησε ουδέτερη στάση, έβαλε τα κλάματα, αλλά δε δοκίμασε να με βοηθήσει, κι εγώ απ’ το φόβο μου φώναξα κατάμουτρα στο Χέρμπερτ: “Ναζιστογούρουνο!” Κάπου την είχα διαβάσει αυτή τη βρισιά, στο σανιδένιο φράχτη μιας σιδηροδρομικής διασταύρωσης, και δεν ήξερα τι ακριβώς σημαίνει, αλλά μου φάνηκε κατάλληλη για την περίπτωση. Ο Χέρμπερτ Κάλικ παράτησε αμέσως τον ξυλοδαρμό και θυμήθηκε τα υπηρεσιακά του καθήκοντα· με συνέλαβε, με κλειδώσε στο υπόστεγο του σκοπευτηρίου ανάμεσα σε στρογγυλούς στόχους και πασσάλους κι έτρεξε να φωνάξει τους γονείς μου, το δάσκαλό μου τον Μπριλ, κι έναν από το Κόμμα. Ούρλιαζα σαν λυσσασμένος, ποδοπατούσα τους στόχους και κάθε τόσο φώναζα στα παιδιά που με φρουρούσαν απέξω: “Ναζιστογούρουνα, ε Ναζιστογούρουνα!” Σε μία ώρα με πήγαν σηκωτό στο σπίτι μας για να με ανακρίνουν στο σαλόνι. Ο Μπριλ δεν κρατιόταν με τίποτα. “Πρέπει να καυτηριαστεί από τη ρίζα! Από τη ρίζα πρέπει να καυτηριαστεί!” έλεγε και ξανάλεγε, κι ίσαμε σήμερα δεν ξέρω αν εννοούσε το σώμα μου ή το μυαλό μου. Με πρώτη ευκαιρία θα του γράψω στην Παιδαγωγική Ακαδημία και του ζητήσω εξηγήσεις, έτσι, για την ιστορική αλήθεια. Ο τύπος από το Κόμμα, εντεταλμένος αρχηγός της τοπικής οργάνωσης, ονόματι Λέβενιχ, φάνηκε πιο μυαλωμένος. “Μην ξεχνάτε πως δεν είναι ούτε έντεκα χρονών το παιδί!” τους έλεγε κάθε τόσο κι επειδή η φωνή του με καθησύχαζε, του απάντησα αμέσως, όταν με ρώτησε πού την ήξερα αυτή την απαίσια λέξη. “Τη διάβασα στο φράχτη του τρένου, στην οδό Ανναμπέρκερ”. “Δε σου την είπα κανείς;” επέμεινε, “θέλω να πω, δεν την άκουσες προφορικά;” “Όχι” του λέω. “Αυτός δεν ξέρει καλά καλά τι σημαίνει” μπήκε στη μέση ο πατέρας και μ’ έπιασε απ’ τον ώμο. Ο Μπριλ τού ‘ριξε ένα βλέμμα φαρμάκι κι έπειτα κοίταξε αλαφιασμένος το Χέρμπερτ Κάλικ. Προφανώς, η χειρονομία του πατέρα πρόδιδε άκρως επιλήψιμη συμπαράσταση. Τότε η μάνα μου, πνιγμένη στο κλάμα, είπε με τη γλυκανάλατη φωνή της: “Δεν ξέρει τι κάνει, δεν ξέρει, ειδαλλίως - θα τον ξέγραφα από παιδί μου”. “Τι κάθεσαι;” της είπα. ‘Ολ’ αυτά γίνονταν μέσα στο αχανές σαλόνι μας που ήταν γεμάτο βαριά, σκούρα δρύινα έπιπλα, με τα κυνηγετικά τρόπαια του παππού ψηλά, σ’ ένα φαρδύ

δρύινο ράφι, με τα πελώρια ποτήρια της μπίρας και τις βιβλιοθήκες που έκλειναν με ενισχυμένο κρύσταλλο. Ψηλά, απ' το Άιφελ, ούτε είκοσι χιλιόμετρα πιο κει, άκουγα το πυροβολικό και κάπου κάπου ένα πολυβόλο. Ο Χέρμπερτ Κάλικ, χλομός, ξανθός, φανατισμένος, στεκόταν σαν δημόσιος κατήγορος παίζοντας ταμπούρλο με την αναστροφή του χεριού του στον μπουφέ και απαιτούσε "αυστηρότητα, αυστηρότητα, αμείλικτη αυστηρότητα!" Έτσι, με καταδίκασαν ν' ανοίξω στον κήπο μια αντιαρματική τάφρο υπό την επίβλεψη του Χέρμπερτ και το ίδιο κιάλας απόγευμα άρχισα να σκάβω τα γερμανικά χώματα, ακολουθώντας την ένδοξη παράδοση των Σνηρ, με τη διαφορά πως εγώ, αντίθετα απ' τις οικογενειακές μας παραδόσεις, έσκαβα με τα ίδια μου τα χέρια. Η τάφρος μου πέρασε μέσ' απ' τις τριανταφυλλιές, στο αγαπημένο παρτέρι του παππού, έφτασε ως το αντίγραφο του Απόλλωνα του Μπελβεντέρε κι απολάμβανα προκαταβολικά τη στιγμή που το μαρμάρινο άγαλμα θα υπέκυπτε στον ανασκαφικό μου ζήλο· βιάστηκα όμως να χαρώ. Το άγαλμα καταστράφηκε από ένα αγοράκι με φακίδες, Γκέοργκ το λέγανε. Τινάχτηκε στον αέρα μαζί με τον Απόλλωνα, όταν εκπυρσοκρότησε κατά λάθος το μπαζούκας του. Ο Χέρμπερτ Κάλικ σχολίασε το ατύχημα λακωνικότερα: "Πάλι καλά που ήταν ορφανός".

Μετάφραση Τζένης Μαστοράκη

Ερωτήσεις

1. Να σχολιάσετε τις σχέσεις του αφηγητή (Χανς Σνηρ) με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς του.
2. Με ποιους τρόπους ο συγγραφέας δίνει το αντιπολεμικό του μήνυμα; Να επισημάνετε χαρακτηριστικά χωρία του αποσπάσματος;
3. Να συγκρίνετε το ύφος του συγγραφέα με το ύφος του Αντώνη Σαμαράκη στη συλλογή διηγημάτων "Ζητείται ελπίς" και να γράψετε τις παρατηρήσεις σας.

ΔΑΝΙΑ

Εισαγωγή στη Δανέζικη Λογοτεχνία

Η Δανέζικη Λογοτεχνία είναι γραμμένη στα δανέζικα, λατινικά και γερμανικά.

Τα αρχαία ηρωικά άσματα της Δανίας τα βρίσκουμε κυρίως σε λατινικές παραφράσεις της ιστορικής εργασίας “Οι νεκροί των Δανών” που έγιναν το 12ο αιώνα από το Δανό ιστορικό Σάξο Γκραμμάτικους. Στις αρχές του Μεσαίωνα οι Δανοί κληρικοί έγραφαν βιογραφίες των αγίων και εκκλησιαστικές μελέτες. Βιβλία νομικά και ιατρικά άρχισαν να γράφονται στη δανέζικη γλώσσα το 13ο αιώνα. Επίσης, αξιόλογες θεωρούνται οι λαϊκές μπαλάντες που μεταδίδονταν προφορικά μέχρι το 16ο αιώνα.

Η θρησκευτική μεταρρύθμιση του 16ου αιώνα ενέπνευσε θρησκευτικά και πολεμικά έργα. Το 1550 εκδίδεται η πρώτη δανέζικη Βίβλος από τον εκδότη και μεταφραστή Κρ. Πέτερσεν. Επίσης ο επίσκοπος Πέτρος Παλλάτιους περιέγραψε τη ζωή στη Δανία το 16ο αιώνα στο βιβλίο του “Βιβλίο επισκέψεων”. Τέλος ο Χανς Στεν (1544 - 1610) θεωρείται ο πρώτος που έγραψε εκκλησιαστικούς ύμνους στη δανέζικη γλώσσα και ο Χιερόνιμος Ράντς (1539 - 1607) ο πρώτος Δανός θεατρικός συγγραφέας.

Κατά το 17ο αιώνα η δανέζικη λογοτεχνία δέχεται επιδράσεις από το ανθρωπιστικό πνεύμα που διαπνέει την Αναγέννηση. Το πιο αξιόλογο έργο σε πεζό λόγο της περιόδου αυτής είναι τα απομνημονεύματα της Λεονόρας-Χριστίνας, κόρης του βασιλιά Χριστιανού Δ', ενώ από τα ποιητικά ξεχωρίζουν οι ύμνοι που έγραψε ο επίσκοπος Τόμας Κίνγκο.

Στα έργα του ποιητή, δραματικού συγγραφέα και ιστορικού Λούντβιγκ Χόλμπεργκ κυριαρχεί η λογική, βασικό χαρακτηριστικό του Διαφωτισμού. Σύγχρονοί του ήταν ο ποιητής Αμβρόσιος Στουμπ (1705 - 1758) και ο υμνογράφος επίσκοπος Χανς Μπρρορόν (1694 - 1764).

Ο πιο σπουδαίος Δανός συγγραφέας του δεύτερου μισού του 18ου αιώνα ήταν ο ποιητής και δραματουργός Γιοχάνες Έβαλντ. Αναφέρουμε ακόμα το Γιενς Μπάγκεσεν, που χαρακτηρίστηκε ως ποιητής του πνεύματος και του αισθήματος.

Μεσαιωνική Περίοδος

Τα χρόνια της Μεταρρύθμισης

Ο 17ος αιώνας - Στροφή στον ανθρωπισμό

18ος αιώνας, η εποχή του Διαφωτισμού

Β' μισό 18ου αιώνα

Ο Ρομαντισμός

Ο γερμανικός ρομαντισμός ενέπνευσε το νεαρό Δανό ποιητή Άνταμ Οελενσλάγκερ, που με τη συλλογή του "Ποιήματα" εγκαινίασε μια μεγάλη περίοδο της δανέζικης λογοτεχνίας. Με τη λυρική ποίηση και τα δράματά του έδωσε στο δανέζικο ρομαντισμό έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα. Άλλοι συγγραφείς της ρομαντικής εποχής ήταν ο Μπ. Σ. Ίνγκεμαν, ο Γιόχαν Χάουχ, ο Ν. Φ. Σ. Γκρούντβικ.

Μια δεύτερη γενιά ρομαντικών έδωσε μια νέα στροφή στο κίνημα, τονίζοντας την αισθητική τεχνική και τον ποιητικό ρεαλισμό. Ανάμεσά τους αναφέρουμε το Γιόχαν Λούντβικ Χάμπεργκ (1791 - 1860), που έγινε ο εκφραστής του γούστου της περιόδου και έγραψε ποίηση και δράματα, και το Φρέντερικ Πάλουνταν Μίλερ (1809 - 1876), συγγραφέα του έμμετρου μυθιστορήματος "Αδάμ ο Άνθρωπος". Τέλος, την ίδια εποχή κάνουν την εμφάνισή τους δύο μορφές διεθνούς ακτινοβολίας, ο Χανς Κρίστιαν Άντερσεν, δημιουργός πολλών φημισμένων παραμυθιών, και ο φιλόσοφος Σόρεν Κιρκεγκάαρντ.

Ο Ρεαλισμός και ο Νατουραλισμός

Κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα ο ρομαντισμός αντικαταστάθηκε σε μεγάλο βαθμό από το ρεαλισμό και το νατουραλισμό. Κύριος συντελεστής της εξέλιξης αυτής ήταν ο κριτικός και βιογράφος Γκεόργκ Μπράντες, που ώθησε τη Δανία σε πλήρη επικοινωνία με τη διανόηση της Ευρώπης. Συγγραφείς που δέχτηκαν την επίδραση του Γκεόργκ Μπράντες είναι ο μυθιστοριογράφος Γιενς Γιάκομπσεν, συγγραφέας των νατουραλιστικών μυθιστορημάτων *Μαρία Γκρούμπε* και *Νιλς Λυν*, όπως επίσης και οι Χ. Ντράχμαν, Χ. Παντοπίνταμ, Χ. Μπανγκ και Γκ. Βιέδ.

Τέλη 19ου αιώνα: ανανέωση της λυρικής ποίησης

Η επιρροή των Γάλλων συμβολιστών ποιητών προκάλεσε μια αντίδραση έναντι του νατουραλισμού στο τέλος του 19ου αιώνα. Η ανανέωση της λυρικής ποίησης κατά τη δεκαετία του 1890 εκφράστηκε κυρίως από τους Βίνγκο Στούκενμπεργκ, Λούντβικ Χόλστεϊν, Γιόχανες Γιόργκενσεν και Χέλγκε Ρόντε.

Οι τάσεις στις αρχές του 20ού αιώνα: Εθνικισμός - κοινωνικός ρεαλισμός

Στις αρχές του 20ού αιώνα κάνουν την εμφάνισή τους στη Δανέζικη Λογοτεχνία δύο νέες τάσεις. Η πρώτη χαρακτηρίζεται από μια στροφή στις ρίζες και την εθνική ιστορία της χώρας και έχει ως κύριο εκπρόσωπο τον ποιητή Βαλτεμάρ Ρόρταμ. Η δεύτερη στρέφεται στα προβλήματα της κοινωνίας και ασκεί κοινωνική κριτική. Πιο σημαντικοί εκπρόσωποί της είναι οι μυθιστοριογράφοι Γιέπε Ωγκιαερ, που καταδικάζει με οργή τις κακοποιήσεις των αγροτών, και Μάρτιν Νέξο, που αναπαριστά με ρεαλιστικό τρόπο την άθλια ζωή των εργατών. Στο ίδιο κλίμα κινείται και ο λυρικός ποιητής και μυθιστοριογράφος Γιόχανες Γιένσεν, που τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ της Λογοτεχνίας το 1944.

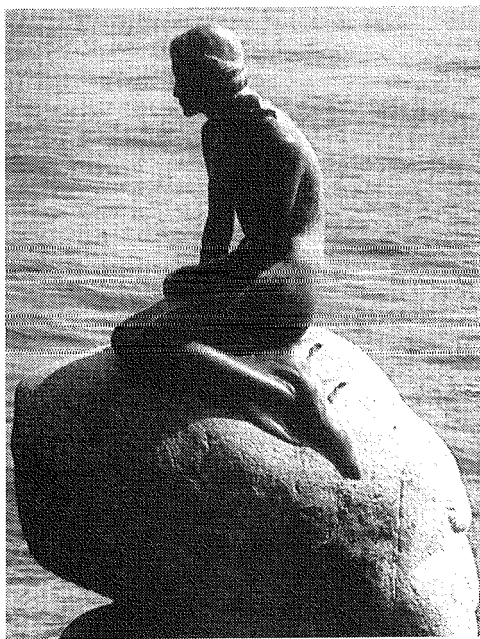
Εξπρεσιονισμός και καθαρή ποίηση

Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο η λογοτεχνική κίνηση γνωστή ως εξπρεσιονισμός επηρέασε ποιητές όπως ο Εμίλ Μπενελίκε και ο Τομ Κρίστενσεν, ενώ ο Πωλ λα Κουρ και ο Γ. Α. Σιάδε έγραψαν καθαρή ποίηση αποφεύγοντας θέματα κοινωνικού προβληματισμού.

Άλλοι συγγραφείς της περιόδου είναι ο Μάρτιν Χάνσεν, ο Χ. Κ. Μπράννερ και η Ίσακ Ντίνενσεν, η οποία κέρδισε παγκόσμια φήμη με τους "Επτά γοτθικούς μύθους" (1934) και το αυτοβιογραφικό "Έξω από την Αφρική" (1937).

Στα έργα των Δανών συγγραφέων της μεταπολεμικής περιόδου είναι διάχυτη η υπαρξιακή αγωνία, η απογοήτευση και η ανησυχία από τις καταστροφές και τα προβλήματα που συσσώρευσε ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. Οι συγγραφείς αυτοί έχουν ως βήμα έκφρασής τους το λογοτεχνικό περιοδικό "Heretica". Πιο σημαντικοί θεωρούνται οι ποιητές Τόρκιλντ Μπιγιάρνβιγκ, Όλε Σάρβιγκ και Όλε Βίβελ, ο πεζογράφος Βίλι Σόβενσεν, που στα μυθιστορήματά και στα διηγήματά του είναι έκδηλες οι επιδράσεις από το Χανς Κρίστιαν Άντερσεν και το Φρανς Κάφκα, και οι δραματικοί συγγραφείς Κάι Μουνκ και Κιέλντ Άμπελ.

Μεταπολεμική περίοδος

Το άγαλμα της μικρής γοργόνας στην παραλία Λαγκολίν της Κοπεγχάγης

Χανς Κρίστιαν Άντερσεν (1805 - 1875)

Μεγάλος Δανός συγγραφέας, παγκόσμια γνωστός για τα παιδικά παραμύθια του. Γιος τσαγγάρι, μεγάλωσε μέσα στη φτώχεια. Πολύ μικρός έδειξε τη φιλομάθειά του διαβάζοντας βιβλία άπληστα και αποστηθίζοντας ρόλους διάφορων θεατρικών έργων, που τους απάγγελλε για να κερδίζει χρήματα. Για καλή του τύχη τον πρόσεξε ο διευθυντής του Βασιλικού Θεάτρου της Κοπεγχάγης, που του εξασφάλισε μια υποτροφία για να ολοκληρώσει τις γυμνασιακές του σπουδές. Το 1828 μπήκε στο πανεπιστήμιο της Κοπεγχάγης που όμως δεν το τέλειωσε.

Εγγραψε ποιήματα, θεατρικά έργα, μυθιστορήματα, ταξιδιωτικές εντυπώσεις, τη φήμη του όμως την οφείλει στα παραμύθια του (αινολικά 168), που δημοσιεύτηκαν από το 1832 ως το 1874 σε μικρούς τόμους τεσσάρων παραμυθιών.

Ανήσυχος πνεύμα, γεμάτος δίψα για μάθηση, αφομοίωσε γόνιμα τα πνευματικά ρεύματα της εποχής του και δημιούργησε ένα νέο τύπο παραμυθιού, που οι διαστάσεις του ξεπερνούσαν το θρύλο ή την παράδοση, την καθημερινή ιστορία ή το προσωπικό βίωμα. Κατόρθωσε να δώσει στην κάθε του ιστορία αμεσότητα διεισδύοντας ψυχολογικά στο μικρόκοσμο του παιδιού, στις ανησυχίες του, στις μικρές δυστυχίες του, στην ανάγκη του για χαρά, αγάπη και αποδοχή. Τα παραμύθια του μεταφράστηκαν σε πολλές γλώσσες και αποτελούν τη σημαντικότερη προσφορά της Δανίας στη διεθνή λογοτεχνία.

Κυριότερα έργα του:

Ασχημόπαπο, Ο Γιος του μπαλωματή, Ο Βιολιστής, Το Κορίτσι με τα σπέρτα, Η Βασίλισσα του χιονιού, Η Ιστορία της μητέρας, Το Έλατο, Η Καμπάνα (παραμύθια), Φαντασιογραφίες και σκιαγραφίες (ποιητική συλλογή), Μιγάς (δράμα), Ο Αυτοσχεδιαστής (αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα)

Η Μάνα και ο Χάρος

Μια μάνα καθόταν κοντά στο άρρωστο παιδί της. Ήταν πολύ λυπημένη και φοβόταν μην πεθάνει. Το προσωπάκι του ήταν πολύ ωχρό, τα μικρά τα ματάκια του ήταν μισοκλεισμένα. Το παιδί έπαιρνε αναπνοή με πολλή δυσκολία και κάπου - κάπου τόσο βαθιά ήταν η αναπνοή του, που έμοιαζε σα ν' αναστέναζε, κι η μάνα ένιωθε ακόμη μεγαλύτερο τον πόνο της καθώς κοίταζε το μικρό πλάσμα. Έξαφνα χτύπησε η πόρτα κι ένας φτωχός γέρος μπήκε μέσα, τυλιγμένος σε μια χοντρή μάλλινη κάπα: Ήταν βαρucheιμωνιά κι έκανε έξω φοβερό κρύο. Μόνο μια τέτοια κάπα τού χρειαζόταν, γιατί κρατεί ζέστη και μ' αυτήν δεν κρύωνε ο γέρος. Έξω όλα ήταν χιονισμένα κι ο αέρας φυσούσε τόσο τσουχτερός, που πάγωνε το πρόσωπο. Επειδή ο γέρος έτρεμε από το κρύο και το μικρό παιδί για μια στιγμή αποκοιμήθηκε, πήγε η μάνα να του βράσει να πει ένα ζεστό να ζεσταθεί λιγάκι ο γέρος.

Ενόσω η μάνα κοίταζε να βράσει το ζεστό, ο γέρος πήρε και κουνούσε το παιδί. Η μάνα σε λίγο κάθισε επάνω σε μια παλιά καρέκλα κοντά του, κοίταζε το άρρωστο παιδί, που ανάσαινε τόσο βαθιά, και του έπιασε το μικρό του χεράκι.

— Ε, δε σου φαίνεται πως θα το γλιτώσω το παιδί μου; ρώτησε η μάνα.

Ο γέρος ήταν ο Θάνατος: κούνησε το κεφάλι του τόσο αλλόκοτα, που θα μπορούσε να το πάρει κανένας πως έλεγε και ναι και όχι. Η μάνα το κατάλαβε και τα δάκρυά της έτρεχαν ποτάμι.

— Κοιμήσου λίγο, της είπε ο γέρος. Εγώ θα φυλάγω το παιδί. Είσαι τόσο κουρασμένη από την αγρύπνια!

Κι αλήθεια, τρεις μέρες και τρεις νύχτες είχε να κλείσει μάτι. Η μάνα κατέβασε το κεφάλι κι αποκοιμήθηκε. Μέσα στον ύπνο της, όμως, ένιωσε έξαφνα ένα παγερό κρύο και ξύπνησε. Το παιδί της έλειπε. Της το είχε πάρει ο γέρος. Η δύστυχη μάνα πετάχτηκε τότε έξω και φώναξε το παιδί της. Εκεί έξω, μέσα στο χιόνι, καθόταν μια γυναίκα ντυμένη μακριά μαύρα φορέματα και της είπε:

— Μέσα στο σπίτι σου ήταν ο Θάνατος! Τον είδα που έβγαινε με το παιδί σου. Περπατεί πιο γρήγορα κι από τον άνεμο και ποτέ δε γυρίζει πίσω ό,τι πάρει!

— Πες μου μόνο τι δρόμο πήρε! είπε η μάνα. Πες μου το δρόμο που πήρε κι εγώ θα τον βρω!

— Τον ξέρω το δρόμο αυτό, είπε η μαυροφόρα γυναίκα: αλλά πριν σου τον πω, πρέπει να μου τραγουδήσεις όλα τα τραγούδια που τραγουδούσες στο παιδί σου. Μου αρέσουν πολύ αυτά τα τραγούδια: τ' άκουσα πρωτύτερα: είμαι η Νύχτα και είδα τα δάκρυά σου όταν τραγουδούσες.

— Θα τα τραγουδήσω όλα, όλα! είπε η μάνα. Αλλά μη με κρατάς. Θέλω να τον προφτάσω, για να μπορέσω να ξαναβρώ το παιδί μου.

Η Νύχτα καθόταν ακίνητη κι αμίλητη. Τότε η μάνα χτύπησε απελπισμένα τα χέρια κι αρχίνησε να τραγουδά. Κι είπε πολλά τραγούδια κι έχυσε ακόμη περισσότερα δάκρυα! Στο τέλος της είπε η Νύχτα:

— Τράβα δεξιά μέσα στο σκοτεινό δάσος με τα πεύκα. Εκεί είδα να πηγαίνει ο Θάνατος μαζί με το μικρό σου το παιδάκι.

Η μάνα με θάρρος χώθηκε μέσα στο δάσος. Αλλά σε λιγάκι είδε στο βάθος του δάσους πως ο δρόμος χώριζε σε δυο κι εκείνη δεν ήξερε πούθε να κάμει. Στην τύχη της βρέθηκε μια βατσισιά¹, που δεν είχε ούτε φύλλα, ούτε άνθη. Ήταν στην καρδιά του χειμώνα και κρύσταλλα κρέμονταν από τα κλωνιά της.

— Είδες το Θάνατο να περάσει από δω μαζί με το μικρό μου το παιδί; ρώτησε η μάνα.

— Ναι! είπε η βατσισιά. Αλλά δε σου λέω πούθε έκαμε, αν δε με ζεστάνεις πρωτύτερα στην αγκαλιά σου! Πέθανα από το κρύο! Θα κρουσταλλιάσω ολωσδιόλου!

Κι εκείνη έσφιξε τη βατσισιά στα στήθια της, για να λιώσουν οι πάγοι. Τ' αγκάθια μπήκαν στο κορμί της και το αίμα της έτρεξε σε χοντρές σταλαγματιές. Αλλ' η βατσισιά πέταξε καινούρια πράσινα φύλλα κι έβγαλε λουλούδια μέσα στην ψυχρή χειμωνιάτικη νύχτα. Τόσο καίει η καρδιά μιας μάνας για το παιδί της! Κι η βατσισιά τής είπε τότε το δρόμο που έπρεπε να πάρει. Σε λίγο έφθασε σε μια μεγάλη λίμνη, που δεν είχε ούτε πλοία ούτε βάρκα. Η λίμνη δεν ήταν τόσο παγωμένη, που να μπορούσε να περάσει άνθρωπος επάνω στον πάγο της, αλλ' ούτε πάλι και ελεύθερη από πάγους και αρκετά ρηχή, για να μπορούσε να περάσει μέσα από το νερό. Κι όμως έπρεπε να την περάσει η μάνα, αν ήθελε να βρει το παιδί της.

— Κάτι μπορώ να κάμω για σένα! της είπε η λίμνη. Μου αρέσει να μαζεύω μαργαριτάρια και τα μάτια σου είναι δυο απ' τα λαμπερότερα που έχω ιδεί! Αν θέλεις να τα χύσεις μέσα σε μένα κλαίοντας, τότε εγώ θα σε περάσω πέρα στο μεγάλο περιβόλι, όπου ο Θάνατος κατοικεί κι όπου καλλιεργεί άνθη και δέντρα. Το καθένα απ' αυτά είναι μια ανθρώπινη ζωή.

— Ω, και τι δε δίνω εγώ, για να βρω το παιδί μου! είπε η δύστυχη μάνα.

Έκλαψε, λοιπόν, ακόμη περισσότερο, έκλαψε τόσο, που τα μάτια της έπεσαν μέσα στα νερά της λίμνης, κατακάθισαν κάτω στον πάτο κι έγιναν δυο πολύτιμα μαργαριτάρια. Η λίμνη τότε πάγωσε ολότελα και τόσο, που η μάνα μπόρεσε να περάσει επάνω από τον πάγο στην αντικρινή ακρολιμνιά, όπου βρισκόταν ένα θαυμάσιο περιβόλι. Η μάνα όμως δεν το έβλεπε καθόλου. Ήταν τυφλή πια.

— Πού να βρω το Θάνατο, που μου πήρε το παιδί μου; ρώτησε, ψάχνοντας μπροστά της με τα χέρια.

— Δεν ήρθε ακόμη! είπε μια γριά γυναίκα με άσπρα μαλλιά που η δουλειά της ήταν να περιποιείται το περιβόλι του Θανάτου. Μα εσύ πώς μπόρεσες να βρεθείς εδώ και ποιος σε βοήθησε;

— Ο Θεός με βοήθησε, απάντησε εκείνη. Είναι πονετικός κι έτσι θα είσαι και συ χωρίς άλλο. Πού να βρω το μικρό μου το παιδί; Πες μου!

---

1. βατσισιά: το φυτό βάτος

— Εγώ δεν το γνωρίζω, είπε η γριά, κι εσύ δε βλέπεις! Πολλά λουλούδια και δέντρα μαράθηκαν αυτή τη νύχτα. Ο Θάνατος θα έρθει σε λίγο, για να τα φυτέψει σ' άλλο μέρος. Ξέρεις, βέβαια, πως κάθε άνθρωπος έχει το δέντρο της ζωής του και το λουλούδι της ζωής του. Αυτά φαίνονται απαράλλαχτα σαν τα άλλα φυτά, οι καρδιές τους όμως κτυπούν! Απ' αυτό θα οδηγηθείς· ίσως και γνωρίσεις το χτύπο της καρδιάς του παιδιού σου. Αλλά τι θα μου δώσεις, αν σου πω τι άλλο ακόμη πρέπει να κάνεις;

— Δεν έχω τίποτα να σου δώσω, είπε η μάνα. Αλλά είμαι πρόθυμη να πάω για σένα ως την άκρη του κόσμου.

— Αν είναι έτσι, δε γίνεται τίποτε! είπε η γριά. Αλλά για στάσου! Αν μου δώσεις τα μακριά μαύρα μαλλιά σου, κάτι μπορεί να γίνει. Μου αρέσουν πολύ. Στον τόπο τους παίρνεις τα άσπρα μαλλιά τα δικά μου - κι αυτό είναι κάτι! Και τότε σου λέω τι πρέπει να κάμεις.

— Σου φτάνουν τα μαλλιά μου; είπε η μάνα. Σου τα δίνω μ' ευχαρίστηση.

Και της έδωσε τα ωραία της μαύρα μαλλιά και πήρε αυτή τα χιονόλευκα μαλλιά της γριάς. Μπήκε με θάρρος στο μεγάλο περιβόλι του Θανάτου, όπου ήταν ανακατωμένα θαυμάσια λουλούδια και δέντρα.

Ήταν εκεί ζουμπούλια και μεγάλες ανθισμένες τριανταφυλλίες. Ήταν φυτά του νερού, μερικά φρέσκα και δροσερά, άλλα μισομαραμένα· νερόφιδα ήταν κουλουριασμένα επάνω τους και μαύρα καβούρια ήταν γαντζωμένα με τις δαγκάνες τους επάνω στα βλαστάρια τους. Ήταν εκεί μεγάλες βελανιδιές και πλάτανοι και ανθισμένα θυμάρια. Όλα τα δέντρα και τα φυτά είχαν τα ονόματά τους· το καθένα απ' αυτά ήταν και μια ανθρώπινη ζωή. Οι άνθρωποι αυτοί ζούσαν ακόμα, ο ένας στην Ελλάδα, ο άλλος στην Αγγλία, ο τρίτος στην Αίγυπτο, άλλοι σ' όλα τα μέρη του κόσμου. Ήταν μεγάλα δέντρα μέσα σε μικρές γλάστρες, που βρίσκονταν εκεί πολύ στενοχωρημένα κι ήταν έτοιμα να σπάσουν τα δοχεία τους. Ήταν και μερικά μικρά και αρρωστημένα λουλούδια μέσα σε παχύ χώμα, με χορταράκια ολόγυρα πολύ περιποιημένα. Μα η μάνα έσκυψε σ' όλα τα πολύ μικρά φυτά κι άκουε την ανθρώπινη καρδιά που χτυπούσε στο καθένα - και μέσα στα εκατομμύρια των φυτών αυτών βρήκε και γνώρισε την καρδιά του παιδιού της.

— Αυτό είναι! φώναξε κι άπλωσε το χέρι να πιάσει μια βιολέτα, που μισομαραμμένη έγερνε το κεφάλι της κάτω.

— Μην αγγίζεις το λουλούδι! είπε η γριά. Στάσου εδώ και, άμα έρθει ο Θάνατος, που τον περιμένω ώρα την ώρα, να μην τον αφήσεις να το ξεριζώσει, αλλά να τον φοβερίσεις πως, αν το κάμει αυτό, θα ξεριζώσεις κι εσύ τα άλλα· τότε θα φοβηθεί!

Έξαφνα, μεμιάς, χύθηκε ένα παγερό φύσημα μέσα στο περιβόλι και η τυφλή μάνα ένωσε πως ο Θάνατος ήρθε κοντά της.

— Πώς μπόρεσες να βρεις το δρόμο για δω; τη ρώτησε. Πώς μπόρεσες να έρθεις εδώ γρηγορότερα κι από μένα;

— Εγώ είμαι μάνα! του απάντησε εκείνη.

Ο Θάνατος άπλωσε το χέρι του στο μικρό λουλούδι· εκείνη όμως το αγκάλιασε με τα χέρια της καλά, αλλά με πολλή προσοχή να μην αγγίξει κανένα από τα φύλλα. Τότε ο Θάνατος φύσηξε επάνω στα χέρια της κι εκείνα πάγωσαν όσο δεν τα παγώνει ο πιο ψυχρός αέρας, κι έπεσαν κάτω ξερά.

— Μ' έμένα δεν μπορείς να τα βάλεις! είπε ο Θάνατος.

— Ο Θεός όμως μπορεί! είπε εκείνη.

— Εγώ κάνω ό,τι είναι το θέλημά Του! είπε ο Θάνατος. Εγώ είμαι ο περιβολάρης Του. Εγώ παίρνω όλα τα λουλούδια και τα δέντρα και τα ξαναφυτεύω μέσα στο μεγάλο κήπο, τον Παράδεισο.

— Δώσε μου το παιδί μου πίσω! είπε η μάνα κι έκλαιγε και θερμοπαρακαλούσε.

Και πιάνοντας ένα όμορφο λουλούδι φώναξε στο Θάνατο:

— Θα σου κόψω αυτό το λουλούδι, αν δε μου δώσεις το παιδί μου!

— Μην το πειράζεις! είπε ο Θάνατος. Τώρα δα μου έλεγες πως είσαι δυστυχισμένη, και θέλεις να κάμεις και μια άλλη μάνα δυστυχισμένη σαν εσένα;

— Πώς; μια άλλη μάνα! είπε η δυστυχισμένη γυναίκα και τράβηξε αμέσως τα χέρια της από το λουλούδι.

— Να, πάρε τα μάτια σου! είπε ο Θάνατος. Τα έβγαλα μέσα από τη λίμνη. Έλαμπαν σαν αστέρια. Πάρε τα κι έλα να κοιτάξεις μέσα στο βαθύ αυτό πηγάδι.

Και η μάνα έσκυψε και είδε τις ζωές δυο παιδιών. Η μια ήταν γεμάτη χαρά κι ευτυχία και γύρω της πλήθος άλλες ζωές χοροπηδούσαν. Η άλλη ήταν πικραμένη, πονεμένη, όλο φτώχεια, δυστυχία και βάσανα.

— Η ευτυχισμένη ζωή ήταν του παιδιού που ήθελες να ξεριζώσεις το φυτό. Η άλλη ήταν του παιδιού σου. Και τώρα, αν θέλεις, σου το ξαναδίνω. Ακόμη δεν το πήγα στον Παράδεισο.

Η μάνα δεν είπε λέξη. Έσκυψε μόνο το κεφάλι και τράβηξε καταλυπημένη, με ραγισμένη την καρδιά, για το έρημο σπιτάκι της.

Μετάφραση Δ. Β. Ακρίτα

Ερωτήσεις

1. Η μάνα αναγκάζεται να φτάσει ως το περιβόλι του Θανάτου, για να βρει το παιδί της. Ποιους συναντά στο δρόμο της και τι ανταλλάγματα αναγκάζεται να τους δώσει;
2. Να χαρακτηρίσετε τη μάνα και να σχολιάσετε τη δύναμη της μητρικής αγάπης, όπως εκφράζεται στο πιο πάνω παραμύθι.
3. Πού συναντώνται η μάνα του πιο πάνω παραμυθιού με την Άντσω του μυθιστορήματος του Μυριβήλη "Η Ζωή εν Τάφω" (Κ.Ν.Λ. Α΄ Λυκείου, Ο.Ε.Δ.Β., απόσπ. Ζάβαλη μάικω, σσ. 268-272), καθώς επίσης και με τη μάνα του ποιήματος του Ζιαν Ρισπέν "Η καρδιά της μάνας", που ακολουθεί;

Η ΚΑΡΔΙΑ ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ

Ένα παιδί, μοναχοπαίδι αγόρι,
αγάπησε μιας μάγισσας την κόρη.

– Δεν αγαπώ εγώ, του λέει, παιδιά,
μ' αν θέλεις να σου δώσω το φιλί μου,
της μάνας σου να φέρεις την καρδιά
να ρίξω να τη φάει το σκυλί μου.

Τρέχει ο νιος, τη μάνα του σκοτώνει
και την καρδιά τραβά και ξεριζώνει
και τρέχει να την πάει· μα σκοντάφτει
και πέφτει ο νιος κατάχαμα με δαύτη.

Κυλάει ο γιος και η καρδιά κυλάει
και την ακούει να κλαίει και να μιλάει.
Μιλάει η μάνα στο παιδί και λέει:
– Εχτύπησες, αγόρι μου; ... και κλαίει!

Μετάφραση Άγγελου Βλάχου

**«Η Παναγία με το λουλούδι», πίνακας του
Λεονάρντο ντα Βίντσι**

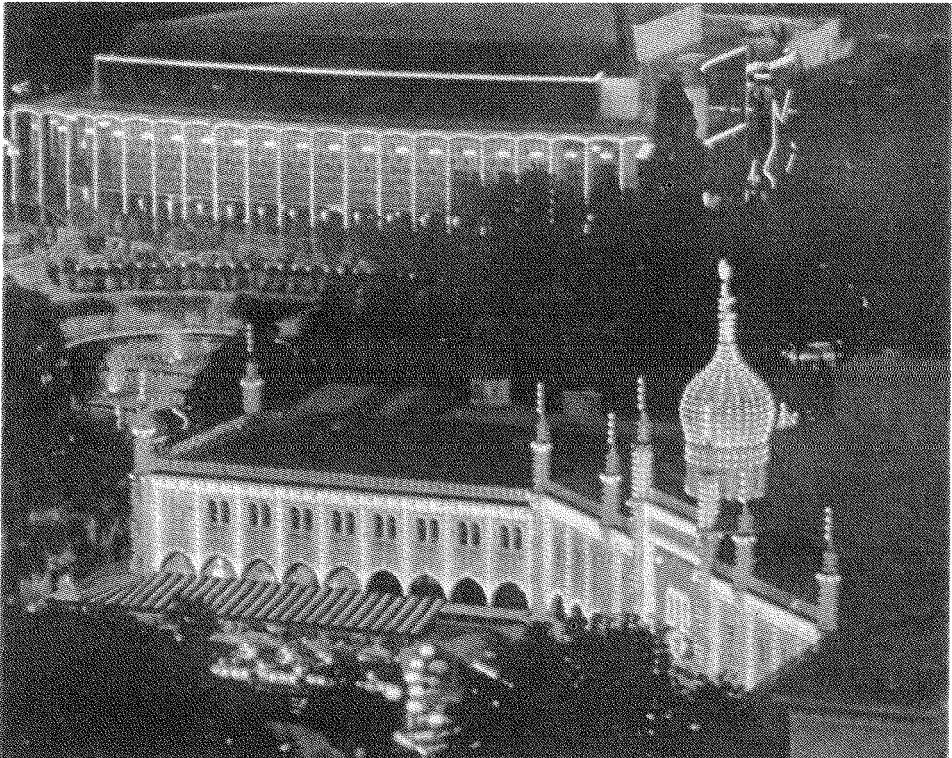
Γενς Πέτερ Γιάκομπσεν (1847 - 1885)

Δανός συγγραφέας. Σπούδασε Φυσική, Χημεία και Βοτανική και ήταν ο εισηγητής των Δαρβινικών θεωριών στην πατρίδα του. Παράλληλα με τις επιστημονικές του μελέτες έγραψε λυρικά ποιήματα, διηγήματα και μυθιστορήματα.

Επηρεάστηκε πάρα πολύ από το γαλλικό νατουραλισμό, του οποίου υπήρξε και ο πρώτος εκπρόσωπος στη χώρα του. Προικισμένος με μεγάλη ευαισθησία και ψυχογραφική δύναμη αναδείχτηκε σε έξοχο στυλίστα του πεζού λόγου. Στα μυθιστορήματά του, ακολουθώντας τις αρχές του νατουραλισμού, περιγράφει με αριστοτεχνικό τρόπο την προσωπικότητα των ηρώων του, όπως διαμορφώνεται κάτω από την επίδραση της κληρονομικότητας και του περιβάλλοντος.

Έργα του μεταφράστηκαν στα ελληνικά με τον τίτλο "Δυο κόσμοι και άλλα διηγήματα".
Κυριότερα έργα του:

Τραγούδια του Γκούρρε (1870), Μαρία Γκρούμπε (1876), Νιλς Λυν (1880), Ο Μόγκενς και οι άλλες νουβέλες (1882), Ποιήματα και σκίτσα (1886)

Η «παραμυθένια πολιτεία» Τινούι στο κέντρο της Κοπεγχάγης

Νιλς Λυν (απόσπασμα)

Είναι η ιστορία ενός ρομαντικού ανθρώπου, του Νιλς Λυν, από τη γέννησή του στο αγρόκτημα του Χόμποργκοφ ως το θάνατό του σ' ένα μικρό δωμάτιο νοσοκομείου λόγω του τραυματισμού του στον πόλεμο του 1864. Στο έργο, που είναι πλούσιο σε λυρικά στοιχεία και περιγραφές ψυχικών καταστάσεων, εξετάζονται τρία μεγάλα θέματα, η αγάπη, ο θάνατος και η δίψα για την ομορφιά, την οποία τίποτα δεν μπορεί να σβήσει.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί παρακολουθούμε τις τελευταίες στιγμές της Γκέρντας, της νεαρής γυναίκας του Νιλς. Η Γκέρντα πίστευε βαθιά στο Θεό, όμως μετά το γάμο της υιοθέτησε τις αθεϊστικές αντιλήψεις του συζύγου της. Η αγάπη της γι' αυτόν ήταν τόσο δυνατή, ώστε να τον ακολουθήσει μακριά ακόμα κι από τον ίδιο το Θεό, έγινε μάλιστα πολύ φανατική, "όπως συμβαίνει πάντα μ' όλους τους νεοφώτιστους που αγαπάνε με πάθος το δάσκαλό τους".

Ξαφνικά, κατά την άνοιξη, η Γκέρντα αρρώστησε. Δεν υπήρχε καμιά ελπίδα θεραπείας.

Ένα πρωί – έπρεπε να είναι το τελευταίο – ο Νιλς καθόταν στο προσκέφαλό της. Ο ήλιος ήταν έτοιμος ν' ανέβει ψηλά, έριχνε μια ροζ λάμψη πάνω στις άσπρες κουρτίνες· το πρωινό φως που έμπαινε μέσα στο δωμάτιο δεξιά και αριστερά από τις κουρτίνες ήταν ακόμα λίγο μπλε, κι έκανε να φαίνονται μπλε κι οι σκιές, που διαμόρφωναν οι πτυχές των σεντονιών και τα χλωμά και αδύνατα χέρια της Γκέρντας, που ήταν σταυρωμένα πάνω στην κουβέρτα. Το σκουφάκι της είχε γλιστρήσει· το κεφάλι της, ριγμένο προς τα πίσω, φαινόταν πολύ αλλαγμένο· το πρόσωπο, ισχνό από την αρρώστια, ήταν περήφανο. Κούνησε τα χείλια για να τα βρέξει. Ο Νιλς πήρε ένα ποτήρι με ένα κόκκινο ποτό, όμως αυτή ένευσε αρνητικά. Μετά, ξαφνικά, γύρισε το κεφάλι προς το μέρος του και κοίταξε επίμονα και με προσπάθεια τα χαρακτηριστικά του άνδρα της που ήταν γεμάτα από έναν ανείπωτο πόνο. Λίγο - λίγο το θέαμα του πόνου και της απελπισίας, που πρόδιδαν τα μάτια του, έκαναν τον αόριστο φόβο της να μετατραπεί σε μια τρομερή βεβαιότητα.

Ήθελε να σηκωθεί, μα δεν τα κατάφερε. Ο Νιλς έσκυψε πάνω της και της έπιασε το χέρι.

"Είναι ο θάνατος;" τον ρώτησε χαμηλώνοντας την αδύναμη φωνή της, σαν να μην ήθελε να προφέρει πολύ καθαρά αυτές τις λέξεις.

Την κοίταξε δίχως ν' απαντήσει κι έβγαλε έναν αναστεναγμό.

Η Γκέρντα έπιασε δυνατά το χέρι του και το τράβηξε επάνω της γεμάτη φόβο.

"Δεν τολμώ!" του είπε.

Ο Νιλς γονάτισε στην άκρη του κρεβατιού και, περνώντας το χέρι του κάτω από το μαξιλάρι, την τράβηξε πάνω στο στήθος του. Τα δάκρυα τον τύφλωναν τόσο που δεν έβλεπε πια· κυλούσαν, το ένα μετά το άλλο, στα μάγουλά του. Έφερε το χέρι του με μια άκρη του σεντονιού στα μάτια του και ξανάγινε κύριος της φωνής του.

"Πες μου, μικρή μου Γκέρντα, μη φοβάσαι να μου τα πεις όλα. Θέλεις να δεις τον παπά;"

Δεν μπορούσε να πιστέψει ότι ήταν αυτό που την απασχολούσε και η φωνή του πρόδινε την αμφιβολία του.

Η νέα γυναίκα δεν απάντησε, έκλεισε μόνο τα μάτια κι έριξε πίσω το κεφάλι της για ν' απομονωθεί με τις σκέψεις της. Αυτό διήρκεσε ένα λεπτό. Το γλυκό και παρατεταμένο τιτίβισμα ενός κότσουφα ακούστηκε κάτω από το παράθυρο· ένας άλλος απάντησε, μετά ένας τρίτος. Μια συνέχεια γλυκών ήχων διασκορπιζόταν μέσα στη σιωπή του δωματίου.

Σήκωσε πάλι τα μάτια της:

"Αν έφευγες μαζί μου" – του είπε ακουμπώντας με όλο της το βάρος στο μαξιλάρι που βαστούσε ο Νιλς –, "αν έφευγες κι εσύ!... όμως φεύγω μονάχη!" "Δεν τολμώ", – επανέλαβε ενώ τα μάτια της γέμισαν τρόμο, – "στείλε να τον φωνάξουν, Νιλς, δεν τολμώ να φύγω από εδώ έτσι, ολομόναχη. Δεν είχαμε σκεφθεί ότι θα πέθαινα πρώτη· πάντα λέγαμε ότι εσύ θα έφευγες πρώτος. Ξέρω καλά... μα, αν είχαμε κάνει λάθος, παρ' όλα αυτά;... Αυτό θα μπορούσε να γίνει, έτσι δεν είναι Νιλς; Δεν το πιστεύεις, κι όμως θα ήταν παράξενο τόσοι άνθρωποι να ζούνε μέσα στο λάθος κι όλες αυτές οι μεγάλες εκκλησίες να μην έχουν κανένα νόημα... κι ο ήχος από τις καμπάνες στις κηδείες... Πάντα μου φαινόταν ότι οι καμπάνες..."

Έμεινε μερικά λεπτά σιωπηλή, σα να αφουγκραζόταν τον ήχο που ερχόταν από τις καμπάνες.

"Είναι αδύνατο, Νιλς, ο θάνατος να είναι το τέλος των πάντων· δεν μπορείς να το νιώσεις όπως εγώ, εσύ που είσαι τόσο υγιής... Σου φαίνεται ότι θα τα σκοτώσει όλα μέσα μας γιατί όλη μας η δύναμη φεύγει... όμως αυτό δεν είναι παρά το εξωτερικό φαινόμενο, μέσα μας η ψυχή έχει τόση ζωή όση και πριν... οτιδήποτε μου ανήκε το έχω ακόμα εδώ, μέσα μου, ακούς Νιλς, υπάρχει μονάχα περισσότερη περισυλλογή, περισσότερη μοναξιά μέσα μου, σα να μου κλείνουν τα μάτια... Είναι σαν ένα φως που απομακρύνεται και βυθίζεται μέσα στα σκοτάδια· σιγά-σιγά γίνεται όλο και πιο αμυδρό μέχρις ότου δεν μπορεί πια να το δει κανείς, όμως ξέρει ότι λάμπει ακόμα, πολύ μακριά... Πάντοτε πίστευα ότι η μοίρα μου ήταν να γεράσω και ότι θα έμενα δίπλα σε όλους σας· όμως πρέπει να φύγω από το σπίτι μου, να φύγω ολομόναχη... Φοβάμαι, Νιλς, γιατί εκεί όπου πηγαίνω, είναι Κύριος ο Θεός· δε λαμβάνει καθόλου υπόψη του ούτε τη φρονιμάδα μας, ούτε τις γνώσεις μας· θέλει να γίνεται η θέλησή Του και το βασίλειό Του είναι τόσο μακριά από μένα!... Δεν έχω κάνει πολύ κακό, έτσι δεν είναι; όμως αυτό δεν αρκεί... Πήγαινε να φέρεις τον παπά, θα ήθελα τόσο πολύ να τον δω!"

Ο Νιλς σηκώθηκε αμέσως και πήγε να φωνάξει τον ιερέα. Προτιμούσε η επίσκεψή του να γινόταν πριν από την υπέρτατη στιγμή.

Ο ιερέας ήλθε και έμεινε μόνος με την Γκέρντα. Ήταν ένας άνδρας με όμορφο, μεγαλοπρεπές παρουσιαστικό, μεσήλικας· είχε λεπτά και κανονικά χαρακτηριστικά και μεγάλα καφέ μάτια. Ήξερε, φυσικά, τη στάση της Γκέρντας και του Νιλς απέναντι στην Εκκλησία και εξάλλου του είχαν μεταφέρει κάποια εχθρικά προς τη θρησκεία λόγια που είχε πει κάποτε η φανατική νεαρή γυναίκα. Δεν ήθελε όμως να της μιλή-

σει όπως θα μιλούσε σε μια ειδωλολάτρισσα ή σε μια αποστάτισσα· καταλάβαινε πολύ καλά ότι η μεγάλη της αγάπη για τον άνδρα της την είχε παραπλανήσει και καταλάβαινε επίσης το συναίσθημα του φόβου που την έσπρωχνε, τώρα που αυτή η αγάπη δεν μπορούσε πια να κάνει τίποτα γι' αυτή, να συμφιλιωθεί με τον Θεό που άλλοτε λάτρευε. Προσπάθησε να ξεπνήσει τις αποκοιμισμένες της αναμνήσεις και, μ' αυτό το σκοπό, της διάβασε κομμάτια από το Ευαγγέλιο και μερικά γνωστά τροπάρια.

Είχε μαντέψει σωστά. Ποιος γνώριμος αλλά και ταυτόχρονα επίσημος τόνος υπήρχε στα λόγια του! Θα 'λεγε κανείς ότι επρόκειτο για την κωδωνοκρουσία των καμπάνων την παραμονή των Χριστουγέννων. Η χώρα όπου η φαντασία μας έμαθε από νωρίς να περιπλανιέται ξεπεταγόταν τώρα μπροστά της, αυτή η χώρα που ονειρεύτηκε ο Ιωσήφ, όπου τραγούδησε ο Δαβίδ, όπου η σκάλα του Ιακώβ ένωσε τον ουρανό με τη γη. Ξεπεταγόταν με τις συκίες και τις μουριές της, με τον Ιορδάνη να λαμπυρίζει μέσα στην πρωινή ομίχλη. Η Ιερουσαλήμ ήταν θλιμμένη κάτω από τον ήλιο που έδυε, όμως γύρω από τη Βηθλεέμ η νύχτα ήταν λαμπερή, τα μεγάλα αστέρια έλαμπαν μέσα στο μπλε σκούρο χρώμα του ουρανού.

Η πίστη της παιδικής ηλικίας ξαναγεννιόταν με δύναμη. Η Γκέρντα είχε γίνει πάλι το μικρό κοριτσάκι που πήγαινε στην εκκλησία κρατώντας το χέρι της μητέρας της και που κρύωνε καθισμένη πάνω στον πάγκο, ενώ αναρωτιόταν γιατί οι άνθρωποι έκαναν τόσα αμαρτήματα. Μετά μεγάλωσε ακούγοντας το κήρυγμα πάνω στο όρος – κι όταν ο ιερέας μιλούσε για τα ιερά μυστήρια του Βαπτίσματος και της Κοινωνίας, δεν ήταν πια παρά μια ψυχωρραγούσα αμαρτωλή. Προσκυνούσε μπροστά στον Παντοδύναμο Δικαστή, έχυne δάκρυα μετάνοιας στα πόδια του προδομένου Θεού, που τον χλεύασαν και που μαρτύρησε για τους ανθρώπους, και αισθανόταν την ταπεινή αλλά και ταυτόχρονα τολμηρή επιθυμία να ενωθεί με αυτόν το μυστηριώδη Θεό με την αρετή της θυσίας.

Ο ιερέας την άφησε για λίγο και ξαναγύρισε για να την κοινωνήσει. Οι δυνάμεις της εξασθένησαν γρήγορα. Κι όμως, προς το βράδυ, ενώ ο Νιλς την έσφιξε για τελευταία φορά μέσα στην αγκαλιά του λέγοντάς της αντίο, είχε ακόμα όλες της τις αισθήσεις. Όμως, μέσα στο βλέμμα της δεν είδε να λάμπει ακόμα αυτή η αγάπη που του είχε δώσει τη μεγαλύτερη ευτυχία της ζωής του. Ήδη δεν του ανήκε πια της έδινε φτερά κι αυτή σκεφτόταν μονάχα να πάει να συναντήσει το Θεό της.

Πέθανε τα μεσάνυχτα.

Μετάφραση Φοίβης Βασιλάκη

Ερωτήσεις

1. Πώς διαγράφονται στο απόσπασμα οι ψυχικοί δεσμοί ανάμεσα στο Νιλς και την Γκέρντα;
2. Ποια είναι η ψυχική κατάσταση της Γκέρντας στις τελευταίες της στιγμές; Ποιες σκέψεις κάνει για το θάνατο;
3. Πώς αντιμετωπίζει την Γκέρντα ο ιερέας; Ποιο αποτέλεσμα είχε η στάση του;
4. Να προσέξετε το σκηνικό του αποσπάσματος. Ποια στοιχεία το συνθέτουν και ποιο ρόλο παίζει η άνοιξη σ' αυτό;

ΕΛΛΑΔΑ

Εισαγωγή στη Νεοελληνική Λογοτεχνία

Περίοδοι της Νεο-ελληνικής Λογοτεχνίας

Οι αρχές της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας τοποθετούνται γύρω στο 10ο αιώνα, εποχή κατά την οποία η νεοελληνική γλώσσα έχει πια διαμορφώσει τα κύρια χαρακτηριστικά της και δε διαφέρει πολύ από τη γλώσσα που χρησιμοποιούμε σήμερα. Η περισσότερο αποδεκτή διαίρεση της ιστορίας της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας είναι η εξής:

Πρώτη Περίοδος: Τα χρόνια πριν από την Άλωση (10ος αι. – 1453)

Δεύτερη Περίοδος: Τα χρόνια μετά την Άλωση (1453 - 1669)

Τρίτη Περίοδος: Τα χρόνια της αφύπνισης του νέου ελληνισμού (1669 - 1821)

Τέταρτη Περίοδος: Το νέο ελληνικό κράτος (1821 - σήμερα)

Πρώτη Περίοδος: Τα χρόνια πριν από την Άλωση (10ος αι. - 1453)

Η περίοδος αυτή καλύπτει τους τελευταίους αιώνες της βυζαντινής αυτοκρατορίας και χαρακτηρίζεται από γλωσσικές και γενικότερα πολιτιστικές αλλαγές που δείχνουν ότι βρισκόμαστε στην αρχή ενός νεότερου κόσμου, του νεοελληνικού.

10ος αι. - 1204

Κατά τους πρώτους δύο αιώνες της Πρώτης Περιόδου το Βυζάντιο περιορίζεται στο γεωγραφικό χώρο της Μ. Ασίας και της Βαλκανικής, με σινέπεια να παρουσιάσει περισσότερη ομοιογένεια στον εθνικό και πολιτιστικό του χαρακτήρα, που είναι τώρα σχεδόν εξολοκλήρου ελληνικός. Τα πρώτα μνημεία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας είναι δυο είδη δημοτικών τραγουδιών, οι παραλογές και τα ακριτικά. Αργότερα δημιουργούνται και άλλα δημοτικά τραγούδια που σχετίζονται με την κοινωνική ζωή του ανθρώπου (ναυορίσματα, του γάμου, της ξενιτιάς, μοιρολόγια κ.τ.λ.) ή έχουν ιστορική προέλευση (ιστορικά, κλέφτικα¹). Από τα λόγια έργα των δύο πρώτων αιώνων σημαντικότερα θεωρούνται το έπος *Βασίλειος Διγενής Ακρίτας*, γραμμένο από άγνωστο ποιητή γύρω στο τέλος του 10ου αιώνα, που αποδίδει πιστά το ηρωικό πνεύμα της εποχής, και τα *Πτωχοπροδρομικά*, ένα είδος αιτήσεων προς τον αυτοκράτο-

1. ιστορικά, κλέφτικα: αν και τα δύο αυτά είδη του δημοτικού τραγουδιού εμφανίζονται πολύ νωρίς, η ακμή τους τοποθετείται κυρίως το 18ο αιώνα.

ρα, με τα οποία ο άγνωστος ποιητής ζητά τη βοήθειά του. Τα *Πτωχοπροδρομικά* τοποθετούνται στα μέσα του 12ου αιώνα και είναι γραμμένα σε μια έντονα δημώδη γλώσσα.

Μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους το 1204, η λογοτεχνική παραγωγή χαρακτηρίζεται από έντονες δυτικές επιδράσεις. Τα πιο αντιπροσωπευτικά έργα της εποχής είναι το *Χρονικόν του Μορέως* και τα *ιπποτικά μυθιστορήματα*.

1204-1453

Στο *Χρονικόν του Μορέως* (γράφηκε γύρω στα 1300) εξιστορείται η κατάκτηση της Πελοποννήσου από τους Φράγκους και η κατοχή της από διάφορους αυθέντες ή πρίγκιπες. Είναι έργο έμμετρο και έχει πιο πολύ γλωσσική και ιστορική αξία. Αντίθετα, τα *ιπποτικά μυθιστορήματα* (χρονολογούνται το 14ο αιώνα) έχουν και λογοτεχνική αξία. Είναι μια σειρά έμμετρων μυθιστορημάτων που διηγούνται την ιστορία ενός ζευγαριού που χωρίζει ύστερα από την ένωσή του και μετά από πολλές περιπέτειες ξανασμίγει και ευτυχεί.

Δεύτερη Περίοδος: Τα χρόνια μετά την Άλωση (1453-1669)

Μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους, η λογοτεχνική παραγωγή θα συνεχίσει το δρόμο της μόνο στα μέρη που έμειναν υπό την κυριαρχία των Φράγκων και των Ενετών (κυρίως στα Δωδεκάνησα, την Κύπρο και την Κρήτη), όπου το πνεύμα της Αναγέννησης θα ασκήσει μεγάλη επίδραση. Από τα Δωδεκάνησα μας σώζεται μια σειρά ερωτικών ποιημάτων με τίτλο *Καταλόγια ή Ερωτοπαίγνια*, που γράφηκαν στα μέσα του 15ου ως τις αρχές του 16ου αιώνα. Από την Κύπρο μάς σώζεται μια άλλη σειρά ερωτικών ποιημάτων, γραμμένων σε έντονο τοπικό ιδίωμα, που κινούνται στο κλίμα του Πετραρχισμού και πρέπει να γράφηκαν λίγο πριν την κατάληψη του νησιού από τους Τούρκους το 1571.

Τα δωδεκανησιακά καταλόγια και τα κυπριακά ερωτικά ποιήματα

Στην Κρήτη, μετά από μια πρώιμη περίοδο (15ος-τέλη 16ου αι.) κατά την οποία γράφονται έργα με ερωτικό, ηθικό, διδακτικό και σατιρικό περιεχόμενο (*Ριμάδα κόρης και νιου, Απόκοπος του Μπεργαδή, Γαδάρου, λύκου και αλουπούς διήγησις χαρίεις* κ.ά.), φτάνουμε σε μια περίοδο θαυμαστής κορύφωσης. Η περίοδος αυτή της ακμής της κρητικής λογοτεχνίας χρονολογείται από τα τέλη του 16ου αιώνα μέχρι το 1669 (πτώση της Κρήτης στους Τούρκους). Βασικό χαρακτηριστικό της περιόδου είναι ότι γράφονται, κατά κύριο λόγο, έμμετρα δράματα.

Η πρώιμη περίοδος και η περίοδος της ακμής της κρητικής λογοτεχνίας

Οι μεγαλύτεροι ποιητές που ανέδειξε η Κρήτη τη "χρυσή" αυτή εποχή είναι ο Γεώργιος Χορτάτσης και ο Βισσέντζος Κορνάρος. Ο Χορτάτσης θεωρείται ο εισηγητής του θεάτρου στην Κρήτη. Έγραψε την τραγωδία *Ερωφίλη*, την κωμωδία *Κατζούρμπος* και το ποιητικό δράμα *Πανώρια*. Ο Κορνάρος έγραψε τη *Θυσία του Αβραάμ*, μια δραματοποίηση του γνωστού επεισοδίου της Παλαιάς Διαθήκης, και τον *Ερωτόκριτο*, έμμετρο μυθιστόρημα, που περιστρέφεται γύ-

Γεώργιος Χορτάτσης και Βισσέντζος Κορνάρος

ρω από δύο πόλους: τον έρωτα και την παλικαριά. Ο *Ερωτόκριτος* θεωρείται το κορυφαίο έργο της κρητικής λογοτεχνίας. Γλώσσα του είναι η κρητική διάλεκτος, καθαρμένη από μεσαιωνικά κατάλοιπα ή άλλα λόγια στοιχεία, μια γλώσσα λογοτεχνική που αποδίδει και τις πιο λεπτές αποχρώσεις των συναισθημάτων.

Τρίτη Περίοδος: Τα χρόνια της αφύπνισης του νέου ελληνισμού (1669 - 1821)

Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός

Ενώ μετά την πτώση της Κρήτης (1669) σβήνει απότομα η έξοχη άνθηση της κρητικής λογοτεχνίας, στον τουρκοκρατούμενο ελληνισμό παρατηρείται μια αναζωπύρωση της μελέτης των αρχαίων συγγραφέων, εκδίδονται πολλά βιβλία, ιδρύονται σχολεία και αναπτύσσεται γενικά μια έντονη πνευματική κίνηση, που είναι γνωστή ως Νεοελληνικός Διαφωτισμός.

Οι φάσεις του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και οι κυριότεροι εκπρόσωποί τους

Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός διακρίνεται σε δύο φάσεις. Η πρώτη φτάνει μέχρι το 1774, έτος κατά το οποίο υπογράφηκε η Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή, που έδωσε πολλά προνόμια στους υπόδουλους Έλληνες. Σημαντικότεροι λόγιοι της φάσης αυτής είναι ο Ευγένιος Βούλγαρης και ο Ιώσηπος Μοισιόδακας. Η δεύτερη φάση φτάνει μέχρι το 1821, έτος κήρυξης της Ελληνικής Επανάστασης. Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός επηρεάζεται τώρα από τη Γαλλική Εγκυκλοπαίδεια, έργο που αποθησαύρισε όλη την ευρωπαϊκή σοφία. Σημαντικότεροι λόγιοι της φάσης αυτής είναι ο Δημήτριος Καταρτζής, ο Ρήγας Βελεστινλής, ο Αδαμάντιος Κοραής και οι συγγραφείς της *Νεωτερικής Γεωγραφίας* Δανιήλ Φιλιππίδης και Γρηγόριος Κωνσταντάς.

Τέταρτη Περίοδος: Το νέο ελληνικό κράτος (1821 - σήμερα)

Η Επτανησιακή Σχολή: Γενικά

Κατά τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα πιο αξιόλογο πνευματικό κέντρο του ελληνισμού υπήρξαν τα Επτάνησα. Η απουσία τουρκοκικού ζυγού, η οικονομική ανάπτυξη, η ειρηνική διαβίωση των κατοίκων και, κυρίως, η μακρόχρονη επαφή με τη Δύση αποτέλεσαν ευνοϊκές συνθήκες για την καλλιέργεια των γραμμάτων και των τεχνών. Στα Επτάνησα, λοιπόν, δημιουργείται μια ιδιαίτερη λογοτεχνική σχολή, η Επτανησιακή, που καλλιεργεί την ποίηση, καιά κύριο λόγο, αλλά και το κριτικό δοκίμιο και το θέατρο. Η φύση, η πατρίδα και ο έρωτας αποτελούν τα θέματα των Επτανησίων λογοτεχνών, που όχι μόνο έγραψαν στη δημοτική αλλά και υποστήριξαν θεωρητικά τη σημασία της για την πνευματική αναγέννηση του έθνους. Σημαντική, επίσης, υπήρξε η συνεισφορά τους στον τομέα των μεταφράσεων, αφού μας άφησαν πολύ αξιόλογες μεταφράσεις έργων της αρχαίας ελληνικής, της λατινικής, αλλά και της αγγλικής, της γερμανικής και της ιταλικής φιλολογίας.

Κυρίαρχη μορφή της Επτανησιακής Σχολής αλλά και κορυφαίος της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας θεωρείται αναμφισβήτητα ο Διονύσιος Σολωμός (1798 - 1857), που εξέφρασε στην ποίησή του τα οράματα του αγωνιζόμενου γένους επιδιώκοντας την απόλυτη ταύτιση μορφής και περιεχομένου. Κορυφαία έργα του είναι οι *Ελευθέροι Πολιορκημένοι*, ο *Κρητικός* και ο *Πόρφυρας*. Πολύ μεγάλος ποιητής υπήρξε και ο Ανδρέας Κάλβος (1792-1869), που εξέδωσε δυο μόνο ποιητικές συλλογές (*Η Λύρα*, 1824 και *Τα Λυρικά*, 1826). Ο Κάλβος, που γράφει σε μια ιδιότυπη γλώσσα, αντλεί, κυρίως, την έμπνευσή του από την Ελληνική Επανάσταση και εξαίρει τις γενναίες πράξεις, το υψηλό φρόνημα και την αρετή.

*Διονύσιος Σολωμός
και Ανδρέας Κάλ-
βος*

Από τους υπόλοιπους Επτανήσιους λογοτέχνες ξεχωρίζουν ο Αντώνιος Μάτεσης (1794-1875) με σημαντικότερη προσφορά του το δράμα *Ο Βασιλικός*, που έχει ως θέμα τις κοινωνικές αντιθέσεις στις αρχές του 18ου αιώνα στα νησιά, ο Ανδρέας Λασκαράτος (1811-1900), σατιρικός ποιητής και πεζογράφος, γνωστός περισσότερο για το βιβλίο του *Τα Μυστήρια της Κεφαλονιάς*, ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης (1824-1879), που εμπνέεται από τους αγώνες των κλεφτών και των αρματωλών καθώς και από την Ελληνική Επανάσταση, ο Ιάκωβος Πολυλάς (1825-1896), ποιητής και κριτικός, που με τα *Προλεγόμενα* στην έκδοση των *Απάντων των Ευρισκομένων* του Σολωμού έγινε ο θεμελιωτής της νεοελληνικής κριτικής, ο Γεράσιμος Μαρκοράς (1826-1911), γνωστός για το επικόλυτο ποίημά του *Ο Όρκος*, και ο αρκετά μεταγενέστερος Λορέντζος Μαβίλης (1860-1912), που τα άψογα δουλεμένα σονέτα του κατέχουν πραγματικά κεντρική θέση στη νεοελληνική ποίηση.

*Άλλοι Επτανήσιοι
λογοτέχνες*

Μετά την ανακήρυξη του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους θα εισβάλει στην Ελλάδα ο ρομαντισμός, που λίγο πριν είχε επικρατήσει στη Γαλλία, και μαζί με την καθαρεύουσα θα κυριαρχήσει στην ελληνική ποίηση για πενήντα περίπου χρόνια. Ο ρομαντισμός βρήκε πρόσφορο έδαφος στο νεοϊδρυθέν ελληνικό κράτος με τα τόσα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά προβλήματα. Το πομπώδες ύφος, η στρόφη προς το ένδοξο παρελθόν και η μελαγχολική και πεισιθάνατη διάθεση αποτελούν τα βασικά γνωρίσματα των ρομαντικών ποιητών της Παλαιάς Αθηναϊκής Σχολής. Πιο σημαντικοί από αυτούς υπήρξαν οι αδελφοί Αλέξανδρος (1803-1863) και Παναγιώτης Σούτσος (1806-1868), ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής (1809-1892), ο Ιωάννης Καρασούτσας (1824-1873), ο Δημοσθένης Βαλαβάνης (1824-1854) και ο Δημήτριος Παπαρρηγόπουλος (1843-1873), που, σε αντίθεση με την πλειοψηφία των ποιητών της γενιάς τους, κατόρθωσαν να αρθρώσουν μια γνήσια λυρική φωνή. Πάντως, παράδοξως, ο ποιητής της Παλαιάς Αθηναϊκής Σχολής που γνώρισε, όσο ζούσε, τη μεγαλύτερη δόξα ήταν ο Αχιλλέας Παράσχος, που έγραφε με αφάνταστη ευκολία, στόμφο και ρητορεία και δε διακρινόταν για τη θερμότητα της αληθινής τέχνης.

*Ο Ρομαντισμός και
οι ποιητές της Πα-
λαιάς Αθηναϊκής
Σχολής*

Η πεζογραφία και το θέατρο της Παλαιάς Αθηναϊκής Σχολής

Τα ίδια χρόνια στην πεζογραφία καλλιεργείται το ιστορικό μυθιστόρημα, που το περιεχόμενό του ταίριαζε στο ρομαντικό κλίμα (*Αυθέντης του Μορέως* του Αλ. Ρίζου Ραγκαβή, *Ηρωίδα της Ελληνικής Επανάστασεως* του Στέφανου Ξένου, *Τελευταία ημέρα του Αλή Πασά* του Κωνσταντίνου Ράμφου κ.ά.), παράλληλα όμως γράφονται και μυθιστορήματα που κινούνται μέσα στο πνεύμα του ορθολογισμού και της ειρωνείας (*Πάπισσα Ιωάννα* του Εμμανουήλ Ροΐδη και *Θάνος Βλέκας* του Παύλου Καλλιγά). Μακριά από το ρομαντικό κλίμα κινούνται και τα λιγοστά θεατρικά έργα που γράφονται την εποχή αυτή (*Βαβυλωνία* του Δημήτριου Βυζάντιου, *Μαρία Δοξαπατρή*, *Μερόπη* και *Φαύστα* του Δημήτριου Βερναρδάκη).

Η γενιά του 1880 και η Νέα Αθηναϊκή Σχολή

Κατά τη δεκαετία 1870-1880 ο ρομαντισμός είχε πέσει σε παρακμή και προετοιμαζόταν μια δημιουργική αναζωογόνηση και αλλαγή. Το 1880 αποτελεί μια χρονιά ορόσημο για τα νεοελληνικά γράμματα. Εκδίδονται τότε δύο ποιητικές συλλογές, οι *Στίχοι* του Νίκου Καμπά και οι *Ιστοί αράχνης* του Γεωργίου Δροσίνη· είναι η επίσημη εμφάνιση της "γενιάς του 1880". Κορυφαίος της γενιάς αυτής και της Νέας Αθηναϊκής Σχολής θεωρείται αναμφισβήτητα ο Κωστής Παλαμάς (1859-1943), που με την ποίηση, την κριτική του στάση και τη διαρκή του παρουσία αποτελεί φυσιογνωμία κεντρική για περισσότερα από πενήντα χρόνια. Ο Παλαμάς έγραψε ποιήματα λυρικά, όπου ψάλλει το σπίτι, την απόμερη ζωή και τον έρωτα, αλλά και μεγαλύτερες επικές συνθέσεις, όπου ψάλλει τα μεγάλα ιδανικά της φυλής. Σπουδαιότερα έργα του είναι *Η Ασάλευτη ζωή* (1904), *Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου* (1907), *Η Φλογέρα του βασιλιά* (1910) και *Η Πολιτεία και η μοναξιά* (1912). Έγραψε ακόμα διηγήματα, ένα θεατρικό (*Τρισεύγενη*, 1903), μελέτες και άρθρα, σε πολλά από τα οποία υποστήριξε θεωρητικά τη δημοτική γλώσσα, που υπήρξε, άλλωστε, η γλώσσα όλων των ποιητών της Νέας Αθηναϊκής Σχολής.

Ο Κωστής Παλαμάς

«Οι Ποηταί», πίνακας του Γ. Ροϊλού

Στο στενό κύκλο του Παλαμά ανήκουν οι ποιητές Γεώργιος Σουρής (1852-1919), Νίκος Καμπάς (1857-1932), Γεώργιος Δροσίνης (1859-1951) και Ιωάννης Πολέμης (1862-1924), που όλοι τους έκαναν την πρώτη τους εμφάνιση στα νεοελληνικά γράμματα μέσα από ένα σατιρικό και πολιτικό έντυπο, το *Ραμπαγά*. Από αυτούς, αναμφίβολα, ξεχωρίζει ο Γεώργιος Δροσίνης, που η ποίησή του χαρακτηρίζεται από λυρική ευαισθησία και μια κομψή ιδιοτυπία.

Ελάσσονες ποιητές της γενιάς του 1880

Κατεξοχήν εκπρόσωπος του παρνασσιισμού στην Ελλάδα θεωρείται ο Ιωάννης Γρυπάρης (1870-1942). Ο Γρυπάρης διακρίνεται για την άψογη τεχνική επεξεργασία των ποιημάτων του και τη σπάνια γλωσσοπλαστική του δύναμη. Μετά το 1900 προσανατολίζεται προς την τεχνοτροπία του Συμβολισμού. Εξέδωσε μια μόνο ποιητική συλλογή με τίτλο *Σκαρβαίοι και Τερρακότες*. Μετά το 1910 εγκατέλειψε τη δημιουργική ποίηση και αφοσιώθηκε στις μεταφράσεις των αρχαίων τραγικών μας.

Ιωάννης Γρυπάρης

Από τον Παρνασσιισμό ξεκίνησαν, επίσης, και δυο μεταγενέστεροι ποιητές, ο Άγγελος Σικελιανός (1884-1951) και ο Κώστας Βάρναλης (1884-1974), που θα βαδίσουν όμως σε εντελώς διαφορετικούς δρόμους. Ο Σικελιανός οραματίστηκε έναν καθολικό θρησκευτικό μύθο, που να συγκεράσει σε μια ενότητα τις πρωτόγονες μητριαρχικές θρησκείες με το αρχαίο ελληνικό πνεύμα, την ορφική διδασκαλία και τα σύμβολα του χριστιανισμού. Η ποίησή του διακρίνεται για την πηγαία έμπνευση και τη γνήσια λυρική πνοή, τη ρωμαλέα σύλληψη της φαντασίας και τη μεγαλόπρεπη και συχνά μεγαλόστομη ποιητική έκφραση. Ο Βάρναλης ξεκίνησε από τον Παρνασσιισμό, μετά όμως το 1922 θα υπηρετήσει με το έργο του την αριστερή ιδεολογία. Χαρακτηριστικά της δεύτερης περιόδου της ποίησής του είναι η σάτιρα και ο σαρκασμός, που εναλλάσσονται όμως με λυρικούς τόνους. Στη Νέα Αθηναϊκή Σχολή ανήκουν επίσης οι ποιητές Κωνσταντίνος Χατζόπουλος (1868-1920), Μιλτιάδης Μαλακάσης (1869-1943), Λάμπρος Πορφύρας (1879-1932) και Απόστολος Μελαχρινός (1880-1952), που κινούνται στο κλίμα του Συμβολισμού.

Α. Σικελιανός και Κ. Βάρναλης

Ενώ στην Αθήνα μετά το 1880 μεσουρανεί ο Κωστής Παλαμάς, τα ίδια χρόνια σε μια απομονωμένη περιοχή του ελληνισμού, την Αλεξάνδρεια, δημιουργεί το έργο του ένας άλλος μεγάλος ποιητής, ο Κωνσταντίνος Καβάφης (1863-1933). Ο Καβάφης δημιούργησε μια ποίηση απαλλαγμένη από τους παραδοσιακούς λυρικούς τρόπους με κύρια χαρακτηριστικά της τη θελημένη πεζολογία, τη λιτότητα, την υπαινικτικότητα και την ειρωνεία. Παρά την αρνητική κριτική που δέχτηκε αρχικά από ορισμένους κύκλους της Νέας Αθηναϊκής Σχολής, το έργο του έμελλε να επηρεάσει αποφασιστικά τη νεότερη ελληνική ποίηση και να αποκτήσει παγκόσμια προβολή και αναγνώριση.

Κ. Καβάφης

Το ηθογραφικό διήγημα - Παπαδιαμάντης, Βιζυηνός και Καρκαβίτσας

Η απομάκρυνση από το ρομαντισμό και η προσήλωση στο οικείο και στο συγκεκριμένο ευνόησαν ιδιαίτερα την πεζογραφία, που εγκαταλείποντας το ιστορικό μυθιστόρημα της Παλαιάς Αθηναϊκής Σχολής στράφηκε προς το ηθογραφικό διήγημα, εκείνο δηλαδή που περιγράφει την ελληνική ύπαιθρο, το ελληνικό χωριό και τους απλοϊκούς του κατοίκους. Σημαντικό ρόλο στη στροφή αυτή έπαιξε το λαογραφικό κίνημα που άνοιξε το δρόμο προς την εκμετάλλευση του πλούτου των λαϊκών παραδόσεων. Κυριότεροι εκπρόσωποι του ηθογραφικού διηγήματος υπήρξαν ο Γεώργιος Βιζυηνός (1849-1896), ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851-1911) και ο Ανδρέας Καρκαβίτσας (1866-1922). Ο Θρακιώτης Γεώργιος Βιζυηνός ζωντάνεψε στο έργο του το περιβάλλον του θρακιώτικου χωριού, με τη συνύπαρξη του ελληνικού με το τουρκικό στοιχείο. Βασικά γνωρίσματα των διηγημάτων του είναι η έξοχη ψυχολογική διαγραφή των ηρώων, η εκπληκτική συνθετική ικανότητα και η αφηγηματική χάρη (*Το αμάρτημα της μητρός μου, Ποίος ήταν ο φονεύς του αδελφού μου, Μοσκόβ Σελήμ κ.ά.*).

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

Ο μεγαλύτερος Νεοέλληνας πεζογράφος είναι αναμφισβήτητα ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης. Στα διηγήματά του ζωγραφίζει, με μια γλώσσα ιδιότυπη, περιστατικά και ανθρώπινους τύπους του πατρικού του νησιού, της Σκιάθου, που παίρνουν ζωή και κίνηση από τη νοσταλγία του συγγραφέα. Από αυτά ξεχωρίζουν ανάμεσα σε άλλα το *Όνειρο στο κύμα*, ο *Ρεμβασμός του Δεκαπενταυγούστου*, *Η Μαυρομαντηλού* και το εκτενέστερο *Η Φόνισσα*.

Τρίτος εκπρόσωπος του ηθογραφικού διηγήματος είναι ο Ανδρέας Καρκαβίτσας. Βασικά χαρακτηριστικά του έργου του είναι το υπερβολικά χρωματισμένο επίθετο, τα εξεζητημένα σύνθετα και η χρήση της γλώσσας της δημοτικής ποίησης. Πιο σημαντικά έργα του είναι οι συλλογές διηγημάτων *Λόγια της Πλώρης* και *Παλιές αγάπες* καθώς και η βουβέλα *Ο Ζητιάνος*.

Ο Ψυχάρης και το κίνημα του δημοτικισμού

Ένα από τα σημαντικά γεγονότα της δεκαετίας του 1880 ήταν η εμφάνιση στα ελληνικά γράμματα του Γιάννη Ψυχάρη (1854-1929) με *Το Ταξίδι μου* (1888), που αποτέλεσε ένα είδος επαναστατικής προκήρυξης για τη δημοτική γλώσσα και έδωσε ώθηση στη χρήση της και στον πεζό λόγο. Άλλοι μαχητικοί εκπρόσωποι του δημοτικισμού υπήρξαν ο Αργύρης Εφταλιώτης (1849-1923) και ο Αλέξανδρος Πάλλης (1851-1935).

Γρηγόριος Ξενόπουλος-Το αστικό μυθιστόρημα

Λίγο μεταγενέστερος υπήρξε ο Γρηγόριος Ξενόπουλος (1867-1951), πεζογράφος, κριτικός και θεατρικός συγγραφέας, από τους κορυφαίους της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Τα μυθιστορήματά του είναι επηρεασμένα από το ρεαλισμό και το νατουραλισμό. Στο

ενεργητικό του πρέπει, επίσης, να προσγραφεί το μεγάλο άλμα που επιτέλεσε μ' αυτόν η Νεοελληνική Λογοτεχνία από το περιορισμένο πλαίσιο του ηθογραφικού διηγήματος στο πολυσύνθετο αστικό μυθιστόρημα. Από τα έργα του κορυφαία θεωρούνται τα μυθιστορήματα *Πλούσιοι και Φτωχοί* και *Τίμιοι και άτιμοι*.

Άλλοι σημαντικοί λογοτέχνες της εποχής υπήρξαν ο Ιωάννης Κονδυλάκης (1861-1920), που έγραψε χρονογραφήματα, διηγήματα και μυθιστορήματα (πιο σημαντικά θεωρούνται τα μυθιστορήματά του *Οι Άθλιοι των Αθηνών* και *Ο Πατούχας*), ο Γιάννης Βλαχογιάννης (1868-1945), γνωστός πιο πολύ για την υποδειγματική έκδοση των *Απομνημονευμάτων* του Μακρυγιάννη, που έγραψε διηγήματα με θέματα κυρίως από το Εικοσιένα και τους αγώνες των Σουλιωτών, ο Μιχαήλ Μητσάκης (1868-1916), που ακολούθησε πιστά τις αρχές του νατουραλισμού, και ο Δημήτριος Κορομηλάς, που έγραψε το κωμειδύλλιο *Η τύχη της Μαρούλας* και το δραματικό ειδύλλιο *Ο Αγαπητικός της Βοσκοπούλας*.

Την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα εμφανίζεται μια ομάδα λογοτεχνών που εκφράζουν στο έργο τους μια ελληνοκεντρική και εθνικιστική αντίληψη. Πιο σημαντικοί από αυτούς είναι η Πηνελόπη Δέλτα (1874-1941) και ο Ίων Δραγούμης (1878-1920). Αντίθετα, την ίδια εποχή ο Κωνσταντίνος Χρηστομάνος (1867-1911) και ο Πλάτων Ροδοκανάκης (1883-1919) φέρνουν στην Ελλάδα το κλίμα του ευρωπαϊκού "τέλους του αιώνα" και τον αισθητισμό του Όσκαρ Ουάιλντ, ο Δημοσθένης Βουτυράς (1871-1958) αντλεί τα θέματά του από τη ζωή στις φτωχογειτονιές της Αθήνας, ενώ ο Νίκος Νικολαΐδης ο Κύπριος (1884-1956) επιδιώκει στα έργα του την ασάφεια και μια θολή υποβολή.

Τις πρώτες δεκαετίες, ωστόσο, του 20ού αιώνα δεσπόζουν δύο από τους κορυφαίους πεζογράφους της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, ο Κωνσταντίνος Χατζόπουλος (1868-1920) και ο Κωνσταντίνος Θεοτόκης (1872-1923). Το έργο και των δύο παρουσιάζει έκδηλα κοινωνικά ενδιαφέροντα και προεκτάσεις. Το πεζογραφικό έργο του Χατζόπουλου (τον αναφέραμε προηγουμένως και ως ποιητή) κυμαίνεται ανάμεσα σε δύο πόλους, τις σοσιαλιστικές θεωρίες και τη λυρική του ευαισθησία (*Αγάπη στο χωριό*, *Ο Πύργος του Ακροπόταμου*). Χαρακτηριστικά του έργου του Θεοτόκη είναι οι κοινωνικοί προβληματισμοί και η ρεαλιστική γραφή (*Ο Κατάδικος*, *Η ζωή και ο θάνατος του Καραβέλα*, *Οι σκλάβοι στα δεσμά τους*).

Στις αρχές του 20ού αιώνα κάνει την εμφάνισή του στα ελληνικά γράμματα ο Νίκος Καζαντζάκης (1883-1957), που δύσκολα μπορεί να ενταχθεί σε σχολή ή τεχνοτροπία. Πνεύμα ανήσυχο, διψασμένος για κάθε είδους γνώση και εξαιρετικά εργατικός, άφησε τεράστιο σε όγκο αλλά και σε ευρύτητα έργο. Το είδος που τον κατέστησε ευρύτερα γνωστό στην Ελλάδα και στο εξωτερικό είναι το

Άλλοι λογοτέχνες της Νέας Αθηναϊκής Σχολής: Κονδυλάκης, Βλαχογιάννης, Μητσάκης, Κορομηλάς

Η ελληνοκεντρική τάση στη λογοτεχνία

Η λογοτεχνία του αισθητισμού

Βουτυράς και Νικολαΐδης

Κ. Χατζόπουλος, Κ. Θεοτόκης - Το κοινωνικό μυθιστόρημα

Νίκος Καζαντζάκης

1. κωμειδύλλιο· είδος κωμωδίας με παρένθετα τραγούδια

Οι Κύπριοι ποιητές
Μιχαηλίδης και Λι-
πέρτης

μυθιστόρημα (Αλέξης Ζορμπάς, *Ο Χριστός Ξανασταυρώνεται, Καπετάν Μιχάλης* κ.ά.). Έγραψε επίσης ποίηση (*Οδύσσεια* κ.ά.), ποιητικό θέατρο, ταξιδιωτικά βιβλία και έργα φιλοσοφικού στοχασμού, ενώ μετέφρασε Όμηρο, Δάντη, Γκαίτε κ.ά.

Η γενιά του 1920 -
Ο Κ. Καρυωτάκης

Στο σημείο αυτό αναφέρουμε τη σημαντική συνεισφορά δυο Κύπριων ποιητών, του Βασίλη Μιχαηλίδη (1849-1917) και του Δημήτρη Λιπέρτη (1866-1937), που στα έργα τους εκφράζουν κατά κύριο λόγο τους πόθους και τα οράματα του κυπριακού ελληνισμού, γράφουν όμως, παράλληλα, και ποιήματα με ερωτικό και κοινωνικό περιεχόμενο. Και οι δυο ξεκινούν από το ρομαντισμό και την καθαρεύουσα, επηρεασμένοι από την Παλαιά Αθηναϊκή Σχολή, αργότερα όμως θα γράψουν στην κυπριακή διάλεκτο, όπου θα διαπρέψουν.

Οι άλλοι ποιητές
της γενιάς του
1920: Λαπαθιώτης,
Ουράνης, Άγρας,
Παπανικολάου,
Πολυδούρη

Τη δεκαετία του 1920 παρουσιάζεται μια ομάδα ποιητών που εκφράζουν το αίσθημα του ανικανοποίητου, της παρακμής και της διάλυσης που χαρακτήριζε την εποχή τους. Κορυφάιος ανάμεσά τους είναι αναμφίβολα ο Κώστας Καρυωτάκης (1896-1928), που η βιοθεωρία του είναι γενικά αντιηρωική και αντιιδανική. Ψάλλει το άδοξο, το ασήμαντο, το γελοίο και ο σαρκασμός αποτελεί διέξοδο στη μόνη απογοήτευσή του (*Ο πόνος του ανθρώπου και των πραγμάτων, Νηπενθή, Ελεγεία και Σάτιρες*). Μετά την τραγική αυτοκτονία του, ο "καρυωτακισμός", σαν φιλολογική μόδα πια, πλημμυρίζει τη νεοελληνική ποίηση.

Παπατσώνης, Καβ-
βαδίας

Από τους υπόλοιπους ποιητές της δεκαετίας του 1920 πιο αξιόλογοι θεωρούνται ο Ναπολέων Λαπαθιώτης (1888-1943), που στο έργο του κυριαρχεί το αίσθημα του χαμένου ιδανικού και της νοσταλγίας, ο Κώστας Ουράνης (1890-1953), γνωστός πιο πολύ για τα ταξιδιωτικά του βιβλία, ο Τέλλος Άγρας (ψευδώνυμο του Ευάγγελου Ιωάννου, 1899-1944), που στην ποίησή του κυριαρχούν τα θλιμμένα δειλινά, η βροχή και η θλίψη της αθηναϊκής φτωχογειτονιάς, ο Μήτσος Παπανικολάου (1900-1943), που στρέφεται με νοσταλγία στο παρελθόν για να λυτρωθεί από τη σκληρή πραγματικότητα, και η Μαρία Πολυδούρη (1902-1930), που η ποίησή της χαρακτηρίζεται από ευαισθησία αλλά και κάποια προχειρότητα στην έκφραση.

Γενιά του 1930-Η
πεζογραφία

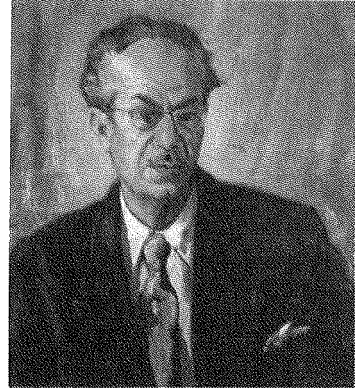
Ο Τάκης Παπατσώνης (1895-1976) είναι σύγχρονος με τους προηγούμενους, όμως με στερεό θεμέλιο τη χριστιανική πίστη κατάφερε να ξεπεράσει το κλίμα της παρακμής και της διάλυσης. Τέλος, λίγο μεταγενέστερος είναι ο Νίκος Καββαδίας (1910-1975), που ξεκινώντας από τον καρυωτακισμό επιδίωξε μια εκφραστική ανανέωση εκμεταλλευόμενος το εξωτικό στοιχείο και τον κοσμοπολιτισμό.

Οι λογοτέχνες που παρουσιάστηκαν γύρω στα 1930 ανανέωσαν δημιουργικά και την πεζογραφία και την ποίηση. Οι πεζογράφοι ξεπερνούν τα όρια του διηγήματος και της νουβέλας και εκφράζονται με το κατεξοχήν σύγχρονο μέσο, το μυθιστόρημα. Το γεγονός που άσκησε μεγάλη επίδραση σ' αυτούς είναι η Μικρασιατική Καταστροφή (1922) και η ανταλλαγή πληθυσμών που ακολούθησε. Οι ιδέες και τα όνειρα που έτρεφαν οι προηγούμενες γενιές για την

αποκατάσταση του ελληνισμού στα όρια του βυζαντινού κράτους αντικαταστάθηκαν από μια καινούρια σοβαρότητα και τραγικότητα. Πιο σημαντικοί πεζογράφοι της γενιάς του 1930 είναι ο Κοσμάς Πολίτης (1887-1974), ο Στράτης Μυριβήλης (1892-1969), ο Ηλίας Βενέζης (1904-1973), ο Γιώργος Θεοτοκάς (1905-1966), ο Άγγελος Τερζάκης (1907-1979), ο Μιχάλης Καραγάτσης (1908-1960) και ο Παντελής Πρεβελάκης (1909-1986).

Κ. Πολίτης, Στρ.
Μυριβήλης, Η. Βε-
νέζης, Γ. Θεοτοκάς
Αγ. Τερζάκης

Ο Κοσμάς Πολίτης (ψευδώνυμο του Πάρη Ταβελούδη) έγραψε θαυμάσια μυθιστορήματα διαποτισμένα από τα βιώματα της παιδικής του ηλικίας, τα ωριμότερα μάλιστα από αυτά χαρακτηρίζονται από μια στοχαστική διάθεση (*Το Γυρί, Στου Χατζηφράγκου*). Ο Στράτης Μυριβήλης (ψευδώνυμο του Σ. Σταματόπουλου) συνδυάζει στα έργα του το ρεαλισμό με ένα λεπτό λυρισμό (*Η Ζωή εν τάφω, Η Παναγιά η γοργόνα*). Το πεζογραφικό έργο του Η. Βενέζη (ψευδώνυμο του Η. Μέλλου) αναφέρεται κυρίως στη "χαμένη πατρίδα" και στις δυσκολίες των προσφύγων να προσαρμοστούν στην καινούρια πατρίδα τους και χαρακτηρίζεται από λυρική διάθεση, χαμηλούς τόνους και μια βαθιά αγάπη για τον άνθρωπο (*Νούμερο 31328, Γαλήνη, Αιολική γη*). Ο Γιώργος Θεοτοκάς έγραψε το δοκίμιο *Ελεύθερο Πνεύμα* (1929), που θεωρήθηκε ως το μανιφέστο της ανεκδήλωτης ακόμα γενιάς του 1930. Από τα μυθιστορήματά του πιο γνωστά είναι η *Αργώ* και ο *Λεωνής*.

Στράτης Μυριβήλης

Ο Άγγελος Τερζάκης είναι ο πιο φιλοσοφικά ανήσυχος συγγραφέας της γενιάς του. Στο κέντρο των αναζητήσεών του βρίσκεται πάντοτε ο σύγχρονος άνθρωπος και τα αγωνιώδη προβλήματά του. Έγραψε μυθιστορήματα (*Η Μενεξεδένια Πολιτεία, Η Πριγκιπέσσα Ιζαμπώ*), διηγήματα, δοκίμια και θεατρικά έργα.

Μ. Καραγάτσης, Π.
Πρεβελάκης

Ένας από τους πολυγραφότερους πεζογράφους της γενιάς του 1930 είναι ο Μιχάλης Καραγάτσης (ψευδώνυμο του Δ. Ροδόπουλου), συγγραφέας με πλούσια μυθολογική φαντασία. Ακράϊος νατουραλιστής πλάθει ήρωες βαθύτατα αντιηρωικούς, που οδηγούμενοι από ένα πάθος κορεσμού σύρονται τελικά στην καταστροφή (*Γιούγκερμαν, Κίτρινος φάκελος*). Τέλος, ο Παντελής Πρεβελάκης πέτυχε στην τριλογία του *Ο Κρητικός* να δώσει το ήθος και να εκφράσει την ψυχή του κρητικού λαού σε μια περίοδο της ιστορίας του. Άλλα σημαντικά του έργα είναι η τριλογία *Οι δρόμοι της δημιουργίας* και το μυθιστόρημα *Άγγελος στο πηγάδι*.

Άλλοι πεζογράφοι
της γενιάς του
1930

Στη γενιά του 1930 ανήκουν επίσης και οι πεζογράφοι Φώτης Κόντογλου (*Pedro Casas*), Θανάσης Πετσάλης (*Η Καμπάνα της Αγια-Τριάδας*), Στρατής Δούκας (*Ιστορία ενός αιχμαλώτου*), Γιάννης Μπεράτης (*Το πλατύ ποτάμι*), Θράσος Καστανάκης (*Ο Ρασκάγιας*), Ν. Γ. Πεντζικης (*Το Μυθιστόρημα της κυρίας Έρσης*), Γιάννης Σκαρίμπας (*Μαριάμπας*), Τάσος Αθανασιάδης (*Οι Πανθέοι*) και Κωστής Μπαστιάς (*Ο Παπουλάκος*).

Η ποίηση της γενιάς
του 1930 - Γ. Σεφέ-
ρης, Οδ. Ελύτης

*Ρίτσος, Εμπειρικός,
Εγγονόπουλος,
Βρεττάκος*

*Το θέατρο στο α'
μισό του 20ού αι.*

*Η κριτική στο α'
μισό του 20ού αι.*

*Η λογοτεχνία μετά
το Δεύτερο Παγκό-
σμιο Πόλεμο*

Η ποίηση της γενιάς του 1930 έχει να επιδείξει δύο ποιητές που τιμήθηκαν με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας. Είναι ο Γιώργος Σεφέρης (1900-1971) και ο Οδυσσέας Ελύτης (1911-1996). Η ποίηση του Σεφέρη διακρίνεται για τη λιτότητα των εκφραστικών μέσων, τον ήρεμο και χαμηλό τόνο και την πίκρα και τον καημό για τις εθνικές περιπέτειες της Ρωμιοσύνης (*Μυθιστόρημα, Ημερολόγιο Καταστρώματος Α', Β' και Γ'*). Από την άλλη, ο Οδυσσέας Ελύτης, που ξεκίνησε από τον υπερρεαλισμό, υμνεί στην ποίησή του το τρίπτυχο χαρά-νιάτα-υγεία. Οι λέξεις του είναι απλές, καθημερινές, όμως με το δέσιμό τους δίνουν εικόνες που κλείνουν όλη τη συγκίνηση και την ομορφιά των ονείρων (*Άσμα ηρωικό και πένθιμο για το χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας, Άξιον Εστί*).

Από τους άλλους ποιητές της γενιάς του 1930 ξεχωρίζουν ο Γιάννης Ρίτσος (1909-1990), που αντλεί την έμπνευσή του από το μαγικό χώρο της παιδικής και εφηβικής του ηλικίας αλλά και από τους κοινωνικούς αγώνες, οι Ανδρέας Εμπειρικός (1901-1975) και Νίκος Εγγονόπουλος (1910-1985), που θεωρούνται οι κατεξοχήν εκπρόσωποι του υπερρεαλισμού στην Ελλάδα, και ο Νικηφόρος Βρεττάκος (1911-1991), που η ποίησή του χαρακτηρίζεται από μια βαθιά αγάπη προς τον άνθρωπο, μια χαρούμενη λυρική διάθεση και μια "νεοχριστιανική αισιοδοξία.

Το 1901 ο Κωνσταντίνος Χρηστομάνος (αναφέρθηκε προηγουμένως ως πεζογράφος) ίδρυσε τη *Νέα Σκηνή* (1901-1905), που μαζί με το *Βασιλικό Θέατρο* (1901-1908) προώθησαν σημαντικά τη θεατρική κίνηση και ευνόησαν την ανάδειξη προικισμένων ηθοποιών (Μαρίκα Κοτοπούλη, Κυβέλη) αλλά και θεατρικών συγγραφέων. Τα επόμενα χρόνια έγιναν διάφορες σποραδικές προσπάθειες για δημιουργία θεατρικής ζωής, όμως μια ολότελα καινούρια περίοδος αρχίζει με την ίδρυση του *Εθνικού Θεάτρου* (1932). Πρώτος σκηνοθέτης του και κύριο στέλεχός του στο πρώτο του ξεκίνημα είναι ο Φώτος Πολίτης. Από τα θεατρικά έργα των τριών πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα αναφέρουμε *Το Μυστικό της κοντέσσας Βαλέραινας* του Γρ. Ξενόπουλου, *Το Φιντανάκι* του Παντελή Χορν (1880-1941), *Το κόκκινο πουκάμισο* του Σπύρου Μελά (1883-1966) και *Τ' Αρραβωνιάσματα* του Δημήτρη Μπόγρη (1890-1964). Από τα πάμπολλα θεατρικά έργα που γράφονται και ανεβάζονται μετά το 1932 αναφέρουμε *Το παιχνίδι της τρέλας και της φρονιμάδας* του Γιώργου Θεοδοκά, τον *Αυτοκράτορα Μιχαήλ* και τη *Θεοφανώ* του Άγγελου Τερζάκη και *Το Ηφαίστιο* του Παντελή Πρεβελάκη.

Τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα κάνουν την εμφάνισή τους και αξιόλογοι κριτικοί. Αναφέρουμε το Μάρκο Αυγέρη (1884-1973), το Γιάννη Αποστολάκη (1886-1947), το Φώτο Πολίτη (1890-1934), τον Κλέωνα Παράσχο (1894-1964), τον Άλκη Θρύλο (ψευδώνυμο της Ελένης Ουράνη, 1896-1971), το Ι. Μ. Παναγιωτόπουλο (1901-1982) και τον Αιμίλιο Χουρμούζιο (1904-1973).

Τα χρόνια του πολέμου και της Κατοχής, τόσο επώδυνα για τη μοίρα της χώρας, αλλά και η επτάχρονη δικτατορία (1967-1974) επη-

ρέασαν βαθιά τη σύγχρονη λογοτεχνία, που είναι πολύμορφη και πλούσια σε τάσεις.

Η μεταπολεμική πεζογραφία

Οι περισσότεροι από τους μεταπολεμικούς πεζογράφους επιλέγουν θέματα που σχετίζονται με τις πολιτικές και κοινωνικές συγκρούσεις, την οικονομική ανισότητα, την αυταρχική εξουσία ή την αλλοτρίωση του σύγχρονου ανθρώπου (Δημήτρης Χατζής, Αντώνης Σαμαράκης, Αντρέας Φραγκιάς, Σπύρος Πλασκοβίτης, Στρατής Τσίρκας κ.ά.). Υπάρχουν όμως και οι πεζογράφοι, κυρίως γυναίκες, που ζητούν καταφύγιο στη λυρική πεζογραφία του κλειστού χώρου (Μαργαρίτα Λυμπεράκη, Μιμίκια Κρανάκη, Γαλάτεια Σαράντη), και εκείνοι που αντλούν τα θέματά τους από την ιστορία (Εύα Βλάμη, Άγγελος Βλάχος) ή διερευνούν ψυχαναλυτικά τις εσωτερικές πτυχές της συνείδησης χρησιμοποιώντας μια γραφή νεωτερική (Γιώργος Χειμωνάς).

Οι τάσεις της μεταπολεμικής ποίησης

Τρεις είναι οι τάσεις της μεταπολεμικής ποίησης: η αντιστασιακή ή κοινωνική, η νεοϋπερρεαλιστική και η υπαρξιακή ή μεταφυσική. Κυριότεροι εκπρόσωποι της πρώτης τάσης είναι ο Μανόλης Αναγνωστάκης, ο Άρης Αλεξάνδρου, ο Τάσος Λειβαδίτης, ο Κλείτος Κύρου και ο Τίτος Πατρίκιος, της δεύτερης τάσης ο Μίλτος Σαχτούρης, ο Δ. Π. Παπαδίτσας και ο Νάνος Βαλαωρίτης και της τρίτης τάσης ο Γιώργος Θέμελης, η Ζωή Καρέλλη, ο Τάκης Σινόπουλος και η Μελισσάνθη. Από τους Κύπριους μεταπολεμικούς ποιητές αναφέρουμε το Νίκο Κρανιδιώτη, τον Κώστα Μόντη, το Μάνο Κράλη, τον Κύπρο Χρυσάνθη, τον Παντελή Μηχανικό και τον Κυριάκο Χαραλαμπίδη.

Το μεταπολεμικό θέατρο

Τέλος, από τους μεταπολεμικούς θεατρικούς συγγραφείς πιο σημαντικοί είναι ο Ιάκωβος Καμπανέλης, ο Δημήτρης Ψαθάς, ο Αλέκος Ζακελλάριος και ο Χρήστος Γιαννακόπουλος. Από τους νεότερους, που δέχονται όλοι σχεδόν τις επιδράσεις του θεάτρου του πορλόγου, ξεχωρίζουν ο Κώστας Μουρσελάς, ο Παύλος Μάτεσης, ο Δημήτριος Κεχαΐδης και ο Γιώργος Σκούρτης.

Τα Προπύλαια της Ακρόπολης

Διονύσιος Σολωμός (1798 - 1857)

Θεωρείται ο μεγαλύτερος ποιητής του νεότερου ελληνισμού. Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο. Ήταν γιος του κόντε Νικόλαου Σολωμού και μιας γυναίκας του λαού, της Αγγελικής Νίκλη. Σε ηλικία δέκα χρονών έφυγε για την Ιταλία συνοδευόμενος από τον Ιταλό δάσκαλό του Δον Σάντο Ρότσι. Φοίτησε στο Λύκειο της Κρεμόνας όπου παρακολούθησε μαθήματα λατινικής και ιταλικής φιλολογίας και, αργότερα, σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο της Παβίας. Παράλληλα, άρχισε να γράφει ποιήματα στα ιταλικά (το πιο σημαντικό είναι η Ωδή για πρώτη λειτουργία). Το 1818 γύρισε στη Ζάκυνθο θρημμένος με το φιλελεύθερο πνεύμα και τις ριζοσπαστικές πολιτικές αντιλήψεις του διαφωτισμού. Καθοριστική για την ποιητική του πορεία υπήρξε η γνωριμία του στα τέλη του 1822 με το Σπυρίδωνα Τρικούπη, που τον προέτρεψε να γράψει στα ελληνικά ερεθίζοντας τη φιλοδοξία του με τη φράση: «η Ελλάδα περιμένει το Δάντη της».¹ Το Μάιο του

1823 γράφει τον «Ύμνον εις την ελευθερίαν», που μελοποιήθηκε από το Μάντζαρο και οι δυο πρώτες stroφές του καθιερώθηκαν ως ο εθνικός μας ύμνος με βασιλικό διάταγμα του 1865. Ακολούθησαν τα λυρικά ποιήματα «Εις τον θάνατον του Λόρδου Μπάιρον», «Εις Μάρκον Μπότσαρην», «Καταστροφή των Ψαρών». Το 1825 γράφει το «Διάλογο» όπου εκφράζει τις απόψεις του πάνω στο γλωσσικό ζήτημα και λίγο αργότερα αρχίζει να γράφει το "Λάμπρο" και τη «Γυναίκα της Ζάκυθος». Η εποχή της ωριμότητας ανοίγει με τον «Κρητικό» (1833), έργο που έμεινε αποσπασματικό, στο οποίο εκφράζει τη λαχτάρα του για το απόλυτο μέσα σε μια διάχυτη εξαϋλωση. Ακολουθούν «Η Φαρμακωμένη στον Άδη» και η «Νεκρική Ωδή». Έργο ζωής για τον ποιητή θεωρούνται οι «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι», που τον απασχόλησαν από το 1830 ως το θάνατό του. Το 1849, με αφορμή τον τραγικό θάνατο ενός Άγγλου στρατιώτη που καταβροχθίστηκε από καρχαρία, αρχίζει να γράφει ένα άλλο φιλόδοξο έργο, τον "Πόρφυρα", που έμεινε επίσης αποσπασματικό.

Ο Σολωμός προσπάθησε να εκφράσει με την ποίησή του τα οράματα του αγωνιζόμενου έθνους. Είδε την τέχνη ως το μέσο με το οποίο οι άνθρωποι απολυτρώνονται από τα πάθη, ως σύμμαχο του Λόγου στον αγώνα του να κυριαρχησει πάνω στις αισθήσεις και να τις θέσει υπό τον έλεγχό του.

Πέθανε στην Κέρκυρα, όπου είχε εγκατασταθεί από το 1828, και κηδεύτηκε με μεγάλες τιμές. Το έργο του το εξέδωσε το 1859 ο στενός του φίλος Ιάκωβος Πολυλάς με τίτλο "Τα Ευρισκόμενα".

1. Η φράση περιέχεται σε γράμμα του Σολωμού στο φίλο του Γεράσιμο Μαρκορά.

Ο Κρητικός

Με τον "Κρητικό" ο Σολωμός θα μπει σε μια περίοδο απόλυτης ωριμότητας και υψηλών εμπνεύσεων. Το έργο γράφτηκε το 1833 και έμεινε αποσπασματικό.

Παραθέτουμε πιο κάτω δύο αποσπάσματα. Στο πρώτο ο ήρωας του ποιήματος, ο Κρητικός, προσπαθεί να σώσει την αγαπημένη του μέσα στην τρικυμία. Στο δεύτερο έχουμε το όραμά του που μας μεταφέρει στη μέλλουσα κρίση. Κι όταν η τρικυμία παύει απότομα, μπροστά του φανερώνεται μια φεγγαροντυμένη θεική μορφή.

XVIII

.....
Εκοίτασ, κι ήτανε μακριά ακόμη τ' ακρογιαλί'
Αστροπελέκι μου καλό, γεια, Ξαναφέξε πάλι!
Τρία αστροπελέκια επέσανε, ένα ξοπίσω στ' άλλο,
Πολύ κοντά στην κορασιά με βρόντημα μεγάλο·
Τα πέλαγα στην αστραπή κι ο ουρανός αντήχαν,
Οι ακρογιαλιές και τα βουνά μ' όσες φωνές κι αν είχαν.

XIX

Πιστέψετε π' ό,τι θα 'πω είν' ακριβή αλήθεια,
Μα τες πολλές λαβωματιές, που μώφαγαν τα στήθια,
Μα τους συντρόφους, πώπεσαν στην Κρήτη πολεμώντας,
Μα την ψυχή, που μ' έκαψε τον κόσμο अपαρατώντας.
(Λάλησε, Σάλπιγγα! Κι εγώ το σάβανο τινάζω,
Και σχίζω δρόμο και τς αχνούς αναστημένους κράζω·
«Μην είδετε την ομορφιά, που την Κοιλιάδα' αγιάζει;
Πέστε, να ιδείτε το καλό εσείς κι ό,τι σας μοιάζει.
Καπνός δε μένει από τη γη· νιος ουρανός εγίνη·
Σαν πρώτα εγώ την αγαπώ, και θα κριθώ μ' αυτήνη.»
—«Ψηλά την είδαμε πρωί της τρέμαν τα λουιλούδια
Στη θύρα της Παράδεισος που εβγήκε με τραγούδια·
Έψαλλε την Ανάσταση χαροποιά η φωνή της,
Κι έδειχνεν ανυιυμονιά για νά μπει στο κορμί της·
Ο Ουρανός ολόκληρος αγροίκας σαστισμένος,
Το κάψιμο αργοπόρουνε ο κόσμος ο αναμμένος·

---

1. Κοιλιάδα· σύμφωνα με τον προφήτη Ιωήλ, η κρίση του κόσμου θα γίνει στην κοιλιάδα του Ιωσαφάτ, κοντά στην Ιερουσαλήμ. Ιωσαφάτ εβραϊκά σημαίνει "κρίση του κόσμου".

Και τώρα ομπρός την είδαμε· ογλήγορα σαλεύει·
'Όμως κοιτάζει εδώ κι εκεί, και κάποιονε γυρεύει».)

Ακόμη εβάστουνε η βροντή.....

Κι η θάλασσα, που σκίρτησε σαν το χοχλό που βράζει,
Ησύχασε και έγινε όλο ησυχία και πάστρα,
Σαν περιβόλι ευώδησε κι εδέχτηκε όλα τ' άστρα·
Κάτι κρυφό μυστήριο εστένεψε¹ τη φύση
Κάθε ομορφιά να στολιστεί και το θυμό ν' αφήσει.
Δεν είν' πνοή στον ουρανό, στη θάλασσα, φυσώντας
Ούτε όσο κάνει στον ανθό η μέλισσα περνώντας,
'Όμως, κοντά στην κορασιά, που μ' έσφιξε κι εχάρη,
Εσειότουν τ' ολοστρόγγυλο και λαγαρό φεγγάρι·
Και ξετυλίγει ογλήγορα κάτι που εκείθε βγαίνει,
Κι ομπρός μου ιδού που βρέθηκε μία φεγγαρωντυμένη.
'Έτρεμε το δροσάτο φως στη θεϊκιά θωριά της,
Στα μάτια της τα ολόμαυρα και στα χρυσά μαλλιά της.

Ερωτήσεις

1. Στο ποίημα συνυπάρχουν το θρησκευτικό, το ερωτικό, το πατριωτικό και το φυσιολατρικό στοιχείο. Να τα επισημάνετε και να προσέξετε πώς συμπλέκονται το ένα με το άλλο.
2. Μελετήστε προσεκτικά τα ανθολογημένα αποσπάσματα από τον "Κρητικό" και τους "Ελεύθερους Πολιορκημένους" και απαντήστε στα πιο κάτω ερωτήματα:
  - α. Ποια κοινά θέματα ή μοτίβα εντοπίζετε στα αποσπάσματα αυτά;
  - β. Πώς αναπτύσσονται στο καθένα; Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε;
3. Σύμφωνα με τον Πολυλά, ο Σολωμός "ντύνει με δημοτικές λέξεις, βαφτισμένες στη διπλή κολυμπήθρα του αισθήματος και της φαντασίας, λεπτοῦφαντους στοχασμούς". Συζητήστε την άποψη αυτή στηριζόμενοι στα πιο πάνω αποσπάσματα από τον "Κρητικό".

---

1. εστένεψε τη φύση· ανάγκασε τη φύση

Ελεύθεροι Πολιορκημένοι

Οι "Ελεύθεροι Πολιορκημένοι" μπορούν να θεωρηθούν το καθαυτό έργο της ζωής του ποιητή, όχι μόνο γιατί το δούλεψε πάρα πολλά χρόνια, αλλά και γιατί ζήτησε σ' αυτό μέσα να κλείσει ό,τι ανώτερο έφτασε ο ίδιος να αντικρίσει στη ζωή του. Θέμα του έργου είναι ο ηρωικός αγώνας των Μεσολογγιτών κατά τη δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου (1825-1826) ως την απεγνωσμένη έξοδο, την παραμονή των Βαΐων. Οι πολιορκημένοι στην πίεση των Τούρκων, στην εξάντληση της πείνας, στις ομορφιές της άνοιξης και γενικά σ' όλες τις μορφές της πολιορκίας αντιστέκονται με την ψυχή τους και μένουν ηθικά ελεύθεροι.

Το έργο έμεινε ανοκλήρωτο και τα αποσπάσματα που έφτασαν σε μας είναι συγκροτημένα σε τρία Σχεδιάσματα, που το καθένα τους αντιπροσωπεύει διαφορετικό στάδιο επεξεργασίας και διαφορετική ποιητική αντίληψη. Το πρώτο γράφτηκε γύρω στα 1830 και είναι "συνθεμένο εις είδος προφητικού θρήνου εις το πέσιμο του Μεσολογγίου", το δεύτερο από το 1833 ως το 1844 σε ιαμβικούς δεκαπεντασύλλαβους στίχους με ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία και το τρίτο μετά το 1844 σε στίχους και πάλι ιαμβικούς δεκαπεντασύλλαβους αλλά χωρίς ομοιοκαταληξία, λιτούς και αρμονικούς.

Πιο κάτω παραθέτουμε δύο αποσπάσματα από το Γ' Σχεδιάσμα.

2

Στο προηγούμενο απόσπασμα ο ποιητής είχε ζητήσει από την προσωποποιημένη Μητέρα Πατρίδα – κατά τον Πολυλά Θεόσταλη Μούσα – να ψάλει την πολιορκία του Μεσολογγίου· αυτή ανταποκρίνεται στην πρόσκληση και ο ποιητής καταγράφει:

- Έργα και λόγια,¹ στοχασμοί, – στέκομαι και κοιτάζω –
Λούλουδα μύρια, πούλουδα, που κρύβουν το χορτάρι,
Κι άσπρα, γαλάζια, κόκκινα καλούν χρυσό μελίσι.
Εκείθε με τους αδελφούς, εδώθε με το χάρο. –
- 5 Μες στα χαράματα συχνά, και μες στα μεσημέρια,
Και σα θολώσουν τα νερά, και τ' άστρα σα πληθύνουν,
Ξάφνου σκιρτούν οι ακρογιαλιές, τα πέλαγα κι οι βράχοι.
«Αραπιάς άτι, Γάλλου νους, βόλι Τουρκιάς, τόπ' Άγγλου!
Πέλαγο μέγα πολεμά, βαρεί το καλυβάκι·
- 10 Κι αλιά! σε λίγο ξέσκεπα τα λίγα στήθια μένουν·
Αθάνατή 'σαι, που ποτέ, βροντή, δεν ησυχάζεις;»
Στην πλώρη, που σκιρτά, γυρτός, τούτα 'π' ο Ξένος ναύτης.
Δειλιάζουν γύρου τα νησιά, παρακαλούν και κλαίνε,
Και με λιβάνια δέχεται και φώτα τον καημό τους

1. Η θεά κοιτάζει τα έργα και τα λόγια των πολιορκημένων την ώρα που τα λουλούδια τους καλούν στο πανηγύρι της ζωής.

15 Ο σταυροθόλωτος ναός και το φτωχό ξωκλήσι.
Το μίσος όμως έβγαλε και κείνο τη φωνή του:
«Ψαρού, τ' αγκίστρι π' άφησες, αλλού να ρίξεις άμε.»

Μες στα χαράματα συχνά, και μες στα μεσημέρια,
Κι όταν θολώσουν τα νερά, κι όταν πληθύνουν τ' άστρα,
20 Ξάφνου σκιρτούν οι ακρογιαλιές, τα πέλαγα κι οι βράχοι.
Γέρος μακριά, π' απίθωσε στ' αγκίστρι τη ζωή του,
Το πέταξε, τ' αστόχησε, και περιτριγυρνώντας:
«Αραπιάς άτι, Γάλλου νους, βόλι Τουρκιάς, τόπ' Άγγλου!
Πέλαγο μέγ', αλίμονον! βαρεί το καλυβάκι»
25 Σε λίγην ώρα Ξέσκεπα τα λίγα στήθη μένουν·
Αθάνατή 'σαι, που, βροντή, ποτέ δεν ησυχάζεις;
Πανερημιά της γνώρας μου, θέλω μ' εμέ να κλάψεις.»

Ερωτήσεις

1. Να επισημάνετε το σύστημα αντιθέσεων μέσω του οποίου ο ποιητής προβάλλει τις ιδέες του στο πιο πάνω απόσπασμα.
2. Πώς αποδίδει ο ποιητής
  - α) τη ένταση της μάχης
  - β) την αδιάκοπη διεξαγωγή της και
  - γ) την ανισότητα των δυνάμεων;
3. Πώς αντιδρούν ο Ξένος ναύτης, τα νησιά και ο γέρος ψαράς, όταν πληροφορούνται όσα συμβαίνουν στο Μεσολόγγι; Τι εκφράζουν οι αντιδράσεις τους;

«Η άφιξη του λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι», ελαιογραφία του Θ. Βρυζάκη

6

Ο πειρασμός

Έσθησ' ο Έρωτας χορό με τον Ξανθόν Απρίλη,
Κι η φύσις ήυρε την καλή και τη γλυκιά της ώρα,
Και μες στη σκιά που φούντωσε και κλει δροσιές και μόσχους
Ανάκουστος κιλαϊδισμός και λιποθυμισμένος.
Νερά καθάρια και γλυκά, νερά χαριτωμένα, 5
Χύνονται μες στην άβυσσο τη μοσχοβολισμένη,
Και παίρνουνε το μόσχο της, κι αφήνουν τη δροσιά τους,
Κι ούλα στον ήλιο δείχνοντας τα πλούτια της πηγής τους,
Τρέχουν εδώ, τρέχουν εκεί, και κάνουν σαν αηδόνια.
Έξ' αναβρύζει κι η ζωή σ' γη, σ' ουρανό, σε κύμα. 10
Αλλά στης λίμνης το νερό, π' ακίνητό 'ναι κι άσπρο,
Ακίνητ' όπου κι αν ιδείς, και κάτασπρ' ως τον πάτο,
Με μικρόν ίσκιον άγνωρον έπαιξ' η πεταλούδα,
Που 'χ' ευωδίζει τς ύπνους της μέσα στον άγριο κρίνο.
Αλαφροϊσκιωτε¹ καλέ, για πες απόψε τι 'δες' 15
Νύχτα γιομάτη θαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια!
Χωρίς ποσώς γης, ουρανός και θάλασσα να πνένε,
Ουδ' όσο κάν' η μέλισσα κοντά στο λουλουδάκι,
Γύρου σε κάτι ατάραχο π' ασπρίζει μες στη λίμνη,
Μονάχο ανακατώθηκε το στρογγυλό φεγγάρι, 20
Κι όμορφη βγαίνει κορασιά ντυμένη με το φως του.

Ερωτήσεις

1. Να δικαιολογήσετε τον τίτλο του αποσπάσματος (Να συμβουλευτείτε και το εισαγωγικό σημείωμα).
2. Με ποιες εικόνες ο ποιητής αποδίδει την ομορφιά της ανοιξιάτικης φύσης;
3. Ποια είναι η λειτουργική σκοπιμότητα του ευρήματος του αλαφροϊσκιωτου;

¹ αλαφροϊσκιωτος: ο ικανός σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση να βλέπει τον άορατο κόσμο των ξωτικών. Αλαφροϊσκιωτος ως ένα βαθμό είναι ο ίδιος ο ποιητής: η μεγάλη ευαισθησία του τον κάνει να βλέπει και να ακούει πράγματα που οι κοινές αισθήσεις δεν μπορούν να συλλάβουν.

Κωνσταντίνος Καβάφης (1863 - 1933)

Κορυφαίος Έλληνας ποιητής. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αλεξάνδρεια. Ήταν το ένατο παιδί του μεγαλύτερου Πέτρου Καβάφη. Μετά το θάνατο του πατέρα του πήγε με την οικογένειά του στην Αγγλία, όπου έμεινε έξι χρόνια. Κατά τα νεανικά του χρόνια έζησε για λίγο διάστημα και στην Κωνσταντινούπολη, όπου έμενε η οικογένεια του παππού του. Το 1885 εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αλεξάνδρεια και το 1892 διορίστηκε στην Υπηρεσία Αρδεύσεων όπου υπηρέτησε μέχρι το 1922. Δεν έκανε πανεπιστημιακές σπουδές, όμως χάρη στην προσωπική του μελέτη απέκτησε βαθύτατη μόρφωση.

Στα πρώτα του ποιήματα είναι έντονες οι επιδράσεις των ρομαντικών ποιητών της Παλαιάς Αθηναϊκής Σχολής στη διάθεση, τη στιχουργία και τη γλώσσα, από το 1900 όμως εγκαινίασε μια δική του προσωπική ποίηση, απαλλαγμένη από τους πα-

ραδοσιακούς λυρικούς τρόπους. Τα Άπαντά του τυπώθηκαν στην Αλεξάνδρεια το 1935 με τον τίτλο "Ποιήματα" και περιλαμβάνουν συνολικά 154 ποιήματα. Σ' αυτά δεν περιλαμβάνονται τα πρώτα του ποιήματα, τα οποία ο ίδιος είχε αποκρηύξει. Από την άποψη του περιεχομένου τα ποιήματά του διακρίνονται σε φιλοσοφικά, ιστορικά και ερωτικά. Βασική πηγή της έμπνευσής του είναι η ιστορία, ιδιαίτερα αυτή των ελληνιστικών χρόνων. Τα ιστορικά του πρόσωπα, είτε πραγματικά σαν τον Αντώνιο και τον Καισαρίωνα είτε φανταστικά σαν τον Αιμιλιανό Μονάη, έχουν μια ύπαρξη δική τους, αυτοδύναμη, ενώ τα ιστορικά γεγονότα μεταπλάθονται ελεύθερα με την ποιητική του φαντασία, για ν' αποκαλυφθούν αναλογίες προς τη σύγχρονη ζωή. Καίριο στοιχείο στην ποίησή του είναι η συνειδητοποίηση της δραματικής ουσίας της ζωής και της ματαιότητας των εγκοσμίων. Η γλώσσα του είναι ιδιότυπη: δημοτική με λόγια στοιχεία και κωνσταντινουπολίτικους ιδιωτισμούς. Άλλα βασικά γνωρίσματα της ποίησής του είναι η θεληματική πεζολογία, η ειρωνεία και η στοχαστική διάθεση.

Ο Καβάφης έχει επηρεάσει λίγο ή πολύ όλους τους σύγχρονους ποιητές μας και έργα του έχουν μεταφραστεί σ' όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές γλώσσες.

Ιθάκη

Το ποίημα πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό "Γράμματα" της Αλεξάνδρειας το 1911. Σ' αυτό ο Καβάφης, ώριμος πια, μετουσιώνει ποιητικά ολόκληρη τη βιοθεωρία του. Για το θέμα της Ιθάκης μιλάει ο ίδιος ο ποιητής στο Γ. Λεχωνίτη ("Καβαφικά αυτοσχόλια", Αλεξάνδρεια 1942): "Ο άνθρωπος εις την ζωήν του επιδιώκων ένα σκοπόν –την Ιθάκην– αποκτά πείραν, γνώσεις και ενίοτε αγαθά ανώτερα του σκοπού αυτού καθ' εαυτού. Κάποτε δε την Ιθάκην, όταν φθάσει εις το τέρμα των προσπαθειών του, την ευρίσκει πτωχικήν, κατωτέραν των προσδοκιών του· εν τούτοις η Ιθάκη δεν τον γέλασε..."

- Σα βγεις στον πηγαιμό για την Ιθάκη,
να εύχεται να 'ναι μακρύς ο δρόμος,
γεμάτος περιπέτειες, γεμάτος γνώσεις.
Τους Λαιστρυγόνες και τους Κύκλωπας,
5 το θυμωμένο Ποσειδώνα μη φοβάσαι,
τέτοια στο δρόμο σου ποτέ σου δε θα βρεις,
αν μέν' η σκέψις σου υψηλή, αν εκλεκτή
συγκίνησις το πνεύμα και το σώμα σου αγγίζει.
Τους Λαιστρυγόνες και τους Κύκλωπας,
10 τον άγριο Ποσειδώνα δε θα συναντήσεις,
αν δεν τους κουβανείς μες στην ψυχή σου,
αν η ψυχή σου δεν τους στήνει εμπρός σου.

- Να εύχεται να 'ναι μακρύς ο δρόμος.
Πολλά τα καλοκαιρινά πρωιά να είναι
15 που με τι ευχαρίστηση, με τι χαρά
θα μπαίνεις σε λιμένας πρωτοϊδωμένους·
να σταματήσεις σ' εμπορεία Φοινικικά,
και τες καλές πραγμάτειες ν' αποκτήσεις,
σεντέφια και κοράλλια, κεχριμπάρια κι έβενους,
20 και ηδονικά μυρωδικά κάθε λογής,
όσο μπορείς πιο άφθονα ηδονικά μυρωδικά·
σε πόλεις Αιγυπτιακές πολλές να πας,
να μάθεις και να μάθεις απ' τους σπουδασμένους.

- Πάντα στο νου σου να 'χεις την Ιθάκη.
25 Το φθάσιμον εκεί είν' ο προορισμός σου.
Αλλά μη βιάζεις το ταξίδι διόλου.
Καλύτερα χρόνια πολλά να διαρκέσει·
και γέρος πια ν' αράξεις στο νησί,

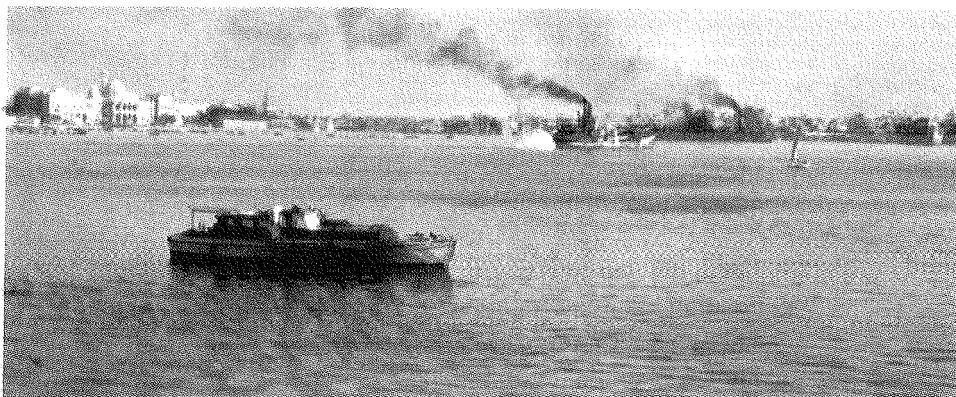
πλούσιος με όσα κέρδισες στο δρόμο,
30 μη προσδοκώντας πλούτη να σε δώσει η Ιθάκη.

Η Ιθάκη σ' έδωσε τ' ωραίο ταξίδι.
Χωρίς αυτήν δε θα 'βγαίνες στο δρόμο.
Άλλα δεν έχει να σε δώσει πια.

Κι αν πτωχική τη βρεις, η Ιθάκη δε σε γέλασε.
35 Έτσι σοφός που έγινες, με τόση πείρα,
ήδη θα το κατάλαβες οι Ιθάκες τι σημαίνουν.

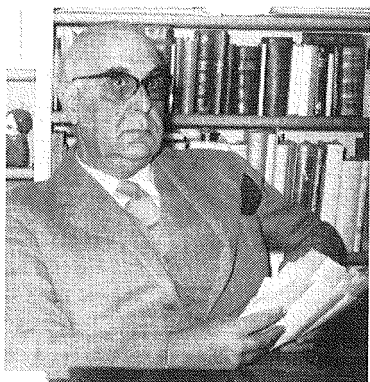
Ερωτήσεις

1. Ποια σύμβολα χρησιμοποιεί ο ποιητής στην *"Ιθάκη"* και ποιο είναι το βαθύτερο περιεχόμενό τους;
2. Ποιο είναι το μήνυμα της *"Ιθάκης"*; Είναι αισιόδοξο ή απαισιόδοξο;
3. Σύμφωνα με το βιογραφικό σημείωμα, τα ποιήματα του Καβάφη διακρίνονται σε φιλοσοφικά, ιστορικά και ερωτικά. Σε ποια από τις τρεις αυτές κατηγορίες θα κατατάσσατε την *"Ιθάκη"* και γιατί;
4. Να συγκρίνετε την ομηρική με την καβαφική Ιθάκη. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε;

Το λιμάνι της Αλεξάνδρειας

Γιώργος Σεφέρης (1900 - 1971)

Έλληνας ποιητής και διπλωμάτης. Το πραγματικό του όνομα ήταν Γιώργος Σεφεριάδης. Γεννήθηκε στη Σμύρνη και σπούδασε νομικά στο Παρίσι. Είναι ο πρώτος Έλληνας που τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας (1963).

Η επίσημη εμφάνισή του στο χώρο της λογοτεχνίας γίνεται το 1931 με την ποιητική συλλογή *Στροφή*. Το 1932 ολοκληρώνεται η πρώτη φάση της Σεφερικής δημιουργίας με τη *Στέρνα*. Μέχρι τον πόλεμο του 1940 θα κυκλοφορήσουν η *Γυμνοπαϊδιά* (1936) και οι συλλογές *Τετράδιο Γυμνασμάτων 1928-1937* (1940) και *Ημερολόγιο Καταστώματος Α'* (1940), που περιλαμβάνει δύο από τα σημαντικότερα ποιήματά του (*Η τελευταία*

μέρα και *Ο Βασιλιάς της Ασίνης*).

Ακολουθεί το *Ημερολόγιο Καταστώματος Β'* (1944), γραμμένο κατά τα χρόνια της διαμονής του ποιητή στην Αίγυπτο και τη Νότια Αφρική. Τελευταίο ποίημα της συλλογής είναι ο *Τελευταίος Σταθμός* (1944). Το 1947 θα δημοσιεύσει το πιο δύσκολο ποίημά του, την *Κίχλη*. Το 1955, ενώ έχει αρχίσει ο απελευθερωτικός αγώνας της Κύπρου, τυπώνει τη συλλογή "...Κύπρον ου μ' εθέσπισεν...", που αργότερα θα μετονομαστεί σε *Ημερολόγιο Καταστώματος Γ'*.

Η τελευταία συλλογή που τύπωσε όσο ζούσε, τα *Τρία Κρυφά ποιήματα* (1966), συνιστούν απολογισμό ζωής. Η ποιητική του παραγωγή ολοκληρώνεται με το μεταθανάτιο τόμο *Τετράδιο Γυμνασμάτων Β'* (1976), με φιλολογική επιμέλεια του Γ. Π. Σαββίδη.

Την ίδια υψηλή ποιοτική στάθμη με την ποίησή του έχουν και τα δοκίμια του Σεφέρη, υποδείγματα γλωσσικής στιλπνότητας και βαθύτατου στοχασμού. Κεντρικά θέματα των δοκιμίων είναι η ζωντανή ελληνική παράδοση, το αίτημα της ελληνικότητας και οι σύγχρονες τάσεις του ευρωπαϊκού πνεύματος.

Αξιόλογη είναι και η μεταφραστική εργασία του. Εκτός από τα έργα του Τ.Σ. Έλιοτ (*Έρημη χώρα*, *Φονικό στην Εκκλησιά κ.ά.*), απέδωσε στη νεοελληνική γλώσσα το *Άσμα Ασμάτων*, την *Αποκάλυψη του Ιωάννη* και μετέφρασε ποιήματα σύγχρονων Ευρωπαίων και Αμερικανών ποιητών.

Ο Σεφέρης δέκτηκε επιδράσεις από το γαλλικό συμβολισμό (*Βαλερύ*) και από τον Τ.Σ. Έλιοτ, ταυτόχρονα όμως η ποίησή του βυθίζεται στην ελληνική παράδοση και στο ελληνικό παρελθόν, που ο ποιητής το αισθάνεται ως βαθύτατη πνευματική ευθύνη. Επίσης, σημάδεψαν την ποίησή του τα τραγικά γεγονότα της πρόσφατης ιστορίας μας (*Μικρασιατική καταστροφή* και *Β' Παγκόσμιος Πόλεμος*). Στο πρόσωπό του η νεοελληνική γραμματεία αναγνωρίζει έναν από τους κλασικούς του αιώνα μας.

Τελευταίος Σταθμός

Το ποίημα Τελευταίος Σταθμός γράφτηκε στις 5 Οκτωβρίου 1944 και ανήκει στη συλλογή Ημερολόγιο Καταστρώματος Β'. Ο ποιητής, ως διπλωματικός υπάλληλος, ακολούθησε την αυτοεξόριστη ελληνική κυβέρνηση, η οποία κατέφυγε στο Κάιρο της Αιγύπτου, όταν οι Γερμανοί κατέλαβαν την Ελλάδα, τον Απρίλη του 1941. Ο πόλεμος τελείωσε, η Ελλάδα ελευθερώθηκε. Οι Γερμανοί έφυγαν από την Αθήνα στις 12 Οκτωβρίου 1944. Η ελληνική κυβέρνηση βρίσκεται τώρα στον τελευταίο σταθμό της επιστροφής, στο μικρό ιταλικό χωριό Cava dei Tirreni, λίγο έξω από το Σαλέρνο. Μαζί της είναι και ο ποιητής που στο ποίημά του κάνει έναν απολογισμό της περιόδου του πολέμου, που χαρακτηρίζεται από φρίκη, δολοπλοκίες, ηθικό ξεπεσμό, αλλοτρίωση και δίψα για την εξουσία.

- Λίγες οι νύχτες με φεγγάρι που μ' αρέσαν.
Τ' αλφαβητάρι των άστρων που συλλαβίζεις
όπως το φέρει ο κόπος της τελειωμένης μέρας
και βγάζεις άλλα νοήματα κι άλλες ελπίδες,
5 πιο καθαρά μπορείς να το διαβάσεις.
Τώρα που κάθομαι άνεργος και λογαριάζω
λίγα φεγγάρια απόμειναν στη μνήμη·
νησιά, χρώμα θλιμμένης Παναγίας, αργά στη χάση
ή φεγγαρόφωτα σε πολιτείες του βοριά ρίχνοντας κάποτε
10 σε ταραγμένους δρόμους ποταμούς και μέλη ανθρώπων
βαριά μια νάρκη.
Κι όμως χτες βράδυ εδώ, σε τούτη τη στερνή μας σκάλα¹
όπου προσμένουμε την ώρα της επιστροφής μας να χαράξει
σαν ένα χρέος παλιό, μονέδα² που έμεινε για χρόνια
15 στην κάσα ενός φιλάργυρου, και τέλος
ήρθε η στιγμή της πληρωμής κι ακούγονται
νομίσματα να πέφτουν πάνω στο τραπέζι·
σε τούτο το τυρρηνικό χωριό, πίσω από τη θάλασσα του
Σαλέρνο
πίσω από τα λιμάνια του γυρισμού, στην άκρη
20 μιας φθινοπωρινής μπόρας το φεγγάρι
ξεπέρασε τα σύννεφα, και γίναν
τα σπίτια στην αντίπερα πλαγιά από σμάλτο.

Σιωπές αγαπημένες της σελήνης.

1 σκάλα· λιμάνι (Αναφέρεται στο λιμάνι της Cava dei Tirreni).

2 μονέδα· νόμισμα

- Είναι κι αυτός ένας ειρμός της σκέψης ένας τρόπος
25 ν' αρχίσεις να μιλάς για πράγματα που ομολογείς
δύσκολα, σε ώρες όπου δε βαστάς σε φίλο
που ξέφυγε κρυφά και φέρνει
μαντάτα από το σπίτι κι από τους συντρόφους,
και βιάζεσαι ν' ανοίξεις την καρδιά σου
30 μη σε προλάβει η ξενιτιά και τον αλλάξει.
Ερχόμαστε απ' την Αραπιά, την Αίγυπτο, την Παλαιστίνη,
τη Συρία¹
το κρατίδιο
της Κομμαγηνής¹, που 'σβησε σαν το μικρό λυχνάρι
πολλές φορές γυρίζει στο μυαλό μας,
35 και πολιτείες μεγάλες που έζησαν χιλιάδες χρόνια
κι έπειτα απόμειναν τόπος βοσκής για τις γκαμούζες²
χωράφια για ζαχαροκάλαμα και καλαμπόκια.
Ερχόμαστε απ' την άμμο της έρημος απ' τις θάλασσες του
Πρωτέα,³
ψυχές μαραγκιασμένες από δημόσιες αμαρτίες,
40 καθένας κι ένα αξίωμα σαν το πουλί μες στο κλουβί του.
Το βροχερό φθινόπωρο σ' αυτή τη γούβα
κακοφορμίζει την πληγή του καθενός μας
ή αυτό που θα 'λεγες αλλιώς, νέμεση μοίρα
ή μοναχά κακές συνήθειες, δόλο και απάτη,
45 ή ακόμη ιδιοτέλεια να καρπωθείς το αίμα των άλλων.
Εύκολα τρίβεται ο άνθρωπος μες στους πολέμους·
ο άνθρωπος είναι μαλακός, ένα δεμάτι χόρτο·
χείλια και δάχτυλα που λαχταρούν ένα άσπρο στήθος
μάτια που μισοκλείνουν στο λαμπύρισμα της μέρας
50 και πόδια που θα τρέχανε, κι ας είναι τόσο κουρασμένα
στο παραμικρό σφύριγμα του κέρδους.
Ο άνθρωπος είναι μαλακός και διψασμένος σαν το χόρτο,
άπληστος σαν το χόρτο, ρίζες τα νεύρα του κι απλώνουν
σαν έρθει ο θέρος
55 προτιμά να σφυριξουν τα δρεπάνια στ' άλλο χωράφι·
σαν έρθει ο θέρος

---

1 Κομμαγηνή· αρχαίο κρατίδιο στα Β.Α της Συρίας με πρωτεύουσα τα Σαμόσατα

2 γκαμούζα· βουβάλι

3 θάλασσες του Πρωτέα· τα παράλια της Αιγύπτου

άλλοι φωνάζουνε για να ξορκίσουν το δαιμονικό
άλλοι μπερδεύονται μες στ' αγαθά τους, άλλοι ρητο-
ρεύουν.

- 60 Αλλά τα ξόρκια τ' αγαθά τις ρητορείες,
σαν είναι οι ζωντανοί μακριά, τι θα τα κάνεις;
Μήπως ο άνθρωπος είναι άλλο πράγμα;
Μην είναι αυτό που μεταδίνει τη ζωή;
Καιρός του σπείρειν, καιρός του θερίζειν.

- Πάλι τα ίδια και τα ίδια, θα μου πεις, φίλε.
- 65 Όμως τη σκέψη του πρόσφυγα τη σκέψη του αιχμάλωτου
τη σκέψη
του ανθρώπου σαν κατόνησε κι αυτόςπραμάτεια¹
δοκίμασε να την αλλάξεις, δεν μπορείς.
Ίσως και να 'θελε να μείνει βασιλιάς ανθρωποφάγων
ξοδεύοντας δυνάμεις που κανείς δεν αγοράζει
- 70 να σεργιανά μέσα σε κάμπους αγαπάνθων²
ν' ακούει τα τουμπελέκια³ κάτω απ' το δέντρο του μπαμπού,
καθώς χορεύουν οι αυλικοί με τερατώδεις προσωπίδες.
Όμως ο τόπος που τον πελεκούν καί που τον καίνε σαν
το πεύκο, και τον βλέπεις
είτε στο σκοτεινό βαγόني, χωρίς νερό, σπασμένα τζάμια,
νύχτες και νύχτες
- 75 είτε στο πυρωμένο πλοίο που θα βουλιάξει καθώς το δει-
χνουν οι στατιστικές,
ετούτα ρίζωσαν μες στο μυαλό και δεν αλλάζουν
ετούτα φύτεψαν εικόνες ίδιες με τα δέντρα εκείνα
που ρίχνουν τα κλωνάρια τους μες στα παρθένα δάση
κι αυτά καρφώνονται στο χώμα και ξαναφυτρώνουν·
- 80 ρίχνουν κλωνάρια και ξαναφυτρώνουν δρασκελώντας
λεύγες και λεύγες·
ένα παρθένο δάσος σκοτωμένων φίλων το μυαλό μας.
Κι α σου μιλώ με παραμύθια και παραβολές
είναι γιατί τ' ακούς γλυκότερα, κι η φρίκη

---

1 πράματεια· εμπόρευμα

2 αγάπανθος· φυτό ιθαγενές της Αφρικής, που καλλιεργείται και στην Ελλάδα ως καλλωπιστικό

3 τουμπελέκι· είδος τυμπάνου

85 δεν κουβεντιάζεται γιατί είναι ζωντανή
γιατί είναι αμίλητη και προχωράει
Στάζει τη μέρα στάζει στον ύπνο
μνησιπήμων¹ πόνος.

90 Να μιλήσω για ήρωες να μιλήσω για ήρωες; ο Μιχάλης
που έφυγε μ' ανοιχτές πληγές απ' το νοσοκομείο
ίσως μιλούσε για ήρωες όταν, τη νύχτα εκείνη
που έσερνε το ποδάρι του μες στη συσκοτισμένη πολιτεία,
ούρλιαζε ψηλαφώντας τον πόνο μας: «Στα σκοτεινά
πηγαίνουμε στα σκοτεινά προχωρούμε...".

95 Οι ήρωες προχωρούν στα σκοτεινά.

96 Λίγες οι νύχτες με φεγγάρι που μ' αρέσουν.

Cava dei Tirreni, 5 Οκτωβρίου '44

Ερωτήσεις

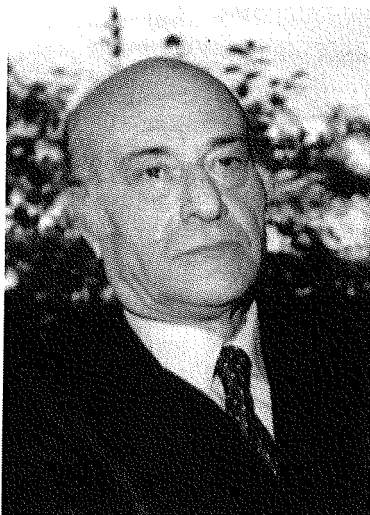
1. Ποιες διαπιστώσεις κάνει ο ποιητής για τη διαβρωτική δύναμη που ασκεί ο πόλεμος στην ψυχή του ανθρώπου; Να επισημάνετε τους σχετικούς στίχους.
2. Σχολιάστε το στίχο: "Οι ήρωες προχωρούν στα σκοτεινά".
3. Το ποίημα θεωρείται αντιπολεμικό. Να επισημανθούν και να συζητηθούν χαρακτηριστικοί στίχοι.

Η γενιά του 1930

¹ μνησιπήμων· αυτός που σου θυμίζει τις συμφορές

Οδυσσέας Ελύτης (1911 - 1996)

Μεγάλος Έλληνας ποιητής. Το πραγματικό του όνομα ήταν Οδυσσέας Αλεπουδέλης. Γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης. Οι γονείς του κατάγονταν από τη Λέσβο. Σπούδασε νομικά στην Αθήνα και φιλολογία στο Παρίσι. Τα πρώτα του ποιήματα δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα* το 1935. Πήρε μέρος στον πόλεμο της Αλβανίας ως έφεδρος ανθυπολοχαγός.

Αφομοιώνοντας δημιουργικά τα βασικά διδάγματα του υπερρεαλισμού –όνειρο, αυτόματη γραφή, απολύτρωση του υποσυνείδητου, παντοδύναμη φαντασία– ο Ελύτης θέλησε να ξαναδώσει το όραμα του κόσμου σε μια καινούρια ενότητα υπερπραγματική. Οι λέξεις του είναι απλές και καθημερινές, με τους καινότροπους όμως συνδυασμούς τους παίρνουν ποικίλες σημασίες και συνθέτουν εικόνες που περικλείουν όλη τη συγκίνηση και την ομορφιά των ονείρων. Η ποίησή του είναι πλημμυρισμένη από

φως, χαρά και αισιοδοξία. Αν ο Καρυωτάκης, γράφει ο Μ. Vittì, αυτοκτονεί από ανικανοποίηση, ο Ελύτης γίνεται ο ποιητής της ικανοποίησης και της ζωής.

Κυριότερα έργα του

Ποίηση: Προσανατολισμοί (1940), Ήλιος ο Πρώτος (1943), Άσμα ηρωικό και πένθιμο για το χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας (1945), Το Άξιον Εστί (1959), Έξι και μια τύψεις για τον Ουρανό (1960), Θάνατος και Ανάσταση του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου (1971), Ο Ήλιος ο Ηλιάτορας (1971), Τα Ετεροθαλή (1974), Μαρία Νεφέλη (1978), Τρία ποιήματα με σημαία ευκαιρίας (1982), Ημερολόγιο ενός αθέατου Απριλίου (1985), Δυτικά της λύπης (1995)

Δοκίμια: Ο ζωγράφος Θεόφιλος (1973), Ανοιχτά χαρτιά (1974), Η μαγεία του Παπαδιαμάντη (1976), Αναφορά στον Ανδρέα Εμπειρικό (1979)

Μετάφρασε έργα των Ρεμπώ, Λοτρεαμόν, Ελιάρ, Λόρκα, Μπρεχτ, Ζενέ, Μαγιακόφσκι κ.ά. Το 1979 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Άσμα ηρωικό και πένθιμο για το χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας

Το "Άσμα ηρωικό και πένθιμο για το χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας" (1945) είναι ένα γνήσιο λυρικό ποίημα στο οποίο κυριαρχεί η οδυνηρή εμπειρία των χρόνων του πολέμου. Σ' αυτό ο Ελύτης έδωσε ανάγλυφη τη θυσία της νιότης και της ομορφιάς για την πατρίδα.

Πιο κάτω παραθέτουμε τα αποσπάσματα ΙΓ' και ΙΔ'.

ΙΓ'

Μακριά χτυπούν καμπάνες από κρύσταλλο—

Λένε γι' αυτόν που κήκε μες στη ζωή
όπως η μέλισσα μέσα στου θυμαριού το ανάβρυσμα·
για την αυγή που πνίγηκε στα χωματένια στήθια
ενώ μνηούσε μian ημέρα πάλλαμπρη·
για τη νιφάδα που άστραψε μες στο μυαλό κι εσβήστη
τότες που ακούστηκε μακριά η σφυριγματιά της σφαίρας
και πέταξε ψηλά θρηνώντας η Αλβανίδα πέρδικα!

Λένε γι' αυτόν που μήτε καν επρόφταξε να κλάψει
για το βαθύ καημό του Έρωτα της ζωής
που είχε όταν δυνάμωνε μακριά ο αγέρας
και κρώζαν τα ποιιλιά στου χαλασμένου μύλου τα δοκάρια.
Για τις γυναίκες που έπιναν την άγρια μουσική
στο παραθύρι ορθές σφίγγοντας το μαντίλι τους
— κι έπνιγ' η βαρυσυννεφιά τα βουρκωμένα στήθη—
για τις γυναίκες που απελπίζαν την απελπισιά
προσμένοντας ένα σημάδι μαύρο στην αρχή του κάμπου
ύστερα δυνατά πέταλα έξω αι' ιυ καιιώφλι
λένε για το ζεστό κι αχάιδευτο κεφάλι του
για τα μεγάλα μάτια του όπου χώρεσε η ζωή
τόσο βαθιά, που πια να μην μπορεί να βγει ποτέ της!

ΙΔ'

Τώρα χτυπάει πιο γλήγορα τ' όνειρο μες στο αίμα
του κόσμου η πιο σωστή στιγμή σημαίνει:

Ελευθερία.

Έλληνες μες στα σκοτεινά δείχνουν το δρόμο:

Ε λ ε υ θ ε ρ ί α

για σένα θα δακρύσει από χαρά ο ήλιος.

Στεριές ιριδοχτυπημένες πέφτουν στα νερά:
καράβια μ' ανοιχτά πανιά πλέουν μες στους λειμώνες:
τα πιο αθώα κορίτσια
τρέχουν γυμνά στα μάτια των αντρών
κι η σεμνότη φωνάζει πίσω από το φράχτη
Παιδιά! Δεν είναι άλλη γη ωραιότερη...

Του κόσμου η πιο σωστή στιγμή σημαίνει!

Με βήμα πρωινό στη χλόη που μεγαλώνει
ολοένα εκείνος ανεβαίνει:
τώρα, λάμπουνε γύρω του οι πόθοι που ήταν μια φορά
χαμένοι μες στις αμαρτίες τη μοναξιά:
γειτόνοι της καρδιάς του οι πόθοι φλέγονται!
Πουλιά τον χαιρετούν, του φαίνονται αδερφάκια του
άνθρωποι τον φωνάζουν, του φαίνονται συντρόφοι του
"Πουλιά καλά πουλιά μου, εδώ τελειώνει ο θάνατος!"
"Σύντροφοι σύντροφοι καλοί μου, εδώ η ζωή αρχίζει!"
Αγαζί ουράνιας ομορφιάς γυαλίζει στα μαλλιά του...

Μακριά χτυπούν καμπάνες από κρύσταλλο:

Αύριο, αύριο, αύριο: το Πάσχα του Θεού!

Ερωτήσεις

1. Ποιο ρόλο αναθέτει ο ποιητής στις καμπάνες στο απόσπασμα ΙΓ';
2. α) Να επισημάνετε τα στοιχεία της ελληνικής φύσης που συνθέτουν τις εικόνες του αποσπάσματος ΙΓ'.
β) Ποιες από τις εικόνες αυτές προσδίδουν στο ποίημα τον υμνητικό και ποιες το θρηνητικό του χαρακτήρα;
3. Με ποιες εικόνες εξυμνείται η Ελευθερία στο απόσπασμα ΙΔ';
4. Πώς περιγράφει ο ποιητής την ανάβαση του ήρωα στο απόσπασμα ΙΔ';

ΙΣΠΑΝΙΑ

Εισαγωγή στην Ισπανική Λογοτεχνία

Η Ισπανική Λογοτεχνία αρχίζει ουσιαστικά το 12ο αιώνα με το "Ποίημα του Σιντ", επικό ποίημα άγνωστου ποιητή, που εξιστορεί τη ζωή του εθνικού ήρωα της χώρας Ροντριγκο Ντιάζ ντε Βιβάρ, γνωστού με τον αραβικό του τίτλο Σιντ (άρχοντας). Είναι μια εποχή συγκρούσεων ανάμεσα στους λαούς, δημιουργίας νέων εθνικών συνειδητήσεων και καλλιέργειας της επικής ποίησης. Το "Ποίημα του Σιντ" πρέπει να συντέθηκε γύρω στο 1140, πενήντα χρόνια μετά το θάνατο του ήρωά του. Άλλα επικά ποιήματα του 12ου αιώνα είναι "Τα επτά παιδιά του Λάρα", "Ο Βερνάρδος του Κάρπιο" και ο "Ρονσεβάλιες".

Το πρώτο μισό του 13ου αιώνα υπάρχει στην Ισπανία μια σχολή ποιητών, που την αποτελούν μορφωμένοι κληρικοί. Τα ποιήματά τους είναι γραμμένα σε βαρύ αλεξανδρινό στίχο με τέσσερις μονόριμες στροφές, που ήταν γνωστός με το όνομα "cuaderna vía". Κυριότερος από τους ποιητές αυτούς είναι ο Γκονθάλο ντε Μπερθέρο (1180 - 1246 περίπου), που θεωρείται και ο πρώτος Ισπανός ποιητής. Στο πνεύμα των *cuaderna vía* κινούνται τα ελληνικής έμπνευσης αφηγηματικά ποιήματα "Το βιβλίο του Απολλώνιου" και "Το βιβλίο του Αλέξανδρου".

Το 1270, όταν βασίλευε ο Αλφόνσος Ι' ο Σοφός, ένας φωτισμένος και φιλελεύθερος μονάρχης που προστάτευσε τα γράμματα και τις τέχνες, γράφτηκε "Το Γενικό Χρονικό", γνωστό και ως "Ιστορία της Ισπανίας", που θεωρείται ως το σημαντικότερο ιστορικό έργο της μεσαιωνικής Ισπανίας. Το έργο αρχίζει από τη δημιουργία του κόσμου, όπως τα παλιότερα βυζαντινά, και έχει ως βασικές πηγές τη Βίβλο και διάφορους μύθους.

Ως πρώτος Ισπανός πεζογράφος θεωρείται ο Χουάν Μανουέλ (1282 - 1348 περίπου), που έγραψε ανάμεσα σ' άλλα μια συλλογή από 50 διηγήματα με τίτλο "Ο Κόμης Λουκανόρ ή το Βιβλίο των παραδειγμάτων".

Το 14ο αιώνα ξεχωρίζουν οι ποιητές Χουάν Ρουίθ (1290 - 1370), αρχιερέας της Χίτα, που έγραψε το περίφημο "Βιβλίο της καλής αγάπης", ένα προμήνυμα της Αναγέννησης, στο οποίο προαναγγέλλει την εποχή της χαράς της ζωής, και ο Πέντρο Λόπεθ ντε Αγιάλα (1332 - 1407), γνωστός για τους "Στίχους του Παλατιού", που αποτελούν μια κριτική της κοινωνίας της εποχής του.

12ος αιώνας: Καλλιέργεια της επικής ποίησης - Το "Ποίημα του Σιντ"

Πρώτο μισό του 13ου αιώνα: Η ποιητική Σχολή των "cuaderna vía"

"Το Γενικό Χρονικό"

14ος αιώνας: Χουάν Μανουέλ, ο πρώτος Ισπανός πεζογράφος

Ποιητές του 14ου αιώνα: Ρουίθ, Αγιάλα

Αναγέννηση:
Ευνοϊκές συνθήκες
για τη διάδοση της
ισπανικής παιδείας -
Ποίηση και πεζογρα-
φία του 15ου αιώνα

Κατά το 15ο αιώνα, η κατάκτηση του βασιλείου της Νεαπόλεως (1443) και η εφεύρεση της τυπογραφίας ευνόησαν τη διάδοση της ιταλικής παιδείας. Ο Χουάν ντε Μένα (1411 - 1456) είναι ο πρώτος που αναζήτησε μια αληθινή ποιητική γλώσσα (πιο γνωστό είναι το αλληγορικό του ποίημα "Ο Λαβύρινθος της Τύχης"), ενώ αξιόλογος ποιητής θεωρείται και ο Χόρχε Μανρίκε (1440 - 1479), γνωστός για τις "Στροφές στο θάνατο του πατέρα μου", όπου τον απασχόλησε το πρόβλημα της ζωής, των πρόσκαιρων απολαύσεων και της συνεχούς απογοήτευσης του ανθρώπου. Το 15ο αιώνα έχουμε και αξιόλογα μυθιστορήματα. Ξεχωρίζουν "Η Φυλακή του έρωτα" του Ντιέγκο ντε Σαν Πέντρο και "Ο Άμαδις της Γαλατίας" του Ροντρίγκεθ ντε Μοντάλβο, ιπποτικό μυθιστόρημα περιπετειών που άσκησε μεγάλη επίδραση και στο Θερβάντες αλλά και στην πεζογραφία του "χρυσού αιώνα" γενικά.

Η εμφάνιση των
πρώτων δραματικών
συγγραφέων - "Η
Ουρανία"

Οι πρώτοι δραματικοί συγγραφείς εμφανίστηκαν το 15ο αιώνα. Μέχρι το τέλος του 12ου αιώνα παρουσιάζονταν αναπαραστάσεις από επεισόδια της Αγίας Γραφής και από βίους Αγίων, ενώ αργότερα παιζόνταν φάρσες, δηλαδή χοντροκομμένα μονόπρακτα με πρωταγωνιστές ταπεινούς ανθρώπους στην καθημερινή ζωή. Τώρα, με τη νέα πνοή που έφερε η Αναγέννηση ανεβαίνουν στη σκηνή για πρώτη φορά δράματα με ερωτική υπόθεση ή με θέματα από την επικαιρότητα. Ξεχωρίζει το ιδιότυπο έργο του Φερνάντο ντε Ρόχας (1465 - 1541) "Η Ουρανία".

Πρόδρομοι του "χρυ-
σού αιώνα"

Πρόδρομοι του λεγόμενου "χρυσού αιώνα" είναι οι θεατρικοί συγγραφείς Ζιλ Βιθέντε (1470 - 1539), Μπαρτολομέ ντε Τόρρες Ναάρρο (1475 - 1530) και Λόπε ντε Ρουέδα (1510 - 1565), που στα έργα τους κυριαρχούν το ερωτικό στοιχείο, οι εκδικήσεις και οι αναγνώρισεις και γενικά δέχονται έντονες επιδράσεις από τους Λατίνους αλλά και τους Έλληνες κλασικούς.

Ο "χρυσός αιώνας":
άνθηση στα γράμμα-
τα και στις τέχνες

Ο "χρυσός αιώνας" της Ισπανικής Λογοτεχνίας καλύπτει το δεύτερο μισό του 16ου και ολόκληρο σχεδόν το 17ο αιώνα. Παράλληλα με την κυριαρχία της Ισπανίας σ' όλο τον κόσμο, παρατηρείται μια πρωτόγνωρη άνθηση στα γράμματα και στις τέχνες. Η ποίηση, η πεζογραφία και το θέατρο αντιπροσωπεύονται με σπουδαίους συγγραφείς, που το έργο τους άντεξε στο χρόνο και συγκινεί μέχρι σήμερα. Σπουδαίοι ποιητές θεωρούνται ο Λουίς ντε Γκόνγκορα (1561 - 1627), ο κατεξοχήν εκπρόσωπος του μπαρόκ στην Ισπανική Λογοτεχνία, που έγραψε σονέτα και ρομάντσες εξαιρετικής ποιητικής τέχνης, και ο Λόπε ντε Βέγα (1562 - 1635), που έγραψε σε λαϊκό ύφος πλήθος ποιημάτων με ερωτικό, θρησκευτικό ή βουκολικό περιεχόμενο. Σπουδαιότερος πεζογράφος του "χρυσού αιώνα" είναι αναμφισβήτητα ο Μιγκέλ ντε Θερβάντες Σααβέντρα (1547 - 1616), γνωστός για τα "Υποδειγματικά διηγήματά" του και κυρίως για το "Δον Κιχώτη", μια σάτιρα των ιπποτικών μυθιστορημάτων, που του χάρισε παγκόσμια δόξα.

Ποίηση: Γκόνγκορα,
Βέγα

Θερβάντες: "Δον Κι-
χώτης"

Την ίδια εποχή (δεύτερο μισό του 16ου αιώνα) κυκλοφορεί το μυθιστόρημα "Λαθαρίλιο ντε Τόρμες", έργο ανώνυμου, στο οποίο μέσα από τις χιουμοριστικές περιπέτειες και περιπλανήσεις ενός αλήτη (pícaro) καταγγέλλεται η ηθική αποσύνθεση και η παρακμή της κοινωνίας. Το έργο αυτό μιμήθηκε ο Ματέο Αλεμάν (1547 - 1614) με τη "Ζωή του πίκάρου Γκουθμάν ντε Αλφραράτσε" και προπάντων ο Φρανθίσκο Κεβέδο (1580 - 1645), που δίνει ένα ρεαλιστικό πορτρέτο του πίκάρου στο μυθιστόρημά του "Ιστορία του κατεργάρη δον Πάμπλος". Παράλληλα με το πικαρεσκό, της μόδας είναι επίσης και το βουκολικό μυθιστόρημα, ένα από τα καλύτερα δείγματα του οποίου είναι η "Ντιάνα" του Χόρχε ντε Μοντεμαγιόρ.

Το πικαρεσκό και το βουκολικό μυθιστόρημα

Οι σπουδαιότεροι δραματικοί συγγραφείς του "χρυσού αιώνα" είναι ο Λόπε ντε Βέγα, ο Τίρσο ντε Μολίνα και ο Πέντρο Καλντερόν. Ο Βέγα (τον αναφέραμε προηγουμένως και ως ποιητή) εγκαταλείποντας τους αρχαίους κανόνες δημιούργησε ένα νέο είδος, την "comedia"¹, που ήταν κάτι μεταξύ κωμωδίας και τραγωδίας, αφού περιείχε εύθυμα και σοβαρά στοιχεία. Είναι ο πολυγραφότερος συγγραφέας του κόσμου και τα έργα του διακρίνονται για τους ζωντανούς διαλόγους, τη δράση και την πλούσια πλοκή. Λίγο μεταγενέστερος είναι ο Τίρσο ντε Μολίνα (1584 - 1648), που ήταν ο πρώτος που εκμεταλλεύτηκε θεατρικά το θρύλο του Δον Χουάν (γνωστού σε μας ως Δον Ζουάν) στο έργο του "Ο Γόης της Σεβίλλης και ο πέτρινος συνδαιτυμόνας". Τελευταίος μεγάλος του "χρυσού αιώνα" είναι ο Πέντρο Καλντερόν ντε λα Μπάρκα (1600 - 1681). Συγγραφέας παγκόσμιας ακτινοβολίας, άντλησε τα θέματά του από την ιστορία ("Ο Δήμαρχος της Θαλαμέα"), τη θρησκεία ("Ο Θαυματοουργός μάγος"), τη μυθολογία ("Ηχώ και Νάρκισσος", "Το Άγαλμα του Προμηθέα"), αλλά και από τα ήθη, τα έθιμα και την ιπποσύνη. Ο Καλντερόν διακρίνεται για την οικουμενικότητά του, κυρίως σε ό,τι αφορά τις ηθικές αξίες.

Το δράμα στο "χρυσό αιώνα": Βέγα, Μολίνα, Καλντερόν

Το 18ο αιώνα η Ισπανία έπεσε σε οικονομική παρακμή, όμως η πνευματική κίνηση συνέχισε να είναι έντονη. Η επίδραση της Γαλλίας και των εγκυκλοπαιδικτών ευνόησε την ανάπτυξη της παιδείας και του κριτικού πνεύματος, χαρακτηριστικότεροι εκπρόσωποι του οποίου είναι ο Μπενίτο Χερόνιμο Φεϊχό (1676 - 1764), συγγραφέας του οχτάτομου κριτικού έργου "Κριτικό Θέατρο", και ο Χοσέ Καντάλσο (1741 - 1782), που επηρεασμένος από τα "Περσικά Γράμματα" του Μοντεσκιέ έγραψε τα "Μαροκινά Γράμματα". Πιο σημαντικοί λογοτέχνες της εποχής θεωρούνται ο πεζογράφος Ντιέγκο ντε Τόρρες Βιλιαροέλ (1693 - 1770) και οι θεατρικοί συγγραφείς Λεάντρο ντε Μορατίν (1760 - 1828), που έγραψε κωμωδίες ελαφρών ηθών ("Όταν ένα κορίτσι λέει το ναι", "Η Νέα Κωμωδία ή το Καφενείο"), και Ραμόν ντε λα Κρουθ (1731 - 1794), που μας άφησε έξοχες λαϊκές σαϊνέτες².

18ος αιώνας: Επίδραση του Γαλλικού Διαφωτισμού

1. "comedia": ηθογραφικό έργο με έντονα ρεαλιστικά στοιχεία και γοργές ανατροπές, γραμμένο σε στίχους
2. σαϊνέτες: μικρά θεατρικά κομμάτια με εύθυμη υπόθεση που αναφέρονται στη ζωή των κατοίκων της Μαδρίτης κατά το 18ο αιώνα

Πρώτο μισό του 19ου αιώνα: Στροφή στο ρομαντισμό

Το 19ο αιώνα έχουμε μια στροφή στο ρομαντισμό που συνδέεται με την προσπάθεια επιστροφής στις ισπανικές ρίζες. Πιο σημαντικοί εκφραστές αυτής της προσπάθειας θεωρούνται ο Χουάν Εουχένιο Άρτσενμπους (1806 - 1880) και ο Χοσέ Μοράχ Θορίλια (1817 - 1893). Ο Άρτσενμπους έγραψε ιστορικά δράματα, καλύτερο από τα οποία θεωρείται "Οι εραστές της Τερουέλ". Ο Θορίλια υπήρξε ποιητής και δραματικός συγγραφέας. Με τα ποιήματά του ζωντάνεψε πολλούς λαϊκούς θρύλους της χώρας του ("Γρανάδα", "Ο Θρύλος του Θιντ"), ενώ κορυφαίο δράμα του θεωρείται "Ο Δον Χουάν Τενόριο", που παιζόταν στην Ισπανία κάθε χρόνο από τότε που γράφτηκε (1844) μόλις πλησίαζε η γιορτή των Αγίων Πάντων. Στο κλίμα του ρομαντισμού κινείται και ο θεατρικός συγγραφέας Χοσέ Ετσεγκαράυ Έιθα Γκουίρρε (1832 - 1916), που στα έργα του φαίνονται έντονες οι επιδράσεις του Καλντερόν και του Ίψεν ("Παραφροσύνη και αγιότητα", "Ο Μέγας Γαλεότος"). Ο Γκουίρρε, που διατέλεσε επανειλημμένα υπουργός, τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ της Λογοτεχνίας το 1905.

Μέσα του 19ου αιώνα: Ο ρεαλισμός και ο νατουραλισμός

Γύρω στα μέσα του 19ου αιώνα, όπως έγινε και στις άλλες χώρες της Ευρώπης, κάνουν την εμφάνισή τους στην Ισπανία ο ρεαλισμός και ο νατουραλισμός. Ξεχωρίζουν οι μυθιστοριογράφοι Χουάν Βαλέρα (1824 - 1905) με το "Πεπίτα Χιμένεθ", Πέδρο Αντώνιο ντε Αλαρκόν (1833 - 1891) με το "Τρίκοχο καπέλο" και το "Παιδάκι με το μπαλόνι", Λεοπόλντο Αλάς (ψευδώνυμο: Κλαρίν, 1852 - 1901), που το 1885 έδωσε ένα από τα αριστουργήματα του ευρωπαϊκού νατουραλισμού, τη "Σύζυγο του καθηγητή", και Μπενίτο Πέρεθ Γκαλντός (1843 - 1920), που τα έργα του με το έντονο ηθικό και κοινωνικό τους περιεχόμενο μας οδηγούν στο κατώφλι των προβλημάτων του σύγχρονου κόσμου ("Η Απόκληρη", "Φορτονώατα και Υακίνθη"). Ο Γκαλντός, που διακρίθηκε και ως δραματικός συγγραφέας ("Πραγματικότητα", "Ηλέκτρα"), στα τελευταία μυθιστορήματά του οραματίζεται μια κοινωνική επανάσταση που θα προέκυπτε από τη συνεπή και εμπρακτική εφαρμογή της χριστιανικής αγάπης ("Ναζωραίος", "Ελεος").

20ός αιώνας: Η γενιά του 1898 - Μιγκέλ ντε Ουναμούνο

Η λογοτεχνία του 20ού αιώνα αρχίζει με την αποκαλούμενη γενιά του 1898, που είχε ως σκοπό να διευρύνει τους πνευματικούς ορίζοντες της Ισπανίας τόσο προς την κατεύθυνση της ντόπιας παράδοσης (που έπρεπε να ανακαλυφθεί και να ανανεωθεί) όσο και προς την κατεύθυνση των αλλοδαπών ρευμάτων γραφής και σκέψης. Οι λογοτέχνες της γενιάς αυτής αφαιρώντας κάθε εθνικιστικό, τοπικιστικό ή σκοταδιστικό στοιχείο επιδίωξαν την αναθεώρηση των ιδεολογικών και αισθητικών αξιών με στόχο την αναγέννηση της παρακμασμένης πια Ισπανίας. Κυριότερος εκπρόσωπός της είναι ο Μιγκέλ ντε Ουναμούνο (1864 - 1936), που έγραψε ποιήματα ("Ο Χριστός του Βελάσκεθ", "Το Τραγουδί της εξορίας"), πεζά ("Καταχιά", "Η Θεία Τούλα"), δράματα ("Αλυσοδεμένη Ραχήλ", "Ο Άλλος") και δοκίμια φιλοσοφικού χαρακτήρα στα οποία εξέφρασε ένα πνεύμα χριστιανικού υπαρξισμού ("Το Τραγικό αίσθημα της ζω-

ής στους ανθρώπους και τους λαούς”, “Η Αγωνία του Χριστιανισμού”).

Πιο σημαντικοί ποιητές της γενιάς του 1898 είναι ο Αντώνιο Ματσάδο (1875 - 1939), που διακρίνεται για την ειλικρίνεια των συνηθημάτων του και την καθαρότητα της ποιητικής του φωνής, και ο Χουάν Ραμόν Χιμένεθ (1881 - 1958), που στα έργα της ωριμότητάς του αναζήτησε την έσχατη ουσία του πνευματικού φτάνοντας και κάποτε υπερβαίνοντας το κατώφλι της μυστικιστικής έκστασης. Από τους πεζογράφους πιο σημαντικοί θεωρούνται ο Πίο Μπαρόχα (1872 - 1956), που ανανεώνει την ισπανική παράδοση του μυθιστορήματος “Πικαρέσκα” και θίγει σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα (“Απομνημονεύματα ενός ανθρώπου δράσης”, “Ο Αγώνας για τη ζωή”), και ο Χοσέ Μαρτίνεθ Ρουίθ (λογοτεχνικό ψευδώνυμο: Αθορίν, 1874 - 1967), που επιδίωξε στα μυθιστορήματά του να εμβαθύνει στην πνευματική ταυτότητα του λαού του και να διατυπώσει ένα όραμα ζωής θεμελιωμένο στις πατροπαράδοτες αξίες του ισπανικού πολιτισμού. Τα έργα του Αθορίν διακρίνονται για την καλοδουλεμένη και πλούσια γλώσσα, την εκφραστική ακρίβεια και τη λιτότητα του ύφους (“Η Βούληση”, “Οι Εξομολογήσεις ενός μικρού φιλόσοφου”).

Κορυφαίοι θεατρικοί συγγραφείς της γενιάς του 1898 είναι ο Χαθίντο Μπεναβέντε (1866 - 1954) και ο Ραμόν ντελ Βάλλιε - Ινκλάν (1866 - 1936). Ο Μπεναβέντε θίγει στα έργα του κοινωνικά προβλήματα και περιγράφει τα ήθη της εποχής του σατιρίζοντας την αστική τάξη και την αριστοκρατία (“Η νύχτα του Σαββάτου”, “Η Μαλκερίδα η Πικραγαπημένη”, “Εκείνη που δεν πρέπει να αγαπιέται”). Το 1922 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ της Λογοτεχνίας. Ο Βάλλιε - Ινκλάν έδωσε στη σκηνή ένα ολότελο μοντέρνο ύφος, κάτι μεταξύ γκρανγκινιόλ¹ και ηθογραφίας. Τα έργα του χαρακτηρίζονται επίσης από πλούσια φαντασία και την πικρή ειρωνεία του ισπανικού “παράλογου” (“Θεϊκά λόγια”, “Τα κέρατα του Δον Φριολέρα”). Ο Βάλλιε - Ινκλάν έγραψε ακόμα αρκετά ποιήματα και πεζά.

Καθώς τελειώνει ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος αρχίζει να κάνει έντονη την παρουσία του ένα καινούριο καλλιτεχνικό κίνημα, ο “Ουλτραϊσμός”, με συνθήματα την εγκατάλειψη κάθε συγκινησιακού στοιχείου και την καθιέρωση μιας τέχνης εμπνευσμένης από τα πιο δυναμικά στοιχεία του σύγχρονου κόσμου. Ο ίδιος ο “Ουλτραϊσμός” δεν κράτησε πολύ, έπαιξε όμως ρόλο καταλύτη στη δημιουργία μιας νέας ποιητικής αντίληψης που πρέσβευε την απεριόριστη χρήση της μεταφοράς. Η αντίληψη αυτή, ενισχυμένη από τις αρχές του γαλλικού υπερρεαλισμού, αποτέλεσε το αισθητικό πειστεύω μιας ομάδας νέων ποιητών, της καλούμενης “γενιάς του 1927”². Κυρίαρχη φυσιογνωμία της ομάδας αυτής είναι αναμφισβή-

Οι κορυφαίοι ποιητές της γενιάς του 1898: Ματσάδο, Χιμένεθ

Πεζογράφοι: Πίο Μπαρόχα, Αθορίν

Το θέατρο: Μπεναβέντε, Βάλλιε-Ινκλάν

Ο “Ουλτραϊσμός” και η “γενιά του 1927”

Ο Φεντερίκο Γκαρθία Λόργκα

1. γκρανγκινιόλ· σκηνή τρόμου που αποδίδεται με κωμικά εκφραστικά μέσα
2. “γενιά του 1927”· ονομάστηκε έτσι η ομάδα αυτή των ποιητών, γιατί το 1927 γιόρτασαν με ιδιαίτερη έμφαση τα τριακόσια χρόνια από το θάνατο του Λούις ντε Γκόνγκορα (1627), του πατέρα της ποιητικής μεταφοράς

τητα ο Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα (1898 - 1936), που διέπρεψε τόσο ως ποιητής όσο και ως δραματικός συγγραφέας και μουσικός. Τόσο τα ποιήματα όσο και τα θεατρικά του έργα διακρίνονται για την εκφραστική ένταση των μεταφορών, το λεπτό λυρισμό και τα άφθονα λαϊκά στοιχεία. Από τα ποιητικά του έργα ξεχωρίζουν ο "Θρήνος για τον Ιγνάθιο Σάντσειθ Μεχίας" και η συλλογή "Ποιητής στη Νέα Υόρκη", στην οποία χρησιμοποίησε τις υπερρεαλιστικές μεθόδους για να εκφράσει τη βαθιά του περιφρόνηση για το σύγχρονο βορειοαμερικανικό πολιτισμό. Από τα πάμπολλα θεατρικά του έργα ξεχωρίζουν ιδιαίτερα ο "Ματωμένος Γάμος" και "Το Σπίτι της Μπερνάντα Άλμπα".

Στη γενιά του 1927 ανήκουν επίσης οι ποιητές Βιθέντε Αλειχάντρε (1898 - 1984), Ραφαέλ Αλμπέρτι (1902 -) και Λούις Θερνούντα (1902 - 1963). Η ποίηση του Αλειχάντρε, που τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας το 1977, έχει μια ιδιαίτερη πολύ προσωπική σφραγίδα όχι μόνο εξαιτίας της πρωτότυπης τεχνικής της (στίχος μακρύς και με ρυθμό σχεδόν αφηγηματικό), αλλά και γιατί είναι συνυφασμένη με μια δραματική αντίληψη για τον έρωτα που είναι ταυτόχρονα ζωή και καταστροφή. Ο Αλμπέρτι, που πήρε μέρος στον εμφύλιο πόλεμο και μετά την ήττα των δημοκρατικών κατέφυγε στο εξωτερικό, τιμήθηκε το 1966 με το βραβείο Λένιν. Στην ποίησή του εκφράζει τις υλιστικές του αντιλήψεις και την πίστη του στα ιδεώδη της ελευθερίας και της ειρήνης. Τέλος, ο Θερνούντα, που έφυγε κι αυτός από την πατρίδα του μετά τον εμφύλιο πόλεμο και πέθανε εξόριστος στο Μεξικό, ξεκίνησε από μια καθαρή και ερμητική ποίηση, στις μεταγενέστερες όμως συλλογές του έφθασε σε τόνους ελεγειακούς ή θρησκευτικούς.

Στην πεζογραφία, ιδίως μετά τον εμφύλιο πόλεμο, παρατηρείται ένας ωμός ρεαλισμός που συνοδεύεται από πεσιμισμό. Ξεχωρίζουν οι μυθιστοριογράφοι Λούις Ρομέρο (1916 -), Ιγκνάθιο Αλντεκά (1925 - 1969) και κυρίως ο Καμίλιο Χοσέ Θέλα (1916 -), που τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας το 1989. Ο Θέλα με το πρώτο του έργο "Η Οικογένεια του Πασκουάλ Ντουάρτε" (1942) - ιστορία ενός ληστή δοσμένη σε πρώτο πρόσωπο - βοήθησε στην ανάπτυξη ενός νέου πικαρεσκικού μυθιστορήματος, ενώ με τα μεταγενέστερα έργα του ("Η Κυψέλη", "Η κ. Κόλντγουελ μιλά με το γιο της") συνέβαλε αποφασιστικά στην ανανέωση της ισπανικής πεζογραφίας και στην απαλλαγή της από τον επαρχιωτισμό που τη χαρακτήριζε τις τελευταίες δεκαετίες.

Στο θέατρο πιο σημαντική μορφή μετά τον εμφύλιο θεωρείται ο Αλεχάντρο Κασόνα (1903 - 1965), που στα έργα της ωριμότητάς του οι ήρωές του γίνονται φορείς πνευματικών ανατάσεων και ηθικών διδαγμάτων ("Η Κυρά της Αυγής", "Τα Δέντρα πεθαίνουν όρθια" κ.ά.). Από τους εντελώς νεότερους δραματουργούς ξεχωρίζουν ο Μιγκέλ Μιούρα, με έργα καυστικά, που εντάσσονται στο θέατρο του παράλογου ("Τα Τρία κλακ καπέλα", "Μισόφωτα", "Χουάν, αγάπη μου" κ.ά.), και ο Φερνάντο Αρραμπάλ, που γεννήθηκε στο ισπανικό Μαρόκο το 1932 και έγραψε έργα που χαρακτηρίζονται από πλούσια φαντασία και προκαλούν αμηχανία στο θεατή ("Ο Λαβύρινθος", "Το Νεκροταφείο Αυτοκινήτων" κ.ά.).

Άλλοι ποιητές της γενιάς του 1927: Αλειχάντρε, Αλμπέρτι, Θερνούντα

Οι νέοι πεζογράφοι: Ρομέρο, Αλντεκά, Θέλα

Το θέατρο - Κασόνα, Μιούρα, Αρραμπάλ

«Η αγωνία στον Κήπο», πίνακας του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου (El Greco)

Μιγκέλ ντε Θερβάντες (1547 - 1616)

Από τους σημαντικότερους συγγραφείς της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Γεννήθηκε στην Αλκαλά ντε Ενάρες από γονείς αριστοκρατικής καταγωγής αλλά φτωχούς. Ο πατέρας του ήταν πρακτικός γιατρός και αναγκαζόταν κάθε τόσο να αλλάζει τόπο διαμονής, γεγονός που δε διευκόλυνε το νεαρό Μιγκέλ να κάνει συστηματικές σπουδές, όμως οι πολλές αλλαγές περιβάλλοντος πλάτυναν τους ορίζοντες της σκέψης και της φαντασίας του και όξυναν την ευαισθησία του.

Πρώτος σημαντικός σταθμός της ζωής του ήταν η κατάταξή του το 1570 στον ισπανικό στρατό της Ιταλίας, αφού τον επόμενο χρόνο έλαβε μέρος στη ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571), όπου τραυματίστηκε και έχασε το αριστερό του χέρι. Το 1575, ενώ επέστρεφε στην Ισπανία, πιάστηκε αιχμάλωτος από πειρατές και πουλήθηκε σκλάβος στο Αλγέρι, για να απελευθερωθεί μόλις το 1580 με λύτρα που

έστειλαν οι γονείς του. Μετά το γάμο του (1584), άρχισε να γράφει θεατρικά έργα που ανεβάστηκαν με μεγάλη επιτυχία. Από το 1587 και μετά άλλαξε πολλά επαγγέλματα: έγινε οικονομικός διαχειριστής του στρατού, εισπράκτορας φόρων του δημοσίου, ιδιωτικός υπάλληλος. Μάλιστα, ρίχτηκε και δυο φορές στη φυλακή, την πρώτη, γιατί θεωρήθηκε υπεύθυνος για τις ατασθαλίες κάποιου υφισταμένου του, και τη δεύτερη, γιατί ο τραπεζίτης στον οποίο κατέθεσε τα χρήματα από τους φόρους που εισέπραξε χρεοκόπησε και ο ίδιος δεν είχε να καλύψει εξ ιδίων τις απώλειες.

Από τα έργα του (πεζά, θεατρικά, ποιητικά) πιο σπουδαίο είναι "Ο Δον Κιχώτης", ένα από τα μεγαλύτερα λογοτεχνικά επιτεύγματα των αιώνων, στο οποίο ζωντανεύει με εκπληκτική ενάργεια την ισπανική κοινωνία της εποχής του.

Άλλα σημαντικά έργα του:

Πεζά: Υποδειγματικά διηγήματα, Ταξίδι στον Παρνασσό, Περισιές και Σιγισμούνδα
Θεατρικά: Νουμάνθια, Η Συνθήκη του Αλγερίου, Οκτώ θεατρικά και οκτώ ιντερμέδια.

Ο Δον Κιχώτης (απόσπασμα)

Το μυθιστόρημα του Μ. Θερβάντες "Ο Δον Κιχώτης" είναι ένα από τα αριστουργήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Σ' αυτό ο συγγραφέας περιγράφει τις περιπέτειες ενός μεσόκοπου ιδαλού¹ που, επηρεασμένος από τα ιπποτικά μυθιστορήματα της εποχής, εγκαταλείπει την ήσυχη ζωή και γίνεται πλανόδιος ιππότης. Ο φαντασιόπληκτος ήρωας κάνει δέσποινα των στοχασμών του μια χωριατοπούλα, που την ονομάζει Δουλσινέα του Τοβόσο, και μαζί με τον ιπποκόμο του, το Σάντσο, ξεκινάει, καβάλα σ' ένα ισχνό άλογο, το Ροσινάντε, για να πολεμήσει την κακία και την αδικία στον κόσμο.

Με το "Δον Κιχώτη" ο Θερβάντες θέλησε να σατιρίσει τα "βιβλία της ιπποσύνης", που περιέγραφαν απίθανες περιπέτειες ιπποτών του μεσαιώνα σε συγκρούσεις τους με υπερφυσικά όντα ή μάγους και συνάρπαζαν κυριολεκτικά τους αναγνώστες τους χωρίς να ασκούν σ' αυτούς καμιά ευεργετική επίδραση.

Πιο κάτω παραθέτουμε ένα απόσπασμα από το 18ο κεφάλαιο.

Ο Δον Κιχώτης είδε απάνω στο δρόμο που ακολουθούσαν ένα μεγάλο και πυκνό σύννεφο από σκόνη που ερχότανε προς το μέρος τους. Και βλέποντάς το, στράφηκε προς το Σάντσο και του είπε:

— Ήρθε η μέρα, ω Σάντσο, που θα φανερωθεί η καλή τύχη που με προσμένει· ήρθε η μέρα, λέω, όπου θα φανεί, όσο ποτέ άλλοτε, η δύναμη του μπράτσου μου, κι όπου έχω να κάνω πράματα, που να μείνουν γραμμένα στο βιβλίο της φήμης στους αιώνες των αιώνων. Βλέπεις εκείνη τη σκόνη που σηκώνεται εκεί, Σάντσο; Λοιπόν, όλη αυτή την κάνει ένας τεράστιος στρατός από διάφορα κι αμέτρητα έθνη, που έρχεται απ' αυτό το δρόμο.

— Αν είναι έτσι, αποκρίθηκε ο Σάντσο, πρέπει να είναι δυο στρατοί· γιατί βλέπω κι από την άλλη μεριά, εκεί κάτω, ένα άλλο τέτοιο σύννεφο που σηκώνεται.

Ο Δον Κιχώτης γύρισε για να κοιτάξει κι είδε πως έλεγε αλήθεια ο Σάντσο. Και, όλος χαρά, φαντάστηκε πως, δίχως καμιά αμφιβολία, ήτανε δυο στρατοί που πήγαιναν να συναντηθούνε και να χτυπηθούνε μέσα σε κείνον τον ανοιχτό κάμπο· γιατί η φαντασία του ήτανε κάθε ώρα και στιγμή γεμάτη από τις μάχες, τα γητέματα, τις περιπέτειες, τους εξωφρενισμούς, τους έρωτες και τις μονομαχίες, που είχε διαβάσει στα βιβλία της ιπποσύνης· κι όλα όσα έλεγε, στοχαζόταν ή έκανε, γύρω από τέτοιας λογής πράματα στρεφόντουσαν. Όμως, εκείνα τα σύννεφα της σκόνης, που είχε κείνος δει, τα σήκωναν δυο μεγάλα κοπάδια από αρνιά και πρόβατα, που ερχόντουσαν απάνω στον ίδιο δρόμο από δυο διαφορετικές μεριές, και που, κρυμμένα μες στη σκόνη καθώς ήτανε, δεν ήταν βολετό να τα δει κανείς από κοντά. Και με τόση επιμονή βεβαίωνε ο Δον Κιχώτης πως ήταν και καλά στρατοί, που στο τέλος το πίστεψε κι ο Σάντσο, και είπε:

— Και μεις, αφεντικό, τι πρέπει να κάνουμε τώρα;

— Τι; είπε ο Δον Κιχώτης· να βοηθήσουμε και να προστατέψουμε τους αδύνατους και τους απροστάτευτους. Και πρέπει να ξέρεις, Σάντσο, πως αυτόν το στρατό που

---

1. Ιδαλγός· παλιός ισπανικός και πορτογαλικός τίτλος ευγενείας

έρχεται από μπροστά μας, τον οδηγεί και τον διοικεί ο μέγας αυτοκράτορας Αλη - Φαμφαρόνος, κυρίαρχος της Ταπροβάνας¹. Αυτός ο άλλος, που έρχεται από τις πλάτες μας, είναι ο στρατός του εχθρού του, του βασιλιά των Γαραμαντέζων², του Πενταπολίνου του Ανασκουμπωμένου, καθώς τον έλνε, γιατί μπαίνει πάντοτε στις μάχες με το δεξί του χέρι γυμνό.

— Όμως, γιατί έχουν τέτοια έχθητα αναμεταξύ τους αυτοί οι δυο αφεντάδες; ρώτησε ο Σάντσος.

— Την έχθητα την έχουν, αποκρίθηκε ο Δον Κιχώτης, επειδή αυτός ο Αλη - Φαμφαρόνος είναι ένας λυσσασμένος ειδωλολάτρης, και βρίσκεται ερωτεμένος με τη θυγατέρα του Πενταπολίνου, που είναι μια πολύ όμορφη και τρισαχαιτωμένη κυρία, κι είναι χριστιανή· κι ο πατέρας της δε θέλει να τη δώσει στον ειδωλολάτρη το βασιλιά, αν αυτός δεν αρνηθεί πρώτα τους νόμους του ψευτοπροφήτη του, του Μωάμεθ, για να γίνει χριστιανός.

— Μα τα γένια μου, είπε ο Σάντσος, δίκιο έχει ο Πενταπολίνος, και θα τονέ συντρέξω όσο μπορώ.

— Και θα κάνεις, έτσι, το χρέος σου, Σάντσο, είπε ο Δον Κιχώτης· γιατί, για να λάβει κανείς μέρος σε τέτοιο είδος μάχες, δεν είναι ανάγκη να είναι χειροτονημένος ιππότης.

— Αυτό το καταλαβαίνω πολύ καλά, αποκρίθηκε ο Σάντσος· όμως πού θα βάλουμε τούτο το γαίδαρο, έτσι που να είμαστε σίγουροι πως θα τονέ βρούμε σα θα έχει περάσει η μάχη; Γιατί, να ριχτώ μες στον πόλεμο απάνω σε τέτοια καβάλα - δεν πιστεύω να έχει ματαγίνει ως τα τώρα τέτοιο πράμα.

— Αυτό είναι αλήθεια, είπε ο Δον Κιχώτης. Εκείνο που μπορείς να κάνεις, είναι να τον παρατήσεις στην τύχη του, κι αν είναι ακόμη να χαθεί· γιατί τόσα πολλά θα είναι τ' άλογα που θ' αποκτήσουμε ύστερα απ' τη νίκη, που ακόμη κι ο Ροσινάντες τρέχει τον κίνδυνο να τον αλλάξω με κανένα άλλο. Όμως άκουσέ με και πρόσεξε που θα σου δείξω τους πιο σπουδαίους από τους ιππότες που έρχονται με τούτους τους δυο στρατούς. Και για να μπορείς να τους δεις και τους παρατηρήσεις καλύτερα, ας τραβηχτούμε σε κείνο το βουναλάκι, από όπου θα μπορούμε να τους δούμε και τους δυο στρατούς καλύτερα.

Έτσι κι έκαναν. Και στάθηκαν απάνω σ' ένα ψήλωμα, από όπου θα φαινότουσαν πολύ καλά τα δυο κοπάδια που ο Δον Κιχώτης τα 'παιρνε για στρατούς, αν δεν κρυβόντουσαν από τα σύννεφα της σκόνης που σήκωναν. Ωστόσο αυτός, βλέποντας μες στη φαντασία του εκείνο που δεν έβλεπε, και που δεν υπήρχε, άρχισε να λέει με δυνατή φωνή:

— Εκείνος ο ιππότης που βλέπεις εκεί κάτω με τα χρυσωμένα όπλα, που απάνω στην ασπίδα του έχει ένα λιοντάρι με κορώνα καθισμένο μπρος στα πόδια μιανής παρθένας, είναι ο αντρειωμένος Λαυροκάλκος, άρχοντας της Αργυρής Γέφυρας. Αυτός ο άλλος με τα όπλα τα στολισμένα με χρυσά λουλούδια, που έχει στην ασπίδα του τρεις αργυρές κορόνες απάνω σε γαλάζιο φόντο, είναι ο τρομερός Μικοκολέμπος, ο μεγάλος δούκας της Κιροσίας. Ο άλλος που πηγαινει δεξιά του, με το γιγαντίσιο κορμί, είναι ο πάντοτε ατρόμαχτος Μρανταμπαρμπαράν της Μπολίτσας, που έχει βασιλείο του τις τρεις Αραβίες· φοράει ένα θώρακα από φιδίσιο δέρμα και κρατάει γι' ασπίδα μια πόρτα, που, καθώς έλνε, είναι μια από τις πόρ-

1. Ταπροβάνα· αρχαίο όνομα του νησιού που σήμερα το λέμε Κεϋλάνη

2. Γαραμαντέζοι· λαοί της Κεντρικής Αφρικής

τες του ναού που γκρέμισε ο Σαμψών, τότε που με το θάνατό του εκδικήθηκε τους εχθρούς του...

Και μ' αυτόν τον τρόπο εξακολούθησε ονοματίζοντας πολλούς ιππότες του ενός και του άλλου στρατού, καθώς τους φανταζότανε, και δίνοντας στον καθένα τα όπλα, τα χρώματα, τα σύμβολα και τις ντεβίζες¹ που έβρισκε πρόχειρα στη φαντασία της ανάκουστης τρέλας του· και κατόπι, δίχως να σταματήσει καθόλου, εξακολούθησε λέγοντας:

— Αυτός ο στρατός, αντίκρυ μας, είναι από ανθρώπους από διάφορα έθνη. Αυτοί είναι που πίνουν τα γλυκά νερά του Ξάνθου· εκείνοι είναι οι βουνίσιοι που πατούνε τα χώματα της Μασσαλίας· εκείνοι είναι που κοσκινίζουν το λεπτό και καθαίο χρυσάφι στην ευτυχισμένη Αραβία· εκείνοι είναι που χαίρονται τις ξακουσμένες και δροσερές όχτες του κρυσταλλένιου Θερμώδοντα· εκείνοι είναι που τραβούν από χίλιες μεριές τους θησαυρούς του χρυσοφόρου Πακτώλου· εκείνοι 'ναι οι Νουμίδες, οι άστατοι στο λόγο τους· οι Πέρσες, οι ξακουστοί τοξότες· οι Πάρθοι κι οι Μήδοι που πολεμούνε φεύγοντας· οι Άραβες οι φερέοικοι²· οι Σκύθες, που η σκληράδα τους είναι όση η ασπράδα τους...

Θεέ και Κύριε, πόσες επαρχίες μνημόνευσε, πόσα έθνη ονόμασε, δίνοντας με θαυμαστή γρηγοράδα τα πιο χαρακτηριστικά για το καθένα επίθετα, χαμένος και ποτισμένος καθώς ήτανε μέσα σε εκείνα που είχε διαβασμένα στα ψευδολόγια του τα βιβλία! Ο Σάντσος Πάνσας τον άκουγε σα χαμένος, δίχως να βγάζει λέξη· και κάθε τόσο έστρεψε το κεφάλι του ένα γύρω, για να δει μπας κι έβλεπε τους ιππότες και τους γίγαντες που ονόμαζε ο αφεντικός του· όμως μην μπορώντας να ξεχωρίσει τίποτε, του είπε:

— Ο διάολος να με πάρει αφεντικό, αν φαίνεται πουθενά κανένας άνθρωπος ή γίγας ή ιππότης απ' αυτούς που μου λέει η ευγένειά σου. Εγώ τουλάχιστο δε βλέπω τέτοιο πράμα...

— Πώς το λες αυτό; αποκρίθηκε ο Δον Κιχώτης· δεν ακούς τ' άλογα που χλιμντρούνε, τις σάλπιγγες που λαλούνε, τα τύμπανα που βροντούνε;

—Τίποτ' άλλο δεν ακούω, αποκρίθηκε ο Σάντσος, παρά τ' ατέλειωτα βελάσματα από πρόβατα κι αρνιά.

Και ήταν η αλήθεια· γιατί είχανε πια ζυγώσει τα δυο κοπάδια.

— Ο φόβος που σ' έχει πιάσει, είπε ο Δον Κιχώτης, σε κάνει, Σάντσο, να μη βλέπεις μηδέ ν' ακούς τίποτα σωστά· γιατί ένα από τ' αποτελέσματα του φόβου είναι να σκοτίζει τον άνθρωπο και να κάνει ώστε να μας φαίνονται τα πράγματα αλλιώς από ό,τι είναι· και αν στ' αλήθεια φοβάσαι τόσο πολύ, τραβήξου σε μια άκρη κι άφησέ με μονάχο, κι είμαι αρκετός εγώ για να δώσω τη νίκη σε κείνους που θα θελήσω να βοηθήσω με τη δύναμή μου.

Και μ' αυτά τα λόγια έχωσε τα σπιρούνια του στα πλευρά του Ροσινάντε και με το κοντάρι του κατεβασμένο, με τη λόγχη μπροστά, ροβόλησε από το ψήλωμα που στεκότανε, σαν τον κεραυνό. Ο Σάντσος είχε βάλει τις φωνές κρίζοντάς του:

— Στρέψε πίσω, αφέντη Δον Κιχώτη, και στ' ορκίζομαι στο Θεό πως είναι πρόβατα κι αρνιά αυτά που πα να κτυπήσεις. Στρέψε πίσω, που αλί στον πατέρα που με γέννησε! Τι κακή τρέλα είναι τούτη! ...

---

1. ντεβίζα· έμβλημα, επιγραφή

2. φερέοικος, μπφρ· αυτός που δεν έχει μόνιμη κατοικία, που πλανιέται εδώ κι εκεί

Μα τίποτα δεν τον κρατούσε το Δον Κιχώτη παρά προχωρούσε φωνάζοντας δυνατά και λέγοντας:

— Εμπρός, ιππότες, εσείς που ακολουθάτε και πολεμάτε κάτω από τις σημαίες του αντρειωμένου αυτοκράτορα του Πενταπολίνου του Ανασκουμπωμένου! Ακολουθάτε με όλοι και θα δείτε πόσο εύκολα θα του πάρω εκδίκηση από τον εχθρό του τον Αλη - Φαμφαρόνο της Ταπροβάνας.

Και λέγοντας έτσι, όρμησε μέσα στους στρατούς των προβάτων και βάλθηκε να τα λογχίζει με τόση παλικαροσύνη κι αφοβιά, που λες και τρυπούσε στ' αληθινά τους πιο θανάσιμους εχθρούς του. Οι βοσκοί, που ερχόντουσαν μαζί με το κοπάδι, έβαλαν τις φωνές να πάψει εκείνο που έκανε· βλέποντας πως δεν έφερναν κανένα αποτέλεσμα, έβγαλαν τις σφεντόνες τους κι άρχισαν να του χαιρετούνε τ' αυτιά με κάτι λιθάρια χοντρά σαν γροθιές. Ο Δον Κιχώτης δε νοιαζότανε καθόλου για τις πέτρες, παρά τρέχοντας εδώ και εκεί, έκραζε:

— Πού είσαι, Ξιπασμένη Αλη - Φαμφαρόνε; Έλα δω σε μένα, γιατί είμαι ένας μόνος ιππότης και θέλω να μετρηθώ ένας μ' έναν μαζί σου και να σου πάρω τη ζωή, για να σε τιμωρήσω για τα όσα κάνεις στο γενναίο τον Πενταπολίνο το Γαραμάντα.

Εκείνη τη στιγμή ήρθε ένα χοντρό ποταμίσιο βότσαλο, που τον πέτυχε στο πλευρό και του έχωσε δυο παΐδια μες στο κορμί του. Ο Δον Κιχώτης, σαν ένιωσε ένα τέτοιο δυνατό χτύπημα, είπε πια πως τον είχανε σκοτωμένο ή βαριά πληγωμένο· κι αμέσως συλλογίστηκε το μπάλασμά του, και τραβώντας το λαδικό του, το 'βαλε στο στόμα κι άρχισε να ρίχνει από κείνο στο στομάχι του. Όμως, πριν ακόμα καταπιεί όλο όσο του φαινότανε πως ήταν αναγκαίο, έφτασε μια δεύτερη κοτρώνα, που τονέ βρήκε τόσο στα γεμάτα απάνω στο χέρι και στο λαδικό, ώστε του το έκανε κομμάτια το λαδικό, παίρνοντάς του στο πέρασμά της τρία ή τέσσερα δόντια από το στόμα και τσακίζοντάς του πολύ άσκημα δυο δάχτυλα. Τέτοιο ήταν το πρώτο χτύπημα και τέτοιο το δεύτερο, ώστε ο δύστυχος ιππότης έπεσε αναγκαστικά από το άλογό του καταγής. Οι βοσκοί πήγαν κοντά του και νόμισαν πως τον είχαν σκοτωμένο. Κι αμέσως συναξαν βιαστικοί τα πρόβατά τους, φορτώθηκαν τα σκοτωμένα, που ήταν πάνω από εφτά και, δίχως να γυρέψουν να μάθουν τίποτ' άλλο, τράβηξαν κι έφυγαν.

Όλον αυτόν τον καιρό, ο Σάντσοσ στεκότανε στο ψήλωμα κι έβλεπε τα τρελοκαμώματα του αφεντικού του και μαδούσε τα γένια του, αναθεματίζοντας την ώρα και τη στιγμή που είχε δώσει η τύχη να τονέ γνωρίσει. Όταν πια τον είδε πως είχε πέσει καταγής και πως οι βοσκοί είχανε πια φύγει, κατέβηκε από το ψήλωμα και πήγε κοντά του και τονέ βρήκε σ' ελεεινή κατάσταση, δίχως όμως να 'χει χάσει την αίστησή του, και του είπε:

— Δε σου το 'λεγα εγώ, αφέντη Δον Κιχώτη, να στρέψεις πίσω και πως αυτά που τραβούσες να χτυπήσεις δεν ήταν στρατοί, παρά κοπάδια από πρόβατα;

— Έτσι μπορεί να κάνει, να χάνονται μεμιάς και να μεταμορφώνονται τα πάντα, εκείνο το παλιόσκυλο ο μάγος, ο εχθρός μου. Πρέπει να ξέρεις, Σάντσο, πως είναι πολύ εύκολο πράμα για τους τέτοιο είδος ανθρώπους να μας κάνουν να βλέπουμε κείνο που θένε αυτοί· και αυτός ο φαρμακωμένος που με κατατρέχει, από φτόνο για τη δόξα που είδε πως ήθελε κερδίσω σ' αυτήν τη μάχη, μεταμόρφωσε τα στρατεύματα του εχθρού και τα 'κανε πρόβατα. Αν δεν πιστεύεις, Σάντσο, κάνε ένα πράμα, για χατίρι μου, για να σου φύγει αυτή η ιδέα και να δεις πως είναι αλήθεια τα όσα σου λέω. Καβάλησε το γαϊδάρό σου κι ακολουθήσέ τα όμορφα όμορφα, και θα δεις πως, μόλις μακρύνουν κομμάτι από δω, θα πάρουνε πάλι την πρώτη τους κατάσταση και παύοντας να είναι πρόβατα θα ξαναγίνουν άνθρωποι αληθινοί και σωστοί, όπως σου τους ζωγράφισα πρωτύτερα. Όμως μην πηγαίνεις ακόμη κι έχω ανάγκη από τη

βοήθειά σου και περιποίησή σου. Έλα δω και κοίταξε πόσα δόντια μου λείπουν, γιατί θαρρώ πως δε μου έχει απομείνει ούτε ένα στο στόμα.

Ο Σάντσος πήγε τόσο κοντά του, που κόντεψε να βάλει τα μάτια μέσα στο στόμα του· και αυτό έγινε την ώρα που είχε αρχίσει το μπάλασμο να ενεργεί μες στο στομάχι του Δον Κιχώτη· και την ώρα που ο Σάντσος είχε βαλθεί να κοιτάζει το στόμα του αφεντικού του, αυτός πέταξε ξάφνου σα ρουκέτα ό,τι είχε μέσα του, αδειάζοντας τα πάντα απάνω στα γένια του πονόψυχου ιπποκόμου του.

— Παναγιά μου παρθένα! έκανε ο Σάντσος· τι 'ναι τούτο που 'παθα πάλι; Σίγουρα τούτος ο αμαρτωλός πρέπει να 'ναι λαβωμένος του θανάτου, έτσι που βγάζει τόσο αίμα από το στόμα.

Μα σαν πρόσεξε κομμάτι καλύτερα, είδε από το χρώμα, τη γέψη και τη μυρουδιά πως δεν ήταν αίμα, παρά το μπάλασμο του λαδικού που τον είχε δει να πίνει· και τότε ήταν η αηδία που τον πήρε, που του ανακατώθηκε το στομάχι κι έβγαλε τα σωθικά του απάνω στον ίδιο τον αφεντικό του· κι απόμειναν κι οι δυο στολισμένοι σαν τους γαμπρούς.

Μετάφραση Κ. Καρθαίου

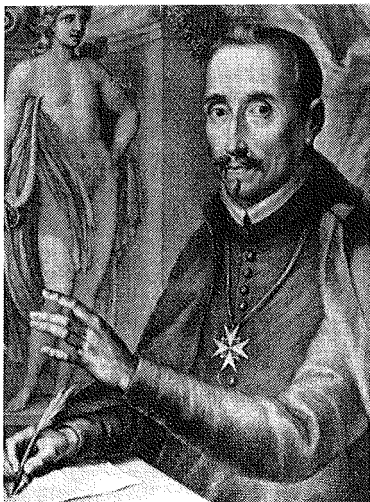
Ερωτήσεις

1. Να χαρακτηρίσετε το Δον Κιχώτη και το Σάντσο από τα λόγια και τη συμπεριφορά τους από τη στιγμή που είδαν το σύννεφο της σκόνης μέχρι το τέλος του αποσπάσματος.
2. Σύμφωνα με το εισαγωγικό σημείωμα, ο Θερβάντες στο μυθιστόρημά του “θέλησε να σατιρίσει τα βιβλία της ιπποσύνης”. Με ποιους τρόπους πέτυχε το στόχο του στο απόσπασμα που διαβάσατε;
3. Να συγκρίνετε το πιο πάνω επεισόδιο με το αντίστοιχο της σφαγής των κοπαδιών από τον Αίαντα στην ομώνυμη τραγωδία του Σοφοκλή. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε;
4. Παρόλο που ο κεντρικός ήρωας, ο Δον Κιχώτης, είναι ο κατεξοχήν τύπος του φαντασιόπληκτου, εντούτοις στο μυθιστόρημα (και στο απόσπασμα) υπάρχουν άφθονα ρεαλιστικά στοιχεία. Συμφωνείτε με την άποψη αυτή; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

Εργασία:

Αφηγηθείτε γραπτά με δικά σας λόγια το πιο πάνω επεισόδιο και προσπαθήστε μετά να συγκρίνετε τα δύο κείμενα (το δικό σας και αυτό του βιβλίου) ως προς την αποτελεσματικότητα της σάτιρας. Συζητήστε τα στοιχεία που κάνουν τη σάτιρα του κειμένου του βιβλίου σας πιο αποτελεσματική (διάλογοι, σχόλια αφηγητή, λεξιλόγιο κ.ά.).

Λόπε Φέλιξ ντε Βέγα (1562 - 1635)

Ο πρώτος μεγάλος Ισπανός θεατρικός συγγραφέας, δημιουργός της "comedia"¹ και εξέχων ποιητής. Γεννήθηκε στη Μαδρίτη και σπούδασε στο Πανεπιστήμιο της Αλκαλά. Ακολουθώντας τυχοδιωκτική ζωή, πήρε μέρος στην εκστρατεία των Αζορών (1583). Η ζωή του ήταν γεμάτη από ερωτικά επεισόδια και σκάνδαλα, που συνεχίστηκαν κι όταν ακόμα προσχώρησε στο τάγμα των φραγκισκανών μοναχών (1611).

Από τα πάμπολλα θεατρικά του έργα σώθηκαν 468. Τα θέματά τους είναι παρμένα κυρίως από την ιστορία, τη μυθολογία, την αγροτική ζωή, τη Βίβλο και τους βίους των Αγίων και χαρακτηρίζονται από την έντονη δράση, τον πλούτο της φαντασίας και τη μουσικότητα του στίχου. Στα ποιήματά του εκφράζει με λεπτότητα και ευαισθησία την αγάπη του για το Θεό, τη γυναίκα, τη φύση και την πατρίδα του Ισπανία.

Κυριότερα έργα του:

Θεατρικά: Φουέντε Οβεχούνα, Η Κυρα - Μπόμπα, Η Δημιουργία του κόσμου, Η Ωραία Εσθήρ, Ο Ιππότης του Ολμέδο, Τιμωρία χωρίς εκδίκηση

Ποιητικά: Ανθρώπινες ρίμες, Η Ομορφιά της Αγγελικής, Θρησκευτικές ρίμες, Το Τραγικό στέμμα

---

¹ "Comedia": θεατρικό είδος που κυριάρχησε στην Ισπανία για περισσότερο από εκατό χρόνια. Περιείχε εύθυμα και σοβαρά στοιχεία και ήταν γραμμένη σε στίχους.

Va no quiero mas bien que¹

Εκτός από θεατρικός συγγραφέας ο Λόπε ντε Βέγα διακρίθηκε και ως ποιητής. Ανάμεσα στα ποιήματά του εξέχουσα θέση κατέχουν τα 3000 περίπου σονέτα του, που κινούνται στο κλίμα του πετράρχισμου.

Τώρα άλλο απ' το να σ' αγαπώ δε θέλω
ζωή απ' όση μου δίνεις δε θέλω άλλη,
και πίσω να σ' τη δώσω η ελπίδα μου είναι
των ματιών σου το φως, για φως με φτάνει.

Ζωής λόγος μού είναι ο πόθος μου για σένα,
τ' ότι σε ξέρω, άλλη χαρά δεν ξέρω,
τον κόσμο σαν θαυμάζω, εσέ θαυμάζω,
και Ηρόστρατος², σαν σε αγκαλιάζω, νιώθω.

Η πέννα μου κι η γλώσσα μου σ' υψώνουν
στους λαμπρούς ουρανούς, μ' εγκώμια κι ύμνους,
εκεί που τα πιο αγνά πνεύματα ζούνε.

Έτσι που μες σε τέτοια λαμπρά πλούτη,
οι στίχοι μου, τα δάκρυα, οι στεναγμοί μου,
χάρη σ' εσέ απ' τη λήθη θα σωθούνε.

Μετάφραση Άρη Δικταίου

Ερωτήσεις

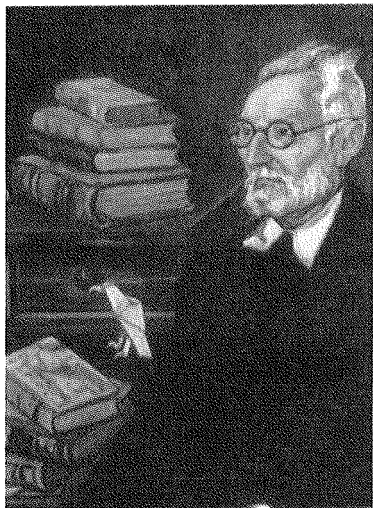
1. Ποια είναι η κεντρική ιδέα του ποιήματος;
2. Σύμφωνα με το εισαγωγικό σημείωμα, τα σονέτα του Λόπε ντε Βέγα κινούνται στο κλίμα του πετράρχισμου. Να βρείτε ποια κοινά στοιχεία έχει το πιο πάνω σονέτο με το σονέτο του Πετράρχη που ανθολογείται στα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α΄ Λυκείου, Ο.Ε.Δ.Β., σ. 477.

---

1. Va no quiero mas bien que' μτφρ: Τίποτε περισσότερο δε θέλω...

2. Ηρόστρατος: πυρπόλησε το ναό της Άρτεμης στην Έφεσο, ένα από τα επτά θαύματα του κόσμου, νομίζοντας πως έτσι θα έμενε αθάνατο το όνομά του.

Μιγκέλ ντε Ουναμούνο υ Χούγκο (1864 - 1936)

Ισπανός φιλόσοφος, δοκιμιογράφος και λογοτέχνης (πεζογράφος, ποιητής και θεατρικός συγγραφέας), από τους κύριους εκπρόσωπους της "γενιάς του 1898¹". Γεννήθηκε στο Μπιλμπάο. Το 1891 έγινε καθηγητής στην έδρα της Ελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο της Σαλαμάνκα, όπου και έζησε ως το θάνατό του, με εξαίρεση το διάστημα της εξορίας του: το 1924, η δικτατορία του Πρίμο ντε Ριβέρα τον εκτόπισε στο νησί Φουερτεβεντούρα των Καναρίων, από όπου μετά πεντάμηνο κατόρθωσε να διαφύγει στη Γαλλία. Το 1931, με την αποκατάσταση της δημοκρατίας στη χώρα του, γύρισε στη Σαλαμάνκα και έγινε μάλιστα πρύτανης² στο πανεπιστήμιο της πόλης.

Σύμφωνα με τον Ουναμούνο, ζωτικότερο πρόβλημα της φιλοσοφίας είναι αυτό της προσωπικής μοίρας και της αθανασίας της ψυχής, που τίθεται επιτακτικά, μόλις ο άνθρωπος συνειδητοποιεί την επιθυμία

του για διάρκεια, την ανάγκη του να παραταθεί πέρα από τα θνητά του όρια.

Κυριότερα έργα του:

Μυθιστορήματα - νουβέλες: *Ειρήνη στον πόλεμο* (1897), *Αγάπη και παιδαγωγική* (1902), *Καταχνιά* (1914), *Η Θεία Τούλα* (1921), *Ο Άγιος Εμμανουήλ, ο καλός, ο μάρτυρας* (1930), *Ο Παίχτης του σκακιού* (1930)

Ποίηση: *Ο Χριστός του Βελάσκειθ* (1920), *Ομοιοκαταληξίες εκ των έσω* (1923), *Από τη Φουερτεβεντούρα στο Παρίσι* (1925), *Το Τραγούδι της εξορίας* (1928)

Θεατρικά έργα: *Αλυσσοδεμένη Ραχήλ* (1921), *Σκιές ονείρου* (1926), *Ο Άλλος* (1926), *Ο Αδελφός Χουάν ή Ο κόσμος είναι θέατρο* (1929)

Δοκίμια: *Γύρω από την καθαρή παράδοση* (1895), *Η Ζωή του Δον Κιχώτη και του Σάντσο* (1908), *Το Τραγικό αίσθημα της ζωής στους ανθρώπους και στους λαούς* (1913), *Η Αγωνία του Χριστιανισμού* (1931), *Τοπία της ψυχής* (1944)

1. "γενιάς του 1898" σκοπός της ομάδας αυτής των λογοτεχνών ήταν να διευρύνει τους πνευματικούς ορίζοντες της Ισπανίας τόσο προς την κατεύθυνση της ντόπιας παράδοσης (που έπρεπε να ανακαλυφθεί και να ανανεωθεί) όσο και προς την κατεύθυνση των αλλοδαπών ρευμάτων γραφής και σκέψης.

2. πρύτανης· ο Ουναμούνο είχε διατελέσει πρύτανης στο Πανεπιστήμιο της Σαλαμάνκα και πριν την εξορία του.

Ο Παίχτης του σκακιού (απόσπασμα)

Η νουβέλα "Ο Παίχτης του σκακιού" είναι γραμμένη υπό μορφή επιστολών που ο αφηγητής αποστέλλει στο φίλο του Φίλιππο.

Ο αφηγητής θέλοντας να απαλλαγεί από την ανθρώπινη παρουσία κατέφυγε για κάποιο διάστημα σε μια απόμερη περιοχή "γυρεύοντας παρέα στα κύματα της θάλασσας και στα φύλλα των δένδρων". Όταν άρχισαν οι πρώτες βροχές και "ούτε η ακρογιαλιά ούτε το βουνό μπορούσαν να του δώσουν παρηγοριά", κατέληξε αναγκαστικά στη λέσχη της περιοχής. Εκεί, του έκανε εντύπωση ένας παράξενος τύπος, ο δον Σαντάλιο, μανιώς παίχτης του σκακιού, που το παιχνίδι γι' αυτόν φαινόταν να είναι "ιερό λειτούργημα, κάτι σαν θρησκευτική πράξη". Κι ο αφηγητής θα γίνει ο αχώριστος σύντροφος του δον Σαντάλιο στο παιχνίδι. Κάποτε όμως, ξαφνικά, χάνει το συμπαίχτη του. Μαθαίνει πως είναι στη φυλακή. Σε λίγο πεθαίνει. Κι αρνείται ωστόσο να πληροφορηθεί το παραμικρό που θα αφορούσε τη ζωή του σιωπηλού του φίλου.

Το πρόβλημα του Ουναμούνο είναι η διατήρηση της ζωής μετά το σαρκικό θάνατο μέσω των πλασμάτων του ονείρου, των δημιουργημάτων της φαντασίας. Κι όσο προστατεύει τον ήρωά του με το μυστήριο, τόσο περισσότερη θα είναι η διάρκειά του. Ο μυστηριώδης παίχτης του σκακιού θα πάρει τις διαστάσεις που θα του δώσει η φαντασία του κάθε αναγνώστη, πολλαπλασιάζοντας τη ζωή που του έδωσε ο δημιουργός του.

IX

8 Οκτωβρίου

Από την ημέρα που ο δον Σαντάλιο άφησε τη λέσχη λίγο αδιάθετος, δεν ξαναήρθε. Και τούτο είναι κάτι τόσο εξαιρετικό που με αναστάστωσε. Στις τρεις μέρες που έλειπε ο άνθρωπός μου τσάκωσα τον εαυτό μου να τακτοποιεί τα πούλια στο σανίδι και να απομένει περιμένοντάς τον. Ή περιμένοντας ίσως άλλον...

Κι έπειτα πήρα σχεδόν να τρέμω, καθώς συλλογιζόμουν πως από το πολύ που τον σκεφτόμουν το δον Σαντάλιο μου, μήπως εκείνος είχε αντικαταστήσει εμένα τον ίδιο κι υπέφερα πια από διπλή προσωπικότητα.

Και, μα την αλήθεια με φτάνει και μου περισσεύει η μία. Όσπου προχτές στη λέσχη, ένα από τα μέλη, καθώς με είδε τόσο έρημο και θα πρέπει ίσως να φαντάστηκε πως κιάλας βαριόμουν, ήρθε κοντά για να μου πει:

- Θα τα μάθατε βέβαια για το δον Σαντάλιο...
- Εγώ; Τι να μάθω;
- Μα... Του πέθανε ο γιος του.
- Μπα; Είχε γιο;
- Δεν το ξέρατε;
- Εκείνος ο γιος που τότε... Θυμάστε δα τα επεισόδια...

Τι έπαθα ξαφνικά; Δεν ξέρω, μα καθώς τ' άκουσα ετούτα, σηκώθηκα και τότε παράτησα με την κουβέντα στη μέση και δίχως να σκεφτώ τι θα νόμιζε ο άνθρωπος για μένα. Όχι. Δεν ήθελα να μου σερβίρει την ιστορία του γιου του don Σαντάλιο. Προς τι; Εγώ πρέπει να τον διατηρώ αγνό, άμεμπτο το don Σαντάλιο μου, το δικό μου, και σχεδόν μου τότε χάλασε το ότι του βγήκε τώρα ένας γιος που με το θάνατό του δεν τον αφήνει για κάμποσες μέρες να παίξει σκάκι. Όχι! Όχι! Δε θέλω να μαθαίνω ιστορίες. Ακούς, ιστορίες! Άμα μου χρειάζονται, τις φαντάζομαι.

Ξέρεις δα εσύ, Φίλιππε, ότι οι ιστορίες για μένα είναι μυθιστορήματα. Κι όσο για την ιστορία του don Σαντάλιο, του παίχτη του σκακιού, δε μου χρειάζεται να έρθει να μου τη φτιάξει κανένα από τα μέλη της λέσχης.

Βγήκα από τη λέσχη αναζητώντας τον άνθρωπό μου και τράβηξα στο βουνό να δω το δρυ μου. Ο ήλιος έπεφτε στην πλατιά ανοιχτή πληγή των άδειων σπλάχνων του. Τα φύλλα του, που κιόλας μαδούσαν, απόμεναν για λίγο ανάμεσα στα φύλλα του κισσού.

X

10 Οκτωβρίου

Ήρθε πάλι ο don Σαντάλιο. Ήρθε πάλι στη λέσχη. Γύρισε στο σκάκι του. Γύρισε ίδιος όπως ήταν ο δικός μου, αυτός που εγώ γνώριζα, σάμπως να μην του είχε τίποτα συμβεί.

— Λυπήθηκα για το ατύχημά σας, don Σαντάλιο, του είπα, κι έλεγα ψέματα.

— Ευχαριστώ πολύ. Ευχαριστώ, αποκρίθηκε... Κι άρχισε να παίζει. Σάμπως να μην είχε τίποτα συμβεί στο σπίτι του, στην άλλη, στην υπόλοιπη ζωή του. Μα να 'χε άραγε άλλη ζωή;

Πήρα να στοχάζομαι ότι πιθανό είναι ούτε αυτός να υπάρχει για μένα, ούτε γω για κείνον... Και όμως...

Σαν τέλειωσε το παιχνίδι πήγα στην ακρογιαλιά. Με βασάνιζε η σκέψη, που σίγουρα θα σου φανεί εξωφρενική, σε ξέρω δα καλά, για το τι θα είμαι εγώ, για το πώς θα με λογαριάζει εμένα ο don Σαντάλιο. Τι θα σκέφτεται για μένα. Ποιος θα είμαι γω γι' αυτόν;

.....

XVIII

4 Νοεμβρίου

Και τώρα έρχεται, Φίλιππε, το πιο σπουδαίο. Το πιο καταπληκτικό. Ο don Σαντάλιο πέθανε στη φυλακή. Καλά καλά δεν ξέρω να σου πω πώς το 'μαθα. Το άκουσα ίσως στη λέσχη, όπου έλεγαν για το θάνατό του, ενώ εγώ έπαιρνα δρόμο, να φύγω μακριά από τις κουβέντες, να τραβήξω στο βουνό. Βάδισα σαν υπνοβάτης. Δεν κατάλαβα να τίποτα. Κι έφτασα, ωστόσο, στο γεροδρύ μου, κι όπως έπαιρνε να ψιχαλίζει χώθηκα στ' ανοιχτά σπλάχνα του. Κούρνιασα εκεί μέσα, ζάρωσα κι απόμεινα ίδιος

Διογένης στο βαρέλι του. Κι εκεί μέσα στην ανοιχτή πλατιά πληγή πήρα να ονειρευόμαι, ενώ ο αγέρας στριφογύριζε τα ξερά φύλλα του δρυ, εκεί στα πόδια μου. Τι να 'χε γίνει τάχα εκείνη την ώρα; Πώς έτσι, άξαφνα, με συνεπήρε η θλίψη κι άρχισα να κλαίω, όπως σου το λέω, Φίλιππε, να κλαίω, λέω, για το θάνατο του δον Σαντάλιο; Απέραντο ήταν το κενό που ένιωθα μέσα μου.

Εκείνος ο άνθρωπος που δε νοιαζόταν για τα προβλήματα, για τα όποια προβλήματα, ούτε και για κείνα που δίνουν οι εφημερίδες στη στήλη των σταυρόλεξων, των γρίφων και του σκακιού, εκείνος ο άνθρωπος που του είχε πεθάνει ο γιος, που είχε ή έχει κόρη παντρεμένη και γαμπρό, εκείνος ο άνθρωπος που τον είχαν χώσει φυλακή, είχε πεθάνει, μου είχε πεθάνει εμένα. Δε θα τον άκουγα πια να σωπαινει καθώς θα παίζει, δε θ' άκουγα ποτέ πια τη σιωπή του. Τη σιωπή που έφτανε στο κορύφωμά της με κείνη τη λέξη που ασυναίσθητα καμιά φορά επρόφερε: Ματ.

Κι ήταν πάλι φορές που κι αυτή τη σόπαινε. Γιατί μιας και το 'βλεπα το ματ, λόγο δεν είχε να το αναγγείλει.

Κι εκείνος ο άνθρωπος μιλούσε, λέει, πολλές φορές για μένα στο σπίτι του, όπως με πληροφόρησε ο γαμπρός του. Αδύνατο. Σίγουρα ο γαμπρός ετούτος είναι απατεώνας. Πώς θα μιλούσε για μένα, αφού δε με ήξερε; Αφού δεν είχε ακούσει από μένα μήτε τέσσερις λέξεις στη σειρά; Εκτός, εκτός αν με είχε κι εκείνος πλάσει, όπως τον έπλασα εγώ... Μην τάχα έκανε κι εκείνος ό,τι εγώ μ' αυτόν;

Σίγουρα εκείνος ο γαμπρός του θα τον έχωσε φυλακή. Όμως προς τι; Βλέπεις, δε ρωπιέμαι γιατί, αλλά προς τι; Καθώς σε τούτη την υπόθεση της φυλακής δεν ενδιαφέρει η αιτία αλλά ο σκοπός. Και γιατί να πει να με καλέσει ο δικαστής εμένα να μιλήσω; Να τον υπερασπίσω από τι; Για τι πράγμα κατηγορήσαν το δον Σαντάλιο; Κι είναι δυνατόν, ο δον Σαντάλιο, ο δικός μου ο δον Σαντάλιο, να έκανε κάτι τόσο φοβερό, ώστε να τον φυλακίσουν; Ο σιωπηλός σκακιστής. Έτσι που το 'παιρνε το σκάκι ο δον Σαντάλιο μου, μ' αυτή την κατάνυξη, που τοποθετεί τον άνθρωπο αλλού, πέρα απ' το κακό και το καλό...

Τώρα όμως θυμάμαι εκείνα τα επίσημα, τα μετρημένα λόγια του δον Σαντάλιο, όταν μου είπε: Προβλήματα; Δε μ' ενδιαφέρουν τα προβλήματα. Αρκούν αυτά που το παιχνίδι μάς προσφέρει, δεν είναι ανάγκη να πηγαίνουμε γυρεύοντας...

Θα τον τράβηξε στη φυλακή κανένα από κείνα της ζωής τα προβλήματα; Έζησε λοιπόν, υπήρξε ο δον Σαντάλιο μου; Ναι, έζησε, αφού πέθανε. Σίγουρο είναι λοιπόν πως υπήρξε. Και να, έρχονται κάτι ώρες που με κάνουν ν' αμφιβάλλω αν πέθανε. Ένας τέτοιος δον Σαντάλιο δεν μπορεί να πέθανε. Δεν μπορεί να κάνει ένα τέτοιο αδέξιο παιχνίδι. Ακόμα και το ότι δήθεν έκανε πως πέθανε στη φυλακή, μου φαίνεται πως είναι απάτη. Μάλλον θέλησε να φυλακίσει το θάνατο... Θ' αναστηθεί λοιπόν;

XX

10 Νοεμβρίου

Όλες ετούτες τις μέρες απόφυγα ακόμα πιο πολύ τον κόσμο, με ακόμα χειρότερο το φόβο ν' ακούσω ανοησίες. Από τ' ακρογιάλι στο βουνό, από το βουνό στ' ακρογιάλι να βλέπω τα κύματα να κυλούν, να βλέπω τα φύλλα να κυλούν στη γη ετούτη, κι ακόμα καμιά φορά και στη θάλασσα, πάνω στα κύματα. Ώσπου χθες, βαστήξου Φίλιππε, ποιος νομίζεις πως μου παρουσιάστηκε στο ξενοδοχείο για να μου μιλήσει; Ε, ολάκερος ο γαμπρός του δον Σαντάλιο.

— Ήρθα να σας δω, άρχισε, για να σας πω την ιστορία του δυστυχισμένου μου πεθερού.

— Μη συνεχίζετε, τον έκοψα. Δε θέλω να ξέρω τίποτα. Δε μ' ενδιαφέρει τίποτα απ' ό,τι θα μπορούσατε σεις να μου πείτε για το δον Σαντάλιο. Δε μ' ενδιαφέρουν οι ξένες ιστορίες κι ούτε θέλω ν' ανακατεύομαι στη ζωή των άλλων.

— Μα επειδή άκουγα τον πεθερό μου να μιλάει τόσο για σας...

— Για μένα; Ο πεθερός σας; Μα ο πεθερός σας μόλις με γνώριζε. Ο δον Σαντάλιο ούτε καν ήξερε τ' όνομά μου.

— Λάθος κάνετε.

— Αν κάνω λάθος, τότε το προτιμώ. Και μ' ενοχλεί που ο δον Σαντάλιο μιλούσε για μένα. Γιατί ο δον Σαντάλιο δε μιλούσε για κανένα και σχεδόν για τίποτα.

— Αυτό έξω από το σπίτι.

— Ε, για το τι έλεγε μέσα στο σπίτι δε δίνω δεκάρα.

— Εγώ νόμισα, αγαπητέ κύριε, μου είπε τότε, ότι είχατε κάποια φιλία, ίσως μια στάλα αγάπη για το δον Σαντάλιο.

— Ναι, τον έκοψα ζωηρά, αλλά για το δικό μου δον Σαντάλιο, καταλαβαίνετε; Για το δικό μου, γι' αυτόν που έπαιζε σιωπηλά σκάκι, κι όχι για το δικό σας, όχι για τον πεθερό σας. Μπορεί να μ' ενδιαφέρουν οι σιωπηλοί σκακιστές, αλλά δε μ' ενδιαφέρουν καθόλου οι πεθεροί. Γι' αυτό, σας παρακαλώ, μην επιμένετε να μου σερβίρετε την ιστορία του δον Σαντάλιο, γιατί του δικού μου δον Σαντάλιο την ιστορία την ξέρω καλύτερα από σας.

Μα, τουλάχιστον, αποκρίθηκε, θα θελήσετε να δώσετε τη συμβουλή που σας γυρεύει ένας νέος...

— Συμβουλή; Εγώ να δώσω συμβουλές; Όχι, κύριε, εγώ δεν μπορώ να συμβουλέψω κανένα.

— Ώστε αρνείσθε;

— Αρνούμαι οπωσδήποτε να μάθω το παραμικρό απ' ό,τι θα μπορούσατε να μου ιστορήσετε. Φτάνουν όσα εγώ φαντάζομαι.

Ο γαμπρός με κοίταξε με πολύ διαφορετικό τρόπο από κείνον που μ' έβλεπε ο πεθερός, όταν του έλεγα για τον ελεφαντοειδή τρελό επίσκοπο που βάδιζε πάντα λοξά, και σηκώνοντας τους ώμους έφυγε.

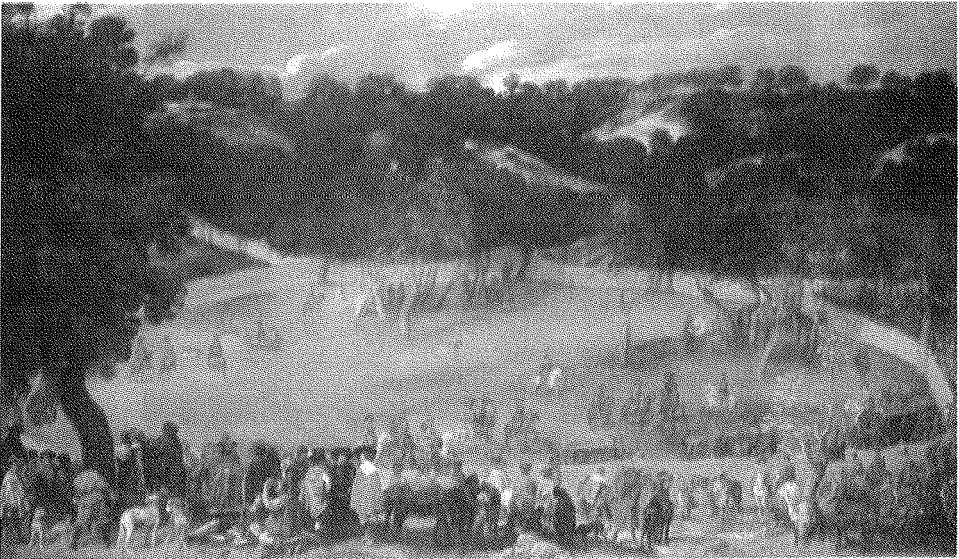
Κι εγώ απόμεινα να σκέφτομαι αν τυχόν ο δον Σαντάλιο, εκεί στο σπίτι του, μαζί με την κόρη του και το γαμπρό του, θα κουβέντιαζε για κείνες τις ιδέες μου που του είχα αναπτύξει για τον τρελό ελεφαντοειδή επίσκοπο του σκακιού. Ποιος να ξέρει...

Και τώρα είμαι έτοιμος να φύγω για την πολιτεία, ν' αφήσω τούτη τη γωνιά της θάλασσας και του βουνού. Αν και θα μπορέσω τάχα να την αφήσω χωρίς να μείνω δεμένος σ' αυτήν με την ανάμνηση του δον Σαντάλιο; Όχι. Δε θα μπορέσω να φύγω από δω.

Μετάφραση Ιουλίας Ιατρίδου

Ερωτήσεις

1. α. Πώς διαγράφονται οι σχέσεις μεταξύ αφηγητή - δον Σαντάλιο στα πιο πάνω αποσπάσματα;
β. Σε ποιες περιπτώσεις ο αφηγητής αρνείται να μάθει οτιδήποτε αφορά την προσωπική ή οικογενειακή ζωή του δον Σαντάλιο; Πώς εξηγείτε τη στάση του αυτή;
2. Ποιο είναι το βασικό πρόβλημα που απασχολεί τον Ουναμούνο στον "Παίχτη του σκακιού", όπως φαίνεται στην τελευταία κυρίως παράγραφο του αποσπάσματος XVIII; (Πριν απαντήσετε, μελετήστε προσεκτικά το εισαγωγικό και το βιογραφικό σημείωμα).
3. Ποιο ρόλο παίζει η φύση για τον αφηγητή; Να βρείτε χαρακτηριστικά χωρία.

«Ο Φίλιππος Δ' σε κυνήγι», πίνακας του Ισπανού ζωγράφου Ντιέγκο Βελάσquez

Χουάν Ραμόν Χιμένεθ (1881 - 1958)

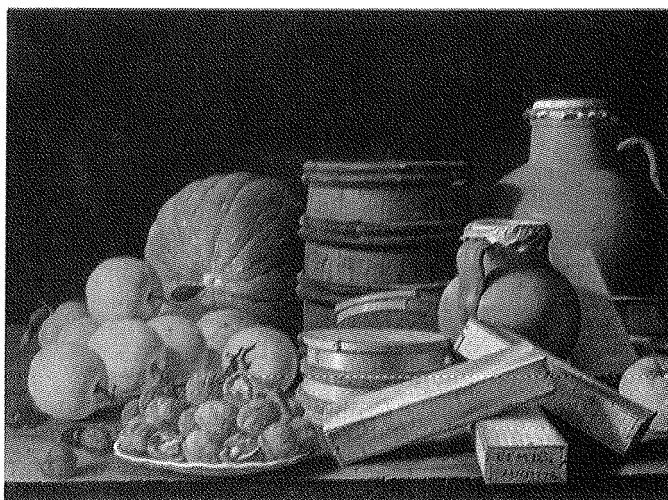
Από τους κορυφαίους Ευρωπαίους ποιητές του 20ού αιώνα. Γεννήθηκε στο Μονγκουέρ της νότιας Ανδαλουσίας. Γράφτηκε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Σεβίλλης, γρήγορα όμως την εγκατέλειψε, για να αφοσιωθεί στη λογοτεχνία. Το 1900 εγκαταστάθηκε στη Μαδρίτη, όπου συνδέθηκε με το Ρουμπέν Νταρίο¹, ηγέτη του νέου ποιητικού ρεύματος του "μοντερνισμού", και δέχτηκε την επίδραση των αισθητικών του αντιλήψεων. Το 1936, ύστερα από την έκρηξη του ισπανικού εμφυλίου πολέμου, διορίστηκε από τη δημοκρατική κυβέρνηση ως μορφωτικός ακόλουθος της ισπανικής πρεσβείας στην Ουάσιγκτον, όπου και εγκαταστάθηκε. Εξήσε ακόμα στην Κούβα, στη Νέα Υόρκη, στη Φλόριντα και στο Πόρτο Ρίκο, όπου και πέθανε.

Βασικά χαρακτηριστικά της ποίησής του είναι η λιτότητα, ο αυθορμητισμός, η εσωτερικότητα και η πνευματικότητα, που συνιστούν το ιδεώδες της καθαρής ποίησης, όπως το αντιλαμβάνονταν ο ίδιος. Μάλιστα, στις τελευταίες ποιητικές του συλλογές, αναζητώντας την έσχατη ουσία του πνευματικού, φτάνει σε μια μυστικιστική έκσταση.

Το 1956 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ της Λογοτεχνίας.

Κυριότερα έργα του:

Ο Πλατέρο κι εγώ (λυρική πρόζα, 1914), Αιωνιότητες (1922), Ποίηση και Ομορφιά, Τόμοι Α' και Β' (1923), Φωνές του τραγουδιού μου (1945), Η Συνολική εποχή (1946), Ζώο του βάθους² (1949)

«Νεκρή Φύση», πίνακας του Ισπανού ζωγράφου Λουίς Μελεντέζ

1. Ρουμπέν Νταρίο· Νικαραγουανός ποιητής (1867-1916) που άσκησε μεγάλη επίδραση στην ισπανόφωνη ποίηση.
2. Ζώο του βάθους· η συλλογή δημοσιεύτηκε σε συμπληρωμένη έκδοση το 1956 με τον τίτλο "Θεός που επιθυμείται και επιθυμεί".

Αιωνιότητες (απόσπασμα)

V

Ήρθε πρώτα αγνή,
ντυμένη όλο αθώτητα,
και την αγάπησα σα μικρό παιδί.
Ύστερα βάλθηκε να ντύνεται,
ούτε που κατάλαβα με τι φορέματα,
και τη μίσησα, χωρίς να ξέρω.
Κατάληξε να γίνει ρήγισσα
πλημμυρισμένη χρυσάφια και θησαυρούς.
Τι οργή και τι αναισθησία!
Αλλ' άρχισε να γδύνεται κι εγώ χαμογελούσα.
Απόμεινε με το χιτώνα
της παλιάς της αθώτητας.
Της χάρισα ξανά την πίστη μου.
Κι απόβαλε και το χιτώνα
και φάνηκε γυμνή ολωσδιόλου.
Ω, πάθος της ζωής μου, ποίηση
γυμνή, δικιά μου για πάντα.

Μετάφραση Τάκη Παπατσώνη

Ερωτήσεις

1. Με ποιες διαδοχικές εικόνες παρουσιάζεται η ποίηση στο πιο πάνω ποίημα και ποια είναι τα συναισθήματα του ποιητή κάθε φορά;
2. Σύμφωνα με τα όσα αναφέρονται στο βιογραφικό σημείωμα του Χιμένεθ, “βασικά χαρακτηριστικά της ποίησής του είναι η λιτότητα, ο αυθορμητισμός, η εσωτερικότητα και η πνευματικότητα”. Συζητήστε την άποψη αυτή σε σχέση με το πιο πάνω ποίημα. (Να μελετήσετε προσεκτικά τόσο το περιεχόμενο όσο και τη μορφή του ποιήματος).

Το κατορθωμένο όνομα των ονομάτων

Στην ποιητική συλλογή "Θεός που επιθυμείται και επιθυμεί" ο Χιμένεθ ερμηνεύει ποιητικά τον αιώνιο αγώνα του ανθρώπου, που κατ' αυτόν είναι η οργανική μίξη του "επιθυμητή θεού", δηλαδή της δίψας για την αιωνιότητα, με τον επιθυμητό θεό", δηλαδή την ομορφιά. Πιο κάτω παραθέτουμε το δεύτερο ποίημα της συλλογής.

Αν εγώ, δια σου, έπλασα έναν κόσμο για σένα,
θεέ, εσύ έπρεπε ασφαλώς να έρθεις σ' αυτόν,
κι εσύ ήλθες σ' αυτόν, σ' εμένα βέβαια,
γιατί ο κόσμος μου όλος ήταν η ελπίδα μου.

Εγώ εσώριασα την ελπίδα μου
σε γλώσσα, σε όνομα προφερόμενο, σε όνομα γραμμένο·
στο παν εγώ έδωσα όνομα
κι εσύ έλαβες τη θέση
όλης αυτής της ονοματοσύνης.

Τώρα μπορώ να ανακρατήσω πια την κίνησή μου,
καθώς η φλόγα ανακρατιέται σε κάρβουνα αναμμένη
με αναλαμπή γαλάζιου πυρωμένου αγέρα,
στα κάρβουνα του συνεχούς μου είναι και υπάρχειν·
τώρα εγώ είμαι πια η παραλυμένη μου θάλασσα,
η θάλασσα που εγώ έλεγα, όχι όμως η σκληρή
παραλυμένη σε κύματα συνείδησης έμφωτης,
και ζωντανά υψωμένα όλα, προς τα ψηλά¹.

Όλα τα ονόματα που έθεσα εγώ
στο σύμπαν το αναπλασμένο από μένα δια σου,
μου γίνονται τώρα ένα και ένας
θεός
Ο θεός που βρίσκεται πάντα στο τέλος,
ο θεός πλασμένος και ολοένα αναπλασμένος
κατά χάρη και δίχως προσπάθεια.
Ο Θεός. Το κατορθωμένο όνομα των ονομάτων.

Μετάφραση Κώστα Τσιρόπουλου

Ερωτήσεις

1. Ποια άποψη για την ποίηση εκφράζεται στο πιο πάνω ποίημα; Ποιος είναι ο ρόλος του ποιητή και ποιος του Θεού στο ποιητικό γίγνεσθαι;
2. Να εντοπίσετε στο ποίημα τις αναφορές στον "επιθυμητή" και στον "επιθυμητό" θεό.

---

1. προς τα ψηλά· η ποίηση, "ως επίτευγμα ομορφιάς σε κατάσταση έκστασης, έρχεται να υψωθεί ως αντίλογος του θανάτου και να φράξει το χάος του μηδενός" (Κ. Τσιρόπουλος).

«Η ταφή του κόμη Οργκάθ», πίνακας του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου (El Greco)

Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα (1898 - 1936)

Ποιητής και δραματικός συγγραφέας παγκοσμίου ακτινοβολίας. Γεννήθηκε σ' ένα μικρό χωριό της Ανδαλουσίας, το Φουέντε Βακέρος, κοντά στη Γρανάδα, από πατέρα πλούσιο γαιοκτήμονα και μητέρα δασκάλα. Σε ηλικία δεκαέξι χρονών γράφτηκε στη Σχολή Φιλοσοφίας, Γραμμάτων και Δικαίου του Πανεπιστημίου της Γρανάδας, ενώ το 1919 έφυγε για τη Μαδρίτη και εγκαταστάθηκε στη Φοιτητική Εστία, που τη μετέβαλε σε πολιτιστικό κέντρο. Το 1929 προσκλήθηκε στις ΗΠΑ για μια σειρά διαλέξεων. Ύστερα από το ταξίδι αυτό εξέδωσε τη συλλογή "Ποιητής στη Νέα Υόρκη", στην οποία, ακολουθώντας τις βασικές αρχές του υπερρεαλισμού, περιγράφει την πολύχρωμη μαγεία της μεγαλόπολης με τα πελώρια κτίρια και το μηχανοποιημένο πολιτισμό της. Το 1931, με ενίσχυση της δημοκρατικής κυβέρνησης, ίδρυσε τον πανεπιστημιακό θίασο "Μπαρράκα", με τον οποίο γύρισε όλη την Ισπανία, ανεβάζοντας έργα των Ισπανών κλασικών

δραματουργών Λόπε ντε Βέγα, Καλντερόν, Τίρσο ντε Μολίνα κ.ά. Στις 17 Αυγούστου 1936, ενώ είχε ήδη ξεσπάσει ο εμφύλιος πόλεμος, συνελήφθη από τους φασίστες του Φράνκο και δυο μέρες αργότερα εκτελέστηκε. Ο θάνατός του προκάλεσε παγκόσμια συγκίνηση.

Τα θεατρικά του έργα, πλούσια σε λυρικά στοιχεία, παρόλο που φέρουν τη σφραγίδα της ιδιαίτερης πατρίδας του Ανδαλουσίας, εκφράζουν αξίες πανανθρώπινες και θίγουν με εντελώς προσωπικό τρόπο ερωτήματα για τη ζωή, το θάνατο και την ανθρώπινη μοίρα. Στην ποίησή του, που περιέχει άφθονα λαϊκά στοιχεία, θα τραγουδήσει τις ομορφιές της πατρίδας του, τους σσιγγάνους, τον έρωτα, το θάνατο.

Κυριότερα έργα του:

Θεατρικά: Μαριάννα Πινέδα (1925), Η Θαυμαστή μπαλωματού (1930), Ματωμένος Γάμος (1933), Γέρμα (1934), Το Σπίτι της Μπερνάντα Αλμπα (1936)

Ποιητικά: Σσιγγάνικο Ρομανθέρο (1924 - 1927), Ποιητής στη Νέα Υόρκη (1930), Θρήνος για τον Ιγνάθιο Σάντσιεθ Μεχίας (1935)

Ματωμένος Γάμος

Αφετηρία για τη συγγραφή του "Ματωμένου Γάμου" υπήρξε ένα πραγματικό γεγονός που συνέβη την εποχή εκείνη στην επαρχία της Αλμερίας. Θέμα του δράματος είναι το χωρίς όρια πάθος, που οδηγεί τελικά στον ξολοθρεμό. Κεντρικό πρόσωπο είναι η μάνα του γαμπρού, που ο άντρας και ο μεγάλος της γιος έχουν σκοτωθεί από την οικογένεια του Λεονάρδο, του παλιού αρραβωνιαστικού της νύφης. Ο μικρός της γιος, το μοναδικό της στήριγμα στη ζωή, παντρεύεται και, λίγο μετά την επιστροφή της γαμήλιας πομπής από την εκκλησία, η νύφη κλέβεται με το Λεονάρδο. Ο γαμπρός τούς καταδιώκει και στη συμπλοκή που ακολουθεί σκοτώνονται και οι δύο άντρες.

Το πιο κάτω απόσπασμα είναι παρμένο από τη δεύτερη εικόνα της τρίτης πράξης. Βρισκόμαστε στο σπίτι του γαμπρού τη νύχτα του γάμου, όταν πια το φονικό έχει συντελεστεί.

Τα πρόσωπα του αποσπάσματος με τη σειρά που εμφανίζονται:

Μάνα

Γειτόνισσα

Νύφη

Γυναίκα

Κοριτσάκι

(Η σκηνή στο σπίτι του νεκρού γαμπρού. Μπαίνει η Μάνα με μια γειτόνισσα. Η γειτόνισσα κλαίει).

Μάνα: Πάψε.

Γειτόνισσα: Δεν μπορώ.

Μάνα: Πάψε σου είπα. (Στην πόρτα). Κανείς δεν είν' εδώ; (Φέρνει τα χέρια στο μέτωπο). Κι όμως καρτέραγα το γιο μου να μου μιλήσει. Αλλά ο γιος μου, τώρα, είναι μια αγκαλιά ξερά λουλούδια. Ο γιος μου είναι μια σκοτεινή φωνή πίσω από τα βουνα. (Με λύσσα στη γειτόνισσα). Θα πάψεις; Δε θέλω μοιρολόγια σε τούτο το σπίτι. Τα δάκρυα τα δικά σας βγαίνουν από τα μάτια μοναχά, τίποτ' άλλο. Μα τα δικά μου θα 'ρθουνε όταν θα μείνω μοναχή. Θ' ανέβουν από τις ρίζες των ποδιών, εδώ από τα σωθικά μου βαθιά, και θα 'ναι πιο καυτερά κι απ' το αίμα.

Γειτόνισσα: Έλα στο σπίτι μου. Μην κάθεσαι εδώ.

Μάνα: Εδώ θέλω να μείνω, εδώ. Τι έχω να φοβηθώ πια; Όλοι τους τώρα πεθάνανε. Τώρα, θε να κοιμάμαι τα μεσάνυχτα, θε να κοιμάμαι χωρίς να μου ταραζουν την καρδιά η ντουφέκια και τα μαχαίρια. Άλλες manάδες θα κρέμονται στα παράθυρα και θα τις μαστιγώνει η βροχή, προσμένοντας το γυρισμό των παιδιών τους. Εγώ, όχι. Εγώ θα κάμω με τ' όνειρό μου ένα μικρό παγωμένο περιστέρι από φίλντισι, για να το στέλνω την αυγή να φέρνει καμέλιες πάχνης πάνου απ' το κοιμητήρι. Μα όχι, όχι. Δεν είναι κοιμητήρι, δεν είναι κοιμητήρι: κρεβάτι γης, κούνια που τους φυλάει και που τους νανουρίζει στον ουρανό. (Μπαίνει μια γυναίκα ντυμένη στα μαύρα, πηγάνει δεξιά και γονατίζει. Στη γειτόνισσα). Βγάλε τα χέρια από τα μάτια σου. Θα

ῥθουν ημέρες δύσκολες. Δε θέλω να ιδώ κανένα. Η γη κι εγώ. Τα δάκρυά μου κι εγώ. Και τούτοι οι τέσσεροι τοίχοι. Αχ! Αχ (Κάθεται αποκαμωμένη).

Γειτόνισσα: Λυπήσου τη ζωή σου.

Μάνα (Ρίχνοντας τα μαλλιά πίσω): Έχεις δίκαιο. Πρέπει να κάνω κουράγιο. (Κάθεται). Γιατί θα ῥθουν οι γειτόνισσες και δε θέλω να με ιδούν τόσο αδύνατη κι έρμη. Τόσο έρμη! Μια γυναίκα που δεν έχει ούτε ένα γιο να του φιλήσει τα χείλια.

(Μπαίνει η Νύφη. Έχει ρίξει στους ώμους της ένα μαύρο σάλι και δε φορεί πια το στεφάνι της πορτοκαλιάς).

Γειτόνισσα (Πηγαίνοντας προς τη Νύφη, με λύσσα): Πού πας;

Νύφη: Εδώ έρχομαι.

Μάνα (Στη γειτόνισσα): Ποιος είναι;

Γειτόνισσα: Δεν τη γνωρίζεις;

Μάνα: Γι' αυτό ρωτάω ποιος είναι. Δε θέλω να τη γνωρίσω, για να μην της καρφώσω τα δόντια μου στο λαιμό. Οχιά! (Πηγαίνει προς τη Νύφη με ορμή, αλλά συγκρατιέται. Στη γειτόνισσα). Τη βλέπεις; Κάθεται και κλαίει, κι εγώ κοιτάζω ήσυχη και δεν της βγάνω τα μάτια. Δεν ξέρω τι έπαθα. Δεν αγαπούσα τάχα το γιο μου; Αλλά η τιμή του; Πού είναι η τιμή του; (Χτυπάει τη Νύφη. Εκείνη πέφτει χάμω).

Γειτόνισσα: Για τ' όνομα του Θεού! (Προσπαθεί να τις χωρίσει).

Νύφη (Στη Γειτόνισσα): Άσ' την. Ἦρθα να με σκοτώσει και να με βάλουν μαζί τους. (Στη Μάνα). Μα όχι με τα χέρια. Με σιδερένια τσιγκέλια, μ' ένα δρεπάνι κοφτερό, και να το μπήξεις βαθιά ώσπου να σπάσει στα κόκαλά μου. Άσ' την! Θέλω να ξέρει μοναχά πως είμαι καθαρή, τίμια. Τρελή ναι! Μα τώρα να με θάψουνε αν κάνας άντρας καθρεφτίστηκε ποτέ μες στην ασπράδα των βυζιών μου.

Μάνα: Πάψε, πάψε! Και τι με νοιάζει εμένα γι' αυτό;

Νύφη: Γιατί έφυγα με τον άλλο, ναι, έφυγα! (Με αγωνία). Και συ το ίδιο θα 'κανες. Καιγόμωνα, ήμουνα γιομάτη πληγές κι απομέσα κι απόξω, κι ο γιος σου ήτανε μια σταλιά νερό, κι εγώ από κείνη τη σταλιά τα καρτέραγα όλα, γη, χώμα, παιδιά, ευτυχία. Αλλά ο άλλος ήταν ένα ποτάμι σκοτεινό γιομάτο κλαριά, που ερχόταν κοντά μου βουίζοντας και τραγουδώντας μурμουριστά ανάμεσα στα καλάμια. Έτρεχα ν' ανταμώσω το γιο σου που ήτανε σαν παιδάκι από κρύο νερό, κι ο άλλος μού 'στελνε τότε χιλιάδες πουλιά που δε μ' αφήναν να περπατήσω, κι έριχναν πάχνη πάνου στις λαβωματιές μου, τις λαβωματιές μιας φτωχής μαραμένης γυναίκας, ενού αδύνατου κοριτσιού που το 'χε η φωτιά χαιδεμένο. Δεν ήθελα, μ' ακούς; Δεν το ήθελα! Ο γιος σου ήταν η ίδια μου η ζωή, και δεν τον γέλασα, όχι, δεν τον εγέλασα. Αλλά το χέρι του άλλου με πήρε σαν ένα κύμα της θάλασσας, μου 'δωκε μια σαν κουτουλιά μουλαριού, και δεν μπορούσα να κάμω αλλιώς, θα μ' έσερνε κοντά του παντοτινά, παντοτινά, παντοτινά, ακόμα κι αν είχα γίνει γριά κι όλα του γιου σου τα παιδιά κρεμόντανε στα μαλλιά μου!

(Μπαίνει μια γειτόνισσα).

Μάνα: Δε φταίει εκείνη, ούτε κι εγώ! (Σαρκαστική). Ποιος φταίει τότε; Ψεύτρα, τεμπέλα, ξεδιάντροπη, που πέταξες ένα στεφάνι πορτοκαλιάς, για να κερδίσεις μια άκρη κρεβατιού, που ήταν ακόμα ζεστό από άλλη γυναίκα!

Νύφη: Πάψε, πάψε! Σκότωσέ με, αν θέλεις. Εδώ είμαι! Κοίτα τι τρυφερός είν' ο λαιμός μου. Θα σου στοιχίσει λιγότερο, παρά να κόψεις μια ντάλια μέσα στον κήπο σου. Μα όχι αυτό, όχι αυτό. Είμαι τίμια, τίμια σαν ένα κορίτσι νιογέννητο. Και μπορώ να στο δείξω. Άναψε τη φωτιά. Θα βάλουμε τα χέρια μας. Εσύ για το γιο σου, εγώ για το κορμί μου. Να ιδείς που θα τα βγάλεις πρώτη εσύ.

(Μπαίνει άλλη γειτόνισσα).

Μάνα: Και τι με νοιάζει εμένα για την τιμή σου; Και τι με νοιάζει κι αν πεθάνεις; Και τι με νοιάζει εμένα, τίποτα πια, μα τίποτα; Ευλογημένα να είναι τα στάχια που κρύβουν τα παιδιά μου στις ρίζες τους. Ευλογημένη να είναι η βροχή που πλένει των πεθαμένων τα πρόσωπα. Κι ευλογημένος ο Θεός που μας ξαπλώνει παντοτινά τον ένα κοντά στον άλλο.

(Μπαίνει άλλη γειτόνισσα).

Νύφη: Άσε με να κλάψω μαζί σου.

Μάνα: Κλάψε. Αλλά στην πόρτα.

(Μπαίνει ένα κοριτσάκι. Η Νύφη μένει στην πόρτα. Η Μάνα στο κέντρο της σκηνής).

Γυναίκα *(Μπαίνοντας και πηγαίνοντας αριστερά):*

Ήταν καμάρι της αυγής
και καβαλάρης όμορφος.
Τώρα μια χούφτα χιόνι.
Γύρισε κάμπους και βουνά
και πανηγύρια πέρασε
στην αγκαλιά των κοριτσιών.
Ποιος το 'λπιζε να γίνουμε
τα μούσκλια τα νυχτιάτικα
στεφάνι στα μαλλιά του;

Μάνα: Ηλιοτρόπι της μάνας σου
και καθρέφτη της γης.
Να βάλουμε στα στήθια σου
σταυρό της πικροδάφνης,
να σου σκεπάσουν το κορμί
με σάβανο μεταξωτό,
και το νερό το δροσερό
απάνου στ' άσπρα χέρια σου
να γίνει μοιρολόι.

Γυναίκα:

Αχ, να τοι τέσσεροι λεβέντες,
τους κουβαλάνε σηκωτούς!

Νύφη:

Αχ, να τέσσερα παλικάρια, φέρνουν το χάρο στον αέρα!

Μάνα: Γειτόνισσες!

Κοριτσάκι *(Στην πόρτα):* Τώρα τους φέρνουν.

Μάνα:

Έτσι ήταν πάντα.

Με το σταυρό. Με το σταυρό.

Γυναίκες:

Γλυκά τα καρφιά σου,
γλυκός ο σταυρός σου,
γλυκό τ' όνομά σου, Χριστέ.

Νύφη: Ο σταυρός να φυλάει και πεθαμένους και ζωντανούς.

Μάνα:

Γειτόνισσες: Μ' ένα μαχαίρι,
μ' ένα μικρό μικρό μαχαίρι,
μια μέρα αφορεσμένη και πικρή,
καν δυο καν τρεις θα 'ταν η ώρα,
δυο άντρες σκοτωθήκανε γι' αγάπη.

Μ' ένα μικρό μικρό μαχαίρι
π' ούτε το χέρι δεν το πιάνει,
μα κείνο μπαίνει παγωμένο
στην ξαφνιασμένη μας καρδιά,
και σταματάει εκεί που τρέμει
θολή κι αξήγητη για πάντα
η σκοτεινή μας ρίζα της κραυγής.
Κι είναι, σας λέω, ένα μαχαίρι,
ένα μικρό μικρό μαχαίρι,
ψάρι χωρίς ποτάμι, χωρίς λέπια
π' ούτε το χέρι δεν το πιάνει.
Κι όμως μια μέρα αφορεσμένη,
καν δυο καν τρεις θα 'ταν η ώρα,
με τούτο το μικρό μαχαίρι
δυο παλικάρια μείναν ξερά
με πανιασμένα τα χείλια τους.
Ούτε το χέρι δεν το πιάνει
μα κείνο μπαίνει παγωμένο
στην ξαφνιασμένη μας καρδιά,
και σταματάει εκεί που τρέμει
θολή κι αξήγητη για πάντα
η σκοτεινή μας ρίζα της κραυγής.
(Οι γειτόνισσες, γονατισμένες στο πάτωμα, κλαίνε).

Αυλαία

Μετάφραση Νίκου Γκάτσου

Ερωτήσεις

1. Να παρακολουθήσετε την κλιμάκωση των συναισθημάτων της Μάνας από την αρχή ως το τέλος του αποσπάσματος.

2. Στο “Ματωμένο Γάμο” έχουμε μια σύγκρουση ανάμεσα σ’ ένα θεσμό, το γάμο, και στη φύση, τη φυσική έλξη Νύφης - Λεονάρδο. Να επισημάνετε τις εκφράσεις με τις οποίες η Νύφη αποδίδει την υπεροχή της φύσης στη σύγκρουση αυτή;
3. α) “Δεν είναι κοιμητήρι, δεν είναι κοιμητήρι: κρεβάτι γης, κούνια που τους φυλάει και που τους νανουρίζει στον ουρανό.”
β) “Ευλογημένα να είναι τα στάχια που κρύβουν τα παιδιά μου στις ρίζες τους. Ευλογημένη να είναι η βροχή που πλένει των πεθαμένων τα πρόσωπα. Κι ευλογημένος ο Θεός που μας ξαπλώνει παντοτινά τον ένα κοντά στον άλλο.”
Ποια αντίληψη για το θάνατο φαίνεται στα πιο πάνω λόγια της Μάνας;
4. Τι συμβολίζει το μαχαίρι στο έργο; Ποιο ρόλο τού αποδίδει η Μάνα στο μοιρολόι της;
5. Κύρια πηγή λυρισμού στο θέατρο του Λόρκα αποτελούν οι γυναίκες - ηρωίδες του. Δικαιολογήστε την άποψη αυτή στηριζόμενοι στο απόσπασμα.

Από παράσταση του
«Ματωμένου Γάμου», Θ.Ο.Κ.

Θρήνος για τον Ιγνάθιο Σάντσειθ Μεχίας¹

Ο "Θρήνος για τον Ιγνάθιο Σάντσειθ Μεχίας", φίλο του ποιητή και περίφημο ταυρομάχο, είναι μια από τις ωραιότερες ελεγείες της νεότερης ευρωπαϊκής λογοτεχνίας. Αποτελείται από τέσσερα ποιήματα από τα οποία παραθέτουμε πιο κάτω το δεύτερο.

Το σκόρπιο αίμα

Δε θέλω να το βλέπω!

Πες στο φεγγάρι να φανεί,
γιατί δε θέλω πια να βλέπω
το αίμα του Ιγνάθιο² στην αρένα.

Δε θέλω να το βλέπω!

Αχνό φεγγάρι απ' άκρη σ' άκρη.
Άτι από σύννεφα γαλήνια
και η σταχτιά του ονείρου αρένα
με τις ιτιές³ γύρω γύρω.
Δε θέλω να το βλέπω!
Η θύμησή μου καίγεται!
Μηνύστε το στα γιασεμιά
με την αέρινη ασπράδα.
Δε θέλω να το βλέπω!

Γέρικου κόσμου η αγελάδα⁴
έσερνε την πικρή της γλώσσα
σ' ένα μουσούδι κόκκινο αίμα
ξεχειλισμένο στην αρένα,
κι οι αρχαίοι ταύροι του Γκισάντο⁵,
πέτρα μαζί και θάνατος,
μουκάνισαν σα δυο αιώνες
που έχουν χορτάσει πια τη γη.
Όχι!
Δε θέλω να το βλέπω!

1. Ολόκληρο το ποίημα μελοποιήθηκε από το Σταύρο Ξαρχάκο
2. το αίμα του Ιγνάθιο· ο Ιγνάθιο Σάντσειθ Μεχίας πληγώθηκε θανάσιμα στην αρένα του Μανθανάρες της Μαδρίτης τον Αύγουστο του 1934. Καλλιτέχνης ο ίδιος, είχε στενή φιλία με τους περισσότερους από τους ποιητές του καιρού του.
3. ιτιές· στο πρωτότυπο barreras· σημαίνει τα ξύλινα χωρίσματα της αρένας από τις κερκίδες
4. Γέρικου κόσμου η αγελάδα· μυθολογική αναφορά στην αιγυπτιακή Άθωρ, θεά - αγελάδα των ζωντανών και των νεκρών. Η Άθωρ συγγενεύει με την Αστάρτη, την Αφροδίτη και, κυρίως, με την Ιώ της ελληνικής μυθολογίας.
5. οι αρχαίοι ταύροι του Γκισάντο· τεράστια ιβηρικά γλυπτά πρωτόγονης τέχνης κοντά στην Άβιλα της Καστίλλης

Σκαλί σκαλί πάει ο Ιγνάθιο
το θάνατό του φορτωμένος¹.
Γύρευε νά 'βρει την αυγή
και πουθενά η αυγή δεν ήταν.
Γυρεύει τη σωστή θωριά του
και τ' όνειρο τού αλλάζει δρόμο.
Γύρευε τ' όμορφο κορμί του
και βρήκε το χυμένο του αίμα.
Μη! μη μου λέτε να το βλέπω!
Το ανάβρυσμά του να μη βλέπω
κάθε φορά να λιγοστεύει,
το ανάβρυσμά του που φωτίζει
τόσες κερκίδες και σκορπιέται
μες στο πετσί και το βελούδο
κοσμοπλημμύρας διψασμένης.
Ποιος μου φωνάζει να κοιτάξω;
Μη! μη μου λέτε να το βλέπω!
Στιγμή δεν έκλεισε τα μάτια
που είδε τα κέρατα κοντά του,
όμως οι τρομερές μανάδες
ανασηκώσαν το κεφάλι.
Κι από τα βοσκοτόπια πέρα
ήρθ' ένα μυστικό τραγούδι
που αγελαδάρηδες ομίχλης
τραγουδάγαν σε ουράνιους ταύρους².

Δεν είχαν άρχοντα η Σεβίλια
μπροστά του για να παραβγεί
ούτε σπαθί σαν το σπαθί του
ούτε καρδιά να 'ν' τόσο αληθινή.
Σαν ποταμός από λιοντάρια
η ξακουσμένη του αντρειουσώνη,
και σαν σε πέτρα σκαλισμένη
η στοχασιά του η μετρημένη.
Φως χρυσαφένιο είχε μιας Ρώμης
ανδαλουσιάνικης στο μάτι,
και το χαμόγελό του νάρδος
από σπιρτάδα κι απ' αλάτι.
Τι ταυρομάχος στην αρένα!
Τι βράχος πάνω στα βουνά!
Τι απαλός με τ' άγρια στάχια!
Τι δυνατός με τα σπιρούνια!

-
1. Σκαλί... το θάνατό του φορτωμένος· παρόμοια εικόνα υπάρχει και στο ποίημα "Πολιτεία δίχως ύπνο" της συλλογής "Ποιητής στη Νέα Υόρκη": Κι όποιος το θάνατο φοβάται θα τον φορτωθεί στους ώμους του
  2. ουράνιους ταύρους· μυθολογική αναφορά στη μεταμόρφωση του Δία σε ταύρο

Τι τρυφερός με τη δροσιά!
Τι λαμπερός στα πανηγύρια!
Τι τρομερός με τις στερνές
του σκοταδιού τις μπαντερίλιες¹!

Τώρα για πάντα πια κοιμάται.
Τώρα τα μούσκλια και τα χόρτα
με δάχτυλα που δε λαθεύουν
το άνθος ανοίγουν του μυαλού του.
Και το τραγουδιστό του αίμα
κυλάει σε βάλτους και λιβάδια,
γλιστράει στο σύγκρουο των κεράτων,
άψυχο στέκει στην ομίχλη,
σε βουβαλιών σκοντάφτει πόδια,
σε μια πλατιά, μια λυπημένη,
μια σκοτεινή γλώσσα, ώσπου τέλμα
να γίνει από αγωνία, πλάι
στον Γουαδαλκιβίρ των άστρων².
Της Ισπανίας ω άσπρε τοίχε!
Κι εσύ του πόνου ω μαύρε ταύρε!
Αίμα του Ιγνάθιο παγωμένο!
Αηδόνι στην καρδιά του μέσα!
Όχι!
Δε θέλω να το βλέπω!
Πού δισκοπότηρο αγιασμένο
πού κάλυκας να το χωρέσει
και χελιδόνια να το πιούνε,
πάχνη φωτός να το κρυώσει,
τραγούδι και κρινοπλημμύρα,
και κρύσταλλο να το ασημώσει.
Όχι!
Δε θέλω να το βλέπω!

Μετάφραση Νίκου Γκάτσου

Ερωτήσεις

1. Το ποίημα συνδυάζει τον ύμνο με το θρήνο για το θάνατο του ταυρομάχου. Να βρείτε τους στίχους που εκφράζουν τα δυο αυτά στοιχεία.
2. Να επισημάνετε το λαϊκό στοιχείο στο ποίημα.
3. Να συγκρίνετε το “Θρήνο για τον Ιγνάθιο Σάντσιεθ Μεχίας” με τον “Επιτάφιο” του Γ. Ρίτσου (Ανθολογία Νεοελληνικής Ποίησης, Υ.Α.Π., σσ. 196 - 198). Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε;

---

1. μπαντερίλιες· μακρόστενα στρογγυλά σπαθιά τυλιγμένα με χρωματιστές κορδέλες
2. Γουαδαλκιβίρ των άστρων· εικόνα του Γαλαξία

Σκηνή από ταυρομαχία

Αλεχάντρο Κασόνα (1903 - 1965)

Δραματικός συγγραφέας και ποιητής. Το πραγματικό του όνομα είναι Αλεχάντρο Ροντρίγκες Αλβαρέζ. Γεννήθηκε σ' ένα χωριό των Αστουριών, το Μπεσουίλιο, από πατέρα και μητέρα δασκάλους. Σπούδασε στα πανεπιστήμια του Οβιέδο και της Μαδρίτης και το 1928 διορίστηκε δάσκαλος σ' ένα από τα χωριά των Πυρηνάιων. Το 1929 γράφει το πρώτο του θεατρικό έργο, τη "Ναυαγισμένη σειρήνα", που τιμήθηκε με το βραβείο Λόπε ντε Βέγα. Λίγο αργότερα, γράφει την κωμωδία "Ξανά ο διάβολος" και το δράμα "Η Νατάσα μας". Στα πρώτα αυτά θεατρικά του έργα εκφράζει με έντονο τρόπο πολιτικές και κοινωνικές θέσεις. Αναλαμβάνει την υπεράσπιση των φτωχών και περιφρονημένων, καταδικάζει την ανθρώπινη διαφθορά και τονίζει τη φυσική καλοσύνη του ανθρώπου.

Με την έκρηξη του Εμφυλίου Πολέμου αυτοεξορίζεται στην Αργεντινή. Εκεί γράφει τα περισσότερα θεατρικά του έργα: "Απαγορεύεται η αυτοκτονία την άνοιξη", "Οι Τρεις τέλειες παντρεμένες", "Η Κυρά της αυγής", "Η Μυλωνού του Άρκος", "Βάρκα δίχως ψαρά", "Τα Δέντρα πεθαίνουν όρθια" κ.ά. Μέσα από αυτά αναδύονται καταστάσεις και πρόσωπα, που καθίστανται φορείς πνευματικών ανατάσεων και ηθικών διδαγμάτων.

Από τα ποιητικά του έργα ξεχωρίζει η ποιητική συλλογή "Ανθός Μύθων", που τιμήθηκε με το Εθνικό Βραβείο Λογοτεχνίας (1934).

Τα Δέντρα πεθαίνουν όρθια (απόσπασμα)

"Τα Δέντρα πεθαίνουν όρθια" είναι ένα "παιχνίδι" ανάμεσα στη φαντασία και την πραγματικότητα. Βασικό στοιχείο του έργου είναι το "ζωτικό ψεύδος", που περνά έντεχνα από το ένα πρόσωπο στο άλλο.

Ο δόκτορας Άριελ, ένας ιδεαλιστής, χρηματοδοτεί ένα ίδρυμα που έχει σκοπό να γιατρέψει την απογοήτευση και τη δυστυχία. Ο γερο - Μπαλμπόα ζητά από το διευθυντή του ιδρύματος να τον βοηθήσει: Το ηλικιωμένο ζεύγος Μπαλμπόα είχε έναν εγγονό, το Μαυρίκιο, που, αφού ήλθε στα χέρια με τον παππού του, εγκατέλειψε το σπίτι κι έφυγε για τον Καναδά, όπου εξελίχτηκε σε επαγγελματία κακοποιό. Πέρασαν είκοσι χρόνια. Η γιαγιά βρισκόταν σε μια μόνιμη κατάσταση δυστυχίας, γι' αυτό ο παππούς μηχανεύτηκε ένα ψέμα, για να της δώσει λίγη χαρά. Άρχισε να της γράφει γράμματα εκ μέρους του εγγονού της, που δήθεν είχε προκόψει, είχε γίνει πετυχημένος αρχιτέκτονας, είχε παντρευτεί. Κι αυτή απαντούσε ευτυχισμένη. Και ξαφνικά φτάνει ένα αληθινό τηλεγράφημα: Ο πραγματικός εγγονός, ο κακοποιός, ερχόταν. Και τότε, όμως, συνέβη κάτι το απρόοπτο. Το πλοίο με το οποίο θα ταξίδευε βυθίστηκε αΐτανδρο. Ούτε αυτό δεν μπορούσε να το μάθει η γιαγιά. Έπρεπε να βρεθούν κάποιοι που να υποδύονταν τον εγγονό και τη γυναίκα του.

Έτσι κι έγινε. Το ρόλο του Μαυρίκιου αναλαμβάνει ο διευθυντής του ιδρύματος και της γυναίκας του Ισαβέλλας η Μάρθα, ένα κορίτσι που ο τελευταίος έσωσε την ώρα που θα αυτοκτονούσε. Το υποτιθέμενο αντρόγυνο εγκαθίσταται στο σπίτι του παππού κι η γιαγιά για επτά μέρες ζει στιγμές μοναδικής ευτυχίας. Κι ενώ πλησίαζε η ώρα του αποχωρισμού, ξαφνικά κάνει την εμφάνισή του ο πραγματικός Μαυρίκιος, που τελικά δεν είχε ταξιδέψει με το πλοίο που βυθίστηκε, και ζητά 200,000 πέσος, για να μην αποκαλύψει την αλήθεια στη γιαγιά.

Πιο κάτω παρατίθεται ένα απόσπασμα από τη δεύτερη εικόνα της τρίτης πράξης.

Τα πρόσωπα του αποσπάσματος με τη σειρά που εμφανίζονται:

Ισαβέλλα· το κορίτσι που υποδύεται τη γυναίκα του Μαυρίκιου
Μαυρίκιος· ο διευθυντής του ιδρύματος, υποδύεται τον εγγονό
Φιλίτσα· καμαριέρα

Άλλος· ο πραγματικός Μαυρίκιος

Γιαγιά

Μπαλμπόα· ο παππούς

(Η σκηνή στο σπίτι της γιαγιάς).

Ισαβέλλα: Υπάρχει ελπίδα να διορθωθεί το πράμα;

Μαυρίκιος: Καμιά. Ό,τι μπορέσαμε κάναμε, όμως δίχως αποτέλεσμα. Σε λίγη ώρα θα ξανάρθει πάλι ο ίδιος για να πει τον τελευταίο λόγο.

Ισαβέλλα: Και θα τον αφήσεις να μπει σ' αυτό το σπίτι;

Μαυρίκιος: Δυστυχώς είναι το δικό του σπίτι. Ούτε με παρακάλια, ούτε με απειλές δεν καταφέραμε τίποτα. Αυτός έρχεται αποφασισμένος και δεν κάνει πίσω.

Ισαβέλλα: Με άλλα λόγια, όλο το έργο μας θα γκρεμιστεί μέσα σ' ένα λεπτό μπροστά μάλιστα στα μάτια μας. Και μεις θα το βλέπουμε με σταυρωμένα χέρια;

Μαυρίκιος: Ανώφελα έχουμε μεις το δίκιο. Εκείνος έχει με το μέρος του τη δύναμη και την αλήθεια.

Ισαβέλλα: Δε σε αναγνωρίζω. Όταν σε άκουσα την πρώτη μέρα, μου φάνηκες πως θα μπορούσες να κάνεις θαύματα. Τα χέρια σου ήταν φορτωμένα μαγεία. Δεν υπήρχε πράμα άσκημο που να μην ήσουν ικανός να τ' ομορφύνεις. Ούτε μια θλιβερή πραγματικότητα που να μην τη διασκεδάζεις μ' ένα παιχνίδι της φαντασίας. Γι' αυτό και σ' ακολούθησα με κλειστά μάτια. Και τώρα που έρχεται στην πόρτα σου η αλήθεια και που δεν έχει ούτε καν τη δικαιολογία της ομορφιάς στέκεσαι αντίκρου της δεμένος χεροπόδαρα.

Μαυρίκιος: Τι μπορώ να κάνω; Μόλις ξεσκεπαστεί το παιχνίδι, αυτή η αλήθεια βαστάει στα χέρια της όλα τα χαρτιά και μπορεί μια χαρά να μας παίξει, να μας εκβιάσει. Τίποτα δεν μπορούμε να ελπίζουμε, Ισαβέλλα.

Ισαβέλλα: Ίσως ακόμα μπορείς να κάνεις κάτι καλό για τούτο το σπίτι. Το τελευταίο καλό. Ομολόγησέ τα όλα στη γιαγιά. Πες της την αλήθεια.

Μαυρίκιος: Τι θα είχαμε να κερδίσουμε;

Ισαβέλλα: Θα ήταν σαν να της ανοίγουμε τα μάτια. Εσύ μπορείς να το κάνεις με τρυφερότητα, με τ' απαλά δάχτυλα της καρδιάς. Μην αφήσεις αυτόν να της τ' ανοίξει με τ' απότομο χτύπημα.

Μαυρίκιος: Δεν μπορώ. Δε θα είχα το κουράγιο. Δε θέλω να δω την πληγή που κι εγώ έκανα ό,τι μπόρεσα για ν' ανοίξει περισσότερο και που τώρα πια δεν είμαι άξιος να τη γιάνω. Άντε, να φύγουμε από δω το γρηγορότερο.

Ισαβέλλα: Και να πάμε στο ήσυχο και ωραίο ίδρυμά σου; Να διασκεδάσουμε φτιάχνοντας όνειρα που οπωσδήποτε θα γκρεμιστούν; Όχι, Μαυρίκιε, γύρνα μόνος σου.

Μαυρίκιος: Δεν πιστεύω να θέλεις να μείνεις εδώ;

Ισαβέλλα: Μακάρι να μπορούσα. Όμως δε θέλω να βγω απ' αυτή την ψεύτικη ζωή για να έρθω μαζί σου σε άλλη το ίδιο ψεύτικη.

Μαυρίκιος: Πού θα πας λοιπόν; Θα γυρίσεις εκεί που ήσουνα πριν;

Ισαβέλλα: Φαίνεται απίστευτο. Κι όμως το μεγάλο μάθημα που πήρα εδώ αυτό είναι. Το δωμάτιό μου ήταν στενόχωρο και φτωχό μα δε μου χρειαζόταν άλλο. Ήταν στα μέτρα μου. Το χειμώνα έμπαινε κρύο από το παράθυρο. Όμως ήταν κρύο καθαρό, που με τύλιγε σαν παλιό φόρεμα. Κι ούτε τριαντάφυλλα είχα στο παράθυρο, μονάχα κάτι γεράνια γεμάτα σκόνη. Όλα όμως ήταν στα μέτρα τους. Η φτώχεια μου, το κρύο, τα γεράνια μου.

Μαυρίκιος: Και θέλεις πάλι να γυρίσεις πίσω σ' αυτήν τη φτώχεια; Δε θα το κάνεις.

Ισαβέλλα: Ποιος θα μ' εμποδίσει;

Μαυρίκιος: Εγώ.

Ισαβέλλα: Εσύ; Άκου δω. Τώρα πια δεν υπάρχει μήτε δάσκαλος, ούτε μαθήτρια. Θα μιλήσουμε για πρώτη φορά σαν ίσος προς ίσο. Και θα σου πω την ιστορία μου, σαν να μην είναι δική μου, ώστε να δεις πιο καθαρά. Κάποτε έβγαλαν από τον κόσμο της μια κοπέλα και την πήγαν σε άλλο πολύ πιο όμορφο. Κι ό,τι δεν είχε έως τότε το απέκτησε άξαφνα. Οικογένεια, σπίτι, δέντρα κι αγάπη νιόπαντρης. Μονάχα βέβαια που έπρεπε να παίξει κωμωδία. Όμως αυτή δεν ήθελε να υπολογίζει και δόθηκε σ' αυτό που έκανε. Αυτό που άλλο δεν ήταν παρά σκηνικό θεάτρου έγινε σπίτι της αληθινό. Όταν έλεγε, γιαγιά, δεν ήταν μια λέξη μονάχα, ήταν φωνή που ερχόταν από μέσα της, από πολύ μακριά. Ακόμα και όταν ο ψεύτικος άντρας της τη φιλούσε, αυτηνής χτύπαγε το αίμα μέσα στις φλέβες της κι έτρεμε. Εφτά μέρες κράτησε τ' όνειρο και να τώρα το αποτέλεσμα: Ξέρω τώρα πως η μοναξιά μου θα γίνει πιο δύσκολη. Τα γεράνια μου πιο φτωχά. Το κρύο μου ακόμα πιο κρύο. Όμως αυτή είναι η μοναδική μου αλήθεια. Και δε θέλω πια ποτέ να ονειρευτώ για να μην ξαναξυπνήσω έτσι. Συχώρα με αν σου φαίνομαι αχάριστη.

Μαυρίκιος: Μονάχα ενμέρει. Γιατί θέλεις και καλά να σκέφτεσαι πως η ιστορία αυτή είναι μόνο δική σου. Δε θα μπορούσε τάχα να είναι και των δυο μας;

Ισαβέλλα: Τι θέλεις να πεις;

Μαυρίκιος: Ότι και σε μένα χρειάστηκε το σπίτι αυτό για ν' ανακαλύψω την αλήθεια μου. Χτες δεν ήξερα τι χρώμα είχαν τα μάτια σου... Θέλεις τώρα να σου πω πώς αλλάζουν χρώμα όταν ανοίγεις το παράθυρο ή όταν στέκεσαι μπροστά στη φωτιά και όταν με βλέπουν να έρχομαι και να φεύγω;

Ισαβέλλα: Μαυρίκιε!

Μαυρίκιος: Εφτά νύχτες σ' ένιωθα που κοιμόσουν δίπλα στην πόρτα μου¹. Δεν ήσουν δική μου, ωστόσο μ' άρεσε που σ' άκουγα ν' ανασαίνεις κάτω από την ίδια στέγη. Η ανάσα σου όσο πήγαινε μου γινόταν συνήθεια και τώρα το μόνο που ξέρω είναι πως δε θα μπορούσα να ζήσω χωρίς αυτήν. Τη χρειάζομαι δίπλα μου, για πάντα, στο μαξιλάρι μου. Σπίτι σου σπίτι μου δεν έχει σημασία. Όποιο να 'ναι δικό μας θα λογαριάζεται. Διάλεξε.

Ισαβέλλα: Μαυρίκιε!... *(Πέφτει στην αγκαλιά του).*

Μαυρίκιος: Μάρθα - Ισαβέλλα αλήθεια μου. *(Τη φιλάει με πάθος. Ακούγεται το κουδούνι του σπιτιού. Κοιτάζονται τρομαγμένοι, αγκαλιασμένοι ακόμα. Το κουδούνι ξαναχτυπάει).* Νάτος ήρθε. *(Πάει να βγει να τον απαντήσει. Η Ισαβέλλα τον κρατάει).*

Ισαβέλλα: Όχι. Άσε με εμένα μαζί του.

Μαυρίκιος: Τρελάθηκες;

---

1. Έμεναν σε διπλανά δωμάτια εν αγνοία της γιαγιάς.

(Η καμαριέρα περνάει και πάει ν' ανοίξει).

Ισαβέλλα: Ίσως μια γυναίκα να μπορεί να πετύχει ό,τι δεν πέτυχες εσύ. Άσε με.
(Φιλιούνται γρήγορα).

Μαυρίκιος: Θα είμαι εδώ κοντά.

Ισαβέλλα: Μη φοβάσαι. Τώρα έχω δύναμη και για τους δυο.

(Ο Μαυρίκιος βγαίνει στο περιβόλι. Γυρίζει η καμαριέρα).

Φιλίτσα: Είναι κείνος ο ίδιος άνθρωπος που ήρθε χτες βράδυ. Ζητάει την κυρία.

Ισαβέλλα: Πες του να περάσει.

(Η καμαριέρα κάνει να πάει, ο Άλλος παρουσιάζεται στην πόρτα).

Άλλος: Η ψεύτικη σύζυγός μου, ε;

Ισαβέλλα: Η ψεύτικη σύζυγός σας.

Άλλος: Χαίρω πολύ. Πάντως καλή η εκλογή.

Ισαβέλλα: Ευχαριστώ.

Άλλος: Έμαθα όλη τη μανούβρα που έγινε εδώ μέσα. Τα γράμματα, το ευτυχισμένο αντρόγυνο, η συγκίνηση της γιαγιάς. Ωραίο παραμυθάκι και διδακτικό συνάμα. Κρίμα που τελειώνει τόσο ανόητα.

Ισαβέλλα: Δεν τελείωσε ακόμα.

Άλλος: Όσο για μένα, αν θέλετε να συνεχίσετε, ξέρετε την τιμή.

Ισαβέλλα: Πολύ ακριβή. Να πουληθεί στα γρήγορα, να κακοπουληθεί το σπίτι, το μόνο που έχουν οι δυο γέροι για να πεθάνουν ήσυχοι μέσα σ' αυτό.

Άλλος: Κι εγώ μπορεί να πεθάνω σαν το σκυλί σε κάποια γωνιά του δρόμου, αν δε δώσω τα λεφτά. Οι φίλοι μου δεν καταλαβαίνουν από παραμύθια, αλλά ξέρουν καλό σημάδι.

Ισαβέλλα: Είναι ο τελευταίος λόγος σας;

Άλλος: Πάλι τα ίδια; Ο αρραβωνιαστικός σας μου γύρεψε χτες βράδυ διορία για να το ταχτοποιήσει. Θα 'χουμε το παραδάκι, ναι ή όχι;

Ισαβέλλα: Το ξέρετε τόσο καλά όσο κι εγώ πώς είναι αδύνατο.

Άλλος: Αυτό θα το δούμε. Φαντάζομαι πως τη γριά την έχουν κλειδωμένη στην κάμαρά της, ε; Μην ανησυχείτε, ξέρω το δρόμο.

(Πάει να προχωρήσει, η Ισαβέλλα δεν τον αφήνει).

Ισαβέλλα: Φρόνιμα. Καθίστε εκεί.

Άλλος: Σας ειδοποιώ ότι εμένα δε με φόβισαν ποτέ οι γυναίκες, μήτε αυτές που καλοπιάνουν, μήτε εκείνες που φοβερίζουν, ετούτες μάλιστα ακόμα λιγότερο. Κάντε πέρα.

Ισαβέλλα: Για τ' όνομα του Θεού, σκεφθείτε το πριν είναι πολύ αργά. Ένας σας λόγος μπορεί να τη σκοτώσει αυτήν τη γυναίκα.

Άλλος: Μπα. Όχι δα κι έτσι.

Ισαβέλλα: Δυστυχώς έτσι είναι. Μονάχα αυτή η ελπίδα τη βαστούσε όρθια. Κι ένα τέτοιο χτύπημα μπορεί να είναι μοιραίο.

Άλλος: Τόσο πολύ σας νοιάζει η ζωή αυτής της γυναίκας;

Ισαβέλλα: Πιο πολύ κι απ' τη δική μου.

Άλλος: Τότε γιατί να χάνουμε καιρό; Ας βάλουμε τα πράματα στη θέση τους όπως εγώ τα βλέπω. Ξεκάθαρες δουλειές. Διακόσιες χιλιάδες πέσος αξίζει η ζωή της γιαγιάς. Φτηνά, ε;

Ισαβέλλα: Παλιάνθρωπε!

(Προχωρεί με το χέρι σηκωμένο. Ανοίγει η πόρτα αριστερά, έρχεται η γιαγιά).

Γιαγιά: Τι τρέχει, Ισαβέλλα;

Ισαβέλλα *(Τρέχει σ' αυτήν):* Γιαγιά...

Γιαγιά: Αν δεν κάνω λάθος, ο κύριος είναι ο ίδιος που ήρθε και χθες βράδυ. *(Προχωρεί σ' αυτόν).* Ζητάτε κανένα σ' αυτό το σπίτι;

Ισαβέλλα: Κανένα. Να... Έφευγε. *(Παρακαλεστικά).* Έτσι δεν είναι; Φεύγατε, κύριε;

Άλλος: Δεν έκανα ένα τέτοιο μεγάλο ταξίδι για να φύγω με άδεια χέρια.

Ισαβέλλα: Ψέματα! Μην τον ακούτε, γιαγιά. Μην τον ακούτε!...

Γιαγιά: Τρελάθηκες, παιδί μου; Τι τρόπος είν' αυτός; Μην την ξεσυνερίζεστε, είναι λίγο νευρική. Άφησέ μας, παιδί μου. Ο κύριος φαίνεται πως κάτι έχει να μου πει.

Ισαβέλλα: Αυτός όχι. Θα σας το πω εγώ. Εγώ, ύστερα, όταν θα είμαστε μόνες.

Γιαγιά *(Αποφασιστικά):* Αρκεί, Ισαβέλλα. Έβγα στο περιβόλι και μην ξανάρθεις ώσπου να σε φωνάξω. Κατάλαβες; Με καμιά πρόφαση. Άντε, άφησέ μας.

(Η Ισαβέλλα φεύγει γρήγορα, σκεπάζοντας το πρόσωπο. Παύση. Η γιαγιά κοιτάζει ώρα πολλή τον άγνωστο και προχωρεί ήσυχη).

Γιαγιά: Καθώς φαίνεται, πρόκειται για κάτι σοβαρό. *(Κάθεται).* Δεν κάθεστε;

Άλλος: Όχι, ευχαριστώ. Λίγα λόγια φτάνουν γι' αυτό που έχω να πω.

Γιαγιά: Όστε κάνατε λοιπόν ένα τόσο μεγάλο ταξίδι για να 'ρθείτε να μιλήσετε σε μένα; Από πού ερχόσαστε;

Άλλος: Από τον Καναδά.

Γιαγιά: Ωραίος τόπος. Ο εγγονός μου ήρθε από κει, πάνε λίγες μέρες. Τον γνωρίζετε μήπως τον εγγονό μου;

Άλλος: Πολύ. Κι απ' ό,τι βλέπω καλύτερα κι από σας την ίδια.

Γιαγιά: Πολύ πιθανό. Εγώ είχα να τον δω καιρό. Όταν έφυγε από τούτο το σπίτι...

Άλλος: Όταν τον έδωξαν δίχως αιτία.

Γιαγιά: Ακριβώς. Όταν ο παππούς τον έδωξε από τούτο το σπίτι, πολύ φοβήθηκα για κείνον. Γιατί ήταν τρελόπαιδο. Όμως για την καρδιά του δεν αμφέβαλα ποτέ. Ήξερα πως θα του αρκούσε να με θυμάται για να μην ξεστρατίσει. Κι έτσι έγινε. Ύστερα ήρθαν τα γράμματα, η καινούρια ζωή και, τέλος, ήρθε κι αυτός.

Άλλος: Το ξέρω το παραμύθι. Αυτό που δεν καταλαβαίνω είναι πώς το χάψατε στα χρόνια σας.

Γιαγιά: Δεν καταλαβαίνω...

Άλλος: Για πέστε μου, κυρία, δε βάλατε ποτέ με το νου σας πως τα γράμματα εκείνα μπορούσαν να είναι ψεύτικα;

Γιαγιά: Ψεύτικα τα γράμματα;

Άλλος (Απότομα): Ψεύτικα όλα. Τα γράμματα. Η γελοία ιστορία ως κι ο εγγονός σας, ο ίδιος. Ή μήπως στραβωθήκατε, ή σας αρέσει να κλείνετε τα μάτια;

Γιαγιά (Σηκώνεται): Δηλαδή, τι θέλετε να πείτε; Ότι το χαρούμενο, το ευτυχισμένο παλικάρι που μένει εδώ μαζί μου, δεν είναι ο εγγονός μου; Ότι ο δικός μου εγγονός, ο αληθινός, η τελευταία σταλαγματιά από το αίμα μου... είναι αυτός ο άθλιος κακούργος που βρίσκεται αντίκρου μου; Αυτό ήρθες να μου πεις, Μαυρίκιε;

Άλλος: Γιαγιά!

Γιαγιά: Και για να καταφέρεις αυτό το χτύπημα σε μια φτωχή γυναίκα, έκανες ένα τέτοιο μεγάλο ταξίδι; Μπράβο! Μπορείς να υπερηφανεύεσαι. Σωστό αντρίκιο κατόρθωμα!

Άλλος: Ας τελειώνουμε πια. Όστε και συ έπαιζες λοιπόν κωμωδία;

Γιαγιά: Όχι. Εγώ δεν το ήξερα έως χτες το βράδυ. Εκείνη τη στιγμή που σε είδα εδώ μου άνοιξαν τα μάτια άξαφνα. Ύστερα δεν κόπιασα πολύ για να κάνω τον παππού να μου τα ομολογήσει όλα. Ήταν τόσο άγριο που τα σπλάχνα μου αρνιόνταν να το πιστέψουν. Μονάχα μια ελπίδα απόμεινε: Τουλάχιστον μπροστά μου δε θα τολμήσει. Και περίμενα ως την τελευταία στιγμή έναν καλό λόγο, μια κίνηση συμπόνιας, τουλάχιστον κάποιο δισταγμό. Κάτι απ' όπου να πιαστώ. Όμως όχι. Ήρθες κι έχωσες τα βρώμικα χέρια σου ίσα μέσα στην πληγή μου... Εκεί που περισσότερο πονούσα...

Άλλος: Δεν μπορούσα τίποτ' άλλο να κάνω, γιαγιά. Μου χρειάζονται τα λεφτά για να σώσω το τομάρι μου.

Γιαγιά: Ξέρω πόσα είναι. Σ' άκουσα που το 'λεγες: Διακόσιες χιλιάδες πέσος αξίζει η ζωή της γιαγιάς. Όχι, Μαυρίκιε, δεν αξίζει τόσο. Για ένα μονάχα δάκρυ σου θα σου την είχα δώσει ολάκαιρη. Όμως είναι πια αργά για κλάματα. Τι περιμένεις λοιπόν; Μήτε δεκάρα δε θα πάρεις γι' αυτό το τομάρι που δεν έχει μέσα τίποτα δικό μου.

Άλλος: Θα μ' αφήσεις να ψοφήσω στο δρόμο σαν το σκυλί;

10

Γιαγιά: Αυτός είναι ο νόμος για σένα. Έχε τουλάχιστον την περηφάνια να τον εφαρμόσεις.

Άλλος (*Με αγωνία, βραχνά*): Σκέψου πως όχι μόνο μπορούν να με σκοτώσουν, αλλά πως μπορώ να σκοτώσω κι εγώ.

Γιαγιά: Στην ψυχή σου, Μαυρίκιε, φτάνει. Αν σου απομένει κάτι αντρίκιο ακόμα, αν θέλεις κάτι να κάνεις για μένα, φύγε από δω, τώρα αμέσως. Τώρα αμέσως!

Άλλος: Τόσο πολύ σ' ενοχλώ;

Γιαγιά: Ούτε μια στιγμή πια. Φεύγα! Δε βλέπεις ότι μ' αφήνει η δύναμή μου; Ότι τρέμουν τα πόδια μου; Και δε θέλω να πέσω μπροστά σου... Έξω!...

Άλλος: Απάνω σου το κρίμα.

Γιαγιά: Έξω!... (*Ο Άλλος με κίνηση αγωνίας φεύγει απότομα. Η γιαγιά νικημένη κλαίει στην πολυθρόνα*). Δειλέ... Κιοτή... Κιοτή...

(*Παύση. Μπαίνει ο Μπαλμπόα, τρέχει κοντά της*).

Μπαλμπόα: Καημένη μου, Ευγενία... Δε σου το είπα ότι θα ήταν ανώτερο από τις δυνάμεις σου;

Γιαγιά: Βλέπεις πως δεν ήταν. Ο δυνατός πόνος πέρασε πια... Το κακό είναι αυτό που αφήνει. Τον πόνο που ύστερα έρχεται, σιγά σιγά, ύπουλα, που σε τυλίγει, όλο περισσότερο σε τυλίγει... Μα σ' αυτόν έχω πια συνηθίσει... Μ' αυτόν έχουμε παλιά φιλία... (*Συνέρχεται*). Τα παιδιά δε θ' άκουσαν τίποτα, ε;

Μπαλμπόα: Δε θα τους το πεις;

Γιαγιά: Ποτέ. Τους χρωστάω τις πιο ωραίες μέρες της ζωής μου. Τώρα είναι η σειρά μου να κάνω κάτι γι' αυτούς. (*Σηκώνεται, φωνάζει*). Μαυρίκιε... Ισαβέλλα...

Μπαλμπόα: Πού βρίσκεις τη δύναμη;

Γιαγιά: Είναι η τελευταία μέρα, Φερδινάνδε. Να μη με δουν να πέφτω. Πεθαίνω από μέσα... Όμως όρθια. Σαν τα δέντρα.

(*Ερχονται η Ισαβέλλα κι ο Μαυρίκιος*).

Γιαγιά: Τι κρεμασμένα μούτρα είν' αυτά; Δεν τ' αφήνετε για αύριο που θα έχετε όλο τον καιρό δικό σας;

Ισαβέλλα: Έφυγε αυτός ο άνθρωπος;

Γιαγιά: Τώρα μόλις. Παράξενος αλήθεια. Είπε πως έκανε μεγάλο ταξίδι για να μου μιλήσει. Κι απομένει και με κοιτάζει δίχως λέξη, και τέλος φεύγει όπως ήρθε.

Μαυρίκιος: Χωρίς να μιλήσει;

Γιαγιά: Φαινόταν πως κάτι θα μου έλεγε, κάτι πολύ σπουδαίο, μα ξαφνικά του 'λειψε η φωνή και δεν μπόρεσε να συνεχίσει.

Ισαβέλλα: Και δεν είπε τίποτα; Μήτε λέξη;

Γιαγιά: Μονάχα, συγγνώμη... Τι καταλαβαίνετε; Κανέναν τρελός που δεν πρόλαβαν να τον δέσουν.

Ισαβέλλα: Για να τον δέσουν υπάρχει ακόμα καιρός.

Γιαγιά (Στον παππού): Κόψε τους κάνα δυο κλαριά από την αγριαχλαδιά. Θα τους αρέσει να τα πάρουν μαζί τους για να μας θυμούνται. Από κει, από το παράθυρο. (Ο Μπαλμπόα ανεβαίνει αργά τη σκάλα). Α, να σου δώσω και τη συνταγή για το λικέρ, μην την ξεχάσουμε την τελευταία στιγμή. Έχεις μολύβι και χαρτί;

Μαυρίκιος: Ναι, γιαγιά. (Δίνει της Ισαβέλλας μολύβι και χαρτί κι αυτή κάθεται στο τραπέζι να γράψει).

Γιαγιά: Γράψε, κόρη μου, να δούμε πώς θα το πετύχεις. Όλες οι γυναίκες στη φαμίλια μας πάντα το κάναμε καλό. Γράφε: Νερό φιλτραρισμένο και οινόπνευμα μισό μισό. (Εμπιστευτικά). Πότε φεύγει το αεροπλάνο;

Μαυρίκιος: Αύριο ξημερώματα.

Γιαγιά: Αύριο... Μούστος ένα τέταρτο από μοσχάτο σταφύλι, αν γίνεται. (Πάλι εμπιστευτικά). Θα μου γράφεις, Ισαβέλλα;

Ισαβέλλα: Ναι, γιαγιά, πάντα, πάντα...

Γιαγιά: Πώς θα 'θελα να 'βλεπα τα μεγάλα δάση με τα έλκυθρα... Δυο ασπράδια χτυπημένα μαρέγγα. Και αργότερα... όταν θα 'χετε παιδιά... παιδιά... (Μένει αφηρημένη. Η Ισαβέλλα παρατάει το μολύβι και κρύβει το πρόσωπο στο χέρι της. Ο Μαυρίκιος της σφίγγει τον ώμο δίχως να μιλάει, της ξαναδίνει το μολύβι). Φλούδα από νεράντζι... ψιλοκομμένη... Λίγη κανέλα... Δυο σταλαγματιές άρωμα από ρίγανη...

Αυλαία

Μετάφραση Ιουλίας Ιατρίδου

Ερωτήσεις

1. Ποια σχέση αναπτύχθηκε ανάμεσα στο Μαυρίκιο και την Ισαβέλλα, ενώ υποδύονταν τους ρόλους τους; Πώς περιγράφει τη γένεση της σχέσης αυτής ο Μαυρίκιος και πώς η Ισαβέλλα;
2. Η σύγκρουση γιαγιάς - πραγματικού εγγονού οδηγεί το δράμα σε μια κορύφωση. Ποιες είναι οι φάσεις της σύγκρουσης αυτής και ποια η κατάληξή της;
3. α. Ποια πρόσωπα χρησιμοποιούν το "ζωτικό ψεύδος" στο απόσπασμα και για ποιο σκοπό;
β. Σχολιάστε τον τρόπο με τον οποίο το "ζωτικό ψεύδος" περνά από το ένα πρόσωπο στο άλλο.
4. Να επισημάνετε στο απόσπασμα τις αντιθέσεις ψέμα - αλήθεια, φαντασία - πραγματικότητα.
5. Πώς δικαιολογείται ο τίτλος του έργου;

ΙΤΑΛΙΑ

Εισαγωγή στην Ιταλική Λογοτεχνία

Η Ιταλική Λογοτεχνία, μια από τις παλαιότερες και πλουσιότερες σε παραγωγή, αναπτύχθηκε και άνθησε σε μια χώρα που για αιώνες βασανιζόταν από τη δουλεία ξένων κατακτητών, ατέλειωτους πολέμους και εσωτερικές διαμάχες. Επιπρόσθετα, η έλλειψη ενιαίας εθνικής γλώσσας δημιούργησε προβλήματα στη διάδοσή της.

Το ιταλικό πνεύμα, ανατρέχοντας στις ρίζες της αρχαίας ρωμαϊκής φιλολογίας και της ελληνικής σοφίας, ανανεώθηκε και οδήγησε στην Αναγέννηση. Η Ιταλία έγινε το κέντρο της τέχνης και του πολιτισμού που ακτινοβολούσε σ' όλη την Ευρώπη. Η ιταλική λογοτεχνία είναι η μόνη που έχει στενή σχέση με τον ελληνικό πολιτισμό. Μετά το 1453 Έλληνες σοφοί διέδωσαν στην Ιταλία την ελληνική παιδεία, βυζαντινοί λόγιοι αντέγραφαν κείμενα αρχαίων Ελλήνων σε βιβλιοθήκες ιταλικών πόλεων. Αρκετοί Ιταλοί διανοούμενοι υπήρξαν μαθητές Ελλήνων δασκάλων, ελληνικά σχολεία ιδρύθηκαν σε διάφορες πόλεις της Ιταλίας. Στα χρόνια της τουρκοκρατίας Έλληνες σπούδαζαν σε ιταλικά πανεπιστήμια. Στις βενετοκρατούμενες περιοχές η ντόπια λογοτεχνική παραγωγή αναπτύχθηκε έχοντας ως πρότυπο ιταλικά έργα (π.χ. "Ερωτόκριτος", "Ερωφίλη", Κυπριακά ερωτικά ποιήματα κ.ά.).

Η Ιταλική Λογοτεχνία έχει τις αρχές της το 12ο αι. Τα πρώτα της έργα είναι ποιητικά επηρεασμένα από το γαλλικό έπος και την προβηγκιανή¹ λογοτεχνία, με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά το ιπποτικό πνεύμα και την εξύμνηση της ιδανικής γυναίκας. Καλλιεργήθηκε ιδιαίτερα η ντόπια λαϊκή ποίηση που εξέφραζε το ερωτικό και το θρησκευτικό αίσθημα. Σημαντικότερος εκπρόσωπος της θρησκευτικής ποίησης ήταν ο Άγιος Φραγκίσκος της Ασίζης (1182 - 1226), ιδρυτής του μοναχικού τάγματος των Φραγκισκανών, που υπήρξε φορέας ενός νέου θρησκευτικού πνεύματος, γεμάτου ανθρωπιά. Στο έργο του "Ύμνος του ήλιου" ή "Ύμνος των πλασμάτων", που θεωρείται από πολλούς το πρώτο μνημείο της ιταλικής λογοτεχνίας, ο άνθρωπος ενώνεται με τον ήλιο, το νερό, τα άστρα, τη γη, για να υμνήσει το Θεό.

Αρχές της ιταλικής λογοτεχνίας

1. προβηγκιανή λογοτεχνία: η λογοτεχνία της Προβηγκίας, επαρχίας της Ν. Γαλλίας, αποτέλεσε την κυριότερη πνευματική έκφραση της Γαλλίας, ιδιαίτερα τον 10ο - 13ο αι.

Η έντεχνη ποίηση της Σικελικής Σχολής

Η πρώτη έντεχνη λυρική ποίηση άνθησε στο Παλέρμιο της Σικελίας, στην αυλή του βασιλιά Φρειδερίκου ΙΙ (1220 - 1250), γι' αυτό ονομάστηκε "Σικελική Σχολή". Κυριότεροι εκπρόσωποί της ήταν ο ίδιος ο βασιλιάς και οι γιοι του. Τους στίχους τους δεν τους ενέπνεε ο έρωτας, αλλά τους κατασκεύαζε το μυαλό.

Γκουίντο Γκουιντσέλι

Η πρώτη αληθινή ποίηση εμφανίστηκε με τον Γκουίντο Γκουιντσέλι από την Μπολόνια, που ήταν ο δημιουργός του "νέου γλυκού ύφους". Η ποίηση πήρε τότε νέα μορφή· μετέβαλε τον έρωτα από υπόκλιση, ιπποτισμό και ευγένεια σε αίσθημα, λατρεία και πάθος και τον μετέφερε από τις αυλές των ευγενών στις καρδιές των απλών ανθρώπων.

13ος - 14ος αι.: ο αιώνας των μεγάλων Ντάντε Αλιγκιέρι (Δάντης)

Ο Ντάντε Αλιγκιέρι (Δάντης, 1265 - 1321) με το αριστούργημά του "Θεία Κωμωδία" ανέβασε την ιταλική λογοτεχνία σε πολύ ψηλό επίπεδο και την ιταλική γλώσσα ανάμεσα στις πιο καλλιεργημένες γλώσσες της Ευρώπης. Το έργο του "Συμπόσιο" είναι το αρχαιότερο πεζό κείμενο επιστημονικού περιεχομένου στην ιταλική γλώσσα και η αυθεντικότερη πηγή πληροφοριών για τις φιλοσοφικές ιδέες και ποιητικές του θεωρίες.

Φραγκίσκος Πετράρχης

Ο Φραγκίσκος Πετράρχης (1304 - 1374) θεωρείται πρόδρομος των ουμανιστών του 15ου αι., για τους οποίους η αρχαία φιλολογία (ελληνική και λατινική) υπήρξε ιδανικό και θρησκεία. Ήταν ο πρώτος ευρωπαίος ρομαντικός ποιητής που κινήθηκε ανάμεσα στο όνειρο και την πραγματικότητα. Λεπτός σμιλευτής του στίχου, αριστοτέχνης ψυχολόγος, κάποτε ενθουσιώδης, κάποτε μελαγχολικός, διατύπωσε τις πολιτικές του ιδέες στα έργα του "Αφρική" και "Επιστολές", που έγραψε στα λατινικά. Στα ιταλικά έγραψε το "Καντσιονέρε", συλλογή 566 σονέτων και ερωτικών επιγραμμάτων.

Ιωάννης Βοκάκιος

Ο Ιωάννης Βοκάκιος (1313 - 1375) θεωρείται ο πρώτος μεγάλος Ιταλός πεζογράφος. Το έργο του "Δεκαήμερο", συλλογή από εκατό διηγήματα, του εξασφάλισε την αθανασία, ανυψώνοντας παράλληλα την ιταλική πρόζα στο ύψος της κλασικής τελειότητας των λατίνων συγγραφέων. Το έργο του "Φιλόκολο" είναι το πρώτο μυθιστόρημα περιπετειών της ιταλικής λογοτεχνίας, η "Θηρηίδα" το πρώτο επικό ποίημα στη λαϊκή ιταλική γλώσσα και το "Φιαμέττα" το πρώτο ψυχολογικό μυθιστόρημα.

Ο Δάντης υπήρξε η τελευταία φωνή του Μεσαίωνα, ο Πετράρχης η γέφυρα μεταξύ Μεσαίωνα και νέας εποχής και ο Βοκάκιος ο εκφραστής μιας νέας αντίληψης για τη ζωή.

14ος - 15ος αι.: ο αιώνας του ουμανισμού

Ο ουμανισμός ή ανθρωπισμός, η στροφή δηλαδή προς τη μελέτη και τη βαθύτερη γνώση της κλασικής ελληνικής και ρωμαϊκής αρχαιότητας, άνοιξε νέους πνευματικούς και ιδεολογικούς ορίζοντες, εμπνέοντας πίστη για τις ανθρώπινες αξίες και εμπιστοσύνη στη δημιουργικότητα και τη λογική του ανθρώπου. Οι βυζαντινοί λόγιοι που κατέφυγαν στην Ιταλία πριν ή μετά την Άλωση (1453) συνέβα-

λαν στη διάδοση της ελληνικής κληρονομιάς (Μανουήλ Χρυσολωράς, Θεόδωρος Γαζής, Γεώργιος Γεμιστός ή Πλήθων, μητροπολίτης Νικαίας Βησσαρίων κ.ά.). Μερικοί από τους σπουδαιότερους ουμανιστές ήταν ο Λεονάρδος Μρούνι (1370 - 1444), ο Πότζιο Μπρατσιολίνι (1380 - 1450), ο Φραγκίσκος Φίλελφο (1398 - 1481), ο Λεόν Μπατίστα Αλμπέρτ (1404 - 1472), ο Άγγελος Αμπροτζίνι (1454 - 1494), ο Τζιάκοπο Σαννατζάρο (1456 - 1530) κ.ά.

15ος αι.: ο αιώνας της Αναγέννησης

Η Αναγέννηση, ως κίνηση αναμόρφωσης των γραμμάτων, των τεχνών, της επιστήμης, της φιλοσοφίας και της αναζήτησης ενός νέου ιδεώδους για τον άνθρωπο, πρωτοεμφανίστηκε στις ιταλικές πόλεις Φλωρεντία, Μιλάνο, Βενετία, Γένοβα, Ρώμη κ.ά. Σπουδαιότερος εκφραστής της ιταλικής Αναγέννησης ήταν ο Λουδοβίκος Αριόστο (1474 - 1533) με το αριστούργημά του "Μαινόμενος Ορλάνδος", μεγάλο επικό ποίημα, γραμμένο σε οκτάστιχα. Σημαντική υπήρξε και η προσφορά του λογοτέχνη και πολιτικού Νικόλαου Μακιαβέλι (1469 - 1527), που παρεξηγήθηκε για τις ριζοσπαστικές του θέσεις και το όνομά του ταυτίστηκε με την αθέμιτη πολιτική. Κυριότερα έργα του είναι η κωμωδία "Μανδραγόρας" και ο "Ηγεμόνας". Ο Φραγκίσκος Γκουιτσιαρντίνι (1483 - 1540) με το έργο του "Φλωρεντινή ιστορία", έδωσε το πρώτο δείγμα μιας εθνικής ιστορίας. Ο πιο ρωμαλέος και ειλικρινής ποιητής υπήρξε ο Μιχαήλ Άγγελος Μπουονατόρι (1475 - 1564), περίφημος γλύπτης, ζωγράφος και αρχιτέκτονας. Ο Θεόφιλος Φολένγκο (1491 - 1544), ιδρυτής της "μακαρονικής ποίησης", μιας ποίησης που παρωδούσε και σατιρίζε τους μιμητές των κλασικών, έγραψε τον "Ορλανδίνο" και το "Balduis" με ύφος φαιδρό και κωμικό. Τη μεγαλύτερη φήμη όμως στη σατιρική ποίηση την είχε ο Φραντζέσκο Μπέρνι (1497 - 1535) που κοροϊδευε τον πετράρχισμο της εποχής του, εισάγοντας την "μπερνική τεχνοτροπία". Έγραψε τα έργα "Ερωτευμένος Ορλάνδος" και "Αστείοι στίχοι".

Λουδοβίκος Αριόστο

Νικόλαος Μακιαβέλι

Μιχαήλ Άγγελος Μπουονατόρι

Φραντζέσκο Μπέρνι

Παράλληλα με τη λόγια κωμωδία γεννήθηκε η αυτοσχέδια κωμωδία, η Κομμέντια ντελ άρτε (Commedia dell arte), που κυριάρχησε στο ιταλικό θέατρο για δύο αιώνες. Ο συγγραφέας έγραφε την υπόθεση, όριζε τις σκηνές και οι ηθοποιοί αφήνονταν ελεύθεροι να αυτοσχεδιάζουν επί σκηνής τους διαλόγους. Διαδόθηκε στην Ευρώπη, επηρεάζοντας ιδιαίτερα το γαλλικό θέατρο.

Θέατρο Κομμέντια ντελ άρτε

Μετά τη σύγκληση από την Καθολική εκκλησία της Συνόδου του Τρέντο (1545), η οποία μεταξύ άλλων κατάρτισε τον περίφημο πίνακα των απαγορευμένων βιβλίων, ο ουμανισμός έχασε τη ζωντάνια του. Η μάθηση έτεινε τώρα στην πολυμάθεια, παραγνωρίζοντας την ποίηση, την τέχνη, τη φιλοσοφία. Η Αναγέννηση σβήνοντας έστελλε τις τελευταίες της αναλαμπές με τον Τορκουάτο Τάσο και τον Γαλιλαίο Γκαλιλέι. Ο Τορκουάτο Τάσο (1544 - 1595) ήταν ένας από τους μεγαλύτερους λυρικούς ποιητές και κινήθηκε μεταξύ μυστικισμού και νατουραλισμού, με τελικό θρίαμβο του μυστικισμού. Το αριστούργημά του "Ελευθερωμένη Ιερουσαλήμ" γράφτηκε για

Τορκουάτο Τάσο

Γαλιλαίος Γκαλιλέι	τους εορτασμούς της Α΄ Σταυροφορίας, σε τόνο επικό και μεγαλειώδη. Ο Γαλιλαίος Γκαλιλέι (1564 - 1642), περίφημος φιλόσοφος, φυσικομαθηματικός, αστρονόμος και εφευρέτης, υπήρξε άξιος εκπρόσωπος της επιστημονικής πεζογραφίας. Κυριότερα έργα του είναι ο "Γνώστης", "Διάλογος περί των νέων επιστημών" κ.ά.
Η εποχή της "Αρκαδίας"	Το 1690 ιδρύθηκε στη Ρώμη Ακαδημία που ονομάστηκε "Αρκαδία", από το όνομα της περιοχής της Πελοποννήσου, όπου μυθολογείται πως ζούσαν βοσκοί με μόνη έγνοια τον ειδυλλιακό έρωτα και την ποίηση. Οι Αρκαδικοί επεδίωκαν την απλότητα και τη φυσικότητα, αναζητώντας την έμπνευση στο αίσθημα. Αξιόλογος εκφραστής τούτου του ρεύματος ήταν ο Πέτρος Μεταστάσιο (1698 - 1782) που θεωρείται ο δημιουργός του μελοδράματος (συνδυασμός ποίησης και μουσικής), δημιουργήματος καθαρά ιταλικού. Κυριότερα έργα του είναι η "Εγκαταλελειμμένη Διδώ", η "Ολυμπιάδα" κ.ά.
Πέτρος Μεταστάσιο	
17ος - 18ος αι.: ο αιώνας του Διαφωτισμού	Οι ιδέες του ορθολογισμού και του διαφωτισμού έφεραν πνευματική άνθηση στην Ιταλία. Η πόλη Πάρμα έγινε το κέντρο των νέων αντιλήψεων. Ο Κάρολος Γκολντόνι, ο Τζιουζέππε Παρίνι και ο Βιττόριο Αλφιέρι διαποτίστηκαν ιδιαίτερα από τις νέες ιδέες. Ο Κάρολος Γκολντόνι (1707 - 1793) υπήρξε ο αναμορφωτής της ιταλικής κωμωδίας, αφού πολέμησε και αντικατέστησε την Κομμέντια ντελ άρτε με την κωμωδία των χαρακτήρων, καθιερώνοντας τη "γραπτή" κωμωδία. Κυριότερα έργα του είναι το "Καινούριο σπίτι", το "Καφενείο", "Ο ψεύτης", "Η πανούργα χήρα" κ.ά., στα οποία προβάλλει ασήμαντους ανθρώπους της μεσαιάς τάξης. Ο Τζιουζέππε Παρίνι (1729 - 1799) στο έργο του "Ημέρα" σατιρίζει την άδεια από ιδεώδη ζωή των ευγενών και καυτηριάζει τον κυνισμό και τη διαφθορά των αριστοκρατικών της εποχής του, ενώ στις "Ωδές" του διδάσκει, μεταξύ άλλων, ότι η ευγένεια βρίσκεται στην αρετή και όχι στην καταγωγή. Ο Βιττόριο Αλφιέρι (1749 - 1803) θεωρείται ο μεγαλύτερος τραγικός ποιητής της Ιταλίας και βάρδος της ελευθερίας. Κυριότερα έργα του είναι: "Αγαμέμνων", "Αντιγόνη", "Βρούτος", "Μαρία Στούαρτ", "Σαούλ" κ.ά.
Κάρολος Γκολντόνι	
Τζιουζέπε Παρίνι	
Βιττόριο Αλφιέρι	
Ναπολεόντεια εποχή (1796 - 1815)	Η γαλλική κατοχή που κράτησε ως το 1815, επηρέασε πολιτικά και πνευματικά την Ιταλία. Τα νέα ιδανικά της ισότητας και της ελευθερίας διαψεύστηκαν, η ξένη κατοχή όμως ξύπνησε στους Ιταλούς το εθνικό αίσθημα. Λόγω της επαφής με το γαλλικό και γενικά με το ευρωπαϊκό πνεύμα, απλώθηκε στην Ιταλία ο ρομαντισμός. Το πνεύμα τούτης της εποχής καθρεφτίστηκε στα έργα του Βιντζέντζο Μόντι (1754 - 1828), λυρικού και δραματικού ποιητή. Κυριότερα έργα του είναι το "Μπασβίλλια", που μετά το αποκήρυξε, οι τραγωδίες "Αριστόδημος", "Γάιος Γράκχος" κ.ά.
19ος αι.: ο αιώνας του Ρομαντισμού	Ο ρομαντισμός, αν και επεδίωκε την απελευθέρωση της λογοτεχνίας και της τέχνης από τον ακαδημαϊκό κλασικισμό, στην Ιταλία δεν μπόρεσε να σβήσει εντελώς το κλασικό πνεύμα. Ο ιταλικός ρομαντισμός πήρε τη μορφή όχι μόνο μιας λογοτεχνικής έκφρασης

αλλά και μιας ηθικής επανάστασης, μιας ένωσης των πνευματικών ανθρώπων στο μεγάλο ιδανικό της ελευθερίας της πατρίδας (όλη σχεδόν η Ιταλία ήταν υπόδουλη σε ξένους κατακτητές). Έτσι, οι ρομαντικοί έγιναν οι υπέρμαχοι της ελευθερίας του έθνους. Οι λογοτέχνες που κυριάρχησαν αυτή την εποχή ήταν ο Νικόλαος Ούγο Φόσκολο, ο Τζιάκομο Λεοπάρντι και ο Αλέξανδρος Μαντζόνι.

*Νικόλαος Ούγο
Φόσκολο*

Ο Νικόλαος Ούγο Φόσκολο (1778 - 1827), ο γενναίος και φιλελεύθερος ποιητής, ήταν ο πρώτος που ξεπέρασε τα σύνορα της Ιταλίας και έγινε Ευρωπαίος. Το έργο του "Οι τελευταίες επιστολές του Ιάκωβου Ορτίς" είναι ένα αυτοβιογραφικό ψυχολογικό ερωτικό μυθιστόρημα υπό μορφή επιστολών, οι "Τάφοι" ένα από τα τελευταία λυρικά ποιήματα της ιταλικής λογοτεχνίας, οι "Χάριτες", αλληγορικό ποίημα στο οποίο εκφράζει τις αισθητικές και ηθικές αρχές του. Ο Τζιάκομο Λεοπάρντι (1798 - 1837), ο μεγάλος λυρικός του παγκόσμιου πόνου, απεικονίζει στα έργα του τον πόνο, το φλογερό πόθο για τη νεότητα, το όνειρο, τον έρωτα. Κυριότερα έργα του είναι "Το πλησίασμα του θανάτου", "Η ερημική ζωή", "Έρωτας και θάνατος" κ.ά. Ο Αλέξανδρος Μαντζόνι (1785 - 1873), βαθύς διανοούμενος, υπήρξε ο πρώτος μεγάλος Ιταλός μυθιστοριογράφος. "Οι αρραβωνιασμένοι", ιστορικό μυθιστόρημα, με γλώσσα υποδειγματική για τους μεταγενέστερους, τον έκανε διάσημο στην Ευρώπη. Στα γεμάτα λυρισμό έργα του "Ανάσταση", "Όνομα της Μαρίας", "Η Γέννηση", "Το Θείο Πάθος" και "Πεντηκοστή" κυριαρχεί το θρησκευτικό πνεύμα.

*Τζιάκομο
Λεοπάρντι*

*Αλέξανδρος
Μαντζόνι*

Η κίνηση που ξύπνησε τις συνειδήσεις των Ιταλών για αναγέννηση της πατρίδας τους ονομάστηκε "Ανόρθωση". Ένας από τους εκπροσώπους της, ο Ιωάννης Μπερσέτ (1783 - 1851), μετωνομάστηκε "Τυρταίος των φιλελεύθερων Ιταλών". Ο πιο εμπνευσμένος από τους ρομαντικούς και αφηγιστής της εθνικής συνείδησης ήταν ο Τζιουζέπε Ματσίνι (1805 - 1872). Ο Φραγκίσκος ντε Σάκτις (1817 - 1883) θεωρείται ο μεγαλύτερος ιστορικός και κριτικός της ιταλικής λογοτεχνίας, με κυριότερο έργο του την "Ιστορία της Ιταλικής Λογοτεχνίας".

"Ανόρθωση"

Ο Ιωσίας Καρντούτσι (1835 - 1907) υπέταξε το ρομαντισμό του στον κλασικισμό, γιατί πίστευε πως μόνο αυτός μπορούσε να τροφοδοτήσει τον άκρατο πατριωτισμό του. Τα έργα του "Νέα ποιήματα", "Ρίμες και ρυθμοί", "Ίαμβοι και επωδοί" χαρακτηρίζονται από αρμονία, πλαστική τελειότητα, ορμή και αγέρωχο πάθος. Το 1906 βραβεύτηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

*Ο Ιωσίας
Καρντούτσι*

Κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, ο ρομαντισμός αντικαταστάθηκε από τη θετικότητα της πραγματικότητας, που ονομάστηκε "ρεαλισμός".

Ρεαλισμός

Στην Ιταλία ο ρεαλισμός, που αποκαλείται βερισμός, εκπροσωπήθηκε από τον ποιητή, διηγηματογράφο και κριτικό Λουίτζι Καπούανα (1839 - 1915) και από τον Ιωάννη Βέργκα (1840 - 1925), ερμηνευτή

της ψυχής της Σικελίας, που θεωρείται ο αρχηγός της βεριστικής σχολής. Η Γκράτσια Ντελέντα (1875 - 1936) στα μυθιστορήματά της "Πυρκαγιά στον ελαιώνα", "Στάχτη" και "Ηλίας Πόρτολος" ζωγράφισε τη ζωή, τα έθιμα και τα τοπία της πατρίδας της Σαρδηνίας με λεπτότητα και δύναμη σύνθεσης. Το 1926 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας. Ο Εδμόντος ντε Αμίτσι (1846 - 1908), πιστός στην τεχντροπία του Μαντζόνι, έγραψε το μυθιστόρημα για παιδιά "Η καρδιά". Ο Γαβριήλ ντ' Αννούτσιο (1863 - 1938) εγκαινίασε μια νέα λογοτεχνική εποχή. Με τις ποιητικές του συλλογές "Παραδοσιακό ποίημα", "Μαία", "Η ηδονή" κ.ά. εισήγαγε τον προσωπικό χαρακτήρα στην ποίηση.

Αρχές του 20ού αιώνα: Η εποχή του νεορεαλισμού

Στις αρχές του 20ού αι. επικράτησε, ιδιαίτερα στο μυθιστόρημα και το διήγημα, μια νέα τάση, ο νεορεαλισμός, η οποία ερευνά και αναλύει τους πόθους και τα πάθη των ανθρώπων, υπό την επήρεια, πολλές φορές, πολιτικών ιδεολογιών. Η Ιταλική Λογοτεχνία απομακρύνθηκε από το παρελθόν (ελληνικό και ρωμαϊκό κλασικισμό) και μπήκε στο παγκόσμιο κλίμα, φτάνοντας κάποτε στον κοσμοπολιτισμό και το διεθνισμό. Η ποιητική παραγωγή μειώθηκε, ίσως επειδή δε συμβιβαζόταν με τη μορφή της τότε σύγχρονης ζωής (τεχνοκρατία - ιλλυγνώδεις μεταβολές). Λογοτέχνες διαφόρων προελεύσεων και τάσεων συνενώθηκαν γύρω από το περιοδικό "Η Φωνή" (La Voce, 1908 - 1916), που έφερε σ' επαφή την Ιταλική Λογοτεχνία με τις ευρωπαϊκές εμπειρίες.

"Οι ποιητές του λυκόφωτος"

Μια ομάδα ποιητών, "οι ποιητές του λυκόφωτος" (Grupuscolari), ρομαντικοί, συναισθηματικοί και μελαγχολικοί, ζούσαν σε μια θλίψη χωρίς παρηγοριά τραγουδώντας την εγκατάλειψη και το θάνατο. Κυριότερος εκπρόσωπός τους ήταν ο Γκουίντο Γκοτζάνο (1883 - 1916), τρυφερός νοσταλγός του παρελθόντος. Άλλοι λογοτέχνες επηρεάστηκαν από το φουτουρισμό, επαναστατώντας κατά της λογικής και της ιστορίας (ζητούσαν να καταστραφούν τα μουσεία και οι βιβλιοθήκες) και καθιερώνοντας μια νέα τέχνη που να συμφωνεί με το μηχανικό πολιτισμό (κατάργηση σύνταξης, ελεύθερη χρήση λέξεων κ.τ.λ.).

Λουίτζι Πιραντέλο

Ξεχωριστή φυσιογνωμία του α' μισού του 20ού αι. υπήρξε ο ποιητής, δοκιμογράφος, μυθιστοριογράφος και θεατρικός συγγραφέας Λουίτζι Πιραντέλο (1867 - 1936). Τα έργα του, παρμένα από την τότε σύγχρονη ζωή, παρουσιάζουν πρωτοφανή πρωτοτυπία, καινούρια τεχντροπία και ζωντανούς διαλόγους. Είχε αντίληψη τραγική και απαισιόδοξη για τη ζωή, δεχόμενος ως λυτρωτική λειτουργία μόνο τον έρωτα. Μερικά από τα κυριότερα έργα του είναι "Ο μακαρίτης Ματία Πασκάλ", "Έξι πρόσωπα ζητούν συγγραφέα", "Έτσι είναι αν έτσι νομίζετε", "Η ηδονή της τιμότητας" κ.ά. Το 1934 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο δημιουργήθηκε μια κίνηση γνωστή

ως “νεοκλασική”, που είχε ως σκοπό ν’ αντιδράσει στο φουτουρισμό και τους κρεπουσκολάρι, με ιδρυτή τον ποιητή Βιντζέντζο Καρνταρέλι (1887 - 1959). Παράλληλα, άλλοι λογοτέχνες επέμεναν στη λεπτομερέστατη, εσώτατη ανάλυση και έρευνα τόσο του εαυτού τους όσο και των ηρώων τους, δημιουργώντας ένα είδος ψυχολογικού βερισμού. Εκπρόσωπος τούτης της κίνησης ήταν ο Μάξιμος Μποντεμπέλι (1878 - 1960), ο οποίος το 1926 μαζί με τον Κούρτσιο Μαλαπάρτε εξέδωσε στα γαλλικά το περιοδικό “900” στο οποίο συνεργάζονταν οι σπουδαιότεροι συγγραφείς της Ευρώπης, εκφράζοντας τις διάφορες τάσεις της εποχής τους.

Ένας από τους πιο τολμηρούς και μοντέρνους για την εποχή του μυθιστοριογράφος ήταν ο Ιταλο Σβέβο (ψευδώνυμο του Ετόρε Σμιτζ, 1861 - 1928), που εκτός από τα “Γεράματα” έγραψε και το αριστούργημα “Η συνείδηση του Ζήνωνα”, στο οποίο η λεπτομερέστατη ανάλυση των ψυχικών καταστάσεων σε βάρος της δράσης γίνεται με ύφος εξαιρετικά σκοτεινό.

Ιταλο Σβέβο

Κυριότερος εκφραστής της ερμητικής κίνησης ήταν ο Τζιουζέπε Ουγγαρέτι (1888 - 1970), ποιητής παγκόσμιας φήμης, που άνοιξε νέους δρόμους στην ιταλική ποίηση. Πίστευε, όπως όλοι οι ερμητιστές, σε μια ποίηση σκοτεινή, δυσκολονόητη, που εκφραζόταν με υπαινιγμούς, ελεύθερη από παντός είδους δεσμούς και αρχές, χωρίς μέτρο, στίχο, σύνταξη, ομοιοκαταληξία. Κυριότερα έργα του: “Γη της Επαγγελίας”, “Ο πόνος” κ.ά.

Τζιουζέπε Ουγγαρέτι

Ο Ευγένιο Μοντάλε (1896 - 1981), ο επωνομαζόμενος “ποιητής της απελπισίας”, έθεσε τον άνθρωπο αντιμέτωπο με τα βαθύτερα αίτια της τραγωδίας της ύπαρξής του. Πεκσσιμιστής, κλεισμένος σε μια θλίψη ψυχρή και ασυγκίνητη, θεωρείται πρωτοπόρος της νέας ποίησης στην Ιταλία. Κυριότερα έργα του είναι τα “Κόκαλα σουπιάς”, “Η Χιονοθύελλα”, “Ο κορεσμός” κ.ά. Το 1975 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Ευγένιος Μοντάλε

Ο Σαλβατόρε Κουαζιμόντο (1901 - 1968) περιέγραψε την τραγικότητα της εποχής μας με τη λυρική του ποίηση που είναι ποτισμένη με φλόγα κλασική. Άντλησε τα θέματά του από τα γεγονότα της εποχής του και από την αρχαιοελληνική και λατινική λογοτεχνία. Από τα έργα του ξεχωρίζουν τα εξής: “Νερό και γη”, “Και ξαφνικά βράδιασε”, “Να δίνεις και να έχεις”. Το 1959 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Σαλβατόρε Κουαζιμόντο

Ένας άλλος πολύπλευρος συγγραφέας ήταν ο Κούρτσιο Μαλαπάρτε (1898 - 1957), πνεύμα τολμηρό, δηκτικό και σατιρικό.

Η Ιταλική Λογοτεχνία μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στράφηκε περισσότερο στην πεζογραφία, ιδιαίτερα στο κοινωνικό μυθιστόρημα, επηρεασμένη από τις ευρωπαϊκές τάσεις. Πολύπλευρος λογοτέχνης αυτής της εποχής ήταν ο Κορράντο Αλβάρο (1895 - 1956), ένας ανήσυχος και στοχαστικός συγγραφέας, που δίνει μυθικούς

Η λογοτεχνία μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

τόνους στην απλή ζωή των χωρικών. Ο μυθιστοριογράφος και κωμωδιογράφος Βιταλιάνο Μπραγκάτι (1907 - 1954) στα έργα του "Ο Δον Ζουάν στη Σικελία", "Ο ωραίος Αντώνιος", "Η νοικοκυρά" κ.ά. ζωγραφίζει την κοινωνία και τα ήθη της εποχής του με χιουμοριστική διάθεση. Πολλοί πεζογράφοι ακολούθησαν το νεορεαλισμό· μεταξύ αυτών είναι ο Κάρολος Λέβι με κυριότερο έργο του "Ο Χριστός στάθηκε στο Έμπολι", ο Κάρολος Κασόλα με κυριότερα έργα του "Φαύστος και Άννα", "Το κορίτσι του Μπούμπε" και ο Μάριο Τομπίνο με κυριότερα έργα του "Ο γιος του φαρμακοποιού", "Η θρακιά του Μπιάσολι". Ο μεγάλος μυθιστοριογράφος Ίταλο Καλβίνο (1923 - 1985) εμπνέεται από την αντίσταση κατά του ναζισμού. Κυριότερα έργα του είναι "Ο διχασμένος υπόκοσμος", "Ο αιωρούμενος βαρόνος", "Ο ανύπαρκτος ιππότης".

Η ανασυγκρότηση της Ιταλίας μετά από τις περιπέτειες και την καταστροφή της κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο είχε, μεταξύ άλλων, ως αποτέλεσμα τη μεγάλη άνθηση στη λογοτεχνία. Το είδος που κυριαρχεί είναι το κοινωνικό μυθιστόρημα, επηρεασμένο από το νεορεαλισμό και από κάποιες κοσμοπολίτικες μορφές και αποχρώσεις. Ιδιαίτερα πετυχημένοι συγγραφείς είναι ο Αλβέρτος Μοράβια με τα μυθιστορήματά του "Οι αδιάφοροι", "Ωραία ζωή", "Ο άτυχος εραστής", ο Τζιουζέπε Μπέρτο με το έργο του "Ο ουρανός είναι κόκκινος", ο Πιέρ Πάολο Παζολίνι με το έργο του "Παιδιά της ζωής", ο Ραφαέλε λα Κάπριο με το έργο του "Πληγωμένος θανάσιμα" και ο Τζιοβάνι Αρπίνιο με τα έργα του "Η νέα καλογριά" και "Ένα έγκλημα τιμής". Τέλος, αξιόλογη υπήρξε και η συνεισφορά του Ντάριο Φο που πρόσφατα (1997) τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

«Η Παναγία των Βράχων», πίνακας του Λεονάρντο ντα Βίντσι

Τορκουάτο Τάσο (1544 - 1595)

Ο τελευταίος μεγάλος Ιταλός ποιητής της Αναγέννησης και ένας από τους σημαντικότερους, σε παγκόσμια κλίμακα, ποιητές της εποχής του. Από μικρός ακολούθησε στην εξορία τον πατέρα του, επίσης ποιητή και συγγραφέα, ο οποίος αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την πατρίδα του Σορέντο (κοντά στη Νάπολη), επειδή ήταν αντικαθεστωτικός.

Σπούδασε νομικά, φιλοσοφία και ρητορική. Εμβάθυνε στα προβλήματα της κλασικιστικής θεωρίας και ποιητικής (μελέτησε ιδιαίτερα τον Αριστοτέλη). Το 1565 ανέλαβε υπηρεσία στον Καρδινάλιο Λουίτζι ντ' Εστέ, στη Φεράρα, όπου έζησε τα πιο ευτυχισμένα χρόνια της ζωής του. Αργότερα, άρχισε να εκδηλώνει τις πρώτες ψυχολογικές διαταραχές που τον βασάνιζαν ως το θάνατό του. Οι αμφιβολίες και οι φόβοι για την τύχη του έργου του "Ελευθερωμένη Ιερουσαλήμ" και η με-

λαγχολική του διάθεση τον οδήγησαν σε διανοητική διαταραχή, μανία καταδίωξης και επιθετικότητα. Για επτά χρόνια έμεινε φυλακισμένος σε νοσοκομείο. Σε περιόδους ηρεμίας συνέχιζε να γράφει. Στα τελευταία έργα του, κουρασμένος πια και βασανισμένος, στράφηκε σε μια γεμάτη άγχος θρησκευτικότητα. Ο Πάπας Κλήμης Η', αναγνωρίζοντας την προσφορά του, τον πήρε υπό την προστασία του. Ο Τάσο πέθανε πριν προλάβει να στεφθεί στο Καπιτώλιο με το δάφνινο στεφάνι, που θεωρείτο η ανώτατη διάκριση για έναν ποιητή, έθιμο που επανέφερε ο Πάπας προς τιμή του. Η ζωή του γεμάτη φτώχεια, βασανισμένους έρωτες και βίαια πάθη έγινε θρύλος.

Η ποίησή του, χωρίς να απομακρύνεται από την αυλική παράδοση, είναι βαθιά λυρική. Διεισδύει στις πιο μυστικές πτυχές της εσωτερικής ζωής και συλλαμβάνει τις πιο απαλές αποχρώσεις των ψυχικών καταστάσεων. Θα μπορούσε να θεωρηθεί ο πρόδρομος του νεότερου ρομαντικού λυρισμού.

Κυριότερα έργα του:

Ποιητικά: Ρινάλντο (1562), Αμύντας, ποιητικό δράμα (1572), Ελευθερωμένη Ιερουσαλήμ (1575), Βασιλιάς Τορρισιμόντο, τραγωδία (1587), Κατακτημένη Ιερουσαλήμ (1593)

Πεζά: Διάλογοι (1578 - 1594), Απολογία (1585)

Παράλληλα, έγραψε 2.000 ποιήματα (σονέτα, καντσόνες κ.ά.), καθώς και 1.700 περίπου επιστολές, στις οποίες διαπραγματεύεται φιλολογικά ζητήματα ή γεγονότα της καθημερινής ζωής.

Ελευθερωμένη Ιερουσαλήμ

Η "Ελευθερωμένη Ιερουσαλήμ" θεωρείται το κορυφαίο έργο του Τάσο. Θέμα του είναι η απελευθέρωση της Ιερουσαλήμ από τους Σταυροφόρους (Α΄ Σταυροφορία, 1099), την οποία κατείχαν οι Σαρακηνοί. Το θέμα και η δομή του έργου πρόσφεραν τη δυνατότητα στον ποιητή να εκφράσει τον εκρηκτικό συναισθηματισμό του, συνδυάζοντάς τον με τις ανάγκες και τις προτιμήσεις της εποχής του για ανανέωση της κλασικής επικής ποιήσης, καθώς και με τις νέες ιδέες και ιδανικά της Αντιμεταρρύθμισης.

Το έργο ολοκληρώθηκε το 1575 και πρωτοδημοσιεύτηκε το 1580 με τον τίτλο "Ο Γοδφρείδος", αλλά το 1581 ξαναδημοσιεύτηκε, σε ακριβέστερη έκδοση, με το νέο τίτλο "Ελευθερωμένη Ιερουσαλήμ". Ο ποιητής πραγματεύεται τα κατορθώματα του χριστιανικού στρατού και του Γάλλου αρχηγού του Γοφρέδου (Γοδφρείδο ντε Μπουγιόν) κατά τους τελευταίους μήνες πριν την κατάληψη της ιερής πόλης. Στηριζόμενος στους παλιούς χρονικογράφους, κρατά από την ιστορία τα ονόματα των προσώπων και τα σπουδαιότερα γεγονότα. Παράλληλα προσθέτει και φανταστικά επεισόδια που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την κύρια δράση, ενώ υπερφυσικές δυνάμεις επηρεάζουν την εξέλιξη του πολέμου.

Τα αντιπολεμικά αισθήματα του ποιητή και η αγάπη του για την ειρήνη είναι διάχυτα στο έργο, ενώ το επικοθησκευτικό πλαίσιο συνάδει με τα γεμάτα πάθος και λυρισμό επεισόδια.

Άσμα έκτο (απόσπασμα)

Ο Σαρακηνός Αργάντες, μη ανεχόμενος τον παρατεταμένο αποκλεισμό της Ιερουσαλήμ από τα στρατεύματα των Σταυροφόρων, ζητά από το βασιλιά του Σολιμάν να δώσει τέλος στον πόλεμο, επιτρέποντάς του να μονομαχήσει με κάποιον από τους χριστιανούς αντιπάλους τους. Όταν ο Σολιμάν συγκατανεύει, ένας Σαρακηνός κήρυκας μεταφέρει την επιθυμία του Αργάντες στον αρχηγό των χριστιανών Γοφρέδο, ο οποίος την αποδέχεται. Ως αντίπαλος του Αργάντες επιλέγεται ένας γενναίος νεαρός, ο Ταγκρέδης.

Στο πιο κάτω απόσπασμα παρακολουθούμε τη δεύτερη φάση της μονομαχίας.

Συ, Μούσα, την αδύνατη φωνή δυνάμωσέ μου
και σαν εκείνη την οργή όμοια οργή έμπνευσέ μου.
Να γίνουν άξιοι οι σίχοι μου τόσων κατορθωμάτων,
να εκφράζει το τραγούδι μου τον κρότο των αρμάτων.
Κι οι δυο μεμιάς εφούχτωσαν τα φοβερά κοντάρια,
και μήτε πήδημα ποτέ, μήτε γοργά ποδάρια,
μήτε πετούμενα φτερά τόση ορμή δεν έχουν
μ' όση ο Ταγκρέδης απ' εκεί κι εδώθε ο Αργάντες τρέχουν.
Χτυπώντας μ' άγρια δύναμη της κεφαλής τα μέρη
10 οι λόγχες εσουντρίφτηκαν κι εγιόμισε τ' αέρι
σίδερα, σπίθες φλογερές και τρίμματα¹ χιλιάδες.

¹ τρίμμα: μικρό κομμάτι που προήλθε από τριβή, θρύμμα

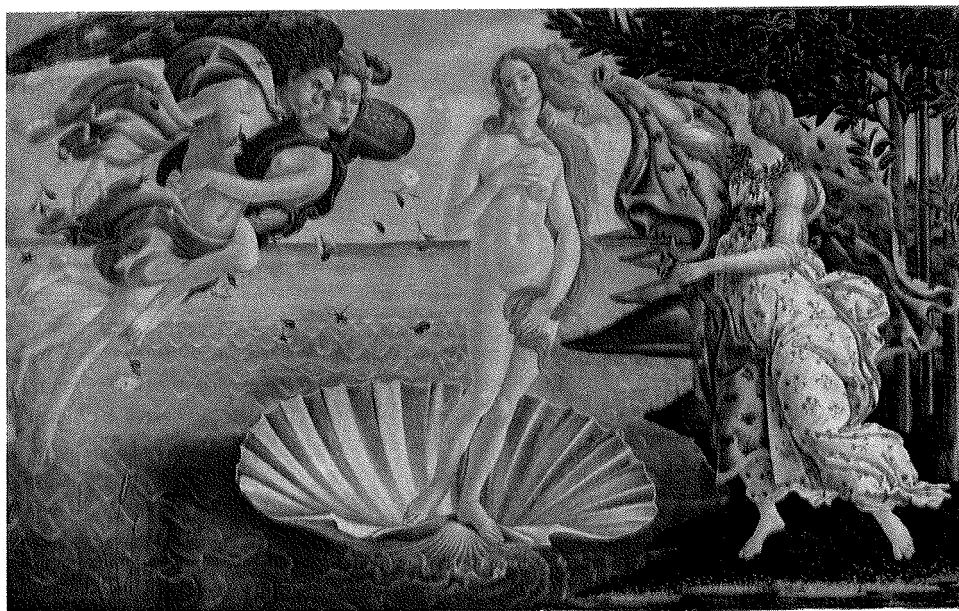
Ο κρότος έσεισε τη γη και όρη και λαγκάδες
 αντήχησαν τρομαχτικά, αλλ' η φριχτή η πάλη
 εκείνες τες αδάμαστες ψυχές δεν καταβάλλει
 το 'να και τ' άλλο άλογο με τον αφρό στο στόμα
 με τόση ορμή απαντήθηκαν που έπεσαν στο χώμα.
 Τότε στηλιώνονται στη γη σα λιόντες λυσσασμένοι
 και πεζοί βγάνουν τα σπαθιά οι δυο ανδρειωμένοι.
 20 Καθένας τους με φρόνηση στην πάλη προχωράει
 βλέμμα το βλέμμα, πάτημα το πάτημ' ακλουθάει.
 Με τρόπος πάντα διάφορους και πάντα νέους κινιέται,
 πότε γυρίζει, πότε εμπρός ορμάει, πότε τραβιέται.
 Πότε' εδώ στρέφει το σπαθί κι ευθύς αλλού ξαμώνει,
 όπου δεν εφοβέρισε και απάντεχα πληγώνει.
 Πότε' ένα μέρος ξέσκεπο δείχνει ν' απαρατήσει,
 και με την τέχνη προσπαθεί την τέχνη να νικήσει.
 Ο ανδρείος Ταγκρέδης τεχνικά προσφέρει στον εχθρό του
 χωρίς προφύλαξη σπαθιού κι ασπίδας το πλευρό του
 να τον λαβώσει αυτός ορμά μ' άγρια παραφροσύνη
 30 και το δικό του αφύλαχτο ζερβί πλευρό του αφήνει.
 Ο νέος με κίνημα γοργό το χτύπο προλαβαίνει
 και να πληγώσει τον εχθρό πιτήδεια πετυχαίνει
 και δεν αργεί στη θέση του την πρώτη να γυρίσει
 έτοιμος με προφύλαξη τη μάχη ν' ακλουθήσει.
 Ο Αργάντες που το αίμα του βλέπει στη γη να στάζει
 με φρίκη ασυνήθιστη γογγύζει, αναστενάζει
 του εζάλισαν τα λογικά πόνος και αθημονία,
 τον σέρνουν απερίγραφτος θυμός κι απελπισία,
 40 με ορμή σηκώνει το σπαθί για να χτυπήσει πάλι
 και πληγωμένος βρίσκεται σιμά στην αμασχάλη.
 Καθώς η αρκούδα σ' έρημα δάση που πολεμάει
 με κυνηγούς και στο πλευρό βαριά πληγή γροικάει
 και απ' την οργή και τους σπασμούς του πόνου τυφλωμένη
 απάνου στ' άσπλαχνο σπαθί ρίχνεται λυσσασμένη,
 έτσι κι ο υπερήφανος αυτός, που λαβωμένος
 βρίσκεται για τη δεύτερη φορά κι εντροπιασμένος,
 γίνεται αδάμαστος, να ιδεί δε θέλει, αν κινδυνεύει,
 καταφρονάει το θάνατο κι εγδίκηση γυρεύει.
 Στην τρομερή ενώνοντας τόλμη τη δύναμή του
 50 τόσο γοργά, με τόση ορμή γυρίζει το σπαθί του,
 οπού γη τρέμει κι ουρανός· ο χριστιανός αντέχει
 πιτήδεια μεγαλόψυχα, αλλά καιρό δεν έχει
 ν' αντιπαλεύσει, μια χτυπιά να σύρει ή ν' ανασάνει.
 Ούτε καμμία προφύλαξη, τέχνη καμμία δε φθάνει
 από την τόση μάνητα, τη δύναμη την τόση
 του φοβερού Σαρακηνού εχθρού του να τον σώσει.
 Μαζώνεται προσμένοντας, για μια στιγμή ησυχάζει
 μη λιγοστέψουν οι χτυπιές, που πέφτουν σα χαλάζι,

60 πότε κινώντας το σπαθί τους χτύπους προλαβαίνει
 πότε' έξαφνα με τεχνικό βήμα μακριά πηγαίνει.
 Αλλά του άγριου Αγαρηνού η μάνητα δεν παύει,
 και τέλος άρχισε κι αυτός από θυμό ν' ανάβει.
 Ψηλά σηκώνει το σπαθί, κίνδυνο δεν ψηφάει,
 και μ' όσην έχει δύναμη δεξιά ζερβιά χτυπάει.
 Τέχνη νικάει και λογικό η οργή που τους τυφλώνει
 και η λύσσα που τους άναψε τες δύνάμες διπλώνει.
 Σπαθιά δεν έπεφτε χωρίς να κόψει ή να τρυπήσει
 ασπίδα ή θώρακα, χωρίς αίμα πολύ να χύσει.
 Η γη σπαρμέν' είν' άρματα, τ' άρματα ματωμένα,
 70 το αίμα με τον ιδρωτα μαζί ανακατωμένα.
 Λαμποκοπούν σαν αστραψιές, βροντούν στο κίνημά τους,
 πληγώνουνε σαν κεραυνοί τα τρομερά σπαθιά τους.
 Οι δυο λαοί, από τη μια μεριά και από την άλλη,
 βλέπουν το θέαμα το φριχτό μ' ανησυχιά μεγάλη,
 κι ελπίζοντας φοβούμενοι το τέλος περιμένουν
 της πάλης της τρομακτικής και μόλις ανασαίνουν.
 Ακίνητα και σιωπηλά στέκονται τόσα πλήθη
 μόνον οι χτύποι της καρδιάς αντιβοούν στα στήθη.
 80 Αίμα γιομάτοι και πληγές και κατακοπιασμένοι
 ήθελε πέσουν κι οι δυο στο χώμα σκοτωμένοι.
 Αλλά κατέβη σκοτεινή η νύχτα να σκεπάσει
 όλα τα πράγματα της γης, τον κόσμο να ησυχάσει.
 Εδώθε ένας κήρυκας, άλλος εκείθε βγαίνουν
 να τους χωρίσουν προσπαθούν και τέλος πετυχαίνουν.
 Ήταν ο ένας απ' αυτούς ο Αριδαίος ο Γάλλος
 και ο Πινδόρος κήρυκας τ' Αγαρηνού ο άλλος.
 Ετόλμησαν τα σκήπτρα τους τα ειρηνικά να στήσουν
 ανάμεσα στα δυο σπαθιά και να τα σταματήσουν.

Μετάφραση Ιούλιου Τυπάλδου

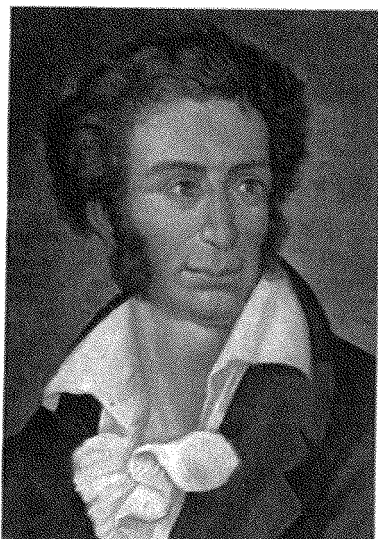
Ερωτήσεις

1. Γιατί ο ποιητής επικαλείται τη Μούσα στην αρχή του αποσπάσματος;
2. Να περιγράψετε τη σύγκρουση Ταγκρέδη και Αργάντες.
3. Να απομονώσετε τις παρομοιώσεις που υπάρχουν στο απόσπασμα και να τις σχολιάσετε.
4. Να παραλληλίσετε τη μονομαχία του Κρητικού με τον Καραμανίτη (Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α΄ Λυκείου, ΟΕΔΒ, απόσπασμα από τον "Ερωτόκριτο", σσ. 75-79) με τη μονομαχία του Ταγκρέδη με τον Αργάντες και να βρείτε ομοιότητες ή διαφορές.
5. Ποια είναι τα συναισθήματα και ποιες οι αντιδράσεις των δυο λαών που παρακολουθούν τη μονομαχία;

«Η γέννηση της Αφροδίτης», πίνακας του Ιταλού ζωγράφου Σάντρο Μποπιτσέλι

Νικόλαος Ούγο Φόσκολο (1778 - 1827)

Ένας από τους μεγαλύτερους Ιταλούς ποιητές του περασμένου αιώνα. Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο από Ελληνίδα μητέρα και Ιταλό πατέρα. Τα πρώτα του χρόνια τα έζησε στη Ζάκυνθο, όμως μετά το θάνατο του πατέρα του εγκαταστάθηκε στη Βενετία. Σπούδασε κλασική φιλολογία και ρητορική στη Σχολή των Ιησουιτών. Με τη δημοσίευση της ωδής "Προς τον ελευθερωτή Ναπολέοντα" (1797) καθιερώθηκε στη συνείδηση του κοινού ως προικισμένος ποιητής. Αναμείχθηκε στην πολιτική, ενώ έλαβε μέρος και σε διάφορες μάχες. Όταν οι Αυστριακοί κατέλαβαν την πατρίδα του, αυτοεξορίστηκε στην Ελβετία, αρνούμενος να υπηρετήσει ξένους. Το 1809 διορίστηκε καθηγητής της Ρητορικής στο Πανεπιστήμιο της Παβίας - σύντομα όμως η έδρα καταργήθηκε. Πέθανε σε ηλικία 49 μόλις χρόνων στην Αγγλία, πάμπτωχος.

Ο Φόσκολο έδωσε δείγματα ένθερμου πατριώτη, εξαιρετικού ρήτορα, μεγάλου ελληνιστή και οξυδερκέστατου κριτικού και δημοσιογράφου. Εντονη προσωπικότητα, μεγαλοφυής ποιητής και οραματιστής, ανήσυχος και μεγαγχολικός εκ φύσεως, επηρέασε όχι μόνο την ιταλική ποίηση αλλά και αρκετούς Έλληνες λόγιους και ποιητές, όπως τον Ιωάννη Ζαμπέλιο, τον Αντρέα Κάλβο, τον Παναγιώτη Σούτσο, τον Αντώνιο Μάτση κ.ά.

Κυριότερα έργα του:

Θυέστης, τραγωδία (1797), Οι τελευταίες επιστολές του Ιάκωβου Όρτις, ερωτικό μυθιστόρημα (1802), Σονέτα (1802), Οι Τάφοι (1806), Αίας, τραγωδία (1811), Ριχάρδα, τραγωδία (1811), Οι Χάριτες, ποιητική συλλογή (1813)

Στη Ζάκυνθο

Το σονέτο "Στη Ζάκυνθο" είναι ένας ύμνος νοσταλγικής λατρείας για το αγαπημένο νησί όπου γεννήθηκε ο Φόσκολο. Λεύτερη η ψυχή του ποιητή φτερούγιζε πάνω από το νησί του, νιώθοντας παράπονο και σιωπηλή απελπισία, επειδή γνώριζε πως δε θα το ξανάβλεπε.

Πλια στη ζωή δε θα πατεί το δύστυχο ποδάρι
τες άγιες δόξες που άγγιξα στα χρόνια τα χρυσά,
ω ποθητή μου Ζάκυνθο, που πάντοτε με χάρη
στο κύμα καθρεφτίζεσαι, στα ελληνικά νερά,

η Αφροδίτη ολόλαμπρη από κει μέσα βγήκε
κι έκαμε με το γέλιο της γόνιμα τα νησιά,
όπου απερίγραφα ο λαμπρός ο στίχος δεν αφήκε
τα νέφη σου τα διάφανα, τα δέντρα τα πυκνά,

του ποιητή, που έψαλλε τη διάφορη εξορία,
της μοίρας τ' άγρια κύματα, που το μικρό νησί
ο Οδυσσέας εφίλησε τρανός στη δυστυχία.

Απ' το παιδί σου το άχαρο, ω μητρική μου γη,
μονάχα το τραγούδι του θα 'χεις για συντροφιά.
Σ' εμένα η Μοίρα μου έγραψε αδάκρυτη ταφή.

Μετάφραση Στέφανου Μαρτζώκη

Ερωτήσεις

1. Ποιες ομορφιές της Ζακύνθου εξυμνεί ο ποιητής;
2. Ποιο είναι το παράπονό του και με ποιους ποιητικούς τρόπους το εκφράζει;

Οι Τάφοι (αποσπάσματα)

Το ποίημα “Οι Τάφοι” είναι ένα από τα αριστουργήματα του 19ου αι. Ο Φόσκολο το έγραψε όταν ο Ναπολέων Βοναπάρτης εξέδωσε το 1804 διάταγμα που απαγόρευε την ταφή των νεκρών στις εκκλησίες μέσα στις πόλεις για λόγους υγείας καθώς και τις επιγραφές πάνω στις ταφόπλακες για δημοκρατικούς λόγους (εισηγείτο την τοποθέτηση των επιγραφών στο περιτείχισμα του κοιμητηρίου). Ο ποιητής διαμαρτυρήθηκε για το περιεχόμενο του διατάγματος και υποστήριξε ότι οφείλουμε να τιμούμε τους τάφους των μεγάλων ανδρών, αφού τονώνουν το ηθικό των ζωντανών με την ποικιλόμορφη προσφορά τους.

“Οι Τάφοι” αποτελούνται από 295 εντεκασύλλαβους ανομοιοκατάληκτους στίχους. Έργο κλασικό και ρομαντικό, κράμα διδακτικών, λυρικών και επικών στοιχείων, είχε πολιτική απήχηση στους Ιταλούς, αφού τους αφύπνισε από το βαθύ τους λήθαργο.

Στον ίσκιο των κυπαρισσιών και μες τους τάφους
δροσισμένους με κλάμα, είν' ίσως του θανάτου
ο ύπνος πλιο γλυκός; Αν πλια για μένα ο ήλιος
στη γη δε θ' ανασταίνει την ωραία τούτη
5 από μύρια χορτάρια γενεά και ζώα,
κι όταν εμπρός μου με τα μάγια τους πλανήτρες
δε θα πλέκουν χορούς οι ώρες που θε νά 'ρθουν
κι από σε, γλυκέ φίλε¹, δε θ' ακούω το στίχο
και τη λυπητερή αρμονία που τον κυβέρνα,
10 μήτε πλια στην καρδιά δε μου μιλεί το πνεύμα
των παρθένων Μουσών και της Αγάπης, μόνη
παρηγοριάς πνοή στην άστατη ζωή μου,
τι ξαλάφρωμα θα 'ναι του χαμού μια πέτρα,
τα κόκαλά μου να χωρίζει από τα μύρια,
15 που στεριάς και πελάγου παντού σπέρνει ο Χάρος.
Πικρή 'ναι αλήθεια ω Πινδεμόντη! και η Ελπίδα,
στερνή θεά, φεύγει τους τάφους και τυλίγει
τα πάντα η Λησμονιά στη σκοτεινή της νύχτα,
και μια δύναμη δουλεύτρα τα κουράζει
20 μ' άκοπο κίνημα κι ανθρώπους και μνημεία
και τες υστερινές θωριές κι απομεινάρια
τ' ουρανού και της γης, όλα ο Καιρός τ' αλλάζει.
Αλλά γιατί ο θρήνος πριν του Καιρού θα διώξει
την απάτη, που, ας είναι πεθαμένος, όμως

---

1. Εννοεί το φίλο του ποιητή Ιππόλυτο Πινδεμόντη

- 25 τον σταματά στου Άδη το κατώφλι; Μήπως
 δεν έχει αυτός ζωή και μες τον τάφο, όταν
 βουβή θα του 'ναι της ημέρας η αρμονία,
 αν ίσως με γλυκές φροντίδες των δικών του
 μπορεί σ' αυτούς να την ξυπνήσει; Ουράνιο δώρο
 30 είναι η συγκοινωνία τούτη της αγάπης,
 ουράνιο ναι για τους θνητούς κι αυτή μας κάνει
 συχνά κι εμείς να ζούμε με νεκρό μας φίλο
 και μ' εμάς ο νεκρός, αν σπλαχνική γεννήτρα
 η γη, που τον εδέχθη βρέφος κι έθρεφέ τον
 35 άσυλο υστερινό στο μητρικό της κόρφο
 στέργοντάς του, ιερά τ' απομεινάρια σκέπει
 απ' ανέμων ροπές και απ' του βέβηλου ανθρώπου
 το πόδι και φυλάγει τ' όνομα μια πέτρα,
 και φιλικό και απ' άνθια μυρωδάτο δέντρο
 40 τα λείψανά του με γλυκούς ίσκιους δροσίζει.
 Μόνο γι' αυτόν που κλήρα δεν αφήνει αγάπης
 λίγη χαρά 'χει ο τάφος κι αν ποτέ και πέρα
 απ' τη θανή κοιτά, να παραδέρνει βλέπει
 το πνεύμα του στους θρήνους του Αχερούσιου κόσμου
 45 ή κάτω απ' τες τρανές φτερούγες να προσφεύγει
 του ελέους του Θεού· τα λείψανά του όμως
 στ' αγριόχορτ' αφήνει γης πανέρμης, όπου
 ούτε προσεύχεται γυναίκα ερωτεμένη,
 ούτε το στεναγμό μοναχικός διαβάτης
 50 ακούει, που από το μνήμα σ' εμάς στέλν' η Φύση.
- .....
- 150 Ορμή σ' έργα λαμπρά στ' ανδρεία στήθη ανάφτουν
 των ανδρείων οι τάφοι, Ιππόλυτε· και ωραίο
 κατασταίνουν στον ξένο και ιερό το χώμα
 που τους εδέχθη.

Μετάφραση Γ. Καλοσγούρου

Ερωτήσεις

1. Ποιες οι αντιλήψεις του ποιητή για το θάνατο;
2. Γιατί ο ποιητής θεωρεί απαραίτητο το κτίσιμο τάφων για τους νεκρούς;
3. Να σχολιάσετε το νόημα των στίχων 150-153.

Τζιάκομο Λεοπάρντι (1798 - 1837)

Ποιητής, λόγιος και φιλόσοφος, από τους μεγαλύτερους του 19ου αι. Γόνος αριστοκρατικής αλλά οικονομικά ξεπεσμένης οικογένειας, πέρασε τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια στον απομονωμένο πύργο του. Η στερημένη από αγάπη ζωή του, καθώς και το περιβάλλον της επαρχιακής κοινωνίας όπου μεγάλωσε, σφράγισαν αποφασιστικά τον εξαιρετικά ευαίσθητο ψυχισμό του επηρεάζοντας, παράλληλα, ανεπανόρθωτα την εύθραυστη υγεία του. Αφοσιώθηκε από πολύ μικρός στη μελέτη, αποκτώντας πλατιά μόρφωση. Σε ηλικία μόλις έντεκα χρόνων μετέφρασε τις "Ωδές" του Οράτιου και στα δεκαπέντε του τελείωσε τη συγγραφή της "Ιστορίας της Αστρονομίας".

Φύση ασυμβίβαστη και εκρηκτική, ζούσε μοναχικός και δυστυχημένος, αρνούμενος κάθε υπερκόσμια ή θρησκευτική παρηγοριά. Το ποιητικό του έργο χαρακτηρίζεται από λεπτή ευαισθησία, βαθύ λυρισμό και απαισιοδοξία. Η πυκνή γραφή, η τεχνική τελειότητα και η αξιωματικότητα στην έκφραση των συναισθημάτων του τον απομακρύνουν από τα κραυγαλέα λυρικά ξεσπάσματα και τον κάνουν μοναδική μορφή της ιταλικής λογοτεχνίας. Πέθανε σε ηλικία μόλις 39 χρόνων, εξαντλημένος από διάφορες αρρώστιες.

Κυριότερα έργα του:

Πεζά: Μικρά ηθικά έργα (1827), Σκέψεις, Επιστολές (δημοσιεύτηκαν μετά το θάνατό του)

Ποιητικές συλλογές: Τραγούδια (1831), Το σπάρτο (1836)

Στην Ιταλία (απόσπασμα)

Ο Λεοπάρντι συγκλονισμένος από τη βίαιη καταστολή της ανταρσίας, που με αίτημα την ελευθερία εκδηλώθηκε σε περιοχές υποταγμένες στην εξουσία του Πάπα, εμπνεύστηκε το 1818 το ποίημα "Στην Ιταλία".

Ω πατρίδα μου, βλέπω τα τείχη και τις αψίδες
και τους κίονες και τ' αγάλματα και τους έρημους
πύργους των προγόνων μας,
αλλά τη δόξα δεν τη βλέπω,
δε βλέπω τη δάφνη, ούτε τ' άρματα που έζωναν
τους αρχαίους πατέρες μας. Τώρα είσαι άοπλη,
γυμνό είναι το μέτωπό σου, γυμνό το στήθος σου.
Ωιμέ, πόσες λαβωματιές,
τι χλωμάδα, πόσο ματωμένη σε βλέπω,
πανέμορφη δέσποινα! Ρωτάω τον ουρανό
και τον κόσμο: Πέστε, πέστε,
ποιος την κατάντησε έτσι; Και το χειρότερο,
με αλυσίδες είναι φορτωμένα τα δυο μπράτσα της,
έτσι που, με κόμη ανάστατη και δίχως μαγνάδι,
κείται στη γη, παραπεταμένη και απαρηγόρητη,
κρύβει το πρόσωπο
μες στα γόνατά της και θρηνεί.
Θρήνησε, περσεύουν οι λόγοι, Ιταλία μου,
γεννημένη εσύ να νικάς τους λαούς
σε ώρες τυχερές και σε κακές.

Μετάφραση Π. Κανελλόπουλου

Ερωτήσεις

1. Ο ποιητής έγραψε στο φίλο του Πιέτρο Τζιορντάνι: "Πατρίδα μου είναι η Ιταλία, γι' αυτή φλέγομαι από έρωτα, ευγνωμονώντας τον ουρανό που μ' έκαμε Ιταλό".
Με ποιους ποιητικούς τρόπους εκφράζει τον έρωτά του προς την πατρίδα του στο πιο πάνω απόσπασμα;
2. Να παραλληλίσετε το πιο πάνω απόσπασμα με τις στροφές 1 - 16 του ποιήματος "Ύμνος εις την ελευθερία" του Διονύσιου Σολωμού και να σχολιάσετε:
  - α. τις εικόνες της Ιταλίας και της Ελευθερίας.
  - β. τα συναισθήματα των δυο ποιητών.
3. Τι απήχηση πιστεύετε πως θα είχε το πιο πάνω ποίημα στις ψυχές των νεαρών Ιταλών, των οποίων η πατρίδα ήταν τότε διαιρεμένη και υποταγμένη σε δεσποτικούς ηγεμόνες;

ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ

Το ποίημα γράφτηκε το 1833, μετά την πικρή εμπειρία του ποιητή από τον τελευταίο ατυχή έρωτά του.

Τώρα θα ξαποστάσεις πια για πάντα,
κουρασμένη καρδιά μου. Η στερνή πλάνη
έχει χαθεί, που αιώνια τη θαρούσα.
Χάθηκε. Και καλά το νιώθω: εντός μου
απ' τις αγαπημένες πλάνες, όχι
μόνο η ελπίδα, αλλά κι ο πόθος έχει
πεθάνει πια. Για πάντα ξεκουράσου.
Χτύπησες αρκετά και δεν αξίζει,
τις ταραχές σου, τίποτα. Μηδ' είναι
άξια των στεναγμών σου η γη. Πικρή 'ναι
η ζωή και πληχτική και τίποτα άλλο,
και πηλός είναι ο κόσμος: αναπαύσου.
Για τελευταία φορά απελπίσου. Η μοίρα
στο γένος μας το θάνατο έχει δώσει
μονάχα. Καταφρόνα τον εαυτό σου
πια, τη φύση, τη ρώμη την κτηνώδη
που, για κακό κρυμμένη, βασιλεύει
στην άπειρη ματαιότητα των κόσμων.

Μετάφραση Άρη Δικταίου

Ερώτηση

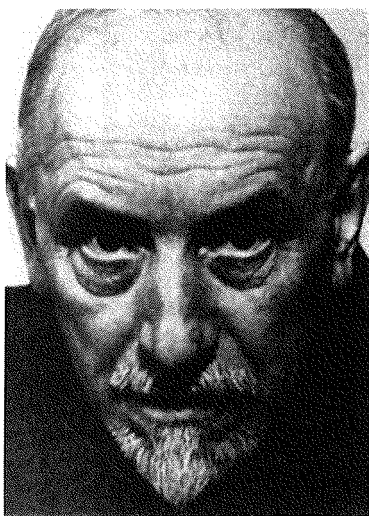
Ο Λεοπάρντι χαρακτηρίστηκε ως "ο ποιητής της θλίψης και της οδύνης".

Να δικαιολογήσετε το χαρακτηρισμό αυτό στηριζόμενοι στο πιο πάνω ποίημα.

«Ο Απόλλωνας και η Δάφνη», πίνακας του Ιταλού ζωγράφου Ντομενικίνο

Λουίτζι Πιραντέλο (1867 - 1936)

Διάσημος πεζογράφος και θεατρικός συγγραφέας, ένας από τους ανανεωτές του λογοτεχνικού ύφους του αιώνα μας.

Γεννήθηκε στο Τζιρτζέντ (σημερινή ονομασία της αρχαίας ελληνικής πόλης Ακράγαντας) της Σικελίας από εύπορη οικογένεια ελληνικής καταγωγής. Σπούδασε νομικά και φιλολογία. Το 1891 έγινε διδάκτωρ γράφοντας διατριβή για τη φωνητική εξέλιξη των ελληνοσικελικών διαλέκτων. Η οικονομική καταστροφή του καθώς και η αρρώστια της γυναίκας του, που τελικά κλείστηκε σε άσυλο, τον υποχρέωσαν να παραδίνει μαθήματα ιταλικής και γερμανικής γλώσσας. Επηρεασμένος από την αρχαία ελληνική φιλοσοφία, τη νεότερη σχετικοκρατία και τις τραυματικές εμπειρίες της προσωπικής του ζωής, περιστρέφει το έργο του κυρίως γύρω από την αντίληψη πως η λογική και η πραγματικότητα είναι σχετικές έννοιες και πως ο κάθε άνθρωπος έχει

πολλά πρόσωπα "ανάλογα με το πώς τον βλέπουν οι διάφοροι άλλοι αλλά και πώς βλέπει ο ίδιος τον εαυτό του". Το δράμα ή η κωμωδία αναπηδά, όταν τα πρόσωπα συγκρουστούν με τα προσώπεια (μάσκες), που φορούν ή τους φορούν οι άλλοι, με αποτέλεσμα να βρεθούν αντιμέτωποι με την πραγματικότητα που ποτέ δεν είναι η ίδια για όλους. Αυτές οι θέσεις του είναι γνωστές ως "πιραντελισμός". Επίσης, στα έργα του κυριαρχεί το σικελικό πάθος και ο πόνος για τη φτωχή ανθρωπότητα που παλεύει να υπάρξει και να δικαιώσει την ύπαρξή της.

Ο Πιραντέλο, ένας από τους κορυφαίους του παγκόσμιου θεάτρου, θεωρείται πρόδρομος του μεταπολεμικού "θεάτρου του παράλογου". Το 1934 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Κυριότερα έργα του:

Διηγήματα: *Αγάπες χωρίς αγάπη* (1894), *Ένα άλογο στη σελήνη* (1918)

Μυθιστορήματα: *Ο μακαρίτης Ματία Πασκάλ* (1904), *Ένας, κανένας και εκατό χιλιάδες* (1926)

Θεατρικά: *Λιολά* (1916), *Έτσι είναι αν έτσι νομίζετε* (1917), *Η ηδονή της τιμότητας* (1917), *Έξι πρόσωπα ζητούν συγγραφέα* (1921), *Ερρίκος IV* (1922), *Να ντύσουμε τους γυμνούς* (1922), *Ο καθένας με τον τρόπο του* (1924), *Απόψε αυτοσχεδιάζουμε* (1930)

Έξι πρόσωπα ζητούν συγγραφέα (απόσπασμα)

Το κορυφαίο αυτό τρίπρακτο δράμα του Πιραντέλο γράφτηκε και ανεβίστηκε για πρώτη φορά το 1921 στη Ρώμη, προκαλώντας ποικίλες αντιδράσεις.

Την ώρα που ένας θίασος κάνει πρόβα, εισβάλλει στη σκηνή μια ομάδα από έξι πρόσωπα, συγγενικά μεταξύ τους: ο πατέρας, η μητέρα, ο γιος τους και τρία άλλα παιδιά - η μεγάλη κόρη, ένα κοριτσάκι και ένα αγοράκι, από το δεύτερο γάμο της μητέρας. Στον κατάπληκτο θιασάρχη - σκηνοθέτη ο πατέρας εξηγεί ότι δραπέτευσαν και οι έξι από τη φαντασία ενός συγγραφέα, ο οποίος δε θα πετύχαινε ποτέ να ολοκληρώσει την ιστορία τους. Έτσι ανέλαβαν μόνοι τους να αναζητήσουν ένα συγγραφέα, που θα τους ολοκλήρωνε ως χαρακτήρες. Μ' αυτή την ελπίδα εμπιστεύονται τον εαυτό τους στο θιασάρχη - σκηνοθέτη. Ο πατέρας, η μητέρα, η κόρη και ο γιος εκθέτουν το προσωπικό τους δράμα, διακόπτοντας και ανταπαντώντας ο ένας στον άλλο.

Πραγματικότητα και φαντασία, τέχνη και ζωή συμπλέκονται και συγχέονται μέσα σε μια ατμόσφαιρα οδύνης. Ο Πιραντέλο ειρωνεύεται την ελαφρότητα με την οποία ο σκηνοθέτης και οι ηθοποιοί εισάγουν στο συμβατικό τους κόσμο αυτά τα ζωντανά πρόσωπα.

Πρώτη πράξη

Η άδεια σκηνή ενός θεάτρου την ώρα της πρωινής πρόβας.

Η αυλαία είναι ανοιχτή. Σκηνικά δεν υπάρχουν. Ο μηχανικός μπαίνει κι αρχίζει να καρφώνει. Με τον κρότο, ορμάει μέσα ο διευθυντής σκηνης.

[...]

Ενώ ο θιασάρχης προσπαθεί να δώσει οδηγίες για το ανέβασμα του έργου "Το παιχνίδι των ρόλων" του Πιραντέλο, ένας κλητήρας του αναγγέλλει ότι κάποιοι τον ζητούν.

Πατέρας (Προχωρεί, τον ακολουθούν με κάποια αμηχανία τ' άλλα πρόσωπα): Έρθαμε για να ζητήσουμε ένα συγγραφέα...

Θιασάρχης (Μισό απορία, μισό θυμός): Ένα συγγραφέα;... Ποιο συγγραφέα;

Πατέρας: Όποιον και να 'ναι, κύριε.

Θιασάρχης: Εδώ δεν υπάρχει ούτε μισός συγγραφέας... Δεν κάνουμε πρόβα σε καινούριο έργο.

Κόρη (Με εύθυμη ζωτικότητα): Τόσο το καλύτερο, κύριε. Τόσο το καλύτερο. Θα μπορούσαμε να είμαστε εμείς το καινούριο σας έργο...

Οι ηθοποιοί (Γελούν αναμεταξύ τους): Άκου... άκου... Τι λέει αυτή;...

Πατέρας (Στην κόρη): Μα αφού δεν είναι εδώ ο συγγραφέας; (Στο διευθυντή): Εκτός αν θα θέλατε να γίνετε εσείς...

Θιασάρχης: Χωρατεύετε!

Πατέρας: Τι λέτε, κύριε! Απεναντίας σας φέρνουμε ένα λυπητερό δράμα.

Κόρη: Μπορεί να γίνετε πλούσιος με μας.

Θιασάρχης: Κάντε μου, σας παρακαλώ, τη χάρη να πηγαίνετε. Δεν μπορούμε να χάσουμε τον καιρό μας με τρελούς!

Πατέρας (*Πειραγμένος, αλλά μελιστάλαχτος*): Ω, κύριε! Το ξέρετε πως η ζωή είναι γεμάτη από ασυναρτησίες, που δε χρειάζεται να φαίνονται αληθινές, γιατί, απλούστατα, είναι αληθινές.

Θιασάρχης: Μα τι λέτε, πού να πάρει ο διάολος;

Πατέρας: Λέω, κύριε, πως η τρέλα είναι να επιδιώκει κανείς την αληθοφάνεια, με το πρόσχημα πως δίνει την εντύπωση του αληθινού. Επιτρέψτε μου να παρατηρήσω πως, αν υπάρχει τρέλα, αυτή είναι και η μόνη δικαιολογία του επαγγέλματός σας... (*Οι ηθοποιοί διαμαρτύρονται*).

Θιασάρχης (*Σηκώνεται και τον ατενίζει*): Μπα! Αλήθεια; Όστε σας φαίνεται πως το επάγγελμά μας είναι για τρελούς;

Πατέρας: Φυσικά... Να δίνεις την εντύπωση του αληθινού σε κάτι που δεν είναι... και μάλιστα χωρίς να υπάρχει ανάγκη, έτσι για παιχνίδι... Η τέχνη σας δεν είναι να παρουσιάζετε στη σκηνή φανταστικά πρόσωπα;

Θιασάρχης (*Τον διακόπτει, επηρεασμένος απ' την αυξανόμενη αγανάχτηση των ηθοποιών*): Κι εγώ σας παρακαλώ, αγαπητέ κύριε, να αναγνωρίσετε πως η τέχνη του ηθοποιού είναι απ' τις πιο ευγενικές. Αν οι σημερινοί συγγραφείς δε μας προσφέρουν παρά μόνο ανόητα έργα και ανδρείκελα αντί για ανθρώπινους χαρακτήρες, πρέπει μολαταύτα να ξέρετε πως είμαστε υπερήφανοι που έχουμε ζωντανέψει εδώ, πάνω σ' αυτό το σανίδι, έργα αθάνατα!

(*Ικανοποιημένοι οι ηθοποιοί χειροκροτούν το θιασάρχη*).

Πατέρας (*Διακόπτει ορμητικά*): Αυτό είναι! Θαυμάσια! Πλάσματα ζωντανά, πιό ζωντανά από πολλούς που αναινέουν και φορούνε ρούχα. Πρόσωπα λιγότερο πραγματικά ίσως, αλλά πιο αληθινά. Είμαστε απόλυτα σύμφωνοι.

(*Οι ηθοποιοί αλληλοκοιτάζονται παραξενεμένοι*).

Θιασάρχης: Μα πώς; Αφού πρωτύτερα λέγατε...

Πατέρας: Όχι, με συγχωρείτε... Απαντούσα σε σας, που λέγατε πως δεν μπορείτε να χάνετε τον καιρό σας με τρελούς. Κι όμως κανένας δε γνωρίζει καλύτερα από σας πως η φύση χρησιμοποιεί την ανθρώπινη φαντασία για να συνεχίσει, σε ένα επίπεδο ανώτερο, το δημιουργικό της έργο.

Θιασάρχης: Περιφημα!... Πού θέλετε όμως να καταλήξετε;

Πατέρας: Πουθενά, κύριε. Μονάχα να σας αποδείξω τούτο. Όπως μπορεί να γεννηθεί κανείς μ' ένα σωρό διαφορετικές μορφές και τρόπους, να γεννηθεί δέντρο ή πέτρα, νερό ή πεταλούδα... ή γυναίκα, έτσι μπορεί να γεννηθεί και θεατρικό πρόσωπο.

Θιασάρχης (*Με ψεύτικη έκπληξη, γεμάτη ειρωνεία*): Κι εσείς, μαζί με την αξιότιμη συντροφιά σας, γεννηθήκατε θεατρικά πρόσωπα;

Πατέρας: Ακριβώς, κύριε. Κι είμαστε ολοζώντανοι, όπως βλέπετε.

(Ο θιασάρχης και οι ηθοποιοί σκάνε στα γέλια, σαν ν' άκουσαν ένα σπουδαίο χωρατό).

Πατέρας (Πειραγμένος): Λυπούμαι που σας ακούω να γελάτε... Εμείς φέρνουμε μέσα μας, σας το ξαναλέω, ένα δρόμο. Μπορείτε άλλωστε να το αντιληφθείτε και μόνοι σας απ' το θέαμα αυτής της γυναίκας με τα μαύρα πέπλα. (Παίρνει τη μητέρα απ' το χέρι και με τραγική επισημότητα τη φέρνει εμπρός).

Θιασάρχης (Χάνει την υπομονή του, εκτός εαυτού): Εμπρός, φτάνει πια! Αδειάστε μας τη γωνιά. (Στο διευθυντή της σκηνής): Παρακαλώ, ν' αδειάσει αμέσως η σκηνή, που να πάρει ο διάολος και να σηκώσει!

[...]

Πατέρας: Κοιτάξτε!... Το έργο δεν έχει ακόμα γραφεί. (Στο θιασάρχη): Μα αν δέχετε - εσείς κι οι ηθοποιοί σας - θα μπορούσαμε να το συνθέσουμε αμέσως όλοι μαζί.

Θιασάρχης (Νευριασμένος): Τι να συνθέσουμε; Εδώ δεν παίζουμε όπερες. Παίζουμε κωμωδίες και δράματα.

Πατέρας: Ακριβώς! Γι' αυτό ήρθαμε να σας βρούμε.

Θιασάρχης: Πού είναι το κείμενό σας;

Πατέρας: Είναι μέσα μας, κύριε. (Οι ηθοποιοί γελούν). Το δράμα βρίσκεται μέσα μας. Εμείς είμαστε το δράμα κι ανυπομονούμε να το παρουσιάσουμε, όπως μας σπρώχνει το ασυγκράτητο πάθος μας.

Κόρη (Περιφρονητικά, με γοητευτική αναίδεια και ξετσιπωσιά): Α! το πάθος μου! Αν ξέρατε, κύριε! Το πάθος μου... γι' αυτόν! (Δείχνει τον πατέρα και σικιτάρει μια κίνηση σαν να τον φιλάει. Ξεσπάει όμως σε διαπεραστικό γέλιο).

Πατέρας (Θυμωμένος): Εσύ, για την ώρα, να κάτσεις φρόνιμα! Και σε παρακαλώ να πάψουν τα γέλια!

Η κόρη τραγουδά και χορεύει, κατηγορώντας το γιο ως παγερό και αδιάφορο· παράλληλα εκφράζει τη συμπάθειά της για τη μητέρα τους που στη συνέχεια λιποθυμά.

Πατέρας: (Συγκρατώντας την, με τη βοήθεια των ηθοποιών): Μια καρέκλα, μια καρέκλα γι' αυτή τη δυστυχημένη χήρα... (Ένας φέρνει κάθισμα κι άλλοι τριγυρίζουν τη μητέρα με φροντίδα.)

Θιασάρχης (Αποσβολωμένος): Εγώ δεν καταλαβαίνω πια τίποτα! (Στον πατέρα): Η κυρία είναι γυναίκα σας;

Πατέρας: Μάλιστα, κύριε, γυναίκα μου.

Θιασάρχης: Γιατί λέτε λοιπόν πως είναι χήρα, αφού είστε ζωντανός;

(Οι ηθοποιοί ξεκαρδίζονται).

Πατέρας (Πειραγμένος, πικρά): Μη γελάτε! Μη γελάτε έτσι, έλεος!... Εκεί ακριβώς βρίσκεται το δράμα αυτής της γυναίκας, κύριε. Είχε κι άλλον άντρα. Έναν άλλον άντρα, που θα 'πρεπε να 'ναι τώρα εδώ!

Μητέρα (Κραυγή): Ω! Όχι! Όχι!...

Κόρη: Ευτυχώς για κείνον, πέθανε. Εδώ και δυο μήνες. Σας το 'πα και πριν... Τον πενθούμε ακόμα, όπως βλέπετε...

Πατέρας: Ο λόγος που δε βρίσκεται εδώ, δεν είναι γιατί πέθανε. Ο λόγος είναι... Κοιτάξετε αυτή τη γυναίκα, κύριε, και θα τον καταλάβετε αμέσως το λόγο... Το δράμα της δεν ήταν πως αγάπησε δυο άντρες, επειδή δεν ήταν σε θέση να νιώσει κανένα αίσθημα, εξόν ίσως από λίγη ευγνωμοσύνη - όχι βέβαια για μένα, μα για τον άλλο. Δεν είναι γυναίκα, είναι μητέρα. Και το δράμα της - ένα δράμα βαρύ, κύριε, πολύ βαρύ - είναι αυτά τα τέσσερα παιδιά που τ' απέκτησε απ' τους δυο άντρες που 'ταν δικοί της.

Μητέρα: Δικοί μου! Τολμάς να τους ονομάζεις δικούς μου, σαν να τους διάλεξα εγώ η ίδια... Αυτός μ' έδωσε στον άλλο, με τη βία! Μ' ανάγκασε! Μ' ανάγκασε να φύγω μ' εκείνον.

Κόρη (*Με αγανάκτηση*): Δεν είν' αλήθεια!

Μητέρα (*Σασπισμένη*): Πώς δεν είν' αλήθεια;...

Κόρη: Δεν είν' αλήθεια! Δεν είν' αλήθεια!

Μητέρα: Και τι μπορείς να ξέρεις εσύ;

Κόρη: Δεν είν' αλήθεια! (*Στο θιασάρχη*): Μην την πιστεύετε! Ξέρετε γιατί το λέει; (*Δείχνει το γιο*). Γι' αυτόν εκεί! Τρώγεται και τυραννιέται γι' αυτό το γιο! Θέλει να τον πείσει πως αν τον εγκατέλειψε, όταν ήταν δυο χρονών, το 'κανε εξαιτίας αυτουνού (*δείχνει τον πατέρα*), γιατί την ανάγκασε να το κάνει.

Μητέρα (*Εντονα*): Με ανάγκασε! Με ανάγκασε, μάρτυράς μου ο Θεός! (*Στο θιασάρχη*): Ρωτήστε τον! Κάντε τον να ομολογήσει. Αυτή δεν μπορεί να ξέρει την αλήθεια...

Κόρη: Ξέρω μονάχα πως όσο ζούσε ο πατέρας μου, ήσουν τέλεια ευτυχισμένη μαζι του. Αρνήσου το, αν τολμάς!

Μητέρα: Δεν τ' αρνιέμαι... Δεν...

Κόρη: Ήταν όλο έρωτα κι όλο φροντίδα για σένα! (*Στο αγόρι, άγρια*): Δεν είναι αλήθεια, πέστο και συ! Γιατί δε μιλάς, χαζέ;

Μητέρα: Άστο το δόλιο το παιδί ήσυχο! Γιατί θες να με βγάλεις αχάριστη, κόρη μου; Δεν είχα σκοπό να βεβηλώσω τη μνήμη του πατέρα σου. Είπα μονάχα πως δεν ήταν από δικό μου σφάλμα, μήτε για δική μου ευχαρίστηση, που εγκατέλειψα το σπίτι μου και το παιδί μου.

Πατέρας: Είναι όπως το λέει, κύριε. Εγώ το θέλησα.

Πρωταγωνιστής (*Στους άλλους ηθοποιούς*): Σωστή παράσταση ε;

Πρωταγωνίστρια: Και το κοινό είμαστε εμείς.

Νέος ηθοποιός: Για αλλαγή, καλό είναι.

Θιασάρχης (*Αρχίζει να δείχνει ζωηρό ενδιαφέρον*): Για ν' ακούσουμε! Για ν' ακούσουμε! (*Κατεβαίνει στην πλατεία*).

Γιος (*Χωρίς να σαλέψει, με ψυχρότητα, ηρεμία κι ειρωνεία*): Μάλιστα! Ν' ακούσετε! Θα σας σερβίρει τώρα και λίγη φιλοσοφία. Θα σας πει για το Δαιμόνιο του Πειραματισμού.

Πατέρας: Είσαι ένας κυνικός βλάκας, στο 'χω πει εκατό φορές. (*Στο θιασάρχη*): Με κοροϊδεύει, επειδή είχα μεταχειριστεί αυτή τη φράση για να δικαιολογηθώ.

Γιος (*Περιφρονητικά*): Φράσεις!

Πατέρας: Φράσεις, φράσεις! Δεν είναι μήπως η παρηγοριά όλων των ανθρώπων για ένα γεγονός ανεξήγητο, για ένα κακό που μας τρώει - να βρίσκουμε μια λέξη που δεν έχει καμιά έννοια, μα που γιατρεύει;

Κόρη: Που γιατρεύει προπάντων τις τύψεις.

Πατέρας: Τις τύψεις, όχι, εγώ δεν τις γιάτρεψα με τα λόγια μονάχα.

Κόρη: Μα και με λίγα χρήματα επίσης. Ναι, ναι, με λίγα χρήματα! Με τις εκατό λιρέτες, κύριοι, που θα με πλήρωνε.

(Οι ηθοποιοί κάνουν κινήσεις φρίκης).

Γιος *(Με περιφρόνηση στην αδερφή του):* Αυτό είναι άτιμο!

Κόρη: Άτιμο, ε; Τα λεφτά ήταν εκεί, μέσα σ' ένα γαλάζιο φάκελο, πάνω σ' ένα μαονένιο τραπεζάκι, στο παραμάγαζο της Μαντάμ Πάτσε. Την ξέρετε κύριε; Μια από κείνες τις "μαντάμ" που παγιδεύουν φτωχά κορίτσια καλών σπιτιών, με το πρόσχημα πως πουλάνε robes et manteaux¹.

Γιος: Και λοιπόν, αυτές οι εκατό λιρέτες, που θα σου πλήρωνε και που, κατά καλή τύχη, δε σου πλήρωσε - γιατί δεν υπήρχε πια λόγος - σου δίνουν το δικαίωμα να μας βασανίζεις όλους;

Κόρη: Κι όμως... λίγο ήθελε να τις κερδίσω... *(Ξεσπά γέλιο).*

Μητέρα *(Εξανίσταται):* Ντροπή κόρη μου, ντροπή!

Κόρη: Ντροπή; Αυτή είναι η εκδίκησή μου! Α! κύριε, κρατιέμαι απ' την ανυπομονησία να τη ζήσω αυτή τη σκηνή, εκείνο το δωμάτιο... Εδώ βιτρίνα με τα πανωφόρια, εκεί ένα ντιβάνι, ένας καθρέφτης, ένα παραβάν και μπρος απ' το παράθυρο, το μαονένιο τραπεζάκι με το γαλάζιο φάκελο που είχε μέσα τις εκατό λιρέτες. Τον βλέπω αυτό το φάκελο, θα μπορούσα να τον πάρω... κύριοι, δεν πρέπει να με κοιτάξετε... Είμαι σχεδόν γυμνή... Δεν κοκκινίζω πια, γιατί τώρα κοκκινίζει αυτός. *(Δείχνει τον πατέρα).* Σας βεβαιώνω όμως πως εκείνη τη στιγμή ήταν χλομός, κατάχλομος. *(Στο θιασάρχη):* Πιστέψτε με, κύριε.

Θιασάρχης: Ομολογώ πως τα μπέρδεψα πάλι!

Πατέρας: Είναι φυσικό! Έτσι που σας ζαλίζουν! Απαιτήστε λίγη τάξη κι αφήστε με να μιλήσω. Χωρίς να λάβετε υπόψη τη βρομιά που προσπαθεί να ρίξει απάνω μου έτσι άσπλαχνα, δίχως να μου δίνει καν την ευκαιρία να εξηγηθώ.

Κόρη: Δε λέγεται αυτό! Δε λέγεται!

Πατέρας: Εγώ θέλω μόνο να εξηγήσω...

Κόρη: Α, τότε σπουδαία! Με τα δικά σου λόγια!

(Ο θιασάρχης ανεβαίνει στη σκηνή για να βάλει τάξη).

Πατέρας: Σάμπως να μην είναι εκεί πέρα η εστία του κακού. Στα λόγια! Έχουμε όλοι έναν κόσμο μέσα μας, το δικό του κόσμο ο καθένας. Πώς μπορούμε, κύριε, να συνεννοηθούμε, όταν η έννοια και η αξία που δίνω εγώ στα λόγια μου, έχουνε σχέση με τον κόσμο που εγώ κλείνω μέσα μου - ενώ αυτός που μ' ακούει δίνει στα λόγια μου - και δεν μπορεί να γίνει αλλιώς - έννοια κι αξία που έχουνε σχέση μονάχα με

¹ robes et manteaux: ρόμπες και ελαφρά γυναικεία πανωφόρια

το δικό του κόσμο; Νομίζουμε πως μπορούμε να καταλάβουμε ο ένας τον άλλο κι όμως δεν μπορούμε ποτέ. Κοιτάξτε! *(Δείχνει τη μητέρα)*. Τη συμπνία, τη μεγάλη συμπνία που είχα γι' αυτή τη γυναίκα, η ίδια την είδε σαν απάνθρωπη σκληρότητα.

Μητέρα: Μα αφού μ' έδωξες!

Πατέρας: Την ακούτε; Λέει την έδωξα, φαντάστηκε πως την έδωχνα!

Μητέρα: Εσύ ξέρεις να μιλάς, εγώ δεν ξέρω... Πιστέψτε με, όμως, κύριε, πως αφού με παντρεύτηκε... και γιατί με παντρεύτηκε; Δεν ήμουν παρά ένα φτωχό και ταπεινό κορίτσι.

Πατέρας: Μα ακριβώς, αυτή η ταπεινοσύνη μ' έκανε να παντρευτώ πιστεύοντας... *(Σταματάει μπρος στις διαψεύσεις της μητέρας κι ανοίγει τα μπράτσα μ' απελπισία, βλέποντας πως της είναι αδύνατο να τον νιώσει. Γυρίζει προς το θιασάρχη)*. Όχι. Βλέπετε λέει όχι. Τρομερό, κύριε, τρομερό! Πιστέψτε με! Είναι πνευματικά ανάπηρη! Καρδιά, ναι, έχει καρδιά για τα παιδιά της. Μα είναι ανάπηρη, κύριε, το μυαλό της είναι ανάπηρο, ανάπηρο μέχρι απελπισίας.

Κόρη: Τώρα πέστε όμως να σας εξηγήσει τι σωτήρια ήταν για μας η δική του εξουπνάδα!

Πατέρας: Ω! αν μπορούσε κανείς να προβλέψει το κακό, όλο το κακό που βγαίνει από το καλό που νομίζουμε πως κάνουμε!

Πρωταγωνίστρια *(Εξω φρενών που βλέπει τον πρωταγωνιστή να φλερτάρει με την κόρη, προχωρεί και ρωτάει το θιασάρχη)*: Με συγχωρείτε, κύριε, θα συνεχίσουμε την πρόβα;

Θιασάρχης: Μα βέβαια, βέβαια. Τώρα όμως αφήστε με ν' ακούσω.

Νέος ηθοποιός: Είναι μια περίπτωση εντελώς καινούρια!

Νέα ηθοποιός: Κι έχει τρομερό ενδιαφέρον!

Πρωταγωνίστρια *(Ρίχνοντας μια άγρια ματιά στον πρωταγωνιστή)*: Για κείνους που ενδιαφέρονται!...

Θιασάρχης *(Στον πατέρα)*: Θα 'πρεπε να μου εξηγήσετε τα πράματα καθαρά. *(Κάθεται)*.

Πατέρας: Να, λοιπόν, κύριε. Είχα κοντά μου ένα φουκαρά, έναν υπάλληλο, το γραμματέα μου, ένα πλάσμα γεμάτο αφοσίωση που τα πήγαινε περίφημα μαζί της. *(Δείχνει τη μητέρα)*. Ω! Χωρίς να βάλετε, εννοείται, κακό στο νου σας. Ήταν καλός και ταπεινός, σαν κι αυτήν. Ανίκανοι κι οι δυο τους, όχι μονάχα για να κάνουν το κακό, μα ούτε και για να το σκεφτούν.

Κόρη: Το κακό το σκέφτηκε αυτός για λογαριασμό τους - και το 'κανε.

Πατέρας: Ψέματα! Εγώ ήθελα το καλό τους... Και το δικό μου, τ' ομολογώ. Είχαμε φτάσει στο σημείο, κύριε, που δεν μπορούσα να πω μια λέξη και να μην τους δω να ρίχνουν ματιές ο ένας στον άλλο. Μάλιστα! Ζητούσαν με το βλέμμα τη συμβουλή ο ένας τ' αλλουνού, για να ξέρουν πώς να πάρουν τα λόγια μου και να μη με θυμώσουν. Αυτό και μόνο ήταν αρκετό - το καταλαβαίνετε; - για να λυσσάω και να βράζω μέσα μου μ' έναν αφόρητο θυμό.

Θιασάρχης: Με συγχωρείτε, γιατί δε διώχνατε το γραμματέα σας;

Πατέρας: Αυτό ακριβώς έκανα. Τον έδιωξα. Κι είδα τότε αυτή τη δύστυχη γυναίκα να σέρνεται μέσ' στο σπίτι σαν έν' απ' αυτά τα χαμένα ζώα που τα μαζεύουν από λύπη.

Μητέρα: Φυσικά...

Πατέρας (*Γυρίζει απότομα για να την προλάβει*): Θα πεις για το γιο σου, ε;

Μητέρα: Μάλιστα, κύριε, μου πήρε το γιο μου απ' την αγκαλιά μου...

Πατέρας: Το παραδέχομαι, μα δεν το 'κανα από κακία, το 'κανα για να μεγαλώσει στην εξοχή, να γίνει γερός και ρωμαλέος...

Κόρη (*Δείχνει το γιο με ειρωνεία*): Και ιδού το αποτέλεσμα!

Πατέρας: Δε φταίω εγώ αν έγινε έτσι! Τον είχα εμπιστευτεί σε μια παραμάνα, μια χωριάτα... Η γυναίκα μου δε μου φαινόταν αρκετά δυνατή για να τον θρέψει, μ' όλο που κι αυτή βγήκε απ' το λαό. Πάντα ο ίδιος λόγος - ο λόγος που με είχε κάνει να την παντρευτώ. Λάθος μου; Ίσως! Αλλά, βλέπετε, σ' όλη μου τη ζωή ζητούσα - ο ανόητος - την τέλεια ηθική ευρωστία. (*Η κόρη σκάει σε βροντερά γέλια*). Μα κάντε την να σωπάσει! Είβ' ανυπόφορη!

Θιασάρχης: Σωπάστε! Αφήστε με ν' ακούσω, που να πάρ' η ευχή! (*Κατεβαίνει πάλι στην πλατεία*).

Κόρη: Ευχαρίστως, κύριε. Μα όταν μιλάει για ηθική ευρωστία ένας πελάτης της Μαντάμ Πάτσε...

Πατέρας: Μπορεί ίσως να σας φανεί σαν μια ασυνέπεια, κύριε, αλλά είναι η τρανή απόδειξη πως έχετε μπροστά σας ένα ζωντανό άνθρωπο. Κι ακριβώς αυτές οι ασυνέπειες στάθηκαν η αιτία που υποφέρω τώρα έτσι. Δεν μπορούσα πια να ζήσω μ' αυτή τη γυναίκα. Όχι τόσο γιατί έπληττα θανάσιμα μαζί της, όσο για τη λύπη - ναι, τη λύπη και την αγωνία - που ένιωθα γι' αυτήν.

Μητέρα: Γι' αυτό μ' έδιωξε!

Πατέρας: Ναι, φροντίζοντας όμως να μην της λείψει τίποτα. Την έδωσα σ' αυτόν τον άνθρωπο, για να γλιτώσει από μένα.

Μητέρα: Και για να γλιτώσει κι αυτός από μένα...

Πατέρας: Τ' ομολογώ. Ήταν και για μένα μια λύτρωση. Το έκανα, όμως, γιατί πίστευα πως ήταν το δικό της το καλό, όχι το δικό μου. Αυτό τ' ορκίζομαι. (*Σταυρώνοντας τα μπράτσα, στη μητέρα*): Αδιαφόρησα όμως για σένα, πες μου; Έπαψα να σε βλέπω, ίσαμε τ' ωραίο εκείνο πρωί, που ο άλλος, δίχως εγώ να 'χω ιδέα, σε πήγε σε μια άλλη πόλη, ζηλεύοντας ο ανόητος το ενδιαφέρον - το τόσο αγνό ενδιαφέρον - που είχα για σένα; Ένωθα, κύριε, μια αφάνταστη στοργή για την καινούρια μικρή οικογένεια που μεγάλωνε. (*Δείχνει την κόρη*). Να, αυτή μπορεί να μαρτυρήσει.

Κόρη: Χα! Αν μπορώ, λέει! Μικρούλα, μικρούλα, με δυο πλεξούδες στην πλάτη κι ένα μεσοφοράκι που κρεμόταν, τον έβρισκα να με περιμένει στην έξοδο του σχολείου. Ερχόταν να παρακολουθήσει την ανάπτυξή μου.

Πατέρας: Αυτό είναι άτιμο! Είναι συκοφαντία!

Κόρη: Γιατί παρακαλώ;

Πατέρας: Ναι, είναι συκοφαντία! *(Στο θιασάρχη, πολύ γρήγορα, σαν εξήγηση):* Όταν αυτή έφυγε *(δείχνει τη μητέρα)*, το σπίτι μου φαινόταν άδειο. Η γυναίκα αυτή ήταν για μένα ένας εφιάλτης, αλλά η παρουσία της γέμιζε το σπίτι. Στριφογύριζα στα δωμάτια, σαν μύγα που της κόψαν το κεφάλι. *(Δείχνει το γιο)*. Κι όταν αυτός, που είχε μεγαλώσει μακριά, ξαναγύρισε στο σπίτι, μου φάνηκε σαν ξένος. Δεν είχαμε καμιά επαφή, μήτε πνευματική, μήτε ψυχική. Και τότε - θα σας φανεί ίσως παράξενο, κύριε, μα έτσι είναι - άρχισα να νιώθω μια περιέργεια, ύστερα μια στοργή για τη μικρή οικογένεια, που είχα βοηθήσει κι εγώ στη δημιουργία της. Το κενό που με τριγύριζε, το γέμιζε η σκέψη αυτών των παιδιών. Ένωθα την ανάγκη - πραγματική ανάγκη - να πιστεύω πως ήταν ήσυχα κι ευτυχημένα. Για να μπορέσω λοιπόν να 'χω μια απόδειξη, πήγαινα κι έβλεπα αυτή τη μικρή, την ώρα που έβγαινε απ' το σχολείο.

Κόρη: Σωστά! Και μ' έπαιρνε από πίσω στο δρόμο, μου χαμογελούσε, κι όταν έφτανε σπίτι, με χαιρετούσε με το χέρι του, έτσι. Εγώ τον κοίταγα με γουρλωμένα μάτια, σαν αγρίμι. Δεν ήξερα ποιος ήταν. *(Η μητέρα κάνει "ναι" με το κεφάλι)*. Για μερικές μέρες δε μ' άφησε να πάω στο σχολείο. Όταν ξαναπήγα, τον βρήκα πάλι στην έξοδο - ήταν κωμικό - κράταγε ένα πακέτο στο χέρι. Ήρθε κοντά μου, με χάιδεψε κι έβγαλε απ' το πακέτο ένα ψάθινο καλοκαιρινό καπέλο, στολισμένο με μαγιάτικα τριαντάφυλλα... Δώρο για μένα!

Θιασάρχης: Ε! Όλα αυτά είναι παραμύθια, κύριοί μου!

Γιος *(Περιφρονητικά):* Φιλολογία! Φιλολογία!

Πατέρας: Φιλολογία; Μα είναι η ζωή, κύριε, η ζωή κι ο πόνος...

Θιασάρχης: Πιθανό, μα δεν παίζεται.

Πατέρας: Συμφωνώ μαζί σας, κύριε. Όλα αυτά γίνονται προτού ανοίξει η αυλαία. Δεν προτείνω να τα παρουσιάσουμε στη σκηνή. *(Δείχνει την κόρη)*. Όπως βλέπετε, δεν είναι πια κοριτσάκι με δυο πλεξούδες στην πλάτη.

Κόρη: Κι ένα μεσοφοράκι που κρέμεται...

Πατέρας: Το δράμα έρχεται τώρα, κύριε. Είναι καινούριο, περίπλοκο.

Κόρη *(Προχωράει μπροστά με περηφάνια):* Όταν πέθανε ο πατέρας μου...

Πατέρας *(Τη διακόπτει βιαστικά):* Βρέθηκαν στο δρόμο, κύριε. Ξαναγύρισαν σ' αυτήν εδώ την πόλη χωρίς να μου το πουν. Όλα από βλακεία της. *(Δείχνει τη μητέρα)*. Δεν ξέρει και πολύ καλά να γράφει, είν' αλήθεια, αλλά μπορούσε να βάλει την κόρη της ή το μικρό να μου γράψουν για την κατάντια τους.

Μητέρα: Πώς μπορούσα, κύριε, να μαντέψω όλα αυτά τα υπέροχα αισθήματα;

Πατέρας: Αυτό ήταν το φοβερό λάθος σου: πως δε μάντεψες ποτέ κανένα μου αισθημα.

Μητέρα: 'Υστερ' από τόσα χρόνια που ζήσαμε χωρισμένοι!... κι όλα τ' άλλα που έγιναν...

Πατέρας: Κι ακριβώς τότε, κύριε, μετά την επάνοδό τους, ξεσπάει, ξαφνικό και άγριο, το αληθινό δράμα. Τη μέρα εκείνη που μ' έσπρωξε η άθλια σάρκα μου, ζωντανή ακόμα, να... Α, τι συμφορά! Τι συμφορά, για τον έρημο άντρα, που δεν είναι αρκετά γέρος για να ξεγράψει τις γυναίκες, ούτε αρκετά νέος για να τις κυνηγάει δίχως ντροπή! Συμφορά; Τι λέω; Φρίκη! Φρίκη!... Καμιά γυναίκα δεν μπορεί πια να

σου δώσει έρωτα... Α! κύριε, ο καθένας από μας παρουσιάζεται γεμάτος αξιοπρέπεια μπροστά στους άλλους. Μα ο καθένας μας ξέρει καλά τι ανομολόγητα πράματα συμβαίνουν μέσα του, μόλις βρεθεί μόνος... Μας νικάει ο πειρασμός. Αδιάκοπα. Και κατόπι... πασκίζουμε βιαστικά να ξαναβρούμε την αξιοπρέπειά μας ακέραιη, στέρεα σαν την πλάκα του τάφου, για να κρύψουμε ακόμα κι απ' τα μάτια μας την ανάμνηση της ντροπής. Έτσι συμβαίνει μ' όλους τους άντρες! Μα δεν τολμούν όμως όλοι να τ' ομολογήσουν.

Κόρη: Τολμούν όμως όλοι να το κάνουν.

Πατέρας: Όλοι, μα στα κρυφά. Κι όταν ένας από μας τ' ομολογήσει, του βάζουν ευτύς το στίγμα του κυνικού. Σφάλμα, κύριε. Είναι όμοιος με τους άλλους. Μάλιστα, καλύτερος απ' τους άλλους... Η γυναίκα! Ξέρετε πώς κάνει η γυναίκα; Σε κοιτάζει, λάγνα, προκλητικά. Την αρπάζεις στα χέρια σου! Δεν την έχεις καλά καλά αγκαλιάσει κι αυτή κλείνει τα μάτια. Είναι το σύνθημα της εγκατάλειψης. Το σύνθημα που λέει στον άντρα: "Στραβώσου, είμαι στραβή!".

Κόρη: Μα όταν η γυναίκα δεν κλείνει πια τα μάτια; Όταν δε νιώθει πια την ανάγκη να κρύψει απ' τον εαυτό της την ντροπή της, μα κοιτάζει με βλέμμα ξερό κι αδυσώπητο την ντροπή του άντρα, που στραβώθηκε, χωρίς να γνωρίσει πιο πολύ τον έρωτα;... Α! τι αηδία νιώθει κανείς τότε για όλους αυτούς τους εγκεφαλικούς γρίφους, γι' αυτή τη φιλοσοφία που κεντρίζει το ζώο και κατόπιν θέλει να το σώσει, να το δικαιολογήσει... Δεν μπορώ να τ' ακούω, κύριε! Όταν αναγκαστεί κανείς, όπως εγώ, ν' "απλοποιήσει" τη ζωή του μ' έναν τέτοιο κτηνώδη τρόπο, πετώντας στη θάλασσα όλες τις περιττές ανθρώπινες αποσκευές, τις ευγενικές φιλοδοξίες, τα αγνά αισθήματα, το ιδανικό, το καθήκον, την ντροπή - τίποτα άλλο δεν του φέρνει τόσο θυμό και τόση αηδία, όσο αυτές οι τύψεις... Δάκρυα κροκόδειλου!

Θιασάρχης: Ας έλθουμε στην ουσία. Ας έλθουμε στην ουσία! Όλα αυτά είναι φλυαρίες.

Πατέρας: Αμέσως, κύριε. Μα τα γεγονότα είναι όπως τα σακιά. Όταν είναι άδεια, δε στέκονται. Για να μπορέσει να σταθεί ένα γεγονός, πρέπει να το γεμίσουμε πρώτα με τις σκέψεις και τα αισθήματα που το προκάλεσαν. Δεν μπορούσα να φανταστώ πως, για να ζησει τα παιδιά της (*δείχνει τη μητέρα*), θα γινόταν ράφτρα και θα πήγαινε να ζητήσει δουλειά ακριβώς σ' αυτήν... σ' αυτήν τη... Μαντάμ Πάτσε!

Κόρη: Α! Περίφημη μοδίστρα, αν αυτό ενδιαφέρει τους κυρίους. Φαινομενικά, εξιπηρετεί τις κυρίες της καλύτερης κοινωνίας, μα τα 'χει έτσι βολέψει που και οι "καθωσπρέπει" αυτές κυρίες να την εξιπηρετούν και κείνην - χωρίς ν' αναφέρουμε και τα κέρδη που έχει απ' τις άλλες, τις λιγότερο καθωσπρέπει.

Μητέρα: Σας ορκίζομαι, κύριε! Ούτε στιγμή δε μου πέρασε απ' το μυαλό πως αυτή η μέγαιρα μου 'δινε δουλειά, επειδή είχε βάλει στο μάτι την κόρη μου!

Κόρη: Καημένη μαμά! Ξέρετε τι έκανε αυτή η μαντάμ Πάτσε, όταν της έφερνα τα ραψίματα; Μου έδειχνε όλα τα φουστάνια που είχε καταστρέψει, δίνοντάς τα στη μητέρα μου να τα ράψει... Κι έλεγε, κι έλεγε!... Καταλαβαίνετε, λοιπόν, εγώ πλήρως - ενώ τούτη η κακομοίρα νόμιζε πως θυσιάζεται για μένα και για τα δυο μικρά, περνώντας ξάγερπνες νύχτες πάνω στα φουστάνια της μαντάμ Πάτσε.

(*Αντιδράσεις κι επιφωνήματα των ηθοποιών*)

Θιασάρχης (Γρήγορα): Κι εκεί λοιπόν μια μέρα συναντήσατε...

Κόρη (Δείχνοντας τον πατέρα): Μάλιστα, κύριε. Τον συνάντησα - αυτόν - ταχτικό πελάτη του καταστήματος. Θα δείτε τι σκηνή! Αριστούργημα!

Πατέρας: Και η άφιξη αυτήνης, της μητέρας...

Κόρη (Προδοτικά): Σχεδόν πάνω στην ώρα!

Πατέρας (Φωνάζει): Όχι, ακριβώς στην ώρα! Ακριβώς! Κατά καλή τύχη, τη γνώρισα εγκαίρως. Και τους περιμάζεψα όλους στο σπίτι μου, κύριε. Καταλαβαίνετε τώρα σε τι θέση βρισκόμαστε και κείνη και γω. Αυτή, το είδατε. Κι εγώ, δεν τολμώ να την κοιτάξω πια στο πρόσωπο.

Κόρη: Σαχλαμάρες! Ήταν δυνατό κύριε - μετά - να είμαι ακόμα ένα σεμνό και φρόνιμο κοριτσάκι, για ν' ανταποκριθώ στα καταραμένα ιδανικά του περί "ηθικής ευρωστίας";

Πατέρας: Για μένα, κύριε, το δράμα είναι όλο εκεί: στη συνείδηση που έχω - που έχει ο κάθε άνθρωπος, πως είναι ένας, ενώ είναι πολλοί μαζί. Με τούτον, είμαστε ένας, με κείνον είμαστε άλλος. Και παρόλα αυτά, έχουμε πάντα την ψευδαίσθηση πως είμαστε ο ίδιος για όλους, αυτός ο ένας που πιστεύουμε πως ενεργεί όλες μας τις πράξεις. Μεγάλη πλάνη! Και το καταλαβαίνουμε τότε μονάχα, όταν κάποια πράξη μας σκαλώσει κάπου. Καταλαβαίνουμε πως δε βρισκόταν ο εαυτός μας ολόκληρος σ' αυτό το παραστράτημα και πως θα 'ταν φριχτή αδικία αν μας έκριναν απ' αυτήν την πράξη αποκλειστικά κι αν μας έδεναν στο φάλαγγα¹ για όλη μας τη ζωή, σάμπως όλη μας η ζωή να συνεχίζονταν σε μια μοναδική πράξη! Καταλαβαίνετε τώρα την ατιμία αυτής της κοπέλας; Με τσάκωσε σ' ένα μέρος και πάνω σε μια πράξη, όπου δεν έπρεπε να με είχε δει. Και θέλει τώρα να μου δώσει μια προσωπικότητα, που δεν ήταν δική μου παρά μονάχα σε μια πρόσκαιρη και ταπεινωτική στιγμή της ζωής μου. Αυτό, αυτό, κύριε, με πονάει προπαντός. Και θα δείτε πως αυτό είναι που θα δώσει στο δράμα πιο μεγάλη αξία. Υπάρχουν όμως και οι δραματικές καταστάσεις των άλλων. (Δείχνει το γιο). Η δικιά του, λόγου χάρη...

Γιος (Σηκώνει τους ώμους με περιφρόνηση): Άσε με μένα ήσυχο. Εγώ μένω έξω.

Πατέρας: Πώς μένεις έξω;

Γιος: Μένω έξω, γιατί θέλω να μείνω. Γιατί το ξέρεις καλά πως δεν ταιριάζω με το σινάφι σας...

Κόρη: Είμαστε οι παρακατιανοί εμείς! Κι αυτός, γαλαζοαίματος!... Θα προσέξατε όμως, κύριε, πως κάθε φορά που τον κοιτάω με περιφρόνηση, αυτός κατεβάζει τα μάτια!... Γιατί ξέρει το κακό που μου έκανε.

Γιος (Σχεδόν δεν την κοιτάει): Εγώ;

Κόρη: Εσύ, εσύ! Σ' εσένα το χρωστάω το πεζοδρόμιο! Σε σένα! (Αντίδραση φρίκης των ηθοποιών). Η στάση σου απέναντι σε μας, ναι ή όχι;... Είμαστε οι παρείσακτοι κι είχαμε εισβάλει στο βασίλειο της "νομιμότητάς" σου! Θα 'θελα, κύριε, να σας κάνω να δείτε μερικές σκηνές ανάμεσα σε κείνον και σε μένα! Λέει πως τους τυραννούσα όλους. Μα ακριβώς αυτή του η στάση ήταν ο λόγος που μίλησα πρωτύτερα έτσι και

---

¹ φάλαγγας (ο)· σωματική ποινή κατά την οποία σφίγγονταν τα πόδια ανάμεσα σε δύο ξύλα. Παλιότερα τη χρησιμοποιούσαν σε εγκληματίες ή σε άτακτους μαθητές.

μ' ονόμασε "άτιμη". Κι αυτός ήταν επίσης ο λόγος που όταν μπήκα μέσ' στο σπίτι τους - μπήκα σαν αφέντης!

Γιος (*Προχωρεί σιγά*): Κατορθώνουν πάντα, κύριε, να τα ρίχνουν όλα απάνω μου. Ο ρόλος τους είναι εύκολος. Φανταστείτε όμως ένα νέο που ζει ήσυχα στο σπίτι του και που ένα ωραίο πρωί βλέπει να καταφθάνει μια έξαλλη κοπέλα με τα μάτια γουρλωμένα και να τον ρωτάει πού είναι ο πατέρας του, γιατί έχει κάτι να του πει - κι ύστερα να ξανάρχεται πάλι με το ίδιο ύφος μαζί μ' αυτή τη μικρή και με απότομο τρόπο κι ένα σωρό υπονοούμενα να ζητάει από τον πατέρα του λεφτά, αφήνοντας να νοηθεί πως τα λεφτά αυτά θα της τα δώσει - γιατί της τα χρωστάει - γιατί είναι χρέος του να τα δώσει...

Πατέρας: Και πραγματικά, ήταν το χρέος μου. Απέναντι στη μητέρα σου.

Γιος: Και πού να το ξέρω εγώ; Πότε την είχα δει εγώ, τη μητέρα μου; Πότε μου 'χαν μιλήσει γι' αυτήν; Την είδα να παρουσιάζεται μια μέρα, μαζί μ' αυτήν (*δείχνει την κόρη*), και τα δυο μικρά. Μου λένε: "Είναι και δικιά σου μητέρα!" (*Δείχνει πάλι την κόρη*). Απ' το φέρεσίμ' της, μπόρεσα τέλος να καταλάβω πως, απ' τη μια μέρα στην άλλη, κατάφεραν να τρυπώσουν στο σπίτι μας... Αυτό που νιώθω, κύριε, δεν μπορώ και δε θέλω να το εκφράσω. Το πολύ πολύ θα μπορούσα να το εξομολογηθώ... αλλά μου κάνει κακό ακόμα και να τ' ομολογήσω στον εαυτό μου. Όστε δεν έχω ρόλο σ' αυτό το δράμα. Πιστέψτε με, κύριε, είμαι ένα "αντιθεατρικό" πρόσωπο, που δεν μπορεί να σταθεί στη σκηνή. Ούτε μπορώ να κάνω χωριό μαζί τους. Ας μ' αφήσουν ήσυχο!

Πατέρας: Με συγχωρείς! Ακριβώς επειδή είσαι φτιαγμένος έτσι...

Γιος (*Με απότομη αγανάκτηση*): Και πού το ξέρεις εσύ πώς είμαι φτιαγμένος; Πότε ασχολήθηκες εσύ μαζί μου;

Πατέρας: Έχεις δίκιο, το παραδέχομαι. Μα δεν είναι τάχα αυτή μια καθαρά δραματική κατάσταση; Αυτή σου η επιμονή - η τόσο οδυνηρή για μένα - ν' αποφεύγεις τη μητέρα σου; Σε βλέπει για πρώτη φορά μεγάλο, δε σε γνωρίζει, μα ξέρει πως είσαι γιος της. Κοιτάξτε την, κλαίει.

Κόρη (*Με θυμό χτυπώντας το πόδι*): Σαν μια ανόητη!

Πατέρας (*Δείχνοντας την κόρη στο θιασάρχη*): Κι αυτή, φυσικά, δεν μπορεί να τον υποφέρει. (*Μιλάει πάλι για το γιο*). Λέει πως δεν παίζει κανένα ρόλο στο δράμα, ενώ είναι αυτός ο άξονας της δράσης! Κοιτάξτε αυτό το δύστυχο αγοράκι, που μένει ζαρωμένο κοντά στη μητέρα του, φοβισμένο, ταπεινωμένο... Αυτός είναι ο υπεύθυνος. Η πιο τραγική περίπτωση είναι ίσως αυτού του μικρού. Νιώθει πιο ξένος απ' όλους. Νιώθει πως τον έχουν περιμαζέψει στο σπίτι μας από ελεημοσύνη. (*Εμπιστευτικά*): Είναι φτυστός ο πατέρας του... Ταπεινός. Δε βγάζει τσιμουδιά!...

Θιασάρχης: Αυτό είναι το χειρότερο σημείο του έργου. Δεν ξέρετε τι μπελάς που είναι τα παιδιά στη σκηνή.

Πατέρας: Α! δε θα σας ενοχλήσει για πολύ ακόμα... Το ίδιο κι αυτή η μικρή. Μάλιστα αυτή θα φύγει πρώτη... Να πώς προχωράει το δράμα στη λύση του: όταν η δυστυχισμένη μητέρα ξαναγυρίσει στο σπίτι μου, όλα τα παιδιά που είχε γεννήσει έξω απ' αυτό το σπίτι... η πρόσθετη, ας πούμε, οικογένεια, εξαφανίζεται, με το θάνατο της μικρής, την αυτοκτονία του μικρού και τη φυγή της μεγάλης κόρης. Η οικογένεια αυτή δεν μπορεί να ζήσει, γιατί νιώθει ξένη εκεί μέσα. Κι έτσι, ύστερ' απ'

όλους τους καημούς, ξαναβρισκόμαστε εμείς οι τρεις - εγώ, η μητέρα κι ο γιος - ξένοι πια ο ένας για τον άλλο, σε μια θανάσιμη απόγνωση... Είναι η εκδίκηση, όπως το 'πε τούτος εδώ για να κοροϊδέψει - η εκδίκηση του "δαμόνιου του πειραματισμού", που βρίσκεται, αλίμονο, μέσα μου και που με κάνει να κυνηγώ μια ευτυχία απίθανη κι απραγματοποίητη, αφού της λείπει η πίστη εκείνη που μας κάνει να δεχτούμε ταπεινά τη ζωή όπως είναι... Ο εγωισμός μας μάς σπρώχνει να πάρουμε εμείς τη θέση της ζωής και να φτιάξουμε για τους άλλους μια πλαστή πραγματικότητα, που τη νομίζουμε καλή γι' αυτούς, μα που δεν είναι... Γιατί ο καθένας από μας έχει μια δική του πραγματικότητα, που πρέπει οι άλλοι να τη σεβόμαστε, σαν να 'ρχεται απευθείας απ' το Θεό, έστω κι αν είναι σε μας τους άλλους ολέθρια.

Θιασάρχης: Θαυμάσια! Όλα αυτά έχουν πολύ, πάρα πολύ ενδιαφέρον. Διαισθάνομαι πως υπάρχει υλικό για ένα σπουδαίο δράμα.

Κόρη (*Επιχειρώντας να μπει στη συζήτηση*): Μ' ένα πρόσωπο σαν και μένα!

Πατέρας (*Τη σπρώχνει, ανήσυχος μην αλλάξει γνώμη ο θιασάρχης*): Σώπα λοιπόν εσύ!

Θιασάρχης (*Συνεχίζει τη σκέψη του*): Πρωτότυπο, ναι!

Πατέρας: Πολύ πρωτότυπο, ε, κύριε;

Θιασάρχης: Χρειαζόταν όμως μεγάλο θράσος για να 'ρθετε να μου το σερβίρετε έτσι...

Πατέρας: Καταλαβαίνετε, κύριε, καθώς είμαστε γεννημένοι για τη σκηνή...

Θιασάρχης: Είστε ερασιτέχνες ηθοποιοί;

Πατέρας: Όχι! Λέω, γεννημένοι για τη σκηνή, επειδή...

Θιασάρχης: Ελάτε τώρα! Εσείς θα 'χετε παίξει κάποτε.

Πατέρας: Όχι, όχι, κύριε. Δεν έπαιξα ποτέ άλλο ρόλο απ' το δικό μου ή από εκείνον που μου επέβαλαν οι άλλοι στη ζωή. Είναι ίσως το πάθος που μου δίνει, σε στιγμές ψυχικής έντασης, ένα ύφος λίγο θεατρινίστικο...

Θιασάρχης: Καλά, δεν επιμένω. Καταλαβαίνετε όμως, αγαπητέ κύριε, πως χωρίς συγγραφέα... θα μπορούσα να σας συστήσω σε κανένα...

Πατέρας: Μα όχι! Κοιτάξτε! Πρέπει εσείς ο ίδιος!

Θιασάρχης: Εγώ; Μα τι λέτε τώρα;

Πατέρας: Καθόλου! Εσείς, εσείς! Γιατί όχι;

Θιασάρχης: Γιατί δεν έγραψα ποτέ μου θεατρικό έργο.

Πατέρας: Και γιατί, παρακαλώ, να μην το κάνετε τώρα; Υπάρχουν τόσοι που γράφουν για το θέατρο. Δεν υπάρχει ευκολότερο πράγμα. Για σας μάλιστα είναι ακόμα πιο εύκολο, γιατί μας έχετε όλους ζωντανούς μπροστά σας...

Θιασάρχης: Μα αυτό δε φτάνει!

Πατέρας: Γιατί; Θα μας δείτε να ζούμε το δράμα μας.

Θιασάρχης: Ναι, μα θα πρέπει κάποιος να το γράψει.

Πατέρας: Όχι. Απλώς ν' αντιγράψει αυτά που θα λέμε, τη μια σκηνή μετά την άλλη. Θα 'φτανε να φτιάξουμε ένα μικρό σενάριο... και ν' αρχίσουμε τις πρόβες.

Θιασάρχης (*Ξανανεβαίνει στη σκηνή*): Χμ... Αρχίζει να με τραβάει! Να με τραβάει!

Έτσι για παιχνίδι... Αν μπορούσαμε στ' αλήθεια να δοκιμάσουμε...

Πατέρας: Θα δείτε! Θα δείτε τι σκηνές θα παρουσιαστούν! Θα μπορούσα από τώρα να σας τις πω.

Θιασάρχης: Με τραβάει! Με τραβάει! Ας δοκιμάσουμε! Ελάτε στο γραφείο μου. (Στους ηθοποιούς): Μπορείτε να φύγετε, αλλά χωρίς να πάτε μακριά. Σε ένα τέταρτο, το πολύ είκοσι-λεπτά, θα είμαστε πίσω. (Στον πατέρα): Ας το σκεφτούμε... Θα μπορούσε να βγει κάτι το εξαιρετικό...

Ο διευθυντής και τα έξι πρόσωπα βγαίνουν από τη σκηνή. Οι ηθοποιοί σχολιάζουν, αποσβολωμένοι, την απόφαση του θιασάρχη.

Μετάφραση Αλέξη Σολομού

Ερωτήσεις

- Σε ποια ψυχολογική κατάσταση βρίσκονται (i) ο πατέρας (ii) η μητέρα (iii) η κόρη (iv) ο γιος;
  - Ποιο δράμα βιώνει ο καθένας;
  - Πώς διαγράφονται οι μεταξύ τους σχέσεις;
- Γιατί ο πατέρας θεωρεί τα έξι πρόσωπα "παραστρατημένα"; Πώς, κατά τη γνώμη του, θα βρουν το δρόμο τους;
- Να παρακολουθήσετε την κλιμάκωση των αντιδράσεων του θιασάρχη από τη στιγμή της "εισβολής" των έξι προσώπων επί σκηνής μέχρι το τέλος του αποσπάσματος.
- Ο πατέρας είναι ο φορέας των αντιλήψεων εκείνων που είναι γνωστές ως "πιραντελισμός" (βλ. βιογραφικό σημείωμα, σ. 298). Να βρείτε τα χωρία του αποσπάσματος, όπου εμπεριέχονται οι αντιλήψεις αυτές, και να τα σχολιάσετε.
- "Οι πιραντελικές μορφές μετεωρίζονται ανάμεσα στην όψη και την ουσία, την πραγματικότητα και τ' όνειρο, τη ζωή και το θέατρο, το αστειό και το τραγικό, τη μάσκα και το πρόσωπο. Το θέατρό του προσπαθεί να κοιτάξει κάτω από τα τρικυμισμένα κύματα στο βυθό". Να σχολιάσετε την άποψη αυτή σε σχέση με το πιο πάνω απόσπασμα.
- Να επισημάνετε τα χωρία όπου ο συγγραφέας μιλά με έντονο κωμικό, ειρωνικό και κυνικό ύφος. Τι θέλει να εκφράσει μ' αυτό;

Τζιουζέπε Ουγγαρέτι (1888 - 1970)

Ποιητής, από τους πρωτοπόρους και σημαντικότερους εκπρόσωπους της μοντέρνας ιταλικής ποίησης, ιδρυτής του λογοτεχνικού "ερμητικού" κινήματος. Γεννήθηκε στην Αίγυπτο, όπου έκανε τις πρώτες του σπουδές και γνώρισε το λογοτεχνικό κύκλο του Καβάφη. Συνέχισε τις σπουδές του στο Παρίσι, όπου ανέπτυξε φιλικές σχέσεις με προσωπικότητες των γραμμάτων και των τεχνών και ήλθε σ' επαφή με τα πρωτοποριακά ρεύματα της εποχής (επηρεάστηκε ιδιαίτερα από τους συμβολιστές). Το 1936 ανέλαβε την έδρα της Ιταλικής Λογοτεχνίας στο Σάο Πάολο της Βραζιλίας και αργότερα την έδρα της Σύγχρονης Ιταλικής Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο της Ρώμης.

Ο Ουγγαρέτι αποδέσμευσε την ποίησή του από το παραδοσιακό μέτρο, τη ρητορικότητα, το λεκτικό πληθωρισμό και τη λυρική έξαρση του παρελθόντος και προσέδωσε στις λέξεις τη διαύγεια και την ένταση της αρχικής τους σημασίας. Οι παύσεις του έχουν ξεχωριστή αξία, καθώς σπάνε το στίχο, και η μουσικότητά του χαρακτηρίζεται από καθαρότητα και δραματική εκφραστικότητα.

Ο Ουγγαρέτι παρουσίασε και αξιόλογο μεταφραστικό έργο. Εκλέκτηκε πρόεδρος των συγγραφέων της Ε.Ο.Κ. (1962). Τιμήθηκε με πάρα πολλά βραβεία. Μεταξύ άλλων, του απονεμήθηκε το Διεθνές Μεγάλο Βραβείο της Ποίησης (1956).

Κυριότερα έργα του:

Ποιητικές συλλογές: *Ευθυμία ναυαγίων* (1919), *Αίσθημα του χρόνου* (1933), *Ο πόνος* (1947), *Γη της Επαγγελίας* (1950), *Θάνατος των εποχών* (1967), *Διάλογος* (1968)

Αιθρία

Μετά από τόση
ομίχλη
ένα
ένα
φανερώνονται
τ' αστέρια

Ανασαίνω
τη δροσιά
που μου αφήνει
το χρώμα
τ' ουρανού

Αναγνωρίζω τον εαυτό μου
εικόνα
περαστική

Πιασμένη σε αθάνατο
στροβίλισμα.

Μετάφραση Φοίβου Πιομπίνου

Ερωτήσεις

1. Ποια είναι η ψυχική διάθεση του ποιητή και πώς την εκφράζει;
2. Να συγκρίνετε το πιο πάνω ποίημα μ' ένα παραδοσιακό ως προς τη μορφή και να γράψετε τις παρατηρήσεις σας.

Κατακλείδα

Δε μουγκρίζει πια, δε μουρμουρίζει η θάλασσα,
Η θάλασσα.

Δίχως τα όνειρα, άχρωμος αγρός είναι η θάλασσα,
Η θάλασσα.

Λύπηση προξενεί ως κι η θάλασσα,
Η θάλασσα.

Από σύννεφα ακαθρέφτιστα κινείται η θάλασσα,
Η θάλασσα.

Σε θλιβερούς καπνούς την κλίνη της άφησε η θάλασσα,
Η θάλασσα.

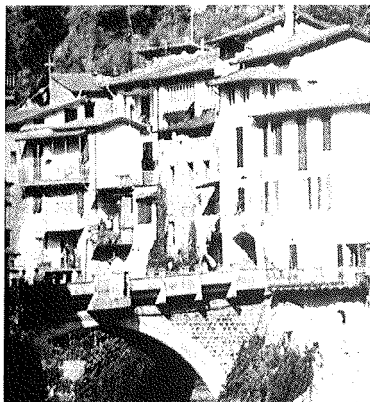
Πεθαμένη είναι, το βλέπεις, ως κι η θάλασσα,
Η θάλασσα.

Μετάφραση Φοίβου Πιομπίνου

Ερωτήσεις

1. Να δικαιολογήσετε τον τίτλο του ποιήματος σε συνάρτηση με την επανάληψη της λέξης "θάλασσα".
2. Να αναγνωρίσετε το διάχυτο στοιχείο της θλίψης και απογοήτευσης.

Ευγένιο Μοντάλε (1896 - 1981)

Τοπίο από την επαρχία Λιγουρίας
της Ιταλίας

Ποιητής, κριτικός της λογοτεχνίας και της μουσικής, ένας από τους εκπροσώπους του ερμητισμού στην Ιταλία. Εγκατέλειψε τις σπουδές του στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου της γενέτειράς του Γένοβας, για να παρακολουθήσει μαθήματα τραγουδιού.

Υπήρξε, κατά καιρούς, ιδρυτής, συντάκτης ή συνεργάτης διαφόρων λογοτεχνικών περιοδικών. Μετέφρασε ξένους συγγραφείς και ποιητές (μεταξύ άλλων και τον Καβάφη). Ως ποιητής παρουσιάστηκε το 1925 με τη συλλογή "Κόκαλα σουπιάς". Το έργο του επηρεασμένο από τα προσωπικά του βιώματα και τους δύο παγκόσμιους πολέμους χαρακτηρίζεται από απαισιοδοξία, βαθιά υπαρξιακή αγωνία, στωική άρνηση κάθε εύκολης παρηγοριάς και συνειδητοποίηση της ήττας του ανθρώπου που βρίσκεται αιχμάλωτος μέσα σε περιφραγμένα σύνορα, απ' όπου είναι αδύνατη κάθε απόδραση. Το

τοπίο και το φυσικό περιβάλλον παίζουν πρωτεύοντα ρόλο στην ποίησή του.

Μαζί με τον Ουγγαρέτι θεωρούνται οι ηγετικές και κυρίαρχες φυσιογνωμίες της μεσοπολεμικής και μεταπολεμικής ιταλικής ποίησης που εκφράστηκε με τον ποιητικό ερμητισμό. Ο Μοντάλε αρνήθηκε τους υψηλούς τόνους, επιδιώκοντας μια καθαρή ποίηση, απελευθερωμένη από κάθε πρόθεση για επιδεικτική έκφραση με τρόπους που βρίσκονται έξω από τον ποιητικό χώρο. Η γλώσσα του είναι απλή, ο στίχος τελείως ελεύθερος. Επιδιώκει την ακρίβεια στην περιγραφή, αποβλέποντας στη συμβολική προβολή της. Κάποτε εκφράζει νοήματα απόλυτα προσωπικά και υποκειμενικά.

Το 1967 τιμήθηκε με το αξίωμα του ισόβιου γερουσιαστή επικρατείας. Το 1962 του απονεμήθηκε το βραβείο "Geltrinelli" και το 1975 το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Επισκέφθηκε δύο φορές την Ελλάδα και έγραψε άρθρα για τη σύγχρονη ελληνική ποίηση.

Κυριότερα έργα του:

Ποιητικές συλλογές: Κόκαλα σουπιάς (1925), Οι ευκαιρίες (1939), Η χιονοθύελλα (1956), Ο κορεσμός (1971)

Πεζά: Η πεταλούδα του Ντινάρ (1956), Η ποίηση δεν υπάρχει (1971), Στον καιρό μας (1973)

Σπίτι στη θάλασσα

Και τα δύο ποιήματα που ανθολογούνται (Σπίτι στη θάλασσα, Ξέρω την ώρα...) προέρχονται από τη συλλογή "Κόκαλα σουπιάς", την πρώτη και κυριότερη ποιητική συλλογή του Μοντάλε που πρωτοδημοσιεύτηκε το 1925 και, εμπλουτισμένη αργότερα, γνώρισε αλληπάλληλες εκδόσεις. Σ' αυτή τη συλλογή εκφράζεται καθολικά η ποιητική του, η οποία επηρέασε την πορεία που ακολούθησε η νεότερη ιταλική ποίηση.

Εδώ τελειώνει το ταξίδι·
στις ταπεινές φροντίδες που χωρίζουν
την ψυχή, αδύναμη πια να κραυγάσει.
Τώρα είναι ίδιες οι στιγμές και σταθερές
σαν του μαγκανοπήγαδου της ρόδας τις στροφές.
Ένα αναγύρισμα· ένα ανέβασμα νερού που αντιλαλεί.
Ένα άλλο, άλλο νερό, ένας τριγμός με τη σειρά του.

Τελειώνει το ταξίδι σ' ετούτη την ακτή
που επίμονες και αργές πλημμύρες την αγγίζουν.
Τίποτα δεν αποκαλύπτει την ακροθαλασσιά,
παρά νωθροί καπνοί που υφαίνουν με κοχύλια
ανάλαφρες πνοές· και σπάνια φανερώνεται
στην άφωνη τη νηνεμιά
μέσ' από τα νησιά με την αποδημητική την όψη
η ραχοκοκαλιά της Κορσικής κι η Καρπασία¹.

Ρωτάς αν χάνονται όλα έτσι
σε αυτή τη λίγη αχλή της μνημοσύνης·
αν εκπληρώνεται το κάθε πεπρωμένο
την ώρα της αδράνειας ή στου κυματοθραύστη το στεναγμό.
Θα ήθελα να σου πω πως όχι, πως σε προσεγγίζει
η ώρα που πέρα από το χρόνο θα διαβείς·
ίσως γίνεται αιώνιος μονάχα όποιος το θέλει,
και αυτό εσύ θα το μπορέσεις, ποιος το ξέρει, όχι εγώ.
Σκέφτομαι πως για τους πιο πολλούς δεν έχει γλιτωμό,
μα μερικοί ανατρέπουν κάθε πλάνο,
διαβαίνοντας τον πόρο, όποιος το θέλει θα ξαναβρεθεί.
Θα ήθελα πριν ενδώσω να σου δείξω
αυτό το δρόμο της φυγής
εύθραυστο όπως στις ταραγμένες εκτάσεις

---

1. Καρπασία ή Καπράγια· νησί στο Τυρρηνικό αρχιπέλαγος, μεταξύ του νησιού Κορσική και της ηπειρωτικής Ιταλίας

της θάλασσας ο αφρός ή ο κυματισμός.
Σου δωρίζω ακόμα και τη φειδωλή μου ελπίδα.
Στις καινούριες μέρες, κουρασμένος, δεν ξέρω να τη θρέψω·
την προσφέρω ενέχυρο στο πεπρωμένο σου για να σωθείς.

Η πορεία τελειώνει σ' ετούτη την ακτή
που η παλίρροια με άτακτες κινήσεις διαβρώνει.
Η καρδιά σου που δε μ' ακούει η κοντινή
για την αιωνιότητα κιάλας τις άγκυρες σηκώνει.

Μετάφραση Παν. Χρ. Χατζηγάκη

Ερωτήσεις

1. Το φυσικό περιβάλλον παίζει πρωτεύοντα ρόλο στην ποίηση του Μοντάλε. Πώς διαγράφεται ο ρόλος της θάλασσας στο πιο πάνω ποίημα;
2. Να σχολιάσετε τη θέση του ποιητή για την ανθρώπινη μοίρα στηριζόμενοι ιδιαίτερα στους στίχους:
  - α. "Τώρα είναι ίδιες οι στιγμές και σταθερές
σαν του μαγκανοπήγαδου της ρόδας τις στροφές".
  - β. "Σκέφτομαι πως για τους πιο πολλούς δεν έχει γλιτωμό,
μα μερικοί ανατρέπουν κάθε πλάνο,
διαβαίνοντας τον πόρο, όποιος το θέλει θα ξαναβρεθεί".

Ξέρω την ώρα...

Ξέρω την ώρα που το πιο άπαθο πρόσωπο
χαράζεται από ένα σκληρό μορφασμό·
αποκαλύφτηκε για μια στιγμή μια αόριστη θλίψη.
Αυτό ο κόσμος δεν το βλέπει στου δρόμου του το αγκομαχητό.

Λόγια μου, εσείς, προδίνετε μάταια το μυστικό
νυγμό¹, τον άνεμο που φυσάει στην καρδιά.
Ο λόγος ο πιο αληθινός είναι όποιου σωπαίνει.
Το λυγμικό τραγούδι είναι τραγούδι ειρηνικό.

Μετάφραση Παν. Χρ. Χατζηγάκη

---

1. νυγμός· κέντημα, ερεθισμός, μτφ.: νύξη, υπαινιγμός

Ερωτήσεις

1. Τι κατανοεί ο ποιητής στην α΄ και τι στη β΄ στροφή;
2. Να σχολιάσετε το σίχο “το λυγμικό τραγούδι είναι τραγούδι ειρηνικό”.
3. Ο Μοντάλε χαρακτηρίστηκε “ποιητής της απελπισίας”. Να δικαιολογήσετε το χαρακτηρισμό αυτό αντλώντας στοιχεία από τα πιο πάνω ποιήματά του.

«Βενετία, ο Άγιος Μάρκος», πίνακας του Ιταλού ζωγράφου Καναλέττο

Σαλβατόρε Κουαζιμόντο (1901 - 1968)

Σικελός ποιητής (η γιαγιά του ήταν Ελληνίδα), δημοσιογράφος και μεταφραστής με βαθιά κλασική μόρφωση. Αναγκάστηκε να διακόψει τις σπουδές του για οικονομικούς λόγους και να εργαστεί ως σχεδιαστής και ύστερα ως τεχνικός στο Υπουργείο Δημοσίων Έργων. Αργότερα εγκατέλειψε το υπουργείο και εργάστηκε στο εβδομαδιαίο περιοδικό *Tempo* του Μιλάνου. Από το 1941 - 1964 δίδαξε Ιταλική Λογοτεχνία στο Ωδείο "Verdi" του Μιλάνου.

Το μεταφραστικό του έργο θεωρείται πολύ σπουδαίο, ιδιαίτερα οι μεταφράσεις των αρχαίων ελληνικών λυρικών. Η ποίησή του δέχτηκε επιδράσεις από το γαλλικό συμβολισμό και τον ερμητισμό. Το συνηθισμένο θεματικό του μοτίβο είναι μια ιδιάζουσα μορφής νοσταλγία για τη γενέτειρά του που τη μυθοποίησε: την έβλεπε σαν το χαμένο παράδεισο που κάποτε έζησε και έλπιζε να ξαναζήσει. Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όμως, η ποίησή του φέ-

ρει τη σφραγίδα της οδυνηρής τούτης εμπειρίας και στρέφεται προς το συγκεκριμένο ανθρώπινο πόνο, σε μια αναζήτηση ανθρώπινων αξιών, ως απάντηση στις αγωνίες και στις ελπίδες της εποχής.

Για το ποιητικό του έργο τιμήθηκε με πολλά βραβεία. Το 1959 του απονεμήθηκε το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Κυριότερα έργα του:

Ποιητικές συλλογές: *Νερό και γη* (1930), *Βυθισμένο όμπρε* (1932), *Και ξαφνικά βράδιασε* (1942), *Η ζωή δεν είναι όνειρο* (1949), *Ασύγκριτη γη* (1958), *Να δίνεις και να έχεις* (1966).

Γράμμα στη Μάνα

“Μάνα πεντάγλυκια, τώρα που πέφτουν οι ομίχλες,
το καράβι σκοντάβει ακατάστατα επάνω στις ξέρες,
τα δέντρα φουσκώνουν νερά, καίνε απ’ το χιόνι
δε θλίβομαι στο Βορρά: δεν έχω ειρήνη μ’ εμένα,
μ’ από κανένα συχώρεση δεν περιμένω,
δάκρυα αντρίκια προς άντρα πολλοί μου χρωστάνε.
Πως δεν είσαι καλά το γνωρίζω, πως ζεις,
όπως όλες οι μάνες των ποιητάδων, φτωχή
και μοιράζεις σωστά την αγάπη σου
στα παιδιά σου που ζούνε μακριά. Σήμερα
είμ’ εγώ που σου γράφω”. - Δυο λεξούλες, θα πεις,
από κείνο το γιο μου που μου ‘φυγε νύχτα
μ’ ένα κοντό πανωφόρι και λίγα στιχάκια στην τσέπη.
Άμοιρος, έτσι καλόκαρδος που ‘ναι,
κάπου θα τον σκοτώσουν μια μέρα.
“Ναι, θυμάμαι, είχα φύγει από κείνο τον γκρίζο σταθμό
με τα τρένα τ’ αργά που φορτώνουν πορτοκάλια κι αμύγδαλα
στης Ιμέρας¹ το στόμα, στο ποτάμι
το γεμάτο με κάξες, μ’ αλάτι κι ευκάλυπτους.
Μα τώρα να σ’ ευχαριστήσω θέλω για την ειρωνεία
που μου ‘χεις βάλει στα χείλη, πρᾶα σαν τη δική σου.
Το χαμόγελο αυτό μ’ έχει σώσει από δάκρυα και θλίψεις.
Και δεν πειράζει αν δακρύζω λίγο τώρα για σένα,
για κείνους όλους που όπως εσύ περιμένουν
κάτι, που μήτε το ξέρουν. Αχ καλέ μου Χάρε,
μην ‘γγίξεις το ρολόι στο μαγειριό που επάνω στον τοίχο σημαίνει,
όλα τα μικρά μου τα χρόνια διαβήκαν επάνω στο σμάλτο
της πλάκας του, επάνω σ’ εκείνα τα ζωγραφισμένα λουλούδια
μην ‘γγίξεις τα χέρια, μην ‘γγίξεις την καρδιά των γερόντων.
Τάχα αποκρίνεται κάποιος; Ω Χάρε πολυέσπλαχνε, Χάρε
ντροπαλέ μου. Χαίρε, ακριβή μου, χείρε, πεντάγλυκιά μου μάνα”.

Μετάφραση Γεράσιμου Σπαταλά

Ερωτήσεις

1. Πώς αυτοαναλύεται ο ποιητής στην αρχή του ποιήματος;
2. α. Πώς ψυχογραφεί τη μάνα του ο ποιητής; Τεκμηριώστε την απάντησή σας με στίχους από το ποίημα.
β. Τι συναισθήματα νιώθει γι’ αυτήν;
3. Να σχολιάσετε τη στάση του ποιητή απέναντι στο Χάρο.

---

1. Ιμέρα: αρχαία πόλη της Σικελίας

Εν έτει ΜCMXLVII¹

Τελειώσατε να χτυπάτε
στους οριζοντες ταμπούρλα πένθιμα
πίσω από φέρετρα σφιγμένα με σημαίες,
να κάνετε πληγές και βρύσες δακρύων
σε πόλεις ερείπια που δε στάθηκε
πέτρα στην πέτρα.

Και τώρα κανείς δε φωνάζει "Θεέ μου
ίνα τι με εγκατέλιπες;" Και γάλα δεν κυλάει πια
ούτε αίμα στο τρυπημένο στέρνο. Και τώρα
που κρύψατε τα πυροβόλα στις μανόλιες²
άστε μας μια μέρα στη χλόη δίχως άρματα
στον ήχο του νερού που κάνει όπως ρυάκι
στα πράσινα καλάμια που συρίζουν
στα μαλλιά μας ανάμεσα
όπως κρυφά φιλάμε την αγαπημένη.
Ας μη χτυπήσει ξαφνικά πριν να νυχτώσει
συναγερμός. Χαρίστε μας μια μέρα,
μόνο μια μέρα, κυρίαρχοι της γης,
πριν ο αέρας και το σίδηρο σφυρίξουν
και ένα βλήμα μάς σκοτώσει.

Μετάφραση Στέλιου Κάτσικα

Ερωτήσεις

Η ποίηση του Κουαζιμόντο φέρει τη σφραγίδα της οδυνηρής εμπειρίας του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Να σχολιάσετε:

- α. την προσωπική στάση του ποιητή για τον πόλεμο
- β. τις εικόνες του ποιήματος
- γ. το ύφος του ποιητή.

---

1. ο αριθμός 1947 στα λατινικά

2. μανόλιες· είδος καλλωπιστικού φυτού με μεγάλα μυρωδάτα άνθη

ΝΟΡΒΗΓΙΑ

Εισαγωγή στη Νορβηγική Λογοτεχνία

Η Νορβηγική Λογοτεχνία έχει τις αρχές της γύρω στο 800 μ.Χ. και μπορεί να χωριστεί σε τρεις περιόδους, τη νορβηγοϊσλανδική, τη νορβηγοδανική και την περίοδο της ανεξαρτησίας.

Περίοδοι της Νορβηγικής Λογοτεχνίας

Α΄ Νορβηγοϊσλανδική περίοδος (800 - 1400 μ.Χ. περίπου)

Η λογοτεχνία της νορβηγοϊσλανδικής περιόδου αποτελεί βασικά προϊόν της εποχής των Βίκινγκ. Η ιστορία, οι παραδόσεις, οι δοξασίες και τα κατορθώματα των Νορβηγών Βίκινγκ, που εποίκισαν την Ισλανδία στα τέλη του 9ου αιώνα, αποτυπώθηκαν στα τραγούδια, στις διηγήσεις και στους μύθους τους. Το πιο παλιό έργο που σώζεται είναι μια ποιητική συλλογή με θέματα παρμένα από μύθους που αναφέρονται σε τοπικούς θεούς και λαϊκούς ήρωες.

Η λαϊκή λογοτεχνική παραγωγή απηχεί την ιστορία, τις παραδόσεις, τις δοξασίες και τα κατορθώματα των Βίκινγκ

Από τον 9ο κιόλας αιώνα καλλιεργήθηκε πολύ και η λεγόμενη σκαλδική ποίηση, που γράφτηκε για να τραγουδιέται από σκάλδους (βάρδους των ανακτόρων). Ο πιο παλιός Νορβηγός σκάλδος ήταν ο Μπράγκι Μπόντασον (9ος αιώνας). Ένα κάπως μεταγενέστερο λογοτεχνικό είδος που αξίζει να αναφερθεί είναι τα σάγκα, πεζά έπη ή αφηγήματα, που τα αφηγούνταν οι Ισλανδοί και αναφέρονταν κυρίως σε νορβηγικές παραδόσεις. Το πιο γνωστό σάγκα είναι το Χέιμσκρινγκλα του Σνόρρι Στάρλουσον, μια ιστορία των Νορβηγών βασιλιάδων του 13ου αιώνα.

Η σκαλδική ποίηση και τα σάγκα

Κατά το 13ο αιώνα η θρησκευτική λογοτεχνία και η λογοτεχνία των ευγενών της ηπειρωτικής Ευρώπης έφθασαν στη Νορβηγία μέσω μεταφράσεων και διασκευών κηρυγμάτων, μύθων αγίων και αφηγήσεων για κατορθώματα ηρώων, όπως του Αρθούρου, του Καρλομάγνου και του Θεοντορίκ, γεγονός που άσκησε μεγάλη επίδραση στην πρωτότυπη νορβηγική λογοτεχνική δημιουργία. Το πιο γνωστό έργο, στο οποίο φαίνονται αυτές οι επιδράσεις, είναι η έμμετρη διδακτική πραγματεία “Ο Καθρέφτης του βασιλιά”.

Επιδράσεις από τη θρησκευτική λογοτεχνία και τη λογοτεχνία των ευγενών της ηπειρωτικής Ευρώπης

Β΄ Νορβηγοδανική περίοδος (1400 - 1814)

Στα τέλη του 13ου αιώνα η Νορβηγία συνενώθηκε με τη Δανία. Η ένωση αυτή κράτησε πάνω από 400 χρόνια. Στην αρχή παρατηρήθηκε μια γενική παρακμή σ' όλα τα λογοτεχνικά είδη, μετά όμως τη Θρησκευτική Μεταρρύθμιση (16ος αιώνας) είχαμε μια σταδιακή αύξηση της λογοτεχνικής παραγωγής που δεχόταν ολοένα και πιο

Ένωση της Νορβηγίας με τη Δανία - Έντονες δανικές επιδράσεις στα έργα των Νορβηγών συγγραφέων

Κυριότεροι συγγραφείς του 16ου και του 17ου αιώνα

έντονες τις δανικές επιδράσεις. Μάλιστα, οι Νορβηγοί συγγραφείς υιοθέτησαν και τη δανική γλώσσα, που ήταν η επίσημη γλώσσα του ενιαίου κράτους. Πιο σημαντικοί συγγραφείς του 16ου αιώνα θεωρούνται ο Άμπσαλον Πέντερσον Μπέγιερ και ο Πέντερ Κλάουσον Φρις, στα έργα των οποίων είναι ευδιάκριτη η επίδραση του ουμανισμού. Από τους συγγραφείς του 17ου αιώνα πιο γνωστός θεωρείται ο κληρικός Πέτερ Ντας, που έγραψε την “Τρομπέτα της Νορβηγίας”, ένα μακροσκελές ποίημα στο οποίο περιγράφει με ενάργεια και λυρισμό τη βόρεια Νορβηγία.

18ος αιώνας: Σημαντική πρόοδος της Νορβηγικής Λογοτεχνίας - Ο Λούντβικ Χόλμπεργκ

Κατά το 18ο αιώνα παρατηρείται μια σημαντική πρόοδος της Νορβηγικής Λογοτεχνίας. Κυρίαρχη μορφή θεωρείται αναμφισβήτητα ο Λούντβικ Χόλμπεργκ, που έγραψε σημαντικά ιστορικά έργα, δοκίμια, σατιρικά ποιήματα και, κυρίως, κωμωδίες, που εξακολουθούν να παίζονται τόσο στη Νορβηγία όσο και στη Δανία. Άλλοι σημαντικοί συγγραφείς του 18ου αιώνα είναι οι ποιητές Κρίστιαν Μπράουνμαν Τούλιν και Γιόχαν Μπρου, ο κριτικός και δοκιμιογράφος Κλάους Φάστινγκ και ο δραματικός συγγραφέας Γιόχαν Χέρμαν Βέσσελ, γνωστός για την κωμικοτραγωδία του “Αγάπη χωρίς κάλτσες”.

Γ΄ Περίοδος της Ανεξαρτησίας

I. Ένωση με τη Σουηδία (1814 - 1905)

Η πολιτική αλλαγή και οι συνέπειές της στη λογοτεχνία - Στροφή στη λαϊκή λογοτεχνική παραγωγή

Μετά τους Ναπολεόντειους Πολέμους η Νορβηγία αποσπάστηκε από τη Δανία και ενώθηκε με τη Σουηδία, διατηρώντας μια περιορισμένη αυτονομία. Το γεγονός αυτό είχε τον αντίκτυπό του στη λογοτεχνία. Σύντομα, ένας εξέχων ποιητής και δραματικός συγγραφέας, ο Χένρικ Βέργκελαντ (1808 - 1845), ηγήθηκε ενός κινήματος για τη δημιουργία εθνικής νορβηγικής λογοτεχνίας. Προς το σκοπό αυτό σημαντική υπήρξε η συμβολή του ρομαντισμού, που επικρατούσε τότε στην Ευρώπη και οδήγησε σε μια στροφή στην προφορική λογοτεχνική λαϊκή παραγωγή. Μάλιστα, ο ποιητής Άασμουντ Όλαφσον Βίνγε έγραψε ποιήματα στη γλώσσα της υπαίθρου. Στην πεζογραφία σ’ αυτή την πρώιμη φάση σημαντική υπήρξε η συνεισφορά της Καμίλλα Κόλλετ, που με το μυθιστόρημά της “Οι Θυγατέρες του κυβερνήτη” (1854 - 5) έγινε ο πρόδρομος του ρεαλισμού στη Νορβηγία.

Καμίλλα Κόλλετ: πρόδρομος του ρεαλισμού στη Νορβηγία

Λίγο αργότερα κάνουν την εμφάνισή τους δυο πολύ μεγάλες μορφές της Νορβηγικής Λογοτεχνίας, ο Χένρικ Ίψεν (1828 - 1906) και ο Μπιόρνστιερν Μπιόρνσον, που ξεκίνησαν κι αυτοί από το ρομαντισμό, στη συνέχεια όμως στράφηκαν προς το ρεαλισμό και την κοινωνική κριτική. Ο Ίψεν, θεατρικός συγγραφέας παγκόσμιας ακτινοβολίας, εμφάνισε στη σκηνή θέματα ανομολόγητα τότε, ακόμα και στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων, και με τις ιδέες του επηρέασε σημαντικά την κοινωνία της εποχής του. Αριστουργήματά του θεωρούνται “Το Κουκλόσπιτο”, “Οι Βρυκόλακες”, “Η Αγριόπαπια” και “Η Έντα Γκάμπλερ”. Ο Μπιόρνσον, που είχε ενεργό συμμετοχή στον αγώνα της Νορβηγίας για ανεξαρτησία από τη Σουηδία, στα ποιή-

ματα, στα διηγήματα και κυρίως στα θεατρικά του έργα πολέμησε τον εφησυχασμό και την κοινωνική αδικία.

Κορυφαίος αναμφίβολα Νορβηγός πεζογράφος θεωρείται ο Κνουτ Χάμσουν (1859 - 1952), που τιμήθηκε μάλιστα το 1920 με το βραβείο Νόμπελ της Λογοτεχνίας. Ο Χάμσουν έγραψε πλήθος από νατουραλιστικά μυθιστορήματα που ξεχωρίζουν για την έξοχη διαγραφή των μοναχικών και παράξενων ηρώων τους (“Η Πείνα”, “Βικτώρια”, “Ένας αλήτης παίζει σουρντίνα”, “Ευλογία της γης”).

Κνουτ Χάμσουν, ο κορυφαίος Νορβηγός πεζογράφος

Άλλοι σημαντικοί εκπρόσωποι του νορβηγικού ρεαλισμού είναι ο Χανς Κινκ, που στα διηγήματα και στα μυθιστορήματά του τονίζει την αλληλεπίδραση ατόμου, φυλής, φύσης και κοινωνίας, ο Γιόνας Λη, ο Αλεξάντερ Κιέλλαντ, ο Άρνε Γκάρμποργκ¹, που στα έργα του εκφράζει την αγάπη του για την αγροτική ζωή και τις αγροτικές παραδόσεις, και η Άμαλι Σκραμ, που τα μυθιστορήματά της διαπνέονται από μια έντονη απαισιοδοξία.

Άλλοι πεζογράφοι: Κινκ, Λη, Κιέλλαντ, Γκάρμποργκ, Σκραμ

Στα τέλη του 19ου αιώνα εμφανίζεται μια ομάδα νέων ποιητών με κύριους εκπρόσωπους το Σίγκβγιρν Ομπσφέλντερ (1864 - 1900), το Νίλς Κόλλετ Βογκτ (1864 - 1937) και το Βίλχελμ Κραγκ (1871 - 1932). Η ποίησή τους είναι λυρική, φυσιολατρική ή πατριωτική και συχνά έχει φιλοσοφικές προεκτάσεις. Ως προς τη μορφή χαρακτηρίζεται από τη μετρική πειθαρχία και τη χρήση της ομοιοκαταληξίας.

Ποιητές που εμφανίζονται στα τέλη του 19ου αιώνα: Ομπσφέλντερ, Βογκτ, Κραγκ

II. Η σύγχρονη λογοτεχνία (1905 μέχρι σήμερα)

Η ένωση της Νορβηγίας με τη Σουηδία διαλύθηκε ειρηνικά το 1905, γεγονός που εγκαινίασε μια περίοδο ραγδαίας προόδου σ’ όλους τους τομείς της ζωής. Σημαντική υπήρξε η άνοδος και η ωρίμανση και στον πνευματικό τομέα, ιδιαίτερα στη λογοτεχνία. Συγκεκριμένα, εμφανίζονται νέοι πεζογράφοι, οι οποίοι ακολουθούν έναν ανανεωμένο ρεαλισμό με έντονο ενδιαφέρον για τα κοινωνικά προβλήματα. Πιο σημαντικοί από αυτούς θεωρούνται ο Όλαφ Ντουν, περισσότερο γνωστός για τον “Κόσμο του Γιούβικ”, μια συλλογή έξι μυθιστορημάτων με θέματα παρμένα από την αγροτική ζωή, ο Γιόχαν Μπόγκερ, που αποτυπώνει στα έργα του τη νέα ηθική της εκβιομηχανοποιημένης κοινωνίας, ο Γιόχαν Φάλκμπεργκετ, που αντλεί τα θέματα των πιο σημαντικών έργων του από τη ζωή των μεταλλωρύχων, και η έξοχη ψυχογράφος Σίγκριντ Ούνσετ (1882 - 1949), που τιμήθηκε το 1928 με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας για το περίφημο ιστορικό της μυθιστορημα “Κριστίν Λαβρανσντάττερ” (1926) στο οποίο ζωντάνεψε με παραστατικότητα τη μεσαιωνική Νορβηγία. Άλλα πολύ σημαντικά έργα της είναι τα μυθιστορήματα “Επιστροφή στο μέλλον”, “Ανοιξη”, “Η Φλεγόμενη βάτος”, “Ιντα Ελιζαμπεθ” και “Η Πιστή σύζυγος”.

1905: Ειρηνική διάλυση της ένωσης της Νορβηγίας με τη Σουηδία - Ραγδαία ανάπτυξη της λογοτεχνίας

Πεζογραφία: Ανανεωμένος ρεαλισμός με έντονο ενδιαφέρον για τα κοινωνικά προβλήματα - Κυριότεροι εκπρόσωποι: Ντουν, Μπόγκερ, Φάλκμπεργκετ, Ούνσετ

1. Άρνε Γκάρμποργκ διακρίθηκε επίσης και ως ποιητής.

Οι πρώτοι ποιητές μετά την ανεξαρτησία: Ούπνταλ, Μπουλ, Άουκρουστ, Λάρσεν, Βιλντεβέι

Η γενιά του μεσοπολέμου - Κυριότεροι εκπρόσωποι: Έβερλαντ, Γκριήγκ (ποίηση), Χόελ, Βεσάας, Σάντεμος (πεζογραφία), Κρογκ (θέατρο)

Οι δύο τάσεις της πεζογραφίας μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο: αντιστασιακή ή κοινωνική και υπαρξιακή

Μεταπολεμικοί ποιητές: Γιάκομπσεν, Γκιλλ

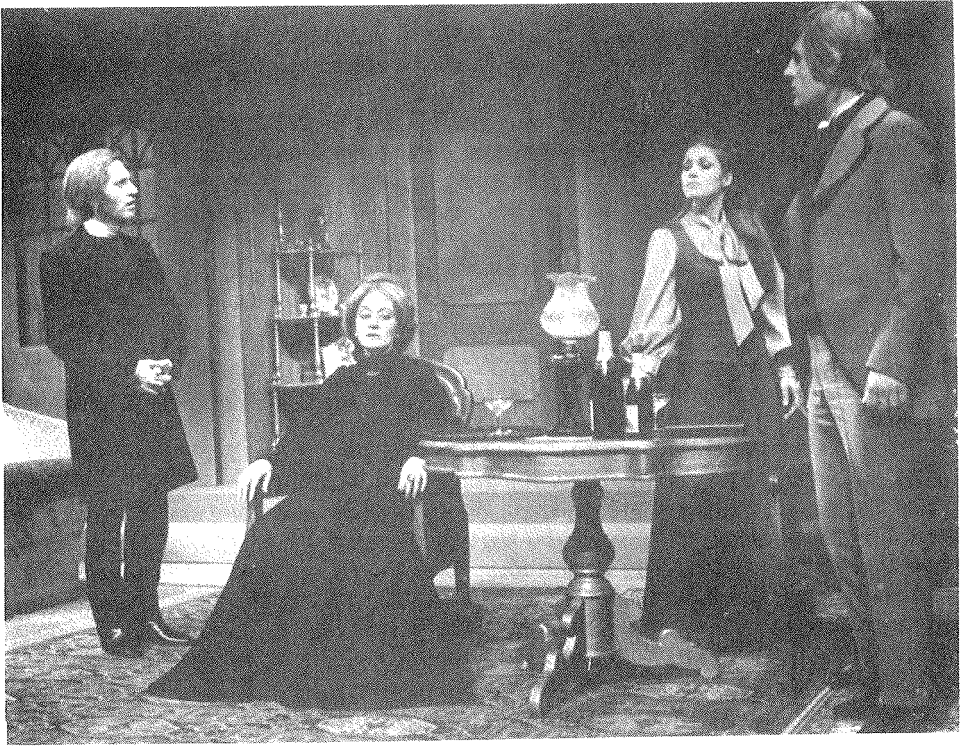
Στην ίδια γενιά ανήκουν και οι ποιητές Κρίστοφερ Ούπνταλ (1878 - 1961), Ούλαφ Μπουλ (1883 - 1933), Ούλαφ Άουκρουστ (1883 - 1929), Αλφ Λάρσεν (1885 - 1967) και Χέρμαν Βιλντεβέι (1886 - 1959), που εκφράζουν κοινωνικά και αντιπολεμικά μηνύματα και κινούνται στο κλίμα του συμβολισμού.

Οι συγγραφείς που κάνουν την εμφάνισή τους στο διάστημα του μεσοπολέμου επηρεάζονται έντονα από τη διεθνή ένταση και τις ιδεολογικές διενέξεις. Πιο σημαντικοί εκπρόσωποι της γενιάς αυτής στην ποίηση είναι ο Άρνουλφ Έβερλαντ (1898 - 1968), που τα ποιήματά του διαπνέονται από μια έντονη αντιπολεμική διάθεση, και ο Νόρνταλ Γκριήγκ (1902 - 1943), που εξέφρασε την αβεβαιότητα του μεσοπολέμου και μετά την κατάληψη της Νορβηγίας από τους Γερμανούς έγραψε θαυμάσια αντικατοχικά ποιήματα. Ο Γκριήγκ, που διακρίθηκε και ως πεζογράφος και δραματικός συγγραφέας, πολέμησε εναντίον των Γερμανών και σκοτώθηκε σε αεροπορικό δυστύχημα κατά το βομβαρδισμό του Βερολίνου το 1943. Από τους πεζογράφους της γενιάς του μεσοπολέμου ξεχωρίζουν ο Σίγκαρντ Χόελ, που τα μυθιστορήματά του διακρίνονται για μια κριτική και δηκτική στάση απέναντι στην κοινωνία της εποχής του, και οι Ταργέι Βεσάας¹ (σημαντικότερο έργο του είναι το μυθιστόρημα "Οι Γέφυρες") και Άξελ Σάντεμος, που καλλιέργησαν κυρίως το ψυχολογικό μυθιστόρημα. Τέλος, από τους δραματικούς συγγραφείς σημαντικότερος θεωρείται ο Χέλγκε Κρογκ, που τα έργα του κινούνται στο κλίμα του ρεαλισμού.

Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στην πεζογραφία διαμορφώθηκαν κυρίως δυο τάσεις, η αντιστασιακή ή κοινωνική και η υπαρξιακή. Κυριότεροι εκπρόσωποι της πρώτης τάσης είναι οι συγγραφείς Οντ Μπανγκ-Χάνσεν, Κάρε Χολτ και Γενς Ίνγκβαλντ Μπιόρνεμποε, που στα έργα τους αναζητούν τα αίτια του πολέμου, αναλύουν την ψυχολογία των προδοτών και ασκούν κοινωνική κριτική. Κυριότεροι εκπρόσωποι της δεύτερης τάσης είναι οι συγγραφείς Γιόχαν Μπόργκεν, Άγκε Ρόννιγκ, Φιν Κάρλινγκ και Άξελ Γένσεν, που στα έργα τους στρέφονται σε υπαρξιακές αναζητήσεις και εγείρουν μεταφυσικά ερωτήματα.

Κυρίαρχες μορφές της μεταπολεμικής νορβηγικής ποίησης θεωρούνται αναμφίβολα ο Ρολφ Γιάκομπσεν (1907 -) και ο Κλάες Γκιλλ (1910 - 1973), που έρχονται σε γόνιμη επαφή με τα επαναστατικά ποιητικά ρεύματα της Ευρώπης και της Αμερικής, την υπερβατική ποίηση και τον υπερρεαλισμό. Χαρακτηριστικά τους είναι ο ελεύθερος στίχος και η αναζήτηση νέων εκφραστικών μέσων. Από τους εντελώς νεότερους ποιητές ξεχωρίζουν οι Στάν Μέρεν (1935 -) και Γιαν Έρικ Βολντ (1939 -).

1. Ταργέι Βεσάας: διακρίθηκε επίσης ως ποιητής και δραματικός συγγραφέας

«Οι Βρικόλακες» του Ίψεν (Θ.Ο.Κ., 1973)

Χένρικ Ίψεν (1828 - 1906)

Νορβηγός δραματικός συγγραφέας και ποιητής, από τους πρωτοπόρους της σύγχρονης ευρωπαϊκής δραματουργίας. Γεννήθηκε στο Σκιέν. Καταγόταν από πλούσια οικογένεια, όμως εξαιτίας της πτώχευσης της επιχείρησης του πατέρα του πέρασε δύσκολα παιδικά και εφηβικά χρόνια, που ενέτειναν την έμφυτη τάση του για ονειροπόληση και φυγή. Το 1844 εγκαταστάθηκε στην επαρχιακή πολίχνη Γκρίμσταντ, όπου εργάστηκε ως υπάλληλος φαρμακείου. Το 1850 πήγε στη Χριστιανία (σημερινό Όσλο), όπου άρχισε να δημοσιογραφεί σε διάφορα περιοδικά για βιοποριστικούς λόγους. Το 1857 διορίστηκε καλλιτεχνικός διευθυντής του Νορβηγικού Θεάτρου της Χριστιανίας, όπου δεν μπόρεσε να πραγματοποιήσει τις καλλιτεχνικές του φιλοδοξίες, αφού αναγκάστηκε να εισαγάγει στο δραματολόγιο φάρσες και κωμειδύλλια για προσέλευση κοινού.

Το 1864, απογοητευμένος από την πνευματική ανωριμότητα των συμπατριωτών του, εγκατέλειψε τη Νορβηγία, για να ζήσει είκοσι επτά χρόνια στο εξωτερικό: στη Ρώμη, στη Δρέσδη και στο Μόναχο. Το 1866 και το 1867 αντίστοιχα εξέδωσε τα θεατρικά έργα "Μπραντ" και Πέερ Γκυντ", που του χάρισαν για πρώτη φορά δόξα και αναγνώριση. Το 1875 εγκαταστάθηκε στο Μόναχο, όπου συνδέθηκε με τους εκεί ριζοσπαστικούς πνευματικούς κύκλους. Το έργο του "Τα Στηρίγματα της κοινωνίας" που δημοσιεύτηκε τότε (1877) σηματοδοτεί τη μεταστροφή του προς τη ρεαλιστική κοινωνική σάτιρα και αποτελεί τον πρόδρομο των αριστουργημάτων του "Το Κουκλόσπιτο", "Οι Βρικόλακες" και "Η Αγριόπαπια". Το 1891, διάσημος πια δραματουργός, επέστρεψε στη Νορβηγία και εγκαταστάθηκε στη Χριστιανία. Τα έργα της τελευταίας του περιόδου χαρακτηρίζονται από την αυτογνωσία του καλλιτέχνη που πορεύεται προς το θάνατο και κάνει απολογισμό της ζωής και του έργου του ("Ο Αρχιμάστορας Σόλνες", "Όταν εμείς οι νεκροί ξυπνήσουμε").

Βασικό χαρακτηριστικό των έργων του είναι η άψογη θεατρική τεχνική, που στηρίζεται στην αυστηρά λογική δόμηση, στο συγκεκριμένο στόχο και στην εκφραστική σαφήνεια. Βαθύς γνώστης της ανθρώπινης ψυχής, ο Ίψεν δημιούργησε ένα θέατρο ιδεών αλλά και δράσης που άσκησε μεγάλη επίδραση στους δραματουργούς του 20ού αιώνα.

Κυριότερα έργα του:

Θεατρικά: Μνηστήρες του Ορόνου (1863), Μπραντ (1866), Πέερ Γκυντ (1867), Τα Στηρίγματα της κοινωνίας (1877), Το Κουκλόσπιτο (1879), Οι Βρικόλακες (1881), Ένας εχθρός του λαού (1882), Η Αγριόπαπια (1884), Έντα Γκάμπλερ (1890), Ο Αρχιμάστορας Σόλνες (1892), Όταν εμείς οι νεκροί ξυπνήσουμε (1899)

Ποιητικά: Ποιήματα (1871)

Το Κουκλόσπιτο

Το Κουκλόσπιτο (1879) είναι το πρώτο από τα κοινωνικά έργα του Ίψεν. Όταν πρωτοανέβηκε στη σκηνή, προκάλεσε βίαιες αντιδράσεις, καθώς ο συγγραφέας του χτυπάει ανελέητα τον ανδρικό εγωισμό που καταδικάζει τη γυναίκα, μέσα από το θεσμό του γάμου, σε μια αλλοτριωμένη και στερημένη ζωή.

Ο Χέλμερ και η Νόρα είναι οκτώ χρόνια παντρεμένοι και έχουν τρία παιδιά. Φαινομενικά είναι ευτυχημένοι. Εκείνος την προσέχει και την περιποιείται βλέποντάς τη σαν μια κούκλα που διακοσμεί και φαιδρύνει τη ζωή του. Αυτή του κρύβει ένα μυστικό, που αποτελεί και το κλειδί της δράσης του έργου: Όταν ο Χέλμερ είχε αρρωστήσει βαριά και οι γιατροί του είχαν συστήσει διαμονή σε μεσημβρινό κλίμα, η Νόρα δανείστηκε το ποσό που χρειάζονταν από κάποιο Κρόγκστατ, χωρίς να το γνωρίζει ο Χέλμερ. Εγγυητής θα έμπαινε ο πατέρας της, που όμως πέθανε λίγο πριν υπογράψει, κι έτσι η Νόρα πλαστογράφησε την υπογραφή του.

Τώρα ο Χέλμερ έχει τοποθετηθεί διευθυντής σε μια τράπεζα. Κατά σύμπτωση, στην τράπεζα εργάζεται και ο Κρόγκστατ, που εκβιάζει τη Νόρα ότι θα αποκαλύψει την πλαστογραφία της, αν ο άντρας της δε δημιουργήσει μια ανώτερη θέση γι' αυτόν. Ο Χέλμερ, που αγνοεί τα περί δανείου και πλαστογραφίας, αρνείται να ικανοποιήσει την απαίτησή του και ο Κρόγκστατ του στέλλει ένα γράμμα με το οποίο του αποκαλύπτει το μυστικό της γυναίκας του.

Το πιο κάτω απόσπασμα είναι παρμένο από την Γ' πράξη.

Τα πρόσωπα που εμφανίζονται:

Χέλμερ, δικηγόρος

Νόρα, γυναίκα του

Ελένη, καμαριέρα τους

Ο Χέλμερ μόλις έχει διαβάσει το γράμμα του Κρόγκστατ και τρέχει αναστατωμένος στο υπνοδωμάτιο.

Χέλμερ: Νόρα!

Νόρα (Ξεφωνίζει δυνατά): Α!...

Χέλμερ: Τ' είν' αυτό; Ξέρεις τι γράφει αυτό το γράμμα;

Νόρα: Ναι, το ξέρω. Άσε με να φύγω! Άσε με να βγω έξω!

Χέλμερ (Κρατώντας τη): Πού θέλεις να πας;

Νόρα (Προσπαθώντας να ξεφύγει): Μη ζητάς να με γλιτώσεις, Τόρβαλτ!

Χέλμερ (Τρεκλίζοντας κατά πίσω): Αλήθεια λοιπόν! Είν' αλήθεια ό,τι γράφει; Φρίκη! Όχι, όχι, αδύνατο, δεν μπορεί να είν' αλήθεια.

Νόρα: Είναι αλήθεια. Σ' αγάπησα περισσότερο απ' όλα στον κόσμο.

Χέλμερ: Ου, δεν παρατάς τις γελοίες δικαιολογίες...

Νόρα (Κάνοντας ένα βήμα κατ' αυτόν): Τόρβαλτ!...

Χέλμερ: Κακορίζικη... τι έκαμες;

Νόρα: Άσε με να φύγω. Δε θα τα φορτωθείς εσύ για μένα. Δε θα τα πάρεις απάνω σου εσύ.

Χέλμερ: Άσ' τις κωμωδίες. *(Κλειδώνει την πόρτα για την είσοδο)* Εδώ θα μείνεις και θα μου δώσεις λόγο. Το νιώθεις τι έκαμες; Αποκρίσου! Το νιώθεις;

Νόρα *(Στυλώνοντας τα μάτια πάνω του και μιλώντας με ύφος παγωμένο):* Ναι, τώρα αρχίζω να το νιώθω πέρα για πέρα.

Χέλμερ *(Στριφογυρίζοντας μες στην κάμαρα):* Ω, τι φοβερό ξύπνημα! Όλα τα οχτώ τούτα χρόνια... αυτή, που ήταν η χαρά μου και το καμάρι μου... μια υποκρίτρια, μια ψεύτρα... κάτι χειρότερο, χειρότερο... μια κριματισμένη! Ω, τι άβυσσος ασκήμιας ξεπροβάλλει απ' όλ' αυτά! Φρίκη, φρίκη!

(Η Νόρα σωπαίνει κι έχει πάντα στυλωμένα πάνω του τα μάτια).

Χέλμερ *(Σταματώντας μπροστά της):* Έπρεπε να το περίμενα κάτι τέτοιο. Έπρεπε να το είχα προβλέψει. Τις ελαστικές αρχές του πατέρα σου... Σώπα! Τις ελαστικές αρχές του πατέρα σου τις κληρονόμησες κι εσύ. Ούτε θρησκεία, ούτε ηθική, ούτε συναίσθηση καθήκοντος...

Νόρα: Μάλιστα... έτσι.

Χέλμερ: Τώρα γκρέμισες όλη μου την ευτυχία. Όλο μου το μέλλον μού το ρήμαξες. Α, τρέμω και να το συλλογιστώ. Είμαι στο έλεος ενός ασυνειδητου. Μπορεί να με κάμει ό,τι θέλει, να μου γυρέψει ό,τι να 'ναι, να με ορίζει, να με διατάζει κατά το κέφι του... και να μη βγάζω τσιμουδιά. Κι έτσι ελεεινά εγώ να ξεπέσω και να χαντακωθώ για μια ελαφρόμυαλη γυναίκα!

Νόρα: Άμα λείψω από τον κόσμο, θα γλιτώσεις εσύ.

Χέλμερ: Άσε τις σάχλες! Τα μεγάλα λόγια τα 'χε πάντα πρόχειρα κι ο πατέρας σου. Και τι θα μ' ωφελούσε να λείψεις από τον κόσμο, καθώς λες; Ούτε το παραμικρό δε θα μ' ωφελούσε. Μπορεί αυτός και πάλι να κοινολογήσει το πράμα. Και τότε, ίσως να υποψιαστούν πως την ήξερα και εγώ τη βρομοδουλειά σου. Ίσως και να φανταστούν πως εγώ ήμουν πίσω απ' όλα... πως εγώ σε παρακίνησα! Και όλ' αυτά σε σένα τα χρωστώ, σε σένα, που, όσο καιρό είμαστε παντρεμένοι, σε είχα μη στάξει και μη βρέξει. Νιώθεις τώρα τι μου έκαμες;

Νόρα *(Κρύα και ήσυχα):* Ναι.

Χέλμερ: Είναι τόσο απίστευτο, που δεν μπορεί να το χωρέσει το μυαλό μου. Πρέπει όμως να ιδούμε πώς θα τα κανονίσουμε. Βγάλ' το σάλι. Βγάλ' το, είπα! Πρέπει να κοιτάξω με κάποιον τρόπο να τον καλμάρω. Πρέπει με κάθε θυσία να σκεπαστεί το πράμα. Όσο τώρα για σένα και για μένα, δεν πρέπει να φανεί πως άλλαξε τίποτα στη ζωή μας. Φυσικά, μόνο για τα μάτια του κόσμου. Θα μείνεις λοιπόν, σαν και πρώτα, εδώ στο σπίτι· αυτό ν' ακούγεται. Όμως τα παιδιά δε θα 'χεις την άδεια να τ' αναθρέψεις· δεν τολμά να σου τα εμπιστευτώ... Α, να μιλώ έτσι σ' εκείνη που τόσο βαθιά την αγάπησα, και που ακόμα... Ας είναι, αυτά πάνε πια. Από δω κι εμπρός δεν είναι ο λόγος για ευτυχία, παρά μόνο για να σώσουμε τ' απομεινάρια, τα συντρίμια, τη μούστρα¹. *(Χτύπος κουδουνιού στον αντρέ. Ο Χέλμερ ανατρομάζει).* Τι 'ναι; Τόσο αργά; Μήπως το φριχτότερο... Μήπως ο... Κρύψου, Νόρα! Πες πως είσαι άρρωστη.

---

1. μούστρα· βιτρίνα, επίδειξη

(Η Νόρα δε σαλεύει από τη θέση της. Ο Τόρβαλτ πηγαίνει και ξεκλειδώνει την πόρτα της εισόδου).

Καμαριέρα *(Μισόγδυτη από την είσοδο):* Ένα γράμμα για την κυρία.

Χέλμερ: Φέρ' το δω. *(Παίρνει το γράμμα και κλείνει την πόρτα).* Ναι, απ' αυτόν. Δε σ' το δίνω. Θα το διαβάσω εγώ.

Νόρα: Διάβασ' το.

Χέλμερ *(Κοντά στη λάμπα):* Δεν έχω καν το κουράγιο. Ίσως να 'μαστε χαμένοι, κι εσύ κι εγώ. Μα όχι, πρέπει να το μάθω. *(Ανοίγει βιαστικά το γράμμα, διαβάζει στα πεταχτά μερικές αράδες, κοιτάζει ένα εσώκλειστο χαρτί και ξεφωνίζει χαρούμενος).* Νόρα!

(Η Νόρα τον κοιτάζει ερωτηματικά).

Χέλμερ: Νόρα!... Όχι. Ας το διαβάσω άλλη μια φορά... Πώς, πώς, έτσι είναι. Σώθηκα! Νόρα, σώθηκα!

Νόρα: Εγώ;

Χέλμερ: Κι εσύ, φυσικά. Σωθήκαμε κι οι δυο μας, και εσύ κι εγώ. Κοίτα. Σου στέλνει πίσω τ' ομόλογο. Γράφει πως λυπάται και μετανιώνει... πως κάποια καλότυχη μεταστροφή στη ζωή του... Μα το ίδιο μας κάνει τι γράφει. Σωθήκαμε, Νόρα! Κανένας δεν μπορεί να σου κάμει τίποτα. Α, Νόρα, Νόρα... Μα πρώτα πέταμα όλες αυτές οι απδιές. Για να ιδώ... *(Ρίχνει μια ματιά στο ομόλογο).* Όχι, δε θέλω να το ιδώ. Για μένα θα είναι όλ' αυτά ένα όνειρο κακό, τίποτ' άλλο. *(Σκίζει την απόδειξη και τα δυο γράμματα, ρίχνει τα κομμάτια στη φωτιά και τα κοιτάζει που καίγονται).* Έτσι, δεν έμεινε τίποτα πια. Έγραφε πως απ' την παραμονή των Χριστουγέννων εσύ... Α! θα ήταν τρεις φριχτές μέρες για σένα, Νόρα.

Νόρα: Αυτές τις τρεις μέρες πάλεψα σκληρά.

Χέλμερ: Και μαρτύρησες και δεν έβλεπες άλλη σωτηρία παρά... Μα θα τις σβήσουμε όλα αυτές τις βρομιές από το μυαλό μας. Θα ξεφωνίζουμε μόνο χαρούμενοι κι όλο θα λέμε: πάει πια, πάει πια! Μα δε μ' ακούς, Νόρα; Φαίνεσαι σα να μην έχεις καταλάβει: πάει πια! Μα τι 'ναι πάλι αυτό... η παγωμένη αυτή όψη; Ω, καημενούλα μου Νόρα, σε νιώθω πολύ καλά. Τρομάζεις ακόμα να πιστέψεις πως σε συχώρεσα. Κι όμως, ναι. Σου τ' ορκίζομαι, Νόρα, όλα σου τα συχώρεσα. Αμ το ξέρω πως ό,τι έκαμες το έκαμες απ' αγάπη για μένα.

Νόρα: Είν' αλήθεια.

Χέλμερ: Μ' αγάπησες όπως πρέπει ν' αγαπά μια γυναίκα τον άντρα της. Μόνο που σου έλειπε η κρίση για να ξεχωρίσεις και το σωστό τρόπο. Μα θαρρείς πως σ' έχω λιγότερο στην καρδιά μου, επειδή δεν είσαι άξια να τα βγάζεις πέρα μόνη σου; Όχι, όχι, στηρίξου μόνο απάνω μου, εγώ θα σε ορμηνεύω, θα σε οδηγώ. Δε θα ήμουν άντρας, αν η γυναίκα σου αυτή απραγιά δε σ' έκανε ίσα ίσα διπλά λαχταριστή στα μάτια μου. Ξέχασε τα σκληρά λόγια που σου είπα στη σαστιμάρα της πρώτης στιγμής, όταν νόμιζα πως όλα θα σωριάζονταν απάνω μου. Σ' έχω συχωρέσει, Νόρα. Σου τ' ορκίζομαι, σ' έχω συχωρέσει.

Νόρα: Σ' ευχαριστώ που με συχώρεσες. *(Βγαίνει από την πόρτα δεξιά).*

Χέλμερ *(Από την ανοιχτή πόρτα):* Κοίταξε να συνεφέρεις και να 'ρθει η καρδιά στον τόπο της, αλαφιασμένο μου πουλάκι εσύ. Ηούχασε και μη σε νοιάζει έχω πλατιές

πτερούγες εγώ και θα τις απλώσω απάνω σου. *(Περπατά γύρω στην πόρτα)*. Α, τι ζεστά κι όμορφα που 'ναι στο σπίτι μας, Νόρα. Εδώ δεν έχεις κανένα φόβο· θα σε φυλάξω σαν κυνηγημένο περιστέρι που το γλίτωσα απείραγο από του γερακιού τα νύχια. Θα καταλαγιάσω το χτυποκάρδι της δόλιας σου καρδιάς. Λίγο λίγο, Νόρα, άκουσε που σου λέω. Αύριο θα τα βλέπεις όλ' αυτά με άλλα μάτια. Πολύ γρήγορα θα είναι όλα πάλι σαν και πρώτα... Άνοιγέ μου μόνο την καρδιά σου, κι εγώ θα είμαι και η βουλή σου και η συνειδήσή σου. Τι 'ν' αυτά; Δεν πλάγιασες; Ξαναντύθηκες;

Νόρα *(Με το καθημερινό φουστάνι της)*: Ναι, Τόρβαλτ, Ξαναντύθηκα.

Χέλμερ: Μα γιατί; Τέτοια ώρα...;

Νόρα: Απόψε δε θα κοιμηθώ.

Χέλμερ: Μα, Νόρα μου...

Νόρα *(Κοιτάζοντας το ρολόγι της)*: Δεν είναι τόσο περασμέν' η ώρα. Κάθισε, Τόρβαλτ. Έχουμε πολλά να πούμε οι δυο μας. *(Κάθεται από τη μια μεριά του τραπεζιού)*.

Χέλμερ: Νόρα, τι 'ναι πάλι αυτά; Τέτοιο παγωμένο ύφος...

Νόρα: Κάθισε 'κει. Θα κρατήσει κάμποσο. Έχω πολλά να σου πω.

Χέλμερ *(Καθίζοντας αντίκρυ της στο τραπέζι)*: Με τρομάζεις, Νόρα. Και δε σε νιώθω.

Νόρα: Αυτό είναι: δε με νιώθεις. Ούτε κι εγώ σ' είχα νιώσει ποτέ... πριν από απόψε το βράδυ. Παρακαλώ, μη με κόβεις στη μέση. Άκου μονάχα ό,τι θα πω... Είναι για να κανονίσουμε τους λογαριασμούς μας, Τόρβαλτ.

Χέλμερ: Τι θέλεις να πεις;

Νόρα *(Ύστερα από μικρή σιωπή)*: Έτσι που είμαστε καθισμένοι, ένα πράμα δε σου κάνει εντύπωση;

Χέλμερ: Τι πράμα;

Νόρα: Έχουμε οχτώ χρόνια παντρεμένοι. Δε σου φαίνεται περίεργο πως είναι η πρώτη φορά που κουβεντιάζουμε σοβαρά οι δυο μας, εσύ κι εγώ, το αντρόγυνο;

Χέλμερ: Σοβαρά;... πώς δηλαδή;

Νόρα: Οκτώ ολόκληρα χρόνια... και παραπάνω... απ' όταν πρωτογνωριστήκαμε, δεν είχαμε ποτέ μια σοβαρή κουβέντα για πράματα σοβαρά.

Χέλμερ: Μην ήθελες τάχα όλο να σε βαραίνω κάθε τόσο με τις σκοτούρες μου, που δεν μπορούσες, βέβαια, να τις μοιραζόσουνα μαζί μου;

Νόρα: Δε μιλώ για σκοτούρες. Λέω ποτέ δεν καθίσαμε στα σοβαρά μαζί για να κοιτάξουμε πώς να ξεδιαλύνουμε ως το βάθος κάτι.

Χέλμερ: Μα, χρυσή μου Νόρα, ήταν αυτό δουλειά για σένα;

Νόρα: Να που φτάσαμε στην ουσία. Ποτέ σου δε μ' ένιωσες. Μεγάλο είναι το άδικο που μου κάματε, Τόρβαλτ. Ο μπαμπάς πρώτα, ύστερα εσύ.

Χέλμερ: Τι! κι οι δυο μας... οι δυο μας που σ' αγαπήσαμε περισσότερο από καθετί;

Νόρα *(Κουνώντας το κεφάλι της)*: Ποτέ δε μ' αγαπήσατε. Σας έκανε μόνο γούστο να είσαστε ξετρελαμένοι μαζί μου.

Χέλμερ: Νόρα, τι λόγια είν' αυτά;

Νόρα: Έτσ' είναι, Τόρβαλτ. Όταν ήμουνα στο σπίτι του μπαμπά, μου έλεγε τις ιδέες του για το καθετί, κι έτσι τις ίδιες ιδέες είχα κι εγώ. Αν είχα όμως διαφορετικές, τις έκρυβα, γιατί θα του κακοφαινόταν. Μ' έλεγε κουκλί του κι έπαιζε μαζί μου, όπως εγώ με τις κούκλες μου. Έπειτα ήρθα στο σπίτι το δικό σου...

Χέλμερ: Έκφραση που βρήκες για το γάμο μας!

Νόρα (*Χωρίς να ταραχτεί*): Θέλω να πω, έπειτα πέρασ' από του μπαμπά τα χέρια στα δικά σου. Κανόνιζες το καθετί με το δικό σου το γούστο, κι έτσι το ίδιο γούστο με σένα είχα κι εγώ: ή έκανα μόνο πως το είχα. Καλά καλά, ούτε εγώ δεν ξέρω. Θαρρώ και τα δυο: πότε το ένα, πότε το άλλο. Άμα κοιτάζω τώρα πίσω, μου φαίνεται πως έζησα εδώ σαν κανένας φτωχός... μεροδούλι, μεροφάι. Αποζούσα από τα κολπάκια που σου 'κανα, Τόρβαλτ. Μα εσύ το θέλησες. Μου κάματε μεγάλο κακό, εσύ κι ο μπαμπάς. Εσείς φταίτε που δεν είμ' άξια για τίποτα.

Χέλμερ: Τι ασυνάρτητη και αχάριστη που είσαι, Νόρα! Δεν ήσουν ευτυχισμένη εδώ;

Νόρα: Όχι, ποτέ δεν ήμουν. Το νόμιζα, μα δεν ήμουν ποτέ.

Χέλμερ: Δε... δεν ήσουν ευτυχισμένη!

Νόρα: Όχι: μόνο πρόσχαρη. Κι εσύ 'σουν πάντα τόσο καλός μαζί μου. Το σπίτι μας όμως δεν ήταν τίποτ' άλλο παρά κάμαρα των παιχνιδιών. Εδώ ήμουν η κουκλογυναικά σου, όπως στο σπίτι του μπαμπά ήμουν το κουκλόπαιδό του. Και τα παιδιά, κι αυτά ήταν πάλι οι κούκλες μου. Μου φαινόταν αστέιο σαν έπαιζες μαζί μου, όπως τους φαινόταν αστέιο κι εκείνων, σαν έπαιζα μαζί τους. Αυτό στάθηκε ο γάμος μας, Τόρβαλτ.

Χέλμερ: Κάποι' αλήθεια κρύβεται στα λόγια σου... μόλο που τα παραλές και τα παραφουσκώνεις. Όμως από δω κι εμπρός θ' αλλάξουν όλ' αυτά. Πάει πια ο καιρός για τα παιχνίδια: τώρ' αρχίζει ο καιρός για τη μόρφωση.

Νόρα: Για τη μόρφωση τίνος; Εμένα ή των παιδιών;

Χέλμερ: Κι εσένα και των παιδιών, αγαπημένη μου Νόρα.

Νόρα: Αχ, Τόρβαλτ, δεν είσ' εσύ εκείνος που μπορεί να με διαμορφώσει σε πραγματική γυναίκα για σένα.

Χέλμερ: Εσύ το λές αυτό;

Νόρα: Κι εγώ... είμαι ώριμη εγώ για να μορφώσω τα παιδιά;

Χέλμερ: Νόρα!

Νόρα: Δεν το 'πες μόνος σου λίγο πρωτύτερα... πως δεν τολμάς να μου εμπιστευτείς τέτοιο έργο;

Χέλμερ: Στο θυμό μου απάνω! Κάθεσαι τώρα και δίνεις σημασία;

Νόρα: Πώς, είχες πολύ δίκιο. Δεν είμ' άξια για τέτοιο έργο. Με κάποιο άλλο πρέπει να καταπιαστώ πριν. Πρέπει να κοιτάξω πώς θα διαμορφώσω τον εαυτό μου. Και δεν είσ' εσύ εκείνος που μπορεί να με βοηθήσει σ' αυτό. Πρέπει να τα βγάλω πέρα μόνη μου. Και γι' αυτό θα φύγω από το σπίτι τώρα.

Χέλμερ (*Πετιέται απάνω*): Τι 'πες;

Νόρα: Πρέπει να είμαι ολομόναχη, αν θέλω να δω καθαρά μέσα μου και γύρω μου.

Γι' αυτό δεν μπορώ να μείνω πια μαζί σου.

Χέλμερ: Νόρα, Νόρα!

Νόρα: Θα φύγω από δω τώρ' αμέσως...

Χέλμερ: Είσαι με τα σωστά σου; Δεν έχεις το δικαίωμα! Σου το απαγορεύω.

Νόρα: Είναι άσκοπο να μου απαγορεύεις κάτι από δω και εμπρός. Θα πάρω μαζί ό,τι είναι δικό μου. Από σένα τίποτε δε θέλω, ούτε τώρα ούτε αργότερα.

Χέλμερ: Τι τρέλα είναι πάλι αυτή!

Νόρα: Θα προσπαθήσω, Τόρβαλτ, ν' ανοίξω τα μάτια μου.

Χέλμερ: Ν' αφήνεις το σπίτι σου, τον άντρα σου και τα παιδιά σου. Δε συλλογίζεσαι τι θα πει ο κόσμος;

Νόρα: Ούτε που το λογαριάζω αυτό. Ξέρω μόνο πως για μένα είναι απαραίτητο.

Χέλμερ: Αυτό είν' έξω φρενών! Έτσι παραμελείς το ιερότερο χρέος σου;

Νόρα: Και ποιο θεωρείς εσύ ιερότερο χρέος μου;

Χέλμερ: Εγώ να σου το πω; Δεν είναι το χρέος σου αντίκρυ στον άντρα σου και τα παιδιά σου;

Νόρα: Έχω άλλα χρέη το ίδιο ιερά.

Χέλμερ: Καθόλου. Ποια τάχα θα ήταν;

Νόρα: Το χρέος αντίκρυ στον εαυτό μου.

Χέλμερ: Πρώτα πρώτα είσαι σύζυγος και μητέρα.

Νόρα: Δεν τα πιστεύω αυτά πια. Πιστεύω πως είμαι πρώτα πρώτα άνθρωπος, το ίδιο κι εγώ όπως εσύ... ή καλύτερα πως θα προσπαθήσω μια φορά να γίνω. Ξέρω πολύ καλά πως οι περισσότεροι θα σου δώσουν δίκιο, Τόρβαλτ, και πως κάτι τέτοιο είναι γραμμένο στα βιβλία. Μα δεν μπορεί να μου φτάνει πια ό,τι λεν οι περισσότεροι και ό,τι γράφουν τα βιβλία. Πρέπει να τα συλλογιστώ μόνη μου όλα τούτα και να τα ιδώ καθαρά.

Μετάφραση Γ. Ν. Πολίτη

Ερωτήσεις

1. Ποιο ρόλο παίζουν τα δυο γράμματα του Κρόγκστατ στην αποκάλυψη του ήθους του Χέλμερ;
2. Πώς δικαιολογεί η Νόρα την απόφασή της να εγκαταλείψει το σπίτι της;
3. Να επισημάνετε μέσα από τη σύγκρουση του Χέλμερ και της Νόρας τους δυο αντίθετους κόσμους που εκφράζουν.
4. "Το θέμα του Κουκλόσπιτου δεν είναι ούτε οι φεμινιστικές διεκδικήσεις, όπως το είχαν νομίσει στα 1880, ούτε ο θεσμός του γάμου με το αντίστοιχο δικαίωμα ή μη της παντρεμένης γυναίκας να παρατάει το σπίτι της, τον άντρα της και τα παιδιά της. Το θέμα του έργου είναι το πρόβλημα του ζευγαριού· αν μπορεί και πώς να υπάρξει συμβίωση με περιεχόμενο ανθρώπινο, υψηλό".

Α. Τερζάκης

Συζητήστε την πιο πάνω άποψη με βάση το απόσπασμα του βιβλίου σας.

Οι Βρικόλακες (απόσπασμα)

“Οι Βρικόλακες” (1881) αποτελούν την απάντηση του Ίψεν στο ερώτημα αν η Νόρα, η ηρωίδα του προηγούμενου του δράματος (Το Κουκλόσπιτο, σσ. 327-332), είχε το δικαίωμα να εγκαταλείψει τον άντρα της και τα παιδιά της: Η κυρία Άλβιγκ παρέμεινε κοντά στον άντρα της, τον έκλυτο λοχαγό Άλβιγκ, και οι συνέπειες ήταν τραγικές: ο καρπός του γάμου τους, ο Όσβαλντ, κληρονόμησε το αφροδίσιο νόσημα του πατέρα του. Στο τέλος του δράματος, η κυρία Άλβιγκ θα αποκηρύξει τις προλήψεις και τις απαρχαιωμένες ιδέες που εμποδίζουν τους ανθρώπους να φτάσουν στη χαρά και στην ευτυχία και θα τις χαρακτηρίσει ως βρικόλακες.

Στο πιο κάτω απόσπασμα, που είναι παρμένο από την Α΄ πράξη, ο πάστορας Μάντερς εκνευρισμένος από την ανοχή που η κυρία Άλβιγκ δείχνει απέναντι στις φιλελεύθερες ιδέες του γιου της ξεσπά θυμίζοντάς της κάποια παλιά της “παραστρήματα”.

Τα πρόσωπα που εμφανίζονται στο απόσπασμα:

Πάστωρ Μάντερς

Κυρία Άλβιγκ

Μεγάλο δωμάτιο που βλέπει σε κήπο. Στη μέση του δωματίου ένα στρογγυλό τραπέζι με καρέκλες ολόγυρα· επάνω στο τραπέζι, βιβλία, περιοδικά κι εφημερίδες. Στο βάθος ένα αρκετά μεγάλο βαθούλωμα, όπου βρίσκεται μια σέρα κλεισμένη ολόγυρα με μεγάλα τζάμια.

Μάντερς: Πρώτ’ απ’ όλα θα σας ξαναθυμίσω λιγάκι τα παλιά, κυρία Άλβιγκ. Η στιγμή είναι κατάλληλη. Σαν αύριο κλείνουν δέκα χρόνια που πέθανε ο σύζυγός σας. Αύριο θα γίνουν τ’ αποκαλυπτήρια του μνημείου που στήθηκε προς τιμή του· αύριο θα μιλήσω μπροστά σ’ όλους που θα μαζευτούν εκεί - σήμερα όμως θα μιλήσω σε σας μονάχα.

Κυρία Άλβιγκ: Πολύ καλά, κύριε πάστωρ, μιλήστε.

Μάντερς: Θυμάστε πως, πριν καλά - καλά κλείσει χρόνος ύστερα από το γάμο σας, βρεθήκατε στην άκρη του γκρεμού; Πως αφήσατε το σπίτι σας και τα καλά σας... πως παρατήσατε τον άντρα σας και εφύγατε... μάλιστα, κυρία Άλβιγκ, εφύγατε, εφύγατε, και δεν εννοούσατε να γυρίσετε πίσω, όσο κι αν εκείνος σας παρακαλούσε, όσο κι αν σας ικέτευε;

Κυρία Άλβιγκ: Ξεχάσατε πόσο αφάνταστα δυστυχισμένη ήμουν τον πρώτο εκείνο χρόνο;

Μάντερς: Ίσα - ίσα αυτό είναι το καθαυτό πνεύμα της ανταρσίας: να γυρεύουμε την ευτυχία σε τούτο τον κόσμο. Τι δικαίωμα έχει ο άνθρωπος στην ευτυχία; Το χρέος του πρέπει να κάνει, μάλιστα, κυρία μου! Και το χρέος το δικό σας ήτανε να μείνετε κοντά στον άντρα που εσείς διαλέξατε και που σας ένωναν μαζί του δεσμοί ιεροί.

Κυρία Άλβιγκ: Ξέρετε πολύ καλά τι ζωή έκανε ο Άλβιγκ τον καιρό εκείνο, πόσο παραλυμένος ήταν.

Μάντερς: Ναι, ξέρω καλά τι έλεγε ο κόσμος· και πρώτος εγώ καταδικάζω τη διαγωγή του Άλβιγκ στα νιάτα του, αν είναι, βέβαια, σωστά όσα έλεγαν. Μα της γυναίκας δεν της πρέπει να γίνεται ο κριτής του αντρός της. Το χρέος σας ήταν να σηκώσετε καρτερικά το σταυρό που έβαλε στους ώμους σας, για το καλό σας, μια ανώτερη δύναμη. Εσείς όμως τι κάματε; Με αγανάχτηση πετάξατε από πάνω σας το σταυρό κι αφήσατε στην τύχη του τον παραστρατημένο που έπρεπε να βοηθήσετε, δε λογαριάσατε ούτε όνομα, ούτε υπόληψη, και... λίγο έλειψε να καταστρέψετε κι άλλων ανθρώπων την υπόληψη.

Κυρία Άλβιγκ: Κι άλλων; ενός θα θέλετε να πείτε.

Μάντερς: Ήτανε μεγάλη τρέλα αυτό που κάματε, να προστρέξετε στο σπίτι μου.

Κυρία Άλβιγκ: Στο σπίτι του πνευματικού μας; του οικογενειακού μας φίλου;

Μάντερς: Ίσια - ίσια, ένας λόγος παραπάνω. Ναι, να δοξάζετε το Μεγαλοδύναμο που μπόρεσα και κρατήθηκα ατράνταχτος... που σας έφερα πάλι σε θεογνωσία και που αξιώθηκα να σας οδηγήσω ξανά στον ίδιο δρόμο και στο σπίτι του συζύγου σας.

Κυρία Άλβιγκ: Ναι, Μάντερς, στ' αλήθεια, δικό σας κατόρθωμα ήταν αυτό.

Μάντερς: Ήμουν όργανο ταπεινό μονάχα των βουλών του Υψίστου. Και μήπως δεν ήρθαν από κει και πέρα όλα τα καλά στη ζωή σας, μ' αυτό που έκαμα, να σας βάλω πάλι στο ζυγό του χρέους και της υποταγής; Όλα δεν έγιναν όπως σας το είχα πει; Δεν άφησε ο Άλβιγκ τις νεανικές του τρέλες, όπως ταιριάζει σ' έναν άντρα; Δεν έζησε από κει και πέρα μαζί σας μονιασμένα και δίχως πια να δώσει αφορμή για κατηγορία; Δεν έκαμε ένα σωρό καλά στον τόπο του και δε σας ανέβασε κι εσάς εκεί που στεκόταν εκείνος, έτσι που να γίνετε σιγά - σιγά ο παραστάτης του σ' ό,τι κι αν καταπιανόταν; Και άξιος μάλιστα παραστάτης. Ναι, τα ξέρω πολύ καλά, κυρία Άλβιγκ, δε θα σας την αρνηθώ αυτή τη δόξα. Τώρα όμως έρχομαι στο άλλο μεγάλο παραστράτημα της ζωής σας.

Κυρία Άλβιγκ: Τι θέλετε να πείτε;

Μάντερς: Καθώς προδώσατε άλλοτε την αποστολή της συζύγου, το ίδιο προδώσατε αργότερα την αποστολή της μητέρας.

Κυρία Άλβιγκ: Ω...!

Μάντερς: Ένας ολέθριος εγωισμός σάς κυβέρνησε πάντα σ' όλη σας τη ζωή. Η μόνη σας έγνοια ήταν πώς να ξεφύγετε κάθε ζυγό και κάθε νόμο. Δεν ανεχόσατε δεσμά. Ό,τι σας ενοχλούσε στη ζωή, το πετάξατε από πάνω σας, αλογάριαστα κι αλύπητα, σα βάρος, που το ξεφορτώνεται κανείς ό,τι ώρα θέλει. Σας στενοχωρούσε να είσατε σύζυγος, παρατήσατε τον άντρα σας. Σας έπεφτε βαρύ να είσατε μητέρα, στείλατε το παιδί σας σε ξένα χέρια.

Κυρία Άλβιγκ: Ναι, το 'καμα' είν' η αλήθεια.

Μάντερς: Μα γι' αυτό και σας βλέπει τώρα σαν ξένη.

Κυρία Άλβιγκ: Όχι, όχι, μην το λέτε αυτό.

Μάντερς: Κι όμως έτσι είναι. Δεν μπορεί να σας βλέπει αλλιώς. Και πώς σας ξαναγύρισε! Για καλοσυλλογιστείτε το, κυρία Άλβιγκ. Το φταιξιμό σας στον άντρα σας ήταν βαρύ, τ' ομολογείτε και μόνη σας μια και του στήνετε μνημείο. Ε, τώρα παραδεχτείτε και το φταιξιμό σας στο παιδί σας· ίσως είναι ακόμα καιρός να τον βγάλετε από το στραβό δρόμο που 'χει πάρει. Γυρίστε πρώτη εσείς στον ίδιο δρόμο και σώστε μέσα του ό,τι μπορεί ακόμα να σωθεί. Γιατί... (σηκώνοντας το δάχτυλό του) το είπα και το ξαναλέω, κυρία Άλβιγκ, είσαστ' ένοχη μητέρα!... Αυτά θεώρησα χρέος μου να σας πω.

Κυρία Άλθιγκ (*Αργά και συγκρατώντας τον εαυτό της*): Είπατε ό,τι είχατε να πείτε, κύριε πάστορ· και αύριο θα μιλήσετε πάλι μπροστά σε όλους για να πλέξετε τον πανηγυρικό του συζύγου μου. Αύριο εγώ δε θα μιλήσω. Σήμερα όμως θα σας μιλήσω ανοιχτά, όπως μου μιλήσατε και σεις.

Μάντερς: Φυσικά, θα κοιτάξετε να δικαιολογήσετε το φέρισμό σας...

Κυρία Άλθιγκ: Όχι. Θα διηγηθώ γεγονότα.

Μάντερς: Εμπρός λοιπόν.

Κυρία Άλθιγκ: Όσα είπατε για μένα, για τον άντρα μου και για τη ζωή μας, από τότε που με ξαναβάλατε στον ίδιο δρόμο - καθώς λέτε - απ' όλ' αυτά τίποτα δεν είδατε σεις με τα μάτια σας. Από την ώρα εκείνη, εσείς, ο φίλος μας, που μέρα δεν απολείπατε από το σπίτι μας πρώτα, ούτε ξαναπατήσατε πια το πόδι σας.

Μάντερς: Εσείς και ο άντρας σας φύγατε αμέσως τότε από την πόλη.

Κυρία Άλθιγκ: Ναι, και όσο ζούσε ο άντρας μου, δεν ήρθατε ποτέ σας εδώ στο χτήμα. Και μόνο για δουλειές αναγκαστήκατε αργότερα να με δείτε, δηλαδή άμα βγήκε στη μέση το ζήτημα του ασύλου.

Μάντερς (*Σιγά και με τρεμουλιαστή φωνή*): Ελένη... αν είν' αυτό κατηγορία, τότε, συλλογιστείτε, σας παρακαλώ πολύ...

Κυρία Άλθιγκ: ... Πως ήσαστε υποχρεωμένος να σεβαστείτε το σχήμα σας, μάλιστα. Κι ακόμα πως ήμουν γυναίκα που 'χε ξεπορτίσει. Και από τέτοιες άμυαλες γυναίκες πρέπει να φυλάγεται κανείς, όσο μπορεί περισσότερο.

Μάντερς: Αγαπητή... κυρία Άλθιγκ, είσαστε τρομερά υπερβολική...

Κυρία Άλθιγκ: Ναι, ναι... μπορεί. Μα ήθελα να πω μόνο πως την κρίση σας για την οικογενειακή μου ζωή τη στηρίζετε, χωρίς να καλοεξετάσετε, σ' ό,τι φαντάζεται ο κόσμος.

Μάντερς: Ε καλά! κι έπειτα;

Κυρία Άλθιγκ: Ναι, μα τώρα όμως, Μάντερς, τώρα θα σας πω την αλήθεια. Το 'χα ορκιστεί πως θα σας τη φανέρωνα μια μέρα. Εσάς μονάχα.

Μάντερς: Και ποια είναι λοιπόν η αλήθεια;

Κυρία Άλθιγκ: Η αλήθεια είναι πως ο άντρας μου έζησε και πέθανε μες στην παραλυσία.

Μάντερς (*Ψάχνοντας με το χέρι του μια καρέκλα για να στηριχθεί*): Τι λέτε;

Κυρία Άλθιγκ: Ύστερ' από δεκαεννιά χρόνια που 'μαστε παντρεμένοι ήταν τόσο έκφυλος - τουλάχιστον στις ορμές του - όσο ήταν και πριν μας στεφανώσετε.

Μάντερς: Τα νεανικά του εκείνα παρασπράτηματα... τις τρέλες του... τις ακολασίες του, αν θέλετε καλύτερα, τις ονομάζετε εσείς εκφυλισμό;

Κυρία Άλθιγκ: Ο γιατρός μας μεταχειρίστηκε αυτή τη λέξη.

Μάντερς: Τώρα πια δεν καταλαβαίνω τίποτα.

Κυρία Άλθιγκ: Μήτε κι είναι ανάγκη.

Μάντερς: Σαλεύει ο νους μου. Τι; ο γάμος σας... η ζωή σας χρόνια ολόκληρα μαζί με τον άντρα σας ήταν μια κρυφή κόλαση μονάχα;

Κυρία Άλθιγκ: Ναι, ούτε λίγο ούτε πολύ. Τώρα πια το ξέρετε.

Μάντερς: Μα... μα είναι απίστευτο! Τα 'χω σατίσει! Δεν το χωράει ο νους μου. Μα πώς γίνεται να...; Πώς μπόρεσε να μείνει κρυφό ένα τέτοιο πράμα;

Κυρία Άλθιγκ: Και γιατί άλλο αγωνίστηκα νύχτα - μέρα; Όταν αποκτήσαμε τον Όσβαλντ, σα ν' άρχισε ο Άλθιγκ να στρώνει κάπως. Αυτό δε βάσταξε όμως και πολύ. Και τότε πια βρέθηκε στην ανάγκη να παλέψω διπλά, να φτύσω αίμα, για να μη μάθει κανείς τι άνθρωπος ήταν ο πατέρας του παιδιού μου. Και το ξέρετε δα πολύ καλά τι γλυκομίλητος που ήταν ο Άλθιγκ με όλους. Κανείς δεν έβαλε γι' αυτόν κακό με το νου του. Ήταν από τους ανθρώπους που ό,τι και να κάμουν δεν ξεπέφτει η φήμη τους. Και τώρα, Μάντερς, τώρα θ' ακούσετε το πιο φρικτό απ' όλα.

Μάντερς: Ακόμα πιο φρικτό;

Κυρία Άλθιγκ: Έκλεινα τα μάτια, μ' όλο που ήξερα πολύ καλά τι γινόταν όξω από το σπίτι μου. Μα σαν έφτασε ως εδώ μέσα το κακό, μέσα στο ίδιο μου το σπίτι...

Μάντερς: Τι λέτε; Εδώ μέσα;

Κυρία Άλθιγκ: Μάλιστα, εδώ, σ' αυτό το σπίτι. Το πρωτοπέρα είδηση εκεί μέσα *(δείχνει την πρώτη πόρτα δεξιά)* στην τραπεζαρία. Κάποια δουλειά είχα εκεί, και η πόρτα ήταν μισογερμένη. Είδα τότε την καμαριέρα να μπαίνει από τον κήπο για να ποτίσει τα λουλούδια.

Μάντερς: Ε, λοιπόν;

Κυρία Άλθιγκ: Ύστερ' από ένα λεφτό μπήκε κι ο Άλθιγκ. Άκουσα να της λέει κάτι σιγά. Κι ύστερα άκουσα... *(με ξερό γέλιο)*. Ω! ακόμα βουίζουν τα λόγια εκείνα μές στ' αυτιά μου - είναι να κλαις και να γελάς μαζί... άκουσα την ίδια μου τη δούλα να μουρμουρίζει: Αφήστε με, κύριε υπασπιστή! Αφήστε με ήσυχη!

Μάντερς: Ω, ασυχώρητη, μεγάλη αλαφρομαυλιά! Ναι, μα δεν ήταν δα και τίποτα σοβαρό, κυρία Άλθιγκ, μην έχετε αυτή την ιδέα.

Κυρία Άλθιγκ: Δεν άργησα και πολύ να μάθω τι ιδέα έπρεπε να έχω. Ο κύριος υπασπιστής μου πέτυχε κείνο που ζητούσε από την κοπέλα... και η σχέση αυτή δεν έμεινε χωρίς συνέπειες κύριε πάστωρ.

Μάντερς *(Αποσβολωμένος)*: Κι όλ' αυτά μέσα σ' αυτό εδώ το σπίτι! Σ' αυτό το σπίτι!

Κυρία Άλθιγκ: Και τι δεν έχω τραβήξει μες στο σπίτι αυτό! Για να μη βγαίνει όξω τα βράδια... και τις νύχτες... αναγκαζόμουν να του κάνω συντροφιά στα κρυφά ξενύχτια του, πάνω στην κάμαρά του. Αναγκαζόμουν να κάθομαι μόνη μου μαζί του, να τσουγκρίζω το ποτήρι του και να πίνω, ν' ακούω όλες του τις βρομιές και τις αηδίες, αναγκαζόμουν να παλεύω για να τον βάλω να πλαγιάσει...

Μάντερς *(Συγκινημένος)*: Και τα υπομείναιτ' όλ' αυτά;

Κυρία Άλθιγκ: Έκανα υπομονή για χάρη του παιδιού μου. Όταν όμως ήρθε πάνω στ' άλλα κι η στερνή αυτή ατιμία, όταν η ίδια μου η υπηρέτρια... ε, τότε είπα: ως εδώ και μη παρέκει! Και πήρα εγώ πια την εξουσία εδώ μέσα... σε όλα... του την πήρα απ' τα χέρια του. Γιατί, βλέπετε, τώρα είχα κι εγώ ένα πάτημα, και δεν κοτούσε να βγάλει τσιμουδιά. Εκείνον τον καιρό απάνω - κάτω έστειλα όξω τον Όσβαλντ. Έμπαινε τότε στα εφτά του χρόνια κι είχε αρχίσει σαν όλα τα παιδιά να παρατηρεί το καθετί και να ρωτάει. Αυτό, Μάντερς, δεν μπορούσα να το ανεχτώ. Μου φαινόταν πως ο βρομισμένος αέρας, που ανάσαινε μες σ' αυτό το σπίτι, θα μου το μόλευε το παιδί. Αυτός ήταν ο λόγος που μ' έκαμε να το στείλω στα ξένα. Και τώρα θα καταλάβετε γιατί δεν ξαναπάτησε πια εδώ μέσα, όσο ζούσε ο πατέρας του. Ένας Θεός το ξέρει πόσο μου κόστισε αυτό.

Μάντερς: Αλήθεια, δοκιμάσατε όλη την πίκρια της ζωής.

Κυρία Άλθιγκ: Ποτέ δε θα μπορούσα να βαστάξω, αν δεν είχα τη δουλειά μου. Α! Εγώ το ξέρω πόσο δούλεψα! Ποιος μεγάλωσε τα χτήματά μας, ποιος τα ανάδειξε κι

έκαμε τόσα ωφέλιμα έργα, που έφεραν στον Άλβιγκ δόξα και τιμές;... Μήπως φαντάζεστε πως αυτός είχε ψυχή για τέτοια πράγματα; Αυτός που ήταν ξαπλωμένος απ' το πρωί ως το βράδυ στον καναπέ και ξεφύλλιζε μια παλιά επετηρίδα των αξιωματούχων! Γιατί πρέπει να μάθετε και τούτο ακόμα: εγώ τον παρακινούσα πάντα, τις ώρες που ήταν στις καλές του' κι απάνω μου πάλι έπεφτε όλο το βάρος, όταν ξανακυλούσε στις ασωτείες του ή και σωριαζόταν χάμω ελεεινός κι αξιοδάκρυτος.

Μάντερς: Και σ' αυτόν τον άνθρωπο σήσατε μνημείο; .....

Κυρία Άλβιγκ: Είχα πάντα την ιδέα πως κάποτε, δεν μπορεί, θα 'βγαινε στο φως η αλήθεια και θα μαθευόταν. Μα έτσι όμως, με το άσυλο, θα 'κλειναν όλα τα στόματα και θα έσβηναν όλες οι υποψίες.

Μάντερς: Και δίχως άλλο το κατορθώσατε αυτό που θέλατε, κυρία Άλβιγκ.

Κυρία Άλβιγκ: Έπειτα είχα κι άλλον ένα λόγο. Δεν ήθελα να κληρονομήσει το παλικάρι μου, ο Όσβαλντ, ούτε το παραμικρό από τον πατέρα του.

Μάντερς: Από την περιουσία του Άλβιγκ λοιπόν το...

Κυρία Άλβιγκ: Μάλιστα. Όσα έδινα κάθε χρόνο για το άσυλο, μας κάνουν όλα μαζί βαλμένα απάνου - κάτου το ποσό - τα 'χω καλά λογαριασμένα - το ποσό που έκανε το λοχαγό Άλβιγκ στον καιρό του γαμπρό περιζήτητο.

Μάντερς: Σας νιώθω.

Κυρία Άλβιγκ: Αυτό ήταν η ξαγορά... Δεν ήθελα τα λεφτά αυτά να πάνε στα χέρια του Όσβαλντ. Ό,τι θα 'χει ο γιος μου, θέλω να το 'χει από μένα... μόνο από μένα...

Μετάφραση Γ. Ν. Πολίτη

Ερωτήσεις

1. Ποιες κατηγορίες εκτοξεύει ο πάστορας Μάντερς κατά της κυρίας Άλβιγκ;
2. Πώς η κυρία Άλβιγκ αντικρούει τις κατηγορίες του πάστορα Μάντερς; Τι αποκαλύπτει; Πώς κρίνετε την όλη στάση της απέναντι στον άντρα της και το γιο της;
3. Πώς διαγράφεται στο απόσπασμα ο χαρακτήρας του πάστορα Μάντερς;
4. "Ίσα - ίσα αυτό είναι το καθαυτό πνεύμα της ανταρσίας: να γυρεύουμε την ευτυχία σε τούτο τον κόσμο. Τι δικαίωμα έχει ο άνθρωπος στην ευτυχία; Το χρέος του πρέπει να κάνει, μάλιστα, κυρία μου! Και το χρέος το δικό σας ήταν να μείνετε κοντά στον άντρα που εσείς διαλέξατε και που σας ένωναν μαζί του δεσμοί ιεροί". Να σχολιάσετε τα πιο πάνω λόγια του πάστορα Μάντερς.

Εργασίες

1. Αφού διαβάσετε ολόκληρο το έργο, να συζητήσετε τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα στις περιπτώσεις του Όσβαλντ και του Οιδίποδα.
2. "Οι Βρικόλακες" χαρακτηρίστηκαν ως "η τραγωδία της μάνας". Συμφωνείτε με το χαρακτηρισμό αυτό; Δικαιολογήστε την απάντησή σας, αφού διαβάσετε ολόκληρο το έργο.

Κνουτ Χάμσου (1859 - 1952)

Από τους πιο αξιόλογους συγγραφείς του αιώνα μας, τιμήθηκε το 1920 με το βραβείο Νόμπελ της Λογοτεχνίας. Το πραγματικό του όνομα ήταν Κνουτ Πέντερσον. Πέρασε τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια στη βόρεια Νορβηγία, όπου εξαιτίας της οικονομικής δυσπραγίας της οικογένειάς του έκανε διάφορες χειρονακτικές δουλειές. Για βιοποριστικούς, επίσης, λόγους μετανάστευσε στις Η.Π.Α. Μετά την επιστροφή του στη Νορβηγία δημοσίευσε το πρώτο του βιβλίο με τίτλο "Η Πνευματική ζωή της νέας Αμερικής" (1889), μια πικρή επίκριση της αμερικανικής κοινωνίας. Το 1890 δημοσίευσε το αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα "Η Πείνα", που τον έκανε ευρύτερα γνωστό και αποτέλεσε τον πρόδρομο των νατουραλιστικών του μυθιστορημάτων.

Βασικά χαρακτηριστικά του ως πεζογράφου είναι η πρωτοτυπία, η ψυχολογική δύναμη και η αφηγηματική ικανότητα. Η ιδεολογία του είναι βαθιά επηρε-

ασμένη από το Νίτσε. Οι ήρωές του διακρίνονται από μηδενισμό και μια τάση υπεράνθρωπης έξαρσης, που συνδυάζεται με ευαισθησία και μυστικοπάθεια.

Από τη δεκαετία του 1930 άρχισε να ενδιαφέρεται ολοένα και πιο έντονα για την πολιτική και να αποδέχεται τις εθνικοσοσιαλιστικές θεωρίες περί φυλής και εξέλιξης του πολιτισμού. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής της Νορβηγίας (1940 - 45) συνεργάστηκε με τους κατακτητές, γεγονός που του στοίχισε μετά την απελευθέρωση ολιγόμηνη φυλάκιση. Πέθανε απομονωμένος και καταδικασμένος στα μάτια της κοινής γνώμης.

Γιον Τρο

Στο πιο κάτω διήγημα ο Χάμσουν αφηγείται με απλότητα και χάρη ένα περιστατικό από τα γεμάτα στερήσεις νεανικά του χρόνια.

Πέντε η ώρα το απόγευμα, παραμονή των Χριστουγέννων, έκλεισα την πόρτα μου και τράβηξα για του Κβίσλιν. Έκανε ένα διαβολεμένο κρύο και, καθώς ήξερα, ο Κβίσλιν είχε αναμμένη σόμπα. Βέβαια, τίποτα πόρους δεν είχε ο Κβίσλιν για να προσπορίζεται τα προς το ζην, ωστόσο τα κατάφερνε να ζει. Ποτέ δε βρισκόταν δίχως διέξοδο, μάλιστα μια βδομάδα πριν είχε καταφέρει να εφοδιάσει τον εαυτό του μ' ένα ζευγάρι καινούριες γαλότσες, άσχετο τώρα αν του 'ρχονταν κάπως στενές.

Μπαίνω μέσα και διακρίνω στο ημίφως τον Κβίσλιν να κάθεται πέρα στο τραπέζι.

– Κόπιασε, κάτσε, είπε. Είχε συνήθειο αυτήν την έκφραση και ποτέ δε θα τον άκουγες να σου πει αλλιώς να καθίσεις.

– Χρόνια πολλά, του λέω. Μωρέ τι ωραία ζέστα εδώ! Εγώ δεν την άναψα τη σόμπα μου σήμερα, εξάλλου κιάλας δεν τραβάει διόλου, ώστε και να την άναβα το ίδιο θα 'κανε.

Σ' αυτά δεν απάντησε τίποτα ο Κβίσλιν. Σηκώθηκε από το τραπέζι, πήγε πέρα σ' ένα ντουλαπάκι κι έβγαλε από κει ένα κομματάκι λουκάνικο και μια καλή - καλή μερίδα ψωμί. Ενώ γινόταν όλη αυτή η διαδικασία, εγώ κοίταξα να 'χω στραμμένη την προσοχή μου προς την αντίθετη διεύθυνση, έτσι που, όταν ο Κβίσλιν με κάλεσε να τιμπήσω μια μπουκιά και μου διόρθωσε μάλιστα κι ένα κάθισμα μπροστά στο τραπέζι, έδειξα μεγάλη έκπληξη:

– Μπα καλέ, τι φασαρίες ήταν αυτές! Είχες σόμπα, είχες και φαϊ λοιπόν; Α, ναι, ευχαριστώ, ευχαριστώ· άξιζε μα την αλήθεια τον κόπο να πάρει κανείς μια μπουκιά από τέτοιο εκλεκτό μάλιστα έδεσμα.

Και κατάληξε το πράμα στο να πάρω μια μπουκιά.

– Ε, άσε τώρα τις σαχλαμάρες, είπε ο Κβίσλιν. Φάτο το λουκάνικο, ακούς;

Και το 'φαγα, λοιπόν, το λουκάνικο και το ψωμί μια και επέμενε.

Για μερικά λεφτά της ώρας ο Κβίσλιν καθότανε σαν σε συλλογή, έπειτα σηκώθηκε απάνω, έμπηξε νευριασμένα τα δάχτυλά του στα μαλλιά του και μουρμούρισε:

– Έπρεπε να 'χα να σε τρατάρω και κανένα πιοτό, μα δεν έχω. Τι λες, δεν πάμε κατά του Γιον Τρο;

– Μπα, του αποκρίθηκα χορτασμένος και άνετος, τι να κάνουμε στου Γιον Τρο; Μα αν θες, πάμε.

Ναι, ο Κβίσλιν ήθελε σώνει και καλά να πάμε στου Γιον Τρο. Και αρμάτωσε τις γαλότσες του.

Ο Γιον Τρο, τώρα, ήταν ένας πολύ περίεργος τύπος· χωριατόπουλο, φοιτητής Θεολογίας και άνθρωπος πραχτικός σαν σιδεράς. Στο χρηματικό ήτανε τόσο ακριβοχέρης και τόσο σφιχτός, που με μεγάλη δυσκολία γινόταν να πληρώνει το νοίκι του. Άλλωστε κατοικούσε όσο κακά μπορεί να κατοικεί άνθρωπος, σε ένα αχυροπάταρο που ούτε κάθισμα έβλεπες να καθίσεις, ούτε και τίποτα παράθυρο της ανθρωπιάς. Μα έξω σαν τον έβλεπε κανείς το Γιον Τρο ποτέ δε θα σχημάτιζε την εντύπωση πως ζούσε τόσο ελεεινά· ήτανε ντυμένος στην τρίχα πάντα, κατά τη γνώμη μου, και μάλιστα τις βροχερές μέρες βαστούσε και ομπρέλα.

– Ελπίζω δα να μη λείπει, είπε ο Κβίσλιν, και χτύπησε στη σανιδόπορτα.

Και ναι, δεν έλειπε.

– Χρόνια πολλά. Και του χρόνου, και του χρόνου.

Στρογγυλοκάτσαμε χάμω κι αρχίσαμε να κουβεντιάζουμε περί ανέμων και υδάτων. Ρίχνω μια ματιά στο διαμέρισμα. Το πάτωμα έχει υποχωρήσει φοβερά προς το μέρος της πόρτας, το ταβάνι είναι μια πολύ γερτή σκεπή, δυόμιση μέτρα ύψος από τη μέσα μεριά, ένα από την έξω, μ' ένα φεγγίτη ψηλά. Μια ρεπούμπλικα και ένα ψαθάκι κρέμονταν στον τοίχο· - έξω απ' αυτά τίποτ' άλλο, ούτε ζωγραφιά, ούτε άλλο στόλισμα σε όλο το δωμάτιο. Μοναχά αυτά τα δυο καπέλα. Και το κρεβάτι πολύ φτωχό κι αυτό σε ρουχικά, σχεδόν σκέτα τα σανίδια.

Όπου, ξαφνικά, λέει ο Κβίσλιν:

– Εσύ, βρε Γιον Τρο, είσαι γενικά έξοχο παιδί. Δε θα ήταν ίσως αδύνατο να με δαλείσεις πέντε κορόνες, αν τυχόν σε παρακαλούσα. Ε;

– Χμ. Όχι, στην τιμή μου σου λέω, αποκρίνεται ο Γιον Τρο. Δεν είμαι σε θέση αυτή τη στιγμή. Περίμενα κάτι χρήματα από το χωριό, μα δε μου ήρθανε ακόμη.

– Γιατί, να σου πω, κι εγώ περιμένω κάτι χρήματα αυτές τις μέρες, συνεχίζει ο Κβίσλιν· έλαβα ειδοποίηση και κάτι έρχεται. Το λοιπόν δεν πρόκειται να τις χάσεις τις πέντε κορόνες.

– Ναι, το ξέρω πολύ καλά, μα... δυστυχώς για την ώρα δεν είμαι σε θέση. Αφού δεν τα κατάφερα ούτε ν' αλλάξω σήμερα, χρονιάρια μέρα· δεν είχα να πληρώσω τα ιιλυστικά, λέει ο Γιον.

Και λέγοντάς το ξεκουμπώνεται μπροστά και μας δείχνει πως δεν είχε αλλάξει.

Παύση.

– Έτσι, λοιπόν, πανί με πανί και συ, ε; λέει ο Κβίσλιν. Κι είχαμε τις ελπίδες μας σε σένα κι οι δυο.

Ο Γιον κουνάει μόνο το κεφάλι του και χαμογελάει. Εγώ δεν έβγανα μιλιά, ήμουν χορτασμένος και δεν ένιωθα καμιά ανάγκη, δε μου 'λειπε τίποτα. Μα μέσα μου γέλασα λιγάκι με κείνα που έλεγε ο Κβίσλιν, ότι περίμενε αυτές τις μέρες χρήματα. Από πού στην οργή θα τα περίμενε;

– Μα να πάρει ο διάολος, βρε Γιον Τρο, Χριστούγεννα μια φορά το χρόνο είναι, το λοιπόν κάτι πρέπει να μας κεράσεις απόψε, κάτι· λέει ο Κβίσλιν ορθά κοφτά. Δεν

πρόκειται για τίποτ' άλλο.

– Τι, εγώ; κάνει ο Γιον Τρο πολύ ανήσυχος. Και με τι να σας κεράσω;

Τότε ο Κβίσλιν δείχνει πέρα στον τοίχο τα δυο καπέλα και λέει:

– Αφού δεν έχεις λεφτά, άσε μας να βάλουμε στο καρφί τη ρεπούμπλικα.

– Τη ρεπούμπλικα; κάνει ο Γιον Τρο και σηκώνεται απάνω. Δεν πιστεύω δα να μ' έχετε και για μπιτ τρελό!

– Τ' ακούς το παλιόσκυλο! Ξεφωνίζει σε μένα ο Κβίσλιν, σαν κατάπληκτος μ' αυτή την απάντηση. Έχει δυο καπέλα και δε μας δανείζει το ένα σε μια δύσκολή μας στιγμή!

– Δυο καπέλα; Ορίστε, πάρε το ψαθάκι, κάνει ο Γιον Τρο.

– Μάλιστα, το ψαθάκι. Μας καταυποχρέωσες. Και πόσο νομίζεις πως θα μου δώσουν για ένα ψαθάκι τέτοια εποχή;

– Χμ, ναι.

Παύση.

Ο Κβίσλιν ανανεώνει την αίτηση.

– Μα, για σε παρακαλώ! Πού ξανακούστηκε τέτοιο πράμα! σκούζει ο Γιον Τρο. Μήπως θέλεις να βγω χριστουγεννιάτικα με ψαθάκι στους δρόμους;

Εγώ εξακολουθώ να μη βγάνω μιλιά, τόσο καλά και τόσο χορτασμένος που κάθομαι και χάρω κι είμαι και αποχαυνωμένος λιγάκι απ' το φαί.

Στο αναμεταξύ οι δυο τους εξακολουθούσανε τη συζήτηση.

– Και για να τα πούμε, σαν θέλεις, από την καλή, λέει ο Γιον Τρο, ορίστε, έχεις του λόγου σου ένα ζευγάρι κατακαίνουριες γαλότσες, γιατί δεν τις βάνεις αυτές στο καρφί;

Όπου, χωρίς να πει τίποτα ο Κβίσλιν, τραβάει και βγάνει τη μια του γαλότσα κι έπειτα σηκώνει ψηλά το παπούτσι του να ιδούμε τη σόλα. Είχε κάτι τεράστιες τρύπες κι έχασκε ολόκληρη για κλάματα ήτανε. Το διαπιστώσαμε κι οι τρεις.

– Νομίζεις, λοιπόν, πως μπορώ να κάμω και δίχως τις γαλότσες; λέει στο τέλος ο Κβίσλιν.

– Ναι, το βλέπω. Μα για τ' όνομα του Χριστού και της Παναγίας τι με νοιάζει εμένα, τι μ' ανακατεύεις;

Ο Κβίσλιν πετιέται απάνω και ορμάει κατά τη ρεπούμπλικα. Μα ο Γιον Τρο το είχε φαίνεται στο νου τούτο: πετιέται κι αυτός ορθός και τον προλαβαίνει, βουτάει τη ρεπούμπλικα και την υπερασπίζεται, βαστώντας την πίσω του με προφύλαξη μην στραπατσarisτεί.

– Σήκω απάνω! μου ξεφωνίζει ο Κβίσλιν. Έλα να του την πάρουμε.

Σηκώθηκα απάνω.

Ο Γιον φωνάζει απειλητικά:

– Θα μου καταστρέψετε τη ρεπούμπλικα! Θα μου καταστρέψετε τη ρεπούμπλικα! Αυτό μόνο σας λέω!...

Αναγκάστηκε να μας την παρατήρει. Ήταν αστεία υπόθεση για τους δυο μας να τον κάμουμε καλά. Κι εξάλλου, με το χωριάτικο πραχτικό ένστιχτό του, κατάλαβε αμέσως ότι, αν με τα τραβολογήματα την ξεσκίζαμε, δε θα 'χε πια καμιά αξία ούτε για μας μα ούτε και για κείνον. Γι' αυτό την παράτησε αμέσως μόλις είδε τα σκούρα.

Και τώρα ο Κβίσλιν θα 'τρεχε να τη βάλει στο καρφί και ν' αγοράσει τραταμέντο με τα λεφτά που θα 'παιρνε.

– Μόνο να μην έχουν κλείσει πια τα ενεχυροδανειστήρια, τέτοια ώρα, είπε βγαίνοντας βιαστικά. Και πρόσθεσε φουρκισμένος:

– Είδες επιμονή το παλιόσκυλο! Να του λες πως ίσως σου 'χουν έρθει κιάλας στο ταχυδρομείο τα χρήματα κι αυτός να...

Χάθηκε η φωνή του στη σκάλα.

– Μάλιστα, παλιόσκυλο! Αυτό μας έλειπε, λέει ο Γιον Τρο. Προβαίνει βιαστικά στην πόρτα και φωνάζει κάτω: Να φυλάξεις το διπλότυπο· α! μην τύχει και το πετάξεις! Αυτό σου λέω!

Και ήτανε πολύ φουρκισμένος. Αυτό που έπρεπε να κάμει ήτανε να σηκωθεί να φύγει, είπε. Μα θα σκέφθηκε ότι θα 'χε κι αυτός μερτικό από το τραταμέντο και θα κέρδιζε ό,τι μπορούσε ακόμη να κερδηθεί από την αξία μιας ρεπούμπλικας. Άρχισε να κάνει με το μυαλό του υπολογισμούς, ως πόσο θα μπορούσε να πάρει από το ενεχυροδανειστήριο ο Κβίσλιν για το καπέλο, ηρέμησε ξανά, ο θυμός του έπεσε, και σε λίγο με ρώτησε φιλικά τι ιδέα είχα, θα του 'διναν έξι κορόνες για τη ρεπούμπλικα;

Εγώ είχα ξανακαθίσει στο πάτωμα με ακουμπισμένη τη ράχη μου στον τοίχο και δεν ήθελα πολύ να με πάρει ο ύπνος.

Σε λίγο, ο Γιον Τρο άρχισε πάλι να γίνεται ανήσυχος. Τι έκανε τόση ώρα και δε φαινόταν ο Κβίσλιν; – Δεν πιστεύω να βουτήξει τα λεφτά και να μας το σκάσει, ε;

Τράβηξε ένα κασόνι, ανέβηκε απάνω, και, παρόλο το φοβερό κρύο που έκανε, άνοιξε το φεγγίτη κι έβγαλε το κεφάλι του έξω να βλέπει στο δρόμο.

– Να του κόψει τουλάχιστο ν' αγοράσει και λιγάκι λουκάνικο! μουρμούρισε.

Επιτέλους ήρθε ο Κβίσλιν. Όχι, δεν είχε πάρει λουκάνικο. Του είχανε δώσει μονάχα δυο κορόνες και πήγανε κι οι δυο στο κονιάκ. Και βρόντηξε το μπουκάλι το κονιάκ απάνω στο τραπέζι.

– Τι ρεπούμπλικα ρε ήτανε αυτή που φορούσες; μούγκρισε φουρκισμένος. Δυο κορόνες! Χι, χι δυο κορόνες!

– Τι έκανες το διπλότυπο; φωνάζει ο Γιον αναμμένος πάλι. Άμα το πήρε στο χέρι του άναψε ένα κερί και το διάβασε καλά καλά, με υποψία στα μάτια, μην τυχόν κι έγγραφε παραπάνω από δυο κορόνες.

Σε λίγο, ήμασταν γύρω στο τραπέζι και πίναμε από ένα ποτηράκι ο καθένας. Εγώ το κατέβαζα μονορούφι κι όλο ήθελα κι άλλο. Μονορούφι το κατέβαζε κι ο Γιον Τρο και το 'θελε ξέχειλο, σαν να 'θελε να εξασφαλίσει τη μερίδα του λέοντος για τον εαυτό του, μια και δική του ήταν η ρεπούμπλικα. Μονάχα ο Κβίσλιν έπινε μετρημένα· κάθε φορά έβανε μόνο μεσάτο το ποτηράκι του.

Στο αναμεταξύ ο Γιον μουρμούριζε τραγουδάκια και σιγοκουβέντιαζε πότε πότε μονάχος του. Πού ματακούστηκε, έλεγε, Χριστούγεννα χωρίς λουκάνικο! Ξαφνικά πρότεινε να τραγουδήσουμε. Κι ο Γιον με τον Κβίσλιν αρχίσανε με «Της νύχτας τη σιγαλιά».

– Σεγκόντο κάνε συ! Ξεφωνίζει ο Γιον. Και το Ξανατραγουδήσανε απ' την αρχή, πρώτο σεγκόντο.

Καθόμουν κι άκουγα· ήτανε πολύ ωραίο.

Ο Γιον αμέσως μετά άρχισε να προβάρει και να προσπαθεί να θυμηθεί ένα δεύτερο τραγούδι, ένα σουηδέζικο τραγούδι για την Μπιάνκα. – Άκου, λέει Ξαφνικά, πήγαινε να πάρεις καμιά στάλα λουκάνικο.

– Φέρε λεφτά και πάω, αποκρίθηκε ο Κβίσλιν. Το ξέρω εγώ πως έχεις λεφτά, δε με κοροϊδεύεις.

Το πρόσωπο του Γιον Τρο άλλαξε μονομιάς έκφραση, κάθισε στην άκρη του κρεβατιού του και κοίταξε να κυριαρχήσει όσο μπορούσε στο μεθύσι του. Μέσα του ξυπνούσε ξανά ο χωρικός. Έβαλε φροντισμένα το χέρι στη θήκη της απομεισινής τσέπης του και είπε με τη χαζή πονηρία των μεθυσμένων:

– Έτσι ε, το ξέρεις πως έχω λεφτά; Και ποιος σου το 'πε; Αν έχεις όρεξη να, ψάξε με, όπου θες ψάξε με· αφού δεν είχα να πληρώσω ούτε τα πλουστικά μου σήμερα.

– Καλά ντε, το ξέρω, λέει ο Κβίσλιν, στ' αστεία στο είπα. Από παράδες είσαι για κλάματα κι εσύ, σαν κι εμάς.

– Σωστά, έτσι είναι.

– Πώς θα του περνούσε κανενός απ' το μυαλό πως έχει λεφτά ένας άνθρωπος που ζει μέσα σ' ένα τέτοιο κοτέτσι, συνέχισε ο Κβίσλιν.

– Α, όσο για...

– Άστα τώρα, τι θες να μας πεις. Ένας άνθρωπος, που ούτε γουρούνι δε θα δεχότανε να συγκατοικήσει μαζί του, είναι φυσικά ένας φουκαριστικός σαν και τους άλλους μας, ένας λεμέσ¹. Και να σου πω, δεν είναι διόλου ντροπή να φορεί κανείς ρεπούμπλικα δυο κορονών, άμα τον υποχρεώνει η ανάγκη να το κάνει...

– Τι λέει; τον υποχρεώνει η ανάγκη; Ξεφωνίζει ο Γιον. Τι, τι θέλεις να πεις, δηλαδή, πως...

– Λέω και Ξαναλέω αυτό που είπα. Δεν πιστεύω να σου περνάει η ιδέα πως θα μας κάμεις δω χάμω τον τάχατε...

---

1. Λεμέσ: αλήτης, παλιάνθρωπος

Ο Γιον Τρο πετιέται απάνω· η προσβολή τούτη τον κάνει τώρα να μην μπορεί πια να συγκρατηθεί. Χτυπάει τη γροθιά του στο τραπέζι και ξεφωνίζει πως αυτός όχι, δεν είναι αυτός λεμές σαν κι εμάς, απένταρος και ψειρής, αυτός είναι ο Γιον από το Τρο, είναι ο Γιον Τρο, αν θέλουμε να ξέρουμε. Δίνει μια και βγάνει το πορτοφόλι του από την απομεινιά του τσέπη, το χώνει μέσ' στα μάτια σχεδόν του Κβίσιλιν και ξεφωνίζει:

– Το βλέπεις; Σε ρωτάω μονάχα αν το βλέπεις.

Ο Κβίσιλιν φαινότανε πολύ παραξενεμένος, καθώς υποχωρούσε προς τα πίσω βήμα προς βήμα.

– Να, αυτό πάει να πει παιδί από το Τρο! λέει ο Γιον. Δε θα το 'λεγε κανείς, ε; Δε με πιάνει το μάτι σας για τόσο ε;

– Όχι, λέει ο Κβίσιλιν και κουνάει το κεφάλι του υποχωρώντας.

Ο Γιον ανάβει περισσότερο, η σαστιμάρα που δείχνει ο Κβίσιλιν τον κάνει όλο και να κορώνει σε καυχησιές. Έδειχνε το πορτοφόλι και ξεφώνιζε τόσο, που φουσκώνανε οι φλέβες του λαιμού του· ήρθε μάλιστα και μου κάθισε και μένα το πορτοφόλι μέσ' στα μάτια μου να το ιδώ.

— Μα τι, να μας κάμεις να φοβηθούμε θέλεις μ' ένα άδειο παλιοπορτόφολο, λέει ο Κβίσιλιν δοκιμαστικά.

– Άδειο; άδειο είπες, ρε κουρελή;

Κι ο Γιον αρχίζει να βγάνει χαρτονομίσματα, τα πιάνει μάτσα στο χέρι του και κυνηγάει τον Κβίσιλιν από γωνιά σε γωνιά να του ανοίξει τα στραβά του, να του τα βάλει μέσα. – Αυτά έλεγε του λόγου του άδεια πορτοφόλια; Χιχιχί. Ναι, ήθελε πολύ να τον ρωτήσει αν αυτά λέγονται άδεια πορτοφόλια στην πατρίδα του, ήτανε πολύ κουτός κι ήθελε να μάθει. Ήτανε ένας φουκαράς από το Τρο, ένα φτωχόπουλο, δεν είχε μια πεντάρα να κάψει τη γλώσσα του ο φουκαράς ο Γιον από το Τρο. Χιχιχί.

Οι καυχησιές του είχανε πάρει φωτιά και δε φαινότανε να πάρουν ποτέ τέλος. Κάθισε μια στιγμή, άδειασε την μποτίλια ως τον πάτο και συνέχισε πάλι τις πολυλογίες του.

Ο Κβίσιλιν λέει:

– Εγώ το 'λεγα πάντα αυτό, είσαι ένα έξοχο παιδί, εσύ βρε Γιον Τρο. Δεν το 'λεγα πάντα;... Το λοιπόν τι θ' απογίνει με τις πέντε κορόνες που σου είπα; Η μποτίλια τέλειωσε, αλλά τα Χριστούγεννα δεν τέλειωσαν. Χριστούγεννα βράδυ απόψε.

– Μα, – λέει ο Γιον σαν να συνέχιζε την κουβέντα του χωρίς διακοπή και χωρίς ν' ακούσει αυτά που είχε πει ο Κβίσιλιν, – μα δε σας έδειξα δα τα λεφτά μου για να σας τα δανείσω. Αυτού κάνατε λάθος.

Αλλά καθώς ο Κβίσιλιν άρχισε να τον λούζει και να τον φοβερίζει με τις χειρότερες βρισιές που μπορούσε να βρει η γλώσσα του, κατάλαβε ο Γιον πως δε θα γλίτωνε έτσι, πως κάτι έπρεπε να κάμει· διέκοψε απότομα τον Κβίσιλιν και συνέχισε: Γιατί, μια και είστε μουσαφιρέοι μου, δεν έχετε ανάγκη να δανειστείτε για να ψωνίσετε.

Αυτό είναι δουλειά του παιδιού εδώ, από το Τρο, τα τράτα είναι δικά μου.

– Μπράβο! μπράβο! σκούζει ο Κβίσλιν χαρούμενα.

Με το μπράβο αυτό ο Γιον Τρο ενθαρρύνθηκε ακόμη περισσότερο στην απόφαση, φαχούλιζε στο τσεπάκι του γιλέκου του, έβγαλε μια ασημένια μισή κορόνα, την πέταξε από μακριά του Κβίσλιν πάνω στο τραπέζι κι είπτε:

– Για λουκάνικο!

Ο Κβίσλιν γέμισε ενθουσιασμούς, αυτό ήταν υπέροχο.

– Για λουκάνικο; Όλα; Ο Θεός να σ' έχει καλά, βρε Γιον!

Κι ο Γιον στεκότανε κορδωμένος από περηφάνια και μελετούσε στο νου του πώς θα μπορούσε να προσφέρει ακόμη κάτι για χάρη μας· πήρε επίσημη έκφραση, άλλαξε μάλιστα και τον τόνο της φωνής του και έπιασε έτσι οικεία τον Κβίσλιν από το πέτο!

– Σε εξουσιοδοτώ ν' αγοράσεις ένα μεγάλο λουκάνικο για λογαριασμό μου. Στάσου, μην κουνήσεις βήμα! Να, πάρε ένα πεντακόρονο, δώσε μου πίσω το ασημένιο. Σε εξουσιοδοτώ να αγοράσεις για λογαριασμό μου τα δυο μεγαλύτερα λουκάνικα που θα βρεις στην αγορά και μια μποτίλια κονιάκ ακόμη. Αν νομίζεις πως δε θα φτάσει το πεντακόρονο, πέστο καθαρά, έχω δω μέσα κι άλλα. Γιατί εδώ μπροστά σου έχεις το Γιον από το Τρο, κι αν δεν τον ξέρεις κοίταξε να τον μάθεις.

Ο Κβίσλιν κατάφερε να ξεκολλήσει το πέτο του από το χέρι του και του 'δωσε δρόμο. Ήτανε στις σκάλες πια, όταν έτρεξε πάλι στην πόρτα ο Γιον και του φώναξε.

– Κοίταξε να σου γυρίσουνε σωστά τα ρέστα. Γιατί θα μείνουνε πολλά ρέστα.

Περάσανε μερικά λεφτά, περάσανε δέκα ολόκληρα λεφτά. Ο Γιον παρλάριζε ολοένα που μ' έπιασε νύστα. Για τέσσερις φορές ήρθε και κάθισε πλάι μου, χάμω στο πάτωμα, και μου κουβέντιαζε. Μα δεν είχε ησυχία και ξανασηκωνόταν σε λίγο. Κάθε τόσο τραγουδούσε κιόλας.

Ακούσαμε βήματα στη σκάλα, βαριά βήματα. Ο Γιον χαμογέλασε.

– Άκου τόνε τι βαριά πατάει· φορτωμένος έρχεται, είπτε κι αναγλύφτηκε με τη γλώσσα του.

Μα ο Κβίσλιν δεν ερχότανε φορτωμένος ούτε βαριά ούτε αλαφριά. Δεν έφερνε τίποτα. Τα μαγαζιά είχανε κλείσει. Η στενοχώρια του δε λεγόταν και βλαστημούσε και μούτζωνε όλους τους εδωδιμοπώλες της πολιτείας.

Ο Γιον ήτανε ο μόνος ευχαριστημένος παρ' όλα αυτά· δε χωρούσε αμφιβολία πως χαιρόταν κρυφά μέσα του και ρώτησε αμέσως για τα λεφτά. Βλαστήμησε κι αυτός τους εδωδιμοπώλες της πολιτείας, όμως δεν ήταν, είπτε, υπεύθυνος. Μπορούσε να του πει κανείς τίποτα; Δεν ήθελε να μας περιποιηθεί; Ναι. Δεν είχε μάλιστα σκεφτεί να τρέξει να προφτάσει τον Κβίσλιν και να του δώσει ένα πεντακόρονο ακόμη να πάει κι αυτό όλο για να μας περιποιηθεί; Γιατί αυτός τα λεφτά δεν τα λογάριάζε καθόλου...

Το κερί πήγαινε να τελειώσει και τρεμόσβηνε. Ήτανε αργά πια. Ο Γιον άρχισε να χασμουριέται κι ήθελε να πλαγιάσει. Ο Κβίσλιν καθόταν ήρεμος, κάτι συλλογιζόταν. Πάντα έβρισκε αυτός διεξόδους. Το λοιπόν, τι να γινόταν, ας πηγαίναμε, μου λέει εμένα, ας πηγαίναμε σπίτια μας να πλαγιάσουμε, ίσως και ξεχνούσαμε έτσι πως ήταν Χριστούγεννα. Και στράφηκε στο Γιον Τρο και τον καληνύχτισε αδιάφορα. Τέτοια βραδιά θα 'πρεπε βέβαια να την περάσουμε παρέα κι οι τρεις, μα τι να γίνει. Θα χωρίζαμε. Γιατί δεν τολμούσε βέβαια να βγει μαζί μας έξω ο Γιον;

– Δεν τολμούσε;

– Τι; Τολμούσε να βγει έξω με το ψαθάκι;

– Μάλιστα. Το παιδί εδώ από το Τρο τολμούσε. Δε λογάριαζε κανένα.

Κι ο Γιον κοτσάρησε¹ το ψαθάκι και τράβηξε προς τις σκάλες τρικλίζοντας και παρανταλίζοντας.

Σαν κατεβήκαμε κάτω στο δρόμο ο Κβίσλιν προχώρησε πάνω προς το κεντρικό καφενείο. Του Γιον το ψαθάκι γυάλιζε σα φωτοστέφανο πάνω στο κεφάλι του, που παραντάλιζε πέρα δώθε. Κάθε τόσο μάλιστα ήταν αναγκασμένος να το κρατάει με το χέρι του εξαιτίας του αγέρα. Ο Κβίσλιν προχώρησε ώσπου σιμώσαμε στη μεγάλη μπουραρία, εκεί κοντοστάθηκε.

– Όχι, αυτό δεν ταιριάζει, μωρέ Γιον Τρο, είπε. Ο κόσμος γουρλώνει τα μάτια του που σε βλέπει, λένε πως είσαι κανένας τρελός να γυρίζεις στους δρόμους χριστουγεννιάτικα, με ψαθάκι. Δε γίνεται να μπούμε μέσα.

Ο Γιον ανάβει και κορώνει πάλι.

– Ποιος λέει πως είμαι τρελός; σκούζει δυνατά, έτοιμος να ριχτεί σ' όποιον και να 'ναι. Τραβάει και πάει ίσια από κάτω από τους γλόμπους της εισόδου για να τον δουν καλύτερα πως φορούσε ψαθάκι, μάλιστα το βγάνει, το ξαναβάνει, το σπρώχνει πίσω κατά το σβέρκο του και λέει δυνατά πως ιδρώνει, πως πάει να σκάσει από τη ζέστη και πως πολύ ήθελε να τον δει αυτόν που θα 'χε τη μεγάλη περιέργεια να τον στραβοκοιτάξει, το Γιον Τρο.

Και μια και τον είχε φτάσει πια ως εκεί ο Κβίσλιν, δεν ήτανε δύσκολο να τον μπάσουμε και μέσα, όπου, παρ' όλα αυτά, το άφησε να πάει ολόκληρο το πεντακόρονο του ο Γιον.

Και μέσα κει αποδείχτηκε πως ο Κβίσλιν δεν είχε βάλει μπουκιά στο στόμα του όλη την ημέρα, μ' όλο που εμένα μου 'χε προσφέρει ένα δείπνο πλούσιο.

Μετάφραση Βασίλη Δασκαλάκη

---

1. κοτσάρω (ξ.λ.): κρεμώ, συνδέω

Ερωτήσεις

1. Αφού διαβάσετε προσεκτικά το διήγημα, να απαντήσετε στα πιο κάτω ερωτήματα:
  - α. Ποια προβλήματα αντιμετωπίζουν οι ήρωες;
  - β. Ποιους τρόπους χρησιμοποίησε διαδοχικά ο Κβίσλιν για να αποσπάσει από το Γιον Τρο χρήματα για το χριστουγεννιάτικο δείπνο; Πέτυχε τελικά το σκοπό του;
2. Πώς διαγράφονται οι χαρακτήρες του Κβίσλιν και του Γιον Τρο μέσα από τα λόγια, τις πράξεις και τις αντιδράσεις τους;
3. Παρά τη σοβαρότητα της κατάστασης των προσώπων, στο διήγημα έχουμε και μερικά ευτράπελα περιστατικά. Ποια είναι αυτά και πώς υπηρετούν το σκοπό του συγγραφέα;
4. Ποιο είναι το κύριο μήνυμα του διηγήματος; Είναι σύμφωνο με το πνεύμα των Χριστουγέννων;
5. Να επισημάνετε τα νατουραλιστικά στοιχεία του διηγήματος.

Άποψη του Όσλο

Ούλαφ Μπουλ (1883 - 1933)

Ο μεγαλύτερος Νορβηγός ποιητής της γενιάς του. Σπούδασε φιλολογία και ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία. Η πρώτη του ποιητική συλλογή "Ποιήματα" (1909) τον επέβαλε στη χώρα του. Η ποίησή του κινείται στο κλίμα της δικής μας γενιάς του 1920. Επίσης, είναι επηρεασμένη από τους Γάλλους συμβολιστές και τη φιλοσοφία του Μπερξόν.

Άλλες ποιητικές του συλλογές: *Εκατό χρόνια* (1928), *Ignis Arnis* (1932)
Έγραψε επίσης αστυνομικά μυθιστορήματα και θεατρικά έργα.

Μ' ένα ποτήρι κρασί

Ψυχή, αναμέρισε τούτες τις κουρτίνες σου·
όμορφη και παγερή είναι η νύχτα -
το φεγγάρι χύνεται μέσα στο κρασί μου!

Ανάμεσα στο κόκκινο κρασί και στον ουρανό
ο κόσμος - έρημο τοπίο.
Ιχνηλατώ το νόημα της ζωής σε νέκταρ και ουρανό.

Σαν χιλιάδες νησιά λάμπουν τ' αστέρια
σε θάλασσες αιθέριου στερεώματος -
τέτοια στιγμή, φίλοι μου, ας πεθάνουμε!

Μετάφραση Γιώργου Χριστογιάννη

Ερωτήσεις

1. Ποια διάθεση εκφράζει ο ποιητής στο πιο πάνω ποίημα;
2. Να σχολιάσετε το στίχο:
"Ιχνηλατώ το νόημα της ζωής σε νέκταρ και ουρανό."

Σοπέν δίπλα μου

Αυτός ο κακομοίρης παίζει πάλι Σοπέν
κι εγώ πρέπει να αποτελειώσω αυτό το ποίημα!
Να πάρ' η οργή! Τώρα βρήκα μια ωραία κατάληξη.
Η μικρή μου αμφιβολία γύρισε σε ήχο·
τώρα η μουσική βιάζει τούτη τη φτωχή λέξη κι εσύ,
τραπέζι μου, τρέμεις σαν μουσικό όργανο!

Η πένα μου κρατάει το χρόνο στη μουσική αρμονία.
Ο Σοπέν κι εγώ είμαστε αδέρφια - θεϊκά·
μια παράξενη θαυμάσια ανθοφορία ρόδου
γλιστράει σε κομμάτια μουσικής στο ξέφωτο των χαρτιών μου
αλλ' αν εκείνη σταματήσει μια στιγμή - ω Θεέ μου -
- μεγάλε και μυστήριε και ανεξιχνίαστε Κύριέ μου -
όλα πρέπει να σβήσουν πάνω σε μαρμάρινους τάφους!

Μετάφραση Γιώργου Χριστογιάννη

Ερώτηση

1. Ποια αντίληψη για την ποίηση εκφράζεται στο πιο πάνω ποίημα; Ποια η σχέση ποίησης και μουσικής;

Νόρνταλ Γκριήγκ (1902 - 1943)

Νορβηγός λυρικός ποιητής, θεατρικός συγγραφέας και μυθιστοριογράφος. Γεννήθηκε στο Μπέργκεν. Σπούδασε στα πανεπιστήμια του Όσλο και της Οξφόρδης. Εργάστηκε για σύντομο χρονικό διάστημα ως ναυτικός. Η πρώτη του ποιητική συλλογή ("Γύρω από το ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας") περιλαμβάνει θαλασσινά ποιήματα, στα οποία είναι εμφανείς οι επιδράσεις από τον Κίπλινγκ. Παρά τον κοσμοπολιτισμό του ήταν ιδιαίτερα εθνικιστής και η αγάπη του για την πατρίδα του εκφράζεται κυρίως στη συλλογή "Η Νορβηγία της καρδιάς μας". Το 1932 πήγε στη Μόσχα, όπου έμεινε για δύο χρόνια. Στο διάστημα αυτό προσχώρησε στον κομμουνισμό. Όταν επέστρεψε στην πατρίδα του, έγραψε το κοινωνικό θεατρικό έργο "Η Δύναμή μας και η δόξα μας", έντονα επηρεασμένο από το ρωσικό θέατρο. Κατά τη γερμανική κατοχή της Νορβηγίας κατέφυγε στη Μ. Βρετανία μαζί με την εξόριστη κυβέρνηση και με τα ποιήματα και τα κείμενά του, που μεταδίδονταν από το ραδιόφωνο, έγινε η φωνή της ελεύθερης Νορβηγίας. Πέθανε σε αερομαχία κατά το βομβαρδισμό του Βερολίνου από τους συμμάχους.

Κυριότερα έργα του:

Ποιητικά: Γύρω από το ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας (1922), Η Νορβηγία της καρδιάς μας (1929), Η Ελπίδα (1946)

Θεατρικά: Βαραβάς (1927), Ο Ατλαντικός (1932), Η Δύναμή μας και η δόξα μας (1935), Η Ήττα (1937)

Μυθιστορήματα: Το Πλοίο που εξακολουθεί την πορεία του (1925), Και όμως ο κόσμος είναι ακόμα νέος (1938)

17 Μαΐου 1940¹

Στις 9 Απριλίου 1940 η Γερμανία εξαπέλυσε επίθεση κατά της Νορβηγίας. Η στρατιωτική αντίσταση κράτησε εξήντα δύο μέρες, περισσότερες από κάθε άλλη χώρα πλην της Σοβιετικής Ένωσης. Το πιο κάτω ποίημα είναι γραμμένο στις 17 Μαΐου 1940, επίττειο της εθνικής γιορτής της Νορβηγίας, κι ενώ η στρατιωτική αντίσταση των Νορβηγών συνεχίζεται.

Γυμνός είναι σήμερα της σημαίας ο ιστός
όπου πρασινίζουν τα δέντρα του Έιντσβολλ,
όμως δεν έχουμε ποτέ όπως τώρα νιώσει
τι σημαίνει η ευλογία της λευτεριάς.
Ένα τραγουδί σ' όλη τη χώρα γιγαντώνει
και μίλησε για την ώρα της νίκης,
αν και ψιθυρίζεται ανάμεσα απ' τα χείλη
κάτω απ' τον ξενικό ζυγό.

1. Στις 17 Μαΐου 1814 υπογράφηκε το Σύνταγμα της Νορβηγίας στο Έιντσβολλ.

Μια πίστη μέσα μας γεννήθηκε.
Ξέρουμε πως ζωή και λευτεριά
είναι μία, τόσο αναγκαία
σαν την αναπνοή στο γένος των ανθρώπων.
Έχουμε νιώσει τα δεσμά της δουλείας
και ασθμαίνουμε με πνιγμένα λαρύγγια
σαν άντρες σε βυθισμένο υποβρύχιο.
Μα όχι! έτσι δε θα χαθούμε.

Χειρότερος κι απ' τις πόλεις που φλέγονται
είναι ο αόρατος πόλεμος,
που σαν ύπουλο δηλητήριο απλώνεται
σε λιβάδια και δέντρα και χιόνι.
Σαν από τρόμο και προδοσία
μια πανώλης στα σπίτια μας μπαίνει·
πόσο αλλιώς ήταν τα όνειρά μας
και δεν μπορούμε, ναι, να τα ξεχάσουμε.

Μετάφραση Γιώργου Χριστογιάννη

Ερωτήσεις

1. Ποια διάθεση διαπνέει το ποίημα; Ποιοι στίχοι την εκφράζουν;
2. Να σχολιάσετε τους στίχους:
“Ξέρουμε πως ζωή και λευτεριά
είναι μία, τόσο αναγκαία
σαν την αναπνοή στο γένος των ανθρώπων.”

Αγάλματα σε πλατεία του Όσλο

Ελπίδα

Τώρα είναι η στιγμή για το θαύμα της γης,
τώρα κυριαρχεί η ελπίδα.
Ναι, σ' ό,τι ζει, η ελπίδα ρέει:
στη φρέσκια χλόη, στα τρυφερά μπουμπούκια,
στα κοριτσόπουλα με τα λουλούδια στην αγκαλιά,
και στις μητέρες που χαμογελούν στα μάτια των παιδιών
όλα είναι ελπίδα!

Όμως μέσ' απ' την ευτυχία, φωνή αγωνίας υψώνεται,
ένας στεναγμός πόνου, μια ζωή καταδικασμένη:
Τούτα όλα είναι απελπισιά.
Ο άνθρωπος που αγάπησε, ονειρεύτηκε, πάλαιψε,
τώρα όμως μόνο με την αιώνια ηχώ -
ότι είναι χωρίς ελπίδα.

Κι η νέα μάνα με την ψυχή γεμάτη ελπίδα
που χαμογελάει στο νεογέννητο παιδί της,
δεν ελπίζει πια· φέρνει μέσα της
ένα άλλο βάρος, ασήκωτο κι απαίσιο.

Ω ζωή εκεί έξω -
με φύλλα και κελαιδισμούς κι ήλιο και γέλια -
δεν είναι όλα μάταια και αμαρτωλά
όταν συνάνθρωποί μας που αγαπούμε
αφήνουν την ελπίδα να σκοτωθεί;

Εμείς όμως που περπατούμε στις αχτίδες της ζωής
έχουμε τη δύναμη να στρέψουμε το φως ενάντια στο σκοτάδι,
να στρέψουμε τον ήλιο ενάντια στο θάνατο.

Τώρα είμαστε ΕΜΕΙΣ που πρέπει να πούμε το λόγο της δημιουργίας -
ο πιο μόνος κι ανήμπορος μπορεί να φωνάξει:
Γεννηθήτω φως κι ελπίδα!
Καθένας μας μπορεί να δώσει το δώρο του στο φως,
μπορεί να γίνει ένα κομμάτι της άνοιξης στη γη,
ένα κομμάτι ελπίδας!

Μετάφραση Γιώργου Χριστογιάννη

Ερωτήσεις

1. Ποιες αντιθετικές εικόνες συνθέτουν το ποίημα;
2. Ποια είναι η σημασία της ελπίδας στη ζωή μας, σύμφωνα με το ποίημα; Να επισημάνετε τους σχετικούς στίχους.

ΟΛΛΑΝΔΙΑ

Εισαγωγή στην Ολλανδική Λογοτεχνία

Από το Μεσαίωνα ως το 13ο αιώνα περίπου η πνευματική κίνηση στην Ολλανδία δεν ξεχωρίζει από εκείνη στις γερμανικές περιοχές. Η ιστορία της Ολλανδικής Λογοτεχνίας αρχίζει μετά το 1250 με το έργο του Γιάκομπ Βαν Μαίρλαν, που έγραψε διδακτική ποίηση, ιπποτικά ρομάντζα και διατριβές πάνω στην ιστορία και τη διοίκηση. Μαθητές του υπήρξαν ο Ιώχαν ντε Κλερκ, ο Ιώχαν Βερτ και ο Μέλις Στόκε, που έγραψαν ποιήματα και ιστορικά έργα.

Αρχές της Ολλανδικής Λογοτεχνίας

Λίγο αργότερα, κάτω από την κυριαρχία της Βουργουνδίας (1363–1477), η νέα ολλανδική λογοτεχνία παρακμάζει και γαλλικές λέξεις και τύποι αφομοιώνονται στα ολλανδικά. Κατά τη διάρκεια, όμως, του πρώτου μισού του 16ου αιώνα το έργο του Ολλανδού λόγιου και ανθρωπιστή Ερασμου οδήγησε σε εντατικοποίηση της λογοτεχνικής δραστηριότητας στις Κάτω Χώρες και σε όλη την Ευρώπη. Το δεύτερο μισό του 16ου αιώνα ξεχωρίζει η μορφή του Μάρνιξ ντε Σαιντ Άλντεγκοντ (1548–1598), που με το έργο του αποδεικνύει πως το ολλανδικό πνεύμα γονιμοποιήθηκε και από τη Μεταρρύθμιση και από την Αναγέννηση. Η πρόζα του, στρωτή και ευέλικτη, αντλεί από τις λαϊκές εκφράσεις, τα ρητά και τις λεκτικές παραδοσιακές εικόνες όλο το ζουμερό άρωμα της πατρίδας του. Πιο γνωστό έργο του είναι η σάτιρά του "Μελισσολόι της Αγίας Ρωμαϊκής Εκκλησίας".

Μάρνιξ ντε Σαιντ Άλντεγκοντ

Από το 13ο αιώνα το ενδοεκκλησιαστικό δράμα φεύγει από το ναό και ακολουθεί μια εξελικτική πορεία προς τις μορφές τις γνωστές ως "μυστήρια", "θαύματα" και "ηθικοδιδαχές". Λίγο αργότερα, στα μέσα του 14ου αιώνα, κάνει την εμφάνισή του και το κοσμικό δράμα με θέματα παρμένα από τη δράση και τα κατορθώματα των ιπποτών (Γκλόριαντ, Ο Λανσελότος της Δανίας, Χειμώνας και Καλοκαίρι κ.ά.)

Θρησκευτικό και κοσμικό δράμα: πρώτες απόπειρες

Το 15ο αιώνα ιδρύονται, πρώτα στις βελγικές και ύστερα στις ολλανδικές πόλεις, οι "Λέσχες Ρητορικής", που ανάμεσα στους πολιτιστικούς στόχους τους έθεταν και τη συγγραφή και παράσταση θεατρικών έργων. Πιο σημαντικοί από τους λεγόμενους «ρητορικούς» δραματικούς συγγραφείς θεωρούνται ο Αντώνιος ντε Ρούβερε, ο Κορνήλιος Έβερερτ, ο Γιαν φαν ντεν Μπέργκε και ο Γιαν φαν Χάουτ.

Οι «Λέσχες Ρητορικής»

Ο 17ος αιώνας, η "χρυσή εποχή" της Ολλανδικής Λογοτεχνίας, συνοδεύτηκε από την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας και από μεγάλη

17ος αιώνας: Η "χρυσή εποχή" της Ολλανδικής Λογοτεχνίας

οικονομική ευημερία. Χαρακτηρίζεται από πνευματική ανεξαρτησία, έμφαση στις ανθρωπιστικές αξίες και προσπάθεια απαλλαγής της γλώσσας από ξένους όρους και ιδιωτισμούς.

Μεγάλες φυσιογνωμίες της “χρυσής εποχής” είναι ο Ιόστ Βαν ντεν Βόντελ (1587–1679), που έγραψε θαυμάσιες τραγωδίες με θέματα από την αρχαιότητα, τη Βίβλο και την ιστορία του τόπου του (*Εκάβη, Παλαμήδης, Πάσχα κ.ά*), ο Γιάκομπ Κατς (1577–1660), φανατικός διαμαρτυρούμενος, που εξέφρασε μέσα από την ποίησή του τις ηθικές και φιλοσοφικές του αντιλήψεις (*Πρωτέας και Γαλάτεια, Η Βίβλος του χωριάτη, Το δακτυλίδι του γάμου κ.ά*), ο Σαμουήλ Κόστερ, που έγραψε δράματα με θέματα παρμένα από την ελληνική και τη ρωμαϊκή αρχαιότητα (*Ιφιγένεια, Πολυξένη κ.ά*), ο Γιαν Γιάνσον Στάρτερ, που έγραψε ιλαροτραγωδίες, φάρσες και την πρώτη ολλανδική οπερέτα με τίτλο “Φαρσοχορωδία με τρία πρόσωπα”, και ο Γκέρμπραντ Μπρέντερο, ένας από τους ιδρυτές του *Θεάτρου του Άμστερνταμ*, που οφείλει πιο πολύ τη φήμη του στις φαρσοκωμωδίες του. Τα έργα του διακρίνονται για τη γνησιότητα των χαρακτήρων, τους ζωντανούς διαλόγους και το ρεαλισμό τους (*Φάρσα της αγελάδας, Η Ασεμνη, Ο Ισπανός από το Μπραμπάντερ κ.ά*).

Τα τελευταία χρόνια του 17ου και το πρώτο μισό του 18ου αιώνα υπήρξε μια σταδιακή χαλάρωση της λογοτεχνικής δραστηριότητας. Κυριαρχούν οι μεταφράσεις από τα γαλλικά και τα λατινικά και οι μιμήσεις ξένων έργων.

Διαφωτισμός: αντίθεση προς τους κανόνες και τους τύπους του κλασικισμού

Το τελευταίο τέταρτο του 18ου αιώνα σημαδεύεται από το κίνημα του Διαφωτισμού, που χαρακτηριζόταν από μια αντίθεση προς τους κανόνες και τους τύπους του κλασικισμού. Κυρίαρχη φυσιογνωμία του Διαφωτισμού θεωρείται ο Βίλελμ Μπιλντερντάικ (1756–1831), που υπήρξε ηγέτης ενός πολιτικού και θρησκευτικού κινήματος, της “Αναβίωσης”, και ασχολήθηκε με όλα τα ποιητικά είδη, από την τραγωδία ως την εποποιία. Κλασικός, πνευματώδης και καυστικός, αντέδρασε με πείσμα στο Ρομαντισμό που άρχισε να γοητεύει τη Δύση και τους συμπατριώτες του. Από τα έργα του ξεχωρίζουν το επικό ποίημα “Η καταστροφή του πρωτόγονου κόσμου” και η περιφημη “Ωδή στο Ναπολέοντα.”

Ο Ρομαντισμός

Τελικά, ο Μπιλντερντάικ δεν μπόρεσε να εμποδίσει το Ρομαντισμό, τον Μπάιρον και τον Ουώλτερ Σκοτ να “κατακτήσουν” τους Ολλανδούς. Κάτω από την επίδραση του Ρομαντισμού η Ολλανδική Λογοτεχνία αναζωογονείται με νέα πνοή. Σημαντική προς την κατεύθυνση αυτή υπήρξε η συνεισφορά του Εβερχάρντους Ποτγκίτερ, που εκτός από το δημιουργικό γράψιμο ήταν και ο ιδρυτής το 1837 της επιθεώρησης *Ο Οδηγός*, η οποία αποτέλεσε και το βήμα έκφρασης του ρομαντικού κινήματος. Ο Ποτγκίτερ στρεφόταν στη γόνιμη εποχή του 17ου αιώνα και πρότρεπε τους νέους να ακολουθήσουν το παράδειγμα των προγόνων τους, ναυτικών, εμπό-

ρων, στρατιωτικών και πολιτικών, που δημιούργησαν το χρυσό αιώνα της χώρας. Άλλοι σημαντικοί συγγραφείς της περιόδου είναι ο Νικόλα Μπέτετε, πάστορας, που το βιβλίο του "Κάμερα Οσκούρα" μεταφράστηκε σ' όλη την Ευρώπη, και ο Μουλτατούλι (ψευδώνυμο του Εδουάρδου Ντέκκερ), που στο περίφημο βιβλίο του "Μαξ Χαβελάαρ" καταγγέλλει την ωμότητα των Ολλανδών διοικητών της Ινδονησίας και περιγράφει με ζωντάνια και παραστατικότητα τους ιθαγενείς.

Το 19ο αιώνα, όπως συμβαίνει και στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, γράφονται όλο και περισσότερα θεατρικά έργα. Ξεχωρίζουν "Το ωροσκόπιο" και "Ο Χαν της Ισλανδίας" του Αδριανού φαν ντερ Χουπ, "Ο Ναπολέων Βοναπάρτης" του Χένρικ Γιαν Σίμμελ, "Το Βασίλειο του φρόνιμου" και "Το παλάτι της Κίρκης" του Φρειδερίκου φαν Έηντεν.

Θεατρικά έργα του 19ου αιώνα

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1880 οι Ολλανδοί συγγραφείς προσπάθησαν να δημιουργήσουν μια εθνική λογοτεχνία, που θα μπορούσε να συναγωνιστεί τα σύγχρονα ευρωπαϊκά φιλολογικά επιτεύγματα. Οι προσπάθειές τους συνέπεσαν με μια περίοδο μεγάλης οικονομικής, κοινωνικής και καλλιτεχνικής ανάπτυξης στις Κάτω Χώρες.

Οι συγγραφείς της γενιάς του 1880 - Η προσπάθεια για δημιουργία εθνικής λογοτεχνίας

Σταθμός για την εξέλιξη της λογοτεχνίας της περιόδου υπήρξε η έκδοση τον Οκτώβριο του 1885 μιας επιθεώρησης, γνωστής ως *Ο νέος οδηγός*. Πιο σημαντικοί εκπρόσωποι της γενιάς του 1880 θεωρούνται οι Βίλελμ Κλόος, Φρέντερικ Βαν Έεντεν, Γκέοργκ Φρέντερικ Χάσπελς, Χέρμαν Γκόρτερ (πεζογράφοι) και οι Ρόλαντ Χολστ, Μαρτίνους Νίχοφ (ποιητές). Τέλος, ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στο Λούι Κούπερους, που διακρίθηκε τόσο ως ποιητής όσο και ως μυθιστοριογράφος. Η ποίησή του θυμίζει το Θεόφιλο Γκωτιέ, ενώ τα μυθιστορήματά του χαρακτηρίζονται από ψυχογραφική δύναμη και πλούσια φαντασία (*Βιβλίο των μικρών ψυχών, Έκσταση, Ελίβε Βέρε κ.ά.*)

Τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα κυριαρχούν τρεις φυσιογνωμίες: ο Μέννο τερ Μπρακ και ο Ντυ Περρόν, που διακρίθηκαν ιδιαίτερα στο δοκίμιο και την κριτική, και ο Χέντρικ Μάρσμαν, που διακρίθηκε ως ποιητής. Ο Μάρσμαν υπήρξε πρωτεργάτης του κινήματος της *Αναζωογόνησης*, που πρόσβευε ένα είδος εξπρεσιονισμού, βασισμένο πάνω στην ιδέα ότι η ποίηση είναι απλώς ένα "μέλος των μαζών". Και οι τρεις βρήκαν το θάνατο το 1940 στις πολεμικές επιχειρήσεις.

Οι πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα: Μέννο τερ Μπρακ, Ντυ Περρόν

Χέντρικ Μάρσμαν - Το κίνημα των «Αναζωογονιστών»

Η γερμανική κατοχή της Ολλανδίας κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ανάγκασε τους Ολλανδούς συγγραφείς να περάσουν στην αντίσταση. Η λογοτεχνία τους, κυρίως ποίηση, εξέφρασε την αντίσταση προς τους εισβολείς, την απέχθεια προς τον πόλεμο και την αγάπη προς την πατρίδα. Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο κάνει την εμφάνισή του το κίνημα των "Πειραματιστών". Πιο σημαντικοί εκπρόσω-

Το κίνημα των "Πειραματιστών"

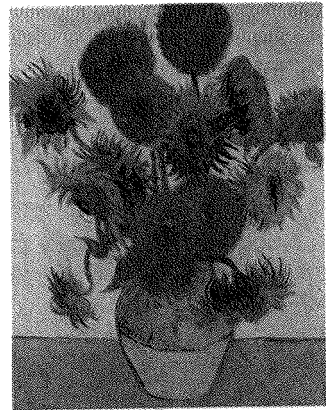
ποι του κινήματος είναι ο Ιάν Χάνλοο, που κάθε ποίημά του είναι ουσιαστικά διαφορετικό από το άλλο και μοιάζει με πείραμα, ο Λούσεμπερτ, που εξέφρασε στην ποίησή του την αντίδρασή του εναντίον της συμβατικότητας και του ορθολογισμού, και ο Γκερρίτ Άχτερμπεργκ, ερμητικός ποιητής που όλα σχεδόν τα ποιήματά του έχουν τη μορφή διαλόγου με κάποιο άλλο πρόσωπο, στοιχείο του δυαδισμού που σφραγίζει το έργο του.

*Η πεζογραφία μετά
το Β' Παγκόσμιο Πό-
λεμο*

Από τους μεταπολεμικούς πεζογράφους ξεχωρίζουν η Άννα Μπλάμαν, που εξέφρασε στα έργα της την αγωνία και τη μοναξιά του σύγχρονου ανθρώπου, ο Γκέραρντ Κορνέλις Βαν Χε Ρεβ, που επιλέγει στα μυθιστορήματά του θέματα από την ολλανδική οικογενειακή ζωή, ο Βίλελμ Χέρμανς, που περιγράφει ακολουθώντας το ρεαλιστικό τρόπο γραφής την αδυσώπητη πραγματικότητα της εποχής μας (*Το σπίτι του καταφυγίου, Το σκοτεινό δωμάτιο του Δαμοκλή*), ο Ιάν Ουόλκερς, που στα έργα του εξέφρασε την υπαρξιακή αγωνία του μεταπολεμικού ανθρώπου (*Το απαίσιο ταγκό, Ένα τριαντάφυλλο από σάρκα, Λουκούμι*) και ο Σίμον Καρμίνγκελτ (ψευδώνυμο: Κρόνκελ), που σκισσάρει με λίγες λέξεις, με λακωνικό μονόλογο ή διάλογο και με λεπτό χιούμορ, την κατάσταση και τις διαθέσεις των ανθρώπων (*Συχνάζοντας στα μπαρ, Ν' αρμέγεις περιστερία*). Τέλος, από τους εντελώς νεότερους λογοτέχνες ξεχωρίζουν ο Κέες Νόοτεμπόομ, ποιητής και πεζογράφος που χρησιμοποιεί συχνά στα έργα του κλασικά θέματα, και ο Ζακ Φίρμεν Βογκελάαρ, που στα έργα του είναι φανερές οι επιδράσεις από τη γερμανική και τη γαλλική λογοτεχνία.

*Θεατρικοί συγγρα-
φείς του 20ού αιώνα*

Από τους θεατρικούς συγγραφείς του 20ού αιώνα πιο σημαντικοί θεωρούνται ο Γιαν Φαμπρίσιους (*Γάμος με πληρεξούσιο, Ευρωπαίος και μιγάδα*), ο Αλφόνσος Λώντνυ (*Έξωση από τον Παράδεισο*) και ο Χέρμαν Χάγκερμανς (*Η Καλή Ελπίδα, Ο ήλιος που ανατέλλει*). Ο Χάγκερμανς είναι ο πιο πολυμεταφρασμένος Ολλανδός συγγραφέας. Από τους σύγχρονους θεατρικούς συγγραφείς ξεχωρίζουν η Μία Μέγιερ, ο Ούγκο Κλάους, ο Δημήτρης Φρένγκελ Φρανκ κ.ά.

**«Ηλιοτρόπια», πίνακας του Ολλανδού
ζωγράφου Βίνσεντ Βαν Γκογκ**

Εδουάρδος Ντέκκερ - Μουλτατούλι (1820 - 1887)

Θεωρείται ένας από τους κορυφαίους των ολλανδικών γραμμάτων. Διέπρεψε, κυρίως, ως διηγηματογράφος. Διακρινόταν για την εξαιρετική ευφυΐα και την πλούσια φαντασία του. Στο περίφημο βιβλίο του "Μαξ Χαβελάαρ", που τάραξε τα λιμνάζοντα νερά κι έγινε αφορμή για θεελλώδεις συζητήσεις, καταγγέλλει τη βάνουση κακοποίηση των ιθαγενών της Ινδονησίας από τους Ολλανδούς διοικητές. Άλλα έργα του: *Ιδέες* (σε επτά τόμους), *Σχολείο Πριγκίπων* (έμμετρη κωμωδία)

Ο Γιαπωνέζος Λατόμος

Το πιο κάτω διήγημα – παρμένο από το βιβλίο του Μουλτατούλι "Μαξ Χαβελάαρ" – δείχνει την ήρεμη, στοχαστική ιδιοσυγκρασία των Ολλανδών και την κλίση τους στη φιλοσοφία.

Ήταν μια φορά ένας άνθρωπος που έκοβε βράχια απ' το βουνό. Η δουλειά του ήταν σκληρή και κοπιάζε πολύ. Η αμοιβή του όμως ήταν λίγη. Και δεν ήταν ευχαριστημένος.

Αναστέναξε γιατί η δουλειά του ήταν βαριά και φώναξε: "Αχ...και να 'μουνα πλούσιος, να ξαπλώσω πάνω σ' ένα ντιβάνι από μπαμπού με κουρτίνες από κόκκινο μετάξι".

Και τότε κατέβηκε απ' τον ουρανό ένας άγγελος και του είπε: "Ας γίνει ό,τι ζήτησες".

Κι έγινε πλούσιος. Και ξάπλωνε πάνω σ' ένα ντιβάνι από μπαμπού με κουρτίνες από κόκκινο μετάξι.

Και πέρασε ο βασιλιάς της χώρας, κι είχε καβαλάρηδες μπροστά απ' τ' αμάξι του... και πίσω απ' τ' αμάξι πήγαιναν άλλοι τόσοι καβαλάρηδες, κι άντρες κρατούσαν ένα χρυσό παϊόγκ¹ πάνω απ' το κεφάλι του.

Κι όταν ο πλούσιος άνθρωπος το είδε, στενοχωρέθηκε πως δεν του κρατούσαν μια χρυσή ομπρέλα πάνω απ' το κεφάλι. Και δεν ήταν ευχαριστημένος. Αναστέναξε και φώναξε:

"Αχ και να 'μουνα βασιλιάς!"

Και τότε κατέβηκε απ' τον ουρανό ένας άγγελος και του είπε:

"Ας γίνει ό,τι ζήτησες".

Κι έγινε βασιλιάς. Και μπροστά στ' αμάξι του τρέχαν πολλοί καβαλάρηδες και πίσω απ' τ' αμάξι άλλοι τόσοι. Και πάνω από το κεφάλι του κρατούσαν χρυσή ομπρέλα.

Κι ο ήλιος έριχνε ζεστές αχτίδες κι έκαψε το χόμα ώσπου να ξεραθεί το χορτάρι.

Κι ο βασιλιάς παραπονέθηκε πως ο ήλιος τον χτύπαγε στο πρόσωπο κι ήταν πιο δυνατός απ' αυτόν τον ίδιο. Και δεν ήταν ευχαριστημένος.

Αναστέναξε και φώναξε: "Αχ και να 'μουνα ο ήλιος!" Και τότε κατέβηκε απ' τον ουρα-

---

1. παϊόγκ: ομπρέλα

νό ένας άγγελος και είπε: “Ας γίνει ό,τι ζήτησες”.

Κι έγινε ήλιος. Κι έριχνε τις αχτίδες του απάνω και κάτω, δεξιά κι αριστερά, γύρω, γύρω.

Και κατάκαψε το χορτάρι στη γη και το πρόσωπο των μεγάλων της γης.

Κι ένα σύννεφο μπήκε ανάμεσα σ’ αυτόν και τη γη και μεμιάς οι αχτίδες τού του έρχονταν πίσω. Και θύμωσε πως μπορούσε κάτι ν’ αντισταθεί στη δύναμή του και παραπονήθηκε για το σύννεφο που ήταν πιο δυνατό απ’ αυτόν. Και δεν ήταν ευχαριστημένος. Κι ήθελε να γίνει σύννεφο, αφού είχε τόση δύναμη.

Και τότε κατέβηκε απ’ τον ουρανό ένας άγγελος και είπε: “Ας γίνει ό,τι ζήτησες”.

Κι έγινε σύννεφο και μπήκε ανάμεσα στον ήλιο και τη γη κι εμπόδιζε τις αχτίδες να περάσουν και το χορτάρι ξανάγινε πράσινο. Και το σύννεφο άρχισε να βρέχει με μεγάλες στάλες στο χώμα και φούσκωσε τα ποτάμια. Κι οι βοσκοί απομάκρυναν τα κοπάδια. Και καταμούσκεψαν τα χωράφια με τόσο νερό. Κι έπεσε πάνω σ’ ένα βράχο που δε μαλάκωνε. Κι έτρεχε και βούιζε κι έσκαγε με μεγάλα ρεύματα το νερό, μα ο βράχος δε μαλάκωνε.

Και θύμωσε γιατί ο βράχος δεν ήθελε να μαλακώσει και γιατί ήταν αδύναμα τα ρεύματά του. Και δεν ήταν ευχαριστημένος. Και φώναξε: “Ο βράχος έχει μια δύναμη ανώτερη απ’ τη δική μου. Αχ και να ‘μουν βράχος!”

Και τότε κατέβηκε απ’ τον ουρανό ένας άγγελος και είπε:

“Ας γίνει ό,τι ζήτησες”.

Κι έγινε βράχος και δεν το κουνούσε ούτε με τον ήλιο, ούτε με τη βροχή.

Τότε ήρθε ένας άνθρωπος με μια αξίνα, μια κοφτερή σμίλη κι ένα σφυρί κι άρχισε να βγάζει αγκωνάρια απ’ το βράχο.

Κι είπε ο βράχος: “Πώς γίνεται αυτό, να ‘χει ο άνθρωπος δύναμη πιο μεγάλη απ’ τη δική μου και να βγάζει πέτρες απ’ το πλευρό μου!”

Και δεν ήταν ευχαριστημένος. Και φώναξε: “Είμαι πιο αδύναμος απ’ αυτόν... Αχ και να ‘μουν αυτός ο άνθρωπος!”

Και τότε κατέβηκε απ’ τον ουρανό ένας άγγελος και είπε: “Ας γίνει ό,τι ζήτησες”.

Κι έγινε λατόμος. Κι έκοβε πέτρες απ’ το βράχο με πολύ κόπο και σκληρή δουλειά για μια μικρή αμοιβή κι ήταν ευχαριστημένος!

Μετάφραση Ζερμαίν Μαμαλάκη

Ερωτήσεις

1. Αφού μελετήσετε προσεκτικά την πρώτη και την τελευταία παράγραφο, να απαντήσετε στα πιο κάτω ερωτήματα:
  - α. Ποια κοινά στοιχεία – μοτίβα υπάρχουν στις δυο παραγράφους;
  - β. Ποια διαφορά εντοπίζετε ανάμεσα στις δυο παραγράφους και πώς τη δικαιολογείτε;
2. Ποιο δίδαγμα βγαίνει από το διήγημα;
3. Να επισημάνετε στοιχεία παραμυθιού που υπάρχουν στο διήγημα.

Κέες Νότεμπόουμ (1933 -)

Γεννήθηκε στη Χάγη. Σπούδασε κοντά στους Φραγκισκανούς και Αυγουστιανούς μοναχούς, οι οποίοι του έδωσαν κλασική και ρωμαιοκαθολική μόρφωση. Σε κάποια συνέντευξή του έχει δηλώσει ότι ο καθολικισμός εξασφαλίζει στο δυτικό άνθρωπο μια παράδοση που φτάνει μέχρι την αρχαιότητα, η οποία τον ενδιέφερε από τα γυμνασιακά του κιόλας χρόνια.

Από το 1953 περνάει τον περισσότερο καιρό του ταξιδεύοντας και γράφοντας ταξιδιωτικές εντυπώσεις για εφημερίδες και περιοδικά. Είναι ένας βαθυστόχαστος φιλόσοφος που ξέρει να παίρνει τη ζωή από την όμορφη πλευρά της, ένας κοσμοπολίτης που λατρεύει τους κόσμους της φαντασίας.

Έχει μεταφράσει στα ολλανδικά Έντσενομπέργκερ, Νερούδα, Πεβέζε και άλλους. Τα ποιήματα και οι νουβέλες του έχουν τιμηθεί με λογοτεχνικά βραβεία.

Η Ακόλουθη ιστορία

(απόσπασμα)

Στο μυθιστόρημά του Η Ακόλουθη ιστορία ο Νόστεμπόομ αφηγείται με πολύ παραστατικό τρόπο διάφορα περιστατικά από τη ζωή του, που αποτελούν αφόρμιση για σκέψη και προβληματισμό.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί ο αφηγητής, που υπήρξε δάσκαλος, περιγράφει το τελευταίο του μάθημα.

Όπως πάντα, κι επειδή στη ζωή μου όλα έρχονται και κάνουν ομοιοκαταληξία, το τελευταίο μάθημα που έκανα ήταν αφιερωμένο στο Φαίδωνα του Πλάτωνα. Μπορεί τώρα να ασχολούμαι με το γράψιμο ηλίθιων τουριστικών οδηγιών, αλλά ήμουν χαρισματικός δάσκαλος. Κατάφερνα να καθοδηγώ τους μαθητές μου σαν τα προβατάκια ανάμεσα στους αγκαθωτούς θάμνους της σύνταξης και της γραμματικής, μπορούσα να τους δείξω χειροπιαστό μπροστά στα μάτια τους το άρμα του Ήλιου να γκρεμίζεται από τον ουρανό στη γη και να τυλίγω ολόκληρη την τάξη στις φλόγες, κι ήξερα - πράγμα που έκανα κι εκείνη την τελευταία μέρα - να τους παρουσιάσω το Σωκράτη να πεθαίνει με τέτοια αξιοπρέπεια, που θα τους έμεινε αξέχαστος στη σύντομη ή μακροχρόνια ζωή τους. Στην αρχή του μαθήματος μερικά σκόρπια ανόητα γελάκια για το παρατσούκλι μου ("όχι, κυρίες και κύριοι, αυτή τη χάρη δε θα σας την κάνω σήμερα") κι ύστερα σιωπή. Γιατί δεν έλεγα αλήθεια: εγώ πέθαινα, πέθαινα στην πραγματικότητα, εκεί, μπροστά στα μάτια τους. "Κάθε φορά που ο συνάδελφος Μύσερτ έχει μάθημα για το θάνατο του Σωκράτη, την επόμενη ώρα βασιλεύει στην τάξη νεκρική σιγή", είχε πει κάποτε ο Άρεντ Χερφστ. Και για μια φορά στη ζωή του είχε δίκιο. Η αίθουσα μεταμορφωνόταν σε φυλακή της αρχαίας Αθήνας, είχα μαζεμένους γύρω μου τους φίλους μου, με τη δύση του ήλιου έπρεπε να πιω το κώνειο. Θα μπορούσα να αποφύγω αυτό το θάνατο, θα μπορούσα να το σκάσω, να εγκαταλείψω την πόλη μου. Δεν το είχα κάνει. Τώρα είχα ακόμα μια μέρα να συζητήσω με τους φίλους μου, που ήταν οι μαθητές μου, θα τους μάθαινα πώς πρέπει να πεθάνει κανείς. Και δε θα ήμουν μόνος την ώρα του θανάτου μου, θα πέθαινα συντροφευμένος. Ακόμα και στο θάνατο θα ήμουν κάποιος που ανήκε σε τούτο εδώ τον κόσμο. Ήξερα, το άλλο μου Εγώ ήξερε ότι έπρεπε να οδηγήσω την τάξη σε μονοπάτια λεπτεπίλεπτων αφαιρέσεων, ανώτερης χημείας, εκεί όπου ο μελλοθάνατος ήθελε να χωρίσει την ψυχή από το κορμί του. Οι αποδείξεις για την αθανασία της ψυχής έρχονται η μια πίσω από την άλλη, αλλά πίσω απ' όλα αυτά τα τόσο οξυδερκή επιχειρήματα έχασκε η άβυσσος του θανάτου, η ανυπαρξία της ψυχής. Αυτό το άσχημο κορμί, που καθόταν και μιλούσε, που χάιδευε πότε πότε στο κεφάλι κάποιον από τους συγκεντρωμένους ολόγυρά του, που βάδιζε και σκεφτόταν και έβγαζε από το στόμα του ήχους, σε λίγο θα πέθαινε. Θα το παρέδιδαν στη φωτιά, θα το έκλειναν στον τάφο. Οι άλλοι κοιτούσαν αυτό το κορμί, αφουγκράζονταν τους ήχους που ξεπηδούσαν από το στόμα του, τις λέξεις με τις οποίες τους παρηγορούσε, με τις οποίες παρηγορούσε τον ίδιο του τον εαυτό. Ήθελαν, λαχταρούσαν φυσικά να πιστέψουν ότι μέσα σ' αυτό το κοντόχοντρο κακόσχημο τσόφλι κρυβόταν μια βασιλική, μια αόρατη, μια αθάνατη ουσία που δεν ήταν ουσία, κάτι άγνωστο, άυλο, που, όταν αυτό το αλλόκοτο εβδομηντάχρονο σώμα θα 'πεφτε νεκρό στο δάπεδο, θα ξέφυγε από μέσα του, ελεύθερο επιτέλους απ' όλα όσα εμποδίζουν την καθάρια σκέψη, ελεύθερο από τους πόθους και θ' άνοιγε τα φτερά του να φύγει απ' τον κόσμο και συνάμα να μείνει ή να ξαναγυρίσει. Το αδύνατον.

Το ότι εγώ ο ίδιος δεν πίστευα αυτά που έλεγα δεν είχε καμιά σημασία. Υποδούμουν κάποιον που τα πίστευε. Το απόγευμα εκείνο, το ζήτημα δεν ήταν τι πίστευα εγώ· το ζήτημα ήταν ένας άντρας που προσπαθούσε να παρηγορήσει τους φίλους του, ενώ στην πραγματικότητα χρειαζόταν παρηγορία αυτός ο ίδιος· το ζήτημα ήταν ότι μπορεί κανείς να περάσει τις τελευταίες ώρες της ζωής του με τη σκέψη, όχι με συλλογισμούς και επιχειρήματα αλλά με το αδιάκοπο πέρα δώθε ιδεών, υποθέσεων, εικασιών, αντιρρήσεων, με τα βέλη που τινάζονται σ' αυτό το χώρο από τον ένα στον άλλο, με τις συγκλονιστικές δυνατότητες του ανθρώπινου πνεύματος να συλλογίζεται και να αντιλαμβάνεται τον εαυτό του, να αντιστρέφει σκέψεις, να πλέκει δίχτυα ερωτήσεων και να τα ρίχνει μέσα στο αδειανό Τίποτα, όπου κι η σιγουριά ακόμα μπορεί να αρνηθεί τον εαυτό της. Και πάλι, όπως στο Φαέθοντα, τους έδειχνα τη Γη από ψηλά, στους μαθητές μου, που είχαν δει τη Γη εκατομμύρια φορές στην οθόνη της τηλεόρασης σαν μια γαλαζόλευκη σφαίρα να αιωρείται στο Διάστημα, στους μαθητές μου, που ήξεραν από μικρά παιδιά ότι η Γη μας δεν αποτελεί το κέντρο του σύμπαντος. Γιατί οι μαθητές μου ήταν τώρα οι μαθητές του Σωκράτη, πετούσαν μαζί του έξω από τη φυλακή της Αθήνας κι έβλεπαν το δικό τους, πολύ πιο μυστηριώδη κόσμο, "σαν μια σφαίρα καμωμένη από δώδεκα κομμάτια δέρμα",¹ όπως είχε πει ο αληθινός Σωκράτης· τους έδειχνα έναν κόσμο λαμπερό, πολύχρωμο, φτιαγμένο από πολύτιμα πετράδια· κι ο κόσμος της καθημερινότητάς τους, ο κόσμος που ο παλιός τους φίλος θα ανακαζόταν να εγκαταλείψει σε λίγες ώρες, δεν ήταν παρά μια κακέτυπη θλιβερή αντιγραφή εκείνου του άλλου, υπέροχου κόσμου. Τους μιλούσα γι' αυτό τον κόσμο όπως φαινόταν από ψηλά, αυτό τον κόσμο που ήταν συνάμα ο αληθινός και ο ψεύτικος, τους έλεγα ότι αμέτρητα ποτάμια κυλούσαν και χύνονταν στην απέραντη υπόγεια λίμνη του Τάρταρου, στην άπατη λίμνη που ο βυθός της χανόταν στο Πουθενά, στη λίμνη του Απειρού, και έτρεχα, χόρευα μπροστά στην τάξη, έσπρωχνα με τα κοντά μου χέρια τεράστιες ποσότητες νερών ανάμεσα στα θρανία, έτσι όπως κι ο άλλος άντρας, που μου δάνειζε τα λόγια του, είχε σπρώξει απίστευτα ρεύματα μέσα στο κελί του, από το οποίο δεν έμελλε πια να ξαναβγεί. Γινόμουν μια τεράστια αντλία που μοίραζε ξανά τα νερά πάνω στη Γη. Και τους μιλούσα, εκείνος τους μιλούσε, για τους τέσσερις μεγάλους ποταμούς του Κάτω Κόσμου, τον Ωκεανό, το μεγαλύτερο απ' όλους, που τυλίγει ολόκληρη τη Γη στην αγκαλιά του, τον Αχέροντα, που ανοίγει το δρόμο μέσα στη θανάσιμη ερημιά για να χύσει τελικά τα νερά του στη λίμνη των νεκρών, στη λίμνη όπου μαζεύονταν οι ψυχές των νεκρών και περίμεναν την καινούρια τους ζωή, τους μιλούσα για μέρη όλο φωτιά και βράχια και λάσπη, επαναλαμβάνοντας ξανά και ξανά εκείνα τα όνειρα του ανθρώπου για την αιώνια ανταμοιβή και την αιώνια τιμωρία, κι άφηνα τις δύστυχες ψυχές εκεί, μέσα στην ομίχλη, όπου περίμεναν, σαν τους εργάτες στη στάση του λεωφορείου ένα πρωί του χειμώνα.

Και τότε έρχεται η μεγάλη στιγμή. Αποτραβιέμαι, αφήνω όσο μπορώ μεγαλύτερη απόσταση ανάμεσα σ' εμένα και στα πρώτα θρανία. Τώρα θα πεθάνω. Κοιτάζω τους μαθητές μου κατάματα, με το βλέμμα που εκείνος έριχνε στους δικούς του μαθητές, ξέρω ακριβώς ποιος είναι ο Σιμίας και ποιος ο Κέβης, κι όλη την ώρα η Λίζα ντ' Ιντία ήταν βεβαίως ο Κρίτων, που στα μύχια της ψυχής του δεν πιστεύει φυσικά στην αθανασία της ψυχής. Μάταια όλα τα λόγια που είπα. Στέκω στη γωνιά που είναι κοντά

---

1. "σαν μια σφαίρα... δέρμα" Φαίδων, 110b: είναι η γη μια σφαίρα πολύχρωμη και μοιάζει με τις σφαίρες εκείνες που φτιάχνονται από δώδεκα κομμάτια δέρματος...

στον πίνακα και καρφώνω το βλέμμα μου στον Κρίτωνα, στον αγαπημένο μου μαθητή. Κάθεται χλομή και με ίσια πλάτη στο θρανίο της. Λέω, ένας ποιητής θα έλεγε, ότι εκείνη τη στιγμή άκουσα το πεπρωμένο να με καλεί. Θέλω να πλυθώ, για να μην αναγκάσω αργότερα τις γυναίκες να το κάνουν για χάρη μου. Ύστερα ο Κρίτων με ρωτάει τι άλλο μπορούν να κάνουν για μένα ή για τα παιδιά μου, κι εγώ απαντώ ότι το μόνο που θα μπορούσαν να κάνουν οι φίλοι μου είναι να φροντίσουν τον ίδιο τους τον εαυτό, αυτό είναι το σημαντικότερο, κι όταν έπειτα ο Κρίτων με ρωτάει πώς θέλω να με κηδέψουν, εγώ τον πειράζω και τον ειρωνεύομαι και του αποκρίνομαι πως, για να με κηδέψει, θα πρέπει πρώτα να με πιάσει, κι εννοώ φυσικά την άπιαστη ψυχή μου, αυτή τη φευγαλέα ουσία· και τον κατηγορώ ότι με βλέπει μονάχα σαν μελλοντικό πτώμα, ότι δεν πιστεύει στην αθανασία μου, ότι πιστεύει μόνο σ' αυτό που αφήνω πίσω μου, στο σώμα μου, σ' αυτό που βλέπει. Και μετά πάω να λουστώ, μένοντας εκεί, στη γωνιά της αίθουσας, κι ο Κρίτων με ακολουθεί, ενώ μένει καθισμένη στο θρανίο της, και τους βλέπω όλους να με κοιτάζουν· και γυρίζω και μιλάω με τον άντρα που μου λέει ότι έφτασε η ώρα να πιω το κώνειο. Αυτός, αυτός ο άντρας ξέρει ότι δεν πρόκειται να αντισταθώ, δεν πρόκειται να κτυπηθώ και να παλέψω όπως οι άλλοι μελλοθάνατοι στους οποίους δίνει το δηλητήριο· τότε ο Κρίτων λέει ότι πρέπει να φάω πρώτα κάτι, ότι είναι νωρίς ακόμα, ότι ο ήλιος λάμπει ακόμα πάνω στα βουνά, ότι δεν έχει βασιλέψει για τα καλά. Και στρέφουμε όλοι το βλέμμα προς τα βουνά, προς το προαύλιο, και, πράγματι, τη βλέπουμε την πορφυρή λάμψη πάνω από τα γαλαζωπά βουνά στον ορίζοντα. Εγώ όμως αρνούμαι. Ξέρω ότι υπάρχουν άλλοι που περιμένουν μέχρι την τελευταία στιγμή. Εγώ όμως δεν το θέλω αυτό. "Όχι, Κρίτων", λέω. "Τι θα κέρδιζα πίνοντας το δηλητήριο αργότερα; Τι θα κέρδιζα αρπάζοντας σφιχτά τη ζωή σαν μωρό που κλαίει;" Κι ύστερα ο Κρίτων δίνει το σήμα κι ο άντρας με το κύπελλο έρχεται, εγώ ρωτώ τι πρέπει να κάνω κι αυτός λέει: "Τίποτα, πιες το μόνο και κάνε λίγα βήματα πάνω κάτω. Θα νιώσεις τα πόδια σου να βαραίνουν. Τότε θα ξαπλώσεις και θα περιμένεις. Το δηλητήριο θα δράσει από μόνο του". Και μου δίνει το κύπελλο κι εγώ πίνω το φαρμάκι αργά, ως την τελευταία στάλα. Κι όταν αδειάζω αυτό το ανύπαρκτο κύπελλο ως τον πάτο, όταν το δίνω στον αόρατο δεσμοφύλακα, κοιτάζω τα μάτια του Κρίτωνα, που είναι τα μάτια της Λίζα ντ' Ίντια, και σταματώ. Δεν ξαπλώνω στο πάτωμα, δεν αφήνω το φύλακα να ψηλαφήσει τα πόδια μου, αν τα νιώθω ακόμα, μένω όρθιος, στη θέση μου, και πεθαίνω και διαβάζω τις τελευταίες γραμμές, ενώ μεγάλη παγωνιά κυριεύει το σώμα μου· κι ύστερα λέω κάτι ακόμα, για έναν κόκορα που χρωστάμε στον Ασκληπιό, κι αυτό το κάνω για να δείξω ότι πεθαίνω σ' αυτόν εδώ τον κόσμο, στον κόσμο τον πραγματικό. Και μετά πάει. Τραβούν το πανί από το πρόσωπο του Σωκράτη, τα μάτια του είναι ασάλευτα. Ο Κρίτων τού κλείνει τα μάτια, κλείνει το ανοιχτό του στόμα.

Μετάφραση Μαρίας Αγγελίδου

Ερωτήσεις

1. Ποιες ιδιότητες ενός καλού δασκάλου συγκεντρώνει ο αφηγητής; Ποιες άλλες ιδιότητες νομίζετε ότι πρέπει να έχει ένας καλός δάσκαλος;
2. Να περιγράψετε τις τελευταίες στιγμές του Σωκράτη, όπως τις ζωντανεύει ο αφηγητής-δάσκαλος στο μάθημά του.

ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ

Εισαγωγή στην Πορτογαλική Λογοτεχνία

Τα παλαιότερα σωζόμενα λογοτεχνικά έργα της Πορτογαλίας είναι άσματα τροβαδούρων του 12ου αιώνα, που θεωρούνται μιμήσεις αντίστοιχων ασμάτων της Νότιας Γαλλίας και της Ισπανίας. Κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες: α) παραπονετικά ερωτικά τραγούδια β) τραγούδια για τα μυστήρια γ) τραγούδια κοροϊδευτικά και συκοφαντικά. Επέζησαν περισσότερα από 2000 τραγούδια τροβαδούρων και είναι συγκεντρωμένα σε τρία βιβλία (cancioneiros).

12ος - 14ος αιώνας

Τα πορτογαλικά πεζά του 13ου και 14ου αιώνα ήταν κατάλογοι γενεαλογιών ευγενών, χρονικά, βίοι Αγίων και διασκευές από τα αρθουρικά ρομάντζα για τους ιππότες της Στρογγυλής Τραπέζης.

Στο τέλος του 15ου αιώνα άρχισε μια δεύτερη εποχή άνθησης της Πορτογαλικής κουλτούρας, που ήταν αποτέλεσμα της υπερπόντιας επέκτασης της Πορτογαλίας γύρω από την Αφρική και τη συνακόλουθη ανάπτυξη των λιμανιών του Ατλαντικού. Στο γενικό "Βιβλίο τραγουδιών" (1516) του Γκαρσία ντε Ρεζέντε, βρίσκεται το έργο 300 ποιητών. Απ' αυτούς απέκτησαν φήμη ο Ρεζέντε, ο Ζιλ Βισέντε, ο Μπερναντίμ Ριμπέιρον και ο Λίβρο ντος Σαουτάτες. Σημαντικά είναι τα έργα του Βισέντε "Αουτο ντε Ίντια" (1509), "Το πλοίο της κόλασης" (1516) και "Αματις ντε Κάουλα" (1523).

Τέλη 15ου και αρχές 16ου αιώνα

Την εποχή της Αναγέννησης σπουδαιότερος συγγραφέας υπήρξε ο Λουίς ντε Καμόες (1525-1580), ο οποίος στο ποίημά του "Λουσιάδες" περιγράφει το ταξίδι του Βάσκο ντε Γκάμα και επαινεί τους Πορτογάλους ήρωες του παρελθόντος. Ο Καμόες αναδείχθηκε και ως λυρικός ποιητής. Τα σονέτα και τα τραγούδια του συναγωνίζονται αυτά του Πετράρχη. Σημαντικός, επίσης, υπήρξε ο ποιητής Φ. ντε Μιράντα (1481-1558), που έγραψε κωμωδίες ηθών. Η πεζογραφία του 16ου αιώνα περιλαμβάνει πληθώρα ηθικών πραγματειών με ανθρωπιστικό περιεχόμενο σε μορφή διαλόγων.

Αναγέννηση - Η "χρυσή εποχή" της λογοτεχνίας

Ο 17ος αιώνας θεωρείται ως περίοδος παρακμής της Πορτογαλικής Λογοτεχνίας. Υπήρξαν όμως και στην περίοδο αυτή σπουδαίοι λογοτέχνες όπως ο Μανουέλ ντε Φαρία Σούζα (1590-1649), έξοχος συγγραφέας, που ακολουθεί την τεχντροπία του μπαρόκ, ο ποιητής Α. Σεράο ντε Κάστρο (1610-1685), που έγραψε το περίφημο αφηγηματικό ποίημα "Τα Ποντίκια της Ιεράς Εξέτασης", και οι δραματικοί συγγραφείς Ματσάντο και Γκομέζ.

17ος αιώνας

Κατά το 18ο αιώνα οι ιδέες του Διαφωτισμού επέδρασαν άμεσα στην εξέλιξη της Πορτογαλικής Λογοτεχνίας. Ανάμεσα στα κυριό-

18ος αιώνας - Ο Διαφωτισμός

τερα έργα του Πορτογαλικού Διαφωτισμού ξεχωρίζουν τα θεατρικά του Α. Κορρέιρα Γκασάο (1724-1772), οι τραγωδίες του Μ. ντε Φιγκουεϊρέντο (1725-1801) και τα σατιρικά ποιήματα των Ν. Τολεντίνο (1741-1811) και Α. ντε Κρουζ-ε-Σίλβα (1731-1799).

19ος αιώνας - Ο Ρομαντισμός

Οι αγώνες του πορτογαλικού λαού ενάντια στη ναπολεόντεια εισβολή (1807), ο εθνικοαπελευθερωτικός πόλεμος (1808-1813) και η αστικοδημοκρατική επανάσταση (1820) συνέβαλαν στην ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης και της εθνικής αναγέννησης στη λογοτεχνία, προαναγγέλλοντας το κίνημα του ρομαντισμού. Ιδρυτής του θεωρείται ο Ζ. Μπ. Αλμπέιρα Γκάρρετ (1799-1854), γνωστός για τα ποιήματά του *Καμότες* (1825) και *Ντόνα Μπράκα* (1826). Άλλοι εκπρόσωποι της ρομαντικής σχολής υπήρξαν ο ποιητής Λ. Φ. ντε Καστίλιο (1800-1875) και ο θεατρικός συγγραφέας Κ. Καστέλο Μπράνκο (1825-1890).

Β' μισό 19ου αιώνα - Ο Ρεαλισμός

Μετά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα επικράτησε ο ρεαλισμός ως λογοτεχνικό ρεύμα. Κύριοι εκπρόσωποί του είναι ο Ζοάο Ντέους Ράμος (1830-1896) και ο Α. ντε Κουεντάλ (1842-1891).

Πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα - Ολιβιέρα, Πεσόα

Κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα ξεχωρίζουν οι ποιητές Αντόνιο Κορρέιρα ντε Ολιβιέρα, που θεωρείται περισσότερο παραδοσιακός (*Η γη μου*, 1915), και ο Φερνάντο Πεσόα, έντονα εθνικιστής αλλά και αντιρωμαιοκαθολικός και μυστικιστής.

Δεύτερη γενιά λογοτεχνών του 20ού αιώνα

Μετά την πτώση της δημοκρατίας το 1926, μια δεύτερη γενιά λογοτεχνών εμφανίζεται στο προσκήνιο. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν ο Μιγκέλ Τόργκα, γνωστός για το ημερολόγιό του (*Diário*, 1941), που θεωρείται μοναδικό υπόμνημα πάνω σε επίκαιρα γεγονότα της Πορτογαλίας, ο Φερέιρα ντε Κάστρο, γνωστός για το μυθιστόρημά του *Η Ζούγκλα* (1930), που αναφέρεται στους Πορτογάλους μετανάστες στη Βραζιλία, ο Τζοσέ Ρέκιο και ο Τζοσέ Κάσπαρ Σιμόες, που κινούνται στο κλίμα του κοινωνικού ρεαλισμού, και ο ποιητής Εουγκένιο ντε Κάστρο, που ακολούθησε την τεχνοτροπία του συμβολισμού.

Β' μισό του 20ού αιώνα

Από τους συγγραφείς του β' μισού του 20ού αιώνα ξεχωρίζουν οι μυθιστοριογράφοι Βιργίλιο Φερέιρα (*Σύντομος Βίος*, 1965) και Τζοσέ Καρτόσο Πίρες (*Ο Καλεσμένος του Τζομπ*, 1963), ο ποιητής Ζορτζέ ντε Σένα, που ακολούθησε την τεχνοτροπία του υπερρεαλισμού, και ο θεατρικός συγγραφέας Μπερνάντο Σαντιερνέου (*Η Κόλαση*, 1968).

Με τη χειραφέτηση της γυναίκας κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα σημαντική παρουσία στα πορτογαλικά γράμματα έχουν και οι Πορτογαλίδες συγγραφείς. Ξεχωρίζουν η Αυγουστίνα Μπέσσα-Λούις, η Σοφία ντε Μέλο Μπρέινερ Άντερσεν, η Μαρία Ιζαμπέλ Μπαρρένο, η Μαρία-Τερέζα Χόρτα και η Μαρία Βέλχο ντε Κόστα.

Ζοάο Ντέους Ράμος (1830 - 1896)

Πορτογάλος ποιητής. Σπούδασε στο Πανεπιστήμιο της Κοΐμπρα όπου στους πανεπιστημιακούς κύκλους των νέων ανατέλλει ο ρεαλισμός ως ένα αίτημα των πολιτικών, ιστορικών, ανθρωπιστικών και επιστημονικών προβλημάτων. Μια νέα θεώρηση της πραγματικότητας, πιο αντικειμενική και διεισδυτική, οδηγεί τη νέα ποίηση ν' αντιταχθεί στα πολλά όνειρα, τις ρομαντικές εμφάσεις, τη θρησκευτική παράδοση και κάθε κοινωνική δέσμευση. Ανάμεσα σ' αυτούς τους νέους προβάλλει και ο Ντέους Ράμος. Χαρακτηριστικά της ποίησής του είναι η αδιάκοπη αναζήτηση απλότητας και αμεσότητας μέσα σ' έναν κόσμο ποιητικής ευγένειας, διακριτικού στοχασμού και τρυφερότητας.

Άσε

Άσε τη νύχτα το γαρούφαλο ανοίγοντας
στο ρόδο τ' άρωμά του ν' ανυψώσει,
άσε τη νύχτα του αηδονιού το στέναγμα
το ταίρι του να περιζώσει.

Άσε το χλομό πρόσωπο του εξόριστου
κλάμα βουβό να χρωματίσει,
τη μάνα στο σκοτάδι τρέμοντας
το γιο στο στήθος της να σφίξει.

Άσε πριν δύσει ο ήλιος πιο παράτολμη
ν' ανυψωθεί στον ουρανό η ματιά σου,
άσε να στρέψει στο βορρά η πυξίδα σου,
σε κείνον έχε πίστη, Ξεκουράσου.

Άσε την αυγινή βρεγμένη ατμόσφαιρα
του ρόδου η ανάσα να μυρώσει,
στον κάλυκα άνθους που στους βάτους άνοιξε
μια στάλα η δρόσος να του δώσει.

Άσε με πέπλα - νέφη να τυλίγεται
στην άγρια καταιγίδα το φεγγάρι,
άσε να βλέπω πάντα, αγάπη μου,
το γέλιο σου ακριβό μαργαριτάρι.

Μετάφραση Νίκου Παππά

Ερωτήσεις

1. Ποια είναι η διάθεση του ποιητή;
2. Ποιο ρόλο παίζει η φύση στο ποίημα;

Η ζωή

Είν' όνειρο η ζωή τόσο ελαφρό
που λιώνει σαν το χιόνι, τον αφρό
και χάνεται και πάει σαν τον καπνό.

Ένα φτερό ξεριζωμένο είν' η ζωή
πουλιού φτερούγα που 'χει πληγωθεί
που άνεμοι το πάν' εδώ και κει.

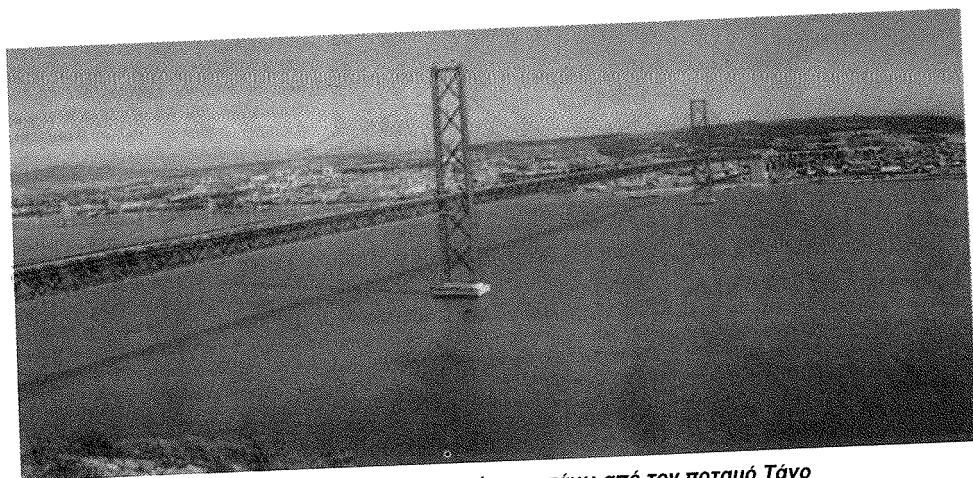
Είναι λουλούδι που σε ρεύμα ορμητικό
για μια στιγμή κρατιέται στο νερό
για να χαθεί στην άβυσσο νεκρό.

Όμοια με σκιά γοργή είν' η ζωή
ίδια με κύμα που το κύμα ακολουθεί
ένας λυγμός που δεν κρατάει πολύ...

Μετάφραση Ρίτας Μπούμη Παπά

Ερωτήσεις

1. Ποια ατμόσφαιρα επικρατεί στο πιο πάνω ποίημα;
2. Να σχολιάσετε την τελευταία στροφή.
3. Να αναγνωρίσετε χαρακτηριστικά της ποίησης του Ράμος στα πιο πάνω ποιήματα (Βλ. βιογρ. σημείωμα, σ. 364).

Αποψη της Λισαβόνας και η γέφυρα πάνω από τον ποταμό Τάγο

Εουγκένιο ντε Κάστρο (1869 - 1944)

Πορτογάλος ποιητής. Γεννήθηκε στην Κοϊμπρα από αριστοκρατική και πλούσια οικογένεια. Σπούδασε φιλολογία στο πανεπιστήμιο της γενέτειράς του. Έχοντας ως πρότυπο το Βερλαίν, εισήγαγε το γαλλικό συμβολισμό στην πατρίδα του. Με τα ποιήματά του προκάλεσε μια επανάσταση στην πορτογαλική ποίηση, κυρίως ως προς τη μορφή: νέα στιχουργικά είδη, παρηχήσεις, μουσικότητα, πλούσιες και πρωτότυπες ομοιοκαταληξίες. Ως προς το περιεχόμενο η ποίησή του χαρακτηρίζεται από ένα συναισθηματικό εθνικισμό.

Κυριότερα έργα του:

Μυστικοί διάλογοι ή Ο άριστος (1890), Horas (1891). Επίσης μετέφρασε στα πορτογαλικά ποιήματα του Γκαίτε.

Στις Ινδίες κάποτε φρεγάτες πηγαίνανε...

Στις Ινδίες κάποτε φρεγάτες πηγαίνανε
μα στις εκατό που σαλπάρανε
μήτε είκοσι δεν επιστρέφανε.

Από κει φορτωμένες χρυσάφι κι ασήμι,
θησαυρούς που δεν είχαν δει στ' όνειρό τους,
με καμάρι στον άνεμο τα πανιά τους ανοίγαν.
Μα οι πειρατές τις βουλιάζαν στο δρόμο
ή στη μάνητα έρμαια της τρικυμίας
από τις εκατό που σαλπάρανε
μήτε είκοσι δεν επιστρέφανε.

Καραβέλες, φρεγάτες, ω σκληρή δέσποινά μου,
εγώ φόρτωσα μ' ελπίδες κι ελπίδες,
και - ποιον δεν έχει εξαπατήσει η αγάπη; -
σε σένα τις έστειλα με τυφλή εμπιστοσύνη.
Όμως στο δακρύβρεχτο μώλο
κι ενώ οι μέρες στενάζουν βαριά,
τα καράβια μου δεν τα 'δα ν' αράξουν!

Η μανιασμένη σου θάλασσα όλα
μού τα κατάπιε, κι εγώ περίμενα μάταια.
Είχα χειρότερη τύχη ωιμένα!
απ' τα πορτογαλέζικα πλοία.
Αυτά, με θεόρατα κι αν πάλευαν κύματα,
με ωκεάνειες δίνες, μπόρες, σιφούνια,

το βούλιαγμά τους κάποτε γλίτωναν
Κι έστω λίγα, γυρίζανε πίσω.

Μετάφραση Ρίτας Μπούμη Παπά

Ερωτήσεις

1. Πώς συνδέεται το ποίημα με την εποχή του ισπανικού επεκτατισμού;
2. Τι θέλει ο ποιητής να τονίσει με την επανάληψη «μήτε είκοσι δεν επιστρέφανε»;
3. Να εντοπίσετε και να σχολιάσετε το τραγικό στοιχείο που κυριαρχεί στο ποίημα.

Η απάντηση της Σελήνης

Κάποιος εκεί ψηλά έχει πεθάνει
τον Ουρανό για να σκεπάζουν τόσα κρέπια.¹

“Σελήνη των Ποιητών, Σελήνη των Κυνηγών του ονειρού,
σπίτι των Μελαγχολικών, των λουλουδιών νονά,
των Πληγωμένων θεραπεύτρια,
άσπιλο δισκοπότηρο να κοινωνούν οι Λίγοι,
μίσχε των κρίνων
που οδηγάς τυφλούς σε δρόμους σκοτεινούς,
ω Σελήνη, Σελήνη,
οδήγησέ με συ να προχωρήσω
ειμ’ ένα νήπιο ακόμα,
δεν ξέρω να πάω πιο πέρα...
Λυπήσου με,
έλα να μ’ οδηγήσεις
σε τούτο το σκοτάδι!
Ω νοσοκόμα μας χλομή, χαϊδευτική,
συ που από ψηλά βλέπεις ολόκληρο τον κόσμο,
δείξε μου έναν τόπο ερημικό και ήρεμο
όπου να βρει η ψυχή μου την ειρήνη!
Λουλούδι απημέμιο και μαρμαρυγή,² θέλω να μάθω
αυτός ο τόπος πού είναι κρυμμένος
εσύ, το βλέπω, από κει ανατέλλεις
αι’ αυτές τις αιυλές
ιου ο δύσμοιρος εγώ δεν μπορώ να ‘βρω!”

Λευκή σαν τη βασίλισσα Ισαβέλλα,
όταν βαθιά πονώντας

1. κρέπι (<γαλλ. crêpe>· λεπτότατο μαύρο ύφασμα για πένθιμη περιβολή ή διακόσμηση
2. μαρμαρυγή· λάμψη, ακτινοβολία

βρέθη στο μέσο της μεγάλης μάχης
κι υψώθηκε απροσδόκητα ανάμεσα σε δάσος λόγγες
χλομή, γλυκιά και με λυτές πλεξούδες
με τη δροσιά των γαλανών ματιών της,
έτσι απ' το σκοτεινό κυπαρισσώνα
πρόβαλε και με κοίταξε η Σελήνη!

Μετάφραση Ρίτας Μπούμη Παπά

Ερωτήσεις

1. Ποιους χαρακτηρισμούς αποδίδει στη Σελήνη ο ποιητής και γιατί;
2. Τι ζητάει ο ποιητής από τη Σελήνη;
3. Ποια συναισθήματα σας δημιουργούνται από την ανάγνωση του ποιήματος;

Χειμωνιάτικο απόγευμα σε κάποια όχθη του ποταμού Ντουέρο

Φερέιρα ντε Κάστρο (1898 - 1970)

Είναι ένας από τους πιο γνωστούς Πορτογάλους συγγραφείς του καιρού μας. Έχει γράψει πολλά μυθιστορήματα σε νεονατουραλιστικό ύφος.

Κυριότερα έργα του:

Απόδημοι (1928), Στο Δάσος (1930), Ο Αιώνας (1933), Κρύα γη (1935), Καταιγίδα (1940), Ο Γύρος του κόσμου (1941-44), Το Μαλλί και το χιόνι (1947)

Ο προστάτης των θαλασσών

Μια εποπτική θεώρηση του κόσμου και μια αγωνιστική διάθεση για τη βελτίωση της μοίρας του ανθρώπου πάνω στη γη κλείνει το πιο κάτω διήγημα του Πορτογάλου συγγραφέα. Ο παράδοξος μύθος του, συνυφασμένος με την καθημερινή αγωνία του ανθρώπου για το καλύτερο, του προσδίδει μια εξαιρετική γοητεία.

Άσπρο, χαριτωμένο, μικρούτσικο, στημένο στην κορυφή ενός λόφου, το ξωκλήσι του Σωτήρα των Θαλασσινών φαινόταν από μακριά σα φάρος. Και κάτι περισσότερο από 'να φως μες στη νύχτα τ' Ατλαντικού ήταν το ξωκλήσι αυτό, που τρέχαν οι ψαράδες όταν ένιωθαν κάποιο κίνδυνο. Καθώς ήταν ψηλά κουρνιασμένο, στο τέρμα ενός πολύ απότομου μονοπατιού, που πέρναγε μες από βράχια, λίγοι άνθρωποι ανεβαίνουν κει πάνω, εξόν απ' τη μέρα του πανηγυριού, μια φορά το χρόνο. Μαγεμένος απ' τη μοναξιά του και την άπλα της θέας του, είχα βρει, παρόλ' αυτά, ένα καλό μέσο για ν' ανεβαίνω χωρίς να κουράζομαι, εκείνα τα απομεσήμερα του καλοκαιριού.

Εκείνο το απόγευμα, όταν έφτασα στον πρόναο του Προστάτη των Θαλασσινών, έκατσα μια στιγμή να θαυμάσω την απέραντη άπλα της θάλασσας, που από κει μονάχα τη νιώθει κανείς, με τ' αλαφρά και διαβατικά καράβια της. Κάτου, προς τα δεξιά, απλωνόταν η ακτή, που πίσω της υψωνόντουσαν μοντέρνες βίλες, απ' τις οποίες οι περισσότερες, όλο πολυτέλεια και κρυμμένες σα φωλιές μες στα πεύκα, ερχόντουσαν σ' αντίθεση με τις άθλιες και παλιές παράγκες, που ήταν συγκεντρωμένες στην αριστερή μεριά, εκεί που ζούσαν οι ψαράδες.

Αφού έριξα ένα τρυφερό βλέμμα πάνω στη θάλασσα και τον ωκεανό, όπως έκανα κάθε μέρα, έκατσα κι έπεσα στο διάβασμα, κατά τη συνήθειά μου, αλλά μόλις άνοιξα το βιβλίο μου ένας θόρυβος που 'ρθε απ' το εκκλησάκι με ξάφνιασε. Γύρισα κι είδα ότι η πόρτα της εκκλησούλας ήταν μισανοιγμένη. Πρώτη φορά γινόταν αυτό. Μέχρι κείνη τη μέρα δεν είχα βρει τίποτ' άλλο σ' αυτό το μέρος εξόν απ' την απόλυτη σιωπή και την ποιητικότερη μοναξιά. Τώρα, οι θόρυβοι συνεχιζόντουσαν. Άκουσα βήματα κι είδα έναν άνθρωπο να δρασκελίζει την πόρτα. Τα μπράτσα του έσφιγγαν στην αγκαλιά του κάμποσα αφιερώματα, βάρκες από κερί και μικρούς πίνακες,

απλοϊκές εικόνες ζωγραφισμένες πάνω στο ξύλο. Όταν μ' είδε, σταμάτησε στενοχωρημένος. Πήρε μια έκφραση ακαθόριστη, ύστερα με μια αδιάφορη κίνηση τράβηξε αποφασιστικά για το έξω μέρος του πρόναου. Κατά κείνη τη μεριά, η πλαγιά του λόφου έπεφτε σχεδόν κάθετα πάνω σ' ένα μεγάλο δάσος, που απλωνόταν κάτω. Για να προστατέψουν από τούτο τον επικίνδυνο γκρεμό κείνους π' ανέβαιναν ίσαμε τον προστάτη των θαλασσινών, είχαν κτίσει εκεί ένα παραπέτο, που σχημάτιζε, προς τα μέσα, έναν πάγκο σαν ημικύκλιο. Σ' αυτό το μέρος κάθισε ο άνθρωπος αυτός, περίπου τέσσερα μέτρα μακριά μου. Στενοχωρημένος απ' αυτή την αναπάντεχη παρουσία, ήμωνα έτοιμος να ξανακατεβάσω τα μάτια μου στο βιβλίο, όταν ο άνθρωπος αυτός άρχισε να μου μιλάει.

— Με παίρνετε χωρίς αμφιβολία για κάποιον κλέφτη... δεν είν' έτσι;

Αυτό ακριβώς είχα σκεφτεί κι εγώ να του απαντήσω, γιατί, πριν μιλήσω ακόμα, εκείνος πρόστεσε:

— Όχι, δεν είμαι κλέφτης. Όλα αυτά - κι έδειξε με το μάτι τα αφιερώματα - μου ανήκουν. Αλλά γω δεν είμαι άξιός τους... Δεν ειστ' από δω, δεν είν' έτσι; Περνάτε το καλοκαίρι στην πλαζ;

— Ναι.

— Το κατάλαβα αμέσως. Οι ντόπιοι δεν έχουν καθόλου καιρό να 'ρθουν εδώ για διάβασμα.

Κείνη τη στιγμή δεν κατάλαβα αν μου τα 'λεγε αυτά για να με πειράξει ή μόνο και μόνο για να μου δείξει την εξυπνάδα του.

— Μείνετε ήσυχος, μου είπε. Δε θα μείνω πολύ. Και μη με φοβάστε. Δεν κάνω κακό σε κανένα. Ω! φυσικά ο καθένας έχει κάνει κιόλας κάποιο κακό στη ζωή του κι εγώ πρώτος έχω κάνει ένα μεγάλο κακό. Αλλά πάει πολύς καιρός από τότε.

— Πιστέψτε με ότι δε φοβάμαι, είπα ψυχρά.

Είν' αλήθεια ότι δεν αισθανόμουν παρά έναν εκνευρισμό. Ξανάνοιξα το βιβλίο μου κι έκανα πως διαβάζω.

Ο άνθρωπος σιωπούσε. Σκυμμένος πάνω στ' αφιερώματα, έκοβε κομματάκια - κομματάκια τις κέρινες βαρκούλες και τα πέταγε πάνω στους θάμνους, που ήταν φυτρωμένοι στο βάθος του βάραθρου. Ύστερα, με μια πέτρα, έσπαζε τους απλοϊκούς πίνακες, που παρασταίνανε ψαρόβαρκες να παλεύουνε με τη μανιασμένη θάλασσα και τον προστάτη Άγιο καβάλα σ' ένα σύγνεφο.

— Δεν έσωσα ποτέ κανένα... μονολογούσε. Κανένα! Θα πιθυμούσα πολύ να το κάνω, αλλά δεν είχα πια τη δύναμη γι' αυτό. Αν όλοι αυτοί οι ψαράδες ξέφυγαν το θάνατο, αυτό το χρωστάνε σ' ευνοϊκές περιστάσεις.

Ο άνθρωπος σηκώθηκε κι γύρισε στο εκκλησάκι. Σκεφτόμουν ότι ήταν κατάλληλη η στιγμή για να το σκάσω. Θα με πέρναγε για δειλό, αλλά λίγο μ' ένοιαζε. "Αλήθεια, σκεφτόμουν, κείνο που 'ρθα να βρω σ' αυτό το λόφο είναι η ησυχία και ησυχία δεν υπάρχει καθόλου εδώ σήμερα!"

Μα πριν κατασταλάξω στην απόφασή μου, ο άνθρωπος ξαναφάνηκε στη μικρή πλατεία, φέρνοντας μια καινούρια αγκαλιά αφιερώματα. Ήταν τώρα πόδια, χέρια και κε-

φάλια από κερί. Πλησίασε τον τοίχο και με μια κίνηση τα πέταξε όλα βαθιά στον γκρεμό.

– Σας αρέσει εδώ; ρώτησε στρέφοντας ελαφρά κατά μένα.

– Ναι, είναι ωραία, του απάντησα, αυτό το πανόραμα είναι μεγαλόπρεπο.

Ξανάκατσε και θαύμαζε τον ωκεανό και τη θάλασσα, για κάμποσο.

– Φυσικά, δεν είναι άσκημα, μουρμούρισε. Θα μπορούσε να 'ταν πολύ καλύτερα αλλά επιτέλους... Και στους Ρωμαίους άρεσε αυτό το τοπίο. Και μάλιστα - είμαι ο μόνος που το ξέρω - ήτανε ένας πύργος εδώ, εκείνη την εποχή... Βλέπετε κει αριστερά, μπροστά στον πρόναο, αν έκαναν ανασκαφές, θα 'βρισκαν χνάρια από αρχαίους τάφους. Και κει κάτω, κατά μήκος της ακτής, πόσες γαλέρες πέρασαν!...

Είχα μείνει κατάπληκτος με τις γνώσεις του και την ακρίβεια των λέξεων που χρησιμοποιούσε. Σήκωσα τα μάτια κατά πάνω του, -αλλ' αυτός μου γύρισε τις πλάτες και τήραγε σταθερά τη θάλασσα.

– Αλήθεια, συνέχισε, αν προσέχαμε καλά τη γη, τον ουρανό και τους ωκεανούς, αν αναλογιζόμαστε τη μεγάλη ποικιλία των όντων που υπάρχουν μες στον κόσμο και όλη αυτή την πλανητική ισορροπία, θα μας φαινόταν ότι βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα θαύμα. Δεν είναι αλήθεια;

– Σωστά, ο κόσμος έχει μεγάλη ποικιλία και...

Με διέκοψε:

– Ξέρω, σ' αυτό το ζήτημα όλοι οι άνθρωποι σκέφτονται, άλλος λιγότερο κι άλλος περισσότερο, το ίδιο πράμα. Το ελάχιστο έντομο, που βρίσκεται σ' ένα βουνό και που, αν δεν έφευγε, θα το λιώναμε εύκολα με το πόδι μας, μπορεί, μονάχα αυτό, να μας κάνει να στοχαστούμε αυτό το πράμα.

Ο άνθρωπος με ρώτησε ξαφνικά:

– Ποιος είστε; Τι δουλειά κάνετε;

Του είπα, κι εφάνηκε να ικανοποιήθηκε.

– Α! ωραία, τότε θα καταλάβετε... Δεν είναι λοιπόν αλήθεια ότι ο κόσμος μοιάζει να 'χει δημιουργηθεί από μια μεγαλοφυή φαντασία, από 'να μυαλό που κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να ονειρευτεί να φτάσει;

– Το 'χω σκεφτεί συχνά, ομολόγησα μετρίοφρονα.

– Να! Αυτό θέλω να ειπώ. Μα πέφτετε όξω! Τουλάχιστο γελιέστε σχεδόν.

Ο άνθρωπος πλησίασε κοντά μου. Εγώ καθόμουν κι αυτός ήταν όρθιος. Έπρεπε να τον τηράω με το κεφάλι σηκωμένο ψηλά.

– Πέστε μου ένα πράμα... Δε σας ήρθε ποτέ στο νου η ιδέα ότι αυτό το δημιουργικό μυαλό δημιουργήθηκε μες στο περιβάλλον της δράσης του;

– Δεν ξέρω. Η λογική μας έχει όρια. Πέρα απ' τη λογική μας, υπάρχουν ίσως άλλες λογικές που μας ξεφεύγουν...

– Σ' αυτό ακριβώς ήθελα να φτάσω!

Λέγοντας αυτά ο άνθρωπος κάθισε πλάι μου.

– Στην αρχή όλα πήγαιναν καλά, είπε, σα να συνέχιζε μια ατέλειωτη διήγηση. Είχα άπειρη δύναμη. Και μια φαντασία τόσο παράφορη, που παραξενεύομαι κι εγώ ο ίδιος σήμερα μ' αυτή. Μόλις σκεφτόμουνα ένα πράγμα, αμέσως η σκέψη μου υλοποιόταν, έπαιρνε μορφή και ζωή. Η φαντασία μου δε γνώριζε όρια και οι κάτοικοι των θαλάσσιων βυθών το μαρτυράνε. Το να κάνεις πραγματικότητα τον ίδιο τον παραλογισμό, είναι μια ευχαρίστηση που σεις την αγνοείτε. Αλλά κείνο τον καιρό, ούτ' εγώ δεν εδοκίμαζα αυτή την ευχαρίστηση, δεν είχα καμιά ιδέα για το τι ήταν παράλογο και τι λογικό, τι ήταν ωραίο ή άσκημο, καλό ή κακό. Αυτές οι έννοιες καθιερώθηκαν πολύ αργότερα. Δημιουργούσα, δημιουργούσα, σαν μανιακός. Χωρίς καμιά αμφιβολία, κείνο που οι άνθρωποι ονομάζουν σύμπαν, ουράνια μηχανική, άπειρο, αντιπροσωπεύει το σπουδαιότερο μέρος του έργου μου... Σεις με την επιστήμη σας, αγωνιζόσαστε να βάλετε σύνορα σ' αυτά, μα αυτό είναι δυσκολότερο από το να μετακινήσει κανείς ένα βουνό μ' ένα κουτάλι του τσαγιού...

Λέγοντας όλα αυτά ο άνθρωπος κρατούσε τα μάτια του χαμηλωμένα. Ο τόνος της φωνής του άλλαξε.

– Αλλά ήρθε μια μέρα που ένιωσα ότι παρακμάζω. Τα πουλιά, λόγου χάρη, είναι μια απόδειξη αυτής της παρακμής. Δεν ξέρω αν έχετε ταξιδέψει, αν έχετε γνωρίσει την Ασία ή την Αμερική, τ' απέραντα τροπικά δάση, όπου βρίσκονται ξωτικά πουλιά. Αν δεν τα γνωρίσατε, δεν έχει σημασία. Θα 'χετε δει στα βιβλία χρωματιστές εικόνες τους. Σας φαίνεται, δεν είν' έτσι, ότι ο κόσμος των πουλιών παρουσιάζει μια καταπληκτική ποικιλία, μια ανεξάντλητη φαντασμαγορία; Μα αυτό είναι πλάνη. Η φαντασία μου είχε αρχίσει κι όλας ν' αδυνατίζει και πλησίαζε μάλιστα να κατέβει στο επίπεδο της ανθρώπινης φαντασίας. Δημιούργησα έναν τύπο πουλιού κι όλα τ' άλλα ύστερα δεν ήταν παρά οι ποικιλίες του. Προαιστανόμενος τη μελλοντική μου αδυναμία, ξανάκανα το πρώτο μου πουλί σ' όλα τα μεγέθη, από τη στρουθοκάμηλο που μπορεί κανείς να καβαλικέψει απάνω της, ίσαμε το κολιμπρί, που μπερδεύεται με το έντομο. Μετά τους έφτιαξα όλα τα χρώματα και με όλους τους δυνατούς συνδυασμούς χρωμάτων. Ύστερα, αντί να δημιουργώ βάλθηκα να εξογκώνω τις λεπτομέρειες εκείνου που είχα κιόλας δημιουργήσει. Κι έφτασα έτσι να κάνω τη γελοιογραφία του έργου μου. Σε μερικά απ' αυτά τα πουλιά, περιορίστηκα να μεγαλώσω τα πόδια, την ουρά ή το ράμφος, έτσι που αυτά τα μέλη έγιναν πολύ μεγάλα, μεγαλύτερα απ' το σώμα τους. Σ' άλλα έδωσα μεγάλα φτερά που δεν τους ήταν αναγκαία, ή μάλλον δεν τους άφησα παρά τους σκελετούς των φτερών μόνο. Άλλαξα τη λάμψη των ματιών τους ή τη διάρθρωση του λάρυγγά τους από κείνα που έμειναν άφωνα στην αιωνιότητα ίσαμε κείνα που πεθαίνουν τραγουδώντας. Αλλά όλες αυτές οι τροποποιήσεις ήταν απλές λεπτομέρειες, γιατί, κατά βάθος, το πουλί μένει βασικά το ίδιο.

Ο άνθρωπος σιώπησε ξαφνικά, και σηκώνοντας το κεφάλι του με κοίταξε για πρώτη φορά από τότε που κάθισε.

– Θα με περνάτε για τρελό, δεν είναι έτσι;

Ήρθε η σειρά μου να κατεβάσω κι εγώ τα μάτια. Πολλές φορές κιόλας είχε περάσει στο μυαλό μου η ιδέα ότι μπορούσε, απ' τη μια στιγμή στην άλλη, να με ρίξει κάτω

στον γκρεμό, όπως είχε κάνει με τ' αφιερώματα.

– Όχι κύριε. Σας ακούω με πολύ ενδιαφέρον. Μονάχα που αρχίζει να βραδιάζει.

Ο άνθρωπος εξέτασε για κάμποσο τον ουρανό, σα να μέτραγε το χρόνο.

– Όχι δεν είν' αργά... Μόλις είναι πέντε η ώρα... Δώστε μου ένα τσιγάρο...

Φύσηξε τον καπνό και συνέχισε.

– Με το φυσικό κόσμο, έγινε το ίδιο πράγμα. Τι είναι ένα δέντρο; Τι είναι ένα φυτό; Μια ρίζα μηγγμένη στη γη. Ασχολήθηκα πολύ για να δώσω την ποικιλία στα φύλλα, στ' άνθη, στους καρπούς και στ' αρώματα. Μα παρόλ' αυτά είναι πάντα μια ρίζα που μπήγεται στη γη. Αλλ' αυτό δεν είναι εκείνο που 'θελα. Δεν ήθελα να υποταχτεί ο κόσμος σε μια διαρκή επανάληψη. Επιθυμούσα ν' ανανεώνεται αδιάκοπα. Δε σας πέρασε ποτέ από το μυαλό ότι θα μπορούσαν να φυτρώσουν δάση στον αέρα και ότι ο άνθρωπος θα μπορούσε να βαδίζει στα βάθη των ωκεανών ή στον ουράνιο χώρο, όπως περπατάει εδώ, πάνω στη στεριά; Δε βλέπετε ότι οι άνθρωποι προσπαθούν επίμονα να διορθώνουν τις ελλείψεις της δουλειάς μου; Τι είναι ένα αεροπλάνο ή ένα σκάφανδρο, αν όχι συμπλήρωμα του έργου μου; Ακόμα κι εκείνοι που με λατρεύουν και θυσιάζονται για μένα δεν κάνουν τίποτ' άλλο παρά να διαφωνούν μαζί μου και να προσπαθούν να με διορθώσουν. Όταν ικετεύουνε τη χάρη μου, στις δυστυχίες τους, τι άλλο, αλήθεια, κάνουν από το να με κριτικάρουν; Κι αν δε με κατάριώνται, είναι απλούστατα γιατί με πιστεύουν δυνατότερο από τον εαυτό τους.

Ο άνθρωπος σιώπησε πάλι. Πάτησε τη γόπα του και μονολόγησε με γλυκιά και μελαγχολική φωνή:

– Έχουν δίκιο οι δυστυχημένοι! Απόκανα πριν ολοκληρώσω το έργο μου. Εκείνο που 'πρεπε ν' αλλάξει έμεινε αμετάβλητο κι οι νόμοι που μπήκαν για να διευθύνουν τον κόσμο ήταν χωρίς λύπηση.

Στην παρακμή της δύναμής μου, από έλλειψη φαντασίας, προίκισα το ίδιο όργανο με περισσότερες λειτουργίες. Για τα πουλιά, ένας μονάχα σωλήνας εκκένωσης, μου ήταν αρκετός. Στα καινούρια όντα, έδωσα ανώφελα δυο σωλήνες και για το δεύτερο επιφύλαξα διπλή χρήση. Η ανθρωπίνη ζωή θα ανάβλυζε του λοιπού από το στόμα ενός οχετού. Έτσι η λύπησή μου για τον άνθρωπο δεν έπαψε ν' αβγατάει. Δίστασα μια στιγμή, ύστερα αποφάσιζα. "Σ' αυτόν θα δοθώ ολόκληρος. Σ' αυτόν θα κληροδοτήσω ό,τι μ' απόμεινε απ' το παλιό μεγαλείο μου".

Ο κόσμος είχε μείνει μισοτελειωμένος κι ο άνθρωπος είχε διατηρήσει μια νοσταλγία αδύνατης τελειότητας. Ο κόσμος είχε μείνει ατελειοποίητος, άδικος, παράλογος, χωρίς σαφή προορισμό, κι ο άνθρωπος άρχισε να παλεύει για να κάνει τον κόσμο τέτοιο, που δεν μπορούσε να γίνει. Όταν δεν είχε άλλα μέσα πάλης, το 'ριχνε σε υποθέσεις. Αυτές οι υποθέσεις είν' εκείνες που τον διατήρησαν από τότε που υπάρχει... Μετανιώ για όλα εκείνα που έχω κάνει... Μα τόσο περισσότερο ακόμα λυπάμαι για κείνα που δεν πρόφτασα να κάνω!

Ο συνομιλητής μου σηκώθηκε, έβαλε τα χέρια στις τσέπες του, και σαν να στενοχωριόταν τράβηξε κατά την άκρη του τοίχου, που μας προστάτευε από τον γκρεμό. Είδα το βλέμμα του να βυθίζεται κατά το μέρος που 'χε πετάξει τ' αφιερώματα, ύστερα να τηράει κατά τη θάλασσα. Ύστερα γύρισε κατά μένα.

– Τότε άρχισα κι εγώ ο ίδιος να πολεμάω ενάντια στο έργο μου. Φυσικά όταν συγχωνεύτηκα στον πρώτο άνθρωπο, έγινα θνητός σαν κι αυτόν. Αλλά αντίθετα από τ' άλλα όντα, έχω το προνόμιο να θυμάμαι όλες τις ζωές που έζησα. Από τότε που άρχισε ο Χρόνος, από τότε που έφτιαξα τον Κόσμο, τα θυμάμαι όλα. Κι αυτό μου φέρνει το χειρότερο πόνο, γιατί η μνήμη, καθώς το ξέρει ο καθένας, είναι η πιο σκληρή τιμωρία που υπάρχει για κείνον που έκανε το κακό. Σπάνια έχω πεθάνει στο κρεβάτι μου, όπως πεθαίνουν οι στρατηγοί κι ο περισσότερος κόσμος. Τις περισσότερες φορές μ' εκομμάτιασαν, μ' έκοψαν, μ' έκαψαν ζωντανό, με σταύρωσαν, με κρέμασαν, με ντουφέκισαν, μ' έκοψαν με την καρμανιόλα, με σκότωσαν με την ηλεκτρική καρέκλα ή με το γκάζι. Το είδος των θανάτων μου ήταν ανάλογο με το είδος των μεθόδων που χρησιμοποιούσαν κάθε εποχή τα διάφορα κράτη για ν' απαλλαχτούν απ' τους εχθρούς τους. Σας το είπα απ' την αρχή, ότι εκεί στην είσοδο του πρόναου, βρισκόταν άλλοτε ένα αρχαίο ρωμαϊκό κοιμητήριο... Ασφαλώς δεν το πιστέψατε. Αλλά πρέπει να είστε βέβαιος γι' αυτό, αφού είμαι θαμμένος σ' αυτό... ή μάλλον βρίσκεται κει ακόμα μια μπουκλα απ' τα μαλλιά μου ή κάποιο υπόλοιπο απ' το σώμα μου κείνης της εποχής. Μ' έθαψαν εκεί, αφού με θανάτωσαν κατά τον αγριότερο τρόπο, γιατί τους είχα πει ότι εγώ ήμουν ο Δημιουργός του κόσμου και ότι ήθελα να εξιλεωθώ για το φρικτό μου λάθος. Νόμισαν ότι ήθελα να υψωθώ πάνω απ' τον αυτοκράτορα της Ρώμης και με ξέκαναν.

Αλλά με κάνει και να υποφέρω, γιατί τα δράματα που δημιούργησα βρίσκονται μες στα βιβλία των ανθρώπων και τα βλέπω καλύτερα. Ακούστε, τελευταία, στο άσυλο, δεν ήθελαν να μ' αφήσουν να διαβάσω παρά μονάχα αισιόδοξα βιβλία, βιβλία "υπέρ" και όχι "ενάντια"... Οι γιατροί έλεγαν ότι με αυτά τα βιβλία δεν κινδυνεύω ν' αποχτησω σκοτεινές ιδέες. Αλλά γω διαμαρτυρήθηκα.

– Α! έχετε κάνει και στο θεραπευτήριο; ρώτησα φοβισμένα.

– Ναι, απάντησε με φυσικότητα. Ω! μη φοβάστε να με ρωτάτε, γιατί το κατάλαβα καλά, από την αρχή, πως με πήρατε για τρελό. Αλλά αυτό δεν πειράζει. Όλοι μ' έχουν πάρει για τέτοιο, σας το είπα κιόλας. Ναι, έχω κάνει σ' άσυλο και θα ήμουν ακόμα κει, αν δεν το 'σκαζα χτες. Έμεινα κοντά οχτώ χρόνια. Και ξέρετε γιατί; Γιατί μια μέρα, μπήκα σε μια εκκλησία και φώναξα στους πιστούς που ήσαν γονατισμένοι: "Μην αδρανείτε, γιατί είναι ατελής ο κόσμος που έφτιαξα. Έχει λοιπόν ανάγκη από τις προσπάθειές σας μάλλον παρά από την απογοήτευσή σας. Ο κόσμος πάντα θα είναι ατελής, όπως και σεις, αλλά σε πολλά πράματα μπορείτε να βελτιωθείτε και ν' αλλάξετε και τον κόσμο. Αλλ' αυτό δε θα το πετύχετε γονατιστοί! Θα το πετύχετε όρθιοι και παλεύοντας! Αυτός που σας τα λέει αυτά υπήρξε Θεός και ξέρει γιατί σας μιλάει έτσι".

Ο άνθρωπος με κοίταξε περίεργα, σίγουρα για να ιδεί την αντίδρασή μου στα λόγια του. Καθώς έμεινα άφωνος, πρόστεσε χαμογελώντας μελαγχολικά:

– Τ' ήτανε να το ειπώ! Μονάχα οι εικόνες των Αγίων έμειναν απαθείς. Εν τούτοις, πάνω απ' την Αγία Τράπεζα ο Χριστός έμοιαζε να με τηράει με συμπάθεια, με κάποιο ύφος συνενοχής. Ανάμεσα στους πιστούς, άλλοι με κοίταζαν σκανδαλισμένοι κι άλλοι αγωνιζόντουσαν να κρατήσουν τα γέλια τους. Μπροστά στο βωμό της Παναγίας, μια φτωχιά γυναικούλα ήταν γονατισμένη, η μόνη μες στην εκκλησία που δοκίμαζε εκείνο το πρωί μια αληθινή συγκίνηση. Ο γιος της ήταν ετοιμοθάνατος και δεν είχε τα έξοδα ούτε για το γιατρό, ούτε για φάρμακα, ούτε για τίποτα. Είχε έρ-

θει να παρακαλέσει το Θεό για τη σωτηρία του γιου της, γιατί ο Θεός ήταν η τελευταία της ελπίδα. Ένωσα μια τέτοια λύπηση για κείνη τη φτωχή μάνα, που πλησίασα το βωμό, άπλωσα το χέρι μου στο είδωλο της Παναγίας και πήρα μια από τις πολλές χρυσές καδένες, που της είχαν προσφέρει οι πιστοί και τις φόραγε στο λαιμό της. Την πρόσφερα στη γυναίκα. “Πάρτην, της είπα, πούλα την και τρέχα να βρεις ένα γιατρό”. Αλλά η γυναίκα, αφού σκούπισε τα δάκρυά της, με κοίταξε με μια περιφρόνηση, σα να ‘μουν ο διάβολος προσωποποιημένος κι αρνήθηκε να πάρει την καδένα. “Τρέξε, αλλιώς ο γιος σου θα πεθάνει”. Εξακολουθούσε ν’ αρνιέται την προσφορά μου και να με τηράει μ’ αηδία. Τότε, από λύπηση για δαύτη και το γιο της, αποφάσισα να ειπώ ψέματα. “Πάμε, πάρτη, μη φοβάσαι, είμαι ο μεσίτης που χρησιμοποίησε η Παναγία για να σε συνδράμει”. Δίστασε για μια στιγμή. Κοίταξε την εικόνα, ύστερα εμένα, αλλά δεν πρόφτασε ν’ απλώσει το χέρι. Η εκκλησία είχε γιομίσει από φωνές: Είναι τρελός και κλέφτης! Είν’ ένας κλέφτης! Είν’ ένας κλέφτης! Θέλει να κλέψει την Παναγία! Ένας αστυνομικός που βρισκόταν εκεί, γονατιστός κι αυτός, σηκώθηκε, ήρθε κατά μένα, μου πήρε την καδένα και την ξανακρέμασε στο λαιμό του αγάλματος. Ύστερα με διέταξε να τον ακολουθήσω. Καταλαβαίνετε τη συνέχεια. Αν δεν έπεφτα, χτες, πάνω σ’ έναν αφαιρεμένο φύλακα κι αν δεν πήδαγα τον τοίχο, δε θα βρισκόμουνά τώρα εδώ να μιλάω μαζί σας...

Του πρόσφερα τσιγάρο. Τ’ αρνήθηκε με μια χειρονομία.

– Είναι καιρός να πηγαίνουμε, είπε χρησιμοποιώντας τον πληθυντικό, σα να ‘ταν σίγουρος ότι θα ‘φευγα μαζί του από τον προστάτη των θαλασσιών. Είχα πάψει, αλήθεια, να νιώθω φόβο απέναντί του.

Διασχίσαμε τον πρόναο. Περνώντας μπροστά από το μέρος, όπου μου είχε ειπεί ότι βρισκόταν άλλοτε το ρωμαϊκό κοιμητήριο, τον είδα να σταματάει. Τα μάτια του φαινόταν να ψάχνουν κάτω από τα πυκνά φυτά για να βρουν κάποιο ορισμένο μέρος. Φαίνεται πως το βρήκε, αφού, σκύβοντας το κεφάλι, φώναξε προς το εσωτερικό της γης:

– Είμαι εδώ! Τ’ ακούς; Είμαι δω και θα εξακολουθήσω να παλεύω.

Μετάφραση Ο. Σαρακά

Ερωτήσεις

1. Να επισημάνετε τα στοιχεία του παραδόξου και του εξωλογικού στο πιο πάνω διήγημα.
2. Πώς σχολιάζετε την πράξη του ήρωα να πάρει τη χρυσή καδένα από το είδωλο της Παναγίας και να την προσφέρει στη γυναίκα με το βαριά άρρωστο παιδί;
3. Ποια προβλήματα της σύγχρονης ζωής θίγονται στο διήγημα; Ποια είναι η θέση του συγγραφέα πάνω σ’ αυτά;
4. Να επισημάνετε την αισιόδοξη και αγωνιστική διάθεση που διαπνέει το διήγημα.

ΡΩΣΙΑ

Εισαγωγή στη Ρωσική Λογοτεχνία

*10ος - 16ος αιώνας:
Κυριαρχούν τα βιβλία θρησκευτικού περιεχομένου*

Η γραπτή ρωσική φιλολογία άρχισε να αναπτύσσεται μετά τον εκχριστιανισμό της Ρωσίας στα τέλη του 10ου αιώνα. Η γλώσσα της εκκλησιαστικής λειτουργίας έγινε και η φιλολογική γλώσσα του έθνους. Τα περισσότερα βιβλία μέχρι το 16ο αιώνα ήταν θρησκευτικού περιεχομένου, κυρίως μεταφράσεις βυζαντινών έργων. Το πιο γνωστό μη θρησκευτικό έργο της πρώιμης αυτής περιόδου είναι το έπος “Διήγηση της εκστρατείας του Ιγκόρ”, που περιγράφει την εκστρατεία του πρίγκιπα Ιγκόρ εναντίον των Κουμάνων.

*17ος - 18ος αιώνας:
Αποθρησκευτικοποίηση της φιλολογίας και στροφή προς το δυτικό τρόπο σκέψης*

Ο 17ος και ο 18ος αιώνας χαρακτηρίζονται από τη γρήγορη άνοδο της μη θρησκευτικής φιλολογίας και τις πολλές μεταφράσεις ξένων έργων. Ένα περίφημο κείμενο της εποχής αυτής είναι η “Αυτοβιογραφία” του αρχιερέα Αββακούμ, το πρώτο ρωσικό έργο του είδους αυτού γραμμένο στην ομιλούμενη γλώσσα. Οι μεταρρυθμίσεις του Πέτρου του Μεγάλου επιτάχυναν την αποθρησκευτικοποίηση της φιλολογίας και τη στροφή της προς το δυτικό τρόπο σκέψης και συντέλεσαν στη γέννηση της νεότερης ρωσικής φιλολογίας. Ο 18ος αιώνας, κυρίως, αποτελεί περίοδο αφομοίωσης της ευρωπαϊκής πνευματικής παραγωγής. Οι μορφωμένοι Ρώσοι έχουν δεχτεί τις ιδέες των Γάλλων Εγκυκλοπαιδιστών κι αργότερα του Ρουσό. Κυριότεροι συγγραφείς της περιόδου είναι ο Αντίοχος Καντεμίρ (1708 - 1777), που οι σάτιρές του, κατά το πρότυπο του Ιουβενάλη και του Μπουαλώ, δίνουν μια ρεαλιστική εικόνα της τότε ρωσικής ζωής, ο Μιχαήλ Λομονόσοφ (1711 - 1765), που με το ποιητικό του έργο συνέβαλε σημαντικά στη διαμόρφωση της νεότερης ρωσικής γλώσσας, ο Αλεξάντρ Σουμαρόκοφ (1718 - 1777), που μετέφρασε στη Ρωσία τη νεοκλασική γαλλική τραγωδία και έγινε ο ιδρυτής της σχολής του ρωσικού κλασικισμού, ο Γαβριήλ Ντερζάβιν (1743 - 1816), ο μεγαλύτερος ίσως ποιητής του 18ου αιώνα, και ο Αλεξάντρ Ράντισεφ (1749 - 1802), που στο περίφημο βιβλίο του “Ταξίδι από την Πετρούπολη στη Μόσχα” περιέγραψε με παραστατικότητα την άθλια ζωή των δουλαπαιρικών, με αποτέλεσμα το βιβλίο να κατασχεθεί και ο ίδιος να εξοριστεί στη Σιβηρία.

Η ποίηση του 19ου αιώνα: Κυριαρχεί η μορφή του Πούσκιν

Ο 19ος αιώνας σφραγίζεται από τη μορφή του Αλεξάντρ Πούσκιν (1799 - 1837), του μεγαλύτερου ποιητή της Ρωσίας. Η ποίησή του διακρίνεται για την τέλεια εναρμόνιση μορφής και περιεχομένου, την ακρίβεια στην έκφραση και την πλούσια και μελωδική γλώσσα. Άλλοι σπουδαίοι ποιητές της εποχής υπήρξαν ο Μιχαήλ Λέρμοντοφ

(1814 - 1841), που έγραψε και το μυθιστόρημα “Ένας ήρωας της εποχής μας”, ένα από τα καλύτερα της ρωσικής λογοτεχνίας, ο Φιόντορ Τιούτσιεφ (1803 - 1873), που η ποίησή του αποτελεί ένα κράμα ρομαντισμού, κλασικισμού και συμβολισμού, ο Αφανάσι Φετ (1820 - 1892), εκπρόσωπος της καθαρής ποίησης, που εκφράζει με λεπτότητα τη μυστική ατμόσφαιρα και ανατριχίλα του υπερπέραν, και ο Νικολάι Νεκράσοφ (1821 - 1878), που η ποίησή του είναι πλούσια σε λαϊκά στοιχεία.

Από το 1830 και ύστερα στη ρωσική λογοτεχνία κυριαρχεί το μυθιστόρημα, ενώ από το 1850 έχουμε ακμή και του θεάτρου. Μετά την άνοδο στο θρόνο του τσάρου Αλέξανδρου Β΄ και τα μέτρα φιλελευθεροποίησης που έλαβε (κατάργηση δουλοπαροικίας, ελευθερίες στον τύπο και το πανεπιστήμιο), παρατηρείται μια στροφή στο ρεαλισμό. Έτσι, αποκαλύπτονται η αθλιότητα και η δυστυχία και ξεσκεπάζονται η απάνθρωπη εκμετάλλευση και η κοινωνική αδικία. Σπουδαιότεροι μυθιστοριογράφοι του 19ου αιώνα θεωρούνται ο Νικολάι Γκόγκολ (1809 - 1852), ο Ιβάν Γκοντσάροφ (1812 - 1891), ο Ιβάν Τουργκένιεφ (1818 - 1883), καθώς και οι δύο γίγαντες της ρωσικής λογοτεχνίας Φιόντορ Ντοστογιέφσκι (1821 - 1881) και Λέων Τολστόι (1828 - 1910).

*Οι μυθιστοριογράφοι
του 19ου αιώνα -
Στροφή στο ρεαλισμό*

Ο Γκόγκολ εκτός από μυθιστοριογράφος υπήρξε και δραματικός συγγραφέας. Τα έργα του (πεζά και θεατρικά) διακρίνονται για την αλήθεια και την πρωτοτυπία τους, καθώς και την κωμική απεικόνιση προσώπων και καταστάσεων. Τόσο στο πιο γνωστό μυθιστόρημά του, τις “Νεκρές ψυχές”, όσο και στην περίφημη κωμωδία του “Ο επιθεωρητής” σατιρίζει με δηκτικό τρόπο τις υπερβάσεις της εξουσίας και τη γραφειοκρατία.

Ο Γκοντσάροφ είναι γνωστός για τη “Φρεγάδα Παλλάδα”, ένα από τα ωραιότερα ταξιδιωτικά βιβλία της παγκόσμιας λογοτεχνίας, και το μυθιστόρημά του “Ομπλόμοφ”, μια σάτιρα των ευγενών γαιοκτημόνων που ζούσαν παρασιτικά από την εργασία των δουλοπαροίκων τους. Ο Τουργκένιεφ, συγγραφέας χωρίς δογματισμούς και κοινωνιολογικές προπαγάνδες, περιέγραψε με χάρη και βαθύ συγκρατημένο αίσθημα τη φύση και τον έρωτα. Στο κορυφαίο μυθιστόρημά του “Πατέρες και γιοι” συγκρούονται η νέα και η παλιά γενιά. Ο μηδενιστής ήρωας του έργου Μπαζάροφ αρνείται τις αξίες και τον τρόπο ζωής της προηγούμενης γενιάς χωρίς να προτείνει τίποτε καινούριο. Άλλα αξιόλογα έργα του είναι το “Ημερολόγιο κυνηγού” και ο “Καπνός”.

Ο Ντοστογιέφσκι υπήρξε μυστικιστής και οραματιστής συγγραφέας. Οι ήρωές του, πνευματικοί προλετάριοι, περιπλανώνται στα πεζοδρόμια της μεγάλης πολιτείας και τρικλίζουν στα σύνορα του εγκλήματος, της παραφροσύνης και της πείνας. Ταπεινοί και περιφρονημένοι, ζουν τον πόνο τους με ηρωισμό μα και με ενθουσιασμό κι ευγνωμοσύνη. Κορυφαία μυθιστορήματά του, που ξεχωρίζουν για τις έξοχες ψυχολογικές αναλύσεις των ηρώων τους, είναι το “Εγκλημα και Τιμωρία”, “Οι αδελφοί Καραμάζοφ”, “Ο Ηλίθιος” και “Οι Ταπεινοί και καταφρονεμένοι”.

Τέλος, ο Τολστόι κατάφερε στα αριστουργήματά του (“Πόλεμος και Ειρήνη”, “Αννα Καρένινα” κ.ά.) να ζωντανέψει τη ζωή σ’ όλο τον πλούτο και τις λεπτομέρειές της, να μας δώσει αθάνατες επικές σκηνές και να πλάσει ζωντανούς και πολυδιάστατους χαρακτήρες.

*Ρεαλιστική στροφή
και στο θέατρο*

Στο θέατρο κυριαρχεί η μορφή του Αλεξάντρ Οστρόφσκι (1823 - 1886), που δημιουργεί γνήσιους ανθρώπινους τύπους και καθρεφτίζει και στις κωμωδίες και στις τραγωδίες του τις νέες συνθήκες της ρωσικής ζωής. Στα έργα του κυριαρχεί ο νέος αστικός τύπος του ασυνείδητου επιχειρηματία, που αγοράζει τα κτήματα των ευγενών, οι οποίοι δεν έχουν πια δουλοπάροικους να εργαστούν σ’ αυτά.

Λίγο μεταγενέστεροι αλλά εξίσου σημαντικοί είναι ο διηγηματογράφος και θεατρικός συγγραφέας Αντόν Τσέχοφ (1860 - 1904) και ο συγγραφέας των “ανθρώπων του βυθού” Μαξίμ Γκόρκι (1868 - 1936), που κινούνται επίσης στο κλίμα του ρεαλισμού. Ο Τσέχοφ τόσο στα διηγήματα όσο και στα θεατρικά του έργα επιλέγει για ήρωές του συνηθισμένους ανθρώπους που ζουν και πεθαίνουν χωρίς τίποτα να ταράξει την αχρωμάτιστη ασήμαντη ζωή τους. Με τις λιτές περιγραφές του, τη σιωπηλή θλίψη και το τραγικό του χιούμορ μάς κάνει να νιώσουμε μια καρδιά που αγαπά και συμπονεί τους ανθρώπους. Ειδικά, στα θεατρικά του έργα, η δράση είναι υποτυπώδης, η ατμόσφαιρα θαμπή και οι ήρωες, ανίκανοι να ζήσουν την πραγματικότητα, καταφεύγουν στην ονειροπόληση. Καλύτερα έργα του: “Ο Επίσκοπος”, “Η Αρραβωνιαστικιά” (πεζά), “Ο Γλάρος”, “Θεϊός Βάνιας”, “Ο Βυσσινόκηπος” (θεατρικά). Ο Γκόρκι συνδέθηκε στενά με την Οκτωβριανή Επανάσταση και θεωρείται ως ο πιο έγκυρος συγγραφέας της. Τα έργα του (διηγήματα, μυθιστορήματα, θεατρικά) διακρίνονται για το κοινωνικό, ανατρεπτικό πριν την επανάσταση, περιεχόμενό τους, τη ρεαλιστική ακρίβεια στην απόδοση των λεπτομερειών, την έξοχη διαγραφή των χαρακτήρων και την απαισιόδοξη διάθεση. Πιο γνωστά είναι τα μυθιστορήματά του “Η Μάνα”, “Τα παιδικά μου χρόνια” και “Τα πανεπιστήμιά μου”.

Συμβολιστές και νεο-συμβολιστές

Το 1890 έκανε τη εμφάνισή του στη Ρωσία το κίνημα των συμβολιστών. Οι λογοτέχνες αυτοί αποκηρύττουν την περιγραφή της καθημερινής ζωής και θεωρούν το ρεαλισμό ανάξιο της τέχνης. Ο συμβολισμός εμφανίστηκε αρχικά ως ενιαίο κίνημα, όμως με τον καιρό εκδηλώθηκαν διαφορές ανάμεσα στην παλαιότερη και τη νεότερη γενιά των συμβολιστών. Εκπρόσωποι της παλαιότερης γενιάς είναι ο Κωνσταντίν Μπαλμόντ και ο Βαλέρι Μπριούσοφ, που προσπαθούν να εκφράσουν τον εσωτερικό τους κόσμο με τη μουσική του στίχου, το ρυθμό και τον αντίλαλο της ρίμας επιδιώκοντας το ιδανικό της άδολης τέχνης. Κυριότεροι εκπρόσωποι της δεύτερης γενιάς, των νεοσυμβολιστών, όπως ονομάστηκαν, είναι ο Αλεξάντρ Μπλοκ, ο Αντρέι Μπέλι και ο Βιετσεισλάβ Ιβάνοφ, που θέλουν τον ποιητή μύστη και θρησκευτικό διορθωτή της ζωής και δέχονται την ύπαρξη μιας άλλης βαθύτερης πραγματικότητας, την οποία προσπαθούν να εκφράσουν στα έργα τους.

Όταν ο συμβολισμός είχε δώσει τους καρπούς του στη ρωσική φιλολογία (πλάτυνε τα στενά όρια του ρεαλισμού, ώθησε τον ποιητή να εμβαθύνει στην ψυχή του και να μην αρκείται να αντιγράφει δουρικά τον έξω κόσμο), άρχισε η παρακμή: υπερβολές, επαναλήψεις, στεριότητα. Έτσι, ως αντίδραση στον ξεπερασμένο πια συμβολισμό, εμφανίστηκαν δυο νέα κινήματα, ο ακμείσμος και ο φουτουρισμός. Ο ακμείσμος, μια ποικιλία του νεοκλασικισμού, πήρε το όνομά του από τη λέξη ακμή, των ανώτατη βαθμίδα κάθε εξέλιξης. Οι ακμείστες δέχονται τον κόσμο μ' όλες του τις ομορφιές κι ασχήμιες και προσπαθούν να τον εκφράσουν με διαύγεια και ισορροπία. Όμως, δεν είναι ρεαλιστές της παλιάς σχολής: Θέλουν να συνδυάσουν το ρεαλισμό με το συμβολισμό, να είναι αντικειμενικοί και μαζί προσωπικοί. Το άλλο κίνημα, ο φουτουρισμός, εισέβαλε στη Ρωσία με κραυγές και χτύπητους τίτλους. Οι φουτουριστές επιδιώκουν την αποτίναξη της παράδοσης, τη διακωμώδηση των ηθικών αξιών και την εναρμόνιση της τέχνης με το σύγχρονο τεχνικό πολιτισμό. Στα ποιήματά τους καταργούν τη λογική αλληλουχία, παραμορφώνουν τη σύνταξη και χρησιμοποιούν νέες αυθαίρετες και ακατανόητες λέξεις. Κυριότεροι εκπρόσωποι του ακμείσμου θεωρούνται ο Νικολάι Γκουμίλιφ (1885 - 1921) και η Άννα Αχμάτοβα (1889 - 1966) και του φουτουρισμού ο Βελιμίρ Χλέπνικοφ (1885 - 1922) και ο Βλαδιμίρ Μαγιακόφσκι (1892 - 1930).

Ο ακμείσμος και ο φουτουρισμός

Κατά τα πρώτα χρόνια του οκτωβριανού καθεστώτος η ποίηση είχε τον πρώτο λόγο, όμως μετά το 1921 άρχισαν να γράφονται αρκετά διηγήματα και θεατρικά έργα με θέματα από την Επανάσταση και τον εμφύλιο πόλεμο. Το ψυχολογικό μυθιστόρημα έκανε την επανεμφάνισή του μετά το 1924 στα έργα των Κωνσταντίν Φέντιν, Λεονίτ Λεόνοφ, Μιχαήλ Σολόχοφ, που προσπάθησαν να αναλύσουν την Επανάσταση και να περιγράψουν τη σύγκρουση της νέας τάξης με την παλιά.

Η λογοτεχνία μετά την Επανάσταση

Από τη δεκαετία του 1930 η καταπιεστική σκιά του σταλινισμού υποχρεώνει τους λογοτέχνες να ακολουθήσουν το λεγόμενο "σοσιαλιστικό ρεαλισμό". Εξαιτίας των έντονων πιέσεων και των εκκαθαρίσεων πολλοί συγγραφείς (Μπαλμόν, Κουπρίν, Μπούνιν, Ρεμιζόφ κ.ά.) κατέφυγαν στο εξωτερικό, όπου συνέχισαν τη ρωσική φιλολογική παράδοση.

"Ο σοσιαλιστικός ρεαλισμός" και οι εκκαθαρίσεις

Μετά το θάνατο του Στάλιν (1953), μέσα σ' ένα κλίμα ευρύτερων αναζητήσεων και εκδημοκρατικοποιήσεων, κάνουν την εμφάνισή τους αρκετοί νέοι λογοτέχνες που εκφράζουν τους κραδασμούς της εποχής τους. Από αυτούς ξεχωρίζουν ο Αλεξάντρ Σολζενίτσιν (πεζογραφία) και οι Εβγκέι Γιεφτουσιένκο, Αντρέι Βοζνεσένσκι και Μπέλα Αχμαντούλινα (ποίηση). Τέλος, από τους εντελώς νεότερους Ρώσους λογοτέχνες ξεχωρίζουν οι Γιούρι Καζάκοφ, Βίκτορ Ροζόφ, Βλαδιμίρ Τεντριάκοφ, Βίκτορ Νεκράσοφ και Κωνσταντίν Παουστόφσκι (πεζογραφία) και οι Ε.Π. Γκαμζάτοφ, Μ. Άλιγκερ, Ν. Ριλένκοφ και Ε. Βινοκούροφ (ποίηση).

Οι νεότεροι λογοτέχνες

Αλεξάντρ Σεργκέγιεβιτς Πούσκιν (1799 - 1837)

Μεγάλος Ρώσος ποιητής. Γεννήθηκε στη Μόσχα από αριστοκρατική οικογένεια. Η μητέρα του ήταν εγγονή του Αφρικανού Ιμπραήμ Γκανιμπάλ, στρατηγού του Μεγάλου Πέτρου, και σ' αυτή του την καταγωγή οφείλονται τα αδρά μελαχρινά χαρακτηριστικά της μορφής του, καθώς και η φλογερή και ορμητική του φύση. Το 1817 αποφοίτησε από το περίφημο Αυτοκρατορικό Λύκειο του Τσάρσκογε Σέλο της Πετρούπολης και τον ίδιο χρόνο διορίστηκε υπάλληλος του υπουργείου των Εξωτερικών. Το 1820 εξορίστηκε στη Ν. Ρωσία εξαιτίας των σατιρικών του ποιημάτων με τα οποία στηλίτευε ανομίες ισχυρών προσώπων, ακόμη και του ίδιου του τσάρου. Κατά τη διάρκεια της εξορίας του μελέτησε τα ήθη και τις παραδόσεις των πληθυσμών του Καυκάσου και της Κριμαίας που αποτέλεσαν πλούσια πηγή έμπνευσης των κυριότερων έργων του. Σκοτώθηκε σε μονομαχία σε ηλικία μόλις 38 χρόνων.

Ο Πούσκιν θεωρείται ο διαμορφωτής της ρωσικής λογοτεχνικής γλώσσας. Ξεκίνησε από το ρομαντισμό (υπήρξε θαυμαστής του Μπάιρον) και έφτασε βαθμιαία σε μια δική του αισθητική αντίληψη που ο ίδιος ονόμασε "ρομαντικό ρεαλισμό"¹. Εκτός από ποιήματα έγραψε επίσης πεζά και θεατρικά έργα.

Κυριότερα έργα του:

Ποιητικά: Γαβριηλίδα (1818), Ρουσλάν και Λιουντμίλα (1819-20), Αιχμάλωτος του Καυκάσου (1823), Τσιγγάνοι (1827), Πολτάβα (1827), Ευγένιος Ονιέγκιν (1833)

Πεζά: Τα Διηγήματα του Μπιέλκιν (1830), Ντάμα Πίκα (1834), Η Κόρη του λοχαγού (1836)

Θεατρικά: Μπορίς Γκοντουνόφ (1831), Μότσαρτ και Σαλιέρι (1831), Ο Φιλάργυρος ιππότης (1836)

---

1. Ο ίδιος όριζε το ρομαντικό ρεαλισμό ως "τη σύνθεση της ρωσικής λογοτεχνικής παράδοσης με την ανάγκη να εκφραστεί ολόπλευρα ένας καινούριος κόσμος στοχασμών και συναισθημάτων".

Σ' αυτούς που διασύρουν τη Ρωσία

Με το πιο κάτω ποίημα ο Πούσκιν επιτίθεται εναντίον των Γάλλων βουλευτών, οι οποίοι στα 1831 με αφορμή τη Λιθουανία υποστήριζαν ένθερμα μέσα στη γαλλική βουλή την εθνική ανεξαρτησία της Πολωνίας, που ήταν υπόδουλη στους Ρώσους.

Ω σοφιστάδες του λαού, γιατί θόρυβος τόσος
και στη Βουλή σας με "ανάθεμα" απειλείτε τη Ρωσία;
Γιατί τη διασύρετε; Για τη Λιθουανία;¹
Αφήστε μας: υπόθεση των Σλάβων είναι αυτή,
οικογενειακός παλιός καβγάς κι έχει μιλήσει ο κλήρος·
καθόλου πρόβλημα, που εσείς να λύσετε, δεν είναι.

Από καιρό οι δυο κλώνοι μας
ο ένας τον άλλο εχθρεύεται·
πολλές φορές η θύελλα
τους λύγισε στο μάλωμα.

Μονομαχία αταίριαστη!

Ποιος θα νικήσει άραγε;

Ο φαντασμένος Πολωνός γιά ο πιστός ο Ρώσος;
Πού αλλού θα πάνε να χυθούν τα σλάβικα ρυάκια,
αν δε χυθούνε στην πλατιά θάλασσα της Ρωσίας;

Άγνωστο πού και πότε θα στερέψει.

Αφήστε μας, δεν έχετε διαβάσει
των νόμων μας τις ματωμένες πλάκες·
τίποτα δε γνωρίζετε, σεις, ξένοι,
απ' την αδερφική μας διαμάχη.

Για σας, σωπαίνει το Κρεμλίνο, η Πράγα·
όμως κρυφά χαϊρόσαστε γι' αυτόν
τον άπελπι κι εμφύλιο αγώνα...

Κι είσαστε σεις, που μας μισείτε.

Αλλά γιατί; Μήπως γιατί σαν ήρθατε στη Μόσχα,
που καίγονταν και με τριγμούς στη γης εσωριαζόταν,
τρέμοντας αντικρίσατε οι ίδιοι, την αισχρή του

την εισβολή² αγνώριστη στις φλόγες;

Ή γιατί εδώ στην άβυσσο γκρεμίστη
το είδωλό του, βαρετό στις αυτοκρατορίες,
πληρώνοντας με το δικό μας τίμιο αίμα
τη λευτεριά και την ειρήνη της Ευρώπης;

-
1. Το Μεγάλο Δουκάτο της Λιθουανίας περικλειόταν μέσα στην υπόδουλη Πολωνία· μιλώντας γι' αυτό ο ποιητής ουσιαστικά επιζητεί ν' αποσιωπήσει την πολωνική υπόθεση, που συγκινούσε τότε ολόκληρη την Ευρώπη.
  2. Ο ποιητής εννοεί το Μ. Ναπολέοντα, που, αφού είχε κατακτήσει όλη σχεδόν την Ευρώπη, στα 1812 εισέβαλε και στη Ρωσία, για να υποστεί την πρώτη ιστορική ήττα του στη Μόσχα. Οι Μοσχοβίτες τότε εγκατέλειψαν την πόλη τους, αφού πρώτα αδίσταχτα την πυρπόλησαν, κι έτσι τα γαλλικά στρατεύματα εκμηδενίστηκαν από το ρωσικό χειμώνα.

Ρήτορες φοβεροί, τα πράγματα λιγάκι ψηλαφήστε!
Θαρρείτε, ο περυσινός ήρωας που κοιμάται,
ατάραχος στην κλίνη του, πως πια δεν ημπορεί
του Ισμαήλ τ' αστραφερό λεπίδι ν' αντικρίσει;¹
Ή γιατί πια του Τσάρου ισχύ δε θα 'χανε τα λόγια,
με την Ευρώπη αν χτυπιόμαστε ακόμα μια φορά;
Ή μήπως και ξεμάθαμε, θαρρείτε, να νικούμε;
Ή κι είμαστε δα λίγοι; Μήπως
από το Περμ ως πέρα στην Ταυρίδα
κι από της Φινλανδίας τις κρύες πέτρες
μέχρι τη φλογερή Κολχίδα κάτω,
κι από τα σαλεμένα τείχη του Κρεμλίνου
μέχρι κείνα τ' ασάλευτα της Κίνας
δεν είμαστ' ένα ασάλινο πυκνόμαλλο τομάρι
ηλεκτρισμένο μ' αστραπές; Ρούσικη γης δεν είναι;
Ω σοφιστές, ναι, στείλτε μας τους λυσσασμένους γιους σας;
θα βρουν κι αυτοί τη θέση τους στα ρούσικα χωράφια
πλάι στους τάφους εκείνων, που ξέρετε και ξέρουν!

Μετάφραση Ρίτας Μπούμη Παπά

Ερωτήσεις

1. Πού οφείλεται, κατά τον ποιητή, το ενδιαφέρον των Γάλλων για την ανεξαρτησία της Πολωνίας;
2. Ποια διάθεση κυριαρχεί στο ποίημα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας επισημαίνοντας χαρακτηριστικούς στίχους.
3. Να σχολιάσετε το ύφος του ποιήματος.

Η Γραικιά

Όταν το 1821 ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση, ο Πούσκιν την υποστήριξε με ενθουσιασμό. Σε μια επιστολή του γράφει μεταξύ άλλων: "Ένα μεγάλο και ευγενούς καταγωγής έθνος, που επί αιώνες είχε ξεπέσει στην περιφρόνηση και στην εξουθένωση, ύστερα από μακρά νάρκη εμφανίζεται αναγεννημένο στον πολιτικό στίβο της Ευρώπης". Αυτά τα αισθήματα εκφράζει και στο ποίημα που ακολουθεί.

Πιστή Γραικιά, μην τον θρηνείς, καλή μου,
σαν παλικάρι έπεσε λαμπρό

---

1. Ο ποιητής αναπολεί μια νικηφόρα για τα ρωσικά στρατεύματα μάχη της εποχής του Μεγάλου Πέτρου, που ονομάστηκε "μάχη του Ισμαήλ".

το βόλι του οχτρού κατάσταση τον βρήκε...
Να σε παρηγορήσω πώς μπορώ;
Μην κλαις, πιστή Γραικιά, το ματωμένο δρόμο
εσύ τον έδειξες, το δρόμο της τιμής,
σαν αποχαιρετούσε εσένα και το γιο σας
και σας κοιτούσαμε άφωνοι όλοι εμείς.

Θυμάσαι, τότε ολόρθη, ευτυχισμένη
τού 'δειχνες ένα όραμα μπροστά:
Τη Λευτεριά, που ολόισια περπατάει
κι ολόμαυρο ένα φλάμπουρο βαστά.

Σωστός Αριστογείτων, το σπαθί του
με μύρτα το στολίζει κι εξορμά
τυραννοκτόνος πέφτει στον αγώνα
τη Γη και την πατρίδα του τιμά.

Μετάφραση Μίλιας Ροζίδη

Ερωτήσεις

1. Ποια αισθήματα για τους Έλληνες εκφράζει ο Πούσκιν στο πιο πάνω ποίημα; Σε ποιους στίχους φαίνονται αυτά;
2. Να σχολιάσετε τους δυο τελευταίους στίχους του ποιήματος.

Το αηδόνι

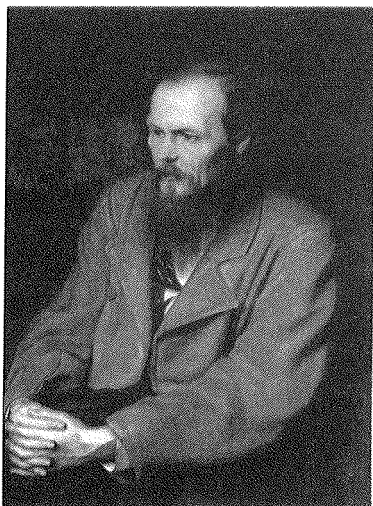
Του Μάη τις νύχτες, κελαηδεί, μες στους γαλήνιους κήπους,
το αηδόνι της ανατολής ανάμεσα στα ρόδα.
Το τρυφερό τριαντάφυλλο δε νιώθει ουδέ κι ακούει,
και κάτω από το ερωτικό τραγούδι αποκοιμείται.
Ποιητή, όταν την ψυχρή ομορφιά θα τραγουδήσεις, σκέψου
μόνο τ' αηδόνι' αληθινά, προς τι να μπεις στον κόπο;
Τους στίχους σου δεν τους ακούει μήτε τους νιώθει Εκείνη!
Ανθίζει, για να φαίνεται, μα 'ναι κουφή η καρδιά της.

Μετάφραση Άρη Δικταίου

Ερώτηση

1. Ποια ομοιότητα υπάρχει ανάμεσα στο αηδόνι και στον ποιητή; Εξηγήστε.

Φιόντορ Ντοστογιέφσκι (1821 - 1881)

Μεγάλος Ρώσος μυθιστοριογράφος, από τις πιο σημαντικές μορφές της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Γεννήθηκε στη Μόσχα, όπου πέρασε τα παιδικά του χρόνια μέσα σ' ένα αστικό περιβάλλον. Σε νεαρή ηλικία έχασε και τους δυο γονείς του· η μητέρα του πέθανε από φυματίωση, ενώ ο πατέρας του, στρατιωτικός γιατρός και τυραννικός τύπος, δολοφονήθηκε από εξαγριωμένους δουλοπάροικους στο μικρό αγρόκτημά του. Σπούδασε στη Στρατιωτική Σχολή Μηχανικών της Πετρούπολης (1837-1843) και προσλήφθηκε στη στρατιωτική υπηρεσία, όμως μετά από ένα χρόνο την εγκατέλειψε για να αφοσιωθεί στη λογοτεχνία.

Το υλικό για τα έργα του το πήρε από την ίδια του τη ζωή. Γνώρισε από κοντά τις φτωχογειτονίες της Πετρούπολης, τη ζωή των φτωχών διανοούμενων και των κατώτερων δημοσίων υπαλλήλων. Στις αρχές του 1849 προσχώρησε στη «Μυστική

Επαναστατική Εταιρεία», που είχε ανατρεπτικούς σκοπούς, και λίγο αργότερα συνελήφθη από την αστυνομία και καταδικάστηκε σε θάνατο. Στις 22 Δεκεμβρίου 1849 οδηγήθηκε μαζί με τους άλλους συγκατάδικούς του στην πλατεία Συμεονόφσκι της Πετρούπολης, όπου έζησε εφιαλτικές στιγμές αναμονής του επικείμενου θανάτου. (Προηγουμένως η ποινή του είχε μετατραπεί σε τέσσερα χρόνια εξορία και καταναγκαστικά έργα στη Σιβηρία, κάτι όμως που δεν του είχε ανακοινωθεί ως την τελευταία στιγμή).

Οι περιπέτειες αυτές άφησαν ανεξίτηλα σημάδια στη ζωή του Ντοστογιέφσκι. Στη Σιβηρία εκδηλώθηκε η βαριά επιληψία του από την οποία υπέφερε σ' όλη του τη ζωή. Μετά την έκτιση της ποινής του στο κάτεργο (1850-1854) στάλθηκε ως απλός στρατιώτης σε τάγμα πεζικού της Σιβηρίας, ενώ το 1859 γύρισε στην Πετρούπολη, όπου είδε τον εαυτό του λησμονημένο από γνωστούς και φίλους. Τη δεκαετία του 1860 έζησε για μεγάλα χρονικά διαστήματα σε διάφορες χώρες της Ευρώπης, όπου απέκτησε νέες εμπειρίες – πολύτιμο υλικό για τα τελευταία έργα του.

Βασικό χαρακτηριστικό των έργων του είναι οι καταπληκτικές ψυχολογικές αναλύσεις των ηρώων του.

Κυριότερα μυθιστορήματά του: *Οι Φτωχοί* (1846), *Ο Σωσίας* (1846), *Ταπεινοί και καταφροννημένοι* (1861), *Το Υπόγειο* (1864), *Έγκλημα και Τιμωρία* (1866), *Ο Παίχτης* (1867), *Ο Ηλίθιος* (1868), *Οι Δαιμονισμένοι* (1871-1872), *Ο Έφηβος* (1875), *Αδελφοί Καραμάζοφ* (1880)

Έγκλημα και Τιμωρία (απόσπασμα)

Το «Έγκλημα και Τιμωρία» είναι ένα από τα καλύτερα μυθιστορήματα της ρωσικής και της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Σ' αυτό έχουμε την ψυχολογική εξιστόρηση ενός εγκλήματος και των ηθικών του συνεπειών.

Ο Ρασκόλνικοφ, ο ήρωας του έργου, είναι ένας φοιτητής που εξαναγκάζεται από τη φτώχεια να εγκαταλείψει τις σπουδές του. Ζει σ' ένα μικρό καμαράκι στην Πετρούπολη. Η μητέρα του του στέλλει όλα σχεδόν τα χρήματα από τη σύνταξη της κι η αδελφή του δουλεύει ως γκουβερνάντα σε μια πλούσια οικογένεια γαιοκτημόνων. Οι άθλιες συνθήκες της ζωής του και η ιδιόμορφη φιλοσοφία του τον ωθούν να σκοτώσει μια γριά τοκογλύφο και, από κακή συγκυρία, την καλοκάγαθη αδελφή της.

Κεντρική γυναικεία μορφή του μυθιστορήματος είναι η Σόνια Μαρμελάντοφ, μια νέα που πωλεί το σώμα της για να μπορέσει να βοηθήσει τη μητριά της και τα μικρά αδέρφια της. Παρά την αμαρτωλή της ζωή, η Σόνια έχει διατηρήσει την αγνότητα της ψυχής της, κάτι που συγκινεί βαθιά το Ρασκόλνικοφ.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί ο Ρασκόλνικοφ φανερώνει το έγκλημά του στη Σόνια.

Ο Ρασκόλνικοφ αισθανόταν ρίγος σ' όλο του το κορμί.

“Ω! Πόσο πονάτε!” είπε η Σόνια λυπημένα, ρίχνοντας τα μάτια της επάνω του.

“Κουταμάρες!... Άκου, Σόνια... (κάποια σκέψη έφερε για μια στιγμή ένα αχνό χαμόγελο στα χείλη του) θυμάσαι τι ήθελα να σου πω χτες;”

Η Σόνια περίμενε με αγωνία.

“Φεύγοντας, σου είπα πως ίσως να μη με ξανάβλεπες ποτέ, αλλά, αν ξαναγύριζα σήμερα, θα σου έλεγα... ποιος σκότωσε την Ελισάβετ¹”.

Η Σόνια άρχισε ξαφνικά να τρέμει ολόκληρη.

“Να λοιπόν, ήρθα για να στο πω”.

“Ναι, μου είπατε χτες, πραγματικά...”, ψιθύρισε η Σόνια με κόπο... “Πώς το ξέρετε όμως;” ρώτησε ζωηρά, σα να ξανάβρισκε άξαφνα τις αισθήσεις της.

Ανάσαινε με δυσκολία. Το πρόσωπό της γινότανε όλο και πιο χλομό.

“Το ξέρω”.

Η Σόνια σώπασε για λίγο.

“Τον βρήκανε;” ρώτησε δειλά.

“Όχι, δεν τον βρήκανε”.

---

1. Ελισάβετ· αδελφή της γριάς τοκογλύφου και φίλη της Σόνιας

“Και τότε πώς το ξέρετε σεις αυτό;” Ξαναρώτησε με σιγανή φωνή τώρα, ύστερα από μια μικρή παύση.

Ο Ρασκόλνικοφ γύρισε και την κοίταξε επίμονα.

“Μάντεψέ το”, της είπε με το ίδιο αχνό χαμόγελο.

Θα ‘λεγε κανείς πως το κορμί της Σόνιας συνταραζόταν από σπασμούς.

“Μα... γιατί με... με τρομάζετε έτσι;” μουρμούρισε χαμογελώντας σαν παιδί.

“Για να το ξέρω αυτό, πάει να πει πως έχω συνδεθεί πολύ στενά μαζί του”, συνέχισε ο Ρασκόλνικοφ, χωρίς να πάψει να την κοιτάζει κατάματα, λες και δεν είχε τη δύναμη να πάρει τα μάτια του από πάνω της. “Την Ελισάβετ δεν ήθελε να τη σκοτώσει... Τη σκότωσε εντελώς αναπάντεχα... Ήθελε να σκοτώσει τη γριά... σε μια στιγμή που ήτανε μόνη της... και πάνω σ’ αυτό, έτυχε να μπει μέσα η Ελισάβετ... Εκείνος ήτανε εκεί... και τη σκότωσε”.

Κύλησε ακόμα μια τρομαχτική στιγμή. Κοίταξε ο ένας τον άλλο.

“Δεν μπορείς λοιπόν να μαντέψεις;” τη ρώτησε απότομα έχοντας την αίσθηση πως έπεφτε κάτω από ένα καμπαναριό.

“Όχι”, ψιθύρισε η Σόνια με φωνή που μόλις ακουγότανε.

“Για προσπάθησε”.

Και καθώς το έλεγε αυτό, ένωσε πάλι την ίδια παγωνιά να κατακλύζει όλη την ψυχή του. Κοίταξε τη Σόνια και του φάνηκε ξαφνικά πως το πρόσωπό της έμοιαζε με της Ελισάβετ. Θυμήθηκε ολοκάθαρα την έκφραση που είχε το πρόσωπο της Ελισάβετ, όταν τη ζύγωσε υψώνοντας τον μπαλντά και κείνη οπισθοχωρούσε προς τον τοίχο σηκώνοντας το χέρι μπροστά της, ακριβώς σαν τα μικρά παιδάκια που φοβούνται και κοιτάζουν μ’ ένα βλέμμα ασάλευτο και ανήσυχο το πράγμα που τα τρομάζει, κάνουν προς τα πίσω κι απλώνουν το χεράκι τους έτοιμα να μπήξουν τα κλάματα.

Έτσι ήταν η Σόνια αυτή τη στιγμή. Τον κοίταξε για λίγο το ίδιο χαμένα και τρομαγμένα και, άξαφνα, σηκώνοντας το αριστερό της χέρι, άγγιξε ελαφρά με τα δάχτυλά της το στήθος του, σηκώθηκε αργά αργά κι αποτραβήχτηκε σιγά σιγά από κοντά του, χωρίς να πάψει να τον κοιτάζει όλο και πιο επίμονα. Ο τρόμος που ένωθε μεταδόθηκε και σ’ αυτόν. Στα χαρακτηριστικά του ζωγραφίστηκε η ίδια φρίκη. Σηκώθηκε και κείνος κι άρχισε να την κοιτάζει με το ίδιο σχεδόν παιδιάστικο χαμόγελο.

“Το μάντεψε”, μουρμούρισε τέλος.

“Θεέ μου!” φώναξε η Σόνια μ’ ένα βογκητό σπαραχτικό.

Έπεσε εξουθενωμένη στο κρεβάτι χώνοντας το πρόσωπό της στο μαξιλάρι, αλλά, αμέσως ύστερα, σηκώθηκε γρήγορα, έτρεξε κοντά του, του έπιασε και τα δυο χέρια με τα μικρά της δαχτυλάκια και σφίγγοντάς τα πολύ δυνατά σαν τανάλια άρχισε να τον κοιτάζει και πάλι επίμονα σα να κόλλησαν τα μάτια της επάνω του. Με το ύστατο αυτό βλέμμα, που ήτανε γεμάτο απόγνωση, προσπαθούσε να πιαστεί από κάποια τελευταία ελπίδα. Αλλά δεν μπόρεσε να πιαστεί από πουθενά. Δεν υπήρχε πια καμιά αμφιβολία, ναι, έτσι έγιναν τα πράγματα.

Αργότερα, ξαναφέροντας στο μυαλό της αυτή τη στιγμή, αναρωτιόταν με κατάπληξη πώς το κατάλαβε αμέσως ότι δεν υπήρχε πια καμιά αμφιβολία. Δεν τολμούσε βέβαια να πει ότι είχε προαισθανθεί κάτι τέτοιο. Κι ωστόσο, μόλις της το 'πε, είχε την εντύπωση ότι πραγματικά είχε προαισθανθεί αυτό ακριβώς το πράγμα.

"Φτάνει, Σόνια! Μη με βασανίζεις πια!" την παρακάλεσε ο Ρασκόλνικοφ με μια πονεμένη έκφραση.

"Όχι, δε λογάριαζε να την κάνει έτσι αυτή την ομολογία, αλλά το βέβαιο είναι πως έγινε έτσι.

Η Σόνια φαινόταν σα να μην ξέρει τι κάνει. Αναπήδησε, έτρεξε ως τη μέση της κάμαρας δαγκώνοντας τα χέρια της, αλλά ξαναγύρισε πολύ γρήγορα κοντά του και κάθισε δίπλα του, αγγίζοντας σχεδόν με τον ώμο της το δικό του. Άξαφνα συγκλονίστηκε ολόκληρη, ανατρίχιασε, έμπηξε μια κραυγή και, χωρίς να ξέρει κι η ίδια γιατί, γονάτισε μπροστά του.

"Τι είναι αυτό που κάνατε, τι είναι αυτό που κάνατε στον εαυτό σας;"

Ο Ρασκόλνικοφ τραβήχτηκε προς τα πίσω και την κοίταξε λυπημένα.

"Τι παράξενη που είσαι, Σόνια! Μ' αγκαλιάζεις ύστερα απ' αυτό που σου είπα; Δεν ξέρεις τι κάνεις".

"Όχι! Όχι! Δεν υπάρχει πια σ' ολόκληρο τον κόσμο άνθρωπος πιο δυστυχισμένος από σένα!" φώναξε παράφορα εκείνη, δίχως ν' ακούσει τι της είπε και άρχισε να κλαίει με λυγμούς υστερικά.

Ένα αίσθημα, που είχε πολύ καιρό να το νιώσει, πέρασε απ' την καρδιά του σαν κύμα και τη μαλάκωσε. Δεν έκανε καμιά προσπάθεια να συγκρατηθεί: Απ' τα μάτια του αναπήδησαν δυο δάκρυα που κρεμάστηκαν στα σείνορά του.

"Ωστε, δε θα μ' εγκαταλείψεις, Σόνια;" είπε κοιτάζοντάς την σα να έλπιζε σχεδόν.

"Όχι! Όχι! Ποτέ, πουθενά", φώναξε η Σόνια. "Θα σ' ακολουθήσω, θα σ' ακολουθήσω παντού! Ω, Θεέ μου! Τι άθλια που είμαι! Και γιατί, γιατί να μη σε γνωρίσω νωρίτερα; Γιατί δεν ήρθες νωρίτερα; Ω, Θεέ μου!"

"Καθώς βλέπεις, ήρθα".

"Τώρα! Ω, τι θα κάνουμε τώρα; Μαζί, μαζί!" έλεγε χαμένα, αγκαλιάζοντάς τον και πάλι. "Θά 'ρθω μαζί σου στο κάτεργο".

Ένωσε τα λόγια της σα μαχαιριά: Το ίδιο μοχθηρό και σχεδόν ακατάδεχτο χαμόγελο ξαναφάνηκε στα χείλη του.

"Ίσως να μην έχω ακόμα την όρεξη να πάω στο κάτεργο, Σόνια... Εχ! Είμαστε τόσο διαφορετικοί", είπε. "Δεν είναι δυνατό να συνεννοηθούμε. Γιατί λοιπόν νά 'ρθω σε σένα; Δε θα το συγχωρέσω αυτό στον εαυτό μου. Ποτέ!"

"Όχι, έκανες πολύ καλά που ήρθες", φώναξε η Σόνια. "Καλύτερα να το ξέρω κι εγώ. Πολύ καλύτερα".

Την κοίταξε πονεμένα.

"Γιατί, στ' αλήθεια, έτσι είναι", είπε σα να συνέχιζε μια σκέψη, "είναι αλήθεια ότι έτσι έγιναν τα πράγματα: Ήθελα να γίνω Ναπολέων - γι' αυτό σκότωσα. Να... κατάλαβες τώρα;"

“Ο... ό... χι”, ψιθύρισε η Σόνια με φωνή φοβισμένη. “Λέγε όμως, λέγε. Θα καταλάβω, θα καταλάβει η ψυχή μου”, του ‘λέγε ικετευτικά.

“Θα καταλάβεις; Για να δούμε λοιπόν!”

Σώπασε κι έμεινε κάμποση ώρα σκεπτικός.

“Όλα ξεκίνησαν απ’ αυτό. Έκανα μια φορά τούτη δω την ερώτηση στον εαυτό μου: Τι θα γινότανε, λόγου χάρη, αν βρισκότανε στη θέση μου ο Ναπολέων και δεν είχε για ν’ αρχίσει την καριέρα του ούτε την Τουλώνα, ούτε την Αίγυπτο, ούτε τη διάβαση του Λευκού Όρους, αν αντί γι’ αυτά τα μνημειώδη πράγματα έβρισκε μπροστά του μια κακιά και γελοία γριούλα, μια τοκογλύφα που έπρεπε να τη σκοτώσει για να της πάρει τα λεφτά απ’ την κασέλα της; (για να πετύχει στη σταδιοδρομία του, καθώς καταλαβαίνεις). Ε, λοιπόν, θα τ’ αποφάσιζε αν δεν υπήρχε άλλος τρόπος; Δε θα ‘νιωθε κάποιο δισταγμό κάνοντας μια πράξη τόσο ελάχιστα μεγαλειώδη και... τόσο εγκληματική; Ε, λοιπόν, το “ερώτημα” αυτό με βασάνιζε πολύ καιρό, τόσο που στο τέλος ένιωσα ντροπή όταν κατάλαβα ξαφνικά ξεκάθαρα πως ο Ναπολέων όχι μονάχα δε θα αισθανότανε τον παραμικρό δισταγμό, αλλά ούτε καν θα του περνούσε απ’ το μυαλό η σκέψη πως η πράξη αυτή δεν ήτανε μεγαλειώδης... Ούτε και θα καταλάβαινε τι είδους ντροπή υπήρχε σ’ αυτό το πράγμα. Και ασφαλώς, αν δεν υπήρχε άλλος τρόπος να βρει λεφτά, θα τη στραγγάλιζε στο άψε σβήσε, χωρίς να το καλοσκεφτεί. Ε, τότε πια κι εγώ... βγήκα απ’ αυτό το δίλημμα: Σκότωσα... όπως σκοτώνουν οι μεγάλες προσωπικότητες. Έτσι έγινε, όπως ακριβώς στο λέω. Σου φαίνεται αστείο, ε; Ναι, Σόνια. Ίσως το πιο αστείο απ’ όλα να ‘ναι ακριβώς το ότι έγιναν όλα έτσι”.

Η Σόνια δεν το έβρισκε καθόλου αστείο.

“Μίλησέ μου καλύτερα δίχως... παραδείγματα”, του είπε με φωνή που μόλις ακουγότανε και ακόμα πιο φοβισμένα.

Ο Ρασκόλνικοφ γύρισε προς το μέρος της, την κοίταξε κάμποσο και της έπιασε τα χέρια.

“Έχεις και πάλι δίκιο, Σόνια. Όλα αυτά είναι παραλογισμός και φλυαρίες. Η μητέρα μου, καθώς ξέρεις, δεν έχει τίποτα σχεδόν. Η αδελφή μου, που έτυχε να μορφωθεί, είναι καταδικασμένη να εργάζεται σ’ όλη της τη ζωή δώθε κείθε σαν γκουβερνάντα. Όλες τις ελπίδες τους τις στήριζαν σε μένα μόνο. Αρχισα να σπουδάζω στο πανεπιστήμιο, αλλά αναγκάστηκα να διακόψω τις σπουδές μου, γιατί δεν είχα τα μέσα να συντηρηθώ. Αλλά κι αν υποθέσουμε πως τις συνέχιζα, το πολύ πολύ να γινόμουν ένας καθηγητής ή κανένας υπάλληλος ύστερα από δέκα ή δώδεκα χρόνια (κι εφόσον θα πήγαιναν όλα καλά) με χίλια ρούβλια το χρόνο απολαβές...” Όλα αυτά τα έλεγε σα μάθημα που το ‘ξερε απέξω. “Στο μεταξύ η μητέρα μου θα μαράζωνε απ’ τις έγνοιες κι απ’ τη λύπη της, δίχως να μπορώ να τη βοηθήσω. Όσο για την αδελφή μου... αυτή... μπορεί να πάθαινε χειρότερα. Εξάλλου... γιατί να πάει χαμένη η ζωή μου, γιατί να μη χαρώ κάτι που την ομορφαίνει και την πλουτίζει, γιατί να παραπετάξω τη μητέρα μου και να δέχομαι αδιαμαρτύρητα τις ταπεινώσεις της αδελφής μου; Για ποιο λόγο; Για να παντρευτώ, όταν αυτές θα έχουν πεθάνει, να κάνω παιδιά και να τ’ αφήσω κι αυτά στους πέντε δρόμους, χωρίς μια πεντάρα, χωρίς ένα κομμάτι φωμί; Ε, να... να λοιπόν γιατί το αποφάσισα. Είπα να πάρω τα λεφτά της γριάς, να τα ‘χω για τις σπουδές μου και για τα πρώτα χρόνια όταν θα τέλειωνα το πανεπιστήμιο, χωρίς να βασανίζω πια τη μητέρα μου. Ήθελα να λύσω το πρόβλημά

μου πλατιά, ριζικά, ν' αρχίσω μια καριέρα εντελώς καινούρια και να εξασφαλίσω μια ζωή ολότελα ανεξάρτητη. Ε, να! Αυτό είναι όλο! Φυσικά, έκανα πολύ άσχημα που σκότωσα τη γριά... Αλλά, φτάνει τώρα! Αρκετά!"

Αποτελείωσε με πολύ κόπο τη διήγησή του. Φαινότανε εξαντλημένος. Έσκυψε το κεφάλι του.

"Ω! Δεν είναι αυτό, δεν είναι αυτό!" φώναξε η Σόνια πονεμένα. "Είναι ποτέ δυνατό; Όχι, δεν είναι αυτό, δεν είναι αυτό!"

"Και συ ακόμα λες πως δεν είναι αυτό! Και όμως, σου τα είπα όλα με ειλικρίνεια, αυτή είναι η αλήθεια!"

"Πώς μπορεί ποτέ να είναι αυτό αλήθεια; Ω, Θεέ μου!"

"Στο κάτω κάτω, σκότωσα μια ψείρα, Σόνια, μια ψείρα βρομερή, άχρηστη και βλαβερή".

"Η ψείρα αυτή ήταν πλάσμα ανθρώπινο".

"Το ξέρω πως δεν ήταν ψείρα αληθινή", απάντησε εκείνος κοιτάζοντάς την παράξενα. "Εξάλλου, λέω ψέματα, Σόνια", πρόσθεσε, "τόση ώρα τώρα λέω ψέματα... Ναι, δεν είναι αυτό, έχεις δίκιο. Το 'κανα γι' άλλους λόγους, ολότελα διαφορετικούς... Έχω πολύ καιρό να κουβεντιάσω με άνθρωπο, Σόνια... Μου πονάει πάρα πολύ το κεφάλι αυτή τη στιγμή".

Τα μάτια του έκαιγαν σα να είχε πυρετό και τον ξανάπιανε σχεδόν το παραλήρημα, ενώ ένα χαμόγελο γεμάτο ανησυχία πλανιότανε στα χείλη του. Μέσα από την ταραχή του, έβλεπε μια κούραση απέραντη. Η Σόνια καταλάβαινε πόσο υπέφερε. Άρχισε να ζαλίζεται κι εκείνη. Έπειτα, τηςμίλαγε τόσο παράξενα: Κάτι έπιανε μέσες άκρες αλλά... "τι ήτανε;" Κι έστυβε τα δάχτυλά της με απόγνωση.

"Όχι, Σόνια, δεν είναι αυτό", συνέχισε ξανασηκώνοντας απότομα το κεφάλι του και σα να 'παιρναν καινούριο πάλι δρόμο οι σκέψεις του, πράγμα που ξάφνιαζε και τον ίδιο. "Δεν είναι αυτό... Φαντάσου μάλλον... (ναι, καλύτερα να φανταστείς αυτό) πως είμαι ένας άνθρωπος υπερευαίσθητος, ζηλιάρης, κακός, ταπεινός, εκδικητικός και... ας πούμε, με μια προδιάθεση προς την τρέλα. (Ας τα πω καλύτερα όλα μαζί. Έχει ήδη γίνει κουβέντα και για τρέλα - το πρόσεξα). Σου είπα τώρα δα πως δεν είχα τα μέσα να μείνω στο πανεπιστήμιο. Το ξέρεις όμως πως θα μπορούσα, ίσως, να συνεχίσω τις σπουδές μου; Η μητέρα μου έστελνε τα λεφτά που χρειαζόνταν γι' αυτό κι εγώ θα μπορούσα να βγάλω, δουλεύοντας, τα λεφτά που ήθελα για να ντυθώ, να ποδεθώ και να φάω. Έβγαζα αρκετά με τα μαθήματα, πενήντα καπίκια από τον κάθε μαθητή. Κι ο Ραζουμίχιν¹ εργάζεται. Αλλά μ' έπιασε η κακία και δεν ήθελα να δουλέψω. Ναι, ναι, κακία ήτανε - στην κυριολεξία. Φώλιασα λοιπόν στη γωνιά μου σαν αράχνη. Ήρθες στην τρώγλη μου και την είδες... Το ξέρεις, Σόνια, πως τα χαμηλά ταβάνια και οι στενοί τοίχοι σφίγγουν το μυαλό και την καρδιά του ανθρώπου; Ω! Πόσο τη μισούσα εκείνη την τρώγλη! Οστόσο, δεν ήθελα να βγω από κει μέσα! Έμενα έτσι επίτηδες. Κλεινόμουνα μέσα ολόκληρες μέρες, δεν ήθελα ούτε να φάω ούτε να δουλέψω, τίποτα - ήμουνα όλο ξαπλωμένος. Αν μου 'φερνε η Ναστάσια² κάτι,

1. Ραζουμίχιν· πιστός φίλος του Ρασκόλνικοφ

2. Ναστάσια· υπηρέτρια της σπιτονοικοκυράς του Ρασκόλνικοφ

το 'τρωγα. Αν δε μου 'φερνε, έμενα θεονήστικος όλη την ημέρα. Δε ζήταγα τίποτα - απ' την κακία μου. Τη νύχτα, επειδή δεν είχα φως, προτιμούσα να μείνω μέσα στο σκοτάδι ξαπλωμένος, αντί να δουλέψω για ν' αγοράσω ένα κερί. Αντί να μελετάω, πούλησα τα βιβλία μου, ενώ οι σημειώσεις μου και τα τετράδιά μου είχανε πιάσει ένα δάχτυλο σκόνη. Μου άρεσε να μένω ξαπλωμένος και να βυθίζομαι σε σκέψεις. Όλο σκεφτόμουν... Δεν είναι ανάγκη να σου πω τι ήταν εκείνες οι περίεργες σκέψεις που άλλαζαν διαρκώς... Τότε μόνο μου πέρασε απ' το μυαλό πως... Όχι, δεν ήτανε τότε! Δεν τα λέω όπως έγιναν. Να, εκείνη την εποχή όλο αναρωτιόμουν: «Γιατί είμαι τόσο βλάκας ώστε, ενώ ξέρω πως οι άλλοι είναι βλάκες, δεν προσπαθώ να είμαι πιο έξυπνος απ' αυτούς;» Ύστερα, Σόνια, παραδέχτηκα πως αν περιμένει κανείς ώσπου να γίνουν όλοι οι άνθρωποι έξυπνοι, θα χρειαστεί να περιμένει πάρα πολύ... Και πιο ύστερα ακόμα, κατάλαβα πως αυτό δε θα γίνει ποτέ, πως οι άνθρωποι δε θ' αλλάξουν, πως δεν είναι κανενός δουλειά να τους αλλάξει και δεν αξίζει να χάνεις τον καιρό σου για κάτι τέτοιο. Ναι, έτσι είναι... Και τώρα ξέρω πως όποιος είναι δυνατότερος στο μυαλό και στην ψυχή, αυτός θα είναι και ο αφέντης τους. Όποιος τολμάει πολλά, δικαιώνεται στα μάτια τους. Όποιος τους λογαριάζει λιγότερο, γίνεται νομοθέτης τους και όποιος έχει το περισσότερο θράσος, έχει και την τελευταία λέξη. Έτσι ήτανε και έτσι θα είναι πάντοτε. Μόνο οι τυφλοί δεν το βλέπουν".

Αν και, μιλώντας, κοίταζε τη Σόνια, δε φαινότανε να νοιάζεται πια αν τον καταλάβαινε ή όχι. Τον είχε πιάσει πυρετός. Βρισκότανε σε μια αλλόκοτη και σκοτεινή έξαρση. (Πραγματικά, είχε πολύ καιρό να κουβεντιάσει με άνθρωπο). Η Σόνια κατάλαβε πως η άγρια αυτή θεωρία ήτανε άρθρο πίστεως για το Ρασκόλνικοφ.

"Κατάλαβα τότε, Σόνια", συνέχισε πολύ σοβαρά, "ότι η εξουσία δίνεται μόνο σ' εκείνους που τολμούν να σκύψουν και να την αδράξουν. Φτάνει μόνο να τολμήσεις, εδώ βρίσκεται όλο το ζήτημα. Μου ήρθε τότε η σκέψη που κανένας δεν είχε κάνει ως τώρα. Κανένας! Είδα ξαφνικά, ολοκάθαρα σαν την ημέρα, πως κανένας δεν είχε τολμήσει ακόμα να ξεπεράσει όλες αυτές τις ανοησίες, να τ' αρπάξει όλα απ' την ουρά και να τα στείλει στο διάβολο. Εγώ... εγώ... ήθελσα να το αποτολμήσω και σκότωσα... Ήθελα μόνο να κάνω ένα τόλμημα, Σόνια, αυτό είναι όλο!"

"Ω, πάψε, πάψε!" φώναξε η Σόνια. "Απομακρύνθηκες απ' το Θεό κι ο Θεός σε τιμώρησε και σε παρέδωσε στο διάβολο!..."

"Αλήθεια, Σόνια, όταν έμενα ξαπλωμένος στην κάμαρά μου, μες στο σκοτάδι, και περνούσα τον καιρό μου κάνοντας διάφορες σκέψεις, ο διάβολος μ' έσπρωχνε να το κάνω;"

"Πάψε! Μη γελάς, βλάσφημε! Δεν καταλαβαίνεις τίποτα απολύτως".

"Σώπα, Σόνια, δε γελάω καθόλου. Το ξέρω πολύ καλά και μόνος μου ότι ο διάβολος μ' έσπρωχνε... Τι να κάνω τώρα; Λέγε", τη ρώτησε ανασηκώνοντας το κεφάλι του και κοιτάζοντάς την, ενώ στο πρόσωπό του είχε απλωθεί μια τρομερή απόγνωση.

"Τι να κάνεις;" είπε η Σόνια και πετάχτηκε από τη θέση της, ενώ τα μάτια της, που ήτανε γεμάτα δάκρυα ως τώρα, άστραψαν ξαφνικά. "Σήκω πάνω". Τον άρπαξε από τους ώμους κι εκείνος ανασηκώθηκε κοιτάζοντάς την με κατάπληξη. "Πήγαινε αμέσως, τώρα, στάσου σ' ένα σταυροδρόμι, γονάτισε, φίλησε πρώτα πρώτα τη γη που τη σπίλωσες, κάνε μετάνοιες προς όλα τα σημεία του ορίζοντα και φώναξε δυνατά, μπροστά σε όλους: «Σκότωσα!» Τότε ο Θεός θα σου ξαναδώσει τη ζωή. Θα πας; Θα

πας;" τον ρώτησε τρέμοντας ολόκληρη σα να την είχε πιάσει κρίση, πιάνοντάς του και τα δυο χέρια και σφίγγοντάς τα δυνατά, ενώ τον κοίταζε με βλέμμα φλογερό.

Ο Ρασκόλνικοφ τα 'χασε μπροστά σ' αυτή την απότομη έξαρση.

"Θέλεις λοιπόν να πάω στο κάτεργο, Σόνια; Πρέπει να παραδοθώ μόνος μου, ε;"

"Πρέπει να δεχτείς τον πόνο και να εξαγοράσεις μ' αυτό το σφάλμα σου. Να τι πρέπει να κάνεις!"

Μετάφραση Σωτήρη Πατατζή

Ερωτήσεις

1. Ποιες ήταν οι αντιδράσεις και ποια τα συναισθήματα της Σόνιας, μόλις κατάλαβε ότι ο Ρασκόλνικοφ ήταν ο φονιάς; Πώς φαίνονται τα αισθήματά της γι' αυτόν;
2. Με ποιους διαφορετικούς τρόπους εξηγεί ο Ρασκόλνικοφ τα κίνητρα του εγκλήματός του; Ποιες φιλοσοφικές ιδέες υπολανθάνουν στα λόγια του; Συζητήστε.
3. Πώς διαγράφεται η ιδεολογία της Σόνιας; (Προσέξτε ιδιαίτερα τις συμβουλές της στο Ρασκόλνικοφ στο τέλος του αποσπάσματος).
4. Το κύριο χαρακτηριστικό των έργων του Ντοστογιέφσκι είναι οι βαθιές ψυχολογικές αναλύσεις των ηρώων του. Δικαιολογήστε την άποψη αυτή αντλώντας από το απόσπασμα.

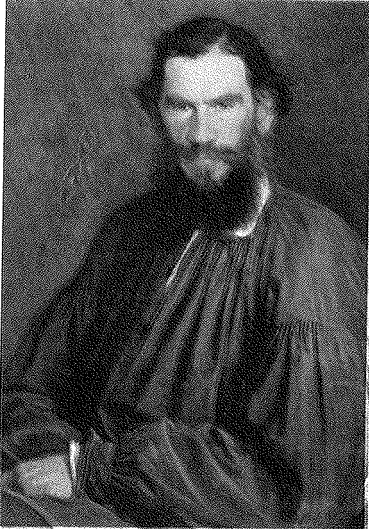
Εργασία

Μελετήστε τη *Φόνισσα* του Αλ. Παπαδιαμάντη και το *Έγκλημα και Τιμωρία* του Φ. Ντοστογιέφσκι και προσπαθήστε να εντοπίσετε ομοιότητες ανάμεσα στους κεντρικούς ήρωες των δύο έργων, τη Φραγκογιαννού και το Ρασκόλνικοφ.

Μεταφορά του έργου του Ντοστογιέφσκι «Έγκλημα και Τιμωρία» στο θέατρο από το θίασο Αλ. Αλεξανδράκη (1965)

Λέων Τολστόι (1828 - 1910)

Μεγαλοφυής Ρώσος μυθιστοριογράφος. Γεννήθηκε στη Γιασνάγια Πολιάνα. Η οικογένειά του ανήκε στη ρωσική αριστοκρατία. Παιδί ακόμα έχασε και τους δυο γονείς του και την ανατροφή του ανέλαβαν συγγενείς του. Το 1844 γράφτηκε στο Πανεπιστήμιο του Καζάν (Τμήμα Ανατ. Γλωσσών), όμως σύντομα εγκατέλειψε τις σπουδές του, για να ασχοληθεί με την επιτήρηση των κτημάτων του. Το 1859 ίδρυσε στο αγρόκτημά του σχολείο, στο οποίο εφάρμοσε νεωτεριστικές για την εποχή μεθόδους διδασκαλίας, επηρεασμένος από τις ιδέες του Ζαν Ζακ Ρουσό. Από το 1874 περίπου άρχισε να βασανίζεται από αμφιβολίες για τη σημασία και το σκοπό της ζωής και σιγά σιγά διαμόρφωσε δικές του αρχές για τη θρησκεία και τη ζωή: καταδίκασε κάθε μορφή βίας, κήρυσσε την ανάγκη της φιλευσπλαχνίας και υποστήριξε ότι η κοινωνία θα αποκτούσε ηθική τάξη μόνο αν οι άνθρωποι μάθαιναν να αγαπιούνται μεταξύ τους. Το 1910, σε ηλικία 82

χρονών, εγκαταλείπει το σπίτι του προς άγνωστη κατεύθυνση, για να βρεθεί μόνος, ελεύθερος από κάθε φροντίδα για τα εγκόσμια κι έτσι πιο κοντά στο Θεό. Ήταν όμως γέρος κι αδύνατος και λίγες μέρες αργότερα πέθανε στο μικρό σιδηροδρομικό σταθμό του Αστάποβο.

Τα μυθιστορήματά του διακρίνονται για τη βαθιά διεισδυτική ανάλυση των ενσυνείδητων αλλά και των υποσυνείδητων κινήτρων των ηρώων του, την ανάγλυφη παρουσίαση της ζωής με όλο τον πλούτο και τις λεπτομέρειές της, τη θαυμαστή διαγραφή των χαρακτήρων και τις έξοχες επικές σκηνές.

Κυριότερα έργα του: *Πόλεμος και Ειρήνη* (1863-1869), *Άννα Καρένινα* (1873-1874), *Ο Θάνατος του Ιβάν Ιλίτς* (1886), *Σονάτα του Κρόιτσερ* (1889), *Ανάσταση* (1899)

Πόλεμος και Ειρήνη (απόσπασμα)

Το μυθιστόρημα «Πόλεμος και Ειρήνη» θεωρείται, κατά γενική ομολογία, ένα από τα ωραιότερα μνημεία του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Εκδόθηκε το 1878 και είναι το μεγαλύτερο σε έκταση μυθιστόρημα της ρωσικής λογοτεχνίας. Μαζί με την ιστορία της Ρωσίας των αρχών του 19ου αιώνα περιγράφονται οι περιπέτειες δυο οικογενειών της ρωσικής αριστοκρατίας, των Μπολκόνσκι και των Ροστόβ. Ένας από τους βασικούς ήρωες του έργου είναι, επίσης, ο κόμης Πιέρ Μπεζουόχοφ, στον οποίο ο Τολστόι απέδωσε «πολλά δικά του χαρακτηριστικά: την αφέλεια, την αδεξιότητα και τους δισταγμούς του, τα οράματά του για αιώνια ειρήνη κι ευσπλαχνία»¹.

Με την είσοδο του Ναπολέοντα στη Μόσχα ο Πιέρ σχεδιάζει να σκοτώσει «τον τύραννο», όμως τον συλλαμβάνουν οι Γάλλοι πριν επιχειρήσει την εκτέλεση της απόφασής του. Στη φυλακή γνωρίζεται με τον Πλατόν Καρατάγιεφ, έναν απλό Ρώσο χωρικό που τυφεκίστηκε αργότερα από τους Γάλλους. Στο πιο κάτω απόσπασμα έχουμε μια αριστουργηματική παρουσίαση του Καρατάγιεφ.

Στην παράγκα που έμπασαν τον Πιέρ κι όπου έμεινε τέσσερις βδομάδες ήταν εικοσιτρείς αιχμάλωτοι στρατιώτες, τρεις αξιωματικοί και δυο δημόσιοι υπάλληλοι.

Όλοι αυτοί έρχονταν στη θύμησή του αργότερα σαν μέσα σ' ομίχλη, μα ο Πλατόν Καρατάγιεφ έμεινε παντοτινά μες στην ψυχή του σαν η πιο έντονη κι αγαπημένη ανάμνηση και σαν προσωποποίηση κάθε ρούσικου, αγαθού και στρογγυλού.

Όταν την άλλη μέρα τα χαράματα είδε το γείτονά του, η πρώτη του εντύπωση του κάτι στρογγυλού επιβεβαιώθηκε απόλυτα. Όλη η σιλουέτα του Πλατόν, τυλιγμένη στο γαλλικό μανδύα, που τον είχε ζωσμένο στη μέση του με το σκοινί, με το κασκέτο του και με τα παπούτσια του από δενδρόφλουδα, ήταν στρογγυλή. Το κεφάλι του ήταν ολοστρόγγυλο. Η ράχη, το στήθος, οι ώμοι, ακόμα και τα χέρια του, που τα κρατούσε πάντα σα να ετοιμαζόταν κάτι ν' αγκαλιάσει, ήταν στρογγυλά. Το ευχάριστο χαμόγελο και τα μεγάλα καστανά του μάτια, τα γεμάτα τρυφερότητα, ήταν στρογγυλά.

Ο Πλατόν Καρατάγιεφ θα 'ταν πάνω από πενήντα χρονών, αν έκρινε κανείς απ' τις διηγήσεις του για τους πολέμους που 'χε λάβει μέρος σαν παλιός στρατιώτης. Ο ίδιος δεν ήξερε και με κανένα τρόπο δεν μπορούσε να καθορίσει πόσων χρονών ήταν. Μα τα δόντια του, τα ολόασπρα και δυνατά, που όταν γελούσε (και γελούσε συχνά) πρόβαλλαν όλα με τα δυο ημικύκλιά τους, ήταν καλά και γερά. Ούτε μια άσπρη τρίχα δεν είχε στα γένεια και στα μαλλιά του κι όλο του το κορμί έδειχνε σβελτάδα και προπάντων γεροσύνη κι αντοχή.

Το πρόσωπό του, παρ' όλες τις λεπτές, στρογγυλές ρυτίδες, είχε μια έκφραση αγνότητας και νιότης. Η φωνή του ήταν ευχάριστη και μελωδική. Μα το κυριότερο γνώρισμα της ομιλίας του ήταν το αυθόρμητο και το σύντομο. Ήταν φανερό πως ο Καρατάγιεφ ποτέ δε σκεφτόταν τι είπε και τι θα πει, και για τούτο στη γρηγοράδα και στην ακρίβεια των εναλλαγών υπήρχε μια ξέχωρη, ακαταμάχητη πειστικότητα.

Οι φυσικές του δυνάμεις και η ευκινησία του ήταν τέτοιες, τον πρώτο καιρό της αιχμαλωσίας του, που λες κι ο άνθρωπος αυτός δεν καταλάβαινε τι θα πει κούραση κι

1. Ανρί Τρουαγιά, Περιοδικό Διαβάζω, Τεύχος 200, σ. 27

αρρώστια. Κάθε βράδυ που πλάγιαζε έλεγε: «Θεέ μου, να πέσω σαν το πετραδάκι, να σηκωθώ σαν το φρατζολάκι». Το πρωί, όταν σηκωνόταν, σήκωνε πάντα το ίδιο τους ώμους του κι έλεγε: «πλάγιασα, κουλουριάστηκα, σηκώθηκα, τινάχτηκα».

Και πραγματικά, έφτανε να πλαγιασει για ν' αποκοιμηθεί βαριά, σαν πέτρα, κι έφτανε να τιναχτεί, για να καταπιαστεί αμέσως, χωρίς να χάσει στιγμή, με κάποια δουλειά, σαν τα παιδιά που, μόλις ξυπνήσουν και σηκωθούν, πιάνουν τα παιχνίδια τους.

Ήξερε απ' όλα, αν όχι και πολύ καλά, όμως όχι και άσκημα. Έκανε το φούρναρη, το μάγειρα, το ράφτη, τον τσαγκάρη. Ήταν πάντα απασχολημένος και μονάχα τις νύχτες επέτρεπε στον εαυτό του να κουβεντιάξει (πράγμα που του άρεσε πολύ) και να τραγουδάει. Ο Καρατάγιεφ τραγουδούσε όχι έτσι όπως τραγουδούν οι τραγουδιστές που ξέρουν ότι τους ακούνε. Τραγουδούσε όπως τραγουδούν τα πουλιά, γιατί το να βγάζει κείνους τους ήχους τού ήταν το ίδιο απαραίτητο, όπως τυγχάνει να 'ναι απαραίτητο να τανυστεί κανείς ή να σεργιανίσει. Και οι ήχοι αυτοί ήταν πάντοτε λεπτοί, τρυφεροί, σχεδόν γυναικείοι, λυπητεροί, και το πρόσωπό του, τις στιγμές εκείνες, γινόταν πολύ σοβαρό.

Όταν αιχμαλωτίστηκε και απόχτησε γένεια, έχασε, φαίνεται, καθετί ξένο στα φυσικά του, καθετί στρατιωτικό, κι άθελά του ξαναγύρισε στον πρωτινό του, το χωριάτικο, το λαϊκό τύπο.

— Στρατιώτης με άδεια, έξω το πουκάμισο, — συνήθιζε να λέει.

Μιλούσε απρόθυμα για την εποχή που ήταν στρατιώτης, μ' όλο που δεν παραπονιόταν και συχνά επαναλάβαινε ότι, σ' όλο το διάστημα της υπηρεσίας του, ούτε μια φορά δε μαστιγώθηκε.

Όταν διηγόταν, διηγόταν τις πιο πολλές φορές κάτι απ' τις παλιές του αγαπημένες αναμνήσεις της ζωής του στο χωριό. Οι παροιμίες που γέμιζαν την ομιλία του δεν ήταν εκείνες οι τολμηρές, με μερικές φορές πρόστυχες παροιμίες που συνηθίζουν να λένε οι στρατιώτες, μα ήταν οι λαϊκές εκείνες παροιμίες που μας φαίνονται τόσο ασήμαντες, παρμένες χωριστά, και που παίρνουν ξαφνικά σημασία βαθύτατης σοφίας, όταν ειπωθούν στην ώρα τους.

Συχνά ο Καρατάγιεφ έλεγε εντελώς αντίθετα απ' ό,τι είχε πει πρωτίτερα, μα και τούτα και κείνα ήταν σωστά. Του άρεσε να μιλάει και μιλούσε καλά, διανθίζοντας την κουβέντα του με χαϊδευτικά λόγια και με παροιμίες, που φαίνονταν στον Πιέρ πως τις σκάρωνε ο ίδιος. Μα το κυριότερο θέλημα που είχαν οι διηγήσεις του ήταν πως σ' αυτές τα απλούστερα γεγονότα, πολλές φορές εκείνα ακριβώς που τα 'χε δει ο Πιέρ χωρίς να τους δώσει σημασία, έπαιρναν ένα χαρακτήρα επίσημο και σεβαστό.

Του άρεσε να ακούει τα παραμύθια που τα βράδια (πάντα τα ίδια) διηγόταν κάποιοι στρατιώτες, μα πιο πολύ του άρεσε ν' ακούει διηγήσεις για την πραγματική ζωή. Χαμογελούσε χαρούμενα ακούγοντας παρόμοιες διηγήσεις και πρόσθετε λόγια δικά του κι έκανε διάφορες ερωτήσεις με σκοπό να ξεκαθαρίσει το καλό μέσα σ' εκείνα που του διηγόνταν.

Δεσμους φιλίας, αγάπης, όπως τους καταλάβαινε ο Πιέρ, δεν είχε καθόλου ο Καρατάγιεφ. Μα αγαπούσε και ζούσε αγαπημένα με το καθετί που τον έσμιγε η ζωή και προπάντων με τον άνθρωπο, όχι μ' έναν κάποιον ορισμένο άνθρωπο παρά με τους ανθρώπους που ήταν μπροστά του.

Αγαπούσε το σκυλί του, αγαπούσε τους συντρόφους του, αγαπούσε τους Γάλλους, αγαπούσε τον Πιέρ που ήταν γείτονας του. Μα ο Πιέρ καταλάβαινε πως ο

Καρατάγιεφ, παρ' όλη την καλότροπη τρυφερότητα που 'δειχνε γι' αυτόν (που μ' αυτήν απόδιδε τον προεπιλεγμένο φόρο στην πνευματικότητα του Πιέρ), ούτε στιγμή δε θα στεναχωριόταν αν τον αποχωριζόταν. Και το ίδιο συναίσθημα άρχιζε να δοκιμάζει κι ο Πιέρ για τον Καρατάγιεφ.

Ο Πλατόν Καρατάγιεφ ήταν για όλους τους άλλους αιχμαλώτους ο πιο συνηθισμένος στρατιώτης. Τον φώναζαν «περιστεράκι» ή «Πλατόσα», τον πείραζαν καλόκαρδα, τον έστελναν σε θελήματα. Όμως για τον Πιέρ έμεινε παντοτινά τέτοιος όπως του φάνηκε την πρώτη βραδιά: ανεξερεύνητη, στρογγυλή κι αιώνια προσωποποίηση του πνεύματος της απλότητας και της αλήθειας.

Ο Πλατόν Καρατάγιεφ δεν ήξερε ν' αποστηθίζει τίποτ' άλλο, εκτός από την προσευχή του. Όταν μιλούσε, νόμιζε κανείς ότι, αρχίζοντας, δεν ήξερε πώς θα τέλειωνε την κουβέντα του.

Όταν ο Πιέρ, καμιά φορά, κατάπληχτος απ' το βάθος εκείνων που 'λεγε, τον παρακαλούσε να τα επαναλάβει, ο Πλατόν δεν μπορούσε να θυμηθεί τι είχε πει ένα λεπτό πριν, καθώς επίσης δεν μπορούσε με κανένα τρόπο να πει με λόγια στον Πιέρ το αγαπημένο του τραγούδι. Μέσα σ' αυτό υπήρχε το: «αγαπημένη μου, σημιδίτσα μου, έχω καημό», αλλά όταν πήγαινε να επαναλάβει τις λέξεις, δεν έβγαινε κανένα νόημα.

Δεν καταλάβαινε κι ούτε μπορούσε να καταλάβει τη σημασία που είχαν οι λέξεις παρμένες χωριστά απ' την κουβέντα. Κάθε του λέξη και κάθε του πράξη ήταν η εκδήλωση μιας άγνωστης σ' αυτόν ενέργειας, που ήταν η ζωή του. Όμως η ζωή του, έτσι όπως την έβλεπε ο ίδιος, δεν είχε νόημα σαν ξέχωρη ζωή. Είχε νόημα μονάχα σαν ένα μόριο του συνόλου που αδιάκοπα το αισθανόταν. Τα λόγια του κι οι πράξεις του ξεχύνονταν απ' αυτόν τον ίδιο κανονικά, αναγκαστικά και άμεσα, όπως το άρωμα ξεχύνεται απ' το λουλούδι. Ο Καρατάγιεφ δεν μπορούσε να καταλάβει ούτε την αξία, ούτε τη σημασία μιας λέξης ή μιας πράξης παρμένης χωριστά.

Μετάφραση Κοραλίας Μακρή

Ερωτήσεις

1. α) Ο συγγραφέας στο πρόσωπο του Πλατόν Καρατάγιεφ κατασκευάζει το λογοτεχνικό τύπο του απλού Ρώσου χωρικού (μουζικού). Ποιες αρετές και ποια ελαττώματα του αποδίδει;
β) Να βρείτε χαρακτηριστικά χωρία του αποσπάσματος που δείχνουν το θαυμασμό του συγγραφέα για τον Καρατάγιεφ.
2. Ποια σχέση δημιουργήθηκε ανάμεσα στο διανοούμενο Πιέρ και το μουζικό Καρατάγιεφ; Τι αισθήματα έτρεφε ο ένας για τον άλλο;
3. Να σχολιάσετε το χωρίο: «Τα λόγια του κι οι πράξεις του... παρμένης χωριστά».
4. Ποιες αξίες θέλει να προβάλει ο Τολστόι με την όλη παρουσίαση του Πλατόν Καρατάγιεφ;
5. Να σχολιάσετε την επιδεξιότητα με την οποία ο Τολστόι, ακολουθώντας το ρεαλιστικό τρόπο γραφής, επιμένει στη μικρολεπτομέρεια.

Αντόν Παύλοβιτς Τσέχοφ
(1860 - 1904)

Ρώσος πεζογράφος και θεατρικός συγγραφέας, από τους κορυφαίους της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Γεννήθηκε στο Ταϊγάνι της Αζοφικής και σπούδασε ιατρική στο Πανεπιστήμιο της Μόσχας.

Στα διηγήματά του έδωσε ένα ανεπανάληπτο μωσαϊκό της ρωσικής ζωής. Σαρκάζει την απληστία, την ψευτιά και τη σκληρότητα και συμπάσχει για τη φτώχεια, την αμάθεια και την εκμετάλλευση.

Στα θεατρικά του έργα παρουσιάζει με χιούμορ και αφοπλιστική ευγένεια την αργή φθορά των ανθρώπων από το χρόνο. Τα θεατρικά του πρόσωπα ζουν αυτό που δε λένε. Είναι ταπεινά, δεν αντιπαλεύουν τη μοίρα και ζουν μακριά από ηρωικές εξάρσεις.

Το 1888 τιμήθηκε με το βραβείο Πούσκιν.

Κυριότερα έργα του:

Πεζά: Η Στέπα (1888), Θάλαμος 6 (1892), Η Ζωή μου (1896), Ο Επίσκοπος (1902), Η Αρραβωνιαστικιά (1903)

Θεατρικά: Στη Δημοσιά, μονόπραχτο (1884), Ο Γλάρος (1895), Θεός Βάνιας (1897), Οι Τρεις αδελφές (1901), Ο Βυσσινόκηπος (1904)

Θείος Βάνιας (απόσπασμα)

“Ο «Θείος Βάνιας» θεωρείται ένα από τα κορυφαία θεατρικά έργα του Τσέχοφ. Τα διαδραματιζόμενα εκτυλίσσονται σ’ ένα υποστατικό στην επαρχία, όπου κυριαρχεί η πλήξη κι η ανία. Η άφιξη, όμως, του γέρου και άρρωστου καθηγητή Σερεμπριάκοφ και της νέας και όμορφης γυναίκας του Έλενας αλλάζει τη ζωή όλων: Ο θείος Βάνιας, διαχειριστής του αγροκτήματος, που ζούσε για χρόνια με στέρσεις για να στέλλει χρήματα στον καθηγητή, ερωτεύεται την Έλενα Σερεμπριάκοφ, την οποία όμως συλλαμβάνει να ερωτοτροπεί με το γιατρό Αστρόφ. Από την άλλη, η Σόνια, κόρη του καθηγητή από τον πρώτο του γάμο, που συμπαθεί τον Αστρόφ, διαπιστώνει με απογοήτευση πως αυτός δεν την αγαπά. Την πλήξη και την ανία των προσώπων διαδέχεται ο πόνος.

Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι από τη Δ΄ πράξη. Λίγο πριν, ο καθηγητής είχε πει πως θα πουλούσε το αγρόκτημα κι ο Βάνιας εν βρασμό ψυχής τον πυροβόλησε, ευτυχώς ανεπιτυχώς. Μετά το γεγονός αυτό το ζεύγος Σερεμπριάκοφ αποφασίζει να εγκαταλείψει το υποστατικό κι όλα τείνουν να επανέλθουν στην προηγούμενη κατάσταση.

Τα πρόσωπα που εμφανίζονται στο απόσπασμα:

Σερεμπριάκοφ, συνταξιούχος καθηγητής

Έλενα, γυναίκα του, 27 χρονών

Σόνια, κόρη του από τον πρώτο του γάμο

Μαρία Βασιλιεβνα, μητέρα της πρώτης γυναίκας του καθηγητή

Βοϊνίτσκι Ιβάν Πετρόβιτς (Βάνιας), γιος της

Αστρόφ Μιχαήλ Λβόβιτς, γιατρός

Τελέγιν (ο Βλογιάρης), ξεπεσμένος χτηματίας

Μαρίνα, γριά παραμάνα

Ένας εργάτης

Η κάμαρα του Βοϊνίτσκι. Στο τραπέζι υπάρχουν λογιστικά βιβλία και κάθε λογής χαρτιά. Δίπλα υπάρχει ένα πιο μικρό τραπέζι για τον Αστρόφ. Στον τοίχο ένας χάρτης της Αφρικής – είναι φανερό πως δε χρειάζεται σε κανένα. (Φθινοπωρινή βραδιά).

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: (κρύβει το πρόσωπό του μέσα στα χέρια του). Ντρέπομαι! Αν ήξερες πόσο ντρέπομαι! Αυτό το βαθύ αίσθημα της ντροπής είναι χειρότερο από κάθε πόνο. Δεν υποφέρεται! (Γέρνει πάνω στο τραπέζι). Τι να κάνω; Τι να κάνω;

ΑΣΤΡΟΦ: Τίποτα.

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Δος μου κάτι! Ω Θεέ μου!... Είμαι σαρανταεφτά χρονών. Αν ζήσω ως τα εξήντα, μου μένουν ακόμα δεκατρία χρόνια. Είναι πολλά! Πώς θα περάσω αυτά τα δεκατρία χρόνια; Τι θα κάμω; Με τι θα τα γεμίσω; Δεν καταλαβαίνεις!... (Σφίγγει σπασμωδικά το χέρι του Αστρόφ). Δεν καταλαβαίνεις!... Αν μπορούσε κανείς να ζή-

σει τ' απομεινάρια της ζωής του κάπως αλλιώς, μ' ένα νέο τρόπο... Να ξύπναγε κανείς ένα ήσυχο, φωτεινό πρωινό και να 'νιωθε πως ξαναρχίζει μια καινούρια ζωή, πως το παρελθόν του ξεχάστηκε κι έσβησε σαν καπνός... *(Κλαίει)*. Ν' αρχίσω μια καινούρια ζωή... Πες μου, πώς ν' αρχίσω;... Με τι ν' αρχίσω;

ΑΣΤΡΟΦ: *(με αγανάκτηση)*. Ω, μα πάψε λοιπόν! Σε καλό σου! Μια καινούρια ζωή! Χμ!... Η θέση μας, φίλε μου –η δική σου και η δική μου– είναι απελπιστική.

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Αλήθεια;

ΑΣΤΡΟΦ: Ναι, γι' αυτό είμαι βέβαιος.

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Δώσε μου κάτι... *(Δείχνοντας την καρδιά του)*. Έχω έναν πόνο δω, κάτι με καίει.

ΑΣΤΡΟΦ: *(φωνάζει θυμωμένος)*. Πάψε επιτέλους! *(Μαλακώνει)*. Εκείνοι που θα 'λθουν εκατό-διακόσια χρόνια ύστερ' από μας –και θα μας περιφρονούνε γιατί ζήσαμε τη ζωή μας τόσο κουτά, τόσο άχαρα– εκείνοι, ίσως ανακαλύψουν τον τρόπο να 'ναι ευτυχισμένοι... Αλλά εμείς... Για σένα και για μένα μονάχα μια ελπίδα υπάρχει. Η ελπίδα πως, όταν θ' αναπαυόμαστε μέσα στα κιβούρια μας, ίσως τότε να μας επισκέπτονται ευχάριστες οπτασίες. *(Αναστενάζει)*. Ναι, αδελφέ μου, μέσα σ' όλη αυτή την περιφέρεια, δυο άνθρωποι μονάχα υπήρξαν διανοούμενοι και καθώς πρέπει: εγώ κι εσύ. Αλλά μέσα σε δέκα χρόνια, αυτή η ρουτινιέρικη, η ταπεινή και ασήμαντη επαρχιακή ζωή, μας έπνιξε κι εμάς. Η σαπίλα και η βρομιά της δηλητηρίασε το αίμα μας. Κι έτσι καταντήσαμε κι εμείς μικροί, ταπεινοί, ασήμαντοι, όπως όλοι. *(Ζωηρά)*. Μα μη θες να με παιδεύεις άλλο! Δώσε μου πίσω αυτό που μου πήρες!

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Δε σου πήρα τίποτα.

ΑΣΤΡΟΦ: Μου πήρες απ' το οδοιπορικό μου φαρμακείο ένα μπουκαλάκι με μορφίνη. *(Παύση)*. Άκουσε, αν θέλεις να και σώνεις ν' αυτοκτονήσεις, πήγαινε στο δάσος και σκοτώσου εκεί με το πιστόλι. Τη μορφίνη όμως τη θέλω, γιατί μπορεί να γίνουν κουβέντες και να υποψιαστούν πως εγώ σου την έδωσα... Φτάνει που θα 'μαι αναγκασμένος να κάνω τη νεκροψία σου. Νομίζεις πως αυτό θα μου είναι ευχάριστο;

(Μπαίνει η Σόνια)

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Φευγάτε! Αφήστε με!

ΑΣΤΡΟΦ: *(στη Σόνια)*. Σοφία Αλεξαντρόβνα, ο θείος σας μου πήρε από το σάκο μου ένα μπουκαλάκι με μορφίνη και δε μου το δίνει. Πέστε του πως αυτό τέλος πάντων είναι κουταμάρα. Κι εγώ βιάζομαι. Δεν έχω καιρό. Πρέπει να φεύγω.

ΣΟΝΙΑ: Θείε Βάνια, εσύ πήρες τη μορφίνη; *(Παύση)*.

ΑΣΤΡΟΦ: Αυτός την πήρε. Είμαι βέβαιος.

ΣΟΝΙΑ: Δος την πίσω. Γιατί μας τρομάζεις; *(Τρυφερά)* Δος την πίσω, θείε Βάνια! Κι εγώ είμαι δυστυχισμένη σαν κι εσένα, όμως δεν αφήνω την απελπισία να με κυριέψει. Κάνω υπομονή και θα κάνω υπομονή όσπου η ζωή μου να τελειώσει μοναχή της... Πρέπει κι εσύ να γίνεις υπομονετικός. *(Παύση)*. Δος την πίσω. *(Φιλεί τα χέρια του)*. Χρυσέ μου, αγαπημένε μου, καλέ μου θείε, δος την πίσω! *(Κλαίει)*. Είσαι τόσο καλός, θα μας λυπηθείς και θα τη δώσεις πίσω. Κάνε υπομονή, θείε! Κάνε υπομονή!...

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: *(βγάζει απ' το συρτάρι του τραπέζιού το μπουκαλάκι και το δίνει στον Αστρόφ)*. Ορίστε, πάρτο! *(στη Σόνια)* Μα τώρα ας βιαστούμε. Πρέπει να δουλέψουμε. Πρέπει το γρηγορότερο να κάνουμε κάτι, γιατί αλλιώς, δεν μπορώ... δεν μπορώ...

ΣΟΝΙΑ: Ναι, ναι, να δουλέψουμε. Μόλις αποβγάλουμε τους δικούς μας, θα στρωθούμε στη δουλειά!... *(Ταχτοποιεί νευρικά τα χαρτιά πάνω στο τραπέζι)*. Εδώ όλα είν' άνω-κάτω.

ΑΣΤΡΟΦ: *(βάζει το μπουκαλάκι μέσα στη σάκα του και σφίγγει τα λουριά)*. Και τώρα, έτοιμος για φευγάλα...

(Μπαίνει η Έλενα)

ΕΛΕΝΑ: Ιβάν Πετρόβιτς, εδώ είστε; Εμείς φεύγουμε. Πηγαίνετε στον Αλέξαντρο, κάτι θέλει να σας πει.

ΣΟΝΙΑ: Πήγαινε, θείε Βάνια... *(Παίρνει από το χέρι το Βοϊνίτσκι)*. Πάμε... Ο πατέρας κι εσύ πρέπει να συμφιλιωθείτε. Πρέπει...

(Η Σόνια και ο Βοϊνίτσκι βγαίνουν)

ΕΛΕΝΑ: Φεύγω. *(Δίνει το χέρι της στον Αστρόφ)*. Έχετε γεια.

ΑΣΤΡΟΦ: Κι όλας;

ΕΛΕΝΑ: Το αμάξι περιμένει.

ΑΣΤΡΟΦ: Στο καλό!

ΕΛΕΝΑ: Σήμερα μου υποσχεθήκατε πως θα φύγετε κι εσείς από δω.

ΑΣΤΡΟΦ: Ναι, θυμάμαι. Φεύγω αμέσως. *(Παύση)* Τρομάξατε; *(Την παίρνει από το χέρι)*. Ήταν τόσο τρομερό;

ΕΛΕΝΑ: Ναι.

ΑΣΤΡΟΦ: Μου φαίνεται όμως πως καλύτερα θα 'τανε να μένατε. Ε; Τι λέτε; Θα ερχόσασταν αύριο στο δασονομείο...

ΕΛΕΝΑ: Όχι. Τέλειωσε. Και γι' αυτό μπορώ να σας αντικρίζω τόσο άφοβα, γιατί ξέρω πως όλα τέλειωσαν. Μονάχα μια χάρη θέλω να σας ζητήσω: να με σκέφτεστε καλύτερα, να 'χετε καλύτερη ιδέα για μένα... Ελάτε, ας σφίξουμε τα χέρια και ας χωριστούμε σαν φίλοι. Μη θυμόσαστε κακό για μένα.

ΑΣΤΡΟΦ: *(της σφίγγει το χέρι)*. Ναί, καλύτερα να φύγετε... *(Στοχαστικά)*. Φαινόσαστε καλό κι ευγενικό πλάσμα, κι όμως μέσα σ' ολόκληρη την προσωπικότητά σας υπάρχει κάτι παράξενο. Ορίστε, έρχεστε δω με τον άνδρα σας κι όλοι εμείς που βρισκόμαστε στις δουλειές μας, που βασανιζόμαστε και μοχθούμε κάτι να δημιουργήσουμε, τα παρατάμε όλα κι όλο το καλοκαίρι δε σκεφτόμαστε τίποτ' άλλο παρά την ποδάγρα του συζύγου σας κι εσάς. Εσείς οι δυο μας μολύνετε όλους με την τεμπελιά σας. Εγώ ήμουν καταγοητευμένος μαζί σας και ολάκερο μήνα δεν έκανα τίποτα. Και στο μεταξύ οι άνθρωποι αρρωσταίνουν κι οι χωριάτες μ' όλη τους την ησυχία βόσκουνε τα ζωντανά τους μέσα στα δάση μου και στις δασοφυτείες μου... Έτσι, όπου κι αν πάτε εσείς κι ο άντρας σας, παντού φέρνετε την καταστροφή!... Αστειεύομαι βέβαια... ωστόσο... είναι παράξενο. Είμαι βέβαιος πως αν μένατε δω, η καταστροφή θα ήταν τεράστια. Κι εγώ θα χανόμουν... μα κι εσείς δε θα τη γλιτώνατε φτηνότερα. Λοιπόν, φύγετε!... *Finita la commedia!*

ΕΛΕΝΑ: *(παίρνει γρήγορα απ' το τραπέζι του ένα μολύβι του και το κρύβει στην τσέπη της)*. Σας παίρνω αυτό το μολύβι για ενθύμιο.

ΑΣΤΡΟΦ: Τι παράξενο... Γνωριστήκαμε, γινήκαμε φίλοι κι έτσι ξαφνικά, άγνωστο γιατί... δε θα ξαναϊδωθούμε ποτέ. Έτσι γίνονται όλα στον κόσμο αυτό... Τώρα που δεν είναι κανείς εδώ –πριν έρθει ο θείος Βάνιας με κανένα μπουκέτο– επιτρέψτε

μου να σας αποχαιρετήσω μ' ένα φιλί... Ναι;... *(Τη φιλεί στο μάγουλο)*. Ωραία... εντάξει.

ΕΛΕΝΑ: Σας εύχομαι κάθε ευτυχία! *(Κοιτάζει γύρω)*. Όμως... ας είναι και για μια φορά στη ζωή μου!... *(Τον αγκαλιάζει παράφορα. Κι οι δυο ταυτοχρόνως χωρίζονται απότομα)*. Πρέπει να φύγω!...

ΑΣΤΡΟΦ: Φύγετε το γρηγορότερο. Αν είναι έτοιμο το αμάξι, φύγετε αμέσως. Αυτό είναι το καλύτερο.

ΕΛΕΝΑ: Θαρρώ πως κάποιος έρχεται! *(Κι οι δυο αφουγκράζονται)*.

ΑΣΤΡΟΦ: Φινίτα!

(Μπαίνουν ο Σερεμπριάκοφ, ο Βοϊνίτσκι, η Μαρία Βασιλιεβνα με το βιβλίο της, η Σόνια κι ο Τελέγιν).

ΣΕΡΕΜΠΡΙΑΚΟΦ: *(στο Βοϊνίτσκι)*. Περασμένα ξεχασμένα. Ύστερ' απ' αυτά που έγιναν ένιωσα και σκέφτηκα τόσα πολλά σ' αυτές τις λίγες ώρες, που μου φαίνεται πως θα μπορούσα να γράψω ένα ολόκληρο σύγγραμμα περί της τέχνης του να ζει κανείς για τη διαπαιδαγώγηση των απογόνων. Με μεγάλη μου χαρά δέχομαι τη συγγνώμη σου και σε παρακαλώ κι εγώ να με συγχωρέσεις. Έχε γεια! *(Αυτός κι ο Βοϊνίτσκι αγκαλιάζονται και φιλιούνται τρεις φορές)*.

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Θα λαβαίνεις τακτικά τα ίδια λεφτά που σου στέλναμε και πριν. Όλα θα γίνονται όπως τον παλιό καιρό.

(Η Έλενα Αντρεγέβνα αγκαλιάζει τη Σόνια).

ΣΕΡΕΜΠΡΙΑΚΟΦ: *(φιλεί το χέρι της Μαρίας Βασιλιεβνας)*. Μαμά...

ΜΑΡΙΑ: *(τον φιλεί)*. Αλέξαντρε, φωτογραφηθείτε ξανά και στείλτε μου τη φωτογραφία σας. Ξέρετε πόσο αγαπητοί μου είσαστε.

ΤΕΛΕΓΙΝ: Έχετε γεια, εξοχότατε! Μη μας ξεχνάτε!

ΣΕΡΕΜΠΡΙΑΚΟΦ: *(φιλεί την κόρη του)*. Αντίο... Αντίο σε όλους. *(Σφίγγει το χέρι του Αστρόφ)*. Σας ευχαριστώ για την ευχάριστη συντροφιά σας. Σέβομαι τη νοοτροπία σας, τους ενθουσιασμούς σας, τους πόθους σας, αλλά επιτρέψτε και σε μένα το γέρο να κάνω στην αποχαιρετιστήρια προσλαλιά μου μονάχα μια παρατήρηση: πρέπει να εργάζεσθε φίλοι μου! Πρέπει να εργάζεσθε! *(Υποκλίνεται σε όλους)*.

Έχετε γεια. Εύχομαι σε όλους σας κάθε ευτυχία! *(Φεύγει. Τον ακολουθούν η Μαρία Βασιλιεβνα κι η Σόνια)*.

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: *(φιλάει ορμητικά το χέρι της Έλενας Αντρεγέβνας)*. Έχετε γεια!... Συγχωρέστε με... Ποτέ πια δε θα ξαναϊδωθούμε...

ΕΛΕΝΑ: *(συγκινημένη)*. Έχετε γεια, αγαπητέ μου Ιβάν Πετρόβιτς! *(Τον φιλεί στο κεφάλι και φεύγει)*.

ΑΣΤΡΟΦ: *(στον Τελέγιν)*. Βλογιάρη, πες τους μ' αυτή την ευκαιρία να ετοιμάσουν και το δικό μου αμάξι.

ΤΕΛΕΓΙΝ: Και βέβαια, αμέσως, αγαπητέ μου. *(Βγαίνει)*.

(Στη σκηνή απομένουν μόνο ο Αστρόφ κι ο Βοϊνίτσκι)

ΑΣΤΡΟΦ: *(μαζεύει τα χρώματα και τα πινέλα από το τραπέζι και τα βάζει μέσα στη βαλιτσούλα του)*. Καλά, γιατί δεν πας κι εσύ να τους αποβγάλεις;

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Ας πάνε στο καλό... Εγώ... εγώ δεν μπορώ. Νιώθω ένα βάρος στην καρ-

διά. Πρέπει το γρηγορότερο να καταπιαστώ με κάτι... Δουλειά!... Δουλειά! *(Σκαλίζει τα χαρτιά που 'ναι στο τραπέζι).*

(Παύση. Ακούγονται κουδουνίσματα αμαξιών).

ΑΣΤΡΟΦ: Φύγανε. Ο κύριος καθηγητής είναι σίγουρα ικανοποιημένος. Αυτόν τώρα δεν τον ξανατραβάς εδώ ούτε με καμάκι.

MARINA: *(μπαίνει).* Έφυγαν... *(Κάθεται σε μια καρέκλα και πλέκει κάλτσες).*

ΣΟΝΙΑ: *(μπαίνει).* Έφυγαν!... *(Σκουπίζει τα μάτια της).*

Ας πάνε στο καλό! *(Στο θείο της).* Έλα, θείε Βάνια, ας αρχίσουμε κάτι.

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Ναι, δουλειά!... δουλειά!...

ΣΟΝΙΑ: Έχουμε τόσο καιρό να κάτσουμε μαζί σ' αυτό εδώ το τραπέζι. *(Ανάβει τη λάμπα στο τραπέζι).* Είμαι βέβαιη πως το μελάνι θα 'χει στεγνώσει... Βέβαια... *(παίρνει το μελανοδοχείο, πηγαίνει στο ντουλάπι και βάζει μελάνι).* Κι όμως λυπήθηκα τόσο που φύγανε...

(Η Μαρία Βασίλιεβνα μπαίνει αργά-αργά).

MARIA: Έφυγαν!... *(Κάθεται και βυθίζεται στο διάβασμα).*

ΣΟΝΙΑ: *(κάθεται στο τραπέζι και φυλλομετράει ένα τεφτέρι).* Πρώτα-πρώτα, θείε Βάνια, πρέπει να κοιτάξουμε τους λογαριασμούς. Τους αφήσαμε τόσο καιρό κι όλα εδώ μέσα είναι φοβερά ανακατωμένα. Κάποιος σήμερα έστειλε πάλι και ζητούσε το λογαριασμό του. Πρέπει να του τον βγάλουμε. Γράφε εσύ τον ένα λογαριασμό κι εγώ θα γράφω τον άλλο.

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: *(γράφει)* Λογαριασμός... Προς τον κύριο... *(Και οι δυο γράφουν σιωπηλά).*

MARINA: *(χασμουριέται)* Ωρα να πάω στο κρεβατάκι μου...

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: *(γράφει)* «Υπόλοιπον εκ παλαιού χρέους, δυο ρούβλια κι εβδομήντα πέντε καπίκια».

(Μπαίνει ένας εργάτης).

ΕΡΓΑΤΗΣ: Μιχαήλ Λβόβιτς, τ' άλογά σας είν' έτοιμα.

ΑΣΤΡΟΦ: *(πλησιάζει να τους αποχαιρετήσει).* Λοιπόν...

ΣΟΝΙΑ: Πότε θα σας ξαναϊδούμε;

ΑΣΤΡΟΦ: Όχι πριν απ' το καλοκαίρι νομίζω. Το χειμώνα μάλλον αποκλείεται... Εννοείται, αν τύχει τίποτα, με ειδοποιείτε κι έρχομαι. *(Της σφίγγει το χέρι).* Σας ευχαριστώ για τη φιλοξενία, για τη φιλία – τέλος πάντων για όλα. *(Προχωρεί στην παραμάνα και τη φιλεί στο κεφάλι).* Έχε γεια, γριούλα.

MARINA: Μα τι, θα φύγεις χωρίς να πεις τσάι;

ΑΣΤΡΟΦ: Δε θέλω, νταντά.

MARINA: Θα 'θελες μήπως λίγη βοτκούλα;

ΑΣΤΡΟΦ: *(αναιοψάσιοια).* Καλά, ας είναι...

(Η Μαρίνα βγαίνει).

ΑΣΤΡΟΦ: *(ύστερ' από παύση).* Τ' άλογό μου άρχισε να κουτσαίνει λιγάκι. Χτες το πρόσεξα, την ώρα που ο Πετρούσκα πήγαινε να το ποτίσει.

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Πρέπει να το ξαναπεταλώσεις.

ΑΣΤΡΟΦ: Ναι, πρέπει να το πάω στον πεταλωτή. Δε γίνεται αλλιώς. *(Πλησιάζει στο χάρτη της Αφρικής και τον κοιτάζει)*. Χμ, φαντάζομαι σ' αυτήν εδώ τη φαλακρή Αφρική, θα κάνει τώρα ζέστη φοβερή.

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: Ναι, πολύ πιθανό.

ΜΑΡΙΝΑ: *(έρχεται κρατώντας ένα δίσκο που έχει απάνω ένα ποτήρι βότκα κι ένα κομμάτι ψωμί)*. Ορίστε...

(Ο Αστρόφ πίνει τη βότκα).

ΜΑΡΙΝΑ: Με τις υγείες σας, αγαπητέ μου *(κάνει μια υπόκλιση)*. Δεν τρως και κομματάκι ψωμάκι;

ΑΣΤΡΟΦ: Όχι, το προτιμώ έτσι. Και τώρα, καλή τύχη σε όλους σας. Μη μ' αποβγάλεις, νταντά, δε χρειάζεται. *(Φεύγει. Η Σόνια πάει πίσω του μ' ένα κερί να τον αποβγάλει. Η Μαρίνα ξανακάθεται στην καρέκλα της)*.

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: *(γράφει)*. «Τη δευτέρα Φεβρουαρίου, λάδι είκοσι οκάδες. Τη δεκάτη έκτη Φεβρουαρίου, λάδι είκοσι οκάδες... Αρακάς...» *(Παύση)*.

(Ακούγονται τα κουδούνια).

ΜΑΡΙΝΑ: Έφυγε... *(Παύση)*.

ΣΟΝΙΑ: *(επιστρέφει κι ακουμπά το κερί στο τραπέζι)*. Έφυγε...

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: *(λογαριάζει πάνω σ' ένα φύλλο του ημερολογίου και μετά γράφει)*. «Σύνολο... δεκαπέντε... είκοσι πέντε...»

(Η Σόνια κάθεται και γράφει).

ΜΑΡΙΝΑ: *(χασμουριέται)*. Αχ, Θεέ μου παντοδύναμέ μου...

(Ο Τελέγιν μπαίνει πατώντας στα δάχτυλα. Κάθεται κοντά στην πόρτα και κουρντίζει σιγανά την κιθάρα του).

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ: *(στη Σόνια, χαϊδεύοντας τα μαλλιά της)*. Παιδί μου, πόσο πονάει η καρδιά μου! Αχ, αν ήξερες μονάχα πόσο πονάει η καρδιά μου!

ΣΟΝΙΑ: Τι να κάνουμε; Πρέπει να ζήσουμε! *(Παύση)*. Θα ζήσουμε, θείε Βάνια! Θα ζήσουμε πολλές-πολλές μέρες αράδα κι ατέλειωτα βράδια. Θα υποφέρουμε υπομονετικά τις δοκιμασίες που μας στέλνει η μοίρα. Εμείς θα δουλέψουμε για τους άλλους και τώρα και στα γερατιά μας – χωρίς ξεκούραση. Κι όταν έρθει η ώρα μας, θα πεθάνουμε ήσυχα-ήσυχα, χωρίς κανένα παράπονο. Κι εκεί, πέρα απ' τον τάφο μας, θα πούμε πως υποφέραμε, πως κλάψαμε, πως η ζωή μάς πίκρανε, κι ο Θεός θα μας σπλαχνιστεί. Και τότε κι εγώ κι εσύ, θείε μου αγαπημένε, θα δούμε τη ζωή φωτεινή, χαρούμενη, ωραία. Θα χαιρόμαστε τότε και θα κοιτάζουμε πίσω τα τωρινά μας βάσανα και τις πίκρες με καλοσύνη, με χαμόγελο – και θ' αναπαυτούμε. Έχω πίστη, θείε μου. Πιστεύω θερμά, με πάθος! *(Γονατίζει μπροστά του και βάζει το κεφάλι της στα χέρια του. Με κουρασμένη φωνή)*. Θ' αναπαυτούμε!

(Ο Τελέγιν παίζει σιγανά κιθάρα).

ΣΟΝΙΑ: Θ' αναπαυτούμε! Θ' ακούμε τους αγγέλους. Θα δούμε όλο τον ουρανό φωτισμένο με αστέρια σα διαμάντια. Θα δούμε πως όλη μας η κακία εδώ κάτω στη γη, όλα μας τα πάθη, όλοι μας οι πόνοι, θ' αφανιστούνε μέσα στον οίκτο που θα πλημμυρίσει όλο τον κόσμο. Και η ζωή μας θα γίνει ήσυχη, τρυφερή, γλυκιά, σα χάδι. Πιστεύω!... Πιστεύω!... *(Σκουπίζει τα δάκρυά του με το μαντίλι της)*. Φτωχέ μου, θείε

Βάνια, κλαις... (Μέσ' απ' τα δάκρυά της). Δε γνώρισες στη ζωή σου χαρές. Όμως περίμενε, θείε Βάνια, περίμενε... Θ' αναπαυτούμε. (Τον αγκαλιάζει). Θ' αναπαυτούμε.

(Ο φύλακας χτυπάει)

(Ο Τελέγιν παίζει σιγανά. Η Μαρία Βασίλιεβνα γράφει σημειώσεις στο περιθώριο του βιβλίου της. Η Μαρίνα πλέκει κάλτσες).

ΣΟΝΙΑ: Θ' αναπαυτούμε.

Α Υ Λ Α Ι Α

(κλείνει αργά)

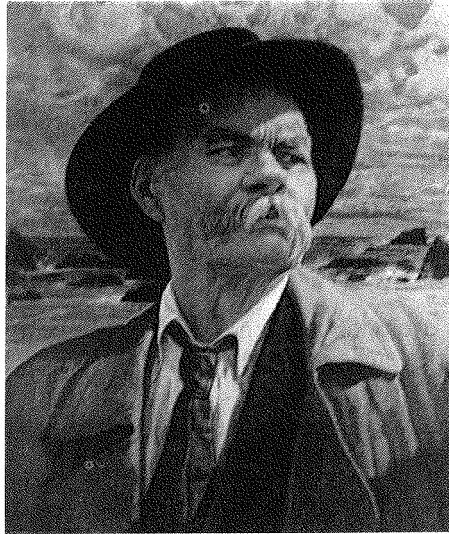
Μετάφραση Λυκούργου Καλλέργη

Ερωτήσεις

1. Πώς σκιαγραφείται στο απόσπασμα η επαρχιακή ζωή στη Ρωσία του τέλους του 19ου αιώνα; Πώς αυτή επιδρά στην ψυχολογία και τη συμπεριφορά των προσώπων;
2. Ποιες αλλαγές γίνονται στη ζωή των ενοίκων του υποστατικού μετά την αναχώρηση του ζεύγους Σερεμπριάκοφ;
3. Να χαρακτηρίσετε τα πρόσωπα του έργου στηριζόμενοι στο απόσπασμα.
4. Να εντοπίσετε στο απόσπασμα:
  - α) το θέμα της ομορφιάς και της φθοράς της
  - β) το πικρό χιούμορ
  - γ) το θέμα της εγκαρτέρησης και του συγκρατημένου λυγμού
  - δ) το λυρικό στοιχείο
5. «Όλα τα μεγάλα έργα του Τσέχοφ τελειώνουν μ' έναν αποχωρισμό, γιατί ο αποχωρισμός κάνει συνειδητό, με συμπυκνωμένη ένταση κι ενέργεια, το κύλισμα του Χρόνου» Α. Τερζάκης
Συζητήστε τη λειτουργία του αποχωρισμού στο «Θείο Βάνια» σε σχέση με την πιο πάνω άποψη.
6. «Χμ, φαντάζομαι σ' αυτήν εδώ τη φαλακρή Αφρική, θα κάνει τώρα ζέστη φοβερή». Ποια είναι η βαθύτερη σημασία της παρατήρησης αυτής του Αστρόφ;
7. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του θεάτρου του Τσέχοφ είναι τα στατικά πρόσωπα και οι πολλές παύσεις που διακόπτουν τους διαλόγους. Συζητήστε την άποψη αυτή στηριζόμενοι στο απόσπασμα του βιβλίου σας.

Μαξίμ Γκόρκι (1868 - 1936)

Ρώσος συγγραφέας, από τους πιο σημαντικούς του 20ού αιώνα. Το πραγματικό του όνομα ήταν Αλεξέι Μαξίμοβιτς Πέσκοφ. Θεωρείται ο πιο αυθεντικός εκπρόσωπος της λογοτεχνικής σχολής του σοσιαλιστικού ρεαλισμού. Γεννήθηκε στην πόλη Νίζνι Νόβγκοροντ που αργότερα ονομάστηκε Γκόρκι. Πολύ μικρός έχασε και τους δυο του γονείς και αναγκάστηκε να ριχτεί στη βιοπάλη. Γνώρισε την πείνα, το μόχθο και την πιο απάνθρωπη εκμετάλλευση. Από το 1884 περιπλανήθηκε πεζός από τη μια άκρη της Ρωσίας ως την άλλη αναζητώντας κάποια καλύτερη τύχη. Η οδυνηρή αυτή περιπλάνηση κατά την οποία γνώρισε την αθλιότητα και τη δυστυχία σ' όλη της την έκταση καθώς και η αδιάκοπη μελέτη μετέτρεψαν το ρακένδυτο εργάτη σε συγγραφέα. Κατά τα τελευταία χρόνια της τσαρικής Ρωσίας είχε έντονη επαναστατική δράση, ενώ μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση συνεργάστηκε οιενά με το σοβιετικό καθεστώς.

Κύρια χαρακτηριστικά των έργων του είναι το βαθύ κοινωνικό τους περιεχόμενο, η έξοχη διαγραφή των χαρακτήρων, η ρεαλιστική ακρίβεια στην απόδοση των λεπτομερειών και η απαισιοδοξία.

Κυριότερα έργα του:

Διηγήματα: *Η Γριά Ιζεργκίλ* (1895), *Τσελκάς* (1895), *Κονοβάλοφ* (1897), *Εικοσιέξι άνδρες και ένα κορίτσι* (1899)

Μυθιστορήματα: *Η Μάνα* (1907), *Τα Παιδικά μου χρόνια* (1913-14), *Σε Ξένα χέρια* (1914), *Τα Πανεπιστήμιά μου* (1923), *Αδελφοί Αρταμάνοφ* (1925)

Θεατρικά: *Ο Βυθός* (1902), *Οι Μικροαστοί* (1902) *Οι Εχθροί* (1906), *Οι Αλλόκοτοι* (1910)

Ένα κοριτσάκι

(διήγημα)

Ο Γκόρκι στα νεανικά του χρόνια περιπλανήθηκε πεζός σ' όλη τη Ρωσία όπου γνώρισε τη φτώχεια και την αθλιότητα. Μια από τις εμπειρίες του στις περιπλανήσεις του αυτές αφηγείται στο σύντομο διήγημα που ακολουθεί.

Μια βραδιά, κουρασμένος απ' τη δουλειά, είχα ξαπλώσει κατάχαμα στη γωνιά ενός μεγάλου πέτρινου σπιτιού. Οι κόκκινες ακτίνες του ήλιου που βασίλευε έκαναν να φαίνονται πιο πολύ οι βαθιές ρωγμές του τοίχου και οι κηλίδες της λάσπης.

Μέσα στο σπίτι, νύχτα και μέρα, σαν ποντίκια μέσα σε υπόγειο, τριγυρνούσαν άνθρωποι πεινασμένοι και βρόμικοι. Τα σώματά τους ήταν σκεπασμένα με κουρέλια και οι ψυχές τους ήταν το ίδιο μολυσμένες και βρόμικες σαν τα κορμιά τους.

Από τα παράθυρα του σπιτιού ξέφευγε σαν πυκνός και αργός καπνός μιας πυρκαγιάς ο βαρύς και μονότονος θόρυβος της ζωής, που κυλιόταν στη λάσπη εκεί μέσα. Βυθισμένος σε μια νάρκη, άκουγα αυτήν την κολασμένη βουή.

Ξαφνικά, πλάι μου, από ένα σωρό άδεια βαρέλια και παλιές κάσες, ήρθε μια φωνή λεπτή και γλυκιά:

Νάνι, νάνι το παιδάκι
το καλό μου κάνει νάνι...

Ποτέ μου δεν είχα ακούσει μέσα σ' αυτό το σπίτι τις μητέρες να νανουρίζουν τα παιδιά τους με τόση τρυφερότητα. Σηκώθηκα αθόρυβα κι έριξα μια ματιά πίσω από τα βαρέλια. Ένα μικρό κοριτσάκι ήταν καθισμένο πάνω σε μια κάσα. Είχε γείρει το μικρό του μπουκλωτό και ξανθό κεφαλάκι, κουνιότανε ρυθμικά και ήρεμα και τραγουδούσε με ύφος στοχαστικό:

Νάνι, νάνι το παιδάκι
η μαμά θα 'ρθει σε λίγο
να του φέρει τα γλυκά του...

Με τα μικρά βρόμικα χεράκια του κρατούσε ένα ξυλινο κουτάλι, ντυμένο μ' ένα κόκκινο κουρέλι, και το κοιτούσε με τα μεγάλα του μάτια. Είχε ωραία μάτια, φωτεινά, τρυφερά και θλιμμένα, με μια θλίψη σπάνια στα παιδιά. Η έκφρασή τους μου έκανε τέτοια εντύπωση, ώστε δεν πρόσεχα πια τη βρομιά του προσώπου και των χεριών του.

Πάνω από το κοριτσάκι, σα σύγνεφο από βρόμικο καπνό, περνούσαν φωνές, βλαστήμιες, μεθυσμένα λόγια, κλάματα. Γύρω του, πάνω στη λασπωμένη γη, όλα ήταν σπασμένα, κολοβωμένα, και ο ήλιος που βασίλευε, έβαφε κόκκινα τα λείψανα των ξεγοφιασμένων κασονιών. Τα έκανε να φαίνονται πένθιμα, σαν ερείπια μεγάλης οικοδομής, κατεδαφισμένης από τ' ανήλεα χέρια της φτώχειας.

Έκανα μια κίνηση άθελη. Τότε το κοριτσάκι στράφηκε, με διέκρινε και τα μάτια του καρφώθηκαν πάνω μου καχύποπτα. Ζάρωσε ολόκληρο σα μικρό ποντίκι μπροστά στη γάτα. Κοίταζα με χαμόγελο το προσωπάκι του, δειλό, λυπημένο και βρόμικο. Έσφιξε με δύναμη τα χείλια του και τα λεπτά βλέφαρά του τρέμισαν. Έπειτα σηκώ-

θηκε, τίναξε με πολυάσχολο ύφος το κατασχισμένο φουστανάκι του, που μόλις διατηρούσε το πρωτινό κόκκινο χρώμα του, έβαλε την κούκλα στην τσέπη και έπειτα με μια φωνή καθαρή και παλλόμενη με ρώτησε:

— Τι κοιτάς;

Θα ήταν περίπου έντεκα χρονών. Ήταν λεπτή και αδύνατη. Με κοιτούσε προσεκτικά και τα βλέφαρά της έτρεμαν αδιάκοπα.

— Ε, λοιπόν; συνέχισε ύστερα από ένα λεπτό σιωπής. Τι θέλεις;

— Τίποτα... Παίξε... Θα φύγω αμέσως, απάντησα.

Τότε έκανε ένα βήμα προς εμένα, το πρόσωπό της κατσούφιασε και με δυσφορία μου είπε με τη λεπτή και καθαρή φωνή της:

— Έλα μαζί μου... Θα μου δώσεις δεκαπέντε καπίκια.

Δεν κατάλαβα αμέσως. Όμως θυμάμαι πως έφριξα από ένα προαίσθημα ότι θα 'κουγα κάτι τρομερό.

Εκείνο ήρθε πολύ κοντά μου, σφίχτηκε πάνω μου, και αποφεύγοντας το βλέμμα μου, συνέχισε με μια φωνή μονότονη κι άχρωμη:

— Πάμε... δεν έχω όρεξη να τρέχω στους δρόμους... να γυρεύω πελάτη... ύστερα δεν μπορώ να βγω... Ο αγαπητικός της μητέρας μου πούλησε το φουστάνι μου... για να αγοράσει ρακί... Πάμε!...

Χωρίς να πω λέξη την έσπρωξα απαλά. Με κοίταξε καχύποπτα, σα να μην καταλάβαινε. Τα χείλη της κινήθηκαν σπασμωδικά. Επιτέλους, σήκωσε το κεφάλι και κοιτώντας ψηλά με μάτια ορθάνοιχτα, καθαρά και θλιμμένα, μου είπε χαμηλόφωνα και στενοχωρημένα:

— Νομίζεις... επειδή είμαι μικρή... ότι θα φωνάξω... Μη φοβάσαι... Άλλοτε... είναι αλήθεια... φώναξα... αλλά τώρα πια...

Και χωρίς να τελειώσει, έφτυσε αδιάφορα κατά γης.

Απομακρύνθηκα έχοντας μέσα στην καρδιά μου μια ανέκφραστη φρίκη και το βλέμμα δυο παιδικών φωτεινών ματιών.

Μετάφραση Φρίξου Ηλιάδη

Ερωτήσεις

1. Πώς ψυχογραφεί ο συγγραφέας τη μικρή; Ποια είναι τα αισθήματά του γι' αυτήν;
2. Ποια στοιχεία συνθέτουν το σκηνικό του διηγήματος; (Να προσέξετε τη ρεαλιστική ακρίβεια στην απόδοση των λεπτομερειών).
3. Στο διήγημα έχουμε αφήγηση σε πρώτο πρόσωπο. Τι πετυχαίνει με την τεχνική αυτή ο συγγραφέας;
4. Ποιο κοινωνικό πρόβλημα θίγεται στο διήγημα; Συζητήστε το.

Αλεξάντρ Μπλοκ
(1880 - 1921)

Μεγάλος Ρώσος ποιητής. Γεννήθηκε στην Πετρούπολη. Σπούδασε φιλολογία. Προσχώρησε νωρίς στο ρωσικό συμβολισμό του οποίου θεωρείται ένας από τους κυριότερους εκπρόσωπους. Τα επαναστατικά γεγονότα του 1905 συγκίνησαν πολύ τον Μπλοκ που στράφηκε στη μελέτη των λαϊκών τραγουδιών των χωρικών και των τσιγγάνων, μέσα από τα οποία, όπως ο ίδιος έλεγε, ανακάλυψε το πρόσωπο και την ψυχή της πατρίδας. Λίγο πριν την Οκτωβριανή Επανάσταση δέχτηκε έντονα τις επιδράσεις ενός νεφελώδους κοινωνικού επαναστατικού εθνικοθρησκευτικού δόγματος, του Σκυθισμού, στην ατμόσφαιρα του οποίου κινούνται τα αριστουργήματά του «Οι Σκύθες» και «Οι Δώδεκα». Με την ποίησή του ο Μπλοκ έδωσε μια πλούσια και πυκνή εικόνα της Ρωσίας, φορτωμένη με τη μουσική και τους ρυθμούς του καιρού του και φορτισμένη από την προαίσθηση των επερχόμενων αλλαγών.

Κυριότερα έργα του: Στίχοι για την πανέμορφη κυρία (1904), Σταυροδρόμι (1904), Η φάρσα, ποιητ. δράμα (1906), Ο νυχτερινός μενεξές (1906), Η γη μέσα στο χιόνι (1908), Ο χορός του θανάτου (1912-14), Οι Δώδεκα (1918), Οι Σκύθες (1918)

Στρόβιλοι από χιόνι

Στρόβιλοι από χιόνι
σβήνουν κάθε ίχνος.
Η αυγή απαλή
μας ξυπνά απ' τον ύπνο.

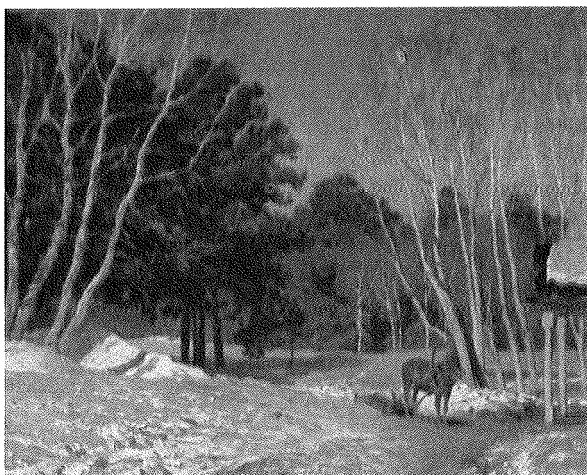
Αστραπές στο πλάτος
τ' ουρανού μας λάμπουν.
Μαλακό το πάθος
λίκνισμα στους κάμπους.

Κουρασμένα πλήθη
πάλι θ' ακλουθήσω
τη λευκή Κυρία'
ίσως συναντήσω.

Μετάφραση Ρίτας Μπούμη Παπά

Ερωτήσεις

1. α) Ποιες εικόνες συνθέτουν το ποίημα και ποια ψυχική διάθεση υποβάλλουν;
β) Πώς λειτουργεί η γυναικεία ύπαρξη μέσα στο συγκεκριμένο σκηνικό;
2. Να εντοπίσετε στο ποίημα τα στοιχεία του ονείρου και της φυγής.
3. Ο Μπλοκ θεωρείται ένας από τους πιο χαρακτηριστικούς εκπρόσωπους του ρωσικού συμβολισμού. Ποιες από τις βασικές αρχές της τεχνοτροπίας αυτής μπορείτε να αναγνωρίσετε στο πιο πάνω ποίημα;

«Μάρτιος», πίνακας του Ρώσου ζωγράφου Λεβιτάν

1. λευκή Κυρία: όνειρο της παιδικής ηλικίας του Μπλοκ που αργότερα θα πάρει στην ποίησή του τη θέση του συμβόλου της Αιώνιας Γυναίκας

Οι Σκύθες (απόσπασμα)

Το ποίημα αυτό γράφτηκε στα 1918 σαν μια διαμαρτυρία του ποιητή εναντίον της Δυτικής Ευρώπης, που συνασπισμένη είχε αποστείλει ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις στο ρωσικό έδαφος, για να καταπνίξουν με τα όπλα τη νεογέννητη Ρωσική Επανάσταση.

Παμμογγολισμός! Άγρια λέξη
που όμως χαίδεύει την ακοή μου,
Β. Σολόβιεφ¹

Είσαστ' εκατομμύρια – κι είμαστε μάζες, μάζες,
Για δοκιμάστε πλάι μας να τριφτείτε!
Είμαστ' οι Σκύθες, ναι, οι Σκύθες οι Ασιάτες,
Με τα λοξά λαίμαργα μάτια.

Μεις και των κρύων αριθμών τη ζέστα αγαπούμε
Και τις πιο θείες οπτασίες... Κι όλα
Τα εκτιμούμε: το λεπτό μειδίαμα του Γάλλου
Του Γερμανού το σκοτεινό δαιμόνιο...

Μήτε την κόλαση εμείς του Παρισιού ξεχνούμε,
Μήτε τη μακρινή ευωδιά των πορτοκαλεώνων
Μήτε την Κολωνία την καπνισμένη...
Μήτε και τις δροσιές της Βενετίας.

Όλα μεις για τη γεύση τους, το χρώμα, τ' αγαπούμε,
Για το βαρύ θανάσιμο άρωμά τους...
Στις άτσαλες μα τρυφερές πατούσες μας, τι φταίμε,
Αν τρίζουν έτσι οι σκελετοί σας;

Έχομε τη συνήθεια σαν βάζομε καπίστρι
Σε δύστροπα τρελά πουλάρια,
Να τα δαμάζομε σκληρά χτυπώντας τα στα νώτα.
Οι ύποπτοι σκλάβοι έτσι μερώνουν...

Σιμώσατέ μας! Μακριά απ' το φόβο του πολέμου,
Ι ευτείτε την ειρήνη μες στ' αγκαλιάσματά μας!
Πριν είν' αργά, στη θήκη της βάλετε τη ρομφαία:
Να γίνομε, συντρόφοι, αδέλφια!

---

2. Β. Σολόβιεφ: ποιητής και φιλόσοφος, ιδρυτής της νεότερης ρωσικής φιλοσοφίας

Πλατιά μπρος στην αρπαχτική Ευρώπη θα χυθούμε
Από τις στέπες κι απ' τα δάση!
Στρέφοντας κατά πάνω σας όλα τα πεινασμένα
Στόματα των λαών μας της Ασίας!

Πάμε όλοι στο δρόμο που βγάζει στα Ουράλια
Κει που οι ατσαλένιες μηχανές δεσπόζουν πάνω απ' όλα,
Ω, θα τα κάνομε όλα πάστρα,
Με τις ορδές, ναι, των Μογγόλων!

Και δε θα γίνομε άλλο πια στα χέρια σας σκουτάρι,
Πια δε θα χτυπηθούμε μεταξύ μας!
Τη λύσσα των θανατερών μαχών σας θ' ακλουθούμε
Με τα λοξά, χαλινωτά μας μάτια!

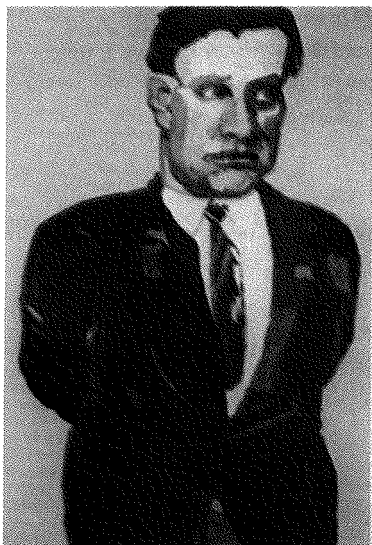
Άλλαξε γνώμη για στερνή φορά, γέρικε κόσμε!
Δες το τραπέζι της δουλειάς και της ειρήνης·
Στερνή φορά – στ' αδερφικό που στρώσαμε τραπέζι,
Σε προσκαλεί η λύρα ενός βαρβάρου.

Μετάφραση Ρίτας Μπούμη Παπά

Ερωτήσεις

1. Τι αισθάνεται ο Μπλοκ για τη στάση των Δυτικών απέναντι στη Ρωσική Επανάσταση; Τι τους προειδοποιεί;
2. Πώς διαγράφεται στο απόσπασμα η ψυχосύνθεση των Σκυθών;
3. Σε ποιους στίχους του αποσπάσματος φαίνεται η αγωνία του ποιητή για την ειρήνη και την ανθρώπινη συναδέλφωση;

Βλαδμίρ Μαγιακόφσκι (1893 - 1930)

Ποιητής και θεατρικός συγγραφέας, υμνητής της Ρωσικής Επανάστασης. Γεννήθηκε στο χωριό Μπαγκντάντ της Γεωργίας. Το 1906, μετά το θάνατο του πατέρα του, μετακομίζει στη Μόσχα. Το 1908 γίνεται μέλος του Σοσιαλδημοκρατικού (μπολσεβικικού) κόμματος και τον επόμενο χρόνο καταδικάζεται σε εντεκάμηνη φυλάκιση για αντικαθεστωτική δράση. Το 1912 δημοσίευσε το μανιφέστο του Φουτουρισμού' με τίτλο «Χαστούκι στο γούστο του κοινού». Με το ξέσπασμα της Οκτωβριανής Επανάστασης, εργάζεται για την εδραίωσή της, δημοσιογραφώντας, εκφωνώντας λόγους σε συγκεντρώσεις, γράφοντας ποιήματα και θεατρικά έργα. Το 1923 εξέδωσε το περιοδικό ΛΕΦ (Αριστερό Μέτωπο Τέχνης), στο οποίο πολεμούσε όλες τις αισθητικές τάσεις της εποχής (συμβολισμό, μυστικισμό, έντεχνη φιλολογικότητα, ψυχολογισμό στην τέχνη) και παράλληλα υποστήριζε την αναγκαία σχέση της τέχνης με τη ζωή και την επικαιρότητα.

Τα ποιήματά του διακρίνονται για τη σκωπτική διάθεση και την «αντιποιητική» γλώσσα, κύρια χαρακτηριστικά της οποίας είναι το αντλημένο από την ομιλία των λαϊκών στρωμάτων λεξιλόγιο και οι παράδοξοι ηχητικοί ρυθμοί.

Κυριότερα έργα του: Βλαδίμηρος Μαγιακόφσκι – μια τραγωδία (1913), Σύννεφο με παντελόνια (1915), Ωδή στην Επανάσταση (1918), 150.000.000 (1923), Γι' αυτό (1923), Καλά! (1927), Ο Κοριός, θεατρικό (1928), Το Λουτρό, θεατρικό (1930)

1. Φουτουρισμός: καλλιτεχνικό κίνημα των αρχών του 20ού αιώνα, που είχε ως στόχο την αποτίναξη της παράδοσης, τη διακωμώδηση των συμβατικών αξιών και την εναρμόνιση της τέχνης με το σύγχρονο τεχνικό πολιτισμό

Καλά!

(απόσπασμα)

Στο ποίημα «Καλά!» ο Μαγιακόφσκι αφηγείται μέσα σε 3000 στίχους την ιστορία της Οκτωβριανής Επανάστασης (1917). Το πιο κάτω απόσπασμα αναφέρεται στη δραματική συνάντησή του με τον Αλεξάντρ Μπλοκ, μέσα στη φοβερή ατμόσφαιρα των επαναστατικών γεγονότων.

... Σε νύχτες και σε μέρες όπως αυτές,
σε ώρες τέτοιου καιρού
στους δρόμους κυκλοφορούν ίσως μονάχα
οι ποιητές και οι κλέφτες.
Το σκοτάδι άδειαζε τον ωκεανό του στον κόσμο.
Σκοτάδι μαβί. Πάνω στις φωτιές η μαυρίλα.
Η Πετρούπολη βούλιαζε στο βυθό του νερού
σαν ένα υποβρύχιο χτυπημένο από νάρκη.
Και μονάχα σαν το σκοτάδι
τρίκλιζε μέσα στους πύρινους στρόβιλους
θυμόσουν ξανά
πως δεν είχαν ακόμα τελέψει τα βάσανα.
Το σκοτάδι λες κι ήταν νερό, και το ίδιο
απύθμενη ήταν η βαθυγάλανη άβυσσος.
Κι εδώ ακόμα, σαν φάλαινας φάσμα,
φαινόταν η μάσκα της «Αβρόρα»¹.
Τα πολυβόλα είχαν την πλατεία ξυρίσει.
Οι προκουμαίες άδειες, ερημωμένες.
Κι εδώ όπου η γη κολλούσε σαν τον ιξό
απ' τη ζέση, το φόβο ή και την παγωνιά,
τις παλάμες απλώνοντας στις φωτιές πάνω τις γλώσσες,
ζεσταινόταν ένας φαντάρος.
Ανάμεσ' απ' τα μάτια του υιρμιτώτη ανυμμένους δαυλός
λες ακουμπούσε σε μια τούφα μαλλιών του.
Τον γνώρισα, ξαφνιάστηκα, είπα:
«Γεια σου, Αλέξανδρε Μπλοκ.
Οι φουτουριστές νίκησαν, του παρελθόντος το φράκο
σε κάθε ραφή του ξηλώνεται».
Ο Μπλοκ σήκωσε τα μάτια, οι φωτιές τονε φώτιζαν.
«Πολύ καλά» – είπε.
Ένα γύρω ναυαγούσε η Ρωσία του Μπλοκ...
Οι Άγνωστες², οι καταχνιές του Βορρά

-
1. Αβρόρα: το θωρηκτό που βομβάρδισε πρώτο τα χειμερινά ανάκτορα του Τσάρου
  2. Οι Άγνωστες: υπαινίσσεται το περίφημο ποίημα του Μπλοκ «Η Άγνωστη»

πήγαιναν στον πάτο
όπως πάνε τα σίδερα, τα κουτιά της κόνσέρβας.
Κι ευθύς πήρε ύφος σκληρό,
πιο σκοτεινό απ' του Χάρου σε γάμο:
«Από την εξοχή... μου γράφουν... βάλαν φωτιά
στη βιβλιοθήκη της βίλας».
Τα μάτια του κάρφωσε ο Μπλοκ, και του Μπλοκ η σκιά
κι αυτή ακόμα κοιτούσε στρωμένη στον τοίχο...
Σάμπως κι οι δυο να προσμέναν να δουν στα νερά
το Χριστό να βαδίζει ¹.
Μα ο Χριστός δεν είχε όρεξη στον Μπλοκ να φανεί.
Τα μάτια του Μπλοκ ξεχείλιζαν λύπη.
Ζωντανοί, τραγουδώντας, κι όχι πια το Χριστό,
από κάποια γωνιά ξεμπουκάριζαν άνδρες:
— Απάνω! Απάνω! Απάνω!
Εργάτες κι ακτήμονες!
Σφίξτε στις χούφτες το σφυρί και το δρέπανο!
Το τουφέκι, τα χέρια στο σίδερο:
Ψηλά τη σημαία!...

Μετάφραση Νίκου Παππά

Ερωτήσεις

1. Ποια στοιχεία συνθέτουν την ατμόσφαιρα των επαναστατικών γεγονότων στο πιο πάνω απόσπασμα;
2. Με ποια διάθεση ο Μαγιακόφσκι αντιμετωπίζει τον Μπλοκ στη συνάντησή τους; Προσπαθήστε να την εξηγήσετε στηριζόμενοι στις αισθητικές αντιλήψεις του καθενός. (Μπορείτε να μελετήσετε και το ποίημα του Μπλοκ «Στρόβιλοι από χιόνι», σ. 408).
3. Ποιοι στίχοι του ποιήματος δείχνουν το θαυμασμό του Μαγιακόφσκι για την Οκτωβριανή Επανάσταση; Να τους σχολιάσετε.

---

1. το Χριστό να βαδίζει: αναφέρεται στο ποίημα του Μπλοκ «Οι Δώδεκα», στο οποίο ο Χριστός παρουσιάζεται επικεφαλής των δώδεκα μπολσεβίκων.

Καλή συμπεριφορά στα άλογα

Χτυπούσαν τα πέταλα
τραγουδιστά
— γκριπ
γκραπ
γκροπ
γκρουπ.

Από τον άνεμο φαγωμένος
και το χιόνι παπουτσωμένος
γλιστρούσε ο δρόμος.
Τ' άλογο στα πισινά
τσακίστηκε
και μεμιάς
όλος ο κόσμος,
όσοι περίεργοι ήρθαν ν' ανεμίσουν τα πλατιά τους παντελόνια
στην Κουζνέτσκι,

συναθροίστηκε
και χαχανιστό το γέλιο αντήχησε:
— Γκρεμίστηκε ένα άλογο!
— Ένα άλογο γκρεμίστηκε!
Κι όλη γελούσε η Κουζνέτσκι.

Κι εγώ, μόνος απ' όλους
με του πλήθους τη φωνή δεν έσμιξα.
Τους παραμέρισα
και βλέπω
τα μάτια του αλόγου...
Πλησίασα και βλέπω -
στάλες χοντρές κυλούν αδιάκοπα
πάνω στη μούρη του κι η κάθε στάλα τρέχει
και κρύβεται μέσα στο τρίχωμα...
Από μέου μου ιιήδιξε
μια διάθεση ζωώδικη
και παφλάζοντας γύρω μου χύθηκε
πλατιά,
πλατιά κι αλλιώτικη.
«Άλογο, όχι,
άλογο, ακούστε,
μήπως είστε χειρότεροί τους; Μην τους ακούτε!
Λεβέντικό μου,
όλοι μας είμαστε λιγάκι άλογα,
ο καθένας μας με τον τρόπο του είναι άλογο».
Ίσως, γέρικο

από λόγια ωραία
κι από συμβουλές δεν είχε ανάγκη,
ίσως να του φάνηκε κι η σκέψη μου χυδαία.

Όμως
τ' άλογο
γενναία
σηκώθηκε
χλιμίντρισε
κι έφυγε.
Ξανθότριχο παιδί
κούνησε την ουρά,
ήρθε στο στάβλο
και 'στάθη με χαρά.
Και του φαινότανε
πως ήτανε άλλο,
πως άξιζε να ζεις
και να δουλεύεις άξιζε.

Μετάφραση Γιώργου Μολέσκη

Ερωτήσεις

1. Πώς αντέδρασε το πλήθος και πώς ο ποιητής στην πτώση του αλόγου;
2. Πώς αισθάνθηκε το άλογο α) αμέσως μετά την πτώση του και β) μετά τα εμπυχωτικά λόγια του ποιητή; Γιατί;
3. Ποιες προεκτάσεις για την ανθρώπινη κοινωνία κάνει ο ποιητής με αφορμή το περιστατικό της πτώσης του αλόγου;

«Όργωμα την Άνοιξη», πίνακας του Ρώσου ζωγράφου Βενετσιάνοφ

Ποίημα αποχαιρετισμού

Το πιο κάτω ποίημα είναι το τελευταίο του Μαγιακόφσκι. Το έγραψε την αυγή της 14ης Απριλίου 1930 λίγο πριν την αυτοκτονία του και το απευθύνει στη Λίλλυ Μπρικ, γυναίκα ενός φίλου και συνεργάτη του, με την οποία ήταν παράφορα ερωτευμένος.

Περασμένη μία. Πρέπει να 'σαι πια στο κρεβάτι.
Ο Γαλαξίας μάτι ασημένιο μέσα στη νύχτα.
Δε βιάζομαι ούτε και θέλω
να σου κόψω τον ύπνο με κεραυνό – τηλεγράφημα.
Το καράβι του έρωτα συντρίφτηκε στα καθημερινά επεισόδια.
Τους λογαριασμούς καθαρίσαμε. Τι ωφελεί
ν' αραδιάζουμε τώρα
προσβολές, πόνους, λάθη αμοιβαία;
Δεν αξίζει τον κόπο.

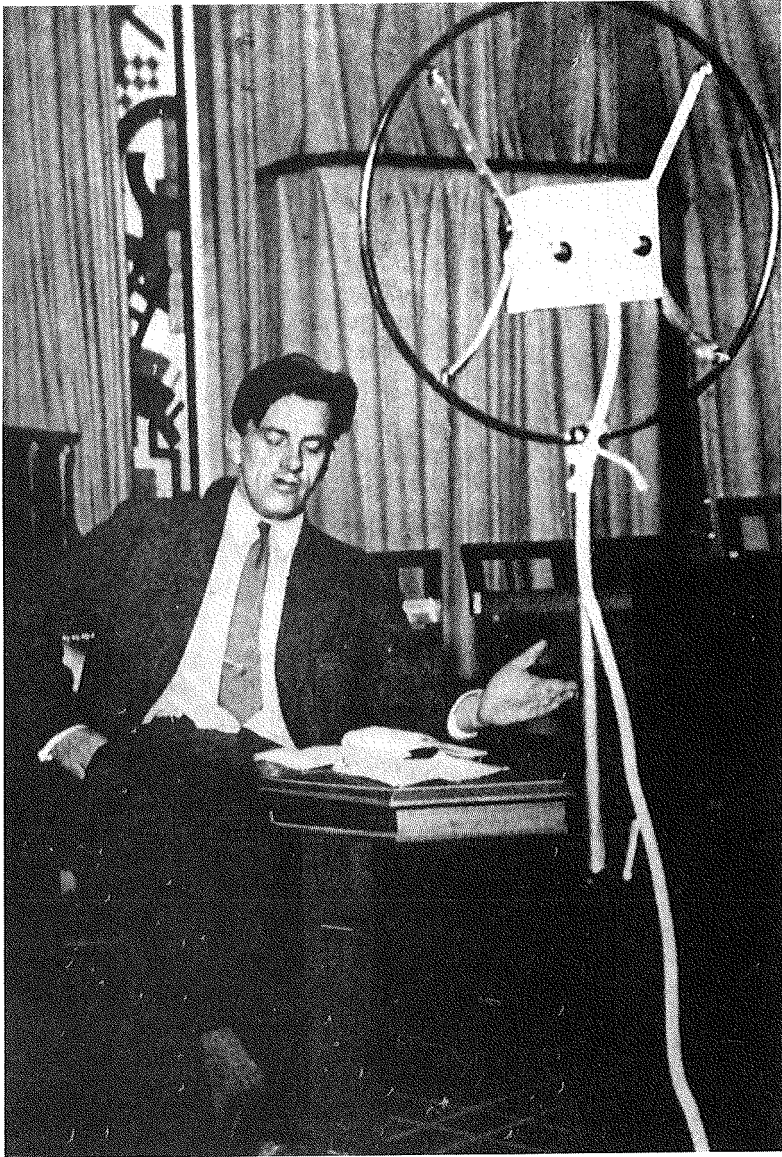
Κοίτα τι σιωπή βασιλεύει στον κόσμο.
Η νύχτα με το χρέος της ντύνει
τον ουρανό με αστέρια.
Σε στιγμές σαν κι αυτή
σηκώνεσαι κι ανοίγεις διάλογο
με την ιστορία
τη δημιουργία
και τους αιώνες.

Ξημέρωμα 14 Απριλίου 1930

Μετάφραση Νίκου Παππά

Ερωτήσεις

1. Ποια είναι τα συναισθήματα του Μαγιακόφσκι στο πιο πάνω ποίημα;
2. Να σχολιάσετε τους στίχους: «Σε στιγμές σαν κι αυτή... και τους αιώνες».

Ο Β. Μαγιακόφσκι διαβάζει το «Λουτρό» στο ραδιοφωνικό σταθμό, 1929

ΣΟΥΗΔΙΑ

Εισαγωγή στη Σουηδική Λογοτεχνία

Τα πρώτα σουηδικά κείμενα ήταν γραμμένα με το λατινικό αλφάβητο, αφορούσαν επαρχιακούς νόμους και χρονολογούνται το 13ο και 14ο αιώνα μ.Χ. Σ' αυτή την περίοδο ανήκουν και τα "Όραματα της μοναχής" που γράφτηκαν από εξομολογητές στα λατινικά, καθώς και αρκετά αξιόλογα τραγούδια και μπαλάντες.

13ος-14ος αιώνας

Οι πιο σημαντικοί συγγραφείς κατά την περίοδο της θρησκευτικής μεταρρύθμισης (16ος αι.) ήταν δύο καλόγηροι, οι αδελφοί Ολάους και Λαουρέντιους Πέτρι, που έγιναν οπαδοί του Λούθηρου και μετέφρασαν τη Βίβλο στα σουηδικά (1541).

*16ος αιώνας
Ολάους και Λαου-
ρέντιους Πέτρι*

Ο 17ος αιώνας φέρει τη σφραγίδα του πατέρα της σουηδικής ποίησης Γκέοργκ Στέρνιελμ, καθώς και άλλων σπουδαίων ποιητών, όπως του Σαμουέλ Κολόμπους, του Τζάκοπ Φρεζ και του Λαρς Γιόχανσον.

17ος αιώνας

Σπουδαίοι συγγραφείς του 18ου αιώνα είναι ο θεολόγος Ε. Σβέντενμποργκ, ο βοτανολόγος Κάρολος Λινναίους και ο Όλοφ Βον Νταλίν, που δέχθηκε επιδράσεις από την αγγλική και γαλλική κουλτούρα. Κατά την Γκουσταβιανή εποχή (1772-1809) η λογοτεχνία ήταν υπό την προστασία του βασιλιά Γκουσταύου ΙΙΙ, που ήταν και ο ίδιος ποιητής και δοκιμογράφος. Σπουδαίοι Γκουσταβιανοί ποιητές υπήρξαν οι Ι. Κέλγκρεν, Καρλ Γκούσταφ αβ Λέοπολντ, Γκ. Ούξενσιερνα, Φρ. Φρανσέν, Θ. Τόριλντ, Μ. Μπέλμαν καθώς και η Άννα-Μαρία Λένγκρεν, ξακουστή για τα ειδύλλια και τις σάτιρες της.

*18ος αιώνας και Γκου-
σταβιανή εποχή*

Το ρομαντικό πνεύμα του 19ου αιώνα που κυριαρχούσε στην Ευρώπη έγινε σύντομα αισθητό και στη Σουηδία. Ανάμεσα στους πρώτους ρομαντικούς ήταν ο Περ Ντάνιελ Αμάντεους Άτερμπομ. Ακολουθεί η αναγέννηση του εθνικού αισθήματος με τους Έρικ Γκούσταφ Γκείζερ, που ήταν επίσης ιστορικός, και Ε. Τενέρ, που είναι ιδιαίτερα γνωστός για το έπος του Φριθιόφ (1825). Στο κλίμα του ρομαντισμού κινούνται επίσης και οι ποιητές Γκουστάφ Φραίντινγκ και Γιάλμαρ Γκούλμπεργκ.

*Το πρώτο μισό του
19ου αιώνα - Ο ρο-
μαντισμός*

Ανάμεσα στους πιο σπουδαίους πεζογράφους του μέσου και τέλους του 19ου αιώνα ήταν οι μυθιστοριογράφοι Κ. Άλμκβιστ, Φρεντρίκα Μπρέμερ και Άμπραχαμ Βίκτορ Ρίντμπεργκ. Κυρίαρχη όμως φυσιογνωμία της νεότερης σουηδικής λογοτεχνίας υπήρξε ο

*Το δεύτερο μισό του
19ου αιώνα - Αύγου-
στος Στρίνμπεργκ*

Πρώτες δεκαετίες
του 20ού αιώνα - Ο
νεορομαντισμός

Αύγουστος Στρίνπεργκ, σπουδαίος στο νατουραλιστικό θέατρο (*Δεσποινίς Τζούλια*, *Ο Πατέρας*), που ανέπτυξε, επίσης, εξπρεσιονιστικές τεχνικές (π.χ. *Ένα έργο ονείρου*). Ακόμα, διακρίθηκε και ως ποιητής, μυθιστοριογράφος και δοκιμογράφος.

Ο 20ός αιώνας έφερε μια αναβίωση του ρομαντισμού και ένα νέο ενδιαφέρον για τη σουηδική ιστορία και την αγροτική ζωή. Στους νεορομαντιστές συγκαταλέγονται οι ποιητές Γκούσταφ Φρόντινγκ, Έρικ Άξελ Κάρλφελτ, Βέρνερ Βον Χέιντενσταμ και η μυθιστοριογράφος Σέλμα Λάγκερλεφ, γνωστή για το ιστορικό της μυθιστόρημα *Ο θρύλος του Γκαίστα Μπέρλινγκ* (1891) και *Το θαυμαστό ταξίδι του Νιλς Χόλγκερσον* (1906-1907). Από την επόμενη γενιά ξεχωρίζουν ο ποιητής Μπίρκερ Σιόμπερκ, ο διηγηματογράφος, ποιητής και δραματουργός Γιάλμαρ Σότερμπερκ, ο ποιητής Μπο Μπέργκμαν και ο μυθιστοριογράφος Γιάλμαρ Μπέργκμαν, που διακρίνεται για την ψυχογραφική του δύναμη.

Το δεύτερο μισό του
20ού αιώνα

Αξιόλογοι μυθιστοριογράφοι της δεκαετίας του 1950 θεωρούνται οι Λαρς Άχλιν, Λαρς Γκούλενστεν και Στικ Ντάγκερμαν, που θίγουν στα έργα τους υπαρξιακά προβλήματα. Στα μέσα του αιώνα ξεχωρίζουν και οι ποιητές Έρικ Λίντεγκρεν, Γκουνάρ Έκελοφ και Άρθουρ Λάντκριστ, που στα έργα τους καταπιάνονται με τη διαφθορά των παραδοσιακών αξιών. Ανάμεσα στους μυθιστοριογράφους, που σκιαγράφησαν τη ζωή της σουηδικής εργατικής τάξης, είναι ο Λο Γιόχανσον και ο Βίλχεμ Μομπέρα, που στα έργα του θίγει το πρόβλημα της μετανάστευσης των Σουηδών στην Αμερική. Τέλος, σημαντική υπήρξε η συνεισφορά των Ε. Γιόνσον και Χ. Μάρτινσον, που μοιράστηκαν το 1974 το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας· έγραψαν και οι δύο αυτοβιογραφικά μυθιστορήματα. Από τους εντελώς νεότερους ξεχωρίζουν ο Λαρς Γκούσταφσον και ο Π.Κ. Τζιέριλντ.

Αποψη από
πλατεία της
Στοκχόλμης

Αύγουστος Στρίντμπεργκ (1849 - 1912)

Μεγάλος Σουηδός δραματογράφος και πεζογράφος. Θεωρείται ο κορυφαίος πρόδρομος του νεότερου θεάτρου. Γεννήθηκε στη Στοκχόλμη και πέρασε δύσκολα παιδικά χρόνια. Φοίτησε στο Πανεπιστήμιο της Ουψάλα, όπου με τη βοήθεια ενός πλούσιου γιατρού ολοκλήρωσε τις ιατρικές σπουδές του. Αγάπησε ιδιαίτερα το θέατρο και το 1869 άρχισε να γράφει τα πρώτα του θεατρικά έργα.

Ο Στρίντμπεργκ υπήρξε μοναδικό δείγμα πολύπλευρων αντιφάσεων. Έζησε μέσα σε μια ασίγηστη τρικυμία εσωτερικών και εξωτερικών συγκρούσεων, στην οποία μόνο σταθερό σημείο ήταν ο πόνος, που τον γνώρισε ως τα κατάβαθά του και τον δραματοποίησε με πρωτόγνωρη παρρησία και πάθος.

Τα άπαντά του εκδόθηκαν σε 55 τόμους. Το έργο του, κατά κύριο λόγο κοινωνικού περιεχομένου, στρέφεται ενάντια στον ψεύτικο ιδεαλισμό και κυριαρχείται από βαθιά και ειλικρινή αγάπη προς τον

άνθρωπο και ειδικότερα προς όλους τους δυστυχείς και ταλαιπωρημένους από την κοινωνική αδικία και τις προλήψεις.

Στο ελληνικό κοινό πρωτοέγινε γνωστός με τη "Δεσποινίδα Τζούλια" και τον "Πατέρα".

Κυριότερα έργα του:

Πεζά: Το κόκκινο δωμάτιο, μυθιστόρημα (1879), Το καινούριο βασίλειο, σατιρικό πεζογράφημα (1882), Σουηδικά πεπρωμένα και περιπέτεια, διηγήματα (1882), Ο γιος της δούλας, αυτοβιογραφία (1886)

Θεατρικά: Ο κυρ Όλοφ (1878), Σύντροφοι (1886-1887), Ο Πατέρας (1887), Δεσποινίς Τζούλια (1888), Η δυνατότερη (1889), Τα κλειδιά του Παραδείσου (1892), Ο χορός του θανάτου (1900), Ονειρόδραμα (1901)

Ο Πατέρας

"Ο Πατέρας" ανήκει στον κύκλο των δραμάτων του Στρίντμπεργκ, που έχουν ως θέμα τους τη "μάχη των φύλων". Πίσω από τη σύγκρουση ενός ιλάρχου και της γυναίκας του Λάουρας σχετικά με την ανατροφή της κόρης τους κρύβεται η προσπάθεια της Λάουρας να μειώσει το σύζυγό της και να του επιβληθεί. Με τη βοήθεια της μητέρας της και της γριάς νταντάς, λεηλατεί τον ήρωα από την επιστήμη του, το παιδί του, την πνευματική ισορροπία του, και τον οδηγεί στη μανία και στην αποπληξία.

Ο Στρίντμπεργκ μεταφέρει στο έργο του γεγονότα των οποίων ο ίδιος υπήρξε θύμα. Τον διακατείχε η έμμονη ιδέα μήπως τρελαθεί και η σύζυγός του κατορθώσει να πείσει συγγενείς και φίλους ότι έπρεπε να τον θέσουν υπό κηδεμονία και να του πάρουν τα παιδιά του.

Πιο κάτω παρατίθενται η έκτη, η έβδομη και η όγδοη σκηνή της τρίτης πράξης.

Τα πρόσωπα που εμφανίζονται στο απόσπασμα:

Ο Ιλάρχος

Η Λάουρα (η γυναίκα του)

Η Βέρθα (η κόρη τους)

Ο γιατρός Έστερμαρκ

Ο Πάστορας

Η Μάργκετ (γρια-παραμάννα)

Ο Νιέντ (ένας στρατιώτης)

Σκηνή έκτη

Ο Ιλάρχος κάθεται στο μεγάλο τραπέζι.

Είναι τώρα σκυφτός και ζαρωμένος.

ΒΕΡΘΑ (έρχεται κοντά του) Πατέρα! Είσαι άρρωστος;

ΙΛΑΡΧΟΣ (σηκώνει τα μάτια του και την κοιτάζει) Εγώ; Άρρωστος;

ΒΕΡΘΑ Ξέρεις τι έκανες; Το ξέρεις ότι πέταξες τη λάμπα πάνω στη μητέρα;

ΙΛΑΡΧΟΣ Αλήθεια;

ΒΕΡΘΑ Ναι! Σκέψου να της άνοιγες το κεφάλι!

ΙΛΑΡΧΟΣ Ε, κι έπειτα;

ΒΕΡΘΑ Πώς κι έπειτα; Δεν μπορεί να 'σαι πατέρας μου και να λες τέτοια πράγματα!

ΙΛΑΡΧΟΣ Τι είπες; Δεν είμαι πατέρας σου; Και τι ξέρεις εσύ; Ποιος σου το είπε; Και ποιος είν' ο πατέρας σου, αν δεν είμαι εγώ; Ποιος; Για λέγε ν' ακούσω!

ΒΕΡΘΑ Εσύ, μια φορά, δεν είσαι! Δεν μπορεί να είσαι πατέρας μου!

ΙΛΑΡΧΟΣ Επιμένεις να λες ότι δεν είμαι πατέρας σου; Ποιος είναι λοιπόν ο πατέρας σου; Φαίνεται να ξέρεις πολλά! Ποιος σου τα είπε; Έπρεπε λοιπόν να ζήσω για να τ' ακούσω κι αυτό! Ν' ακούσω το ίδιο μου το παιδί να λέει πως δεν είμαι πατέρας του! Μα δεν καταλαβαίνεις ότι αυτό είναι κακό και για τη μητέρα σου; Δεν καταλαβαίνεις ότι αν αυτό είν' αλήθεια, η μητέρα σου θα 'ναι για πάντα ντροπιασμένη στα μάτια του κόσμου;

ΒΕΡΘΑ Δε θέλω να πεις κακό για τη μητέρα – μ' ακούς;

ΙΛΑΡΧΟΣ Ε, βέβαια! Σε πήρε και σένα με το μέρος της! Και τώρα τα 'χετε όλες μαζί μου!

ΒΕΡΘΑ Πατέρα!

ΙΛΑΡΧΟΣ Μη σ' ακούσω να με ξαναπείς πατέρα!

ΒΕΡΘΑ (ξεσπάει σε λυγμούς) Πατέρα! Πατέρα!

ΙΛΑΡΧΟΣ (την τραβάει επάνω του) Βέρθα, αγαπημένο μου παιδί! Είσαι παιδί μου – δεν είσαι; Ναι, ναι, δε θα μπορούσες να ήσουνα κανενός άλλου! Είσαι δική μου, δική μου! Ξέχασε αυτά που σου είπα! Ήταν αρρωστημένα όνειρα που τα 'φερε τη νύχτα ο άνεμος, σαν τον πυρετό και σαν την πανούκλα! Κοίταξέ με! Άσε με να βρω την ψυχή μου μέσα στα μάτια σου! Βλέπω όμως και τη δική της ψυχή εκεί μέσα! Ναι, ναι, έχεις δυο ψυχές! Κι ενώ με τη μια μ' αγαπάς, με μισείς με την άλλη! Εγώ όμως θέλω να μ' αγαπάς, ν' αγαπάς μόνο εμένα! Πρέπει να 'χεις μια ψυχή, γιατί αλλιώς ούτε εσύ ούτε εγώ θα βρούμε ποτέ τη γαλήνη! Πρέπει να 'χεις μια σκέψη, γιατί είσαι γέννημα της δικής μου σκέψης! Και πρέπει να 'χεις μια θέληση, κι η θέληση αυτή να ξεκινάει από μένα!

ΒΕΡΘΑ Όχι, όχι! Ό,τι είμαι, θέλω να είμαι εγώ και κανέναν άλλος!

ΙΛΑΡΧΟΣ Δε θα σ' αφήσω! Είμαι ανθρωποφάγος και θα σε καταπιώ! Κι η μητέρα σου θέλησε να με καταπιεί αλλά εγώ δεν την άφησα! Είμαι ο Κρόνος που έτρωγε τα παιδιά του, γιατί του είχαν πει ότι όταν θα μεγάλωναν θα τον έτρωγαν εκείνα! Να φας ή να σε φάνε – αυτί είναι το ζήτημα! Αν δε σε φάω εγώ, θα με φας εσύ! Να που ξεγύμνωσες κιόλας τα δόντια σου κι είσ' έτοιμη να με κατασπαράξεις! Μη φοβάσαι όμως, χρυσό μου παιδί! Εγώ δε θα σε πονέσω!

Πάει στον τοίχο που κρέμονται τα όπλα και παίρνει ένα περίστροφο

ΒΕΡΘΑ (φοβισμένη, προσπαθεί να ξεφύγει) Βοήθεια! Θα με σκοτώσει!

ΜΑΡΓΚΡΕΤ (μπαίνει τρέχοντας) Κύριε Αντολφ! Τι 'ναι, κύριε Αντολφ;

ΙΛΑΡΧΟΣ (κοιτάζοντας το περίστροφο, γυρίζει στη Μάργκρετ) Εσύ έβγαλες τις σφαίρες;

ΜΑΡΓΚΡΕΤ Ναι, τις έβγαλα για να το καθαρίσω. Αν ησυχάσετε και καθίσετε φρόνιμα, θα σας τις ξαναδώσω!

Παίρνει τον Ιλάρχο από το μπράτσο και τον βάζει να καθίσει στην καρέκλα. Φαίνεται αδιάφορος και καταβεβλημένος. Η Μάργκρετ απλώνει και παίρνει το χιτώνα, ενώ στέκεται πάντα πίσω από την καρέκλα.

Η Βέρθα φεύγει από δεξιά.

ΜΑΡΓΚΡΕΤ Κύριε Άντολφ, θυμάστε τότε που ήσασταν το καλό, το μικρό μου αγόρι, και το βράδυ σάς έβαζα στο κρεβατάκι σας, και σας σκέπαζα καλά-καλά, και σας έλεγα εκείνη την προσευχή: «Θεέ μου, που αγαπάς τα παιδάκια...». Ε; το θυμάστε; Θυμάστε πως σηκωνόμουνα τη νύχτα και σας έφερνα νερό όταν διψούσατε; Και πως άναβα το κερί και σας έλεγα όμορφα παραμύθια για να κοιμηθείτε απαλά, όταν ξυπνούσατε από κανένα κακό όνειρο; Το θυμάστε, κύριε Άντολφ;

ΙΛΑΡΧΟΣ Μίλα μου, Μάργκρετ! Μίλα μου! Η φωνή σου με γαληνεύει, με ηρεμεί! Πες μου! Πες μου κι άλλα!

ΜΑΡΓΚΡΕΤ Ναι, αλλά πρέπει και σεις να μ' ακούτε... Θυμάστε μια φορά που πήρατε το μεγάλο μαχαίρι από την κουζίνα και θέλατε να σκαλίσετε караβάκια; Κι όταν σας είδα, θυμάστε με τι πονηριά ήρθα κοντά σας και σας το πήρα; «Δώσ' μου αυτό το φίδι πριν σε δαγκώσει!», είπα ξαφνικά. Και τότε αφήσατε το μαχαίρι. *(Του παίρνει το περιστρόφο)*. Θυμάστε πόσες φορές σας έλεγα να ντυθείτε και σεις δε θέλατε; Κι εγώ άρχιζα τα γλυκόλογα και τα καλοπιάσματα, και σας έλεγα πως είχα μια χρυσή φορεσιά που θα σας έκανε ίδιο βασιλόπουλο! Και τότε έπαιρνα το ρουχαλάκι σας που ήταν από απλό πράσινο μαλλί και το κρατούσα μπροστά σας στα μανίκια! Κι ύστερα: «Στάσου τώρα να σε κουμπώσω στην πλάτη!» *(Κατά τη διάρκεια αυτής της σκηνής καταφέρνει να του φορέσει το χιτώνα.)* Κι έπειτα: «Σήκω και περπάτησε λίγο να δω πώς σου πάει!» *(Τον οδηγεί στον καναπέ.)* Και κατόπι: «Και τώρα γρήγορα στο κρεβάτι σου!» Το θυμάστε;

ΙΛΑΡΧΟΣ Μα τι λες; Ντυμένος έπεφτα στο κρεβάτι; – Στο διάολο! Τι μου 'κανες, καταραμένη βρομόγρια; *(Προσπαθεί να ελευθερωθεί από το χιτώνα.)* Α, σιχαμένη αλεπού! Α, δαίμονα! Ποιος θα το ' λεγε πως είχες τόση πονηριά μέσα σου; *(Ξαπλώνεται στον καναπέ.)* Πιασμένος στη φάκα! Ξεγελασμένος! Προδομένος απ' όλους! Δεν έχω το δικαίωμα ούτε να πεθάνω!

ΜΑΡΓΚΡΕΤ Συχωρέστε με, κύριε Άντολφ! Συχωρέστε με, σας παρακαλώ! Μα δεν μπορούσα να σας αφήσω να σκοτώσετε το καημένο το παιδί!

ΙΛΑΡΧΟΣ Γιατί δε μ' άφησες να το κάνω; Η ζωή είναι μια Κόλαση κι ο θάνατος η Βασιλεία των Ουρανών! Και τα παιδιά ανήκουν στον Ουρανό!

ΜΑΡΓΚΡΕΤ Και τι ξέρετε σεις για τον ουρανό και την άλλη ζωή;

ΙΛΑΡΧΟΣ Είναι το μόνο που πραγματικά ξέρουμε! Για τη ζωή που ζούμε δεν ξέρουμε τίποτα! Τι κρίμα να μην το ξέρουμε από την αρχή!

ΜΑΡΓΚΡΕΤ Ταπεινώστε τη σκληρή σας καρδιά, κύριε Άντολφ! Και προσευχηθείτε στο Θεό να σας ελεήσει όσο είναι ακόμα καιρός! Δεν ήταν αργά ούτε για το ληστή στο σταυρό, όταν ο Χριστός του είπε: «Σήμερον μετ' εμού έσει εν τω Παραδείσω!».

ΙΛΑΡΧΟΣ Άρχισες κιόλας να κράζεις σαν το κοράκι που οσμίζεται ψοφίμι!

Η Μάργκρετ βγάζει το Υμνολόγιο από την τσέπη της.

ΙΛΑΡΧΟΣ *(φωνάζει)* Νιέντ; Πού είσαι, Νιέντ; *(Μπαίνει ο Νιέντ.)* Πέτα αυτή τη γυναικα έξω! Θέλει να μου πνίξει και την τελευταία πνοή ζωής με τους ύμνους της! Πέτα την από το παράθυρο! Ρίχτην στα σκουπίδια! Κάνε την ό,τι θέλεις! Φτάνει να μην τη βλέπω μπροστά μου!

NIENT Ο Θεός να σας έχει καλά, κύριε Ίλαρχε! Αλλά αυτό δεν μπορώ να το κάνω! Δεν μπορώ! Πέστε μου να τα βάλω μ' έξι άντρες και να το κάνω μ' όλη μου την καρδιά! Αλλά με γυναίκα, ποτέ!

ΙΛΑΡΧΟΣ Τι; Δεν μπορείς να κάνεις καλά μια γυναίκα;

NIENT Πώς δεν μπορώ; Αλλά να σηκώσω χέρι πάνω σε γυναίκα – αυτό δε γίνεται!

ΙΛΑΡΧΟΣ Πώς δε γίνεται; Αυτές γιατί σηκώσαν χέρι απάνω μου;

NIENT Ναι, αλλά δεν μπορώ, κύριε Ίλαρχε! Είναι σα να μου πείτε να χαστουκίσω τον Πάστορα! Το 'χω μέσα μου – στα κόκαλά μου, στο αίμα μου... πώς να σας το πω; Είναι σα ν' αγγίζω την Παναγιά – με καταλαβαίνετε;

Σκηνή έβδομη

Μπαίνει η Λάουρα. Κάνει νόημα στο Νιέντ να φύγει.

Φεύγει ο Νιέντ.

ΙΛΑΡΧΟΣ Ομφάλη! Ομφάλη¹! Τώρα κρατάς εσύ το ρόπαλο, κι ο Ηρακλής σου γνέθει το μαλλί!

ΛΑΟΥΡΑ (πάει στον καναπέ) Άντολφ, κοίταξέ με! Πραγματικά πιστεύεις πως είμαι εχθρός σου;

ΙΛΑΡΧΟΣ Ναι, το πιστεύω! Όλες ήσαστε εχθροί μου! Η μητέρα μου – που δεν ήθελε να με φέρει στον κόσμο γιατί φοβόταν μην πονέσει στη γέννα! Αυτή ήταν ο πρώτος μου εχθρός! Ρούφηξε το μεδούλι από τη ζωή που μου έδωσε, και μένα μ' έκανε ανίκανο για να ζήσω! Έπειτα η αδερφή μου! Εχθρός μου κι αυτή – γιατί ήθελε να μ' έχει παντοτινό σκλάβο της! Εχθρός μου κι η πρώτη γυναίκα που αγκάλιασα – γιατί μου χάρισε μια αρρώστια που με τυράννησε δέκα χρόνια! Ακόμα κι η κόρη μου έγινε εχθρός μου, όταν ήρθε η στιγμή να διαλέξει ανάμεσα στους δυο μας! Κι εσύ, εσύ η γυναίκα μου, είσαι και ήσουν πάντοτε ο χειρότερος εχθρός μου! Με τύλιξες στα πλοκάμια σου, μ' έσφιξες εκεί μέσα όσο μπορούσες πιο δυνατά, και μου 'πνιξες και το τελευταίο ίχνος ζωής!

ΛΑΟΥΡΑ Ποτέ μου δε θέλησα να σου κάνω κακό! Μπορεί καμιά φορά να ένιωθα μέσα μου μια σκοτεινή παρόρμηση ν' απαλλαγώ από σένα, αλλά συνειδητά ποτέ μου δε δοκίμασα να το κάνω! Όλα ήρθαν μόνα τους, πάνω στο δρόμο που χάραξες εσύ ο ίδιος! Δεν ξέρω αν είμαι αθώα, αλλά μπροστά στο Θεό και στη συνειδησή μου αισθάνομαι ότι είμαι! Βάραινες πάνω μου σαν πέτρα που δε μ' άφηγε ν' ανασάνω, ώσπου στο τέλος απόκαμα κι αγωνίστηκα να διώξω από πάνω μου το εφιαλτικό αυτό βάρος! Αν άθελά μου σε πλήγωσα στον απελπισμένο αυτό αγώνα, σου ζητώ να με συχωρέσεις!

ΙΛΑΡΧΟΣ Μπορεί! Μπορεί να 'ναι κι έτσι! Δεν ξέρω! Αλλά τι ωφελεί τώρα πια; Ό,τι

¹ Ομφάλη· ωραιότητα βασίλισσα της Λυδίας (Έτσι ονομάζει τη γυναίκα του).

έγινε δεν ξεγίνεται. Πού ήταν όμως το λάθος σε μας τους δυο; Ίσως στις συζυγικές μας σχέσεις, που ήταν μόνο πνευματικές! Άλλοτε παντρευόταν κανείς από έρωτα – τώρα παίρνει συνεταιίρο του μια γυναίκα που σκέφτεται κι αυτή σαν έμπορος, ή μοιράζεται το στρώμα και το τραπέζι του με μια ερωμένη! Κατόπι αφήνει τη συνεταιίρο του έγκυο ή ικανοποιεί τον πόθο του με την ερωμένη! Και τι γίνεται η αγάπη – η αληθινή, η αισθησιακή αγάπη ανάμεσα στον άντρα και στη γυναίκα; Πεθαίνει! Κι ο βλαστός του εμπορικού αυτού έρωτα – τι γίνεται αυτός; Και ποιος πληρώνει τα σπασμένα όταν η επιχείρηση πέσει έξω; Ποιος είναι ο φυσικός πατέρας του πνευματικού παιδιού;

ΛΑΟΥΡΑ Οι υποψίες σου για το παιδί μας είναι τελείως αβάσιμες.

ΙΑΡΧΟΣ Κι αυτό είναι το χειρότερο! Αν είχαν τουλάχιστο κάποια βάση, θα μπορούσε κανείς να στηριχτεί σε κάτι πραγματικό, θα είχε να πιαστεί από κάπου! Αλλά τώρα δεν υπάρχουν παρά σκιές κρυμμένες μέσα σε θάμνους, που βγάζουν τα κεφάλια τους και γελούν κοροϊδευτικά! Είναι σα να μάχεσαι τον αέρα, σα να κάνεις πόλεμο μ' άδεια φυσιγγία! Η πραγματικότητα, όσο κι αν είν' επικίνδυνη, σε κάνει ν' αντιδράς, σου τεντώνει τα νεύρα κι ορμάς στη μάχη ακάθεκτος! Έτσι όμως οι σκέψεις γίνονται καπνός, και το μυαλό αλέθει στα κούφια, ώσπου στο τέλος παίρνει φωτιά και τινάζεται στον αέρα! Δώστε μου ένα μαξιλάρι να βάλω κάτω από το κεφάλι μου! Σκεπάστε με με κάτι! Έχω παγώσει. Κρυώνω!

Η Λάουρα βγάζει το σάλι της και τον σκεπάζει.

Η Μάργκρετ πάει να φέρει μαξιλάρι.

ΛΑΟΥΡΑ Δώσ' μου το χέρι σου, Άντολφ!

ΙΑΡΧΟΣ Το χέρι μου... που το 'χεις δέσει πίσω απ' την πλάτη μου! Α, Ομφάλη! Ομφάλη! Νιώθω το σάλι σου ν' ακουμπάει τα χείλια μου! Είναι ζεστό και απαλό σαν το χέρι σου κι έχει το άρωμα των μαλλιών σου όταν ήσουν νέα! Ναι, όταν ήσουν νέα και περπατούσαμε στα δάση με τις φτελιές¹ κι ανθίζαν οι αγριοτριανταφυλλίες και τραγουδούσαν οι φλώροι! Ήταν ωραία τότε! Θυμάσαι τι ωραία που ήτανε; Δες τώρα πώς κατάντησε η ζωή μας! Ούτε εσύ ούτε εγώ το θελήσαμε – κι όμως να πώς κατάντησε! Ποιος λοιπόν κυβερνάει τη μοίρα μας;

ΛΑΟΥΡΑ Ο Θεός μονάχα!

ΙΑΡΧΟΣ Ο Θεός του πολέμου! Ή, καλύτερα, η Θεά του πολέμου! Πάρε από πάνω μου αυτή τη γάτα, πάρτην από πάνω μου... (Μπαίνει η Μάργκρετ μ' ένα μαξιλάρι. Το βάζει κάτω από το κεφάλι του.) Δώσ' μου τη χλαίνη μου, Μάργκρετ! Ρίχτην απάνω μου! (Η Μάργκρετ πάει στην κρεμάστρα, φέρνει τη χλαίνη και τον σκεπάζει.) Αλίμονο! Είναι η λεοντή μου που πήγες να μου την πάρεις. Α, Ομφάλη! Ομφάλη! Δαιμονική γυναίκα! Με πρόδωσες! Καμώθηκες πως ήθελες ειρήνη κι άρχισες τον αποπλισμό! Ξύπνα, Ηρακλή, πριν σου κλέψουν το ροπαλό σου! Ήθελες να με ξεγελάσεις και να μου πάρεις την πανοπλία μου, λέγοντάς μου ότ' ήτανε από τενεκέ! Εμένα όμως δε με γελάς, γιατί ξέρω πως ήτανε σιδερένια... ναι, ήταν σιδερένια πριν γίνει τενεκές! Άλλοτε τις πανοπλίες τις έφτιαχνε σιδεράς – τώρα τις φτιά-

1. φτελιά· ψηλόκορμο και μακρόβιο δέντρο

χουν μοδίστρες! Ομφάλη! Ομφάλη! Η δύναμη νικήθηκε από την αδυναμία που έχει σύμμαχό της το δόλο! Καταραμένη να είσαι γυναίκα του Σατανά! Καταραμένο να είναι το φύλο σου! *(Προσπαθεί να σηκωθεί, αλλά δεν το κατορθώνει και ξαναπέφτει στον καναπέ.)* Τι μαξιλάρι μου 'δωσες, Μάργκρετ; Είναι σκληρό και κρύο – είναι παγωμένο! Έλα κάθισε εδώ στην καρέκλα κοντά μου! Να, εκεί! Αφησέ με να γείρω το κεφάλι μου στα γόνατά σου! Αχ, είναι τόσο ωραία, τόσο ζεστά! Σκύψε απάνω μου να νιώσω τον κόρφο που μ' εβύζαξε! Αχ! Τι ωραία να σε παίρνει ο ύπνος πάνω στον κόρφο μιας γυναίκας, της μάνας σου ή της ερωμένης σου! Αλλά της μάνας η ζεστασιά είναι πολύ ωραιότερη!

ΛΑΟΥΡΑ Θέλεις να ιδείς το παιδί σου, Άντολφ;

ΙΛΑΡΧΟΣ Το παιδί μου; Ο άντρας δεν έχει παιδιά! Οι γυναίκες μόνο έχουν παιδιά! Και γι' αυτό το μέλλον είναι δικό τους, αφού εμείς πεθαίνουμε άκληροι! Θεέ μου, που αγαπάς τα παιδάκια...

ΜΑΡΓΚΡΕΤ Ακούτε; Προσεύχεται στο Θεό!

ΙΛΑΡΧΟΣ Όχι! Σε σένα μιλάω! Θέλω να με νανουρίσεις γιατί είμαι κουρασμένος... πολύ κουρασμένος! Καληνύχτα, Μάργκρετ! Ευλογημένη συ εν γυναιξί! *(Ανακάθεται για λίγο, κι ύστερα το κεφάλι του πέφτει στα γόνατα της Μάργκρετ, ενώ βγάζει μια σπαραχτική κραυγή.)*

Σκηνή όγδοη

ΛΑΟΥΡΑ *(Πηγαίνει γρήγορα στη δεξιά πόρτα)* Γιατρέ! *(Μπαίνουν ο Γιατρός και ο Πάστορας.)* Γιατρέ, βοηθήστε τον αν δεν είναι πολύ αργά! Κοιτάξτε – έπαψε ν' αναπνέει!

ΓΙΑΤΡΟΣ *(πιάνει το σφυγμό του Ιλάρχου)* Αποπληξία!

ΠΑΣΤΟΡΑΣ Είναι νεκρός;

ΓΙΑΤΡΟΣ Όχι – μπορεί να συνέλθει! Αλλά σε τι κατάσταση θα 'ναι, κανείς δεν μπορεί να ξέρει!

ΠΑΣΤΟΡΑΣ Άπαξ αποθανείν, μετά δε τούτο κρίσις...

ΓΙΑΤΡΟΣ Δεν είναι δικό μας έργο να γίνουμε κριτές και κατήγοροι! Εσείς που πιστεύετε ότι ο Θεός κυβερνάει τα ανθρώπινα, αφήστε Αυτόν να τον κρίνει!

ΜΑΡΓΚΡΕΤ Πάτερ μου! Την τελευταία στιγμή προσευχήθηκε στο Θεό!

ΠΑΣΤΟΡΑΣ *(στη Λάουρα)* Είναι αλήθεια;

ΛΑΟΥΡΑ Ναι! Είν' αλήθεια!

ΓΙΑΤΡΟΣ Αν είν' έτσι – αλλ' αυτό δεν το ξέρω, όπως δεν ξέρω και την αιτία της αρρώστιας του – τότε η επιστήμη μου περιττεύει! Κοιτάξτε τι μπορείτε να κάνετε σεις, πάτερ μου.

ΛΑΟΥΡΑ Αυτό μόνο έχετε να πείτε τη στιγμή τούτη του θανάτου, γιατρέ;

ΓΙΑΤΡΟΣ Ναι, μόνο αυτό! Τίποτ' άλλο δεν ξέρω! Όποιος ξέρει περισσότερα, ας μιλήσει!

ΒΕΡΘΑ (μπαίνει τρέχοντας από δεξιά – κλαίγοντας) Μητέρα, Μητέρα!

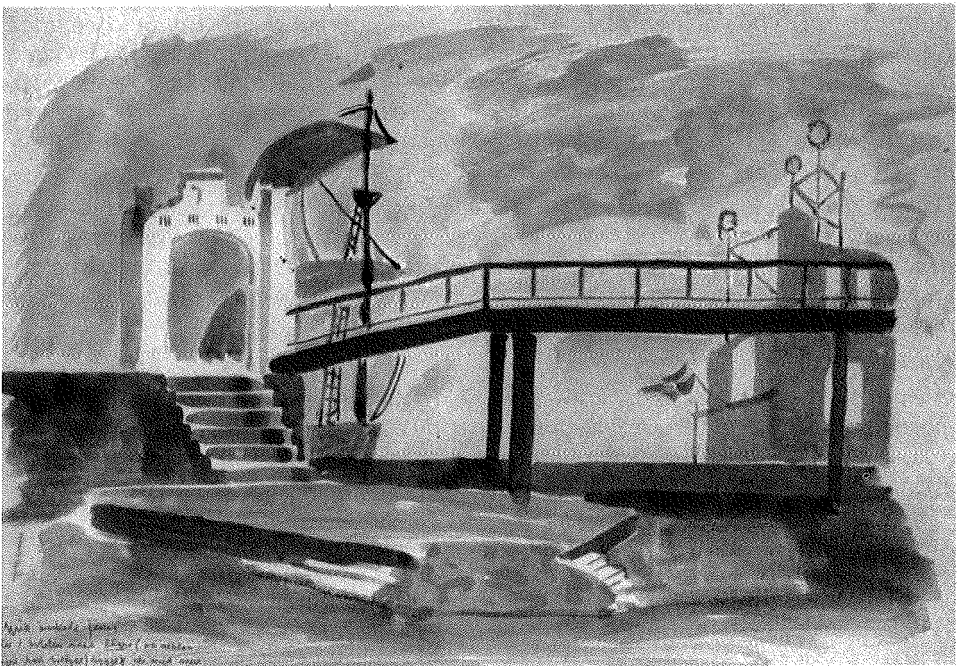
ΛΑΟΥΡΑ Παιδί μου! Δικό μου παιδί!

ΠΑΣΤΟΡΑΣ Αμήν!

Μετάφραση Νίκου Γκάτσου

Ερωτήσεις

1. Πώς διαγράφονται οι σχέσεις ανάμεσα στα κύρια πρόσωπα του έργου;
2. Να χαρακτηρίσετε τον ήλαρχο, όπως παρουσιάζεται στο απόσπασμα.
3. Πώς κλιμακώνεται στο απόσπασμα η μανία του ήλαρχου; Να παρακολουθήσετε την πορεία των αντιδράσεών του.

*Σκηνικό της παράστασης του έργου του Στρίντμπεργκ "Ερρίκος 14ος"
από το Δραματικό Θέατρο της Στοκχόλμης, 1950*

**Σέλμα Λάγκερλεφ
(1858 - 1940)**

Διάσημη πεζογράφος, η πρώτη γυναίκα που τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας (1909). Έζησε τα παιδικά της χρόνια στη γενέτειρά της Μόρμπακα και η ατμόσφαιρα και οι παραδόσεις της περιοχής χαρακτηρίζουν όλα της τα έργα. Σπούδασε δασκάλα στο Βασιλικό Κολλέγιο της Στοκχόλμης και δίδαξε σε σχολεία από το 1885 ως το 1895, οπότε αφοσιώθηκε αποκλειστικά στη λογοτεχνία. Το 1917 έγινε μέλος της Σουηδικής Ακαδημίας.

Παρόλο που πολλά από τα μυθιστορήματά της βρίσκονται στο μεταίχμιο ανάμεσα στο μύθο και την πραγματικότητα, η ίδια στην προσωπική της ζωή υπήρξε ρεαλίστρια και αγωνίστηκε για την απελευθέρωση της γυναίκας και την ειρήνη. Βασικά χαρακτηριστικά των έργων της είναι ο ιδεαλισμός, η πλούσια φαντασία, οι ποιητικές περιγραφές, η ρέουσα και ζωντανή αφήγηση και η πνευματική ανάταση.

Κυριότερα έργα της:

Ο Θρύλος του Γκαίστα Μπέρλινγκ (1891), Τα Θαύματα του Αντίχριστου (1897), Ιερουσαλήμ (1901 - 1902), Οι Θρύλοι του Χριστού (1904), Το Θαυμαστό ταξίδι του Νιλς Χόλγκερσον (1906 - 1907) και η τριλογία Το Δαχτυλίδι των Λέβενσκελντ (1925), Σαρλόττε Λέβενσκελντ (1925) και Άννα Σβαιρντ (1928)

Το Θαυμαστό ταξίδι του Νιλς Χόλγκερσον (απόσπασμα)

“Το Θαυμαστό ταξίδι του Νιλς Χόλγκερσον”, το έργο που έκανε τη Λάγκερλεφ διάσημη, είναι εμπνευσμένο από το “Βιβλίο της Ζούγκλας” του Κίπλινγκ και γράφτηκε για να χρησιμεύσει ως βιβλίο γεωγραφίας στα σχολεία της Σουηδίας¹.

Ήρωας του μυθιστορήματος είναι ένα δεκατετράχρονο αγόρι, ο Νιλς, που λάτρευε το φαγητό, τον ύπνο και τις σκανταλιές. Μια μέρα ένα τόμπε (είδος καλών ξωτικών της σκανδιναβικής παράδοσης) τον μεταμόρφωσε σε νάνο. Ήταν η εποχή που τα άγρια πτηνά άρχιζαν να μεταναστεύουν και τη μέρα εκείνη κοπάδια αγριόχηνες πετούσαν πάνω από το αγρόκτημα των Χόλγκερσον και καλούσαν τις ήμερες χήνες να ταξιδεύσουν μαζί τους. Ο Μάρτιν, ο νεαρός χήνος των Χόλγκερσον, θέλησε να τις ακολουθήσει και ο Νιλς πήγε να τον συγκρατήσει αγκαλιάζοντάς του το λαιμό. Τη στιγμή εκείνη ο Μάρτιν πέταξε παίρνοντας μαζί του και το Νιλς. Οι δυο τους ταξιδεύουν διασχίζοντας τη Σουηδία. Από το ταξίδι αυτό μαθαίνουμε μ’ έναν ευχάριστο τρόπο για τα όμορφα τοπία της Σουηδίας, τις πόλεις και τα μνημεία. Όταν ο Νιλς μετά από πολλές περιπέτειες θα γυρίσει στο σπίτι του, θα είναι ένας εντελώς διαφορετικός άνθρωπος· έχει μάθει πάνω απ’ όλα να σέβεται και να αγαπά τη ζωή σ’ όλες τις μορφές της.

Το πιο κάτω απόσπασμα μας μεταφέρει σ’ ένα αγρόκτημα, όπου ο Νιλς έχει περάσει τη νύχτα. Εκεί, είχε βρει τη γριά ιδιοκτήτρια νεκρή και, αφού της έκλεισε τα βλέφαρα και της σταύρωσε τα μπράτσα στο στήθος, πήρε το βιβλίο με τους ψαλμούς και άρχισε να διαβάζει χαμηλόφωνα όλη τη νύχτα πάνω από το νεκρό κορμί. Το πρωί θα συνεχίσει μαζί με τους φτερωτούς του συντρόφους το θαυμαστό του ταξίδι.

Παρασκευή 15 του Απρίλη

Ο Νιλς έμεινε ξύπνιος όλη τη νύχτα. Την αυγή όμως αποκοιμήθηκε κι ονειρεύτηκε τους γονείς του. Τρόμαξε να τους γνωρίσει. Είχαν κι οι δυο γκρίζα μαλλιά και γέρικα ιριδωμένα, ρυτιδωμένα. Του έλεγαν πως είχαν γεράσει, επειδή ίουσι έλειψε ίουσι πολύ. Τα λόγια τους τον συγκίνησαν και τον ξάφνιασαν. Πίστευε πάντα πως θα χαιρόνταν που τον είχαν ξεφορτωθεί.

Όταν ξύπνησε, το πρωινό ήταν όμορφο και διάφανο. Έφαγε λίγο ψωμί που βρήκε στην κουζίνα, έδωσε αμέσως μετά τροφή στην αγελάδα και στις χήνες και άνοιξε την πόρτα του στάβλου, για να πάει η αγελάδα στη διπλανή αγροικία. Οι γείτονες θα καταλάβαιναν, όταν θα την έβλεπαν, ότι κάτι θα πρέπει να είχε συμβεί στην κυρά της. Θα έρχονταν τρέχοντας, θα έβρισκαν το νεκρό κορμί της και θα το έθαβαν.

Οι χήνες και το αγόρι ανέβηκαν ψηλά, στους αιθέρες, και δεν άργησαν ν’ αντικρίσουν ένα βουνό, που οι πλαγιές του ήταν σχεδόν κάθετες και η κορφή του έμοιαζε

---

1. Παρά τον αρχικό σκοπό της συγγραφής του το βιβλίο απευθύνεται σε όλους. Σύμφωνα με τη Λουσιέν Μορί, “όλες οι ηλικίες έχουν να αντλήσουν κάτι από αυτό· το παιδί ένα βασικό μάθημα ηθικής και σεμνότητας, ο νέος και ο γέρος μια παραίνεση για διαλογισμό, για δραστική καρτερία. Όλοι μπορούν να αντλήσουν μια συμβουλή σοβαρότητας, καλοσύνης, σεβασμού”.

κολοβωμένη. Κατάλαβαν αμέσως πως ήταν το Τάμπεργκ. Στη ράχη του βουνού τούς περίμεναν η Άκα με τον Ίκσι και την Κάκσι, ο Κόλμε και η Νέλια, η Βίζι, ο Κούζι¹ και τα έξι μικρά χηνάκια. Κακάριζαν, κραύγαζαν και χτυπούσαν τις φτερούγες τους χαρούμενα, όταν είδαν πως ο χήνος και η Φιντουβέτ έφερναν το Ρεβουόλη².

Το δάσος ανέβαινε αρκετά ψηλά στις πλαγιές του Τάμπεργκ, αλλά η κορφή ήταν γυμνή και μπορούσες να δεις τα πάντα από κει πάνω. Στην ανατολή, στο νότο και στη δύση απλωνόταν ένα οροπέδιο μάλλον φτωχό, με σκοτεινά δάση από έλατα, με καφετιά ανθρακωρυχεία, με παγωμένες λίμνες και γαλαζωπές κορυφογραμμές. Αυτό πρόδινε βιαστική δουλειά. Ο Πλάστης δεν είχε ασχοληθεί ιδιαίτερα. Αν όμως κοίταγες στο βορρά, τα πράγματα άλλαζαν. Εκεί ο τόπος έμοιαζε ταχτοποιημένος με αγάπη και μεγάλη φροντίδα. Υπήρχαν παντού όμορφα βουνά, απαλές κοιλάδες και ποτάμια που κυλούσαν σαν φίδια ως τη μεγάλη λίμνη Βέτερν που λαμποκοπούσε ελευθερωμένη από τους πάγους κι έμοιαζε γεμάτη γαλάζιο φως - όχι νερό.

Η λίμνη Βέτερν ομόρφαινε όλο το βορρά. Θα 'λεγε κανείς ότι ανάδινε μια αχνογάλαζη ανταύγεια που απλωνόταν πάνω στη γη. Όλα - οι συστάδες των δέντρων, τα υψώματα, οι στέγες, τα βέλη, η πόλη Γιένσεπινγκ - ήταν τυλιγμένα με μια απαλή γαλάζια διαφάνεια που χαίδευε το μάτι.

Την άλλη μέρα συνέχισαν το ταξίδι τους. Οι χήνες ανηφόριζαν τη γαλανή κοιλάδα. Ήταν στα κέφια τους και φώναζαν τόσο πολύ, που θα πρέπει σίγουρα να τις άκουγαν όσοι είχαν αυτιά.

Ήταν, βλέπεις, η πρώτη όμορφη ανοιξιάτικη μέρα σ' αυτή την περιοχή. Ως τότε, η ανοιξη είχε συνεργαστεί για να εκτελέσει το έργο της, με τις βροχές και τις καταιγίδες. Ήταν φυσικό, λοιπόν, μ' αυτόν το θαυμάσιο καιρό να νοσταλγήσουν οι άνθρωποι το καλοκαίρι, τη ζέστη και τα πράσινα δάση και να μην ασχοληθούν πρόθυμα με την καθημερινή εργασία τους. Όταν τα πουλιά πετούσαν χαρούμενα κι ελεύθερα, ψηλά πάνω από τη γη, όλοι άφηναν τη δουλειά τους για να τα κοιτάξουν.

Οι πρώτοι που είδαν τις χήνες εκείνη τη μέρα ήταν οι μεταλλωρύχοι του Τάμπεργκ. Το μέταλλευμα που έβγαζαν βρισκόταν λίγα μόνο μέτρα κάτω από την επιφάνεια της γης. Ακούγοντας τις χήνες να φωνάζουν, έπαψαν να σκάβουν τις τρύπες για τα φουρνέλα κι ένας απ' αυτούς φώναξε:

– Πού πάτε; Πού πάτε;

Οι χήνες δεν μπορούσαν να καταλάβουν τι έλεγαν, αλλά ο Νιλς έσκυψε και φώναξε:

– Εκεί που δεν έχει ούτε κασμάδες ούτε σφυριά.

Αυτές οι λέξεις ήταν αρκετές για να πιστέψουν οι μεταλλωρύχοι πως οι δικές τους ελπίδες έκαναν το κακάρισμα των πουλιών να μοιάζει με ανθρώπινη φωνή:

– Πάρτε μας μαζί σας! Πάρτε μας μαζί σας! φώναξαν.

1. Άκα, Ίκσι, Κάκσι, Κόλμε, Νέλια, Βίζι, Κούζι: ονόματα των αγριόχηνων

2. Ρεβουόλης: έτσι φώναζαν το Νιλς οι αγριόχηνες

– Όχι φέτος, είπε ο Νιλς. Όχι φέτος.

Οι αγριόχηνες, το ίδιο πάντα εκδηλωτικές, ακολούθησαν τον ποταμό Τάμπεργκ, πηγαίνοντας προς τη λίμνη Μούνκσουε. Στη στενή γλώσσα της στεριάς, ανάμεσα στη Μούνκσουε και τη Βέτερν, βρίσκεται η πόλη Γιένσεπινγκ με τα μεγάλα εργοστάσια της. Οι χήνες πέρασαν πρώτα πάνω από το χαρτοποιείο της Μούνκσουε. Ήταν η ώρα που οι εργάτες επέστρεφαν μετά το μεσημεριανό φαγητό τους. Πλησίαζαν την πόρτα του εργοστασίου, όταν άκουσαν τις χήνες και σταμάτησαν.

– Πού πάτε; Πού πάτε; ρώτησε ένας εργάτης.

Οι αγριόχηνες δεν κατάλαβαν, αλλά ο Νιλς απάντησε:

– Εκεί που δεν έχει μηχανές και καζάνια.

Οι εργάτες πίστεψαν ότι άκουγαν τη φωνή της δικής τους απαντοχής.

– Πάρτε μας μαζί σας! φώναξαν πολλοί απ' αυτούς. Πάρτε μας μαζί σας!

– Όχι φέτος, είπε ο Νιλς. Όχι φέτος!

Οι χήνες πέρασαν πάνω από το φημισμένο εργοστάσιο σπύρων, που βρίσκεται στην όχθη της Βέτερν. Είναι μεγάλο σαν κάστρο και υψώνει στον ουρανό τις τεράστιες καμινάδες του. Κανένας δεν κουνιόταν στην αυλή. Σε μια μεγάλη αίθουσα, όμως, οι νεαρές εργάτριες, που έβαζαν τα σπύρα στα κουτιά, είχαν ανοίξει ένα παράθυρο, επειδή ήταν τόσο γλυκός ο καιρός, κι απ' αυτό το παράθυρο έφτασαν στ' αυτιά τους οι κραυγές των πουλιών. Μια νέα κοπέλα έσκυψε έξω κρατώντας στο χέρι της ένα σπιρτόκουτο και φώναξε:

– Πού πάτε; Πού πάτε;

– Στη χώρα που δε χρειάζεται ούτε φως ούτε σπύρα! είπε ο Νιλς.

Η νέα κοπέλα σκέφτηκε πως είχε ακούσει τις χήνες να κακαρίζουν.

Πίστεψε όμως ότι ξεχώρισε μερικές λέξεις και αντιγύρισε:

– Πάρτε με μαζί σας! Πάρτε με μαζί σας!

– Όχι φέτος, όχι φέτος, είπε ο Νιλς.

Η Γιένσεπινγκ είναι χτισμένη ανατολικά, πέρα από τα εργοστάσια. Στο πιο όμορφο μέρος που μπορεί να διαλέξει κανείς για μια πόλη. Η στενή λίμνη Βέτερν έχει ψηλές κι απόκρημνες όχθες, τόσο στην ανατολική όσο και στη δυτική πλευρά της. Στη νότια άκρη της, όμως, το αμμουδερό τείχος είναι λες γκρεμισμένο για να σχηματίσει μια μεγάλη πόρτα, από την οποία φτάνεις στην απόκρημνη όχθη. Στο κέντρο της πόρτας, ανάμεσα στ' ανατολικά και στα δυτικά βουνά, με τη λίμνη Μούνκσουε πίσω της και τη Βέτερν μπροστά της, απλώνεται η πόλη.

Οι χήνες, πετώντας πάνω από τη Γιένσεπινγκ, έκαναν πάντα τον ίδιο θόρυβο, αλλά στην πόλη δεν τις πρόσεξε κανείς. Δεν είναι δυνατό να περιμένεις να σταματήσουν στη μέση του δρόμου οι κάτοικοι μιας πόλης για να μιλήσουν στις αγριόχηνες.

Το ταξίδι συνεχίστηκε κατά μήκος της Βέτερν. Οι χήνες έφτασαν κάποτε πάνω από το σανατόριο της Σάνα. Μερικοί ασθενείς είχαν βγει στη βεράντα για ν' απολαύσουν τον ανοιξιάτικο αέρα. Άκουσαν τις χήνες.

– Πού πάτε; Πού πάτε; ρώτησε ένας απ' αυτούς, κι η αδύναμη φωνή του μόλις που ακουγόταν.

– Στη χώρα όπου δεν υπάρχει ούτε πόνος ούτε αρρώστια, απάντησε το αγόρι.

– Πάρτε μας μαζί σας!

– Όχι φέτος, απάντησε ο Νιλς. Όχι φέτος.

Πέταξαν για λίγο ακόμα οι χήνες κι έφτασαν στη Χιουσκιβάρνα, που βρίσκεται στο βάθος μιας κοιλάδας. Την αγκαλιάζουν μεγαλόπρεπα απόκρημνα βουνά. Το νερό κατακυλάει ορμητικό στις πλαγιές της κοιλάδας, σχηματίζοντας στενούς καταρράχτες. Στα πλευρά των βουνών είναι χτισμένα εργοστάσια και βιομηχανίες. Στην κοιλάδα υψώνονται οι εργατικές κατοικίες, που έχουν γύρω τους μικρούς κήπους, και στο κέντρο είναι τα χτίρια των σχολείων. Τη στιγμή που έφταναν οι αγριόχηνες, χτύπησε μια καμπάνα κι ένα σωρό παιδιά βγήκαν από το σχολείο σε ζυγισμένες σειρές. Ήταν τόσα πολλά, που η αυλή του σχολείου γέμισε.

– Πού πάτε; Πού πάτε; φώναξαν τα παιδιά, ακούγοντας τις αγριόχηνες.

– Εκεί που δεν υπάρχουν ούτε βιβλία ούτε μαθήματα, αποκρίθηκε ο Νιλς.

– Πάρτε μας μαζί σας! Πάρτε μας μαζί σας!

– Όχι φέτος, μια άλλη χρονιά, είπε ο Νιλς. Όχι φέτος, μια άλλη χρονιά.

Μετάφραση Τασσώς Καββαδία

Ερωτήσεις

1. Ποια συναισθήματα κυριαρχούν στο απόσπασμα και γιατί;
2. Μελετήστε προσεκτικά το απόσπασμα και προσπαθήστε να ερμηνεύσετε τους διαλόγους ανάμεσα στους μεταλλωρύχους, τους εργάτες του χαρτοποιείου, τις εργάτριες του εργοστασίου σπέρτων, τους ασθενείς του σανατορίου και τα παιδιά του σχολείου από τη μια και στο Νιλς Χόλγκερσον από την άλλη.
3. “Η Σέλμα Λάγκερλεφ στο *Θαυμαστό ταξίδι του Νιλς Χόλγκερσον* έγραψε μια ποιητική περιγραφή της σύγχρονης της Σουηδίας”, σημειώνει η Λουσιέν Μορί. Τεκμηριώστε με παραδείγματα από το απόσπασμα την άποψη αυτή.
4. Να προσέξετε την εναλλαγή της περιγραφής, της αφήγησης και του διαλόγου στο απόσπασμα και να κάνετε τις παρατηρήσεις σας.

Εργασία

Να διαβάσετε, όσοι μπορείτε, ολόκληρο το μυθιστόρημα και να συγκρίνετε τα ζώα, όπως παρουσιάζονται σ' αυτό, με τα ζώα του Αισώπου ή του Λαφοντέν ως προς το ήθος και τη συμπεριφορά.

Γκουστάφ Φραίντινγκ (1860 - 1911)

Σουηδός λυρικός ποιητής. Γεννήθηκε στο Βαίρμλαντ από φτωχούς γονείς. Τα πρώτα του ποιήματα ήταν επηρεασμένα από το Ρόμπερτ Μπερνς, το Χάινε και το Βύρωνα και είχαν ως θέμα τη ζωή στο Βαίρμλαντ. Το 1894 υπέστη ισχυρό ψυχικό κλονισμό και έκτοτε δε συνήλθε πλήρως. Πέθανε στη Στοκχόλμη. Η αξία του έργου του αναγνωρίστηκε μετά το θάνατό του.

Με την ποίησή του κατάφερε να μεταμορφώσει τις εικόνες που έβλεπε και να τις μεταφέρει σε μια ιδεατή πραγματικότητα, γεμάτη από τις αιώνιες αξίες της ζωής. Ο λόγος του ξαφνιάζει, προκαλεί το ρίγος του αγνώστου, η αφαίρεσή του βυθίζεται στο μυστήριο, τα αποσιωπητικά του μας κάνουν να αναπολούμε, να σκεφτόμαστε, να κρίνουμε και να αισθανόμαστε το δέος αγνώστων δυνάμεων.

Κυριότερα έργα του:

Κιθάρα και φυσαρμόνικα (1891), Νέα ποιήματα (1894), Ψιχάλες και ράκη (1896), Παλιό και καινούριο (1897), Τελευταία συγκομιδή (1910)

Από την "Ανάβαση"

Στο ποίημα φαίνεται η αγάπη του ποιητή για την Ελλάδα και τον πολιτισμό της. Ο Φραίντινγκ μελέτησε τον Ξενοφώντα και προσπάθησε να δώσει το μήνυμα πως οι Έλληνες στρατιώτες δεν είχαν το νου τους μόνο στον πόλεμο αλλά και στα πνευματικά έργα.

Όταν μ' αυτόν τον τρόπο διώχτηκαν οι βάρβαροι ή σκοτώθηκαν,
άφησ' ο Ξενοφών τους Έλληνες να στήσουν τις σκηνές τους
και βγάζοντας απ' τις προμήθειες, που βρίσκονταν ακόμα,
κάλεσε σε συμπόσιο τους πολέμαρχους των Ελλήνων.
Και γύρω τριγύρω άφησε τους στρατιώτες
να μαζευτούν σε ομοεθνείς ομάδες να πάρουνε συσσίτιο
συγκεντρωμένοι κατά τις πόλεις και τα κράτη,
Αρκάδες με Αρκάδες και Λάκωνες με Λάκωνες.

Κι ο Ξενοφών, που πάντα έστηνε αυτί όταν γινότανε κουβέντα,
για να μαθαίνει τι αναδεύονταν στις φρένες των ανδρών,
εκπλήσσονταν κι η καρδιά του σκιρτούσε
από λόγια, που πήγαιναν απ' άνδρα σ' άνδρα και φίλο σε φίλο,
με αποφθέγματα απ' τους φιλοσόφους
και παρηγορητικά κομμάτια απ' τον Όμηρο
κι αυτά εναλλάσσονταν με γλυκοτραγουδημένες στροφές

προς το Φοίβο και την Αθηνά και προς τον Έρωτα.

Και νικητές στην πυγμαχία κρίνονταν κι επευφημούνταν.
Να συγκρίνουν τους άκουσε τον Ευριπίδη με το Σοφοκλή
κι όσο φούντωνε η χαρά και στάμνοι και κύλικες άδειαζαν αράδα
μεταφερθήκαν με τη σκέψη στην Ελλάδα.
Πήραν κλωνάρια, φυλλωσιές κι ωραία στεφανωμένοι
ρίχτηκαν στις αθλοπαιδιές και στο χορό κάτω από δέντρα κι ίσκιους
και σχετικά καλά κι όμορφα χόρευε το σιτάλκα
ο οπλίτης Σοφαίνετος από τη Στυμφαλία.

Μα ο Ξενοφών που θυμόταν τις σκληρές κακουχίες
που πέρασαν οι Έλληνες κι όσες τους περιμέναν
ήταν περήφανος κι ευφρόσυνος να βλέπει
Έλληνες να μπορούν να υποφέρουν
κι ωστόσο να μπορούν να χαίρονται και να υψώνονται
προς πράγματα ευγενέστερα απ' την ανάγκη και τη λύπη
κι όχι σαν βάρβαροι να γονατίζουν
από φόβο και απόγνωση κάτω από σκληρά πεπρωμένα.

Μετάφραση Γιάννη Αμπατζή

Ερωτήσεις

1. α) Τι λένε και τι κάνουν οι Έλληνες στρατιώτες την ώρα του συσσιτίου;
β) Τι μαρτυρούν τα ενδιαφέροντά τους;
2. Να σχολιάσετε την τελευταία στροφή του ποιήματος.
3. Υπάρχει αντιπολεμικό πνεύμα στο ποίημα; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

Γιάλμαρ Γκούλμπεργκ (1898 - 1961)

Σουηδός λυρικός ποιητής. Σπούδασε φιλολογία. Μέσα του υπάρχουν οι αντιφάσεις και τα γνωστά σημάδια του υπερκαλλιεργημένου ανθρώπου μιας νεότερης και προηγμένης κοινωνίας. Οι στίχοι του, γεμάτοι αναφορές και ρητά της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης, διαπνέονται από μια ευλαβική λατρεία προς το θείο, παράλληλα όμως ζει μέσα τους ο δυτικός Ευρωπαίος, ο άπιστος, ο ειρωνικός, ο συχνά κυνικός. Ακόμα, στην ποίησή του είναι διάχυτη και ζωντανή η παρουσία της Σουηδίας, με τ' απέραντα δάση της και τις δίχως τελειωμό χειμωνιάτικες νύκτες της.

Ο Γκούλμπεργκ αγάπησε πολύ την Ελλάδα και την επισκέφτηκε πολλές φορές. Έχει μεταφράσει στα σουηδικά τρεις κλασικούς μας: το Σοφοκλή, τον Ευριπίδη και τον Αριστοφάνη. Τον Γκούλμπεργκ πρωτοπαρουσίασε στα ελληνικά ο καθηγητής Ι. Θ. Κακριδής.

Κυριότερα έργα του:

Σε μια ξένη πολιτεία (1927), Σονάτα (1929), Έρωτας στον εικοστό αιώνα (1933), Για να ξεπεράσουμε τον κόσμο (1937), Πέντε άρτοι και δυο ιχθύες (1942)

Κοιμισμένη Αφροδίτη

Το πιο κάτω ερωτικό ποίημα ανήκει στην ενότητα "Ερωτικό μυθιστόρημα" της ποιητικής συλλογής "Έρωτας στον εικοστό αιώνα".

Κοιμισμένη Αφροδίτη, από της Αναγέννησης
τις ζωγραφιές τη στάση έχεις, θαρρώ, παρμένη·
τό'να σου χέρι στο γυμνό το στήθος πάνω, ανέκφραστη...
Ποιο είν' τ' όνειρό σου; Τι τα βλέφαρα να κλείνουν τα σμιγμένα;
Κοιμισμένη Αφροδίτη, απ' τον αφρό για με που πρόβαλες,
το κορμί σου, αν το κορμί σου θέλω το'χω εδώ μπροστά μου,
στην κάμαρά μου όμως δε βρίσκονται το βλέμμα σου και τ' όνειρο.
Τα μέλη σου μονάχα... Τα πετώ μακριά μου.

Μετάφραση Ι. Θ. Κακριδή

Ερώτηση

Ποια αισθήματα εκφράζει ο ποιητής στο πιο πάνω ποίημα; Γιατί δεν ικανοποιείται από την παρουσία της κοιμισμένης Αφροδίτης;

Σούνιο

Ο ποιητής επισκέπτεται το Σούνιο, εμπνέεται και γράφει το ωραιότατο τούτο ποίημα.

Η θάλασσα είναι δω, η πηγή της νιότης, η κοιτίδα
της Αφροδίτης, της Σαπφώς το μνήμα.
Τη Μεσόγειο ποτέ, των θαλασσών τη θάλασσα,
με πιο στρωτό, πιο αστραφτερό δεν είδες κύμα.

Σαν μια λύρα στημένη αντίκρυ στο Αρχιπέλαγο
του θείου ναού τα ερείπια λαμπυρίζουν·
σειρά οι κολόνες λιοπερίχυτες
την παναιώνια μελωδία της θάλασσας τονίζουν.

Περαστικέ με το καράβι, Ξένε, της μαρμάρινης
λύρας τη μουσική ν' ακούσεις στάσου.
Παντού στον κόσμο γύρω αντίκρισες χαλάσματα –
τόσο όμορφο κανένα σαν αυτό μπροστά σου.

Τριγύρα στο βωμό του θεού της θάλασσας
πια μήτε αλαλαγμοί χαράς και μήτε θρήνοι.
Ενιά κολόνες μοναχά, το θρύλο του
για να θυμίζουν, έχουν απομείνει.

Να 'ταν και σένα το έργο, που απ' το χάραμα
αργά ως που πέφτει η νύχτα πάνω σου έχεις κάνει,
σα λύρα αντίκρυ στων καιρών τους ουρανούς να υψώνεται,
όταν και συ και ο θεός σου θα 'χετε πια πεθάνει.

Μετάφραση Ι. Θ. Κακριδίη

Ερωτήσεις

1. Συμφωνείτε με την άποψη ότι το πιο πάνω ποίημα αποτελεί ύμνο για το Σούνιο και την Ελλάδα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
2. Ποια εικόνα του ποιήματος σας άρεσε πιο πολύ και γιατί;

ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ

Εισαγωγή στη Φινλανδική Λογοτεχνία

Ο φινλανδικός λαός έζησε επί αιώνες υπό τη σουηδική κυριαρχία (1157 - 1809) και είχε δεχτεί τη σουηδική ως επίσημη γλώσσα και ως μέσο λογοτεχνικής έκφρασης. Μετά την εκδίωξη των Σουηδών από τους Ρώσους (1809) η φινλανδική γλώσσα άρχισε να κερδίζει έδαφος και το 1860 έγινε η επίσημη γλώσσα στη Φινλανδία. Σήμερα, ένα μόνο μικρό μέρος του πληθυσμού είναι σουηδόφωνο, όμως το πνευματικό και κοινωνικό γόητρο της σουηδικής εξακολουθεί να είναι μεγάλο και όλοι οι μορφωμένοι Φινλανδοί τη μιλούν ως δεύτερη γλώσσα.

Η Φινλανδική Λογοτεχνία παρουσίασε ραγδαία ανάπτυξη από τα μέσα του 19ου αιώνα, όταν ο φινλανδικός λαός άρχισε να αποκτά πλήρη εθνική αυτοσυνείδηση. Σημαντική προς την κατεύθυνση αυτή υπήρξε η συμβολή του Ελίας Λαίνρουτ (1802 - 1894), που κατέγραψε και μελέτησε για πρώτη φορά λαϊκά τραγούδια, μύθους, παραδόσεις, παροιμίες και αινίγματα αποκαλύπτοντας τον πλούτο και τη δημιουργικότητα της λαϊκής ψυχής. Ο Λαίνρουτ, που υπήρξε ο πρωτεργάτης της ενοποίησης της φινλανδικής διαλέκτου, εξέδωσε το 1835 το μνημειώδες λαϊκό έπος "Καλεβάλα" και συνέταξε το πρώτο φινλανδοσουηδικό λεξικό. Η δημοσίευση πλήθους λαϊκών ποιημάτων στη φινλανδική γλώσσα ώθησε πολλούς Φινλανδούς συγγραφείς να γράψουν στη μητρική τους γλώσσα, γεγονός που συνέβαλε αποφασιστικά στην ανάπτυξη της Φινλανδικής Λογοτεχνίας.

Οι πρώτοι εθνικοί συγγραφείς της Φινλανδίας - Αλέξης Κίβι (1834 - 1872), Γιουχάνι Χέικκι Έρκο (1849 - 1906), Κάρλο Κράμσου (1855 - 1895) - επηρεάστηκαν από το ρομαντισμό και έμειναν προσηλωμένοι στη λαϊκή παράδοση, τις τελευταίες όμως δεκαετίες του 19ου αιώνα παρατηρείται μια τάση ενσωμάτωσης της φινλανδικής λογοτεχνίας στην ευρωπαϊκή πνευματική ζωή. Κυριότεροι εκπρόσωποι αυτής της τάσης θεωρούνται οι συγγραφείς Πιετάρι Παίβαιριντα (1827 - 1913), Γιουχάνι Άχο (1861 - 1921), Τουέβο Πάκκαλα (1862 - 1925) και Σαντέρι Άλκιο (1862 - 1930), που γράφουν μυθιστορήματα και νουβέλες με έντονο κοινωνικό και αντισταστικό περιεχόμενο και με έκδηλες επιδράσεις από το νατουραλισμό.

Η Φινλανδία υπό τη σουηδική κυριαρχία - Η φινλανδική γλώσσα κερδίζει έδαφος μετά την εκδίωξη των Σουηδών από τους Ρώσους

Καταγραφή λαϊκών τραγουδιών, μύθων κ.λ.π, από το Λαίνρουτ - Το λαϊκό έπος "Καλεβάλα"

Συγγραφείς προσηλωμένοι στη λαϊκή παράδοση: Κίβι, Έρκο, Κράμσου

Συγγραφείς που δέχονται επιδράσεις από την ευρωπαϊκή πνευματική ζωή: Παίβαιριντα, Άχο, Πάκκαλα, Άλκιο

Η σουηδόφωνη φινλανδική λογοτεχνία: Ρούνεμπεργκ, Τοπέλιους, Σέντεργκραν

Τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα αποκτά νέα ζωτικότητα και η λογοτεχνία της Φινλανδίας σε σουηδική γλώσσα. Σημαντικότεροί της εκπρόσωποι είναι ο Γιόχαν Λούντβιχ Ρούνεμπεργκ¹ (1804 - 1877), που διακρίθηκε ως λυρικός, δραματικός και επικός ποιητής, ο Ζαχαρίας Τοπέλιους (1818 - 1898), γνωστός για τα έξοχα λυρικά του ποιήματα και τα ιστορικά του μυθιστορήματα, και η Έντιθ Σέντεργκραν (1892 - 1923), που έγραψε ποιήματα ποτισμένα από μια αόριστη θλίψη και μελαγχολία.

Πεζογράφοι και ποιητές των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα - Επιδράσεις από Νίτσε, Τολστόι, Λάγκερλεφ, νεορομαντισμό και συμβολισμό

Στις αρχές του αιώνα μας τα έργα του Νίτσε, του Τολστόι, της Λάγκερλεφ, ο νεορομαντισμός και ο συμβολισμός επηρεάζουν έντονα πολλούς πεζογράφους - Γιόχαννες Λιννανκόσκι (1869 - 1913), Μαρία Γιοτούνι (1880 - 1943) - και ποιητές - Άινο Κάλλας (1878 - 1956), που έγραψε ποιήματα γεμάτα απαισιοδοξία και πεισιθάνατη διάθεση, Έινο Λέινο (1878 - 1926), που έγραψε μερικά από τα καλύτερα λυρικά ποιήματα στη φινλανδική γλώσσα, Βέικκο Αντέρο Κόσκεννιεμι (1885 - 1962), που θεωρείται ως ο κυριότερος εκπρόσωπος της πατριωτικής ποίησης στη Φινλανδία. Με τη συγχώνευση του ευρωπαϊκού πνεύματος στη λαϊκή παράδοση, η Φινλανδική Λογοτεχνία έφτασε σε ένα στάδιο ωριμότητας και απέκτησε τη δική της φυσιογνωμία.

Εμφάνιση στη Φινλανδία του εξπρεσιονισμού και του φουτουρισμού

Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κάνουν την εμφάνισή τους στη Φινλανδία ο εξπρεσιονισμός και ο φουτουρισμός με κυριότερους εκπροσώπους τους ποιητές Εϊνάρι Βουορέλα και Κάτρι Βάλα. Άλλοι αξιόλογοι νεότεροι ποιητές θεωρούνται οι Τουόμας Ανχάβα, Έεβα - Λιίζα Μάννερ και Μάττι Ρόσσι.

Νεότεροι πεζογράφοι: Σίλλανπαα, Πεκκάνεν, Βαλτάρι

Από τους νεότερους πεζογράφους ξεχωρίζουν ο Φρανς Έμιλ Σίλλανπαα (1888 - 1964), που τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας το 1939 (πιο γνωστό έργο του είναι "Οι Άνθρωποι μια καλοκαιριάτικη νύχτα", που χαρακτηρίστηκε ως έπος της αγροτικής ζωής), ο Τόιβο Πεκκάνεν (1902 - 1957), γνωστός για το περίφημο μυθιστόρημά του "Η Γειτονιά μου", που έχει ως θέμα τη ζωή μιας οικογένειας της εργατικής τάξης, ο Μίκα Βαλτάρι (1908 - 1979), που έγραψε πλήθος ιστορικών μυθιστορημάτων ("Σινοί, ο Αιγίπτιος", "Ο Μαύρος Άγγελος"), ο Ούντο Σεππαίνεν (1904 -) και ο Πέντι Χάανπαα (1905 -).

Το θέατρο- Αλέξις Κίβι: "ο πατέρας του φινλανδικού θεάτρου"

Μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα οι Φινλανδοί θεατρικοί συγγραφείς προτιμούσαν να γράφουν στα σουηδικά, γιατί οι σουηδικοί θίασοι υπερείχαν τόσο από οργανωτική όσο και από καλλιτεχνική άποψη. Ο πρώτος θεατρικός συγγραφέας που έγραψε στη φινλανδική γλώσσα είναι ο Αλέξις Κίβι, ο οποίος και θεωρείται ως "ο πατέρας του φινλανδικού θεάτρου". Σημαντικοί θεωρούνται επίσης οι θεατρι-

1. Το ποίημα του Ρούνεμπεργκ "Η Χώρα μας" έγινε ο εθνικός ύμνος της Φινλανδίας

κοί συγγραφείς Μίννα Καντ (1844 - 1897), Έινο Λέινο¹, Μαρία Γιοτούνι² και Χέλλα Βουολιγιόκι (1886 - 1954).

Η θεατρική παραγωγή στη σουηδική γλώσσα δεν είναι ιδιαίτερα σημαντική ποιοτικά. Μερικά αξιόλογα έργα έγραψαν ο Μιχαήλ Λύμπεκ (1864 - 1925), ο Γιάλμαρ Προκόπε (1868 - 1927) και ο Ρούναρ Σιλντ (1888 - 1925), που άφησε μερικά από τα καλύτερα δράματα των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα.

Η θεατρική παραγωγή στη σουηδική γλώσσα

Ο Αλέξης Κίβι θεωρείται «ο πατέρας του φινλανδικού θεάτρου»

-
1. Ο Λέινο αναφέρθηκε προηγουμένως και ως ποιητής.
  2. Η Γιοτούνι αναφέρθηκε προηγουμένως και ως πεζογράφος, όμως είναι περισσότερο γνωστή ως θεατρική συγγραφέας. Καλύτερα θεατρικά της έργα θεωρούνται "Το Πλευρό του άντρα" και "Ο Κλάους, ο αφέντης του Λουχίκκο".

Ζαχαρίας Τοπέλιους (1818 - 1898)

Φινλανδός πεζογράφος και ποιητής. Έγραψε στη σουηδική γλώσσα. Διατέλεσε καθηγητής της Ιστορίας (1854 - 1878) και πρύτανης (1875 - 1878) στο Πανεπιστήμιο του Ελσίνκι. Ασχολήθηκε με όλα τα είδη της λογοτεχνίας, έγινε όμως πασίγνωστος για τα λυρικά του ποιήματα και τα ιστορικά του μυθιστορήματα, που διακρίνονται για το ζωηρό και πατριωτικό τους ύφος.

Κυριότερα έργα του:

Άνθη ερείκης, Άσματα (ποιητικές συλλογές), Η Δούκισσα της Φινλανδίας, Διηγήσεις στρατιωτικού χειρουργού (μυθιστορήματα), Μετά πενήντα χρόνια (δράμα), Η Ιστορία της Φινλανδίας σε σχέδια.

Ο ναός του Αγίου Νικολάου, στην πλατεία της Γερουσίας, στο Ελσίνκι

Η Αστέρω (διήγημα)

Ο Τοπέλιους στα περισσότερα έργα του αντλεί τα θέματά του από τους θρύλους, τις παραδόσεις και τα παραμύθια της χώρας του.

Αντιφέγγιζε το χιόνι, το βόρειο σέλας¹ έτριζε και τ' άστρα λάμπανε στον ουρανό. Ήτανε μια παγερή χειμωνιάτικη νύχτα. Ο γερο-Λάπωνας οδηγούσε τον τάρανδό του στα έρημα βουνά και πίσω του ακολουθούσε η γριά του με το δικό της. Ο γέρος γύριζε κάθε τόσο να κοιτάξει τη γριά, που καθόταν μονάχη της στο μικρό της έλκυθρο, γιατί οι τάρανδοι δεν μπορούν να τραβήξουν πάνω από έναν άνθρωπο. Στα γόνατά της κρατούσε το μωρό της, ένα κοριτσάκι, τυλιγμένο σε βαρύ δέρμα τάρανδου, μα δεν μπορούσε να οδηγήσει καλά, γιατί το μικρό την εμπόδιζε.

Φτάσανε στην κορφή του βουνού και παίρνανε τον κατήφορο, όταν συναντήσανε ένα κοπάδι από σαράντα - πενήντα λύκους, που βγήκανε να κυνηγήσουν τάρανδους. Δεν είχανε βρει για την ώρα και πήραν το κατόπι το γερο-Λάπωνα και τη γριά.

Οι τάρανδοι, σαν είδανε τους λύκους να σιμώνουν, ροβολήσανε την πλαγιά με όση δύναμη είχαν τα πόδια τους. Ο Λάπωνας κι η γριά του ήταν συνησμένοι και κρατιόνταν γερά στη θέση τους, μα σε μια στιγμή η γυναίκα άφησε το παιδί να της πέσει στο χιόνι. Του κάκου έβαλε τις φωνές για να κρατήσει το ζώο της. Ο τάρανδος ήξερε πως τον κυνηγούσανε πεινασμένοι λύκοι. Στήλωσε τ' αυτιά του κι έτρεξε ακόμα πιο γρήγορα. Σε λίγο και τάρανδοι και έλκυθρα βρίσκονταν πολύ πέρα από κει που έπεσε το κοριτσάκι. Αυτό είχε μείνει εκεί, πάνω στο χιόνι, τυλιγμένο με το δέρμα του τάρανδου και κοιτούσε τ' αστέρια. Οι λύκοι το φτάσανε, πριν αυτό προφτάσει να κουνήσει τα χέρια του ή τα πόδια του. Δεν έκλαιγε, κοιτούσε μονάχα τους λύκους. Μα τα αθώα ματάκια του παιδιού είχανε περίεργη δύναμη. Τα πεινασμένα ζώα δε χυμήξανε πάνω του, ούτε το αγγίξανε καθόλου. Το κοιτάξανε για μια στιγμή σαστισμένα κι ύστερα ξανατρέξανε να προφτάσουν τα έλκυθρα.

Το μικρό έμεινε τώρα μονάχο του στη χειμωνιάτικη νύχτα, στα έρημα, χιονισμένα βουνά. Κοιτούσε τ' αστέρια και το κοιτούσαν κι αυτά. Τ' αμέτρητα αστέρια του ουρανού σα να λυπόνταν το ανυπεράσπιστο κοριτσάκι. Μα η μικρή θα πέθαινε απ' το κρύο, αν ο Θεός δεν της έστελνε κάποιον ταξιδιώτη. Ήταν ένας Φινλανδός άποικος που γύριζε απ' το Βάτζαν της Νορβηγίας με αλάτι και αλεύρι. Είδε το κοριτσάκι, το σήκωσε και το πήρε στο έλκυθρό του.

Το άλλο πρωί ο χωριάτης έφτασε στο σπίτι του. Έφερε αμέσως το παιδί και το 'δειξε της γυναίκας του.

— Μας το στέλνει ο Θεός, Λίζα, της είπε.

Και της διηγήθηκε πώς το 'χε βρει.

Η γυναίκα ξετύλιξε το κοριτσάκι και του 'δωσε να πιει γάλα ζεστό.

1. βόρειο σέλας: φωτεινό μετέωρο στις πολικές περιοχές

— Θα 'σαι παιδί μας, του 'λεγε. Ο Σίμων Σόρσα θα 'ναι πατέρας σου κι εγώ μάνα σου. Ο Σίμου, ο Πάλτε κι ο Μάτε θα χαρούν που θα 'χουν μια αδελφούλα, αφού εγώ δεν έχω κορίτσι. Μπορεί και να 'σαι βαπτισμένο.

— Δεν το πιστεύω, γυναίκα, της είπε ο Σίμων Σόρσα, στη Λαπωνία οι εκκλησίες πέφτουν πολύ πέρα και μια φορά στα τόσα χρόνια μαζεύουν όλα τ' αβάφτιστα του χωριού και τα στέλνουνε στην εκκλησία. Καλά θα κάναμε να το πάμε σήμερα στον παπά.

Η γυναίκα έμεινε σύμφωνη και μάλιστα έδωσε στο μικρό το όνομά της. Μα ο παπάς κοίταζε τα ζωηρά σαν αστέρια μάτια του κοριτσιού κι είπε για χωρατό:

— Αστέρω έπρεπε να σε βγάλουμε, όχι Λίζα.

Το Αστέρω της έμεινε και σε λίγο όλη η γειτονιά τη φώναζε με το παρατσούκλι αυτό.

Το κοριτσάκι μεγάλωνε κοντά στα τρία θετά του αδέρφια κι έγινε λυγερό κι αδύνατο όσο τ' αδέρφια της γίνονταν παχουλά και δυνατά. Είχε μαύρα μαλλιά και καστανά μάτια, όπως όλοι οι Λάπωνες, μα εκεί που τ' άλλα Λαπωνόπουλα είναι άγρια και πεισματάρικα, η Αστέρω ήτανε πάντα φρόνιμη.

Η Αστέρω δεν είχε κλείσει ακόμα τα τρία, όταν η μητριά της πρόσεξε κάτι περίεργο. Τα μάτια της μικρής είχανε μια δύναμη, που τίποτα δεν μπορούσε να της αντισταθεί. Άμα τ' αγόρια την πειράζανε, αυτή δε μιλούσε, δεν τραβιότανε: τα κοιτούσε μόναχα, κι αυτά, αμέσως, κάναν ό,τι τους περνούσε από το χέρι για να την ευχαριστήσουν. Η μαύρη γάτα δεν μπορούσε να την κοιτάζει. Ο Κέττου, το σκυλάκι, σταματούσε το γάβγισμά του, όταν η Αστέρω κάρφωνε πάνω του τα μάτια της και, μια μέρα, που ο κόσμος χαλούσε έξω απ' το δυνατό χιόνι, η Αστέρω ξεπρόβαλε στη σκάλα κι αμέσως όλο το κακό σταμάτησε.

Η Λίζα τ' αγαπούσε το κοριτσάκι, μα αυτή η ματιά του δεν της άρεσε.

— Μη με κοιτάς έτσι, της έλεγε κάπου κάπου. Κάνεις σα να θέλεις να με τρυπήσεις με τα μάτια σου.

Η Αστέρω χαμήλωσε τα μάτια της, μα δεν καταλάβαινε τίποτα. Έβλεπε μόνο πως η μητέρα της ήταν στενοχωρημένη.

Μια μέρα, όταν η Αστέρω είχε πια κλείσει τα τρία, η γυναίκα έγενεθε κι ο νους της πήγαινε στον άνδρα της, που 'χε ξαναπάει σε ταξίδι. Θυμήθηκε πως το άλογο είχε χάσει τ' αριστερό του πέταλο. Σε μια γωνιά, η Αστέρω είχε καβαλήσει έναν πάγκο κι έκανε τάχα πως κρατάει τα γκέμια του αλόγου. Κι είπε του πάγκου:

— Η μάνα μου λέει πως έχασες τ' αριστερό σου πέταλο.

Η γυναίκα σταμάτησε το γνέσιμο και ρώτησε:

— Πώς το ξέρεις;

— Το είδα, της είπε το κοριτσάκι.

Η γυναίκα δεν έδειξε τίποτα, μα πρόσεχε ακόμα περισσότερο τη μικρή. Ύστερα από λίγες μέρες κάποιος ξένος έμεινε τη νύχτα στο σπίτι και το άλλο πρωί η γυναίκα είδε πως είχε χαθεί ένα χρυσό δακτυλίδι. Φαντάστηκε πως το 'χε κλέψει ο ξένος.

Έψαξε όλα τα ρούχα του, μα δεν το βρήκε πουθενά. Η Αστέρω, μόλις ξύπνησε, κοίταξε ξαφνιασμένη τον ξένο κι είπε:

— Έχει στο στόμα του ένα χρυσό δακτυλίδι.

Το το 'βρανε και τον δώξανε με τις κλοτσιές, μα και πάλι η γυναίκα έκαμε πως δεν είχε προσέξει τίποτα.

Μετά λίγες μέρες ο Πάλτε αρρώστησε κι ο παπάς, που ήτανε και γιατρός, ήρθε να τον δει. Η μητέρα είχε δυο σολομούς, ένα μεγάλο κι ένα μικρό. Και συλλογιζότανε:

— Ποιο να δώσω του παπά; Το μεγάλο, για το μικρό; Ο μικρός θα του φτάνει.

Σε μια γωνιά η Αστέρω είχε πάρει στα γόνάτα της μια πατσαβούρα, που παράσταινε το άρρωστο παιδί. Κοντά της είχε μια σκούπα και ρωτούσε:

— Το μικρό να σου δώσω, για το μεγάλο; Ο μικρός θα σου φτάνει νομίζω.

Η γυναίκα άκουσε τα λόγια του κοριτσιού και, μόλις ο παπάς έφυγε, δεν κρατήθηκε και φώναξε της Αστέρως:

— Τώρα το βλέπω πως σου 'χουνε ρίξει μάγια. Δε θα με ξανακοιτάξεις μ' αυτά τα μάτια, μάγισσα. Θα σε κλείσω κάτω στο κελάρι. Θα βγαίνεις για φαί μια φορά τη μέρα και πάλι θα σου δένω τα μάτια να μη στραβοκοιτάς τον κόσμο. Θα μείνεις εκεί, ώσπου να λυθούν τα μάγια.

Το 'πε και το 'κανε. Έκλεισε την Αστέρω στο σκοτεινό κελάρι και της έδινε μονάχα να φάει, να ντυθεί κι ένα στρώμα να κοιμηθεί, για να μην κρυώνει.

Ο χωριάτης έλειπε, όταν κλείσανε την Αστέρω. Της μικρής δεν της άρεσε αυτό, μα βρήκε αμέσως συντροφιά. Βρήκε ένα χοντρό ξύλο, μια σπασμένη στάμνα, δυο κούτσουρα και μια μποτίλια χωρίς λαιμό. Το ξύλο ήταν ο πατέρας, η στάμνα η μητέρα, τα κούτσουρα κι η μποτίλια τ' αδέρφια της. Τα είχε βάλει όλα σε μια παλιά κόφα¹, εκτός απ' το ξύλο. Η μητέρα έπλεκε μάλλινα γάντια, ο Σίμου έπαιζε με κάτι δεκάρες, ο Πάλτε έσπαζε κάποιο τούβλο κι ο Μάτε είχε δέσει ένα σπάγγο στο ποδάρι της γάτας. Τότε ακούσανε την Αστέρω να τραγουδάει στο κελάρι, νανουρίζοντας μια κουβαρίστρα:

Η μάνα μου πλέκει μαλλί
κι ο αδελφός μου παίζει
τις πεντάρες του μετρά
δίπλα στο τραπέζι.
Ένα τούβλο έχει ο Πάλτε
και τη γάτα δένει ο Μάτε
κι από πάνω το φεγγάρι,
με κοιτά μες στο κελάρι.

— Μα τι τραγουδάει η μικρή εκεί κάτω; ρώτησε η Μούρα η γειτόνισσα, που βρισκόταν εκείνη την ώρα στο σπίτι.

— Νανουρίζει τα παιχνιδάκια της σε μια κόφα, της κάνει η μητέρα.

1. κόφα: μεγάλο κοφίνι

— Και πού βλέπει τι κάνουμε; Ξαναρώτησε η Μούρα. Και το φεγγάρι πού το βλέπει, αφού είναι κλεισμένη;

— Πάω να χάσω το μυαλό μου, είπε η μητέρα. Στενοχωριέμαι γι' αυτό το κορίτσι, γιατί του 'χουνε κάνει μάγια.

— Ξέρω πώς να λυθούνε, της λέει η κακιά γειτόνισσα. Δέσ' της τα μάτια μ' εφτά μαγνίλια και κλείσε τη χαραμάδα μ' εφτά χαλιά.

Μα σε λίγο φάνηκε ένα βόρειο σέλας κι έπειτα κι άλλο ένα. Κι από κάτω Ξανακούστηκε η φωνή της Αστέρως:

Κόκκινες αχτίδες δυο
βγήκανε στον ουρανό.
Και τ' αστέρια μού μιλούνε
και μου λεν πως μ' αγαπούνε.

— Μα άκου την; φώναξε η Μούρα. Βλέπει τ' αστέρια. Ποτέ μου δεν Ξανάδα τέτοιο πράμα. Ένα μονάχα σου μένει να κάμεις. Σκάψε στο κελάρι ένα λάκκο, εφτά οργιές βάθος, βάλε τη μάγισσα μέσα και γέμισε το λάκκο με άμμο.

— Όχι, είπε η μητέρα. Η μικρή δε μου 'φταιξε σε τίποτα και δε θέλω να θυμώσω τον άντρα μου.

— Καλά! Δώσ' μου την εμένα να την πάω στη Λαπωνία.

— Μα μην της κάνεις κακό...

— Και τι κακό θες να της κάμω; Θα την Ξαναπάω στον τόπο της.

Η Μούρα πήρε το κοριτσάκι, το τύλιξε με δέρμα τaráνδου και το πήγε στο βουνό. Εκεί το άφησε και είπε:

— Αυτόν το λόγο έδωσα. Το πήγα στον τόπο του. Απ' το χιόνι ήρθε, στο χιόνι τ' αφήνω.

Η Αστέρω κοιτούσε τον ουρανό και τ' αδέρφια της τ' αστέρια την κοιτούσανε κι αυτά με συμπόνια. Τα μάτια της μικρής αστράψανε ακόμα δυνατότερα, τρυπήσανε τα ουράνια και φτάσανε ως τον Παράδεισο, και το κοριτσάκι έβλεπε τ' αγγελούδια να πηγαινοέρχονται κοντά στο Θεό.

Το άλλο πρωί ο χωριάτης Ξαναγύρισε σπίτι του. Φίλησε τη γυναίκα του, τίναξε το χιόνι απ' τα μαύρα του γένια και ρώτησε πώς ήταν τα παιδιά του. Η γυναίκα του τού είπε πως ο Πάλτε είχε βγάλει ιλαρά, μα πως τώρα είχε γίνει καλά, και πως ο Σίμου και ο Μάτε πηγαίνανε μια χαρά.

— Κι η Αστέρω πώς είναι; ρώτησε ο χωριάτης.

— Καλά και περικόλα, του είπε η γυναίκα του.

— Να την προσέχεις, γυναίκα, της Ξαναλέει ο χωριάτης. Εψές είδα όνειρο, εκεί που κοιμόμουνα στο έλκυθρο. Είδα, λέει, ένα αστέρι να πέφτει στο πάπλωμα και να μου λέει: "Πάρε, φύλαξέ με, γιατί σου φέρνω τύχη". Κι όταν άπλωσα τα χέρια μου να το πιάσω, εκείνο είχε βγάλει. Ξύπνησα και συλλογιόμουν τι καλά μάς έστειλε ο Θεός στα τρία χρόνια πού 'χουμε τη μικρούλα στο σπίτι μας. Άλλοτε, όλα μας βγαίναν ανάποδα. Ήμαστε άρρωστοι, φτωχοί, τα χωράφια μας τα 'καιγε η παγωνιά, οι αγελάδες μας ψοφούσανε, τα πρόβατά μας τα 'παιρνε ο λύκος. Τώρα, δόξα σοι ο Θεός,

όλα μας έρχονται βολικά, γιατί ο μεγαλοδύναμος βοηθάει τους πονόψυχους.

Η γυναίκα τον άκουγε κι η καρδιά της πήγε να ραίσει, μα δε μίλησε. Ύστερα, όταν ξυπνήσανε τα παιδιά, ο πατέρας τους τα φίλησε ένα ένα, τα πήρε στα γόνατά του, και τα ρώτησε:

— Πού 'ν' η Αστέρω;

— Η μητέρα την έκλεισε στο κελάρι, είπε ο Σίμου.

— Η μητέρα τής έδωσε τα μάτια μ' εφτά μαντίλια κι έκλεισε τη χαραμάδα μ' εφτά χαλιά, είπε ο Πάλτε.

— Η μητέρα την έδωσε στη Μούρα να την πάει στο χωριό, είπε ο Μάτε.

Ο χωριάτης έγινε κόκκινος απ' το κακό του και χωρίς να χάσει καιρό πήγε στο στάβλο κι έξεψε το άλογο στο έλκυθρο. Πέρασε πρώτα απ' το σπίτι της Μούρας, την πήρε μαζί του και την έβαλε να του δείξει πού άφησε το κορίτσι. Όταν φτάσανε στο βουνό, κατέβηκαν απ' το έλκυθρο και πήγανε με το σκι ως εκεί που είχε αφήσει η Μούρα την Αστέρω. Είδανε μια λακούβα και δίπλα της αχνάρια από σκι, μα την Αστέρω δεν τη βρήκανε. Κι όσο και να ψάξανε, πουθενά δεν τη βρήκανε.

Ο χωριάτης πήγαινε μπροστά κι η Μούρα από πίσω. Σε μια στιγμή ακούστηκε κάποια φωνή. Ο χωριάτης γύρισε κι είδε ένα κοπάδι λύκους να χυμάνε πάνω στη Μούρα. Ώσπου να φτάσει, την είχαν κάνει κομμάτια. Με πονεμένη την καρδιά γύρισε στο σπίτι του.

Μόλις γύρισε, είδε τη γυναίκα του κλαμένη. Οι λύκοι είχαν αρπάξει το βράδυ όλα τα πρόβατα και δεν είχαν αφήσει ούτε ένα ζωντανό.

— Αρχίζει η τιμωρία μας, γυναίκα, της είπε ο χωριάτης. Πάμε στην εκκλησία, να ζητήσουμε απ' το Θεό να μας συγχωρέσει για το κρίμα μας.

Από τότε δεν ξαναμιλήσανε για την Αστέρω. Τα αχνάρια που 'χανε βρεθεί στο μέρος που την άφησαν, δείχνανε πως κάποιος διαβάτης την είχε μαζέψει. Μα πού πήγε; Σε ποιο σπίτι να φέρνει τώρα ευτυχία; Κανείς δεν το ξέρει. Όποιοι και να την πήρανε, θα ζούνε τώρα καλά, και μεις ακόμα καλύτερα.

Μετάφραση Στάθη Φερεντινού

Ερωτήσεις

1. Να χωρίσετε το διήγημα σε ενότητες και να δώσετε τίτλο στην καθεμιά.
2. Να επισημάνετε τις περιπτώσεις στις οποίες η Αστέρω δείχνει τις υπερφυσικές της ικανότητες.
3. Πώς άλλαξε τη ζωή της οικογένειας του Σόρσα η παρουσία της Αστέρως; Πώς τιμωρήθηκε η οικογένεια για την εγκατάλειψή της στο βουνό;
4. Να εντοπίσετε τα στοιχεία του παραμυθιού που υπάρχουν στο διήγημα.

Έντιθ Σέντεργκραν (1892-1923)

Φινλανδή ποιήτρια. Γεννήθηκε στην Καρελία και σπούδασε στην Πετρούπολη, όπου έζησε ως τη Ρωσική Επανάσταση. Έγραψε στα σουηδικά, γλώσσα που χρησιμοποιεί ένα μέρος του φινλανδικού πληθυσμού. Η γραφή της είναι εξπρεσιονιστική και το ύφος της πολύ προσωπικό. Στα ποιήματά της, που είναι ποτισμένα από μια αόριστη θλίψη και μελαγχολία, τραγούδησε τη ζωή, τον έρωτα, τη φύση και το θάνατο. Άσκησε σημαντική επίδραση στους Φινλανδούς λογοτέχνες του Μεσοπολέμου, ιδίως σ' αυτούς που έγραφαν στα σουηδικά. Πέθανε από φυματίωση σε ηλικία τριάντα ενός ετών. Κυριότερα έργα της:

Ποιήματα, Η Λύρα του Σεπτεμβρίου, Ο Βωμός των ρόδων, Η Σκιά του Μέλλοντος, Η Χώρα που δεν υπάρχει.

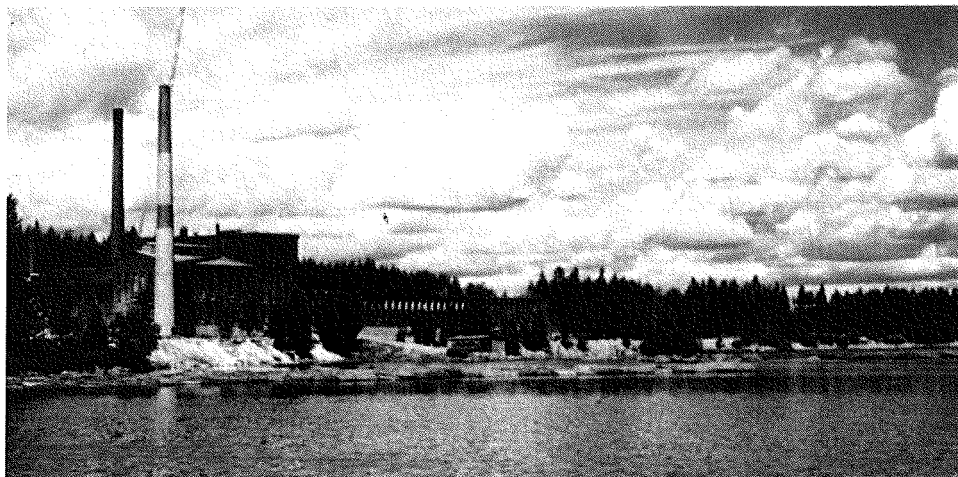
Ρόδο

Είμαι όμορφο, τι εφύτρωσα στου αγαπημένου μου τον κήπο,
Ήρθε η ανοιξιιάτικη βροχή κι ήπια και γέμισα λαχτάρα.
Ήρθε ο ήλιος αποπάνω μου κι ήπια και γέμισα πυράδα.
Και τώρα στέκω ορθάνοιχτο και περιμένω.

Μετάφραση Ι. Θ. Κακριδή

Ερώτηση

Με ποιο ποιητικό τρόπο εκφράζει τον έρωτά της η ποιήτρια στο πιο πάνω τετράστιχο; Ποιο το αισθητικό αποτέλεσμα;

Εργοστάσιο ξυλείας κοντά στην πόλη Τάμπερε

Η χώρα που δεν υπάρχει

Ποθώ στη χώρα να βρεθώ που δεν υπάρχει:
τι αυτό που υπάρχει πια κουράστηκα να το ζητώ.
Με ασημένια, μυστηριακά σημάδια το φεγγάρι
μου μιλεί για τη χώρα αυτή που δεν υπάρχει -
τη χώρα, αληθινοί όπου βγαίνουν όλοι οι πόθοι μας - σα θάμα -,
τη χώρα που όλες πέφτουν ο αλυσίδες μας,
τη χώρα που η δροσιά του φεγγαριού απαλαίνει το αυλακωμένο μας το μέτωπο.
Μια φλογερή ήταν η ζωή μου περιπλάνηση,
ένα μονάχα ωστόσο εβρήκα, ένα μονάχα αλήθεια εβρήκα:
το δρόμο για τη χώρα αυτή που δεν υπάρχει.

Στη χώρα αυτή που δεν υπάρχει
περιδιαβάξει ο αγαπημένος μου με αστραφτερή κορόνα.
Ποιος είναι ο αγαπημένος μου; Πυκνό σκοτάδι η νύχτα
και τ' άστρα τρέμουν να μου αποκριθούν.
Ποιος είναι ο αγαπημένος μου; Ποιο είναι τ' όνομά του;

Όλο και πιο ψηλά κοιλαίνουν οι ουρανοί,
κι ένα παιδί της γης πνίγεται μες σε νέφη απέραστα
κι απόκριση δε βρίσκει.
Μα ένα παιδί της γης - τι άλλο πιο σίγουρο απ' αυτό;

Και τώρα απλώνει απ' όλους πιο ψηλά στους ουραμούς τα χέρια του
κι έρχεται η απόκριση: εγώ είμαι που αγαπάς και θ' αγαπάς αιώνια!

Μετάφραση Ι. Θ. Κακριδή

Ερωτήσεις

1. Τι ποθεί η ποιήτρια και γιατί;
2. Πώς οραματίζεται η ποιήτρια τη χώρα που δεν υπάρχει;
3. Ποια στοιχεία συνθέτουν το σκηνικό της δεύτερης ενότητας; Ποια ατμόσφαιρα δημιουργούν;
4. Το πιο πάνω ποίημα ανήκει στην τελευταία συλλογή της Έντιθ Σέντεργκραν, που δημοσιεύτηκε μετά το θάνατό της. Να επισημάνετε τη μεταφυσική της αγωνία.

Μίκα Βαλτάρι
(1908 - 1979)

Πολυγραφώτατος Φινλανδός λογοτέχνης. Γεννήθηκε στο Ελσίνκι, όπου σπούδασε θεολογία και φιλοσοφία. Ασχολήθηκε με όλα τα λογοτεχνικά είδη, είναι όμως κυρίως γνωστός για τα ιστορικά μυθιστορήματά του που μεταφράστηκαν σε πολλές γλώσσες και κυκλοφόρησαν ευρύτατα σε όλο τον κόσμο. Σ' αυτά ζωντανεύει κρίσιμες καμπές της ιστορίας με πολλή πειστικότητα, γεγονός που μαρτυρεί τις βαθιές ιστορικές του γνώσεις. Τα έργα του, στα οποία το θρησκευτικό στοιχείο παίζει σημαντικό ρόλο, διακρίνονται για την αυθεντικότητα και την πρωτοτυπία τους, ενώ οι ήρωές του διακατέχονται από ένα αίσθημα ματαιότητας και απογοήτευσης.

Κυριότερα έργα του:

Σινούε, ο Αιγύπτιος (1945), Ο Περιπλανώμενος (1949), Ο Μαύρος Άγγελος (1952), Ο Ετρούσκος (1955)

Ο Μαύρος Άγγελος (απόσπασμα)

Στο Μαύρο Άγγελο ο Βαλτάρι ζωντανεύει την ατμόσφαιρα στην Κωνσταντινούπολη κατά τη διάρκεια της πολιορκίας και της άλωσής της από τους Τούρκους το 1453. Το μυθιστόρημα είναι γραμμένο υπό τη μορφή του ημερολογίου του Ιωάννη Άγγελου, γιου του Ανδρόνικου Δ' ¹. Ο Άγγελος, αφού δραπέτευσε από το στρατόπεδο του σουλτάνου Μωάμεθ του οποίου υπήρξε σύμβουλος, ήλθε κρυφά στην Κωνσταντινούπολη και εντάχθηκε στο τάγμα των Γενοβέζων υπό τον Ιουστινιάνη, αποφασισμένος να πεθάνει στα τείχη της πόλης του.

Στο πιο κάτω απόσπασμα ένας απεσταλμένος του Μωάμεθ επισκέπτεται τον αυτοκράτορα λίγες μέρες πριν την άλωση και του προτείνει συγκεκριμένους όρους για την παράδοση της Πόλης.

24 Μαΐου 1453

Σήμερα το απόγευμα ένα πλήθος από Τούρκους προχώρησε με μια αξιοθαύμαστη παράταξη προς την Πύλη του Αγίου Ρωμανού. Κουνούσαν σημαίες, σάλπιζαν συνεχώς και ζήτησαν να επιτραπεί η είσοδος στην Πόλη ενός απεσταλμένου του σουλτάνου, για να διαπραγματευτεί με το βασιλιά Κωνσταντίνο. Την ίδια στιγμή το πυροβολικό τους έπαψε να χτυπάει κι όλοι οι στρατιώτες τους γύρισαν στα στρατόπεδά τους.

Ο Ιουστινιάνης υποπεύθηκε παγίδα και δεν ήθελε ν' αφήσει τον Τούρκο εκπρόσωπο να δει πόσο σοβαρές βλάβες είχε υποστεί το τείχος και πόσο σαθρό ήταν το προσωρινό φράγμα. Αλλά όταν ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ανέβηκε στους προμαχώνες, αναγνώρισε τον απεσταλμένο. Ήταν ένας προσωπικός του φίλος, ο εμίρης της Σινώπης, ο Ισμαήλ Χάμζα. Ο Κωνσταντίνος τον χαίρετισε εγκάρδια και είπε να τον βοηθήσουν να περάσει το φράγμα. Μιήκε στην Πόλη από τη μικρή ιύλη.

Μόλις ο Βενετός βάιλος² άκουσε πως είχε φτάσει ένας απεσταλμένος, πήγε με διακόσιους στρατιώτες στο αρχηγείο του αυτοκράτορα. Ο Ιουστινιάνης πάλι, αφού μείρασε τρόφιμα και το τελευταίο κρασί που υπήρχε στους άντρες του, άρχισε να πηγαινέει απ' τον ένα στον άλλο, φοβερίζοντάς τους με τη γροθιά του και φωνάζοντας:

— Γελάτε, που να σας πάρει ο διάβολος! Γελάτε, γιατί αλλιώς θα σας στρίψω το λαρύγγι!

---

1. Η όλη υπόθεση του μυθιστορήματος έχει και ιστορικά και φανταστικά στοιχεία. Για παράδειγμα, στο μυθιστόρημα αναφέρεται πως ο Ιωάννης Άγγελος το 1453 είναι σαράντα χρονών, κάτι όμως που θεωρείται αδύνατο, αφού ο πατέρας του, ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος Δ' (1376 - 1379), πέθανε εξόριστος στη Σηλυβρία το 1385.

2. βάιλος: τίτλος των αντιπροσώπων της Βενετίας που είχαν επιφορτιστεί με ειδικά καθήκοντα και διαχειρίζονταν υποθέσεις στο όνομα της Βενετίας. Το αξίωμα του βάλιου απέκτησε ιδιαίτερη σημασία στα χρόνια της παρακμής του Βυζαντίου, όταν οι Βενετσιάνοι είχαν γίνει "κράτος εν κράτει" μέσα στην ίδια την Κωνσταντινούπολη.

Όταν ο Ισμαήλ Χάμζα κοίταξε με περιέργεια γύρω του, δεν είδε παρά άντρες με πανοπλίες, που γελούσαν μασώντας κομμάτια κρέας και πετώντας αδιάφορα τ' αποφάγια. Ο αυτοκράτορας του έδωσε το χέρι του για να το φιλήσει και είπε πως λυπάται που τον συναντάει με τόσο θλιβερές συνθήκες.

Ο εμίρης της Σινώπης μίλησε δυνατά και καθαρά, για να ακουστούν τα λόγια του και από τους στρατιώτες:

— Είθε, είπε, η μέρα αυτή ν' αποδειχτεί ευλογημένη μέρα, γιατί ο σουλτάνος Μωάμεθ με έστειλε να σου προσφέρω ειρήνη με έντιμους όρους!

Στα λόγια αυτά, οι Γενοβέζοι του Ιουστινιάνη άρχισαν να γελούν ακόμα πιο δυνατά, αν και πολλοί θα ήθελαν να κλάψουν απ' την εξάντληση. Ο Ιουστινιάνης είχε πιάσει το ξίφος του με το δείκτη και τον αντίχειρα και, πηγαίνοντας πίσω απ' τους άντρες,τσιμπούσε κρυφά τους μηρούς καθενός που δε γελούσε αρκετά δυνατά.

Ο Ισμαήλ Χάμζα παρακάλεσε τον αυτοκράτορα να μιλήσει ιδιαίτερα μαζί του. Χωρίς να διστάσει, ο Κωνσταντίνος τον οδήγησε μέσα στο αρχηγείο του και, χωρίς να λάβει υπόψη του τις προειδοποιήσεις των συμβούλων του, κλείστηκε μόνος μαζί του σ' ένα μικρό δωμάτιο. Τη στιγμή εκείνη ο Βενετός βάλιος πλησίασε και παρακάλεσε να πουν στον αυτοκράτορα πως οι Βενετσιάνοι αποκρούουν τις χωριστές διαπραγματεύσεις με τους Τούρκους. Ο αυτοκράτορας απάντησε πως δεν είχε ποτέ σκεφτεί να πάρει οποιαδήποτε απόφαση πίσω απ' την πλάτη των συμμάχων του. Έπειτα κάλεσε τους Βενετσιάνους και τους γνωστοποίησε τους όρους του σουλτάνου.

Ο Ισμαήλ Χάμζα είπε, τονίζοντας σοβαρά κάθε λέξη:

— Για το καλό του λαού σας και το δικό σας καλό, σας παρακαλώ να δεχτείτε αυτούς τους όρους, που είναι οι καλύτεροι που θα ήταν δυνατό να προσφερθούν ποτέ. Τα τείχη σας είναι ερειπωμένα και σε μερικά σημεία έχουν πέσει. Η Πόλη βρίσκεται σε απελπιστική θέση, οι υπερασπιστές της είναι λίγοι και πεινασμένοι και οι κάτοικοι βυθισμένοι σε απόγνωση. Αυτή είναι η τελευταία ευκαιρία. Αν δεν παραδοθείτε τώρα, ο σουλτάνος θα σκοτώσει και τον τελευταίο άντρα, θα πουλήσει τις γυναίκες και τα παιδιά ως δούλους και θα λεηλατήσει την πόλη.

Οι Βενετσιάνοι φώναξαν:

— Για όνομα του Θεού, μην πιστεύετε τον ύπουλο σουλτάνο! Τι μπορεί να σας υποσχεθεί; Οι Τούρκοι έχουν παραβεί το λόγο τους πολλές φορές ως τώρα. Ώστε άδικα λοιπόν χύσαμε το αίμα μας, άδικα θυσιάσαν τη ζωή τους οι καλύτεροι άντρες μας στα τείχη, για να συγκρατήσουν το θρόνο σου; Όχι, όχι, ο σουλτάνος αμφιβάλλει για τη νίκη του! Τι άλλο θα τον έκανε να προσπαθεί να παγιδέψει την Πόλη με κακόβουλες προσφορές ειρήνης;

Ο Ισμαήλ Χάμζα θύμωσε πολύ με τις λέξεις αυτές και είπε:

— Αν είχατε έστω και λίγη λογική, θα βλέπατε πως η Κωνσταντινούπολη βρίσκεται σε απελπιστική κατάσταση. Από απλό ανθρωπισμό, από επιθυμία να σας απαλλάξει απ' τη φρίκη που φέρνει πάντα μια άλωση εξ εφόδου, ο σουλτάνος προσφέρεται ν' αφήσει τον αυτοκράτορα να φύγει απείραχτος, μαζί με τους θησαυρούς του, τους ανθρώπους του και την ακολουθία του. Όσοι κάτοικοι θέλουν να τον ακολουθήσουν,

μπορούν να πάρουν την περιουσία τους μαζί τους. Σε όσους μείνουν, ο σουλτάνος υπόσχεται να τους χαρίσει τη ζωή και την περιουσία τους. Ως σύμμαχος του σουλτάνου, ο αυτοκράτορας θα μπορέσει να διατηρήσει το Μοριά και ο σουλτάνος θα υπερασπιστεί τα εκεί δικαιώματά του εναντίον όλων.

Στα λόγια αυτά οι Βενετσιάνοι άρχισαν να φωνάζουν και να χτυπούν τα δόρατά τους, για να καλύψουν τη φωνή του. Αλλά ο βασιλιάς έσκυψε το κεφάλι κι αποκρίθηκε:

— Οι όροι σου είναι ταπεινωτικοί και άδικοι. Ακόμα κι αν μπορούσα να τους δεχτώ, αυτό δε θα ταίριαζε με τη βασιλική μου αξιοπρέπεια. Αλλά δεν μπορώ, γιατί δεν είναι στο χέρι μου, ούτε στο χέρι κανενός άλλου, να παραδώσει την Πόλη. Είμαστε έτοιμοι να πεθάνουμε και θα θυσιάσουμε τη ζωή μας χωρίς παράπονο.

Με περιφρόνηση κοίταξε τους Βενετσιάνους που φωνασκούσαν και που ήταν τόσο πρόθυμοι να πολεμήσουν. Τα μεγάλα τους σκάφη βρίσκονταν στο λιμάνι κι αυτό τους δίνει μια τελευταία δυνατότητα διαφυγής, όταν όλα θα έχουν χαθεί.

Ο σουλτάνος πρέπει να ήξερε πολύ καλά πως ο Κωνσταντίνος δε θα δεχόταν όρους σαν κι αυτούς. Αλλά για να ικανοποιήσει το κόμμα της ειρήνης και το στρατό που είναι δυσαρεστημένος με τις αποτυχίες του, αναγκάστηκε να καταφύγει σ' αυτό το σχέδιο, για να δείξει στους υπηκόους του το πείσμα των Ελλήνων. Είναι κι αυτός άνθρωπος και κατά βάθος είναι αδύνατος.

Αν η Πόλη μας είχε τώρα παραδοθεί στον τρόπο και την απελπισία, η αβεβαιότητα του σουλτάνου Μωάμεθ πρέπει να είναι τουλάχιστον εξίσου μεγάλη. Τα έπαιξε όλα για όλα και δεν έχει άλλη προοπτική, παρά να κατακτήσει ή να συντριβεί. Δεν έχει εχθρό του μόνο την Πόλη, αλλά και πολλούς άντρες στο δικό του στρατόπεδο.

Για το λόγο αυτό, ο σουλτάνος Μωάμεθ είναι τώρα ο μοναχικότερος των μοναχικών. Πιο μοναχικός ακόμα κι απ' τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο, που έχει πάρει πια την αμετάκλητη απόφασή του.

Αυτό με κάνει να αισθάνομαι κάποιο μυστικό αδελφικό δεσμό με το σουλτάνο Μωάμεθ. Μου λείπει, θα ήθελα να δω για μια ακόμα φορά το ανεξιχνίαστο πρόσωπο, αυτό το επίμονο σαγόνι, αυτά τα θηριώδη μάτια με τη χρυσή λάμψη. Θα ήθελα να του μιλήσω και να βεβαιωθώ για μια ακόμα φορά πως δε θέλω να ζω σε μια εποχή, που αυτός και οι όμοιοί του θα κυβερνούν τον κόσμο.

Ο Μωάμεθ είναι το μέλλον. Θα νικήσει. Αλλά το μέλλον μαζί του δεν αξίζει.

— Γελάτε! Γελάτε! πρόσταξε ο Ιουστινιάνης τους Γενοβέζους.

Κι όταν ο εμίρης της Σινώπης ετοιμάστηκε να φύγει, ήταν σκασμένοι στα γέλια όλοι αυτοί οι άνθρωποι με τα άσαρκα πρόσωπα, με τις σκουριασμένες πανοπλίες και τους ματωμένους επιδέσμους. Γελούσαν, γελούσαν με όλη τους την καρδιά, μισώντας τον Ιουστινιάνη, που τους ανάγκαζε διαρκώς να βάζουν υπεράνθρωπες προσπάθειες. Τον μισούν, αλλά και τον αγαπούν. Κάπου στο βάθος του μυαλού τους υπάρχει το όνειρο ενός αμπελιού κι ενός λευκού σπιτιού στις πλαγιές της Λήμνου¹.

---

1. στις πλαγιές της Λήμνου· Ο αυτοκράτορας είχε υποσχεθεί στον Ιουστινιάνη να του δώσει τη Λήμνο ως δουκάτο, αν υπερασπιζόταν την πόλη με επιτυχία.

Το όνειρο Ελλήνων δούλων, καλλιεργητών σε εύφορα χωράφια. Το όνειρο του δικαίωματος της πρώτης νύχτας, που έχει ο αφέντης πάνω στα ωραία κορίτσια των χωρικών, και το όνειρο των συμποσιών, που γίνονται για τους πολεμιστές του.

Με δάκρυα στα μάτια που έφερναν και εξάντληση, εξακολούθησαν τα ψεύτικα γέλια και ξαναγύρισαν στο τείχος, ενώ οι Τούρκοι έφευγαν με τ' άλλογιά τους, με τις σημαίες ψηλά και με τον ήχο των σαλπίγγων. Ενώ εκατοντάδες κανονιοβολισμοί είχαν αρχίσει να ρίχνονται εναντίον μας, ο Ιουστινιάνης έσκυψε και μάζεψε ένα κόκαλο από χάμω. Είχε ακόμα λίγο κρέας πάνω του και του έβγαλε το χώμα και το ξεκοκάλισε.

— Το δουκικό μου στέμμα αποδεικνύεται πολύ ακριβό, παρατήρησε. Έχω χάσει δέκα κιλά απ' το βάρος μου κι ακόμα δεν υπάρχει κανένα σημείο νίκης. Όχι, δε βλέπω σημεία νίκης, επανέλαβε, ρίχνοντας ένα βλέμμα στο μεγάλο ρήγμα, που είχε τώρα πλάτος πάνω από τριακόσια μέτρα και που προστατευόταν με ένα φράγμα από χώμα, ξύλα και πέτρες στη θέση του εξωτερικού τείχους.

Σήμερα είναι Πέμπτη και αύριο θα είναι η ιερή μέρα του Ισλάμ. Την ερχόμενη Πέμπτη, ίσως, να μη βρίσκομαι στη ζωή. Ο Μωάμεθ άκουσε τώρα τα παραγγέλματα του Κορανίου και πρόσφερε ειρήνη, πριν καταλάβει την πόλη εξ εφόδου. Ωρίμασε η στιγμή για τη μεγάλη επίθεση του Ισλάμ... Αυτός ο στρατός, ο ισχυρότερος του κόσμου, και αυτός ο πρίγκιπας, ο μεγαλύτερος ανάμεσα στους πρίγκιπες, θα κατακτήσουν την Κωνσταντινούπολη.

Είμαστε η πύλη προς τη Δύση. Ο τελευταίος δυτικός προμαχώνας εναντίον της Ανατολής. Όταν τα τείχη μας γκρεμιστούν, τα ζωντανά μας σώματα θα είναι το τελευταίο, το μόνο οδόφραγμα.

Μετάφραση Γιάννη Λάμψα

Ερωτήσεις

1. α. Ποια πρόταση έφερε στον αυτοκράτορα ο Ισμαήλ Χάμζα;
β. Ποια ήταν η απάντηση του αυτοκράτορα; Πώς την κρίνετε;
2. Ποιες ήταν οι αντιδράσεις των Βενετσιάνων και των Γενοβέζων του Ιουστινιάνη κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του Ισμαήλ Χάμζα; Πώς τις ερμηνεύετε;
3. Ποια είναι τα αισθήματα του αφηγητή
α. για το σουλτάνο Μωάμεθ και
β. για τον Ιουστινιάνη και τους Γενοβέζους του; Πώς τα δικαιολογείτε;
4. Ποια ομοιότητα διαπιστώνει ο αφηγητής ανάμεσα στο σουλτάνο Μωάμεθ και τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο; Εξηγήστε.